

קובץ
גם אני אודך

בעניני שביעית

קובץ ג'

עזרי מעם ה'
גמליאל הכהן רבינוביץ
מח"ס גם אני אודך
ופרדס יוסף החדש על המועדים

אב תשפ"ב

© כל הזכויות שמורות

יו"ל ע"י

מכון "גם אני אודך"

הערות והארות יתקבלו בשמחה רבה

להרב גמליאל הכהן רבינוביץ

ת.ד. 539

בני ברק

טל: 052-7128536

7128536@gmail.com

פקס: 15335201299

סדר נציגות: י"ח

מכתב ברכה

מהגאון האדיר רבי גרשון הלוי לוצקין שליט"א

מחבר ספרים רבים

קובץ גם אני אודך

ק'ל התורה הגיע בכותרת, שפתי נעם מעטרת, בבחינת האספו ואגידה נהדרת, בתורה והמשנה יד כותבת, בקשיות ופרקים מעטפת, הן במשנה נערכת, והן בסברא מברכת, נעימות יתנו כאיצטלא מלבשת, ובתורה מחמשת, ברעיונות נשגבים נגשת, ובשפתיים ישק ארשת, מיני ומיניה יתקלס עילאה מוחשת, כמנחה על מחבת ומרחשת, לעלות ולהגיש בנעם עילאה מחדשת, מה נהדר בכבוד הודך, בספרי גם אני אודך:

וי'מה רמו עין כל דורש, בהקש ענין לענין ושרש, הן בתורה ובהלכה פורש, להבין ולהשפיל לכל צורב וחורש, אבות ובנים וכל יורש, מה יפו פעמי רגלים בכל עת פורש, מועדי השנה וזמנים וכל חדש, לללות מעינות חכמה מפל הבא מפרש, באר היטב ממרחק לחמה יביא ביד פורש, ומעלה בכתיבה תמה ונקיה בם גורס, בדעת נכון ונבון בפני כל מפגין כמגן וכתריס, בעט נובע ויד מזוז, בהליכות בכל מאודך, בספר גם אני אודך:

ב'ך נאה לשבח בתנופה, באות כבוד כה' דעתו יפה, הלא המה עלים לתרופה, וזאת המקריב וירם ידו בתנופה, ראה זאת מגלה עפה, עניני דיומא בהם בטוב צרופה, באגרות מעטיפה, גלוי סודות מפענח גלופה, מחרזת דברים אין למו חליפה, כגן רוה מנפת צופה, על מקראות התורה בהם גופא, יזל מים מדליו ועליה צמוד מגופה, הן בהלכה הן באגדה משניות ותקופה, ובהם אשכונה ואעופה, טוב מעונך, גם אני אודך:

צ'לך חמדתי וישבתי בהנאה, מתוק לעינים וטוב לרואה, פריו מה טוב יאמר מה נאה, הרי היא כבר עילאה, בחידות משתעשעות לזאת השעה, תגלנה עצמות פי באה, במערב ובמזרח ומכנפות ארבעה, איזו תרוץ ואיזו איבעיא, קושר קשרים עם אדירי תורה בכתיבה תמה משתעי, מעלה בכתובים גם ל"ג בעמר מבר יוחאי, וראשונים וקדמונים עד בתראי, צורף בחכמה רב תבונה ומדעי, בצל אור חיים לכבודך, בספר גם אני אודך:

גִּילַת הַכּוֹתֶרֶת, בְּכַתֵּב מֵאֲשֶׁרֶת, בַּעַט וְעוֹפֶרֶת, מַעֲלָה יַחֲדוֹ בְּחוֹבֶרֶת, בְּאֵר שָׁרִים לֹא חוֹפֶרֶת, וַיַּחֲד
בְּאֵגוֹד דְּבָרִים תּוֹפֶרֶת, וְקוֹל אֲדִיר צוֹפֶרֶת, רָאָה מֶה נַעִים דְּרָכֶיהָ בְּטוֹב אוֹמֶרֶת, וּבִלְבַב חֲכָמִים מְשֻׁנָּה
גּוֹמֶרֶת, בְּהִלָּל וְזִמְרָה בְּשִׁבְחִים מַעֲשֶׁרֶת, כְּהֵנָּה וְגִבְרָא רַבָּא בְּשִׁבְחֶיהָ מְגִדֶּרֶת, מִתְלַמּוֹד לְתַלְמוּד
וּבִאֲגוֹדוֹת מִחוֹזֶרֶת, מִשְׁבֵּץ בְּפָנִינִים בְּמִלְאוֹתֵם נַחֲרוֹזֶת, מֵאִיר עֵינַיִם וּמִשְׁמַח לֵב וּכְלִיּוֹת בְּכַתִּיבָהּ
מַעֲשֶׁרֶת. וְלִזְאֵת בְּבִרְכָּה רַב הוֹדֵךְ, **גַּם אֲנִי אוֹדֵךְ:**

מִ'ה טְבוּ אֶהְלֵךְ, בְּאֵי חֲדָרְךָ וּשְׁבִילֵךְ, בְּאוֹר הַתּוֹרָה כְּלִילֵךְ, הַגּוֹת בָּהֶם יִמְיָךְ וְלִילֵךְ, בְּרַב תְּבוּנָה
וּמִדַּע בְּרַב פַּעֲלֵךְ, לְהוֹצִיא יָקָר מֵעֵמֶק יָם הַתְּלַמּוֹד מֵעֵלֶיךָ, בְּרוּל וְנַחֲשֶׁת מִנְעֵלֶיךָ, אֵיתָן מוֹשִׁיָּךְ
וְיִסּוּדוֹת מוֹצֵקִים אֶצְלֵךְ, מֶה טוֹב וְנַעִים הָיִיתָ חֵבֶר לִירְאֵיךָ, בַּתּוֹרָה וּבְמִשְׁנָה וּבְכַתּוּבִים בְּמִשְׁנַתְךָ,
יִשְׁמַח אֲבִיךָ וְתִגַּל יוֹלְדֶתְךָ, בְּנַעַם הַלְּבָבוֹת בְּעֶדְךָ, **גַּם אֲנִי אוֹדֵךְ:**

אֲוִיר חֲדָשׁ בְּמִצְפוֹנֵי רוּיָךְ, אֲשֶׁר לֹא־חֲרוֹנָה עֲמַדְתִּי עַל מִכְתָּב מַעֲשִׂיךָ, עַל לִ"ג בַּעֲמָר בְּצִרוּף וְהֶקֶף
יְדִיעוֹתֶיךָ, מֶה טוֹב וּמֶה נָאֶה יְרִיעוֹתֶיךָ, הֵן בְּחִכְמָה וְהֵן בְּחִסְדוֹת בְּמַעֲלוֹתֶיךָ, כְּלִי תַפְאֶרֶת אֲמוֹנִים
לְתַפְאֶרְתְּךָ, מֶה טוֹב גּוֹרְלֵךְ בְּכָל מַעֲמָדְךָ, אֲמוֹנָת אוֹמֵן צוֹרֵף בְּמִדְעֶיךָ, נֹטַע שְׁעִשׂוּעִים מִטְעִיךָ, אֵילָן
אֵילָן בְּמֶה אֲבָרְכְּךָ, כִּהֵן שְׁדַעְתּוֹ יִפָּה מֶה נַעִים מַסְלוֹתֶיךָ, עֲלָה עֲלָה בְּמַעֲלוֹתֶיךָ, וּמִשְׁחָקִי גְבוּהִים
יִהְיֶה לְפִירוֹתֶיךָ, זֹאת חֲלָקִי עִמָּהֶם בְּאֵי עֲדֶיךָ, **גַּם אֲנִי אוֹדֵךְ:**

נִחְמַד לְמִרְאָה וְטוֹב לְמַאֲכָל וְתִרּוּפָה לְדוֹרְשֵׁים, בְּתְבוּנָה וּבְהִשְׁכָּל וְחֲכָמִי חֲרָשִׁים, וּבְדֶרֶךְ זֹאת גַּם
יִהְיֶה עוֹשִׁים, וּבְצִלּוֹ חֲמַדְתִּי לְהִיּוֹת חוֹסִים, וּבְשִׁבְלֵי מִדַּע לְהִיּוֹת פּוֹסְעִים, בְּכָל פְּנֵה יִקְרָה מְרָגְלִית
פּוֹרְשִׁים, בְּחִיק יִשִּׁימוּ כְּאֲבִנֵי נֹר מִתְנוֹסְסִים, רָאָה זֶה חֲדָשׁ לְעֵינַיִם מְרַהִיבִים, בְּשִׁפְתֵי נַעַם מְשִׁיבִים,
זֶה חֲדָשׁ לֹא הָיָה לְעוֹלָמִים מְגִיבִים, שְׁבִלֵי הַלֶּקֶט וּבַחֲגוּי הַסִּלְעִים הַמָּה מְטִיבִים, אוֹר זְרוּעַ לְכֹלָם
מְבִיאִים, פְּנֵה יִקְרָה חֲלָקְךָ, **גַּם אֲנִי אוֹדֵךְ:**

יִשׁ קוֹנֵה עוֹלָמוֹ בְּדַעַת וְתְבוּנָה, לְדַעַת אֵיזָה מְקוֹם בִּינָה, הֵנָּה בְּסִפְרָךְ גַּם אֲנִי אוֹדֵךְ בְּכָל עֵבֶר וּפְנֵה,
בָּהֶם שׁוֹרָה שְׁכִינָה, מְלֵא יָדִים וּמְלֵא חִפְיָנָה, דַּעַת לְנִבּוֹן יִמְצָא עֲלֵים בּוֹ צְפוּנָה, לֶקֶט שׁוֹשְׁנִים פְּרִי
מְגִדִּים בְּרַב שְׁנִינָה, גַּם צִפּוֹר מִצְאָה בֵּית אֶת קִנָּה, אַחַת הֵנָּה וְאַחַת הֵנָּה מִפְּזֹר כְּשׁוֹשְׁנֵי גִנָּה,
בְּתְבוּנָה וּבְהִשְׁכָּל וְדְבָרֵי הַגִּינָה, אֲמָרָה נִפְשֵׁי נִלְכָּה וְנִלְינָה, בַּעֲמֶק הַבְּרָכָה מַעֲיֵנוֹת רַב חִינָה, הֵנָּה
וְהֵנָּה סוֹחֶרָה וְצִנָּה. בְּהִיכַל הַבְּרָכָה בְּהַדְרִיךְ, **גַּם אֲנִי אוֹדֵךְ:**

אֲשֶׁר הִדְעַת אֲצוּרָה וּבְרוּכָה, בְּמַעֲלוֹת וּבְמִדּוֹת בְּכָל עְרוּכָה, דִּי הִצַּרְךָ שְׁלוּה וּמִנוּחָה, בְּהִלְכָּה
וּבְמִשְׁנָה בָּהֶם נְסוּכָה, אוֹרוֹת חֲדָשִׁים בְּשִׁמְן מְשׁוּחָה, כָּל בְּאִיָּה לְבוֹ מְשׁוּכָה, בָּהֶם יִמְצָא חֵיל
בַּעֲטָרַת מְלוּכָה, וּבְגִנֵּי עֲדָנִים בְּאֶה בְּאֵרוּכָה, חֲדוּשִׁים נְפִלְאִים פֶּאֶר מְקוֹדְשִׁים בָּהֶם שְׁלוּחָה, מִשְׁפָּט
כִּהֵן וְדַעַת עֲלִיּוֹנָה בָּהֶם דְּרוּכָה, מַעֲיֵנוֹת חֲכָמָה וּבְמַעֲמָקִים בָּהֶם לָבִם שׁוּחָה, וּשְׁאִבְתָּם בְּשִׁשׁוֹן
מִמַּעֲיָנֵי יְשׁוּעָה פְּתוּחָה, בְּטוֹב בְּחִדְרֶיךָ, **גַּם אֲנִי אוֹדֵךְ:**

וְיֵי הַעֲמוּדִים וְכֶסֶף חֲשׂוּקִים, חֶלֶק נֶהְדָּר בְּהַדָּרִים וּמִצּוּקִים, בְּמַדַּע וְחִכְמָה טוֹבִים וּמִתּוּקִים, לִבְךָ עֲמָהֶם בְּרִשְׁפֵי קֹדֶשׁ דְּבוּקִים, מֵה טָבוּ מִשְׁכָּנוֹתֶיךָ בְּמִים עֲמוּקִים, דַּעַת לְנִבּוֹן יִמְצָא חֲקוּקִים, כֶּסֶף צְרוּף בָּהֶם זָקוּקִים, לֵב וּמֶח יַחַד בַּתּוֹרָה וּבַחֲקִים, הֵן הִמָּה סֵפֶר גַּם אֲנִי אוֹדֶךָ שְׁלוֹבִים וְאִדּוּקִים, בְּטוֹב הַסִּבָּרָה בִּם מְפִיקִים, יוֹם וְלַיְלָה בָּהֶם עֲסוּקִים, מֵה טוֹב חֶלֶק גּוֹרֶלְךָ כְּדַבְרִים עֲתִיקִים, לֵב וּכְלִיּוֹת לְאוֹר עֵינַיִם מְבַהֲיָקִים, בְּטוֹב מַדְעִיךָ, **גַּם אֲנִי אוֹדֶךָ:**

ד'בְּרִי בְּרָכָה, אֵלֶיךָ בְּמַעֲרָכָה, אֲשֶׁרִי חֶלֶקךָ כָּכָה, בְּדַעַת נִבּוֹן וּבַהֲלָכָה, כִּהֵן שְׁדַעְתּוֹ יָפָה לְאוֹר הַמִּשְׁפָּחָה, מְבִיא וּמוֹצִיא מֵהֶתֶם לְהַכָּא, בְּסִדֵּר מְסִדֵּר בְּדַעַת נָחָה, מִתּוּקִים לְמִבִּין שְׁבִילֶיהָ וּבַהֲדָרָכָה, בְּטוֹב וְנִחַת וּבְאֲשֶׁר הִצְלַחְהָ, בְּעֶשֶׂר הַדַּעַת בְּרָכָה לְךָ נִשְׁלַחְהָ, עֲלֶה בְּמַעֲלֹת הַתּוֹרָה וְהִירָאָה בְּהוֹלָכָה, בְּאוֹר פָּנִים עַל פָּנֶיךָ נְסוּכָה, לְהַבִּין וּלְהַשְׁכִּיל כְּשֶׁמֶן מְשׁוּחָה, בְּהוֹד תּוֹרָה לְבָבְךָ מְשׁוּכָה, אוֹרָה וְחִדּוּהָ בְּטוֹב בְּרוּכָה, לְאֶרֶךְ יָמֶיךָ וּשְׁנוֹתֶיךָ, **גַּם אֲנִי אוֹדֶךָ:**

כ'מֵה זֶה נִכְסוּף נִכְסַפְתִּי לְרִאּוֹת וּלְיִרְאֹת, בְּסִפֵּר זֶה יִרְאֵנוּ נִפְלְאוֹת, וּבְרוּיֶךָ חֶלֶקךָ בְּכָל הַבָּאוֹת, אוֹצֵר חַיִּים בָּהֶם נִמְצְאוֹת, בַּתּוֹרָה וּבְמִשְׁנָה וּבְכָל מַדְעוֹת, בְּרָכָה אַחַת הִיא לְךָ מוֹדַעוֹת, שְׁבִתְךָ בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ בְּכָל זְמַן וְשַׁעוֹת, בְּאוֹר הַתּוֹרָה חֶלֶקךָ בָּהֶם שְׁקוּעוֹת, לְהוֹסִיף חֵיל וּמִסְעוֹת, בְּסִפְרִים רַבִּים וְהוֹצָאוֹת, וּמַעֲיִנוֹתֶיךָ חוֹצָה יְפוּצוֹ בְּהִנָּאוֹת, בְּגִזְרֵת עִירִין פִּתְגָמָא וּבְמִאֲמַר קִדִּישִׁין שְׁאֵלְתָא וְכֵן מוֹרִין בְּבֵי מַדְרָשׁוֹת. כּוֹתֵב יְדִידְךָ לְכַבּוֹדְךָ, **גַּם אֲנִי אוֹדֶךָ:**

ממני ידידו מוקירו ומעריכו
גרשון הלוי לוצקין

תוכן ענינים

גנוזות

מֶרֶן הַגֵּר"ח קִיבֶּסְקִי זצ"ל

תשובות מֶרֶן הַגֵּר"ח קִיבֶּסְקִי זיע"א על הלכות שביעית [עם הוספות ומראי מקומות מהגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א] א

מֶרֶן הַגֵּר"ח קִיבֶּסְקִי זצ"ל

תשובות מֶרֶן הַגֵּר"ח קִיבֶּסְקִי זיע"א על עניני שביעית [שהשיב להגאון רבי אליעזר קרביץ שליט"א מח"ס עזרת אליעזר] יא

הגאון רבי ישראל פסח פיינהנדלר זצ"ל

מי שיש לו זיכוי לקנות בחנות אם שביעית משמטת הזיכוי כא

מאמרים בהלכה

הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א

בעל שדה שהוא מחלל שבת ר"ל, מבקש תמיכה מקרן השביעית כב

הגאון רבי יוסף ליברמן שליט"א

זריקת תפוחי שביעית לסגולה וישועה כד
אם מותר לעשות מפירות שביעית בושם כה
נכרי שמכר שדהו עם גידוליה ליהודי בשמיטה כז
ג' תשובות בעניני שביעית כח

הגאון רבי יהודה טשזנר שליט"א

לחתוך בצל של שביעית לרפואה לב

הגאון רבי יצחק שמואל שכטר שליט"א

להעביר עציץ של אילן נושא פירות נקוב או אינו נקוב לנטוע במקום אחר בתוך לי' יום קודם שנת השביעית או בשנת השביעית לג
העביר אילן שאינו עושה פירות מקרקע אל מקום אחר ונטעו שם בשביעית או סמוך לר"ה האם צריך לעקרו מג
לימון שנלקט בשביעית האם דינו כפירות האילן או כאתרוג לענין מעשר ושביעית מט

אדם הנמצא בבית האסורים בשנת השביעית ששם הפירות או הירקות הם בהכשר הרבנות-היתר מכירה האם צריך או מותר לו להחליפם במוצר אחר והאם יש בזה חשש ספחין. נה פירות שלא חל עליהם עדיין קדושת שביעית או של ערלה וכלאים האם יש ענין להפקירם בשביעית או להזהיר שלא יקחו בני אדם מהם סה

הגאון רבי בניהו דיין שליט"א

בדין עשיית ויטמינים מפירות שביעית עה
בדין קדימה בברכות בפירות שביעית עח

הגאון רבי יום טוב זנגר שליט"א

האם גננת צריכה להתפטר כשצריכה להאכיל ירקות מהיתר מכירה לילדים בגן פה

הגאון רבי שניאור זלמן רווח שליט"א

נתינת פירות שביעית לגוי העומד להתגייר צג
בדין אינו מתכוון בשביעית, ובדעת הרמב"ם בדין זה ונפ"מ למרזב ומזגן הנוטפים על גבי צמחים ודין נטילת ידיים בגינה ועוד ק
מקור הדין שהנוטע בשביעית יעקור ובשיטת הרמב"ם בזה קז
קיום מצות הפקר בשביעית בשדה ובחצר הבית - ובו יתבאר גדר הדין שצריך לפרוץ פרצות בשדהו והמסתעף לרוצה לנעול חצירו מפני המזיקים ושאינן דין זה נוהג באילנות שבחצר הבית קטו

הגאון רבי אשר אנשיל שוורץ שליט"א

חקירות בעניני שביעית קכז

הגאון רבי יעקב אהרן סקוצילס שליט"א

תשובות בעניני שביעית קלג

הגאון רבי משה פריד שליט"א

תשובות בעניני שביעית מגדולי הפוסקים קמא

הגאון רבי חיים שלום הלוי סגל שליט"א

האם איכא דין קדימה לפירות שביעית קנב
האם בזריקת התפוחים בחצרות האדמורי"ם איכא בזיון של פירות שביעית . . . קנה
לנגוס פיטם האתרוג בשנת השביעית לסגולה קנו

הגאון רבי אליעזר דוד שפירא שליט"א

זכות קניה בחנות האם שביעית משמטתו קנח

הגאון רבי אברהם ישעי' שפירא שליט"א

קדושת שביעית בפירות נכרים קסב

הגאון רבי ישראל רוט שליט"א

זיכוי מחנות אם שביעית משמטתו קעג

הגאון רבי שמואל ברוך גנוט שליט"א

קניית פירות וירקות בשמיטה בכרטיס אשראי - דקדוק הלכה מול ביטול מצוה? קעט

הגאון רבי נתן גוטליב שליט"א

להשקות את הגן בשמיטה על ידי מכונות השקיה ללא פעולת אדם קפג

הגאון רבי ישעי' נתן מלצר שליט"א

כיצד יש לנהוג למעשה בשנת השביעית בגידולי הנגב והערבה קפז

הגאון רבי אברהם זגור שליט"א

בהמת שביעית בשותפות חלל דרבנן [בדין ממנ"פ בדאורייתא ודרבנן] ריד

הגאון רבי ישי מזלומיאן שליט"א

קניית פירות עם קדושת שביעית ממעות מעשר רכא
שתילת פרחים בבית עלמין בשמיטה רכח
אם מותר לאשה בימי נדותה לגעת בצמחים בשמיטה רלג

הגאון רבי אברהם יקותיאל אוהב ציון שליט"א

כשרות החלב בשנת השמיטה רלז

הגאון רבי משה חליוה שליט"א

תשובות בעניני שביעית רמג

הגאון רבי אליעזר הכהן רבינוביץ שליט"א

לוה פירות שביעית האם מותר לשלם מפירות שביעית והאם יש איסור ריבית לשלם פירות שאין בהם קדושת שביעית רנד

הגאון רבי עקיבא יוסף לוי שליט"א מח"ס עומק הפשט

'תוספת שביעית בזמננו' זמן שביתה ממלאכה רס

הגאון רבי אליעזר קרביץ שליט"א מח"ס עזרת אליעזר ושא"ס

ענינים שונים בעניני שביעית רסז

הגאון רבי יאיר כהן שליט"א

מעשרות מפירות שלא הופקרו רצט

הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א

בענין פירות שביעית בבית הכסא ומרחץ דש

תליית אתרוג של שביעית לנוי סוכה שט

הגאון רבי אלחנן פרינץ שליט"א

שימוש בשמיטה בתאנה לרפואה שכד

נתינת פירות שביעית לחולה קורונה שכח

מזגן המטפטף לגינה בשנת השמיטה שלג

לקיחת ערבות מעץ בשביעית שלו

ביעור באתרוגים בשנת השמיטה שמ

עשיית ראש דשא בשמיטה שמח

הבדלה על רוזמרין בשביעית שנא

הגאון רבי יהודה אריה לייב אשכנזי שליט"א

אם הקרקעות של הערבים בארץ ישראל נחשבים 'של ישראל' כי משועבדים

לממשלה שנד

הגאון רבי סלמאן שלמה דורי שליט"א

בדין שמיטה בזמן הזה שסב

הגאון רבי חיים מלין שליט"א

בהמה שאכלה רק שביעית אם קדושה וכן אם יש קדושת שביעית בדבש

דבורים שעג

הגאון רבי יוסף אביטבול שליט"א

דיני וחובת לימוד הלכות שביעית שפו

הגאון רבי מנחם פנחס שטיבל שליט"א

בענין מצות אכילת פירות שביעית שצז

הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א

הסכמה לספר "שמיטה לדוד" תז

גְּנוּזוֹת

מִרְוֵן הַגֵּר"חַ קֵּנִיבְסְקִי זצ"ל
בעל דרך אמונה

תשובות מִרְוֵן הַגֵּר"חַ קֵּנִיבְסְקִי זיע"א על הלכות שביעית [עם הוספות ומראי מקומות מהגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א]

ברכת אילנות על עץ שניטע בשביעית

שאלה: אם אפשר לברך ברכת האילנות על עצים שניטעו בשמיטה.

תשובה: מצוה הבאה בעבירה.

וכ"כ בשו"ת אור לציון ח"ג פ"ו ס"ג, דאין לברך, ובס' הליכות שלמה פסח פ"ב ס"ד מתיר לברך על אילן שמור ונעבד בשביעית עי"ש, ובשו"ת עומק ההלכה ח"ב ס' כ"ז ובשו"ת שארית אברהם ח"ג ס"ד או"ג ובס' כאייל תערוג יו"ד עמ' שע"ב ובשו"ת משנת יוסף ח"ט ס' ס"ז ובס' הליכות אמרי סופר ח"ב עמ' ל"ח ובס' פרח מטה אהרן ס' ל"ב ובס' מעשה חמד הנדמ"ח פ"א, ובס' שיח השמיטה פ"ב ס"ה.

שואלין ודורשין קודם שנת השביעית

שאלה: אם קודם שנת השביעית איכא לדין שואלין ודורשין ל' יום קודם ללמוד הל' שביעית.

תשובה: כן.

וכן הביאו בס' דיני שביעית השלם סוף פכ"ו מס' שנת השבע, וע"ע בס' גיבורי כח עמ' ע', וכ"כ בס' עוטה אור שביעית בשם בעל אבי עזרי זצ"ל עי"ש, ומש"כ בזה בבית מתתיהו ח"ב בפתיחה אות י'. עי"ש, ובס' אמרי שפר שביעית עמ' ב', ועי' בשו"ת כפי אהרן ח"ב ס' י"א שיש ענין ללמוד בשביעית הל' שביעית מדין הל' חג בחג יעו"ש.

בהנ"ל

שאלה: כמה זמן יש ללמוד הל' שביעית שלושים יום, או שנה.

תשובה: שנה.

בהנ"ל

שאלה: מהו המקור ללמוד הל' שביעית שנה, אולי ל' יום כמו במועדים.

תשובה: אין מספיקין.

ובס' אורחות רבינו ח"ב עמ' שי"ז
שהקהילות יעקב זיע"א למד הל'
שביעית קודם השביעית תשע חודשים
עיי"ש, ומה שהשיב ע"ז מרן, במועדי
הגר"ח ח"ב תשו' ס"ה עיי"ש.

ודורשין ח"ח ס' ס"א, ובס' מועדי
ישראל פסח ס' מ"א ובס' כאייל תערוג
יו"ד עמ' שע"ח ובשו"ת אבני דרך ח"י
ס"מ עיי"ש, ומש"כ בזה בבית מתתיהו
ח"ג סימן ב' אות ז'.

בדיקת חמץ בשמן שביעית

שאלה: אם מותר להדליק נר לבדיקת
חמץ בשמן שביעית.

תשובה: לא.

ובס' ההנהגה בפירות שביעית פי"ג ס"ו
כתב שמותר להדליק בשמן
שביעית ואי"ז הפסד, שמשתמש בשמן
לצורך הבדיקה, ועי' בדרך אמונה פ"ה
משמיטה ויובל ה"ח ס"ק ק"ג, שהתיר
להדליק משמן שביעית לנר שבת, ואולי
לענין בדיקת חמץ בשמן שביעית אין
להדליק עפמ"כ השו"ע או"ח ס'
תל"ג, דאין בודקין כלל חמץ בשמן,
והמשנ"ב שם, שיש דיעות באחרונים
אם מועיל בדיעבד עיי"ש.

שריפת חמץ בשביעית

שאלה: אם מותר לשרוף חמץ שיש בו
תערובת שביעית.

תשובה: יתכן שמותר וצ"ע.

ועמ"כ מרן, בדרך אמונה פ"ה
משמיטה ויובל ס"ק כ"ה,
ומש"כ בזה בשו"ת משנת יוסף ח"א ס'
ט"ו חיי"ג ס' שט"ז, ובשו"ת מגדנות
אליהו ח"ד ס"ח ובשו"ת שואלין

הפסד פירות שביעית בארבע כוסות

שאלה: בירושלמי פ"י מפסחים ה"א,
מיבע"ל מהו לצאת ארבע
כוסות ביין שביעית, ויש שביארו כיון
שאסור לאכול פירות שביעית אכילה
גסה, ארבע כוסות ששונה בזה אחר זה
ואין נהנה הוי כהפסד פירות שביעית.

תשובה: למה אין נהנה בודאי נהנה.

כן ביאר ספק הירושלמי בס' מנחת אשר
שביעית ס' ל"ח עיי"ש, ומש"כ
לדחות זה בבית מתתיהו ח"ג ס"ד אות
ג'.

שונא יין שביעית לארבע כוסות

שאלה: בשו"ע או"ח ס' תע"ב ס"י, מי
ששונא היין צריך לדחות
בעצמו, אם זהו גם ביין שביעית, די"ל
שהוי הפסד פירות שביעית וכאכילה
גסה דאסור בפירו"ש.

תשובה: גם בשביעית

ובדרך אמונה פ"ה משמיטה ויובל
סק"ב דאסור לאכול אכילה
גסה בפירו"ש עיי"ש, וכ"כ בס' תורת
הארץ פ"ח אות מ"ו, וע"כ עפ"ז דשונא
היין ל"ה כאכילה גסה שאסור.

ארבע כוסות ביין שביעית

שאלה: יש שפירשו ספיקת הירושלמי ריש ערבי פסחים, מהו לצאת ארבע כוסות ביין של שביעית, משום שאין עושין מצוות חבילות חבילות, כיון דאיכא מ"ע דאכילת פירות שביעית, וצ"ע דא"כ מ"ט לא הסתפק גם בקידוש.

תשובה: זה בכלל השאלה.

ועמש"כ בזה בבית מתתיהו ח"א ס"ב אות ט"ו, ועמש"כ מרון בביאור הירושלמי באופ"א, בס' שיח השדה ח"ג שקלים ח' ע"א. וראה עוד לגבי ארבע כוסות ביין שביעית, בספר פרדס יוסף החדש, ליד ידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, על הגדה של פסח (אות צ').

יין של שביעית בעשר המכות

שאלה: אם מותר להטיף יין של שביעית לתוך מים בזמן שאומר עשר המכות, שמפסיד היין.

תשובה: ישתה את זה אח"כ.

ועמש"כ בזה לענין שביעית בשו"ת משנת יוסף ח"ב ס"מ ח"א ס' פ"ב ובשו"ת ציץ אליעזר ח"ו ס' ל"ג, ובס' חוט שני פסח פ"ז סק"י ובס' דרך אמונה פ"ה משמיטה ויובל צה"ל ס"ק י"ט, ובשו"ת רבבות אפרים ח"ב ס' קל"ז ובס' השמיטה פ"ז הערה 4 ובס' הליכות שלמה פסח פ"ט ס' ל"ה ובס'

אשרי האיש ח"ג עמ' ת"ב ובשו"ת משנה הלכות ח"ט סו"ס רמ"ח, ובס' מועדי ישראל פסח ס' פ"ג ובספרו אמונת ישראל ח"א ס' כ"ג, ובס' הנהגות רבינו עמ' רט"ו שהגריש"א זצ"ל לא שפך בשביעית ע"ש, ובספר גם אני אודך תשובות הגרח"ש סגל, חלק ג' סימן ע"ז עיין שם, ומה שהשיב מרון בספר גיבורי כח עמ' רל"ד, ומש"כ בקונ' ימי השביעית עמ' ע"ח, ובספר פרדס יוסף החדש, ליד ידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, על הגדה של פסח (אות צ').

בהג"ל

שאלה: כתב לי מרון, שיכול לשתות יין ששפך באמירת עשר המכות בשביעית, וצ"ע ממש"כ בהגדש"פ קה"י [עמ' 559], שהקהילות יעקב, בשביעית לא שפך היין שלא רצה להפסידם, ומ"ט לא שתה.

תשובה: משקים אותו לגוי.

וכ"כ בס' אלא ד' אמות של הלכה פמ"ו ס' י"ז בשם מרון, שמשקים אותו לגוי ע"ש, ועי' בכף החיים ס' תע"ג ס"ק קס"ה שאין לשתות אחרי ששפך עשר המכות ע"ש, והחק יעקב ס' תע"ג ס"ק ל"ז, שלא נהגו במקום הפסד, וא"כ י"ל דבשביעית דהוי הפסד רשאי לשתות וצ"ע, ומש"כ מרון דמשקים אותו לגוי, עמש"כ על זה בס' בן ציצית הכסת להג"ר שמואל כהן ענף ז' ס"ק קצ"ו ע"ש.

שהחיינו בין המצרים על פירות שביעית

שאלה: אם יש לו בבין המצרים פירות שביעית, אם יברך ע"ז שהחיינו די"ל דלא יחמיץ המצוה.

תשובה: יתכן.

ועמש"כ בזה בשו"ת מחקרי ארץ [שעיו] ח"ג ס' ק', ומש"כ ע"ד מרן בס' שהחיינו פי"ח ס' כ"ה דס"ל דאיכא מ"ע דאכילת פירו"ש, ומש"ה שפיר י"ל דלא יחמיץ המצוה, ואולם מרן בדרך אמונה פ"ה משמיטה ויובל סק"ח נקט כהחזו"א דליכא מ"ע באכילת פירו"ש עי"ש.

אתרוג של שביעית

שאלה: בסוכה ל"ט, דשרי ליקח אתרוג של שביעית למצוה, רצ"ע מ"ש מאתרוג תרומה דאין ליטול שע"ז מפסידה כמבו' בסוכה ל"ה, וע"כ מוכח דרק בתרומה איכא דין לשמור הפסד ולא בשביעית ודלא כמש"כ החזו"א שביעית ס' י"ד סק"ד.

תשובה: פסידא החוזרת.

ובדרך אמונה פ"ה משמיטה ויובל ה"ז בביהו"ל תירץ דשרי אתרוג שביעית דאל"ה לא היו אתרוגים בשביעית, ולא יקיימו המצוה, וכן תירץ בס' חוט שני שביעית עמ' רע"ב, ועמש"כ לתרץ בשו"ת ציץ הקודש קו"א ס' י"ד או"ג, ובתורה תמימה פר' בהר

אות כ"א ובשו"ת שערי דעה ח"ב ס"ח, ובשו"ת משנת יוסף ח"ד ס' י"ז ובס' תורת הארץ פ"ח ס"ק ל"ט ובשו"ת בינת הלב ס' י"א, ובס' משאת המלך ויקרא ו' ו', ובשו"ת בנין שלמה ח"ב עמ' תצ"ז ובס' כל מקדש שביעית להגר"א שלזינגר ס' כ"ג ובספרו אלה הם מועדי סוכות ס' נ"ג ובס' בית דוד הל' שביעית ח"ב ס"ו ובשו"ת הר צבי ח"ב זרעים ס' נ"ד ובס' השמיטה פ"ח סוף הערה י"ד ובס' מקראי קודש סוכות ח"ג ס' כ"ד כ"ו ובס' שרשי אילן שביעית ס"ו, ובס' באר אברהם להגר"א בנדיקט זצ"ל סוכה ל"ט, ומה שכתבנו בזה בבית מתתיהו ח"ג ס"ד אות ד' ובס' כ"ב אות ב', ובספר גם אני אודך מתשובתי, חלק א' סימן כ' עיי' שם.

להצהיב אתרוג בתפוחי שביעית

שאלה: אם מותר להצהיב אתרוג בתפוחים שיש בהם קדושת שביעית.

תשובה: אין ראוי.

ובס' גיבורי כח עמ' 458 השיב מרן אם מותר להצהיב אתרוג בתפוחי שביעית, והשיב לא, ובס' פירות שביעית להגר"צ כהן זצ"ל פכ"ב ס' כ"ח הביא בשם מרן הגר"נ קרליץ זצ"ל שמותר להצהיב עי"ש ומש"כ בזה בס' אמונת ישראל ח"ב ס' ל"א סק"ה ובס' מעדני יום טוב להגר"ר יו"ט זנגר שביעית סו"ס ז' ובקונ' ימי השביעית עמ' י"ח בשם הגר"צ פלמן זצ"ל

דשרי, וכ"ב לי הג"ר שמאי גרוס בעל שבט הקהתי, ובס' כשחר אורך עמ' ש"ג בשם מרון הגראי"ל שטיינמן זצ"ל דנשאל אם מותר להצהיב אתרוג בתפוחי שביעית והשתומם על השאלה, שהרי אין מפסיד הפירו"ש, ובדעת מרון י"ל עפמ"ש"כ בשו"ת מנחת פרי ח"א ס' צ"ו, דיש לומר דכל שעושה שימוש אחר מלאכלה, הוי בכלל ולא לסחורה, עיין שם.

אתרוג שמור לנטילת ארבעת מינים

שאלה: אם מותר ליקח אתרוג למצוה כשהבעלים שמרוהו שלא יקחו מהעץ, לד' מינים.

תשובה: כן.

וכן הביא בשם מרון, בס' שיח השמיטה פ"ט ס"ט עי"ש, ובדרך אמונה פ"ד משמיטה ויובל ס"ק צ"א, ומש"כ בזה בס' נתן פריו שביעית פ"א משמיטה ויובל הי"ב עמ' פ"א, ובשו"ת אגרות משה ח"א או"ח ס' קפ"ו, ומה שהשיב מרון בס' אמונת ישראל שביעית ח"ב סו"ס י"א עי"ש.

נטל מאתרוג של אוצר בית דין ולא שילם

שאלה: נטל אתרוג מפרדס שבטיפול ב"ד בשביעית, ונתבע לשלם עבור ההוצאות ולא שילם, אם הוי לכם.

תשובה: לא יצא.

ובס' חוט שני שביעית עמ' שפ"ד שיצא, וכ"כ בתשו' והנהגות ח"ו ס' קמ"ז עי"ש, ומש"כ בזה בשו"ת משנת יוסף חי"ג ס' ש"ד ובשו"ת שואלין ודורשין ח"ח ס' פ"ב, ובס' פירות שביעית פ"ט ס' ל"ב, שהסתפק בזה הגריש"א זצ"ל עי"ש, ומש"כ בזה בבית מתתיהו ח"ב ע' רצ"ב יעו"ש.

נוי לסוכה מפירות שביעית

שאלה: אם מותר לתלות נוי סוכה מפירות שביעית.

תשובה: כמדומה שאין ראוי.

ועמ"ש"כ להתיר בשו"ת להורות נתן ח"ג ס' ל"ו ובשו"ת מנחת יצחק ח"י ס' קי"ט ובשו"ת משנת יוסף ח"ד ס' י"ז ובס' הליכות שלמה סוכות פ"ז ס' כ"ג ובשו"ת שבט הלוי ח"ז ס' נ"ז ובס' חוט שני שביעית פ"ה ה"ז עמ' רל"ז, ובשו"ת נתיבות אדם ח"א ס' ע"א ובס' חשוקי חמד ב"ק ק"א ובס' הסוכה השלם עמ' שס"ג ובקונ' ימי השביעית עמ' ובס' בית דוד שביעית ח"ב פ"ז ס"ו ובס' לקט הלכות להגר"ש סגל ח"ב עמ' רכ"ה ובס' משנת המועדים להגר"א גרבוז עמ' קנ"ב ובשו"ת אבן פנה ח"ב ס' קנ"ו ובשו"ת מנחת פרי ח"א ס' צ"ו ובס' קובץ הלכות להגר"ש קמנצקי סוכות פי"ד ס"י ובשו"ת חיי הלוי ח"י ס' קע"ט ובשו"ת דברי אור ח"ג ס' ל"ה ובס' מעדני יום טוב להגר"ר יו"ט זנגר ח"ג ס' כ"א ובס' פירות שביעית להגר"צ כהן זצ"ל פכ"ב ס' י"ח ובס'

שבת מנוחה פי"ד ס"י ובספר גם אני אודך תשובות מבעל משנת אהרן, על סוכות, חלק ב' סימן כ"א, ובס' ההנהגה בפירות שביעית עמ' ל"ה עי"ש.

נר חנוכה בשמן שביעית בשוגג

שאלה: אם הדליק בטעות בשמן שביעית בשוגג אם יצא ידי חובתו.

תשובה: מצוה הבאה בעבירה בשוגג.

ועמש"כ מרן בדרך אמונה פ"ה משמיטה ויובל ס"ק מ"ט דאסור להדליק נר חנוכה בשמן שביעית עי"ש, ובשו"ת משנת יוסף ח"א ס' כ"ו ומה שכתב בספר גם אני אודך תשובות הגרח"ש סגל, חלק ד' סימן קפ"ה, ומה שהארכנו בזה בבית מתתיהו ח"ג ס"ד, ולענין שוגג עי' בס' חוט שני פסח עמ' שכ"ז עי"ש. וראה עוד בענין הדלקת נרות חנוכה בשמן שביעית, בארוכה, בספר פרדס יוסף החדש, לידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, על חנוכה, (אות תקס"ז).

לבסומי ביין שביעית כשמקיא היין

שאלה: אם מותר לקיים מ"ע לבסומי ביין של שביעית אם מיד מקיא היין.

תשובה: לא.

ובס' אשיחה ח"א עמ' שנ"א השיב ע"ז מרן, כיון שמתכוין לשתיה מותר, ולא דמי לאפקטזין עי"ש. ומש"כ בזה

בס' חשוקי חמד נדרים מ"ד ע"א ובס' כרם אליעזר שביעית ס' ל"ו, ובס' מיני מעדנים פורים סו"ס כ"ו ומה שכתבתי בזה בבית מתתיהו ח"ג ס"ד אות ג', ובספר גם אני אודך מתשובתי, חלק ב' סימן י' עמוד קכ"ט, ומש"כ בשו"ת אבני דרך חי"א ס' ק"ז עי"ש, ובקובץ מה טובו אהליך יעקב, חלק י"ב עמוד ט"ז, בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל.

ליתן לשיכור יין שביעית

שאלה: אם מותר ליתן לשיכור בפורים יין שביעית אחר שכבר השתכר או שהיו הפסד פירות שביעית.

תשובה: אסור.

ובס' חוט שני יו"ט וחזה"מ עמ' שס"ה, ס"ל למרן הגר"נ קרליץ זצוק"ל, שאם נהנה מהיין מותר ואם הוא שיכור ביותר אסור שהיו כשתיה גסה, ועי' בס' אור החמה להגר"ז קרויזר זצ"ל שקלים ט', שפירש ספק הירושלמי מהו לצאת ארבע כוסות ביין שביעית דחיישינן שמא השתכר עי"ש, ומש"כ בזה בבית מתתיהו ח"ג ס"ד אות ג' עי"ש.

משלוח מנות מפירות שביעית

שאלה: אם מותר לשלוח משלוח מנות מפירות שביעית.

תשובה: עמש"כ בדר"א פ"ו משמיטה ה"י.

ודעת מרן שם להחמיר, ואולם בס' אורחות רבינו ח"ב עמ' של"ד

מובא שהקהילות יעקב זיע"א הקל בזה ועמש"כ בזה בצפנת פענח פ"ב ממגילה הט"ו, ובשו"ת תורה לשמה ס' קצ"ג ובשו"ת מנחת יצחק ח"ג ס' נ"ז ובס' משנת יעבץ או"ח ס' פ' ובשו"ת משנת יוסף ח"א ס' כ"ז ובשו"ת להורות נתן ח"י ס' נ"ז ובשו"ת רבבות אפרים ח"ז עמ' תמ"ו ובס' חוט שני פ"ו משמיטה ובשו"ת שבט הלוי ח"ז ס' קפ"ג ובשו"ת משנה הלכות ח"ח ס' שפ"ה ובשו"ת מנחת פרי ח"א ס' צ"ד ובס' מעדני סופר ח"ב ס' קי"ג ובס' אשרי האיש ח"ג מועדים עמ' שי"א ס"ז, ובס' הליכות אבן ישראל ח"ב פסק ס"ח, ובס' אמונת ישראל ח"א ס' כ"ח, ובס' אמרי יעקב ס"ו ס"ק מ"ה, ובס' בית דוד שביעית ח"ב פ"ט ס' י"ד, ובס' שיח השמיטה עמ' צ"ו ובשו"ת תולדות יצחק ח"ב ס' כ"ב, ובס' מיני מעדנים ס' כ"ו, ומש"כ בזה בבית מתתיהו ח"ב ס"ד, ומה שהשיב מרן בספר נזר החיים עמ' קמ"ח עי"ש. ובקובץ מה טובו אהליך יעקב [היוצא לאור על ידי ידידנו הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א] חלק ח' עמוד קכ"א.

שלח משלוח מנות מהיתר המכירה

שאלה: שלח משלוח מנות מפירות התר המכירה למי שמשתמש בהיתר המכירה אם יצא ידי חובת משלוח מנות.

תשובה: לא.

ועמש"כ בזה בשו"ת משנת יוסף ח"י ס' קל"ג ובשו"ת ברכת ראובן שלמה ח"ג ס' ע"ד ובשו"ת דברי בניהו חכ"ג ס' ס"ט ובשו"ת בית העזרי להגר"ע בסיס זצ"ל ח"ד ס' צ"ה, ובשו"ת מנחת פרי ח"ו ס' קכ"ה אות ג' ובשו"ת תשובות ישראל ח"ה ס' נ"א ובקונ' שערי יושר להגר"א חנניה זצ"ל פורים עמ' 89 ומה שכתבנו בזה בבית מתתיהו ח"ב ס"ט אות י"ד עי"ש, ובשו"ת אבני דרך ח"א ס' ק"ד ובספר פרדס יוסף החדש על פורים, לידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, עמוד תפ"ה, עיין שם, ועמש"כ מרן בדרך אמונה פ"ד משמיטה ויובל ס"ק רי"ג דההתר מכירה לא שוה כלום יעו"ש.

קדימה לפירות שביעית

שאלה: אם יש דין קדימה לברך קודם על פירות שביעית מפירות שאינם של שביעית.

תשובה: מסתבר.

ובתשובת מו"ר מרן הגרב"ד פוברסקי לידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א שחקר שאלה זו, והובא דבריו בקובץ יתד המאיר אלול תשע"ה ס' ק"ט, השיב על זה, דאם חביבין עליו אכילת פירות שביעית מחמת קדושתן הרי יש דין קדימה

בברכות לחביב עי"ש, ועיין עוד מה שכתבו בזה תשובות למח"ס גם אני אודך: בשו"ת שואלין ודורשין ח"ח ס' פ"ו אות ב' ובשו"ת משנת יוסף חי"ג ס' ש"ב אות ב' ובספר כרם אליעזר שביעית ס' ל"ג, ובספר גם אני אודך תשובות הגרמ"ר שעיו, חלק א' סימן נ"ח, ובשו"ת תשובות ישראל ח"ב ס' י"א ובשו"ת אבני דרך חי"ב ס' קמ"א ובשו"ת דברי בניהו חכ"ה ס' ס"ב, ובספר גם אני אודך תשובות הגרמ"ר חליוה חלק ג' סימן ל"ב, ובשו"ת ודרשת וחקרת ח"ו חו"מ ס' כ"ו אות ב' עי"ש.

ועיין עוד בספר גם אני אודך תשובות הגר"ר אדיר כהן, חלק א' סימן ח' אות ט', אם יש ענין לברך ברכת אילנות על אילן שיש בו קדושת שביעית עיין שם.

תענית הראב"ד בפירות שביעית

שאלה: אם מותר לעשות תענית הראב"ד בפירות שביעית, ועל ידי זה אין אוכל הפירות שביעית.

תשובה: כן.

ולכאן י"ל עפמ"ש"כ בשו"ת אור לציון שביעית פ"ב ה"ו דשרי להבדיל על יין שביעית ולמזוג עד שיעלה על גדותיו לסימן ברכה, כיון שכך עושה כל השנה עי"ש, וא"כ ה"נ י"ל בתענית הראב"ד, כשעושה כל השנה תענית הראב"ד רשאי לעשות אף בפירות

שביעית, ואולם מרן בדרך אמונה פ"ה משמיטה ויובל, ציון הלכה ס"ק י"ט, אם מבדיל ביין שביעית, יזהר שלא ישפוך מהם לאיבוד ולא יתן בעינים ובכיסים עי"ש, וכ"כ בס' חוט שני שביעית עמ' רמ"ח עי"ש, הרי דאסור להפסיד אף כשעושה כן כל השנה, אולם י"ל דשאני תענית הראב"ד שאין מפסיד בידים, אלא אין אוכל בשוא"ת, ומש"ה שרי, וכיו"ב השיב מרן בס' הליכות חיים ח"ב עמ' קפ"ז, בעיקר תענית הראב"ד, מ"ט אי"ז כל תשחית, והשיב יזהר שלא יקלקל בידים עי"ש. הרי כיון שאין מפסיד בידים אין זה כל תשחית, וה"נ י"ל לענין תענית הראב"ד בפירות שביעית, וכן מובא בשם מרן דשרי לעשות תענית הראב"ד בפירות שביעית, בס' מאחורי הפרגוד עמ' 74 עי"ש. ועוי"ל עפמ"ש"כ בשו"ת ציץ הקודש ח"א ס' י"ד או"ג, האיך שרי ליקח אתרוג של שביעית לד' מינין, והא עי"ז מפסידה במשמוש ידים, ומה"ט אין ליקח אתרוג של תרומה, כיון שנוטל לשם מצוה ל"ח הפסד עי"ש, וא"כ ה"נ י"ל לענין תענית הראב"ד שמקיים על ידי זה מ"ע דקדושים תהיו, שרי ע"י פירות שביעית. וידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א בעל "גם אני אודך", אמר לי שלדיעות שתענית הראב"ד זה אפילו אם ממשיך לאכול אחרי כך, אלא שפוסק לאכול לפרק זמן, לפי זה אין חשש כלל בפירות שביעית.

שפיכת יין שביעית בהבדלה

שאלה: ביין שביעית אם ישפוך ג"כ לסימן ברכה, וימלא הכוס על גדותיו כמו שעושה כל השנים.

תשובה: לא.

וכ"כ מרן בדרך אמונה פ"ה משמיטה ויובל ציון הלכה ס"ק י"ט, וכ"פ בס' חוט שני שביעית פ"ה סק"ד אות י' עיי"ש. אולם בשו"ת אור לציון פ"ב ס"ו, שיכול לשפוך כמו שעושה כל השנה עיי"ש, ובס' הליכות שלמה מועדים פסח פ"ט אורחות הלכה 26/2 שהגרש"ז זצ"ל, לא חשש להבדיל על יין שביעית שנשפך, רק דבר מועט מאיליו עיי"ש. ומש"כ בזה בשו"ת משנה הלכות חיי"ט ס' רמ"ז ובס' עטה אור להגר"ע טולדנו שביעית עמ' מ"ה ובס' שרשי אילן שביעית בחלק הסימנים ס"י, ובס' מעיין גנים [דנגור] ס"ה ובס' גיבורי כח ס' ס"מ, ובס' פירות שביעית להגר"צ כהן זצ"ל פכ"ב ס"ט ובס' תבואת השדה פ"א ס' י"ב הערה 24 ובס' דור המלקטים שבת ח"ב ס' רצ"ו ס"א או"ז סק"ד.

להתפלל על האילן שיצמח בשביעית

שאלה: אם מותר להתפלל על האילן שיצמחו פירותיו בשביעית.

תשובה: כן.

ובשו"ת גבעת הלכונה בקונ' נס על הגבעה עמ' ה' ע"ב ביאר בדעת ת"ק, בתענית י"ט ע"א, דאין מתעניין בשביעית על האילנות שע"י תפילה מבטל מ"ע של תשמטנה ונטשתה עיי"ש, ובס' חסדי דוד בתוספתא תענית פ"ב ה"ט, בהתרעה על הגשמים כמו סיוע במעשה עיי"ש, ובס' חשוקי חמד שבת ל"ג ע"ב, דיתכן ע"י תפילה על האילנות אסור בשביעית, אולם בדרך אמונה פ"א משמיטה ויובל ה"ז בביהו"ל, דאין איסור להתפלל על האילן שיצמח בשביעית, וכן השיב מרן בס' גבורי כח עמ' 440 ומש"כ בזה בס' הולך תמים להגר"ר מנחת גיאת ס' קכ"א ובקובץ זכור לאברהם [תש"ס תשס"א] ח"ג עמ' תע"ו, וע"ע בשו"ת מנחת יצחק ח"ח ס' נ"ב ובס' פלגי מים להגר"ש דבליצקי זצ"ל עמ' נ"ד, ומש"כ בשו"ת תשובות ישראל ח"ה ס' ק"ח הכ"ח, וכתב לי הגר"ר שמאי גרוס בעל שבט הקהתי שמותר להתפלל על האילן שיצמח, וכן אומרים בשמיטה ותן טל ומטר לברכה, והבאנו דבריו בספר גם אני אודך מתשובתי, חלק ו' עמוד רע"ג, עיין שם, ומש"כ בזה בשו"ת דעה חכמה להגר"ר בועז כדורי ח"א יו"ד ס"י אות ה' ועי' בדרך שיחה ח"א עמ' שצ"א בשם מרן, מה יכוון בברכת השנים בשביעית, וכן א"ל מרן הגר"י ליברמן בעל המשנת יוסף שמותר להתפלל על האילן שיצמח בשביעית.

נר נשמה משמן היתר המכירה

שאלה: אם מותר להדליק נר נשמה בשמן מהיתר המכירה.

תשובה: אסור.

ובשו"ת דברי בניהו חכ"ז ס' נ"ח כתב כיון שנמכרו ע"י הרבנות הראשית הם שייכים לגוי ובפירות של גויים אין לשמור בהם קדושת שביעית וכמש"כ הב"י בס' אבקת רוכל ס' כ"ב, יעו"ש, ואולם דעת מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בספר שיח השמיטה עמ' רס"ט, דאין תוקף למכירה כלל, ואם כן אין זה שייך לגוי והוי שמן שביעית אין להדליק בשמן שביעית לנר נשמה כמש"כ בס' תורת הארץ פ"ח אות מ"ז ובשו"ת אבן ישראל ח"ט ס' קי"ד, וכ"כ בדרך אמונה פ"ה משמיטה ויובל ה"ח בביהו"ל עי"ש ובבית מתתיהו ח"ג סו"ס ד' יעו"ש. וכן כתב לי הגאון רבי שמאי גרוס שליט"א בעל שבט הקהתי, דאין להדליק נר נשמה בשמן היתר המכירה.

השמטת הרמב"ם לאוצר ב"ד

שאלה: מ"ט השמיט הרמב"ם דין אוצר בית דין.

תשובה: שאין זה אלא עיצה טובה.

וכ"כ מרן בדרך אמונה פ"ו משמיטה ויובל, ציון הלכה ס"ק מ"א וכ"כ בס' חוט שני שמיטה עמ' שפ"א, וכ"כ הרדב"ז פ"ז משמיטה ויובל ה"ג עי"ש

ובס' פירות שביעית להגר"צ כהן פ"ט עמ' רי"ד ובס' גבורי כח עמ' 293 ובשו"ת אור לציון שביעית עמ' ס"ג ובשו"ת דברי דוד ח"א יו"ד ס' ס"ד ובספרו קדושת הארץ פל"ב ס"ו ובס' בית דוד שביעית עמ' פ"ז, ובס' גיבורי כח עמ' 293. ובס' שרשי אילן שביעית עמ' קנ"א.

ביעור פירות שביעית בחדר מדרגות

שאלה: בהפקר ביעור פירות שביעית אם סגי שמוציא לחדר

המדרגות.

תשובה: לא.

ובס' משפטי ארץ פל"א הערה 16 הביא מהגר"ש"א זצ"ל שסגי שמוציא לחדר המדרגות עי"ש ועמש"כ בס' בית דוד שביעית ח"ב פי"ב ס"ב או"ג, ומש"כ אאמו"ר בקובץ בית אהרן וישראל שבט אדר תשע"ו עמ' ע', ובס' פירות שביעית להגר"צ כהן פ"כ ס' י"ג, וכ"כ מרן בדרך אמונה פ"ז משמיטה ויובל ציון הלכה סק"ל שלא מהני להוציא לחצר עי"ש, ובקונ' מנחת תודה עמ' ובס' חוט שני שמיטה ויובל פ"ז ה"ב עמ' שט"ו ס"ל למרן הגר"נ קרליץ זצ"ל שאם מפקיר בחדר מדרגות כשגר בקומה גבוהה ואין יכולים להגיע לשם חתולים וחיות צריך להפקיר למקום שיכולים להגיע חיות עי"ש, ובס' גיבורי כח עמ' 312 ובס' קדושת הארץ פל"ג ס"כ ובשו"ת משנת יוסף ח"ג ס' ל"ו או"ז.

מרון הגר"ח קניבסקי זצ"ל
בעל דרך אמונה

תשובות מרון הגר"ח קניבסקי זיע"א על עניני שביעית [שהשיב להגאון רבי אליעזר קרביץ שליט"א מח"ס עזרת אליעזר]

ש. מצינו בחז"ל שכל העוסק בפרשת הקרבנות מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב. מעתה יש לעיין האם זה רק בקרבנות שאין בית המקדש ואי אפשר להקריב, או גם בדברים אחרים שאדם לא מקיים בפועל, יאמר לו שאם עוסק בהלכות אלו כאילו קיים.

ש. נפק"מ היא באדם שאין לו קרקע ואופן לקיים בפועל דיני שמיטת קרקעות, האם שייך לומר שע"י לימוד הלכות שמיטת קרקעות יחשב כאילו קיים הלכות אלו בפועל כמו בקרבנות. ת. לא מצינו.

ש. עוד צ"ב, שאם אכן גם לענין שמיטה נאמר שע"י לימוד ההלכות ת. חלילה, עד שיקיימם.^א

א. בחוברת שערי הוראה חלק יח' תשע"ד עמוד קנד' מביא שראוי לעסוק וללמוד היטב עניני מצות שביעית שרבים הלכותיהם, ונוגעים למשך קרוב לשנתיים, מסוף שנה שישית עד אמצע שנה שמינית. ובהערה נט' מביא ששמע ממרן השבט הלוי שליט"א, דכמו שמצינו שמשנה תיקן לישראל ללמוד הלכות חג בחג, מכל שכן הלכות שביעית הנוגעים לתקופה ארוכה של יב' חודש ויותר, ודאי שחייבים ללמוד הלכותיהם. וציין למכתב מבעל השבט הלוי בהקדמה לשיעורי שבט הלוי הלכות שביעית.

עוד הביאו בשם אבני נזר שלימוד הלכות שביעית הוא ג"כ תיקון על החטא הקדום שגלינו מארצנו וגם הלימוד בהלכות שמיטה נחשב כאילו קיים שמיטה בפועל כמ"ש לגבי הקרבנות.

בספר מועדי הגר"ח ח"ב עמוד לו' מצאתי ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א, ש, כתב לי מרן שיש ללמוד שיש ללמוד הלכות שביעית קודם שביעית שנה שלימה, מהו המקור לזה. ובספר ארחות רבינו ח"ב עמוד שיז' מובא שהקלות יעקב למד קודם שביעית תשע חודשים. והשיב, כמו כן יו"ט. ובהערה הביא שכן מובא בשו"ת כפי אהרן ח"ב סימן יא' שיש ללמוד בשביעית הלכות שביעית, מדין הלכות חג בחג, וכן בהסכמת בעל אבי עזרי' לס' עטה אור שביעית, כתב דפשוט דאמרינן שואלין ודורשין קודם שביעית. ועיין עוד בספר אמרי שפר שביעית עמוד ב', ובספר בית מתתיהו ח"ב בפתחה.

עוד מביא ששאל לרבינו שליט"א, מה המקור ללמוד הלכות שביעית שנה, אולי ל' יום כמועדים, והשיב, אין מספיקין. ובהערה מביא שבספר שיח השמיטה בהקדמה מובא בשם מרון שליט"א שצריך שנה וחצי קודם.

כאילו קיים בפועל למי שאין לו קרקע, מעתה צ"ב, האם זה רק בתוך שנת השמיטה, אז ע"י לימוד ההלכות, יחשב כאילו קיים בפועל, כי לפני שמיטה שעדיין אין את עצם המצוה בפועל, לא שייך שע"י לימוד ההלכות יחשב כאילו קיים, או שבלימוד ההלכות אפשר להחשיב כאילו קיים בפועל גם לפני שמיטה, ומי שלומד עתה דיני שמיטה כבר נחשב כאילו מקיים שמיטה בפועל.

ת. עיקרו אינו נכון כנ"ל.

ש. מי שקיבל ראש השנה בפלג המנחה, האם השנה (תשע"ה) התחיל אצלו גם שנת השמיטה, כי השמיטה תלוי מתי נכנס אצלו ראש השנה, או שאין שייכות בין שמיטה לראש השנה ויכול לקבל את הראש השנה בלא דיני שמיטה.

ת. היינו הך.

ש. הנפק"מ היא, האם אסור לו לעבוד בשדהו ע"י ישראל אחר שעדיין לא קיבל ראש השנה, כי אם אצלו שקיבל ראש השנה גם התחיל כבר שמיטה, יש אצלו דין שביתת קרקע ויאסר במלאכה גם ע"י ישראל אחר שעדיין לא קיבל ראש השנה.

ת. אסור.²

ש. כמו כן נפק"מ במוצאי שנת השמיטה בשנה הבאה, לגבי מי שקיבל ראש השנה של שנה השמינית, האם מכיון שקיבל ראש השנה בפלג המנחה והתחיל אצלו השנה השמינית, יצא אצלו כבר שנת השמיטה, וישראל אחר יוכל לעבוד בשדהו, כי אין אצלו כבר דיני שביתת קרקע.

ת. יש להחמיר.

ש. אומרים בשם מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל שבליל ראש השנה של תחילת שנת השמיטה, ראוי לכוין בברכת שהחיינו בקידוש גם על דיני ומצוות שמיטה. לכאורה צ"ב הרי המצוות של שמיטה הם בשב ואל תעשה, וכי מצינו ברכה על מצוות כאלו.

ת. גם שבת כך.

ש. עוד יש לעיין, האם באופן שקיבל ראש השנה בפלג המנחה, גם יצטרך לכוין בשהחיינו על מצות השמיטה, ותלוי בנידון לעיל, האם התחיל אצלו כבר דיני שמיטה במה שקיבל ראש השנה בפלג המנחה, שאם

ב. מצאתי בעלון מים חיים לגאון ר' יהודה אריה דינר שליט"א גליון 250 שהביא שאלה דומה מי שקיבל על עצמו תוספת יו"ט של ראש השנה בערב שנת השמיטה, וקיבל על עצמו גם תוספת קדושת שמיטה כמבואר בדרך אמונה פרק ג' ס"ק יא', האם מותר לאחרים שלא קיבלו עליהם תוספת יו"ט ללקוט ירק מהשדה שלו, והאם חל על הירקות קדושת שביעית. והביא בשם רבינו שליט"א שמסתבר שמכיון שהבעלים קיבלו על עצמם קדושת שמיטה ממילא כל מי שרוצה יכול ללקוט פירות מהשדה השייך לו, ותחול עליו ג"כ.

דיני שמיטה מתחלים רק בליל ראש השנה ממש, לפי"ז לא יוכל לכוין בשחיינו בקידוש מבעוד יום בראש השנה לכוין על מצוות השמיטה.

ת. יכוין.

ש. שאלתי לרבינו זצ"ל האם מי שקיבל ראש השנה בערב שנת השמיטה מפלג המנחה, האם ע"י שמקבל ראש השנה גם חל עליו מצות שמיטה, כי זה ביחד, או שזה מתחלק, ונפק"מ שיוכל לומר למישהו אחר לעבוד בשדהו, כי עדיין לא התחיל אצלו שמיטה, והרב שליט"א כתב לי שזה היינו הך ואסור לומר ליהודי אחר לעבוד בשדהו, כי התחיל אצלו שנת השמיטה.

ילמדנו רבינו זצ"ל, שבספר שיח השמיטה עמוד קס"ד ראיתי מביאים אחרת בשם רבינו שליט"א, ושם כתוב "שמי שמקדים לקבל יו"ט של ראש השנה בתחילת שביעית, יכול לומר לאחר שעדיין לא קיבל על עצמו קדושת יו"ט, שיעשה עבורו מלאכה בקרקע וכמו שמצינו בהלכות שבת". ולכאורה אם המקבל ראש השנה כבר קיבל ממילא גם קדושת השביעית, הרי יש דין ושבתה הארץ ואיך יוכל לומר ליהודי אחר לעבוד בשדהו, וגם אין זה כמו שכתב לי זצ"ל שליט"א.

ת. לכתחילה יזהר ובמקום הצורך מותר.

ש. האם מותר להשתמש בחופה ביין של שביעית הגם שנשפך מעט

מהיין כשמעבירים הכוס, כי לא עושה כן בכוונה ולא ניחא ליה, או שעדיף לא להשתמש ביין של שביעית.

ת. דבר שאינו מתכוין ולא פסיק רישא.

ש. המשנה בשביעית פ"ג מ"י אומרת הבונה גדר בינו ובין רשות הרבים וכו' מה יעשה בעפר, צוברו ברשות הרבים ומתקנו דברי רבי יהושע. רבי עקיבא אומר כדרך שאין מקלקלין ברשות הרבים כך לא יתקנו, מה יעשה בעפר, צוברו בתוך שדהו כדרך המזבלין וכן החופר בור ושיח ומערה.

שיטת הרמב"ם בפירוש המשניות וכן הר"ש שהמחלוקת של רבי יהושע ורבי עקיבא זה בכל ימות השנה, ופוסקים כר"ע שאסור לקלקל רשות הרבים, ואם צריך לתקן רשות הרבים, אסור להשליך את האבנים אל מקום אחר ונמצא מקלקל את הדרכים, אלא אוסף את הפסולת ומיד משליכם במקום אחר ולא משאירם ברשות הרבים. וכן הביאו רבינו זצ"ל בדרך אמונה סוף פ"ב מהלכות שביעית.

ילמדנו רבינו זצ"ל לפי"ז צ"ע לדינא קבלן שבונה בנין וצריך להביא הרבה אבנים וחול וכדומה לצורך בניית הבנין, איך מותר לו להניח הדברים על המדרכה שעוברים שם הרבים, הרי משמע שאפילו לזמן מועט אסור להפריע לרבים.

ת. לפי שעה מקילין.

י. עור צ"ע לדינא כיצד הדין בעירייה ששכרה קבלן עם פועלים שאחראים לסדר כל מיני נזקים שיש בצינורות שעוברים מתחת לכבישים, וכשצריכים לתקן איזה בור מסוים, מוציאים את החול והעפר באותו מקום, ומניחים בצידי הדרך לכמה שעות עד שיגמרו לתקן את הנזקים ואז חוזרים לכסות הבור עם אותו עפר. וצ"ב איך מותר להניח את החול והעפר בצידי הדרכים לזמן מסוים.

ת. אולי.

ש. מה שצ"ע לדינא אדם שמניח את רכבו על המדרכה וחוסמת את המעבר לרבים באופן שמקשה על הציבור לעבור, ולפעמים עי"ז אנשים נדחקים לרדת לכביש ומסכנים חייהם, האם עובר על האיסור של המשנה כאן שאסור לאדם להפריע הילוך הרבים ברשות הרבים.

ת. כן.

ש. האם יעזור לקבלן לקבל רשות ורשיון מחברי העירייה להניח חפצים על המדרכה לזמן מסוים, או שגם לערייה אין זכות ליתן רשות להניח חפצים על המדרכה.

ת. לא מועיל.

ש. לפי הדין במשנה כאן, איך מותר לבנות סוכה בחג הסוכות במשך שבוע על המדרכות של העיר שזה מפריע לרבים לעבור.

ת. התורה חייבתו ונתנה לו רשות.

ש. הזכרנו לעיל את ההלכה שאסור להוציא עפר ולצבור ברשות הרבים ועי"ז לקלקל את הדרך של הרבים בכל

ש. עוד צ"ע לדינא כיצד הדין בעירייה ששכרה קבלן עם פועלים שאחראים לסדר כל מיני נזקים שיש בצינורות שעוברים מתחת לכבישים, וכשצריכים לתקן איזה בור מסוים, מוציאים את החול והעפר באותו מקום, ומניחים בצידי הדרך לכמה שעות עד שיגמרו לתקן את הנזקים ואז חוזרים לכסות הבור עם אותו עפר. וצ"ב איך מותר להניח את החול והעפר בצידי הדרכים לזמן מסוים.

ת. מותר.

ש. מה בכלל הטעם שאסור להניח העפר ברשות הרבים לזמן מסוים, האם כי מפריע לרבים לעבור בדרכם, ואין רשות לאדם להפריע הילוך הרבים ברשות הרבים, או טעם אחר.

ת. לצורך מותר.

ש. באופן שיניח שומר ליד העפר לשמור שאף אחד לא ינזק ולא יתקל בזה, האם מספיק כדי שיהא מותר להניח העפר בצידי הדרכים.

ת. קשה לשמור.

ש. אם עוזר שומר כדי שיהא מותר להוציא עפר לרשות הרבים, או לקבלן שמביא כל מיני דברים לצורך בניית הבנין ובינתיים מניח זאת על המדרכה, האם צריך שיעמיד שם דוקא אדם שיראה ויזהיר את הציבור שלא

ימות השנה ובכל השנים כפי שהביא רבינו זצ"ל בדרך אמונה בסוף פ"ב מהלכות שביעית.

לפי"ז יש לעיין כיצד הדין בבעלי חנויות שמוציאים חלק מהסחורה ומניחים זאת על המדרכה בכניסה לחנות, ולפעמים ע"י הוצאת הסחורה למדרכה, מתמעט מקום הילוך הרבים, שעתה צריכים להצטופף יותר כשעוברים שם בגלל חוסר מקום, האם בעלי החנויות עוברים על איסור זה, או שהמשנה לא דיברה על אופן כזה, כי אם באופן שמזיקים את עצם הילוך הרבים, באופן שנהרס הדרך, והחשש הוא שמא יעבור זמן ולא יתקנוהו, ולא עוסקים בחפצים שמפריעים לעבור.

ת. כיון שדרכם בכך מותר.

ש. אדם שעשה שלא כדין והניח פסולת בצידי הדרכים על המדרכה במקום שעוברים שם אנשים, וכעת הפסולת מפריעה כבר, האם מותר לאדם אחר להוסיף עוד פסולת על מה שכבר היה מקודם.

ת. יתכן.

ש. האם יש כזה היתר של מנהג המקום שכך נוהגים עוד אנשים, שיחשב כעין מחילה של הציבור, וממילא יוכלו להניח דברים על המדרכה. כגון קבלן שיפוצים שכל פעם משפץ בית אחר לפי

איך שמזמינים אותו, וצריך להניח כל מיני דברים לצורך השיפוץ על המדרכה לזמן מסוים, ואולי ניחא להו לחלק מהציבור ובפרט לשכנים, ועד כמה שניחא להו, כי פעם שכן זה משפץ דירתו ופעם שכן אחר, וכך זה מנהג המקום שפעם זה מפריע ופעם זה, ולכן יהא מותר להניח חפצים על המדרכה.

ת. מותר.

ש. הנפק"מ היא, שמצוי אחרי חג הסוכות שאנשים מוציאים את הסכך שלהם לצידי בדרכים עד שיגיע משאית אשפה מיוחדת שאסופת את הסכך בנפרד ומפנה זאת למקום אחר, ובינתיים הסכך מפריע על המדרכה, אבל כך עושים רבים. האם זה מספיק כדי להתיר הסכך למדרכה שעוברים שם רבים, כי כך המנהג, או שאין לזה היתר.

ת. נכון ליהזר.

ש. כיצד הדין במכונת שלוקחת כסף מאנשים שבמכונת שמשלמים עבור הנסיעה ממקום למקום, ומשלמים לפי הזמן שעורך הנסיעה, וכעת ברגע שאדם רוצה לעבור את הכביש וגורם למכונת לעצור ולהמתין עד שיעבור, בינתיים גורם עי"ז שהאנשים שבמכונת צריכים אח"כ לשלם עוד כסף בגלל העיכוב שעצרו עד שיעבור האיש הזה את הכביש, האם האיש הולך רגל צריך

ליתן דין קדימה לבעל המכונת לנסוע כדי לא לגרום להפסד ממון לאותם היושבים במכונת והוא יעבור אח"כ, או שלא צריך לחשב הפסד ממון זה ויכול לעבור קודם.

ת. אין צריך.

ת. אסור.

ש. הרמב"ם בפרק ח' מהלכות שמיטה ויובל הלכה א' כתב "כדרך שאסור לעבוד הארץ בשביעית כך אסור לחזק ידי ישראל שעובדין אותה וכו'". וכתב רבינו זצ"ל בדרך אמונה (ס"ק ב') שאסור לחזק ידי ישראל היינו אפילו לומר לו תתחזק או תצליח ואפילו לומר שלום משמע בגמ' שאסור.

נתבקשתי ע"י אבי מורי שליט"א לשאול, האם האיסור לחזק ידי ישראל בדיבור כזה, מדובר דוקא בזמן שהישראל שעובד בשמיטה נמצא עתה בתוך השדה, שכעת כשמחזק בדיבור שיצליח או שלום, בזה מראה כאילו גם הוא שמח בזה שהוא עובד בשדה ומעודדו, אבל אם פוגשו מחוץ לשדה, סתם ברחוב ליד ביתו, שם יוכל לחזקו ולומר לו שלום, כי באמירת שלום ברחוב, וכן כשמאחל לו שיצליח ברחוב לא ניכר שכוונתו דוקא שיצליח בשדה וימשיך לעבוד בשדה, אולי סתם מברכו שיתחזק וכדומה בענינים אחרים.

ת. תמיד.

ת. לעולם.

ש. באופן שהעובד ישראל בשמיטה פגשו ברחוב ופתח לפניו בשלום וכדומה, האם מותר להשיב שלום, או שגם להשיב שלום וכל איחולים אסור בישראל כזה.

ש. כשנמצאים כמה אנשים ביחד באיזה מקום וביניהם יש ישראל של"ע עובד בשמיטה, וכעת כל אחד מאחל לאחרים שיתחזקו ויצליחו או באמירת שלום וכדומה, האם יכולים לאחל ולברך גם את הישראל שעובד בשמיטה, כי זה לא ניכר שמתכוין לחזקו בגלל שעובד בשמיטה, כי מברכו יחד עם אחרים, או מכיון שהוא עובר עבירה, אדרבה צריך להראות לו פנים חמוצות שאינו עושה רצון הקב"ה, ולכן יאמרו שלום והצלחה לכולם חוץ מאותו יהודי של"ע עובד בשמיטה.

ת. לא.

ש. אם דעת רבינו זצ"ל שאסור לחזק יהודי שאינו שומר שמיטה גם כשאינו בתוך השדה, וכל פעם שפוגשים אותו אסור לומר לו שלום או שיתחזק, כיצד הדין בבית כנסת האם אסור ליתן לו עליה בכל השנה גם כשיש לו צורך כגון יארצייט וכדומה, ויהא אסור למכור לו עליות.

ת. לעולם.

ש. כיצד באופן שאותו יהודי שלא שומר שמיטה כדבעי עושה חתונה והזמין את הציבור לבוא, האם יהא אסור לציבור לבוא, כי זה נחשב כאילו מחזקים ידי עוברי עבירה.

ת. אסור.

ש. ידוע שמי שלומד תורה בשבת זה שווה פי אלף כמה מלימוד התורה ביום חול. כי קדושת יום השבת יותר מיום חול. לפי"ז יש לעיין האם לימוד התורה בשנת השמיטה חשוב פי כמה מלימוד התורה בשאר השנים.

ת. אולי.

ש. אם אכן לימוד התורה בשנת השמיטה זה פי כמה מלימוד התורה בשנים רגילות, האם לפי"ז מי שלומד בשבת שבתוך שנת השמיטה יחשב ליותר ממי שלומד ביום חול של שנת השמיטה.

ת. כנ"ל.

ש. האם מצות שמיטת קרקעות שלא עובד בשדהו כלל, נחשב מצוה בקום ועשה או שב ואל תעשה.

ת. שב ואל תעשה.

ש. האם יש מצוה בשב ואל תעשה שמברכים על כך ברכה.

ת. איני זוכר כעת.

ש. אם אין מצוה בשב ואל תעשה שצריך ברכה, האם בזה נוכל בס"ד

לבאר מדוע לא תיקנו ברכה בשומר שמיטה בשדהו, כי קיומו בשב ואל תעשה.

ת. א. אין בו מעשה.

ב. נכון.¹

ש. האם אפשר לומר בס"ד, כיון שזה מצוה ארוכה במשך כל השנה ואי אפשר לדעת האם יהא גיבורי כח כל השנה, לכן אי אפשר לברך, מחשש ברכה לבטלה. וגם אם יהא לברכה על מה לחול בתחילת השנה כשכן ישמור עדיין שמיטה, אבל עיקר הברכה היא על כל השנה, וכשיש חשש שמא לא ישמור, לא תיקנו ברכה.

ת. אין בזה שום סברא.

ש. נוהגים בערב פסח שהבהמות לא יאכלו חמץ כמה ימים, כדי שהחלב שלהם לא יהא חמץ, וכן כתב לי רבינו שליט"א שאם אפשר גם אשה שמניקה את בנה, לא תאכל חמץ בערב פסח, כדי שהחלב שלה לא יהא חמץ. נמצא שהחלב הוא לפי האוכל שהאשה אוכלת.

מעשה נתעוררתי לאיזה הערה, אשה שאוכלת הרבה מאכלים של קדושת שביעית, האם החלב שיוצא ממנה, קדוש בקדושת שביעית, כי כמו שבחמץ אומרים שהחלב חמץ, כך כאן החלב שלה יהא קדוש בקדושת שביעית.

ת. כבר התחלל.

ג. בהזדמנות אחרת נשאל שוב בנוסח שונה.

ש. הנפק"מ היא בחלב שהאשה שאבה בכלי ונשאר חלב בתוך הכלי, האם צריך לנהוג בחלב הזה בקדושת שביעית ולא לשופכו סתם.

ת. יתכן.

ש. נתבקשתי לשאול את הרב שליט"א, יש נוהגים בפירות נכרי שאין נוהגים בזה קדושת לענין שביעית. מעתה כיצד הדין באוכלים פירות אלו משבעת המינים וצריכים לברך ברכה אחרונה מעין שלש, כיצד יזכירו בסיום הברכה על אותם פירות נכרי למנהגם שאין בזה קדושה, האם יסיימו "ועל הפירות", או "על פירותיה", כי למעשה זה גדל בארץ ישראל.

ת. על פירותיה' י.

ש. בשנת השמיטה יזמו קרן השביעית אפשרות לאנשים לקיים מצות שביטת הארץ בשדה הגם שאין להם קרקע ממש, ע"י שישלמו כסף לקרן השביעית ויקנו להם קרקע עבור שנת השמיטה שבזה יתקיים כל דיני השביעית. האם באופן כזה מי שתרים כסף לקרן השביעית והקנו לו קרקע רק לשנת השמיטה, האם יוכל כבר לעלות לרגל כי יחשב שיש לו קרקע.

ת. אולי.

ש. מי שיש לו בבנין שכן גוי שעובד בשדה המשותף בשנת השמיטה, הלך והפקיר את חלקו בשדהו לשנת השמיטה, האם רק לגבי שנת השמיטה נחשב שהקרקע לא שלו, או לכל מילי, ונפק"מ לגבי חיוב עליה לרגל באופן שיש לו רק את החלק הזה בקרקע ואין

ד. ת"ח שליט"א השיבו שאין שייכות בין דיני מעשרות וקדושת שביעית, לנוסח הברכה על פירותיה. לגבי נוסח הברכה, עד כמה שזה גדל בארץ ישראל ונשתבחה בהם, ודאי יאמר על פירותיה. ולגבי מעשרות וקדושת שביעית זה מטעמים אחרים.

נוסיף את דברי הרמב"ם בפ"א מהלכות תרומות הלכה י' "עכו"ם שקנה קרקע בא"י לא הפקיעה מן המצוות אלא הרי הוא בקדושתה לפיכך אם חזר ישראל ולקחה ממנו אינה ככיבוש יחיד אלא מפריש תרומות ומעשרות ומביא ביכורים והכל מן התורה וכו'". ומה שפטור מתרומות ומעשרות בקרקע של גוי ומירחם הגוי, כתב הרמב"ם שם בהלכה יא' "שנאמר דגנך ולא דגן עכו"ם". א"כ זה דינים מיוחדים שפירות נכרי פטור באופנים מסויימים משום גזירת הכתוב ממעשרות, וכן בנידון לקדושת שביעית ותלוי במחלוקת.

אבל עד כמה שזה גדל בארץ ישראל ונשתבחה בהם עוד לפני שהגוי קנה קרקע זו, ודאי יאמר על פירותיה.

הג"ר אברהם צבי ישראלזון שליט"א השיב לי בשם הגאון ר' משה מרדכי קארפ שליט"א שאומרים על הארץ ועל פירותיה אינו משום קדושת הארץ אלא משום שבח הארץ, ואף בפירות נכרים כדאיתא בכתובות קיב. דגם לערביים פירותיה משובחים.

לו קרקע אחרת, האם יצטרך לעלות לרגל בשנת השמיטה, כי יש לו בפועל קרקע ורק לדיני שמיטה זה מופקר, או שלכל מילי אין זה שלו.

נעשה באתרוג שום מצוה ראשונה בגלל השמיטה.

ת. אם אין מהודר ממנו. ה

ת. חייב בעליה לרגל.

ש. בפרשת בהר כתוב (ויקרא כה' ו')

"והיתה שבת הארץ לכם לאכלה וגו' ולבהמתך". כולם שואלים איך התורה הקדימה אכילת אדם לאכילת בהמה, ולא כמבואר בברכות מ' ע"א שאכילת בהמה קודמת לאכילת אדם.

ת. אם אין לשניהן, האדם קודם.¹

ש. האם יש מצוה באכילת פירות שביעית.

ת. כן.

ש. אם יש מצוה לאכול פירות שביעית, האם אפשר בזה לתרוץ קושיא שהעולם שואל מדוע בפרשת בהר נזכר אכילת אדם לפני אכילת בהמה ולא כמבואר בברכות שאסור לאדם לאכול

מי שיש לו רק קרקע וכשהגיע שנת השמיטה מפקיר שדהו, האם מעתה בשנת השמיטה יחשב שאין לו קרקע ויהא פטור מעליה לרגל, או שרק לדיני שמיטה הוא הפקר ולא לשאר הדברים.

ת. אין הקרקע הפקר . . .

ש. האם בשנת השמיטה יש ענין לברך על אתרוג של שמיטה מדין כיון דאיתעביד ביה מצוה חדא ליעביד ביה מצוה אחריתי של נטילת ארבעת המינים, או שבעצם האתרוג לא עשו בו שום מצוה, כי אם בשדה והוא רק קדוש בקדושת שביעית, ולא שייך בזה הענין לעביד ביה מצוה אחרת, כי עדיין לא

ה. בספר בנתיבות ההלכה כרך מא' מביא שבספר דגל ירושלים הביאו בשם הרידב"ז שיש מצוה להדר ולקחת אתרוג של שביעית צורך מצוה כשאין בו חשש של שמור ונעבד הואיל ואיתעבד בו מצוה חדא של שמירת דיני שמיטה ליתעבד בו מצוה אחריתי.

ועיין בזה בספר נטעי גבריאל ארבעת המינים פרק סב' עמוד רצו' שגם הביא כן בשם הרידב"ז, והוסיף שכן כתב בהר המור שביעית עמוד ע"ט בשם הגאון האדר"ת שיש הידור ליקח פרי מא"י דמידי דאתעביד ביה מצוה חדא ליתעביד בי מצוה אחרת.

ו. הראוני שבספר גן רוה על התורה בפרשת בהר כבר הקשה כן.

בפסקי תשובות סימן קסז' הערה 117 בשם הציץ אליעזר ח"כ סו"ס עד' בשם האמרי אמת זצ"ל, דבאכול משל אחרים או משל הפקר אין צריך להקדים בהמותיו, ובזה מישב הכתוב בפרשת בהר ולך ובהמתך אשר בארצך וכו' תהיה כל תבואתה לאכול, דמקדים האדם לפני הבהמה משום דמיירי בשנת השביעית דהפירות הפקר.

ש. האם בשנת השמיטה יש ענין לאכול
מרור מי שאוכל חסה דוקא מדבר
ששמרו בו שמיטה מצד הדין כל
דאיתעביד ביה מצוה חדא ליעביד ביה
עוד מצוה של מרור.

ת. אין חייב.

ש. האם בשנת השמיטה יש ענין לכתוב
בכתובה "שנת השמיטה".

ת. לא נהוג.

לפני בהמתו, אולם הכתב סופר בשו"ת
או"ח סימן לב' מסתפק שיתכן שבשבת
אין איסור לאכול לפני בהמתו, כי
באכילת מצוה יש זריזין מקדימין.
מעשה אם יש מצוה באכילת פירות
שביעית, בזה מיושב מדוע נזכר אכילת
אדם לפני אכילת בהמה, כי זריזין
מקדימין.

ת. יפה.

הגאון רבי ישראל פסח פיינהנדלר זצ"ל
בעל שו"ת אבני ישפה

מי שיש לו זיכוי לקנות בחנות אם שביעית משמטת הזיכוי

י"ד מנ"א תשס"ח

נראה שאין מקום לומר ששמיטה
משמטת זכוי שיש לאדם בחנות.

לכבוד הרב גמליאל בן רבי אלחנן י.ד. הכהן
רבינוביץ שליט"א
אחדשה"ט וש"ת,

ועוד יש לומר לפי שולחן ערוך חושן
משפט סימן סז סעיף ד וז"ל: מי
שהיה שותף עם חבירו, והיו מתעסקים
בסחורות ובשטרות, ונשאר ביד אחד
מהשותפין, אין שביעית משמטתו, שאין
שביעית משמטת אלא מלוה עכ"ל.
והסביר הסמ"ע שם ס"ק י"ב וז"ל: פי'
ששניהן מתעסקים בו ומה שיש ביד כל
אחד משל חבירו אין שם הלוואה עליו
אלא שחלק חבירו מופקד בידו עכ"ל.
וכן יש לומר בענינו שמה שהחנות
חייבת לו אין על זה שם הלוואה, אלא
שהחנות מחזיקה סחורה ששייכת לאדם
זה שיש לו זכוי, וממילא אין כאן שם
הלוואה כלל.

סוף נראה נ"ל שמי שיש לו זכוי לקנות
בחנות אין שביעית משמטת הזכוי
הזה.

ואסיים בברכה רבה
ישראל פסח פיינהנדלר

שאלת כאשר יש לאדם זכוי בחנות
ומגיעה שמיטת כספים, אם
הוא מפסיד את הזכוי בגלל שמיטת
כספים. ובאור הטענה היא שהרי החנות
חייב לאדם כסף וזה מתבטא בזכוי שיש
לו, אבל כעת שמא הוא מפסיד מה
שהחנות חייב לו שהרי השמיטה
משמטת כל החובות.

כידוע אין זכוי בחנות פירושו שהחנות
חייב לו כסף, אלא הזכוי הוא
שהוא יכול לקבל סחורה בלי לשלם
דבר, או לקבל הסחורה בהנחה לפי
הזכוי שהוא קיבל. ואם כן אין כאן כלל
חיוב לשלם ממון אלא יש כאן חיוב
לתת סחורה, וממילא לא שייך על זה
לומר שהשמיטה משמטת, כי שמיטה
רק משמטת כספים ולא סחורה. לכן

מאמרים בהלכה

הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א
רבה של רמת אלחנן בעל "חשוקי חמד"

בעל שדה שהוא מחלל שבת ר"ל, מבקש תמיכה מקרן השביעית

לעבוד בשדהו ביום השבת, השיב האיש בכנות, שאכן ימשיך לעסוק במלאכות הקרקע בשבת.

באו הפעילים ושאלו: האם ניתן להעניק לאיש מלגות מכספי הקרן, או שמא אסור ליתן לו, כי מצהיר שבאותה שדה שמחמתה זוכה לממון, ימשיך לרמוס את השבת, רח"ל?

האנשים הוסיפו לציין לדברי המפרשים על הפסוק (ויקרא כה ב): ושבתה הארץ שבת לה, וכתב החזקוני: "פירש רש"י: לשם ה'. כלומר, לא תהא כוונתך להובירה כדי לטייבה, אלא כדי לעשות מצוות הקדוש ברוך הוא". וכעין זה ביאר האלשיך הקדוש: "אך העולה על רוחך, כי אולי עשיתי למען החזיק בכוח הארץ בל יותש כוחה ולא תוסף תת כוחה לך בעצם אם תזרענה שנה שנה בלי הפסק, ושעל כן אצווך להוביר אותה לפחות שנה שביעית, למען תנוח ותנפש כעבדך

שאלה: מעשה בבעל שדה בארצנו הקדושה, שעדיין אינו שומר תורה ומצוות, ומחלל שבת בשדהו, בהשקיה חרישה ושאר מלאכות הקרקע שאסורות בשבת קודש. והנה, בערב שנת השמיטה, התפלאו אנשי 'קרן השביעית' לראות את בעל השדה הלזה במשרדם. האיש סיפר לתדהמת הנוכחים, שבכוונתו להשכיר לגמרי את שדהו בשנת השמיטה, ואשר על כן מבקש ליהנות מהמלגות החודשיות של הקרן.

הפעילים שאלו: "האם כבודו בתהליך התקרבות ליהדות?", והלה השיב: "שמעתי מאגרונומים מומחים, שמנוחת הקרקע אחת לכמה שנים, חיונית עבורה, ומביאה להתייעלות הגידול והצמיחה בשנים הבאות, ועל כן החלטתי שגם אני אוביר לגמרי את השדה בשמיטה". כשביקשו הפעילים לברר בעדינות, האם בשמינית ימשיך

תשובה

ואמתך כמודך, הנה זה היו לא תהיה חלילה, כי אם שביתת קדושה לשם ה', וזהו ושביתה הארץ שבת לה', כלומר לשם ה' ולא לשם נייחא מלאות תת כוחה שנה אחר שנה". הרי לנו שכוונת השמטת הקרקע צריכה להיות משום שכך נצטוונו מפי עליון, ולא לשם מנוחתה ותועלתה, ואם כן גם כוונת השמטת הקרקע של בעל השדה שלפנינו אינה כפי רצון התורה.

יש ליתן לאיש ממלגות הקרן, כי כל שדה ששובתת בשנת השמיטה, יש בכך כבוד שמים עצום, ואף שכוונותיו של בעל השדה אינם לשם שמים, מכל מקום גם על כגון זה נאמר "מתוך שלא לשמה יבוא לשמה", ויתכן מאוד ששמירת השמיטה של האיש, תביאהו בס"ד גם לשמירת השבת.

הגאון רבי יוסף ליברמן שליט"א

ראש ישיבת "כולל שומרי החומות" ורב דקהל סדיגורא ירושלים ת"ו ומה"ס "משנת יוסף"

זריקת תפוחי שביעית לסגולה וישועה

שביעית, וי"ל דחשיבי לא פחות מפת ואין לזורקן. – ובכלל אין לאדם כמונו ללמוד ממעשי צדיקים שמנהג אבותיהם כן, ואפילו פירות חולין למה יזרוק.

האמנם שבשו"ת התעוררות תשובה (ח"א סי' קלב) מביא, שאביו הכת"ס ז"ל היה מחלק פרוסת המוציא בשבת בזריקה קטנה על השלחן [ומבאר טעמו דהוי כאימורים שעל גבי המזבח, שמצותן בזריקה (רמב"ם בית הבחירה ב, יג). – וזה כנ"ל שאין לנו לחקות מעשי גדולים.

וכעת שמעתי מחתני הגאון רבי חיים אלעזר ווייס שליט"א, שרבו הגה"ק בעל דברי יציב ז"ל, בשמח"ת שנת תשכ"ז לא זרק תפוחי שמיטה הגם שהיו מתוצרת נכרית, ובכדי להחזיק במנהג אבותיו עשה את ראש הישיבה שלו באמריקה לשלוחו שיעשה זאת באמריקה. דושה"ט בברכה נאמנה

בס"ד כבוד ידידי היקר הרה"ג ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מה"ס גם אני אודך. אחדשה"ט,

ע"ד שאלתך אודות מנהג האדמורי"ם לזרוק תפוחים במוצאי שמחת תורה, אם מותר לזרוק תפוחים שיש בהם קדושת שביעית.

לאדמורי"ם מגזע צאנו היה בזה ענין מיוחד לזרוק במוצאי שמחת תורה תפוחים, והחוטפים ראו ישועות בזה, - כי בשו"ע (קעא, א) נזכר רק איסור זריקת פת, ולא פירות שאינן נמאסין בנפילתן.

ובפירות שביעית יש איסור לאכלה ולא להפסד (פסחים נב:), ואין איסור בזריקה כשאינו נפסד. – אבל מצד הסברא אין לנהוג כן בפירות שביעית, שהרי יש עליהן קדושת שביעית, ולרמב"ן בסה"מ (בהוספות למ"ע ג') יש מ"ע באכילת פירות

אם מותר לעשות מפירות שביעית בושם

בס"ד י"ח טבת תשע"ה

לידידי היקר מאד הרה"ג ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מח"ס גם אני אודך. אחדשה"ט,

בדבר שאלתך אם מותר לעשות מפירות שביעית בושם שיהיה ריח טוב בשירותים, או לא.

בירושלמי (פ"ז ה"א) יש איבעיא דלא איפשטא אם יש קדושת שביעית במיני בשמים, ובזה תלויה השאלה הנ"ל, שאם יש, מותר. – אך יל"ע דשמא הגם שיש בהם קדו"ש של

מאכל אדם, אסור לשנותו לעשות ממנו בושם, וזה לא נדון בספרים, מפני שאין מציאות כזו, שמאכל אדם יעשו ממנו בושם. ומה דתנן (פ"ז מ"ו) שלורד יש קדו"ש, הוא שורד עומד לריח וגם לתת טעם במאכל [ולא שכיח כ"כ].

בענין הדסים שגדלו בשמיטה, ראה בשו"ת משנת יוסף (ח"א סי' כד, ח"ב סי' ט עמ' כא, ח"ג סי' כג עמ' קלט), ולשם קיצור ההלכה עי' בס' משפטי ארץ (יד, א). בדשה"ט באה"ר

אם יש להעדיף להניח בשבועות פרחים מפלסטיק – אם מותר להאכיל נכרי פירות שביעית

בס"ד, סיון תשע"ה

שוכט"ס לכבוד ידידי הרה"ג ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מח"ס גם אני אודך. אחדשה"ט,

אודות שאלותיך:

(א) האם עדיף להניח פרחים של פלסטיק בביהכ"נ לחג השבועות, מאשר להניח פרחים חיים, שיש בהם חשש שביעית.

בודאי עדיף בשל פלסטיק, לצאת מחשש זימור כשחותך ענפי אילן. אבל אי אפשר להזהר בזה כי לוקחים הרבה ענפים ועלים. ומותר

לקטוף כשאינו דרך זימור. **(ב)** האם מותר להאכיל לנכרי פרי מתולע שקדוש בקדושת שביעית. כל זמן שהפרי המתולע ראוי לבהמה, אין להאכיל לנכרי, עי' רמב"ם (שמיטה ויובל ה, יג) דילפינן מלאכלה ולא להפסד, ונכרי אינו נוהג בהם קדו"ש. וזה כל זמן שראוי לאדם ובהמה. וכשנרקב פרח ממונו קדו"ש, ואז גם לנכרי אינו ראוי. – ויש להזהר בעזרת נכרית, שלפעמים כשגומרת לעבוד, משלמים לה ונותנים פירות, לא לתת מקדו"ש. דושה"ט בברכה לכט"ס

האכלת פירות שביעית כ"טיפ" לעובדים זרים

בס"ד י"ט סיון תשע"ד

וע"פ הר"ש משאנץ (לתו"כ) ומהר"י

קורקוס (לרמב"ם) מבאר הדרך
אמונה (ה, יג), דבשכיר לזמן ארוך,
מזונותיו עליו, שאין הולכים לבתיהם,
וא"כ הרי הם כא' מאנשי הבית, וכמו
שכולם אוכלים פירות שביעית, כן אלה
אוכלים עמהם, דהקילו חז"ל בזה
[אא"כ קצץ לו בשכרו שיאכל אצלו, אז
ה"ז פורע חובו מפ"ש, והרמב"ם איירי
שקצץ שיאכל אצלו כא' מאנשי הבית
חוץ משכרו שנותן לו. (כנלע"ד עפ"ד
הדרך אמונה ה, יג)].

לפ"ז העובדים הזרים העובדים אצלנו,
אינם תובעים את ה"טיפ" של
המאכל, אלא שאם נותנים להם אומרים
תודה רבה [ואין בנתינת ישראל להם
משום לא תחנם, כי היהודי לטובת
עצמו נותן, בכדי שהעובד ימשיך
ויתמיד בעבודתו לעשותה טוב].

אבל הני מילי אם במקום עבודתם
אוכלים את ה"טיפ", שאז אפשר
לומר עליו שהוא כאנשי ביתו, וכיון
שהוא איסור דרבנן כנ"ל, אפשר להקל
אפילו אינו שכיר קבוע, אלא בא רק
פעם בשבוע, אבל בקביעות, וקביעות זו
נמשכת לפעמים כמה שנים. – אבל כמו
שמצוי מאד, שלוקחים ה"טיפ" אתם
ואוכלים בביתם או במקום אחר, אי
אפשר לכוללם בכלל "אנשי ביתו", אלא
שנותן בגדר יחסי עובד ומעביד, ואז אין

תתברך משמי מעונה, כהן שדעתו יפה, ה"ה
ידידי רחמימאי הרה"ג החו"ב שלשלת כהנים
מיוחסים מו"ה גמליאל בהריא"ד רבינוביץ
שליט"א, מחבר ספר "גם אני אודך"
הנודעים ומבדרן בני מדרשא.
אחדשה"ט,

העלית שאלה חשובה, בעובד או
עובדת נכרים העובדים אצלו,
שבנוסף לשכרם שמשלמים להם,
מוסיפים להם "טיפ", ר"ל נתינה קטנה
איזה מאכלים או פירות, שיש שאוכלים
שם במקום שעבדו, אבל ע"פ רוב הם
לוקחים זאת לביתם. – האם מותר לתת
להם פירות שביעית.

בספרא (תורת כהנים פ' בהר ט, א, ז)
דרשו חז"ל, והיתה שבת הארץ
"לכם" לאכלה ולא לגויים, ופי' חזון
איש (יג, כו) שהאיסור מדרבנן וקרא
אסמכתא, והטעם שאין הגוי אוכלם
בקדושת שביעית [וגם אכילתן אינה
נחשבת לאכילה בקדושת שביעית]. –
וכ"ה בתוספתא (שביעית ה, יד),
ובהמשך: ואם היה שכיר שבת [ר"ל
שבוע] או שכיר חודש או שכיר שנה או
שבוע [שבע שנים], או שקצץ מזונותיו
עליו, הרי הוא כאנשי ביתו ומאכילין
אותו (לשון הרמב"ם שמיטה ויובל ה,
יג).

ליתן להם בפירות שביעית, אלא יתן דבר שאין עליו שום זיקת שביעית. – וכש"כ אם העובד לוקחם להאכיל לבני משפחתו, ואלה אינם נחשבים כאנשי ביתו של ישראל. בדשה"ט בברכה נאמנה

נכרי שמכר שדהו עם גידוליה ליהודי בשמיטה

אם יש על גידולי השדה קדושת שביעית [לגבי כל ההלכות התלויות בקדושת שביעית]. – דגידולי השדה אמנם של נכרי הם ואפילו הגיעו לשליש גידולם אצלו, מ"מ כידוע נחלקו הב"י עם המבי"ט אם בגידולי נכרים יש קדושת שביעית או לא. – דהיינו לדעת הב"י וסיעתו, יש קנין לנכרי בא"י להפקיע ממצוות התלויות בארץ, ואין בהם קדושת שביעית, אלא פירות חולין הם, וממילא אם ישראל עשה בהם גמר מלאכה, חייבים בתרומות ומעשרות, וגמר מלאכה בירקות היא אריזתם בכלים (בקרטון) שלהם (רמב"ם הל' מעשר ג, ט).

ולדעת המבי"ט וסיעתו, אין קנין לנכרי בא"י להפקיע ממצוות התלויות בארץ, וממילא יש קדושת שביעית בפירות נכרים, ופטורים מתרו"מ (ראה שו"ת משנ"י ח"ג סי' א, וחי"ב סי' לא). – וכן הנהיג החזו"א בבני ברק ואגפיה, ובירושלים נוהגים שאין קדו"ש בדנכרים. אבל חשש החזו"א לשי' הרב"י לחומרא, כאילו הם פירות נכרים והגמר מלאכה ביד ישראל, וחיובים בתרו"מ.

בס"ד ב' תמוז תשע"ד

שוכט"ס לכבוד ידידי עוז הרה"ג המופלג בתורה, ויראת שמים טהורה, מו"ה גמליאל הכהן בהרי"ד רבינוביץ שליט"א מח"ס "גם אני אודך"

אחדשה"ט, בדבר השאלה שהצעת בגוי שמכר בשביעית שדהו ליהודי עם גידוליה שזרע הגוי בשדה בשביעית, האם הגידולים כשקנאם היהודי במחוכר אסורים משום ספיחי שביעית.

כתב הרמב"ם (שמיטה ויובל ד, כט) עכו"ם שקנה קרקע בא"י וזרעה בשביעית פירותיה מותרים, שלא גזרו על הספיחין אלא מפני עוברי עבירה, והעכו"ם אינם מצווים על השביעית כדי שנגזור עליהם עכ"ל. – ומבואר בכס"מ, דהגם דסתם עכו"ם גזלני קרקע הם, וחשש גדול שמא שדהו היתה של ישראל שגזלה ממנו, וא"כ שדה ישראל הוא ונגזור על ספיחיה. כתב החזון איש (שביעית סי' ז סק"ד) דכיון שנשתקע שם הבעלים מהשדה, קנאם הגוי ביאוש, ומותרים משום ספיחין.

אבל ישראל שקנה מהגוי את השדה עם פירותיה, נכנס בשאלה גדולה

ממילא בנדר"ד, כשהישראל קנה שדה עם גידולי קרקע מהגוי, שזרעם הגוי בשביעית בקרקע שלו (של הגוי), יש חילוקי שיטות אם יש בהם קדו"ש. אבל לגבי הפרשת תרומות ומעשרות, לב' השיטות אם הישראל עשה גמר מלאכה, דהיינו שקצר ואסף הירקות וארזם בקופסאות, לשי' הרב"י דנחשבו כשל גוי כיון שהוא זרעם, אבל כשהישראל גמרם חייבים בתרו"מ.

ואפילו למבי"ט והחזו"א שאין בהם איסור ספיחין, אבל יש בהם קדו"ש, והיו צריכים להיות פטורים מתרו"מ, אלא שהחמיר בהם החזו"א לחייבם בתרו"מ הנ"ל. [ובשמיטה מפרישים מעשר עני].

קצת ועניתי רק הנוגע למעשה. דושת"ה בברכה מרובה ובצפי' לישועתן של ישראל

ג' תשובות בעניני שביעית

בס"ד, יב ניסן תשע"ה

את חג המצות יחוג בדיעות, ברוב חדוה ושובע שמחות, ידידי היקר המהולל בתשבחות, מחדש חידושים ועורך מערכות, ומעורר בשאלות שכיחות וחשובות, ה"ה הרה"ג החסיד הנעלה, בן של גדולים, ממיוחסי כהונה, מו"ה גמליאל בן הגרי"ד הכהן רבינוביץ שליט"א, מחבר הספרים החשובים "גם אני אודך".

א) בדבר שאלתך בענין הסגולה למי שיש לו יבלת על היד שיקח בצל ויחלק אותו לשני חלקים חציו לגרדו ולהניחו ע"ג היבלת, וחציו השני יטמון לתוך האדמה, ובעלי הסגולה טוענים שהדבר בדוק ומנוסה, דכאשר החצי שבתוך האדמה מרקיב לגמרי, תפול היבלת ותסתלק. ויש לעיין אם מותר לעשות כן בבצל הקדוש בקדושת שביעית. וכן בבצל שאינו מקדושת שביעית אם מותר לטמון באדמה בשנת השמיטה, ע"כ השאלה.

לכאורה זה תלוי אם הטמנת הבצל בקרקע היא באופן שאינו מצמיח ה"ז מותר בשביעית כבצל שאין בו קדושת שביעית. אבל אסור בבצל שבו קדושת שביעית כיון שמאבדו, והתורה אמרה לאכלה ולא להפסד. וגם החצי המניח על היבלת אסור למרוח מפני שעי"ז הרי הוא ממאיסה, והוי הפסד, וחזן מזה התורה אמרה לאכלה ולא למלוגמא (סוכה מ.).

אבל יש לבדוק אם אכן נרקב ואינו מצמיח, דיותר מסתבר שמצמיח. ומסתבר שאה"נ שמצמיח אבל חצי הבצל שהונח לזרע האדמה נרקב אלא שממנו יוצאים בצלים חדשים, וא"כ אסור בשמיטה בכל אופן, בין מהבצל שאינו בקדושת שביעית ויותר מכך בבצל הקדוש בקדושת שביעית, דחזן מזריעה בשביעית יש בו גם הפסד פירות שביעית שניתנו רק לאכילה ולא לזריעה כמ"ש החזו"א (ט, ד ד"ה ר"מ).

ב) ע"ד שאלתך באתרוג של שמיטה אם מותר לאשה מעוברת לנשוך הפיטם מהאתרוג, אשר אומרים שהיא סגולה ללידה קלה.

בנושא זה השבתי אשתקד תשובה שהיא עדיין לא נדפסה ומצו"ב העתק ממנה.
בס"ד כ"ה אד"ש תשע"ד

שוכט"ס למע"כ הרב הגאון החריף ובקי וכו' מו"ה אלטר אליהו מרמורשטיין שליט"א ראש כולל ישועות יעקב באחוות ברכפלד אחדשה"ט, בענין שאלתו בזה הלשון:

איתא בספר חיים וברכה אות רכ"ח בשם נזירות שמשון: "סגולה לנשים מעוברות ליטול הפיטם בהושענא רבה, ואח"כ לחלק צדקה לעניים. וכתב שם תפילה לומר אחר נטילת הפיטם. ולענין הוקצה למצותו, שאסור לאכול או לפסלו, צריך לעשות תנאי שאינו בודל ממנו כל שבעה. [והמנהג שנוטלתו אחרי סוכות].

וברצוני להציע את שאלתי קמיה דמר, איך יש לנהוג למעשה בשנת השמיטה הבעל"ט, האם מותרת לנגוס באתרוג, שלכאורה הרי מפסידה בידים פירות שביעית. או אולי יש להתיר, דהא סוכ"ס יכולה לאכול חלק הפרי הזה, או משאר סיבות. עכ"ד.

הנה תחילה יש לדעת אם בפיטם האתרוג יש בכלל קדושת שביעית, שכל ענינה הוא שצריך לאכול

פירות שביעית בקדושת שביעית עם כל ההלכות הקשורות בו [איסור סחורה, הפסד, הוצאה לחו"ל, חיוב ביעור וכו'], וכגון מה שקורה שהפיטם נופל מהאתרוג, מה דינו של הפיטם באתרוג של שביעית. – ולכאורה פשוט שאין בו קדושת שביעית והוא כעץ בעלמא, שאין לו שום שייכות לפרי הנאכל, וברוב האתרוגים הפיטם נופל בעוד האתרוג על האילן, וכמו כל שאר המותרות שבו [העוקץ והגרעינים].

ונהי שנתבאר אצלנו בס"ד (בשו"ת חי"ב סי' יב), דעוקץ האתרוג [וכן הפיטם] שייכים לאתרוג ובטלים אליו, וכמו שאתרוג של שמיטה הפקר, כן גם העוקץ והפיטם, ואין בעל הפרדס יכול לומר האתרוג הפקר, אבל לא העוקץ והפיטם, וזה אין לכם רשות ללקוט. שכן מבואר במשנה וגמ' (סוכה טל). דאתרוג של שביעית הפקר למצוה, לצאת בו מצות ד' מינים, א"כ זאת אומרת שהתורה הפקירה פרי האתרוג עם העוקץ והפיטם. [ועיי"ש לענין גבעולי ורדים ופרחים].

מ"מ הני מילי כשהעוקץ והפיטם מחוברים לאתרוג, אז בטלים לו ושייכים אליו, אבל כשנפלו ממנו, או אחרי סוכות, שאז יש לאתרוג רק קדו"ש [בחנט בשביעית] מפני בשר פריו הראוי לאכילה, ואז שוב אין קדו"ש לעוקץ ולפיטם, ונורקים לאשפה.

והא דתנן (שביעית פ"ז מ"ג) קליפי רמון והנץ שלו נפרח שעל הפטמא, רא"ש יש להם שביעית, פי' הר"ש כיון שמסייע לצבוע שחור. – וא"כ פיתם האתרוג, שאינו מסייע לפרי האתרוג, כי אם לשלמות המצוה, ולא להנאה כבשר פריו, י"ל דמצטרף עמו רק כשמחובר עמו למצותו.

ולפי המבואר בשו"ע (או"ח סי' כא, ב) שציצית שנפסלו נזרקים, אבל לא דרך בזיון. – ה"נ ראוי לא לזרוק לאשפה העוקץ והפיטם, הגם שאחרי החג אזלה מהם מצות אתרוג וקדושת שביעית, דמ"מ כיון ששימשו למצוה, יזרקם בדרך כבוד, כשארזו בשקית.

ממילא האשה שנושכת הפיטם מהאתרוג לשם סגולה, אין בזה שום איסור. – ואי משום מעט מהקליפה של האתרוג שננשך יחד עם הפיטם, זו רק קליפת האתרוג ולא בשרו. ואת"ל שננשך עמו גם משהו מהקליפה העבה, שאחרי הבישול נאכלת, במשהו כזה לא קפדינן. – כמו שהבאתי בשו"ת משנת יוסף (ח"ג סי' א עמ' לז). שבפירות נכרים "מאן דעביד כתרי חומרי, לנהוג בהם קדו"ש, וגם להפריש תרו"מ [הגם דשביעית פטורה ממעשר], שפיר עביד, ואי משום תרומה גדולה בלבד, ותרומת מעשר שאנו מפרישים, והולך לאיבוד, ליכא למיחש" (לשון הגה"ק היפה שעה ז"ל). – כמו"כ באותו משהו שננשך ע"י האשה המעוברת עם הפיטם, אין לחוש. אבל

רק אחרי סוכות, כי בימי החג הפיטמא טפל לאתרוג, ואם לא התנה אסור להנות ממנו עד אחר החג.

ג ע"ד שאלתך בענין קליפות פירות שביעית, כגון תפוחים אגסים תפוחי זהב, אם הם מוקצה בשבת ויו"ט אחר שקולפים אותם.

כיון שנהגו להניח אותם בפח שמיטה עד שירקבו ויפסלו ממאכל בהמה ואז זורקים אותם, א"כ הרי צריכים לשומרם בקדושת שביעית. ואינם מוקצה בשבת, כיון שהרי שומרים אותם בתורת מאכל בהמה.

אלא שכתב המשנ"ב (סי' שח סוס"ק קכא) שקליפות גלעינים ועצמות שאינם מאכל אדם ואף למאכל בהמה אינם ראויים, ואפי' הם ראויים למאכל בהמה אלא שאין מצויים שם בהמות הר"ז מוקצה ואסור לטלטלם. ולדברך יש כאן תרתי דסתרי שאם הן מוקצה א"כ זאת אומרת שאין בו קדושת שביעית ומותר לזרוקם. וכבר כתב בזה בספר שמירת שבת כהלכתה (כ, כו הערה פב) דלפי"ז יש לעיין בקליפות האשכוליות שאין אצלינו בהמות בעיר שאוכלות אותן, אמנם ודאי דקליפות התפוזים שיש שמרקחים אותם ואוכלים אותם י"ל דלכו"ע אינם מוקצה ומותר לטלטלם.

וכפי הנראה אזלינן בזה לתרתי דחומרא, דלעולם עפ"י הלכה לא היה צריך לשומרם בקדושת שביעית

כמבואר בחזו"א דלעולם במקום שאין בהמות מצויות מותר לזרוק הקליפות. ורק הוא עצמו החמיר לשומרם בפח שמיטה כמה ימים עד שירקבו. - גם עצם שמירת קליפי תפוז"ז הם חומרא, כמוש"כ החזו"א דמיעוט המרקחים בטלה דעתם. - וכבר כתבתי בס"ד במקום אחר לגבי קליפות בננות שדעת הגאון ר' חיים נאה זצ"ל בעל קצות השולחן בספרו הערות למעשה בענייני שמיטה (עמ' עט) שמותר לאבדם. וכוונתו דאינם אוכל אדם, ולא דבוק בהם אוכל, ולא "מיוחד" לבהמה, לפי החזו"א. ולפי דעת הגאון השבט הלוי

שליט"א אם ראוי לבהמה יש להחמיר. ושמעתי מחדש שקליפות בננות זורקים אותם בגן החיות לקופים והם אוכלים אותם, אבל זה ודאי לא יכול להטיל עליהם בקדושת שביעית בעיירות שאין הקופים מצויים בין בני אדם כ"א בגן החיות. וא"כ גם המחמיר להחזיק קליפת תפוז ותפוחים ואגסים בקדושת שביעית, מ"מ צריך להחמיר גם לענין מוקצה שלא לטלטלם בשבת, רק לסלקם מהשולחן מדין גרף של רעי ולהניחם בפח שמיטה. וכש"כ מי שאין מחמיר בקדושת שביעית. דושת"ה בברכה מרובה

הגאון רבי יהודה טשזנר שליט"א
דיין ומו"צ באופקים מח"ס "שערי השבת" ועו"ס

לחתוך בצל של שביעית לרפואה

אמנם יש בעיה לאכול בצל קלוף שעבר עליו הלילה. וכת"ר לא כתב איך חותכים את הבצל האם רק לחצי או לרבע או שחותכים אותו דק דק.

שאם חותכים אותו רק לחצי או לרבע יש לחתכו בלי לקלף אותו תחילה, והיות שאינו קלוף, אין איסור אם עבר עליו הלילה כשהיה חצוי. אמנם אם צריכים לקצץ אותו דק דק, מסתבר שאינו מעשי שלא לקלפו תחילה. אמנם אפשר להוסיף לו שמן וכדומה כדי למנוע הבעיה של קלוף שעבר עליו הלילה אבל אולי השמן יפריע לפעולת הסגולה.

והעצה לזה היא, שמסתבר שעד שהאדם הולך לישון כבר עבר חלק של הלילה, לכן יש לקלף הבצל סמוך לשינתו, ולהשתמש בו לאכילה [או לערבו בתבשיל] לפני הלילה הבא, כך שלא יעבור עליו לילה שלם ולא יאסר משום קלוף.

קבלתי לנכון מכת"ר שליט"א את הספר "פסקי בושם" תשובות ופסקים חדשים ממרן הגאון רבי מאיר ברנדסדורפר זצ"ל, ויישר כחך לאורייתא.

בברכת התורה
יהודה טשזנר

להגאון האדיר רבי יהודה טשזנר שליט"א
יש סגולה בדוקה נגד קורונה, לחתוך בצל ולהניח ליד הראש בלילה בשינה, וזה עוזר מאד שלא יהיה קורונה.

ושאלתי אם מותר לעשות כך עם בצל של שביעית? והטעם?

בכבוד רב גמליאל הכהן רבינוביץ
מח"ס גם אני אודך

בס"ד יום א' פ' ויצא תשפ"א פה אופקים

לכ' הרה"ג חו"ב, מופלא בהערותיו, בן של קדושים, כהן שדעתו יפה, מחבר ספרי גם אני אודך בכמה חלקים, ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים ועוד חיבורים יקרים, הרב גמליאל הכהן רבינוביץ בן הרה"ח ר' אלחנן שליט"א, איתן מושבו רחובות, אחדשה"ט.

בתשובה לשאלה הנ"ל נראה, שאם הבצל אינו מתקלקל על ידי זה וניתן לאכול לאחר מכן הדבר מותר.

כי האיסור לעשות רפואה מפירות שביעית הוא רק אם על ידי זה הפרי נפסל מאכילת אדם. אבל אם הפרי נשאר ראוי לאכילה אין איסור להנות ממנו לצורך רפואה.

הגאון רבי יצחק שמואל שכטר שליט"א

חבר הברד"ץ דק"ק קרית צאנז נתניה וראש הכוללים ומראשי כולל ש"ס ומה"ס שו"ת ישיב יצחק מ"ח חלקים ועו"ס

להעביר עציץ של אילן נושא פירות נקוב או אינו נקוב לנטוע במקום אחר בתוך ל' יום קודם שנת השביעית או בשנת השביעית

בעיקר ניד"ד יש לדון בכו"כ דברים:

תשרי תשפ"ב

א. האם איסור נטיעה בשביעית הוא מה"ת או מדרבנן.

לכבוד מכובדינו מאד נעלה הרה"ג המפורסם ר' יחיאל ברוילי שליט"א רבה של גני תקווה

ב. האם יש בזה חילוק בין עציץ נקוב לשאינו נקוב.

הנה קרבה שנת השבע ושנת השמיטה ורבו שאלותיה ונשאלתם האם מותר להעביר תוך ל' קודם השמיטה או בשנת שמיטה עצמה עציצים של אילנות נושאי פירות עציצים נקובים או לא עם הקרקע לנטוע במקום אחר בתוך שדה אילן וציינתם למה שכתב בספר ילקוט"י שהביא שם הגם שכ' בשם החזון איש לאסור מ"מ הבאתם שבסוף חזר בו החזון איש והתיר.

ג. והאם מדובר שהעציץ כעת מונח על הקרקע או על ריצפה או על העליה.

ד. האם יש חילוק בעציץ שאינו נקוב בין זרעים לאילן.

ה. או יש חילוק בזה בין דין ערלה לשביעית.

ו. והאם יש חילוק בין עציץ של חרס ועץ לשל מתכות או פלסטיק.

ז. או יש להיזהר בהעברת עציצים שלא יפסיק היניקה.

ועוד שאר דברים שיתבהרו בהמשך התשובה בעזרתו יתברך.

איסור נטיעה לרמב"ם היא רק מדרבנן

בעיקר הדבר גם מה שכתב הילקוט"י הנ"ל כבר נשאלתי בזה וכן נדפס בספרי שו"ת ישיב יצחק חלק ה' (סי' כ"ה) וחלק ל"ח (סי' מ"ו-מ"ח) וציינתי שם דמבואר בספר משפטי ארץ להיפך ממה שכתב הילקוט"י דשם מבואר דהחזון איש אוסר ולא חזר בו כלל כדלהלן.

הרמב"ם פרק א' מהלכות שמיטה (ה"ו) כ' כיצד, החורש וכו'

אמרתו אעבור פרשתא דא וזאת החלי בעזהשי"ת.

וכן נוטע, וכיוצא בהן מעבודת האילן מכין אותו מכת מרדות מדבריהם. וכן כתב מהר"י קורקוס שם כדעת הרמב"ם, דאיסור נטיעה הוא מדרבנן, וכן כתב המנחת חינוך מצוה שכ"ו דבזמן הזה הוה רק מדרבנן.

אילן שנעקר ושורשו עמו למקום אחר

בזה"ז בנ"ד יש לדון אי יש להתיר להעביר אילנות ממקו"א למקו"א. מקור דין זה גבי ערלה שנינו (פ"ק דערלה משנה ג') אילן שנעקר והסלע עמו (העפר המתעבה על עיקר ושורש האילן נקרא סלע – פירוש הרמב"ם) אם יכול לחיות פטור, ואם לאו חייב, (כלומר, שאם יש באותו עפר כדי שיוכל לחיות בו אינו חייב בערלה, לפי שלא נחשב זה כנטיעה שניה אלא נחשוב אותו כאילו לא נעקר. ע"כ פי' הרמב"ם).

גדר יכול לחיות

בספרי הנ"ל חלק ה' וחלק ל"ח הבאתי שדנו בזה הקדמונים וכן דן בזה הרשב"א בתשובותיו חלק ג' (סי' רכ"ה) לענין ערלה והסתפק בזה וכתב שאפילו יכול לחיות קצת ימים פטור מערלה, אע"פ שאינו יכול לחיות שלוש שנים כשני ימי ערלה.

ולבסוף חזר בו וכ' שאף שהיה מסתבר לרשב"א שכל שיכול לחיות קצת סגי מ"מ סיים להקל בכה"ג דוקא

בחוץ לארץ מותר, ושוב שדי נרגא מהתוספתא. ואם כן בארץ ישראל מיהא שספק ערלה בארץ ישראל לחומרא יש להחמיר. ומ"מ לענין שביעית בזה יש לדון להקל בזה כדלהלן.

לענין ערלה

פסק בשולחן ערוך יור"ד סי' רצ"ד (סעי' י"ט) אילן שעקרו רוח או ששטפו נהר והוליקו למקום אחר, ועמו מהעפר שסביב שרשיו, והוסף עליו שם עפר ונשרש בקרקע אומדים אותו אם היה יכול לחיות בעפר הראשון שבא עמו בלי תוספת עפר אחר, הרי זה כנטוע במקומו ופטור, ואם לאו חייב. ע"כ. וכתב בפתחי תשובה שם (ס"ק י"ג) שבשו"ת פרח מטה אהרן חלק ב' (סי' ע"ה) לענין ערלה להחמיר כנ"ל, וע"ש משו"ת לבו"ש.

שו"ה משו"ת שיבת ציון (סי' מ"א) דהעלה דדוקא בארץ ישראל בענין שיכול לחיות ג' שנים, אבל בחוץ לארץ די שיחיה קצת ימים. וכך כתב הגרצ"פ פראנק זצ"ל בס' כרם ציון השלם (נ"א ע"ב), וכ"ה בזה בשו"ת יבי"א ח"י סי' כ"ד (רכ"א ע"א).

שיטת הפוסקים בעציץ שא"נ בנטיעות אי חלוק מדין ערלה ושביעית

דנו הפוסקים בדיון הירושלמי הנ"ל אי יש חילוק בעציץ שא"נ בין זרעים לעץ א. והגם שהרמב"ם פסק לענין

שאם נוטעו באדמה לא ייחשב לנטיעה כלל ואפילו איסור דרבנן לא יהיה בו ולהתיר לעשות כן לכתחילה בשביעית.

ונחלקו בזה האחרונים שבספר השמיטה להגרי"מ

טיקוצ'ינסקי (פרק ג' סעי' ד') כתב להתיר באופן שלוקח את היחור עם עפרו ויכול לחיות עם עפרו (ותלוי בפלוגתא בערלה אם ג' ימים או חודש או ג' שנים) כנ"ל מהרשב"א דדמי לערלה שלא נחשב לנטיעה וה"ה לשביעית דכל שאינו נחשב לנטיעה חדשה אין בנטיעתו בשביעית איסור.

אך בספר השמיטה (להגר"ז גרוסברג עמ' ט') העיר על זה דיש לחלק בין שביעית לערלה וכמבואר דכיון דסוף סוף הרי הוא כנוטע בקרקע יש לאסור.

ובילק"י שם פ"ד (ס"ק י"ח) הביא מספר משפטי ארץ (עמ' 29

הערה 5) שכתב שנראה מדברי החזו"א בספרו לאסור אך מביא בשם החזו"א שאמר לר"מ פלס שלדעתו מותר ודלא כמש"כ בספר השמיטה לאסור ע"ש. והביא שם המחלוקת הנ"ל וסיים לדינא להקל בזה כיון דנטיעה דרבנן ושביעית בזמן הזה מדרבנן וכיון שהוא ספק במילתא דרבנן הוה ליה ספיקא דרבנן ולקולא אפי' אם שקיות הפלסטיק לא היו נקובות, ע"כ.

ומש"כ מהמשפטי ארץ בשם החזו"א להתיר היא תמוה שעיינתי שם במשפטי ארץ שכתב וז"ל נראה שגם

ערלה שאם נטע בעציץ שא"נ חייב מה"ת וחלוק מזרעים ב. מ"מ שי' הר"ש משאנץ ואו"ז כמ"ש הגרש"ז אויערבאך זצ"ל דלמסקנא להלכה אין חילוק בין אילן לזרעים בעציץ שאינו נקוב דדינו כאינו נקוב

ושיטת הגאון רש"ז אויערבאך זצ"ל שם בשו"ת מנחת שלמה ח"א (סי' ע') שרק לענין ערלה הוא דחשיב הרמב"ם עציץ שא"נ כארץ ולא לענין תרו"מ ושאר דברים.

וכבר נשאלתי בזה בספרי שו"ת ישיב יצחק חלק ג' (סי' כ"ז) בנידון אילן נטוע בעציץ שאינו נקוב ושוב נטעו בקרקע או בעציץ נקוב לענין ערלה. ועיין בשו"ת הר צבי (פראנק) זרעים ח"ב (סי' קי"ד) מה שכתב בזה לענין ערלה ע"ש ובשו"ת יבי"א ח"ו יור"ד (סי' כ"ד) וחלק י' יור"ד (סי' ל"ג).

האם יש חילוק בזה בין דין ערלה לדין שביעית

בעיקר הדבר שהבאתם מהילקוט יוסף הבאתיו ג"כ בספרי שו"ת ישיב יצחק חלק ה' (סי' כ"ה) וכתבתי שם דיש לדון האין הדין בשביעית דלכאורה יש לחלק דלענין ערלה לאו באיסורא תליא מילתא אלא דכל כהאי גוונא לא הוי כנטיעה חדשה שנתחיל למנות בו שנות ערלה דמכיון שיכול לחיות על ידי עפרו הראשון חשיב כנוטע כבר אבל מה שהוא עם עפרו אין הכרח לומר

העברה עם גוש עפר סביב השרשים נחשבת נטיעה לענין שמיטה וכעין זה כ' בחזו"א כלאים סי' ב' ס"ק ט' (ד"ה ומיהו) וכן אמר החזו"א להרב משה פלס בשנת שמיטה תשי"ב ודלא כמו שכתב בספר השמיטה וצ"ע ע"כ.

הראת לדעת שהילקוט יוסף שגה בהעתקתו ששם איתא בפירוש שהחזו"א אמר להרבה נ"ל לאסור שוב אמרתם שבילקוט יוסף החדש תיקן זאת בהערות למטה אבל בגוף הדין למטה שכח לתקן המכשול הזאת (עיי"ש בילקוט יוסף שיש עוד ט"ס (רגיל) מה שצין שם לשו"ת אז נדברו ח"ב וצ"ל חלק ד', עיי"ש).

עציץ שאינו נקוב לנטוע עם עפרו בקרקע בשביעית

שו"ר בקובץ תשובות (להגרי"ש אלישיב זצ"ל) ח"ב (סי' קפ"ג) שהשואל הביא ג"כ מש"כ הרב טוקצ'ינסקי זצ"ל בספרו "ספר השמיטה" פרק ג' ענף א' שכ' ואם העתיקו השתיל עם עפרו בשיעור שיכול לקיים בו, שאין זו נטיעה לענין ערלה, מסתבר שגם בשביעית אין זה זריעה, אע"פ שבשביעית יש גם עשה ושבתה הארץ אין זה נחשב לעבודת הארץ.

וכן הביא שם דעת האוסרים כנ"ל ושאל הלכה למעשה והגרי"ש אלישיב זצ"ל באות א' בתשו' בקיצור כדרכו השיב לו וז"ל א. מה ששאל שתילים נטועים בתוך עציץ שאינו נקוב האם

מותר לנטוע אותו עם העפר כשיש לו חיות ממנו בגינה, תשובה, הרי גם לעשות נקב בעציץ שאינו נקוב אסור, כ"ש להוציא את השתיל מהעציץ ולנטוע בארץ.

ובשאלה השניה האם מותר לנטוע או לזרוע בעציץ שאינו נקוב בתוך הבית, השיב, המחמיר תבוא עליו ברכה, וכ' מרפסת מקורה דינה כבית, ע"כ. עכ"פ גם דעת הגרי"ש אלישיב לאסור. ומ"מ יש לדון בדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל האם בעציץ נקוב קיל יותר, וגם בשו"ת שבה"ל חלק י' (סי' ר"ב) כ' לאסור העברה מעציץ שאינו נקוב שמשמע מעציץ נקוב לכאן מותר, עמש"כ בהמשך התשובה.

מה"ד בזה בעציץ נקוב

שו"ר בעיקר הדין בזה בעציץ נקוב אי מותר להעבירו כתב בספר משפטי ארץ שביעית פ"ח סעי' ט' (עמ' 104-105) כתב שם אין להניח על הקרקע עציץ נקוב שהיה מוגבה מהקרקע שעל ידי כך מגביר את יניקתו מהקרקע.

ובהערה שם (אות 32) כתב מקור האיסור בשו"ע או"ח סי' של"ח סעי' ח' לגבי שבת ואע"פ שאפשר לומר שהגברת יניקה שאינה מלאכה שרגילים לעשותה בשדה ובכרם, לא אסרו חכמים בשמיטה, מ"מ כיון שאין ראיות לכך, יש להחמיר. וכן כתב במנחת שלמה סי' ס"א אות א'

על שביעית סי' א' סעי' ט' ודברי ספר השמיטה תמוה.

שו"כ שם וזה יותר חמור מעציץ נקוב, דאילו עציץ נקוב, מקרי מחובר אבל אין על העציץ דין קרקע ממש לכן פוסק הרמב"ם בהל' בכורים מ"ב מדכתיב בארצם דפטור מבכורים ויש ספק לענין ברכת המוציא, אבל הנידון לאחר שבטלו להארץ הוי כקרקע ממש ואינו גרוע מע"ג גג, והאמת הוא דגם בשביעית הוי עציץ נקוב דאורייתא ואינו דומה לבכורים והאריך בזה בטו"ד הרידב"ז בת' רי"ד בירושלמי בפ"ה דמעשרות, ע"כ.

בדעת הרמב"ם, וכן הורה הגרי"ש אלישיב זצ"ל, ע"כ. הראת לדעת דס"ל דגם בעציץ נקוב אין להעבירו וכ"ש להוציאו מהעציץ לנטעו בקרקע ומ"מ ש"פ כתבו להתיר בעציץ נקוב כדלהלן. **ובעיקר** הדין בעציץ שאינו נקוב בשו"ת אז נדברו חלק ד' (סי' קס"ט) נשאל שם ג"כ כעין השאלה הנ"ל (בשו"ת קובץ הגרי"ש אלישיב) והשיב שם ויש בזה הלאו דנטיעה, וגם העשה ד"ושבתה הארץ" שהרי נעשה מעשה נטיעה במה שבטלו להארץ ומתחיל לינק ממנה אף שהשרשים עדיין לא נכנסו להארץ כמו בכל זריעה בשביעית דחייב תיכף וכמו שכתבתי בברית עולם

המשך מהנ"ל - עציץ שאינו נקוב שענפיו חוץ להעציץ - על הקרקע או על ריצפת הבית - להעביר עציץ נקוב או לא עם עצו קודם ר"ה שנת שביעית - תוס' שביעית בזה"ז - זריעה בעציץ נקוב בשביעית אי יש בו איסור תורה - להוציא ממנו העציץ להניח ע"ג הקרקע - זריעה בעציץ שאינו נקוב - איסור ספיחה בעציצים

תרומות ומעשרות יניקת הנוף מחייבת, ואם כן הוא הדין לדיני שמיטה, וכן כתב האגלי טל זורע ס"ק כ"ד (אות א') וקוצר (ס"ק ח'), שלכל הדברים הנוף מחבר את הצמח לקרקע, וכן כתב בשו"ת נחפה בכסף יור"ד (סי' ה') וכ"כ החזו"א סי' כ"ב (ס"ק א'), ע"ש.

(ב) אבל בתשובות בית דוד (מינסק) (סי' א') דוחה ראית המשנה למלך וכן הביאו בשו"ת קובץ תשובות (להגרי"ש אלישיב זצ"ל) ח"א (סי' רמ"ב) שדן

גדר עציץ שאינו נקוב אם ענפיו חוץ מהעציץ

עיקר דין זה במחלוקת שנויה (א) המשנה למלך הל' ביכורים פ"ב ה"ט הביא את שיטת רש"י, תוס', הר"ש, הראב"ד, והרע"ב, שצמח הגדל בעציץ שאינו נקוב ונופו יוצא מחוץ לעציץ, נחשב כמחובר לקרקע ואינו מקבל טומאה, כיון שיונק מלחות הקרקע על ידי הנוף, ודן שם מה שיטת הרמב"ם בזה, ומביא מדברי התוס' גיטין כ"ב ע"א (ד"ה כתב), שגם לחיוב

בזה בארוכה במחלוקת הנ"ל ומ"מ כתב שם כשמונח על הריצפה ולא על קרקע קיל יותר.

הענפים על ריצפת הבית

וזה לשון הבית דוד שם הענפים שכנגד הנסרים שברצפה (הבית) וודאי דלא הויכ מחבור, כיון שהריצפה מפסקת בינם לקרקע ואנן בעינן שיהי' יונק מריח הקרקע דוקא, דהא אם הוא עציץ של עץ בעי נקיבה ובלא נקיבה הוי כתלוש ואיך יהיה חשיבות לענפים שכנגד העץ למחשב כמחבור (וזה אפילו להמ"ל) וזו אין צריך לפנים, ע"כ. דייק דבכה"ג גם למשנה למלך י"ל שגם אם הענפים יוצאים חוץ מן העציץ אין נחשבים כנקוב.

ובשו"ת קובץ התשובות הנ"ל האריך בזה להלכה ומסיים שם מ"מ בעומד העציץ בתוך הבית דהיא בעי' דלא איפשטא בירושלמי ולפי"ד פאה"ש (סי' כ') נקטינן להקל בזה עי' חזו"א סי' כ' ואף גם הריצפה מכוסה בפ"י. ב. סי. יש לדון כעציץ שאינו נקוב לענין שביעית וכ"ש אם העציץ בעצמו אינו נקוב חזי' לאצטרופי הני רבוותא הנ"ל שגם אם ענפים יוצאים חוץ ממנו דינו כאינו נקוב.

(א) וכתב שם בספר משפטי ארץ שביעית פ"ח סעי' ו' (עמ' 104) עציץ שאינו נקוב שניקב, או שענפיו התפשטו אל מחוץ לעציץ ומאהילים על גבי הקרקע, דינו מעתה כעציץ נקוב.

ובהערה שם ציין למנחות (ע' ע"א), ורמב"ם הל' תרומות פ"ה (הט"ו), האמור הוא לענין עשית מלאכות בעציץ. וכ"כ שם בסעי' ט' דאין להוציא ענפים מחוץ לשטח העציץ והאם יאהילו הקרקע. ובהערה שם הסביר הטעם כדלעיל (הערה 19) שהגוף המאהיל על הקרקע, הופך את הצמח כעציץ נקוב.

(ב) ואמנם במנחת שלמה שם מסתפק אם בשביעית בזמן הזה שהיא מדרבנן יש לחוש למה שכתב המשנה למלך שכאשר הנוף מאהיל נחשב הצמח כגדל בקרקע (ראה גם בתשובת הגרי"ש אלישיב קובץ תשובות ח"א סי' רל"ב) אבל בס' הנ"ל כ' כיון שלדעת החזו"א שהובא בהערה שם הנוף מחבר את הצמח לקרקע, מסתבר שאסור לעשות זאת בשמיטה.

וכבר הבאתי מש"כ בקובץ תשובות הנ"ל המחלוקת בזה ולכן הגם אם מונח על הקרקע העציץ שאינו נקוב והענפים יוצאים לחוץ על הקרקע יש להחמיר ונחשב נקוב ומ"מ במונח על הריצפה מהלך שיטת הפוסקים דאפי' אם הענפים יוצאים חוץ לעציץ שאינו נקוב אינו נחשב כנקוב בכה"ג כמ"ש הפוסקים הנ"ל.

להעביר עץ שנטע בעציץ נקוב עד

סמוך לר"ה - דין תוס' שביעית

בזה"ז

בעיקה"ד אע"פ שנפסק להלכה שאין דין תוספת שביעית בזמן

ערב שביעית עד ר"ה

ובספר משפטי ארץ הובא בשם הגרשז"א זצ"ל בשתיל הנטוע בעציץ שאינו נקוב בגוש עפר שיכול לחיות בו מותר להעבירו לאדמה עד ערב שנת השמיטה דאין זה קליטה חדשה אלא המשך והעתקה לקיום יניקתו מקרקע לקרקע.

וכתב הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בתשו' כת"י (הובא בשולחן שלמה שביעית (ע' צ"ג)) לענין נטיעה בערב שביעית עציץ מתכת שאינו נקוב יתכן שיש לצרף בזה דעת הסוברים שערלה נוהגת בו רק מדרבנן או פטור לגמרי, וממילא לא שייך לגזור בו משום מוניה.

זריעה בעציץ נקוב בשמיטה האם יש בו איסור תורה או דרבנן

בשו"ת מנחת שלמה ח"א (סי' מ') האריך בזה וכתב עציץ נקוב כשלעצמו אינו נחשב לקרקע, ואין איסור לעשות בו מלאכות בשנת השמיטה אמנם מדרבנן יש לאסור בשמיטה את הזריעה בעציץ נקוב (וכ"ה בשולחן שלמה שביעית ע' מ"ה).

אבל הגרצ"פ פראנק זצ"ל בספרו הדרת הארץ שביעית פ"ג אות א' כתב אפי' את"ל דלענין ל"ת דזריעה אין בו דהוי תולדה ולא אסרה התורה מ"מ אפשר דיש בו עשה דשבת שבתון.

הזה, מ"מ אסור לנטוע אילנות שיש בהם דין ערלה בתוך ארבעים וארבע ימים לפני שנת השמיטה, כיון שבאופן זה מתחילים לספור את שנתו הראשונה לערלה בשנת השמיטה, ויש בזה חשד שיאמרו שנטעם בשמיטה.

עיין שביעית (פרק ב' מ"ו) ובמשנה שם ואין מבריכין ואין מרכיכין ערב שביעית פחות משלושים יום לפני ראש השנה, וכן פסק הרמב"ם פ"ב משמיטה ויובל (הל' י"א) אין נוטעין אילנות ואין מרכיכין ואין מבריכין ערב שביעית אלא כדי שתקלוט הנטיעה ותשהה אחר הקליטה ל' יום קודם ר"ה של שביעית, וסתם קליטה שתי שבתות, ע"כ. עיין בשו"ע יור"ד סי' רצ"ד (ס"ד) לענין ערלה, ועיין חזו"א שביעית (סי' כ"ב) ושם אות ה'.

מ"מ הנוטע בשדהו או בחצירו עץ שהיה נטוע מקודם בעציץ נקוב, או שמעביר שתילים ממקום למקום באופן שעדיין יכול לחיות עם האדמה שהוציא, אינו מתחייב שוב משום ערלה משעת הנטיעה החדשה (עיין בשו"ע שם סי' רצ"ד סי"ט-כ) לפיכך מותר לנטוע עד סמוך לראש השנה ממש דהרי אין כאן גזירה שיאמרו שנוטעו בשמיטה, שאין צריך לספור מחדש שנות ערלה רק משעת הנטיעה בעציץ.

להעביר עציץ שאינו נקוב עם עפרו

להוציא עציץ נקוב מע"ג הריצפה להניחו ע"ג קרקע בשביעית

עציץ נקוב על קרקע י"ל דהוי תולדה,
וא"כ בשביעית ליכא איסור בתולדות.

במנח"ש ח"א מילואים והשמטות לסי'
מ"א כ' מותר להוציא עציץ
נקוב המונח ע"ג רצפת בטון ולהניחו
ע"ג קרקע ממש בחצר.

זריעה בעציץ שאינו נקוב בשביעית

(א) ידוע מה שדנו בזה הפוסקים וכן
בשו"ת נחפה בכסף ח"א יור"ד (סי'
ה') ובס' שדה הארץ ח"ג יור"ד (סי'
כ"ח) כתבו לאסור זריעה בעציץ שאינו
נקוב בשביעית, והנה עיקר טעמייהו
הוא משום דקא מדמי שביעית לתרו"מ.

(ב) אבל בשו"ת מנח"ש ח"א (סי' מ"ב)
העיר עליהם וכתב ובאמת מצינן
שגם בכלאים גזרו איסור באינו נקוב
אטו נקוב, ועיין ירושלמי סופ"ה דדמאי
דאמרו שעשו חכמים את האינו נקוב
כספק נקוב, מ"מ נראה שאין לדמות
כלל גזירות חכמים זו לזו אחר שלא
בכל מקום גזרו אינו נקוב אטו נקוב,
עיין גיטין (כ"ב ע"א) ועיין גם באו"ז
הל' ערלה (סי' שי"ג) דפסק שהנוטע
בעציץ שאינו נקוב פטור מערלה, וכן
הוא ברא"ש הל' ערלה (סי' ג'). ובפרט
דשביעית לא שכיחי רק משבע שנים
לשבע שנים.

שו"כ שם וראיתי בקו"א לס' חזו"א
דאך שהביא רא' דאסור
מהרדב"ז בפ"א משמיטה (ה"ו) מ"מ
נוטה הוא עצמו להקל בזה ובסוף דבריו
מסיים שם דהזורע בבית בעציץ שאינו
נקוב אף אם הוא של עץ או חרס יש לו
על מה לסמוך וצ"ע, ועיין חזו"א
שביעית (סי' כ"ב סק"א).

והטעם דשביעית לא דמי לשבת דחשיב
כזורע וכיון דכללא הוא דלא
אסרו רבנן אלא "עבודת שדה וחרס"
לכן כל שאינו מתכוין כלל לשינוי
הצמיחה שפיר שרי, ואף על גב
שמהקרקע הם יונקים יותר ממקום
מרוצף מ"מ כיון שלמעשה אין רגילים
היום לעשות כן להשבחת היניקה וגם
ידוע שרגילים לשנותם ממקום למקום
בגלל סדרי הבית או צורך אחר, לכן כמו
דשרי בכה"ג הרבה עבודה דרבנן כך גם
זה מותר כשאינו מתכוין ובפרט כשגם
ניכר שאין כוונתו כלל להשבחת
היניקה.

עי' שולחן שלמה שביעית (ע' פ"ב)
שהביא ושם דן בעצם הזריעה
בעציץ נקוב י"ל דהוי רק מדרבנן גם
כשנוהג שמיטה דאורייתא.

ובספר הדרת הארץ (הרב פראנק זצ"ל)
אות ח' (ע' ל"ד) כתב עציץ
נקוב כשמגביהו ומניחו על הקרקע אם
יש בזה משום זורע במקו"א רשמתי
בשם ספר זרע אברהם דמעמיר (בשבת)

איסור ספיחין בעציצים נקוב ושאינו נקוב

שיטת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בתשו' כת"י עציץ שאינו נקוב, מסתבר דאין איסור ספיחין על הגדל בו, ויתכן שגם בעציץ נקוב לא גזרו על ספיחין וכ"ה בשולחן שלמה שביעית (ע' ע"ט).

להעביר עץ נטוע בעציץ נקוב או אינו נקוב עד סמוך לר"ה בערב שביעית

ונראה בעיקה"ד קודם שביעית לסמוך על המתירים להעביר מהעציצים עם ענפים להעבירם לנטוע בארץ לא מיבעי עציץ נקוב רק אפי' שאינו נקוב כשמעבירו עם גושו שיכול להיות כשיעור המבואר בפוסקים.

וגם מן דין שיטת הרבה פוסקים דל"ש בזה"ז דין תוס' שביעית וכמו שפסק ג"כ החזו"א וכ"ה בד"א הל' שמיטה ויבול פ"א (הי"ב) רק משום גזירת מונין או חשד כמו שהארכתי בזה בתשובה אחרת ובאופן דל"ש טעמים אלו אין איסור עיין חזו"א סי' כ"ב (סק"ח).

ובשביעית להעביר בעציץ נקוב כבר הבאתי שיש מתירים להעביר כמו שכ' הפוסקים הנ"ל הגרצ"פ פראנק זצ"ל והגרש"ז אויערבאך זצ"ל ועי' בשו"ת הר צבי זרעים ח"ב (סי' י"ד-ט"ו) אבל עציץ שאינו נקוב אין להעבירו מהארץ אפי' עם גושו,

אפי' לעשות נקב יש אוסרים כמו"כ בקובץ תשובות להגרי"ש אלישיב זצ"ל כנ"ל וכ"ש להעבירו לנטוע בארץ כמש"כ הפוסקים הנ"ל.

המורם מכל הנ"ל:

בעיקר דין איסור נטיעה בשביעית שיטת הרמב"ם דהוי רק מדרבנן ואילן שנעקר ושורשו עמו להעבירו למקום אחר הדין דלא נחשב כנטיעה חדשה אם יכול להיות עם עפרו והנפק"מ ג"כ לענין שני ערלה וכן דן בזה הרשב"א בגדר יכול להיות אי השיעור ג' שנים או פחות מזה ויש שחילקו בין א"י לחו"ל לענין ערלה ומ"מ לענין שביעית יש להקל גם בא"י בזמן הזה.

ובעיקר הדין בזרע בעציץ שאינו נקוב אם יש חילוק בין זרע לעץ אי חייב מה"ת או יש חילוק בין ערלה או שביעית אם דינו כנקוב או לא פליגי בזה אי דינו נזרע בארץ והנפק"מ בדין אילן נטוע בעציץ שאינו נקוב ושוב נטעו בקרקע או בעציץ נקוב לענין שני ערלה, ושיטת המנח"ש שעציץ שאינו נקוב אין דינו כנקוב.

ובעיקר הדין שיש שהביאו בשם החזו"א שבזרע בעציץ שאינו נקוב שמותר להעבירו לקרקע כיון שיכול להיות עם עפרו הראשון הגם שיש שרצו להתיר מ"מ שי' החזו"א לאסור דהוה כנטיעה חדשה ולא כמו שכתוב בס' ילקוט יוסף בשם החזו"א

וכן פסק בשו"ת קובץ תשובות להגרי"ש אלישיב שאפי' לעשות נקב בעציץ שאינו נקוב אסור כ"ש להוציא ולנטעו בארץ.

ולענין לנטוע או לזרוע בעציץ שאינו נקוב בתוך הבית כתוב שם הגם שמעיקר דינא מותר מ"מ המחמיר תע"ב ומ"מ בנטוע בעציץ נקוב להעבירו לארץ הגם שיש אוסירם מ"מ יש פוסקים שמתירים.

ובעיקר הדין בעציץ שאינו נקוב עם ענפיו חוץ לעציץ אי נחשב למחובר לארץ פליגי בזה הפוסקים וכן הביאו בקובץ תשובות להגרי"ש אלישיב ומ"מ נחשב שם האם מניח העציץ על הריצפה ולא על הקרקע קיל יותר כמש"כ בתשובות בית דוד.

ולענין להעביר עץ שנטע בעציץ נקוב עד סמוך לר"ה של שנת שביעית הגם שנפסק להלכה שאין דין תוספת שביעית בזמן הזה מ"מ אסור לנטוע קודם שביעית שלושים יום יותר כמבואר ברמב"ם הלכות שמיטה ויובל דבעינן שתקלוט הנטיעה ל' יום קודם מ"מ אם כבר היה נטוע בעציץ נקוב והעבירו עם האדמה שיכול לחיות עם זה מותר לנטעו עד סמוך לר"ה דלא שייך גזירה לענין מנין שנת ערלה כיון דגם לענין ערלה לא נחשב לנטיעה חדשה.

ודנו הפוסקים בזריעה בעציץ נקוב בשמיטה אם יש בו איסור תורה או מדרבנן ושיטת המנחת שלמה דהוי רק איסור דרבנן אבל יש פוסקים דהגם דאין בו ל"ת דזריעה כיון דהוי רק תולדה מ"מ נסתפקו אם יש בו עשה דשבת שבתון.

ושיטת המנחת שלמה דמותר להוציא עציץ נקוב מע"ג הריצפה ולהניחו ע"ג קרקע בשביעית ושאר פוסקים כתבו לאסור ולענין זריעה בעציץ שאינו נקוב בשביעית ב' דיעות אי אסור.

זאת תורת העולה:

מעיקר הדין להעביר עץ נטוע מעציץ נקוב עד סמוך לר"ה לנטוע במקו"א יש לסמוך על המתירין אם מעבירין עם גושיו שיכול לחיות בו כשיעור המבואר אפי' בעציץ שאינו נקוב ג"כ מתירין בכה"ג ולהעביר מעציץ נקוב בשנת השביעית לנטוע למקו"א שי' המנחת שלמה והגרצ"פ פראנק זצ"ל להתיר אבל מעציץ שאינו נקוב אין להעבירו אפי' עם גושיו לארץ דאפי' נעשית בו נקב כ' בקובץ תשובות לאסור כ"ש להוציא עם השתיל מהעציץ לנטוע בארץ אסור.

הנלענ"ד כתבתי

בברכת גמח"ט

המוקירכם מאוד

יצחק שמואל שכטר

העביר אילן שאינו עושה פירות מקרקע אל מקום אחר ונטעו שם בשביעית או סמוך לר"ה האם צריך לעקרו

תשרי תשפ"ב

לכבוד הרבני החשוב יבשא"ת הרב אברהם יוסף אדמוני שליט"א מחו"ר כולל מרכז התורה פעיה"ק

בנידון שאלתך הדחופה שנשאלת מאחד שהעביר אילן סרק מקרקעו ונטעו במקום אחר האם חייב לעקרו כדין אילן שנושא פירות.

בעיקר נידון דידן יש לדון בכמה דברים:

א. האם יש חילוק בין נטיעת אילן סרק לאילן עושה פירות שביעית.

ב. ומה הדין בתוספת שביעית ומהו מקור האיסור.

ג. ומה הדין בזמן הזה.

ד. והאם יש חילוק בעבר ונטע בתוספת שביעית לענין לעקרו בין אילן שעושה פירות לאילן סרק.

ה. ומה"ד בהעביר ממקום למקו"א עם עפרו או מעציץ.

ועוד שאר דברים שיתבהרו בהמשך התשובה בעזרתו יתברך.

יסוד איסור נטיעה בשביעית האם אסור מה"ת

עיקר דין זה במחלוקת שנויה (א) דעת הר"ש (פ"א משביעית מ"ה)

שאיסור נטיעה בשביעית היא מן התורה לפי שהנוטע בכלל (ב) ודעת המנחת חינוך (מצוה שכ"ו) דדוקא בזמן שביט המקדש היה קיים כל אלה (במיני זרעים שושנים ופרחי נוי) היו אסורים מן התורה, אבל בזמן הזה איסורם מדרבנן. (ג) ובשיטת הרמב"ם י"א שמשמעות הרמב"ם (פ"א מהלכות שמיטה ה"ד) שכ' כיצד, החורש וכו' וכן הנוטע, וכיוצא בהן מעבודת האילן מכין אותו מכת מרדות מדבריהם. ע"כ. ומשמע דסבירא ליה להרמב"ם דנטיעה בשביעית אינה כזריעה, ואינה אסורה אלא מדרבנן, ולכן כתב שמכין אותו מכת מרדות "מדבריהם". וכן כתב מהר"י קורקוס שם בדעת הרמב"ם דאיסור נטיעה הוא מדרבנן ועיין שו"ת רדב"ז ח"א (סי' מ"ד) ושו"ת מהריט"ץ (החדשות) סי' קע"ו ע"ש (סי' קמ"ז).

טעם החילוק בין נטיעה לזומר וזריעה לנטיעה

זריעה הוא דבר שנהנה ממנה בשנת השמיטה, וכן זומר את הגפנים או האילנות נהנה ממעשיו בשנת השמיטה, ולכן עובר. אמנם נוטע אינו נהנה ממעשיו בשנת השמיטה עד אשר יגדל נטיעתו ולכן לא גזרה תורה. אמנם מדברי סופרים גזרו גם על הנטיעה, ע"כ.

משום דבאישת הקנים פליג ת"ק, וקנים הם אילן סרק. ורשב"ג דמתיר לשיטתיה אזיל דמתיר באילן סרק, אם כן ת"ק דפליג בקנים ה"ה דפליג באילן סרק והלכתא כוותיה.

ובד"א שם (סקל"ב) מהחזו"א אפי' ע"י גוי ואפי' נטעו לסייג הוא אסור מן התורה, ואם נועצו בארץ ולא איכפת לו בהשרשתו אסור כיון שעושה דרך השרשה וכדלקמן הט"ו, ואפ' זרע דבר שאין רוב בנ"א מקיימין אותן אסור מה"ת.

ובציון ההלכה שם ציין לחזו"א שביעית סי' י"ט (סק"ב), וכ"ה בסאברעס שאסור לנטען אפי' לשם גדר שמוצאין פירות ראויין (פסקי מהרי"ל דיסקין).

האם יש בזמן הזה איסור בהשרשה בלא זרוע בשביעית

המנחת חינוך מצווה רצ"ח קצת נסתפק בזה ובמצוות שכ"ו עיי"ש (אות ו') שוב דן בזה לענין האם יש איסור גם בזה"ז דאין דין תוספת בשביעית וכתב שם ויש לחקור אי נימא דאין איסור זריעה בתוספת שביעית, אפשר מותר לזרוע מן התורה עד ראש השנה אף שתשרש בשביעית, מ"מ הוי ליה כמו שבת ויום טוב דמותר לעשות מלאכה עד חשיכה אף שהמלאכה נעשית בשבת כמו פותקין מים וכו', כמו שכתבתי לעיל פרשת אמור (מצוה רצ"ח אות ט"ו) או אפשר כיון דכבר כתבתי

והגרצ"פ פראנק (עיין שו"ת הר צבי זרעים ח"א סי' א-ח) הביא סמוכין לדעת הרמב"ם מהירושלמי, דרשב"ג שרי לנטוע אילן סרק בשביעית, ואי נטיעה הוי דאורייתא מהיכי תיתי לחלק בין אילן סרק לשאר אילנות, אבל אי נימא דנטיעה דרבנן שפיר יש סברא לחלק בין אילן סרק לאילן שמוציא פירות, דבאילן העושה פירות משום חשיבותו גזרו עליו שלא לנטעו וכ"ה בשו"ת ציץ אליעזר חלק י"א (סי' פ"ח) ובשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' קנ"ח).

אבל שיטת החזון איש (סי' י"ז אות ב') בדעת הרמב"ם, שהנטיעה בשביעית אסורה מן התורה, אלא שאין לוקין עליה, מאחר שנלמד רק מקל וחומר מזמירה, והרי אין מזהירין מן הדין ועיין בד"א שם פ"א (פ"ד) ובביאור ההלכה שם באריכות בזה.

יסוד איסור נטיעת אילני סרק בשביעית

מקור הדין בירושלמי שביעית פ"ד (ה"ד) שיש מחלוקת שם ורשב"ג מתיר ומשמעות הלשון שרבנן אוסרים וכן פסק הרמב"ם פרק א' מהלכות שמיטה ויובל (ה"ה), דאסור לנטוע אילן סרק בשביעית. וכתב בכסף משנה שם, דפסק דלא כשרב"ג משום דמשמע דרבנן פליגי עליה. ובערוך השולחן (סי' י"ט הלכה ח') כתב, דהגם שלא מצינו מאן דפליג על רשב"ג,

לעיל אות א' דמצווים אנחנו על שביתת קרקעות בשמיטה.

וכהא' גוונא בשבת אסור לבית שמאי משום שביתת כלים כמבואר בשבת (י"ח ע"א), הכא נמי אסורה השרשה בשמיטה מחמת שביתת קרקע או אפשר דשביתת קרקעות דאסרה תורה היינו הא דמפורש בקרא, כגון זריעה וזמירה עוברים גם כן על שביתת קרקעות, אבל בשאר דברים אינו בכלל שביתת קרקעות דזריעה משמע זריעה דוקא ולא השרשה, אם כן לא קאי כלל העשה דשביתת קרקעות רק על זריעה וזמירה ולא השרשה.

הנפק"מ אי מותר לזרוע תבואה סמוך לר"ה כשנשרש בשביעית

ובהערות שם העיר שלעיל בסוף מצוה רצ"ח נוטה (רבינו המנ"ח) יותר לאיסור, ויש לזה נפ"מ גדולה אם רשאי לזרוע תבואה קודם ר"ה של שביעית באופן שהשרשה תהיה בשביעית, ובחזו"א שביעית סי' י"ז (סקכ"ה) כתב כרבינו שאסור לזרוע בזה"ז בשיטת באופן שהקליטה תהיה בשביעית, אך בסי' כ"ב (סק"ה) חזר בו וחולק למעשה על רבינו משום שאיסור זה נוהג רק בזמן המקדש כשהיה נוהג דין תוספת שביעית, וכן נקט לדינא בסי' כ"ו (סק"ג) ולכן בהשרשה אין חשש, ולפי זה אין איסור לנטוע אילן סרק עד סמוך לר"ה בזה"ז.

אבל בעיקר חקירת המנ"ח עיין מש"כ האבנ"ז באגלי טל מלאכת זורע סי' ב' סק"ח (אות ב') כנראה חולק על המנחת חינוך ומ"מ כ"ז רק באילן נושא פירות אסור כדלהלן משום חשד או מונין כנ"ל.

הנוטע בשביעית אי צריך לעקרו

במקור הך דינא במשניות תרומות פ"ב (ה"ג) ובגיטין (נ"ג ע"ב) הנוטע בשבת בשוגג יקיים במזיד יעקור ובשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקור ויש ע"ז בגמ' ב' טעמים א) מפני שנחשדו ישראל על השביעית לכן קנסו שוגג אטו מזיד ולא נחשדו על השבתות ב) שישראל מונין שני ערלה לשביעית וידעו הכל שנטעו בשביעית ויבואו להתיר נטיעה בשביעית.

עיין ג"כ במס' מו"ק (י"ג ע"א) דאיתא שם שדה שנתקווצה בשביעית תזרע למוצאי שביעית נטייבה או גדיירה לא תזרע למוצאי שביעית ואמר ר' יוסי בר חנינא נקטינן הטיבה ומת בנו זורעה עיי"ש בתוס' ד"ה נטייבה (ה"א וה"ב) הפירוש בזה.

להלכה פסק הרמב"ם ה' שמיטה ויובל פ"א (הי"ב-י"ג) הנוטע בשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקור מפני שישראל חשודין על השביעית אם תאמר בשוגג יקיים יאמר המזיד שוגג הייתי, החורש את שדהו או נרה או זבלה בשביעית כדי שתהיה יפה לזריעה

במוצאי שביעית קונסין אותו ולא יזרענה במוצאי שביעית.

ובירושלמי הנ"ל תרומות פ"ב (הי"ג) ב' טעמים בזה א' או משום מונין הרכוש פירוש יש חשש למנין שני ערלה או משום חשד וכן הביאו בד"א על הרמב"ם שם הלכ' שמיטה ויכול פ"א הי"ב (ס"ק צ"ב) והביא שם הירושלמי הנ"ל שכתב ב' טעמים בזה א' אי משום מונין הרכוש מה חשש לענין ערלה או משום חשש.

וכן הביאו בד"א על הרמב"ם שם הלכ' שמיטה ויובל פ"א הי"ב והביא שם הירושלמי הנ"ל שכתב ב' טעמים כנ"ל ויש כמה נ"מ בדבר א' אם נטע בערב שביעית פחות מל' יום לפני שביעית דמונין שני ערלה משביעית א"כ טעם דמונין יש כאן, אבל טעם דנחשדו אין כאן שהרי בערב שביעית נטע ובזה"ז אין תוס' שביעית כמו שכ' החזו"א שביעית סי"ז (ס"ק כ"ה).

ב) שוב הביא שם הד"א הירושלמי בטעם האיסור עוד נ"מ אם נטע בסוף שביעית פחות מל' יום לפני ר"ה דטעם נחשדו יש כאן אבל טעם מונין אין כאן שאין מונין כאן אלא משמינית (ג) עוד נ"מ אם מת הנוטע דלטעם חשד לא קנסו את בנו אבל לטעם מונין שייך גם גבי בנו.

הנ"מ בנטע אילן סרק

וכתוב שם ע"פ דברי החזו"א שביעית סי' כ"ב (סק"ה) עוד נ"מ בנטעי

אילן סרק או הבריק והרכיב באופן שמונין ערלה מהעץ הראשון א"כ אין כאן מונין אבל יש כאן חשד.

שיטת הר"מ להחמיר כב' הטעמים

ולהלכה כתב שם (א) דהרמב"ם פסק לחומרא כב' הטעמים דכאן הביא טעם דנחשדו ולקמן סכ"ג הביא טעם דמונין אבל דעת כמה ראשונים דלא קיי"ל כטעם דמונין ויתבאר בספ"ג בעז"ה, ע"כ.

ולפי"ז אם נטע אילן סרק בשביעית גם יש לעוקרו משום חשד דבזה כו"ע מודו בטעם הדבר משא"כ אם עשה כן ערב שביעית אין לעוקרו כנ"ל דבזמן הזה אין תוספת שביעית כמו שפסק החזו"א הנ"ל.

ובעיקר הדין עי' ג"כ ברמב"ם הל' שמיטה ויובל פרק ג' (הי"א) שפסק דאף בזמן הזה אין נוטעין אילנות ואין מרכיבין ואין מבריכין ערב שביעית אלא כדי שתקלוט הנטיעה ותשהה אחר הקליטה ל' יום קודם ר"ה של שביעית וסתם קליטה שתי שבתות ודבר זה אסור לעולם מפני מראית העין שמא יאמר הרואה בשביעית נטעו.

וכ' שם בד"א (סקפ"ד) והנה דעת רבינו דקיי"ל כב' הטעמים לחומרא ולכן פסק לעיל פ"א הי"ב, לענין שביעית בטעם חשד וכאן פסק לענין ערב שביעית כטעם מונין לחומרא ואסור גם בזה"ז משום מונין וכ"ד הריטב"א אבל

דעת תוס' והר"ן דבזה"ז מותר לנטוע עד ר"ה דלא קיי"ל כטעם מונין.

נטיעת אילן סרק או זרעים מותרת בזה"ז עד ר"ה

ובאות פ"ד כ' שם בד"א אבל אילן סרק נוטעין בזה"ז עד ר"ה דל"ש בו מונין וכן זורעין עד ר"ה בזה"ז דל"ש בו מונין שאין ערלה בזרעים אבל בזמן שנהג תוס' שביעית אפשר דאסור שתקלוט בשביעית.

ובציון הלכה אות ק"ב ציין לחזו"א שם סי' י"ז (סקכ"ה) ל"א נסתפק בזה אבל בסי' כ"ב סק"ה ובסי' כ"ה סק"ג ובסי' כ"ו סק"ב מסיק להיתר בזה"ז.

העבירו אילן נושא פירות עם גושו ועפרו תוך ל' לר"ה

אבל אם העבירו עם אפרו וגושו כשיעור שיכול לחיות בו עד שיקלוט (כשיעור המבואר בפוסקים דלא צריך למנות ג' שנים מחדש) לא נחשב כנטיעה חדשה וכמו שהארכתי בזה בתשובה אחרת וא"צ לעוקרו ואפי' באילן נושאת פירות בכה"ג כיון דל"ש חשד או טעם מונין מותר להעבירו עד ר"ה, והבן.

המורם מכל הנ"ל:

בעיקר יסוד איסור נטיעה בשביעית פליגי הפוסקים אי אסור מה"ת ויש אומרים דבזה"ז אסור רק מדרבנן ובשיטת הרמב"ם באיסור נוטע אי דינו

כזריעה או אסור רק מדרבנן ב' דיעות בזה והפוסקים הסבירו החילוק בשיטת הראשונים דנטיעה מדרבנן דחלוק מזריעה כיון דאינו נהנה ממעשיו בשביעית עצמה.

ובעיקר איסור נטיעת אילנות סרק בשביעית כ' הרמב"ם דאסור, ושיטת החזו"א דאפי' ע"י גוי ואפי' נטעו לסייג נמי אסור.

ומעיקר הדין אם יש איסור בזה"ז בהשרשה בלא זירוע בשביעית דן המנחת חינוך בזה"ז דאין דין תוספת שביעית אפשר דמותר לזרוע מה"ת עד ר"ה אף שישתורש בשביעית ויש לדון דדמיה למלאכה בשבת דמותר לעשות מלאכה בער"ש עד חשיכה הגם שהמלאכה נעשית אף בשבת.

שוב נסתפק בזה די"ל דשביעית חלוק משבת, דשביתת קרקעות אסרה תורה, דכל שהמלאכה נגמרת בשביעית יש לומר דאסור, והנפק"מ אם מותר לזרוע תבואה קודם ר"ה של שביעית באופן דהשרשה תהיה בשביעית דלענין אילנות בלא"ה יש איסור באופן דשייך הטעם דמונין. ובחזו"א (סי' י"ז) החמיר בזה אבל בסי' כ"ב וסי' כ"ו כ' להתיר בזה"ז דאין דין תוס' שביעית.

ובעיקר חקירת המנחת חינוך האבני נזר ס"ל דגם השרשה אסור בשביעית ולהלכה קיי"ל דהנוטע בשביעית צריך לעקרו ובירושלמי ב' טעמים בזה א. משום חשד ב. כיון

דמונין שני ערלה ויבואו להחיר נטיעה
בשביעית ולכן אפילו אם נטע בשוגג יש
לעקרו.

כשיעור שיכול לחיות סמוך לר"ה אין
צריך לעקרו.

זאת תורת העולה:

ולהלכה הרמב"ם חייש לב' הטעמים
הנ"ל ויש כמה וכמה נפק"מ
בזה כמש"כ החזו"א בזה כנ"ל ולפי"ז
כתב החזו"א דגם אם נטע אילן סרק
בשביעית יש לעקרו משא"כ אם נטע
ערב שביעית סמוך לר"ה דבזמן הזה אין
דין תוספת שביעית אין צריך לעקרו
דלא שייך לא חשד ולא טעם דמונין.

בעיקר הדין אם העביר אילן סרק דאין
עושה פירות ממקום למקום
בערב שביעית אפי' סמוך לר"ה אין
צריך לעקרו וגם מותר מה"ת לנטוע
כמש"כ החזו"א אבל אם העבירו
בשביעית אפי' בשוגג צריך לעקרו
דשייך הטעם דחשד דהרמב"ם חשש
לב' הטעמים.

ולפי"ז ה"ה באילן נושא פירות
דהעבירו עם אפרו וגושו

הנלענ"ד כתבתי
יצחק שמואל שכטר

לימון שנלקט בשביעית האם דינו כפירות האילן או כאתרוג לענין מעשר ושביעית

לכבוד מכובדינו מאד נעלה הגאון הגדול המפורסם לשול"ת הרב ישעי' הרצל שליט"א רבה של נוף הגליל

ועוד שאר דברים שיתבהרו בהמשך התשובה בעזרתו יתברך.

שי' הגרש"ז אויערבאך זצ"ל לענין פרי הדר - לימון האם דינו כאתרוג

בשו"ת מנחת שלמה ח"א סי' נ"א (אות כ"ב) דן בזה וכתב לענין לימון עיין בר"ש סיריליאו (דף קנ"א) שסובר דדינו כאתרוג, אך נראה דכיון שהפרי הזה כבר היה ידוע ונפוץ בזמן הרמב"ם שהרי באגרת הרפואה אשר לו הזכירו פעמים רבות, וגם בהקדמת הרמב"ם לס' טהרות (בד"ה בטומאת משקין), ואעפ"כ כתב בפ"א ממעשר שני (ה"ה) דבפירות האילן הולכין אחר הלקיטה רק באתרוג בלבד. ומזה ששינה מלשון הגמ' והוסיף תיבה "בלבד" משמע שבלימון הולכין אחר חנטה ולא אחר לקיטה כאתרוג, ע"כ.

שי' החזו"א בתפוז שחנט בשישית ונלקט בשביעית הוא בגדר חנטה

החזו"א שביעית סי' כ"א (אות ט"ז) דן בזה וכתב תפוז של תשי"א הנלקטין בחורף תשי"ב (שנת שמיטה) נראה דיש לסמוך על דעת רש"י ותו' והראב"ד והגר"א שכתבנו סי' ז' (סק"י) דגם באתרוג אזלינן לענין שביעית בתר

בנידון שאלת מעכ"ת באחד שלקט לימון בשנת השביעית שנחנט בשישית האם בפרי הדר בכלל או לימון בפרט דינו כפירות האילן ואזלינן בתר חנטה וא"כ חייב במעשר ואין בו קדושת שביעית או דינו כאתרוג דלכמה פוסקים אזלינן בתר לקיטה בין במעשר ובין בשביעית והבאתם מה שדנו בזה הפוסקים בשיטת הגאון ר' אברהם חיים נאה זצ"ל שלימון יש לו דין אתרוג ועכ"פ מספק יש לעשרן בלא ברכה כדין פירות האילן וגם לנהוג בו קדושת שביעית כדין אתרוג עכ"פ מספק, עכ"ת דברי השאלה.

בעיקר ניד"ד יש לדון בכמה וכמה דברים:

א. האם דין לימון ופרי הדר כגדל על כל מים שדינו כאתרוג או לא.

ב. האם באתרוג גם לענין שביעית קיי"ל דאזלינן בתר לקיטה או יש חילוק בין שביעית למעשרות.

ג. בעיקר דין זה האם יש חילוק בין לימונים לשאר פירות הדר תפוזים ואשכוליות.

חנטה [והלכך אף אם תפוז כאתרוג שרי] ואין בהן קדושת שביעית ואף אם לא הביאו שלישי קודם ר"ה [דאין ראוי להקל למחשב שנת שביעית ט"ו בשבט כמש"כ שם (ס"ק י"ג) אפשר לסמוך על דעת התוס' והר"ש דחנטה היינו סמדר או בוסר ואפשר דדין תפוז כאתרוג דעוהמ"ע שלהן בקוטנן וא"כ אף לדעת הר"מ חנטה שלהן סמדר או בוסר, וכש"כ בספק הביאו שלישי יש להקל דאפשר דרובן מביאין שלישי קודם ר"ה, והלכך מותר ללוקטן כדרך שאר השנים ולשלחן לחו"ל, ע"כ.

ועי' בשו"ת חלקת יעקב יור"ד (סי' קפ"ד) מה שדן לענין תפוזים ואשכוליות מארץ ישראל משנת השמיטה אי מותר לאכלם, אבל שם הנידון דהחניטה היתה בשמיטה והלקיטה בתשי"ג אחר השמיטה.

עי' מה שדן שם אי שביעית בזה"ז דרבנן ואי יש לסמוך על התרו"מ דמדובר שם בפרי הדר שנשלח מא"י לחו"ל וכ' הגם שבא"י היה שעת הדחק מ"מ בחו"ל אין לסמוך ע"ז עיי"ש

וכתב שם בתו"ד והנה תפוזים ואשכוליות הם שייכים למין אתרוג (ציטרוספרוכט) והביא שם מחלוקת הנ"ל וכדעת ראב"ד פ"א ממע"ש ה"ה וכן בריטב"א ר"ה (ט"ו) וכן דעת רש"י ותוס', באתרוג אזלינן בתר חנטה, וכ' שם והרמב"ם בפ"ד דשמיטה (הל' י"ב) מחמיר לילך

לחומרא בתר חנטה ובתר לקיטה, אם כן ממילא באותן הפירות אף שהן נלקטין לאחר ר"ה דשנת תשי"ג, מ"מ חניטה שלהן היתה בשנת תשי"ב, בשביעית א' ובפרט לשיטת השל"ה בהגהה על הרמב"ם פ"ד דשמיטה (ה"ט), דר"ה לענין שביעית גבי אילן היא ט"ו בשבט, אם כן ממילא גם הלקיטה היתה בשביעית ב' אכן הרבה פוסקים חלקו עליו, הרדב"ז על הרמב"ם בשם, ובפנ"י לר"ה (ט"ו), ומביא ראיה ברורה מגמ' סוטה (ל"ט), וכבר קדמו בדעה ובראיה המהר"ם לובלין שם וכן בספר פאת השולחן מובא במנ"ח מצוה שכ"ח דמשיג על השל"ה מכמה ראיות בש"ס, וכן בחזון איש שביעית סי' ז' (ס"ק י"ב), אבל זה לא יועיל לנו כלום דעכ"פ החניטה היתה בשמיטה, ע"ש.

שי' הגר"ח נאה זצ"ל לחלק בין לימון לתפוז

ובעיקר הדבר שא' מע"כ דשמע דשיטת הגר"ח נאה דלימון דינו כאתרוג כ"ה בספרו במאמריו על שביעית דן שם בזה והוא שם בקונטרס (שנת פרי הדר) וכתב בדבר הלימון והתפוז אין מסורת קדומה וכשהתחילו פרדסי יהודים א' נסתפק בזה הגר"ש סלנט ז"ל אם דינם כאתרוג או כשאר אילנות והביא שם שכמו"כ דנו בזה שאר גדולי ירושלים (חילוק א') וכ' שפרי הדר חלוקים מאתרוג בזה האתרוג מתגדל בכל משך ימי היותו על האילן גם בשנה השניה והלאה (וכ"כ

הלימון דומה יותר לירק

ומה שהאחרון חונט בכל השנה והלימון רק ברוב השנה, מ"מ הלימון דומה לירק שאע"פ שגדל על כל מים יש זמנים בשנה שאין הירק גדל וכ' הגרא"ח נאה וכיון שגם מפורש כ' מהרש"ס ז"ל ומהרש"א אלפנדרי ז"ל שדין לימון כאחרון כן ההלכה.

וכ' שם אמנם בתפוז שלא נזכר במהרש"ס וכנראה גם דעת מהרש"א אלפנדרי שאין התפוז דומה לאחרון והדינים של אחרון אינם חלים על תפוז אלא שאינו מבורר לגמרי בדבריו, ולהלכה כתב דבאחרון לא אלזינן ברת חנטה כדעת הראב"ד רק קי"ל כשי' הרמב"ם.

תפוז ואשכולית הולכין בתר חנטה בין בשביעית ובין במעשר

ולהלכה כ' רא"ח נאה זצ"ל ומ"מ נראה שבתפוז ואשכוליות וכיוצא יש ללכת בהם אחר חנטה בין למעשר בין לשביעית, שבזה שאינן חונטין כל השנה רק פ"א בשנה, מוכח שפיר שהפרי אינו גדל על כל מים, רק המים הם להחזיק האילן, ולא דמי לירק.

החילוק ביניהם לאחרון

שבאחרון הטעם לבד שהוכיח אחר לקיטה משום דגדל על כל מים, כיוונו חז"ל דפי שחונט כל השנה ואם ילכו בו אחר חנטה, יצטרך לעשות

מס' ר"ה י"ד ע"ב וז"ל וכל זמן שמתקיים באילן גדל בכל שנה ושנה, משא"כ התפוז כשמתגדל כשיעורו לא יגדל יותר, (חילוק ב') ועוד חילוק, שהאחרון חונט פירות בכל השנה, משא"כ תפוז שאינם חונטים רק פ"א בשנה בזמנם, והלימון אמנם חונט ברוב השנה אבל אינו כמו אחרון.

אי יש חילוק בין לימון לתפוז בדמיונם לאחרון

שו"ה שם פי' מהר"ש סיריליאן ז"ל הנ"ל על הירושלמי וכו' (שביעית פ"ט) שבלימון הולכין אחר לקיטה, וכן הגאון מהרש"א אלפנדרי ז"ל בתשובה (סי' י"ג) כ' וז"ל ובודאי שלכמה דברים שפירשו בתלמוד דיני האחרון בר"ה ובמקומות אחרים גם בלימון כן (והוגד לי שגם בבלוב שוים האחרון והלימון ובשניהם הפרח כחול, ואינו ניכר כלל אם הוא מאחרון או מלימון, משא"כ פרח התפוז הוא לבן).

הטעם שבאחרון הולכין בתר לקיטה

והנה הטעם שבאחרון הולכין אחר לקיטה הוא לפי שגדל על כל מים כירק, והיינו שכל יום ויום הוא גדל על המים של אותו היום הולכין בו אחר יום הלקיטה שהוא שייך ליום ההוא בגידולו וכמ"ש רש"י (ר"ה י"ב ע"ב) ירק משום דגייזו ליה כל שעתא והדר וצמח וגדל על מי גשמים של שנת לקיטתו אזיל ביה בתר לקיטה.

סימן על כל אתרוג ואתרוג בסוף השנה שזה הגיע לכזית (שיעור חנטה לדעת התוס') וזה לא הגיע לכזית, דבר שקשה לעמוד עליו, ויבוא לידי תערובת חדש וישן, ע"כ הולכין בו אחר לקיטה, ולכן בתפוז שאינו חונט כל השנה ולא יהי' תערובת חדש וישן יש ללכת בו אחר חנטה.

ומ"מ עיקר הטעם לדינא כיון שאין הפרי עצמו של התפוז גדל על כל מים כנ"ל די בזה ללכת בו אחר חנטה עכ"ד הגרא"ח נאה זצ"ל.

אתרוג המורכב לעשרו על שאינו מורכב - וכמ"כ לענין כלאים חשובים מין א'

(א) הגרע"י זצ"ל בספרו חזו"ע על תרו"מ (עמ' ר"ו-ר"ז) בנידונו שמותר לתרום ולעשר מאתרוג המורכב על אתרוג שאינו מורכב וכמו שהעלה החזון איש (כלאים סי' ג' אות ז') שמכיון שלענין כלאים הלכה שמותר להרכיב אתרוג המורכב באתרוג שאינו מורכב, מפני שהפירות של שניהם דומים דמיון גמור, כך הדין לענין תרומות ומעשרות.

(ב) ואף שהגרצ"פ פראנק בכרם ציון (כאון צבי פרק כ"א) כתב ששני מינים הם, ואין להפרש תרו"מ מאתרוג מורכב על שאינו מורכב, וע"ע בשו"ת הר צבי (זרעים סי' ע"ח) שמצדד שלפי דעת המכשירים אתרוג המורכב לצאת

בו י"ח, תורמים מזה על זה. ע"ש. נראה להלכה שיש לסמוך בזה על החזון איש.

אתרוג ולימון האם הוי מין אחד

וכ' שם למעשה הגאון מהרש"א אלפנדארי בשו"ת מהרש"א (חאו"ח סי' י"ג-י"ד) וכתב שם (דף מ"ח ע"ד) הטעם שהאתרוג והלימון המורכבים יחדיו, מין אחד הם במראה ובצורה, וגם העלים שלהם ודמים ממש זל"ז, אלא דהכל מין אחד, וכן כתב בספרו שו"ת הסבא קדישא ח"ג (חאו"ח סי' י"ב עמ' ע"א), ע"ש.

האם בין באתרוג בין בלימון הולכים בתר לקיטה

והביא שם מש"כ הרמב"ם (פ"א מהלכות מעשר שני הלכה ו') כתב, שכשם שבירקות הולכים אחר לקיטה, הוא הדין לאתרוג "בלבד", שהולכים בו אחר לקיטה, ע"ש. (א) וכתב מהר"ש סיריליאו (פרק ט' דשביעית עמ' קל"ז) שגם הלימון אזלינן ביה בתר לקיטה ע"ש. ומשמע דמ"ש הרמב"ם אתרוג בלבד, לאו דוקא דלימון הוא מין אחד עם אתרוג וכ"כ בספר דרך אמונה (פרק א' בציון ההלכה אות נ"ז).

(ב) שו"ה המנחת שלמה הנ"ל (סי' נ"א אות כ"ב) דהביא דברי מהר"ש סיריליאו הנ"ל, וכתב, אך נראה לי שמכיון שהלימון היה ידוע בזמן הרמב"ם, כמ"ש באגרת הרפואה, וכאן הדגיש שבאתרוג "בלבד" אזלינן בתר

שלענין מעשרות אנו חוששים לדמותם מספק לאתרוג, מכל מקום לענין שביעית, אין צריך להחמיר בזה, מאחר שגם באתרוג אין זה אלא מספק, על כן אנו דנים את פירות ההדר כשאר פירות האילן, והולכים בהם אחר חנטה שהיא הבאת שליש (ורוב פירות ההדר הגיע לשליש בישולם קודם ראש השנה של שביעית, מלבד זני הלימון הקיציים כגון יוריקה אינטרדונטו שמגיעים לשליש בישולם לאחר ראש השנה אולם בשאר הזנים נוהג דין שביעית רק ביבולים שיהיו בשנה השמינית.

שוב אשוב ולכן מעיקר הדין למעשה התנהגתם כהלכה שעשרתם מספק לימון שנחנט בשישית ונלקט בשביעית ע"פ דברי הפוסקים הנ"ל.

פירות שביעית בהיתר מכירה ע"י הרבנות אי חייבים בתרו"מ והאם בברכה

ולענין פירות שביעית לאלה שסומכים על היתר מכירה לענין חיובם בתרומות ומעשרות הארכתי בזה בספרי שו"ת ישיב יצחק חלק ל"ז (סימנים נ"ה-נ"ח) בשיטת גדולי האחרונים מה שדנו בזה ולמעשה כתבתי שם בסו"ס נ"ח דבפירות וירקות שנמכרו בהיתר מכירה כבר כתבו גדולי הפוסקים וככך שי' הגרש"ז אויערבאך זצ"ל ועוד כיון דחל המכירה גם לדין דאין סומכין על ההיתר וכמ"ש החזו"א בדיעבד הוי כמכור ולכן אם קנאו הישראל אחר

לקיטה, משמע שבלים הולכים אחר חנטה, ע"ש. אבל דעת מהרש"א אלפנדרי אינה כן, ע"ש. וז"ל החזו"א (שביעית סי' ט' אות י"ז דף קי"ד סע"ד) שקרוב הדבר שפירות לימון ותפוז מינא דאתרוג הם וראוי להחמיר לדעת הרמב"ם עכ"ל וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר חלק י"א (ס"ס מ"ד).

פרי הדר אשכוליות תפוזים ולימון ואתרוג האם תורמין מזה על זה

וב' שם בחזו"ע הנ"ל (עמ' ר"ז) ולענין אתרוג ולימון אשכוליות ותפוזים, אם תורמים מזה על זה, כתב החזו"ן איש (כלאים סי' ג' אות ז') שיש להסתפק בהם לענין כלאים אם נחשבים מין אחר, מצד השויון בטבען שהם גדלים על כל מים, כלומר שצריכים השקאה והגשמים אינם מספיקים להם, גם הם מתקיימים משנה לשנה, שחונטים חדשים ושל אשתקד קיימים, ע"ש. וע"ע בחזו"ן איש (שביעית סי' ז' ס"ק ט"ז).

שוב הביא מהגאון ר' שמואל סלנט זצ"ל שנסתפק בזה האם דינו כאתרוג כנ"ל כמו שהביאם הגרא"ח נאה זצ"ל בהערותיו על שביעית שהבאתי לעיל.

י"פ שלימון לענין מעשרות דינם מספק באתרוג בתר לקיטה משא"כ לענין שביעית הולכים בתר חנטה

ומפני המחלוקת הנ"ל יש שכתבו פירות הדר [ובכללם הלימון] אע"ג

שגמר בישולם ואחרי מירוח פטורים לגמרי מתרו"מ כמ"ש הרמב"ם וכן שי' הגר"א והחזו"א כמ"ש בדרך אמונה ולכן אין להפריש כלל תרו"מ גם בלי ברכה, ע"ש.

המורם מכל הנ"ל:

בעיקר הדין האם פרי הדר בכלל או לימון בפרט דינו כאתרוג לענין שביעית ומעשרות כבר דנו בזה גדוה"פ ושיטת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בשולחן שלמה, דבין לימון וכ"ש תפוזים ואשכוליות, דינו כשאר אילנות בין למעשרות ובין לשביעית והולכין בתר חנטה, אבל שיטת החזו"א דתפוז הנחנט בשישית ונלקט בשביעית כיון דרובן ככולו מביאין שליש קודם ר"ה הולכין בתר חנטה ואין להן קדושת שביעית.

ובשו"ת חלקת יעקב כ' בדין תפוזים ואשכוליות דכיון דפליגי בזה יש להחמיר וכ"ש בגדלו בשמיטה ונלקטו בשמינית דיש בהן קדושת שביעית.

ושיטת הגרא"ח נאה זצ"ל לחלק בין תפוזים ואשכוליות דבזה הולכין בתר חנטה בין לשביעית בין למעשר אבל בלימון שדומה יותר לאתרוג ודינו כירק ולכן דינו כאתרוג דהולכין בו בתר לקיטה.

והגרע"י זצ"ל בספרו חזו"ע הביא ג"כ המחלוקת הנ"ל וכ' דלענין

כלאים חשיבי כולן כמין אחד הגם שהגרצ"פ פראנק ס"ל דשני מינין הם יש לסמוך על שיטת החזו"א דס"ל דהם מין אחד וכתב דכיון דגם שיטת המהרש"א אלפנדרי בתשובותיו דלימון דומה לאתרוג אזלינן בתר לקיטה, וכתב שם דבפרי הדר אשכוליות ותפוזים ולימון ואתרוג יש להסתפק אם הם מין אחד בין לענין כלאים בין לענין מעשרות.

וכן הסתפק בזה הגר"ש סלאנט זצוק"ל וכתב שם [בחזו"ע] שלימון לענין מעשרות דינם מספק כאתרוג בתר לקיטה, אבל לענין שביעית הולכין בתר חנטה כיון דגם באתרוג הוה ספק לענין שביעית אי הולכין בתר לקיטה חוץ מזני הלימון הקייצים שמגיעין לשליש בישולם אחר ר"ה.

זאת תורת העולה:

בעיקר ניד"ד בלימון שנחנט בשישית ונלקט בשביעית יש לעשרן מספק ומ"מ לענין שביעית יש לסמוך דהולכין בתר חנטה.

ובפירות שביעית בהיתר מכירה ע"י הרבנות מהלך שיטת גדוה"פ דאין להפריש מהם תרו"מ גם בלי ברכה.

הנלענ"ד כתבתי

המוקירכם מאוד

יצחק שמואל שכטר

אדם הנמצא בבית האסורים בשנת השביעית ששם הפירות או הירקות הם בהכשר הרבנות-היתר מכירה האם צריך או מותר לו להחליפם במוצר אחר והאם יש בזה חשש ספיחין

מרחשון תשפ"ב
לכבוד הרב וכו'

ה. או יב"ז חילוק אי משלם קודם או
אחר שנאכל כבר.

בנידון שאלתכם באדם הנמצא בבית האסורים ושם הפירות והירקות הם בהכשר הרבנות שמסתמכים על היתר מכירה האם מותר להחליפו עם אדם אחר או במוצר אחר שאין לו החשש הנ"ל, הגם שיש חשש מפני עוור מ"מ בשעת הדחק בכה"ג אולי יש לסמוך על היתר מכירה, עכת"ד השאלה.

ו. האם בכה"ג גם אין איסור סחורה ולא נתפס בקדושה.

ז. והאם מותר להחליף במוצרי אכילה אחר או נתפס בקדושה בכה"ג.

ח. והאם יש לחוש בזה משום איסור ספיחין.

ועוד שאר דברים שיתבהרו בהמשך התשובה בעזרתו יתברך.

איסור סחורה בפירות שביעית

נאמר בתורה והיתה שבת הארץ לכם לאכלה ודרשו חז"ל לאכלה ולא לסחורה, ומכאן שאין עושין סחורה בפירות שביעית ומקור הדין מהמשנה שביעית פ"ז מ"ג ומס' בכורות (דף י"ב ע"ב), וע"ז (דף ס"ב ע"א).

וכן פסק הרמב"ם הל' שמיטה ויובל פ"ו (ה"א) וטעם הדבר שהוא כדי להודיע שהפירות הפקר, ובפ' הרע"ב על המשנה (פ"ה מ"ג) כתב כדי שימכרו בזול, והוסיף שם עוד טעם שמתוך שמוכר בדרך שונה מהרגיל, יזכרו הקונים לנהוג קדושת שביעית בפירות, ע"ש.

אמרתי אעבור פרשתא דא וזאת החלי בעזהשי"ת

בעיקר ניד"ד יש לדון בכו"כ דברים:

א. האם יש בזה איסור להחליף כיון דשניהם נתפסים בקדושה ויש חשש כשמסרו למי שאינו נזהר בקדושת שביעית או בכה"ג יש להסתמך על היתר מכירה.

ב. אי יש תקנה שיתנם במתנה.

ג. או למוכרם דרך הבלעה.

ד. אם יכול למכרם בהקפה וביותר בזה"ז שמצוות שביעית הינה רק מדרבנן.

ולהלכה גם אם בתמורה ליכולי שביעית קיבל "שוה כסף" כגון בשר ושאר דברי מאכל או משקה, זה נתפס בקדושת שביעית ויש לאכלו בקדושה דהיינו הראשון והאחרון נתפסים בקדושה.

מה"ד במוכר מעט

ועי' ברמב"ם שם (ה"א) שאם רצה למכרו מעט מוכר, ועי' למרן בכס"מ שם שכתב שמעט היינו מזון ג' סעודות גם באופנים האמורים שאין משום איסור סחורה, מ"מ המעות שקיבל בתמורה ליבולים נתפסות בקדושת שביעית. כלומר, למרות שהפירות נשארים בקדושתם, מ"מ גם המעות נתפסות בקדושה, ולכן המוכר עם המעות הללו יקנה דברי מאכל ויאכלם בקדושת שביעית, והמעות יוצאות לחולין.

מה וכמה מותר לקנות בפירות שביעית

עיין ברמב"ם הל' שמיטה ויובל פ"ו (הל' א-ו) וכתב הערוך השולחן זרעים פ"ו (אות א') מותר ליקח בפירות שביעית דבר מועט שמותר ליקח (כמ"ש בסי' הקודם) כל דבר מאכל או דבר משקה או כל מין סיכה להגוף וכן הדלקת הנר או לצביעה כללו של דבר דכל מה שמותר לעשות בפירות שביעית

מותר לקנות בו דבר כזה וכן כשמכר פירות שביעית במעות יכול לקנות בהמעות אלו הדברים דדמי שביעית כשביעית עצמה ודבר פשוט.

וי"א דכל שאינו דרך סחורה מותר אף ביותר מזה ובאופן שאינו לוקח המחיר המלא עיין פאת השולחן פ"ז (ה"א) ובכרם ציון שביעית פרק ט"ו סעי' א'.

ליתן לע"ה וחשוד פירות שביעית

ובעיקר ניד"ד מה שיש לדון אם יש זה בזה חשש של מוכר פירות שביעית לע"ה, ומקור הך דינא היא בתוספתא (פ"ג הי"א) אין מוכרין פירות שביעית לחשוד על השביעית, אלא מזון שלוש סעודות, בד"א בדבר המתקיים (שנשמר לימים רבים) אבל דבר שאין מתקיים אפילו מאה סעודות מותר.

טעם ההיתר למכור דבר שאין מתקיים

ולפי"ז בניד"ד דהוה דבר שאין מתקיים אין חשש בזה, ובחזו"א שביעית פרק י"ב ס"ק י"ז (ד"ה תניא) הביא התוספתא הנ"ל וכתב והנה התירו מזון ג' סעודות משום כדי חייו וכדאמר סוכה (ל"ט ע"א) בדמי שביעית וכדפרש"י שם, ויש לעי' למה התירו דבר שאין מתקיים ומשמע דלא חיישינן שמא לא יזהר בהפסד או לשנות בדרך אכילתו

להלכה הנוב"י מהדו"ק חאה"ע"ז (סי' ע"ז סד"ה ומה) וכ"כ בספר כפות תמרים על הגמ' בסוכה (דף ל"ט ע"א) וכן נראה מפורש במאירי על הסוגיא שם. וכ"כ בפשיטות בשו"ת מנח"ש ח"א סי' מ"ד (בד"ה וטעמא) וכ"פ בספר אור לציון (סי' נ' ס"ג) (ב) וכ"ז דלא כספר המקנה (קידושין דף נ"ב ע"א בד"ה ומקודש) עיין ד"א פ"ו בציון ההלכה (סקי"ג) ושם מס' השביעית (שפירא) דמ"מ אין הפירות נאסרין באכילה אף אם המוכר עושה איסור סחורה או שעשה במשקל וכדו'.

המכרם בהבלעה אין בו איסור סחורה ולא נתפסים בקדושה

הרמב"ם פ"ח משו"י הי"א כ' הלוקח לולב מע"ה בשביעית נותן לו אתרוג מתנה, ואם לא נתן לו מבליע לו דמי אתרוג בדמי לולב ומקור הדברים בגמ' בסוכה (דף ל"ט ע"א).

ולכן הדין הקונה פירות שביעית בהבלעה, אין בזה משום סחורה, ואין הדמים נתפסים בקדושת שביעית. והבלעה היא שלוקח מהמוכר פירות שביעית יחד עם מוצרים אחרים שאינם קדושים בקדושת שביעית ואף אם משלם עליו מחיר גבוה יותר, ואת התשלום הוא משלם על המוצר שאינו קדוש בקדושת שביעית לוקח במתנה ואין בזה התפסת דמים ולא איסור

וכיו"ב שזה מן הדברים דלא שכיחי ותלינן בהיתר דשכיח וכדאמר ע"ז (ט"ו) אלא עיקר החשש משום אוצרי שביעית שזה היה שכיח שדרך להתיקר בשביעית וכדאמר סנהדרין (כ"ו ע"א), והלכך בדבר שאינו מתקיים לא אסרו חכמים, ובמזון ג"ח התירו אפי' בדבר המתקיים משום כדי חייו, ע"כ.

וראיתי באחרונים שדנו בטעם שלא הביא הרמב"ם התוספתא הנ"ל ומ"מ י"ל דזה כלול בשאר דינים שכתב בפרק ח' ה"י ובש"מ.

ולכן בניד"ד אין חשש בזה וכ"ש בדבר שיש בו היתר מכירה שבשעת הדחק סמכו גדולי הדור ע"ז כידוע ועיין בפ"ה דמעשרות משנה ג' וברמב"ם פרק ח' דשמיטה ויובל ה' י' לענין דאין מוסירן דמי שביעית לע"ה ובד"א שם פ"ח (ס"ק קי"ז) ולכן בניד"ד אין חשש בזה ועיין בערוך השולחן ה' שמיטה ויובל סי' כ"ה (סעי' ג').

איסור סחורה האם הוא בין על המוכר ובין על הקונה והאם הפירות נאסרין

א י"א איסור סחורה חל על המוכר ולא על הקונה, אולם גם הקונה באיסור, שהרי הוא מסייע בידי עוברי עבירה וכיון שמכשיל את המוכר עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול כ"כ

סחורה שכל מה שהותר לעיל בהקפה ולקמן בהבלעה, לא רק שזה מתיר שאין המעות נתפסים בקדושת שביעית, אלא אין בזה כלל איסור סחורה, וכ"כ להדיא הר"ש (ס"ז ה"ג בד"ה לקח לעצמו) וכ"כ עוד ראשונים והרבה מן האחרונים ואכמ"ל, וכן עיקר ולא כהחולקים, וכ"כ בכרם ציון כאן פט"ו (גידולי ציון ד'), ע"ש.

מחוייב בקיום המצוה ואין זה כפורע חוב דהוי רק ענין כלפי שמיא כמו קידוש והבדלה וכ"ה הגרש"ז אויערבאך זצ"ל להתיר ומ"מ יאמר לו שיזהר לשמרם בקדושת שביעית ועיין שו"ת מנח"י ח"י (סי' כ"ז) ושו"ת שבה"ל ח"ז סי' רכ"ד (אות ג').

להחזיר משלוח מנות

ולכן בנ"ד יש אפשרות למכור פירות שביעית והכסף לא יתפס בקדושת הפירות והיא למכרם בהבלעה, דהיינו למכור ביחד עם הפירות דבר שאינו קדוש בקדושת שביעית ולבקש עבור הדבר שאינו קדוש מחיר גבוה ממחירו האמיתי ואת הדבר הקדוש לתת במתנה, אפשר להבליע רק בדבר שימושי שמשלמים עבורו ולכן אי אפשר להבליע באריזה של פירות שביעית כגון שקית ניילון או קופסא וכ"כ בס' משפטי ארץ פי"ב וי"ג.

ואם מחזיר משלוח מנות למי ששלח לו, והדרך הוא שמי שקיבל משלוח מנות מחזיר למי ששלח לו, א) אפשר לומר שזה כפריעת חוב ואסור כ"כ בד"א שם. ב) אבל ש"פ כ' דגם מותר להחזיר דהוי חוב מחמת מצוה

תשלום בהקפה אם יש בזה חשש איסור סחורה והאם נתפסים בקדושה

משלוח מנות בפורים בפירות שביעית

בעיקר מה שיש לדון בזה שיתנם לחבירו דרך מכירה בהקפה ובתשלום בהקפה אין חשש איסור סחורה ואין נתפס בו קדושה כמבואר בגמ' בע"ז (ס"ב ע"ב), ועפ"י דברי תוס' שם (בד"ה יאות) וכן פסק הרמב"ם בפ"ח (ה"כ).

אם האסיר כפי מה שנראה ישאר שם בפורים וירצה לקיים מצות משלוח מנות במנות האוכל שיקבל והפירות והירקות הם בפירות שביעית יש שנסתפקו בזה עיין ד"א פ"ו משמו"י ביה"ל (ס"ק קכ"א) ויש שכ' דמותר לשלוח מנות בפורים מפירות שמיטה אף אם עדיין לא יצא, והוא עדיין

לשלם קודם או אחר שנאכל

א) ולכן הדין הקונה פירות שביעית בהקפה, אין בזה משום איסור סחורה ואין הדמים נתפסים בקדושת שביעית, והקפה היא כל שהפירות

עוברים לרשות הקונה והוא משלם על כך רק לאחר שהפירות נאכלו.

(ב) ויש שכתבו שבזמן הזה שביעית נוהגת מדרבנן, אפשר להקל אף קודם שהפירות נאכלו, כל שהתשלום הוא לא מידי בזמן הקניה כמש"כ החזו"א (סי' י' ס"ק י"ג בד"ה במש"כ דבהקפה) שכיון שביעית בזה"ז דרבנן, בשל סופרים הלך אחר המיקל, וכוונתו למה שכ' בתוס' ע"ז שם בשם ר"י ע"ש.

אבל שאר פוסקים חולקים ורק אם משלם אחר שיאכלם מותר בהקפה ועיקר היתר הקפה בגמ' שם, היינו דווקא בעניים משום תקנתם, וכמש"כ הרדב"ז על הרמב"ם שם, וכ"כ הערוה"ש הלכ' שמו"י סי' כ"ט (סכ"ו) ועוד מפרשים. מ"מ היות והיא שעת הדחק וגם הם בהיתר מכירה שבשעת הדחק התירו גדולי ישראל אולי יש להקל בזה.

בשיטת ר"י אפי' משלם אח"כ קודם שיאכל

בעיקר הך דינא פסק הרמב"ם פ"ו משמיטה ויובלות (הי"ד) הלוקח מן הנחתום בפונדיון ואמר לו בשעת לקיחה כשאלקט ירקות שדה

אביא לך בו ה"ז מותר ואותו הכר הרי הוא כפירות שביעית ואם לקח ממנו סתם לא ישלם לך מדמי שביעית שאין פורעין חוב מהן.

האם מותר גם להערים שיתן לו תמורתו במתנה

וכ' החזו"א סי' י"ג (ס"ק י"ט) מיהו אם אומר לו שעושה בחנם והלה נותן במתנה ה"ה מותר אע"ג שהיא הערמה.

ולכן קי"ל הקונה מן החנוני מוצר שאין בו קדושת שביעית, ואמר לו בזמן שקנה כשאלקוט יבולי שביעית אתן לך תמורתו מיבולים אלו, הרי זה מותר, אולם אותו מוצר נתפס בקדושת שביעית ועליו לאוכלו בקדושה. אולם אם אמר לו שיתן לו ירקות אלו, ולא אמר לו שזה תמורת המוצר, אין המוצר נתפס בקדושת שביעית. ואם בזמן הקניה לא אמר כלום אלא לקח את המוצר ולא שילם ואחר זמן בא לפרוע לו אסור לפרוע מפירות שביעית, ובנ"ד כנראה אין יכול לעשות דרך הערמה, והבן.

כתבו הפוסקים דמותר להחליף פירות שביעית זה בזה עיין בספר השמיטה פ"ח סעי' ט' ובכרם ציון שביעית פרק ט"ו סעי' ו'.

המשך מהנ"ל - שמור ונעבד אי אסור באכילה - לאכול מה שגדל ע"י היתר מכירה בשביעית א' אי יש איסור ספיחין ממה שגדל בשדות שנמכרו בהיתר מכירה - הנזהרין בקדושת שביעית בשל נכרים למכור ולקנות לאלו שלא נזהרים - הנוהג איסור בדבר ליתנו למי שנוהג היתר - או יש חילוק בין איסור תורה לדרבנן

הגם שאחד מן החששות דהמכירה הוי רק הערמה וחלוק ממכירת חמץ בפסח ומ"מ ש"פ כ' ליישבו וגם כבר הביאו דחשובי הרבנים סידרו שנסתדר המכירה חוקית גם ע"י מכירה בטאבו כידוע, והאריך בזה טובא הגר"ע יוסף זצ"ל בתשובתו הארוכה בזה כידוע (עי' ילקוט יוסף שהביאו) ומ"מ כבר כתבו דיש למנוע להסתמך על זה ובזמן האחרון רבו שומרי שמיטה לא להסתמך ע"ז.

ומ"מ בנידון דידן דמדובר בשעת הדחק בבית האסורים יש גם מקום לדון שיהא מותר גם לאוכלו כמו שהביאו בשם החזו"א להקל ולהתיר לאכילה שמור ונעבד אם קיבלם במתנה ע"י בספר דיני שביעית פרק כ"ב (סעי' א') וכ"ש אם מחליפן או מכרם בהבלעה וכדו' אין בזה חשש כנ"ל.

ומ"מ יש לברר מבחינה חוקית אם ע"פ חוק יש לתת לכל אסיר לשמור כפי דתו וכידוע החוק בזה לענין צמחונים וטבעונים שהחוק מחייב לתת להם מאכל כפי המקובל להם וא"כ אפשר דגם כאן מגיע לאסיר הנ"ל עם הכשר מהדרין בלא שום חששות הנ"ל.

אי יש איסור אכילה בשמור ונעבד ובפרט באלו הסומכים על היתר המכירה בשביעית

ובעיקר הדין אי יש לחוש למי שאינו מסתמך בפירות וירקות על היתר מכירה משום חשש שמור ונעבד ידוע מה שדנו הפוסקים בשמור ונעבד אי נאסר באכילה מה"ת או לא והביאו בשם החזו"א דיש להקל דיקבלם דרך מתנה וכ"ש בנ"ד דהם סומכים על היתר המכירה של הרבנות אין להחמיר בכה"ג ובפרט בשעה"ד כמש"כ הפוסקים.

ידוע הפולמוס ההלכתי בענין היתר המכירה בשביעית וכ"ה בזה בארוכה הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בהקדמתו לספרו מעדני ארץ שביעית כל המהלך בזה משנת תרנ"ו ע"ש שכמה גדולי הדור בדורות הקודמים התירו בזמנו כשראו שעת הדחק כידוע ובזמנינו דאכשר דרא דיש דרכים אחרים להספיק פירות וירקות באופנים שונים שלא יצטרכו להיתר המכירה כבר כתבו גדולי האחרונים שם כה"ג יש למנוע לסמוך על היתר מכירה מכמה וכמה טעמים.

משום חשש איסור ספיחין

בעיקר הדין בנידון דידן אי יש לחוש לאיסור ספיחין כבר כתבתי דיש אופנים דיכול להחליפם עם אחר או למכרם בהבלעה באופן שאין בו איסור סחורה וגם דלא חל איסור שביעית על החלפה ובלא"ה יש פוסקים דבכהאי גוונא וכ"ש בשעת הדחק ג"כ מותר לאכלו בעצמו הגם שגדיל בשדות שהסתמכו על היתר מכירה וכמו שכתבו גדולי הפוסקים דל"ח בכה"ג גם לחשש איסור ספיחין כדבסמוך.

הנזהרים בקדושת שביעית בשל נכרים למכור ולקנות למי שאינו נזהר

ועיין מה שכתב הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בספרו שו"ת מנחת שלמה ח"א (סי' מ"ד וסי' נ') וחלק ג' (סי' קנ"ח (אות ד-ט)) ועיין ג"כ בהקדמתו לספרו מעדני ארץ שביעית שהתיר לקנות מחנות הסומך על היתר מכירה ואין לחוש על איסור ספיחין וז"ל גם המחמירים שאינם שרוצים לסמוך כלל על היתר מכירה, מ"מ לפי מה שנוהגים כהכרעת האחרונים להקל בזה"ז באיסור משומר ונעבד.

וגם החזו"א כתב כן בהל' שביעית סי' י' אות ו' דבדיעבד אין הפירות נאסרין ומותרין באכילה לאחרים, נראה שמותר גם למחמירים לקנות פירות שביעית או ירקות דלא אסירי משום ספיחין מחנוונים שסומכים על ההיתר

כמבואר במבי"ט ח"א (סי' כ"א) דסובר שחייבים לנהוג קדושת שביעית גם בשל נכרים.

ומ"מ כתב דאף שלכאורה נראה שהנזהרים לאכול בקדושה אסור להם לקנות או למכור פירות שביעית למי שאינו נזהר, אולם לאחר דקדוק יפה נראה שמותר לקנות מהם ולא יחושו למה שהם מוסרים להם דמי שביעית, גם מותר למסור להם מעט פירות שביעית שלא במדה ולא יחושו לזה שלא יאכלום בקדושה, כיון שהדבר להם היתר שסומכים על המורים להם היתר, ולא נדון אותם כעורים שלא ליתן להם דבר שנראה להם היתר, עכתו"ד וכו'.

הנוהג כהמחמיר מותר ליתן למי שנוהג להקל בדבר גם באיסור תורה

גם הכת"ס ביור"ד סי' ע"ז אע"ג שלא ידע כלל מהמבי"ט כיוון לדבריו ועוד הוסיף עליהם כמה ראיות וכתב דמי שנוהג איסור באיזה דבר מסברא דנפשי' או מפני שאוחז בשיטת האוסרים, מותר לו ליתן משלו למי שנוהג היתר ואין בזה משום לפני עור ולא משום מסייע ידי עבורי עבירה.

עיי"ש בסתירת השער המלך בזה ממה שכתב בפ"ז מהלכות אישות (הל' י"ב) לאסור ובפ' ג' דלולב הלכה כ"ה כתב להתיר הבאתיו בארוכה בתשובה במקו"א.

באיסור דרבנן יודה גם השעה"מ

והוסיף המנחת שלמה וכ' ומבואר מהכת"ס שמתיר גם באיסור

תורה עיי"ש, ועכ"פ בניד"ד שהוא רק מדרבנן אפשר שגם השעה"מ שכ' בהל' אישות להחמיר יודה בניד"ד דהוי דרבנן, וגם לא שייך הגזירה דספיחין שמא יזרענו בסתר כיון דלא חששו לזה דמתמכים על היתר מכירה עיין מה שכתב מנחת שלמה שם ח"א סי' נ' דבכה"ג שזרע בשישית שדה גדולה מאוד והתבואה הביאה שליש בשביעית וכ"ש להרמב"ם דסובר שהירקות אזלינן בתר לקיטה ומשכחת לה בשטח גדול מאוד של ירקות אשר רק לקיטתן בשביעית דאיך אפשר לחוש שיזרעו בכה"ג בסתר ויאמר אח"כ שעלו מאליהן ע"ש בתשובה בשיטת החזו"א.

בשעה"ד מותר בעצמו

ובפרט בשעת הדחק כמש"כ בשולחן שלמה ערכי הרפואה ח"א (עמ' קנ"ה-קנ"ו) דכיון שעצם איסור ספיחין הוא גזירה שמא יזרע בתוך שדהו בסתר ויאמר שעלה מאליהן, כיום שזורעים שטחים גדולים מאוד בפרהסיא (בהסתמך על היתר מכירה) הגם שנשאר גם על זה גזירת חז"ל מ"מ במקום הדחק כגון חולה השוכב בבית חולים שמקבל אוכל הכולל ירקות ותבלינין מסוג זה, מותר לו לאכלם אע"פ שהוא אינו סומך על היתר מכירה (כנראה שזה העתיקו המלקטים בסוף שנותיו

דבשו"ת התיר לגמרי כנ"ל, כעין שיטת הגרע"י זצ"ל בענין היתר המכירה כמבואר בארוכה בתשובתו).

הראת לדעת דבאופנים מיוחדים ובפרט בשעת הדחק מסתמך להתיר לקנות מאלו המסתמכים על היתר מכירה לאוכלם בעצמו וגם לא חייש לאסור ספיחין וכ"ש להחליפם עם אחר שאין חושש לזה אם מסתמך על היתר המכירה כנ"ל כשיטת המבי"ט והכתב סופר ושאר פוסקים עיי"ש במנחת שלמה מה שהביא מחזו"א להתיר הזורעים בשטחים גדולים שזרעו שלא כפי סדר השנים באופן שאין חשש שזרעו בסתר לכן כיון שהם מסתמכים על היתר מכירה לא שייך גזירת ספיחין הנ"ל וכן כתבו שאר פוסקים להתיר ירקות משום חשש ספיחין מאלו שמסתמכים על היתר מכירה.

על פי מה שכתב הרמב"ם בפרק ד' מהלכות שמיטה ויובל (הל' כ"ט) ע"ש. וגם אם הישראל עבר ועבד בקרקע שנמכרה, כיון שיש מתירים שהישראל יעבוד בקרקע שנמכרה לגוי, ואף שיש מחמירים גבי עבודת קרקע וכו', מ"מ לגבי דיעבד ואיסור ספיחין שהוא מדרבנן, ספק דרבנן לקולא, ויש להקל בזה ועיין במהר"י קורקוס ובכס"מ פרק ד' (הל' כ"ט).

ולכן בניד"ד גם אם א"א להחליפן בשעת הדחק יש מתירים לאוכלו בעצמו וכ"ש להחליפם או למכרם

לאחר באופנים הנ"ל כמו שכבתו גדולי הפוסקים.

המורם מכל הנ"ל:

בעיקר הדין בנ"ד אין חשש על איסור סחורה כיון דמוכר מעט מעט כמש"כ הרמב"ם, ובפרט בדבר שאין מתקיים אין חשש בזה אפי' למכור הרבה, כדאי' בפוסקים והסבירו החזו"א בדבר שאין מתקיים לא חיישינן להפסד או להשתמש דרך אכילתן דלא שכיחא, וביותר בדבר שיש בו היתר מכירה כדלהלן.

ובעיקר איסור סחורה בשביעית האם הוא בין על המוכר ובין על הקונה, (א) י"א דחל רק על המוכר, (ב) ולהמקנה חל על שניהם, ומ"מ אין הפירות נאסרים באכילה גם אם המוכר עושה איסור.

ובפרט אם מכרם בהבלעה אין בו איסור סחורה ולא נתפסים בקדושה ודנו הפוסקים אם מותר לשלוח מנות בפורים מפירות שביעית, וכתבו להתיר דאי"ז כפורע חוב כיון דעושה משום מצוה כמו דמותר לעשות קידוש והבדלה ביין של שביעית רק דנו אי מותר גם להחזיר משלוח מנות בפירות שביעית.

ועוד יש היתר בנ"ד למכרם בהקפה דאי' בגמ' ובפוסקים דבכה"ג אין בו חשש איסור סחורה ולא נתפסים בקדושה רק פליגי הפוסקים אי התשלום

צריך להיות אחר שנאכל או גם קודם שנאכל.

ודנו אי מותר להודיע לו שנותן לו תמורתו במתנה, והחזו"א כתב דמותר.

ובעיקר דין היתר מכירה בשביעית לנכרי שפליגי ודנו בזה גדולי הדור הקודם כבר הביאו המחלוקת הנ"ל בארוכה הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בהקדמתו לספרו מעדני ארץ שביעית, (משנת תרנ"ו עד תש"ד הפולמוס ההלכתי בזה).

ובעיקר הדין כ' הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בספרו מנחת שלמה דמותר לקנות בחנויות שסמכו על היתר מכירה לפי מה שנוהגין כהרכעת האחרונים וכן פסק החזו"א להקל בזה"ז באיסור שימור ונעבד ומסתמך על שיטת המבי"ט דהנוהג איסור בדבר מותר לקנות ולמכור למי שנוהג היתר ואין חשש שנותן לו דמי שביעית או חשש סחורה וכמ"כ שם דגם הנוהג איסור בפירות שביעית בשל נכרים אין לחוש לאיסור ספיחין וכע"ז שיטת הכת"ס וכתב שם דבאיסור דרבנן יודה גם השער המלך וש"פ ולכן בנ"ד מותר הוא בעצמו לאכלו, ובפרט בשעה"ד כמש"כ בשולחן שלמה ערכי רפואה בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל ולכן בנ"ד אם א"א בהחלפה וכדו' מותר לאכלו בעצמו.

זאת תורת העולה: וגם אם א"א להחליפם בשעה"ד מותר
בניד"ד אם יש לו עם מי להחליף או לאכלו בעצמו כמש"כ גדוה"פ
למכרו בהבלעה או בהקפה או וכמו שפסק הגרש"ז אויערבאך בתשו'
דרך מתנה מותר ובכה"ג אין בו לא ושאר פוסקים כנ"ל.
איסור סחורה ולא חשש איסור קדושת הנלענ"ד כתבתי
שביעית אם מקבל תמורתן מוצרים המוקירים
שאינן בהם חשש שביעית. יצחק שמואל שכטר

פירות שלא חל עליהם עדיין קדושת שביעית או של ערלה וכלאים האם יש ענין להפקירם בשביעית או להזהיר שלא יקחו בני אדם מהם

מרחשון תשפ"ב

הגם שטרידנא טובא מ"מ היות

שהשאלה דחופה גם יש לחזק
ידי שומרי שביעית כהלכתה נתתי לו
משפט הקדומה וזאת החלי בעזהשי"ת.

בעיקר ניד"ד יש לדון בזה בכוכ"ד:

א. האם יש מצות עשה להפקיר כל מה
שתצמיח השדות בשביעית או הוה
הפקר ממילא פירוש האם הוה בגדר
מצות עשה או בגדר שוא"ת.

ב. האם תליא במחלוקת הב"י עם
המבי"ט ובנו המהרי"ט בגדר הפקר
בשביעית האם צריך להפקיר בפה ואם
לא, לא הוה הפקר, או ההפקר הוה
ממילא מכח אפקעתא דמלכא.

ג. והאם צריך מיד בהתחלת שנת
השמטה להפקירו והאם מותר
להפקירו בר"ה עצמו או להפקיר קודם
או אח"כ.

ד. האם של ערלה או כלאים יש
להפקירם.

ה. ומתי חל הפקר מיד או כשחל עליהם
דין קדושת שביעית, ומה השיעור.

ו. והאם צריך לעשות גדר או סימן
לשדה אם יש בו פירות ערלה או
כלאים שלא יכשלו בהם.

ז. והאם חל עליהם קדושת שביעית.

לכבוד האבר"ך כמדרשו חוטר מגזע אראלים
ותרשישים הרב אליהו שרייבר שליט"א

קיבלתי את מכתב שאלתך וזה תוכנה,
נשאלתי מחקלאי שותו"מ

מאימתי חל החיוב להפקיר את השדה,
שורש השאלה היא דמאחר ואסור
לקטוף הפירות קודם שיגיע לעונת
המעשרות (או משום דכתיב לאכלה ולא
להפסד או משום דאי"ז דרך אכילה)
ומו"ז שליט"א (הגאון פוה"ד הרב
שטרנבוך) בס' שמיטה כהלכתה נוטה
שבזה"ז דאין הדרך לאכול אלא פירות
גמורים ממש אסור לקטוף לפנ"כ, א"כ
אע"פ שחל בפשטות קדושת שביעית
על הפירות מ"מ א"צ להפקיר וכדכתיב
בקרא והשביעי תשמטנה ונטשתה
"ואכלו" וגו' או"ד דסיבת ההפקר ל"ש
לאכילה אלא כמבואר בחינוך דהטעם
דינא דאין הקרקע שלו וא"כ כיון דיש
כאן פירות הקדושים בקדו"ש צריך
להפקיר.

והמסתעף משאלה זו כשגדלין פירות
ערלה או כלאים וכדו' דאי

משום אכילה ל"ש ואי משום הפקר
לכאו' צריך להפקיר (וצ"ע אם חל
שביעית על איסורים אלו כיון דאין
איסור חל על איסור או דאי"ז איסור
אלא מצוה להפקיר, וצ"ע), ע"כ.

ועוד שאר דברים שיתבהרו בהמשך התשובה בעזרתו יתברך.

בעיקר יסוד המצוה להפקיר שדהו בשביעית כ' הרמב"ם בספר המצוות וז"ל והמצוה הקל"ד היא שצונו להפקיר כל מה שתצמיח הארץ בשנת השמיטה והפקיר צמחי אדמתנו כולם לכל אדם. והוא אמרו ית' (משפטים כ"ג) והשביעית תשמטנה ונטשתה וכו' ולשון המכילתא (דרשב"י) וכו' הנה הודיע שהשמטות הכל מצות עשה פירוש שהשמטת גידולי שביעית מצות עשה וכ"ה ברמב"ם הל' שמיטה ויובל פ"ד (ה' כ"ד) שכתב שם מצוה להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית שנאמר והשביעית תשמטנה ונטשתה וכו'.

וברמב"ן פר' בהר כתב ואפי' רוצה להפקיר אח"כ בשעת הקצירה אסור אלא צריך שתהא השדה כל השנה מזומן ומופקר לכל, עיין בד"א על הרמב"ם שם.

ובספר החינוך מצוה פ"ד כ' להפקיר כל מה שתוציא הארץ בשנה השביעית, שהיא נקראת מפני המעשה הזה שנתחייבנו בה שנת השמיטה, ויזכה בפירותיה כל הרוצה לזכות. והביא שם ג"כ המכילתא דרשב"י הנ"ל שהביא הרמב"ם בספר המצוות כ' ומצוה זו שהיא להפקיר כל פירותיה והמצוה האחרת שציונו הא-ל לשבות בה וכו' **שוב** כ' החינוך בטעם שורשי המצוה כענין שאנו מוציאים ימי השבוע

בששת ימי עבודה ויום מנוחה. ולכן ציוה ברוך הוא להפקיר כל מה שתוציא הארץ בשנה זו מלבד השביתה בה, כדי שיזכור האדם כי הארץ שמוציאה אליו הפירות בכל שנה ושנה לא בכוחה וסגולתה תוציא אותם, כי יש אדון עליה ועל אדוניה, וכשהוא חפץ הוא מצוה אליו להפקירם.

ועוד יש תועלת נמצא בדבר לקנות בזה מידת הותרנות, כי אין נדיב כנותן מבלי תקוה אל הגמול. ועוד יש תועלת אחר נמצא בזה האדם שיוסיף האדם בטחון בשם ברוך הוא. וכו' ע"ש כדרכו בקודש הסבר סגולתה.

ובמנ"ח שם הביא המחלוקת בין הב"י בשו"ת אבקת רוכל והמב"ט ובנו המהרי"ט ביסוד דין הפקר בשביעית אי הוה הפקר ממילא או צריך להפקיר בפה כדלהלן.

הפקר ושמיטת קרקע האם גדרו מ"ע והטעם שלא מנאה הרס"ג

ובעיקר החקירה הנ"ל האם גדר הפקר הוה מצ"ע ממש או שוא"ת האריך בזה הגר"י פערלא על הרס"ג מ"ע ס"א [רס"ו ע"א] וכ' שם בדעת הרס"ג שמנה עשה דשביתת הארץ במנין העשין וגם מנה לאו דלא תזרע במספר הלאוין, משום דכאן גם לרבינו הגאון זצ"ל שתי מצות מיוחדות הן לפי שיש מקום לעשה בלא הלאו וללאו בלא העשה דיש בזה מה שאין בזה וכמו שנתבאר אבל עשה דשמיטת קרקע

דעדיות) דפירות שביעית בע"כ של בעלים הפקר הן, והא דקתני במכילתא ובשנה השביעית תשמטנה ונטשתה מגיד שפורץ בה פרצות, פירשו שם דעל אחרים הבאים ללקוט הפירות קאי, שהם רשאים לבוא ולפרוץ פרצו בגדר הכרם ליטול בע"כ של הבעלים עיי"ש.

יסוד המחלוקת בזה בין המבי"ט ומהרי"ט עם הב"י

(א) וכבר העלה הרב המבי"ט בתשו' (ח"ב סי' קצ"ד-קצ"ח) דאפי' גדר כמו ולא הפקירו בשביעית הפקר הוא מאיליו בע"כ לעניים ולעשירים, ואפי' פירות הכרם של נכרי דלא מיחייב בשביעית הפקר הן מאיליהן לכל ומכ"ש כשהן פטורין מן המעשרות עיי"ש. והחזיק החזיק על ידו בנו מהרי"ט (בתשו' ח"א סי' מ"ג) בארוכה (ב) והשיג על הב"י שדעתו דלא הוו הפקר ממילא אלא שהחובה על הבעלים להפקיר ואם לא הפקירו אינם הפקר וחייבין במעשר עיי"ש באריכות. ועיקר מחלוקתם בשו"ת אבקת רוכל למרן הב"י (מסי' כ"א עד סי' כ"ו) עיי"ש.

אי הוי מ"ע או שוא"ת תליא במחלוקת הג"ל ולמבי"ט הוי שוא"ת

ומעתה א"כ בודאי לפי סברת הב"י דשביעית לא הוי הפקר אלא מדעת הבעלים שפיר שייכא בזה מ"ע. אבל לפי מה שביארו המבי"ט ומהרי"ט ז"ל דשביעית ממילא הוי הפקר בעל

דהיינו להפקיר כל מה שהוציאה הארץ בשנה השביעית וכן עשה דשמיטת כספים לא מנה ע"ש בהסבר טעם הדבר.

בשיטת הרמב"ם דהוי מ"ע סדר ההפקר

שו"כ הגר"פ שם ובאמת דבעיקר עשין אלו יש לפקפק טובא דמש"כ הרמב"ם ז"ל (בפ"ד מהל' שמיטה הלכה כ"ד) וז"ל מ"ע להשמיט בשביעית כל מה שתוציא הארץ שנאמר והשביעית תשמטנה ונטשתה וכל הנועל כרמו או סג שדהו בשביעית בטל מצות עשה וכו' אלא יפקיר הכל וכו' עכ"ל עיי"ש. ובכ"מ הביא מקורו שהמכילתא דקתני והשביעית תשמטנה וגו' מגיד שפורץ בה פרצות וכו' עיי"ש, וא"כ ענין המצוה הוא שחייב להפקיר הכל ולפרוץ פרצות בגדר שדהו וכרמו, אלא דזה לא יתכן א) רק אם נימא דשביעית ממילא לא הוי הפקר ואם לא הפקירוהו (הבעלים ב) אבל לפי המבואר בנדרים (פרק אין בין המודר מ"ב ע"ב) דשביעית אפקעתא דמלכא היא, ובע"כ של בעלים הוו הפקר לכל ויוצאין מרשות הבעלים הפירות וגם הקרקע לצורך לקיטת הפירות עיי"ש וכן אמרין בב"מ (ל"ט ע"א) וכו'.

בשיטת הראשונים דהוי הפקר ממילא

שו"כ שם ומבואר בפ"י הראב"ד והר"ש משאנן בפיה"מ (ריש פ"ה

שוא"ת חוץ לדעת היראים ס' רע"ח שגדר המצוה שהב"ד יזמין למלוה ויחייבו לומר משמט אני ומ"מ שיטת היראים הוא שיטה יחידאי וכן הארכת בזה בתשובתי במקו"א.

עיי"ש ג"כ שהעיר שלא מנה הרס"ג במנין העשה מצות ביעור שביעית דלא כהבה"ג שמינהו במצות העשין עיי"ש מש"כ בזה.

עכ"פ דין זה בגדר הפקר שדהו בשביעית אי הוי מ"ע ממש או בשוא"ת יש לדון דתליא במחלוקת הב"י לבין המב"ט ובנו המהרי"ט אי צריך מדינא להפקיר בפה גידולי שביעית או הוה הפקר ממילא והוה אפקעתא דמלכא.

ובעיקר ניד"ד ממתי צריך להפקיר גידולי שביעית מיד או כשנכנסו לגדר קדושת שביעית האריכו בזה גדוה"פ וכן האריך בזה הגרצ"פ פראנק זצ"ל בספרו הדרת הארץ על שביעית עי' בפרק י' ס"א שהביא המחלוקת הנ"ל בהפקר שביעית אי הוי ממילא או צריך להפקר בפה כשיטת הב"י.

בשיטת הרמב"ם בזה

כ"ה לעיל מש"כ הגרי"פ על הרס"ג אי הפקר הוי מ"ע בקו"ע או בשוא"ת ע"ש בשיטת הרמב"ם. ובהדרת הארץ שם אות ג' הביא דבספר חמדת ישראל על ספר המצוות (עשין קל"ד) מדייק

כרחן של הבעלים, ואין הדבר תלוי בדעתן של בעלים כלל לא שייכא בזה מצות עשה כלל דהרי אין כאן שום עשיי' מצד הבעלים, איברא דגם לפ"ז אכתי י"ל דענין המצוה היא שינהוג בהן מנהג הפקר שלא ליטלם לעצמו וימנע את האחרים מהן, ואינה מצוה בקום ועשה אלא בשוא"ת.

האם גם להמב"ט יש מ"ע להפקיר

בפה

שו"כ שם הגרי"פ וגם יתכן לומר דגזיה"כ הוא דאע"פ דממילא הוי הפקר מ"מ מצוה שיפקירו הבעלים בפיהם אלא הקשה היכן מצינו בקרא מצוה זו דמאי דכתיב והשביעית תשמטנה ונטשתה לגופי' איצטריך לומר דבשנה השביעית אפקעתא דמלכא היא ויש לו להסיח דעתו מהן שאינה שלו ויד כל אדם שוה בפירות הכרם ותבואת השדה.

שיטת הרמב"ם והחינוך והרשב"ץ

שהוי מ"ע להפקיר

שו"כ שם אבל משמעות הרמב"ם הנ"ל בסה"מ (קל"ד) ונמשכו אחריו בראי' זו החינוך (מצוה פ"ד) והרשב"ץ בזה"ר (עשין ס"ו) עיי"ש שהשמטת גידולי שביעית מצוה עשה.

מצות שמיטת כספים או הוי מ"ע או

שוא"ת

עיי"ש שדן הגרי"פ ג"כ בדין שמיטת כספים אי הוי מ"ע ממש או

מלשון הרמב"ם שכתב בסה"מ שם הוא שציונו להפקיר כל מה שתצמח הארץ בשנת השמיטה. דמשמע דהיא מצוה אקרקפתא דגברא. ואילו מהמשך דבריו משמע שהוא אפקעתא דמלכא, דכתב שם בהמשך הדברים וז"ל "שהותר צמיחת קרקעותיו כולם לכל אדם", עכ"ל.

ממתי חל ההפקר בפירות

כ' בס' בהדרת הארץ שם, יש לחקור הא דאמרינן דשביעית הוי הפקר, מאיזה זמן חל ההפקר על הפירות, אי מזמן שנגמרו וראויים לאכילה, או מזמן שמבואר במתניתין בשביעית (פ"ב מ"ו) דאסור לקצוץ האילן בשביעית דלאכלה אמר רחמנא ולא להפסד, בזמן זה הוי הפקר, ואפשר אפילו קודם שיוציאו וקודם שישלשלו.

תליא בגדר ההפקר אי הוי ממילא או בפה

ובספר שערי זיו מ"א (ס"ג) הביא ראי' מגמ' נדרים (מ"ב ע"א) דאם בשביעית נדר וכו' אבל יורד לתוך שדהו דמבואר דאפי' קודם הזמן אינו ברשותו

וכ' שם הגרצ"פ פראנק זצ"ל אמנם זה שייך אם נאמר דהוי אפקעתא דמלכא, אבל אם נאמר דהחיוב הוי על הבעלים להפקיר כדי שיהיה הפקר, ויאכלו אביוני עמך, א"כ זה שייך דוקא בזמן שראויים לאכילה, אבל לא קודם, דקודם הזמן אסורים, ועתה מדויק לשון הר"ב שפיר דאפקרינהו רחמנא, ומהאי טעמא הוי ההפקר אז.

אלא דאכתי יש לעיין דמ"מ בשביעית גופא קודם הצמיחה אמאי לא יוכל לאסור. ואני אמרתי להביא גם מההיא דהמסכך גפנו ע"ג תבואתו (כלאים פ"ז מ"ה) משמע נמי דחל קדושת שביעית מתחילת צמיחתן.

מתי שחל קדושת שביעית אז מקיים מצות הפקר

ובס' משפטי ארץ שביעית פרק י' (אות ט') כ' בפרק ט"ז נתבאר איזה שלב בגידול של פירות האילן, תבואה וקטניות צריך שיהיה בשנת שמיטה, כדי שיהיה בהם קדושת שביעית. שלב זה קובע גם כמה יש מצוות הפקר, משום שמצוות הפקר נאמרה רק בדברים הקדושים בקדושת שביעית.

המשך מהג"ל - שיטת החזו"א דמיד בשעת צמיחת הפירות קודם שחל קדושת שביעית הוי הפקר ולב"י צריך להפקירן בפה - ולענין פירות ערלה להלכה לא חל עליהן קדושת שביעית כיון דאסורין בהנאה - וגם צריך לצינינם ולסמנם שיפרשו ממנו וה"ה נטע רבעי צריך לצינינם בשביעית - וגם כלאים בכרם לא נאסר בשביעית דהוי הפקר ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו גם בזה"ז דשביעית דרבנן - ואין דין איסור ספיחין בכלאים בכרם חוץ אם הי' הנצה קודם שביעית חל דין כלאים

שיטת החזו"א דמיד הוי הפקר קודם הזמן אי מותר גם לקוץ ולהפסיד

שו"ר בחזו"א שביעית סי' י"ט (אות כ"א) שדן בזה וכ' בגמ' פסחים (נ"ב ע"ב) מבואר דהיינו שיעור דחשיב פירי לענין איסור ערלה והיינו סמדר (עי' סי' ז' סק"ך) ונראה דלפני שיעור זה כיון דמותר לקוץ ולהפסיד אין בו גם דין הפקר והן של בעלים, ואע"ג דשביעית נהגא בשל מאכל בהמה מ"מ קדם סמדר לא קדשי מדין מאכל בהמה שאינו מיוחד לבהמה אלא לגדל, ויש לעי' בהא דאמר בירושלמי כלאים בר"ש פ"ז מ"ה המסכך גפנו של חבירו ע"ג תבואתו ש"ח כו' שזרע כמו בשביעית כו' הרי אין הגפן שלו ואין התבואה שלו, ולמה חשיב זורע אינו שלו הלא קיי"ל חולין (קט"ז א') זרוע מעיקרו בהשרשה ובשעת השרשה הלא התבואה שלו ועכצ"ל דאע"ג דאין כאן עדיין פירי מ"מ רחמנא אפקרי' לצומח בשביעית כיון שהוא צמיחת פירות שביעית, ע"ש.

האם צריך לציין בשנת שביעית שהם פירות ערלה או נטע רבעי

בעיקר הדין הרמב"ם הל' מע"ש ונט"ר פ"ט ה"ז (הביא המשנה בפ"ה במע"ש) מי שהיה לו נטע רבעי בשנת השמיטה שיד הכל שוה צריך לציין בקוזזות אדמה כדי שיכירו בו ולא יאכלו ממנו עד שיפדו. ואם היה בתוך שני ערלה מציינין אותו בחרסית כדי

שיפרשו ממנו, שאם ציינו בקוזזות אדמה שמא יתפרדו, שאיסור ערלה חמור הוא שהיא אסורה בהנייה, והצנועין היו מניחין את המעות בשנת השמיטה ואומרין כל הנלקט מפירות רבעי אלו מחולל על המעות האלו, שהרי אי אפשר לפדותו במחובר, ע"ש.

פירות ערלה האם חל עליהם קדושת שביעית

כ' הפוסקים דפירות ערלה הואיל ואינם מיועדים לאכילה, מותר לשרפם ולהפסידה בשמיטה, ואין עליהם שום קדושה, כיון שהם אסורים באכילה ובהנאה נראה משום שאינם קדושים בקדושת שביעית וכ"מ מדברי המהרי"ט (ח"א סי' פ"ג) לענין הפירות של עץ התות, שכיון שאינם לאכילה (אלא העלים היו משתמשים בהם) אינם קדושים בקדו"ש, והגם שלהלן כתבנו שיש מי שפקפק בזה, מ"מ בניד"ד נראה פשוט, שאין בפירות ערלה קדו"ש.

וכן פסק בשו"ת משנה הלכות חלק ג' (סי' י"א) דכיון שפירות ערלה אין להם שום שימוש לבני אדם, ואסורים הם בהנאה, אין בהם קדושת שביעית, דלכם יהיה לאכלה, במידי דראוי לאכילה וכדומה. אבל לא בדבר שאינו ראוי לכלום, שאין דין קדושת שביעית אלא על מין הראוי למאכל אדם או בהמה, או לשימוש מסויים, אבל פירות ערלה הרי אסורים גם בהנאה, וממילא אין בהם קדושת שביעית, ודייק כן

מדברי הרמב"ם, שאין שביעית נוהגת בערלה, יעו"ש.

הזורע כרמו בשביעית אי נאסר משום כלאים

הרמב"ם פ"ה דכלאים (ה"ח) פסק אחד הנוטע ואחד המקיים כגון שראה כלאים צמחו בכרמו והניחם הרי זה קדש ואין אדם מקדש דבר שאינו שלו לפיכך המסכך גפנו על גבי תבואתו של חבירו קדש גפנו ולא נתקדשה התבואה, סכך גפן חבירו על תבואתו קדש תבואתו ולא קדש גפן חבירו, סכך גפן חבירו על תבואת חבירו לא קדש אחד מהן, ומפני זה הזורע כרמו בשביעית לא קדש, ע"ש.

כמבואר פ"ז דכלאים (מ"ה) והטעם כ' מהר"י קורקוס על הרמב"ם שם גם זה שם במשנה והם דברי ר"ע, והטעם דשביעית הכל הפקר ואין הכרם שלו ואין אדם אוסר דבר הפקר שלו כאשר נתבאר, ע"כ דייק שאין בפירות ערלה דין קדושת שביעית.

ספיחין הגדילין בכרם מותרין

והק' על פסק הרמב"ם שפסק בפרק ד' מהל' שמיטה (ה"ד) ספיחים העולים בשדה בור ובשדה ניר ובשדה כרם ובשדה זרע מותרין באכילה, ומפני מה לא גזרו עליהם לפי שאין אדם זורע מקומות אלו שדה בור אין אדם נפנה לשם ושדה ניר רוצה הוא בתיקונה ושדה כרם אינו אוסר כרמו, ע"כ.

סתירת הרמב"ם האם אינו נאסר הכרם ואמאי הספיחין מותרין

ובס' מקדש דוד כלאים זרעים סי' ס"א (אות ז') כ' אמרין בירושלמי והביאו הרמב"ם ז"ל (פ"ד מהל' שמיטה ה"ד) גבי ספיחי שביעית דספיחין העולין בשדה בור ובשדה ניר ובשדה כרם לא גזרו עליהן לפי שאין אדם זורע מקומות אלו שדה ניר אין אדם נפנה לשם כו' ושדה כרם אינו אוסר כרמו כו' ע"ש וקשה אמאי הוא אוסר כרמו הא אמרין דהזורע כרמו בשביעית אינו נאסר דאין אדם אוסר דשא"ש וכן פסק הרמב"ם הנ"ל בעצמו פ"ה מהל' כלאים (ה"ח), כנ"ל.

בהוסיף מאתיים אי נאסר בשביעית

א והנה להר"ש ז"ל דבזורע כרמו בשביעית דאם הזמירות הוסיפו מאתיים נאסר שפיר, ב' אבל הר"ש ז"ל שם מ"ז כתב בחד לישנא דזה דאף העצים נאסרין בכה"כ הוא רק בזורע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד אבל אם היה כרם וזורע אח"כ לא אסר הכתוב אלא מלאה ותבואת הכרם ודעת הגר"א ז"ל שהעצים לעולם אין נאסרין בכה"ג ויש לעיין ספיחין העולין בשדה כרם אמאי מותרין.

ובחזו"א כלאים סוף ס"ג (אות כ"ט) כ' ליישב שיטת הרמב"ם ואפשר דלא מיפרסמא האי דינא דזורע כרמו בשביעית מותר, (ולכן לא שכיחי דיורעו) א"נ כיון דבכל השנים בדילי

אינשי מלזרוע בכרם אורחיהו נקיט להו ולא זרעי אינשי בכרם. וכיון דלא שכיח לא גזרו חז"ל ע"ז איסור ספיחין ע"ז (מבואר דאין חשש בזה).

המורם מכל הנ"ל:

בעיקר יסוד מצוות הפקר כ"כ הרמב"ם דמצוה להשמיט שדה בשביעית וכ"כ החינוך והאריך שם החינוך בטעם ושוירשי המצוות כדרכו.

וידוע מחלוקת הפוסקים המבי"ט ובנו המהרי"ט עם הב"י בשו"ת אבקת רוכל ביסוד דין הפקר בשביעית אי הוי הפקר ממילא כשי' המבי"ט או צריך להפקיר בפה ואם לא לא הוי הפקר כשי' הב"י.

ודנו בזה אם גם הפקר בשביעית הוי מצות עשה ממש או הוי שוא"ת דהרס"ג לא מנה מצות עשה דשמיטת קרקע ודן בזה הגרי"פ שם אי תליא במחלוקת הנ"ל אי הוי הפקר ממילא או דצריך להפקיר בפה ובזה תליא אי הוי בגדר עשה או שוא"ת ופליגי בזה הראשונים.

וכתב הגרי"פ די"ל דגם להמבי"ט יש מצוה להפקיר בפה הגם דהוי הפקר ממילא ומשמעות הרמב"ם והחינוך ועוד דהוי מצות עשה ממש וכן חקר המהרי"פ במצות שמיטת כספים אי הוי מצות עשה או שוא"ת.

(א) ובעיקה"ד ממתני צריך להתחיל דיני שביעית האם מיד או כשנכנס לגדר קדושת שביעית דנו בזה הפוסקים וכן

גם בזה"ז דשביעית דרבנן אינו נאסר והגאון מקטונא זצ"ל בס' ישועות מלכו על כלאים שם ה"ח (י"ט ע"א) הק' ע"ז וז"ל מיהו קשה בהא דזרע כרמו שביעית הא שביעית בזה"ז דרבנן ומדאורייתא הוי שלו ובפרט זה שזרע לא רצה לקיים תק"ח וכלאי כרם לדעת רבינו בזה"ז מדאורייתא ואיך רשאי לאכול הכלאים הא מה"ת הוא שלו וצ"ל כיון דרבנן תקנו שיהי' הפקר מהני אף לדאורייתא כדעת הב"י באהע"ז סי' כ"ח, ע"כ.

אי יכול לאסור דבר הפקר

והגאון מרוגז'וב זצ"ל בס' צ"פ על הרמב"ם בכלאים דן דלכא' בשביעית הוי הפקר אף דבכ"מ מוכח שיכול לאסור הפקר זה רק בשיכול לזכות בו משא"כ בשביעית או דכיון דאסור להפסידן לא מצי מפסיד ע"י כלאים.

אם הי' הנצה קודם שביעית נאסר

וכ' שם הצ"פ והא דאי' במכות (כ"א ע"ב) החורש וכו' וכלאים בכרם ובשביעית וכו' חייב שמונה מיירי שהיתה הנצה קודם שביעית שאין קדושת שביעית, לכן כלאים בשביעית

- דן בזה הגרצ"פ פראנק זצ"ל בספרו הדרת הארץ, וכתב שם דלכאו' תליא בגדר ההפקר אי הוי ממילא אפי' קודם הזמן אינו ברשותו אבל אי הוי חיוב לבעלים להפקיר לכאו' הוי דווקא בזמן שראויים לאכלה.
- מ"מ** דייק מהמבואר במס' כלאים דחל קדושת שביעית מתחילת צמיחתם ולכן שי' החזו"א כיון דרחמנא אפקריה וצומח בשביעית אפי' אין כאן עדיין פרי הוי הפקר.
- ב** אבל ש"פ כתבו דבשלב גידול הפירות שחל קדושת שביעית אז הוי הפקר.
- ובענין** אי צריך לציין בשנת שביעית שהם הפירות ערלה ונטע רבעי מבואר ברמב"ם שבשביעית פירות ערלה צריך לציין יותר מנטע רבעי כיון שהוא חמור יותר דאסור בהנאה וגם על נטעי רבעי צריך קצת לציינו.
- בענין** פירות ערלה כתבו הפוסקים כיון דלא חל עליהם קדושת שביעית כיון שאסורים באכילה וגם בהנאה לכן מותר לשרפם או להפסידם בשמיטה.
- בענין** כלאים בכרם פסק הרמב"ם הזורע כרמו בשביעית אין נאסר משום כלאים והסבירו הטעם כיון דבשביעית הכל הפקר ולא הוי שלו לא קידש.
- ולענין** ספיחין הגדלים בכרם פסק הרמב"ם שמותר באכילה.
- ודנו** דלכאו' הרמב"ם סותר עצמו כיון דאין נאסר הכרם אמאי מותרים, ובחזו"א כתב ליישבו כיון דלא מפורסם ההיתר לא שכיחי דיזרעו בכרם ובדבר שלא שכיח לא גזרו חז"ל באיסור ספיחים. עוד טעם כיון דגם בשאר שנים בדלו מיני' מלזרוע בכרם לא גזרו גם בשביעית (חזו"א).
- וכתבו** הפוסקים דגם בזה"ז ששביעית דרבנן אינו נאסר, מ"מ כיון דרבנן תיקנו להפקיר בשביעית מהני אף על דאורייתא.
- וכתב** הגאון מראגטשוב הגם דהכל נעשה הפקר והפקר יכול לאסור מ"מ כיון דאסור להפסיד לא יכול להפסידו ע"י זריעת כלאים וכתב שם דאם היה הנצה קודם שביעית דאין קדושת שביעית נוהג חל איסור כלאים.
- זאת** תורת העולה:
- בעיקה"ד** ממתי יש להפקיר וחל הפקר בשביעית דנו בזה הפוסקים ושי' החזו"א והגרצ"פ פראנק זצ"ל דחל קדושת שביעית מתחילת צמיחתן, ומיד הוי הפקר ויש להפקירן אבל יש פוסקים דרק כשחל קדושת שביעית זה קובע דיני הפקר בשביעית.

בענין פירות ערלה בשביעית קיי"ל
שאינן קדושת שביעית עליו וכ'
הרמב"ם שדה ערלה יש לציין בשנת
שביעית שהם פירות ערלה להיזהר בזה
כיון דאסור בהנאה.

ולענין כלאי הכרם קיי"ל דלא שייך
איסור כלאים בכרם בשביעית

דאין אדם מקדש דבר שאינו שלו
ומותרים באכילה וגם אין בו איסור
ספיחים וכמו שפסק הרמב"ם וגם בזה"ז
בשביעית דרבנן הדין כן.

הנלענ"ד כתבתי
הכ"ד המוקירך
יצחק שמואל שכטר

הגאון רבי בניהו דיין שליט"א מח"ס "דברי בניהו"

בדין עשיית ויטמינים מפירות שביעית

בס"ד כא' תמוז תשע"ה

לכבוד האברך המצוין השוקד באהלה של תורה לילה כיום יאיר כחשכה כאורה ומזכה הרבים בשיעוריו בהלכה ובאגדה מחבר הספרים "גם אני אודך" ועוד הרה"ג ר' גמליאל הכהן רבינוביץ בן הג"ר אלחנן י.ד. כהן שליט"א בני ברק.

בדבר שאלתו האם מותר לעשות ויטמינים מפירות שביעית.

תשובה: הנה הרמב"ם בהלכות שמיטה ויובל (פרק ה הלכה י) כתב מיני כבוסים כגון בורית ואהל קדושת שביעית חלה עליהן ומכבסין בהן שנאמר והיתה שבת הארץ לכם לכל צרכיכם, אבל אין מכבסין בפירות שביעית ואין עושין מהם מלוגמא שנאמר והיתה שבת הארץ לכם לאכלה ולא למלוגמא ולא לזילוף ולא להקיא ולא למשרה ולא לכביסה. ועיין בספר דרך אמונה שעמד על דברי הרמב"ם אם יש קדושת שביעית במיני תרופות וז"ל, הנה בענין מיני מלוגמיות אם נוהג בהם קדו"ש יש בזה לכאור' סתירה בירו' דבריש פ"ז אמרו צביעין לאדם מנין (גי' הגר"א) שיהא עליהן קדו"ש נשמענא מן הדא לכם כל שהוא צורך לכם ותני עלה

כגון אכילה ושתייה וסיכה וצביעה יצאת מלוגמא שאינה אלא לחולין יצאת אלונתין שאינה אלא לתפילין ר' יונה בעי ולמה יצאת מלוגמא שאין עליה קדו"ש והתני דן וצר וזרע איסטיס (הם מיני כבשין שכובשין לריח ואינו אלא לעשירים, הגר"א) שזורעין אותם בשביעית (גי' הגר"א) קדושת שביעית חלה עליהם מיי כדון לכם השוה לכולכם (וזה ראוי לכל אדם אם הי' להם אבל מלוגמא אין ראוי אלא לחולין, הגר"א) ומבואר כל הסוגיא דמיני מלוגמא אין עליהן קדושת שביעית אמנם בירו' רפ"ח אמרו מיני מלוגמיות מהו לעשות מהן צבועין לאדם מה אם אוכלי אדם שאין עושין מהן מלוגמא לאדם עושין צבועין לאדם מיני מלוגמיות שעושין מהן מלוגמא לאדם לא כ"ש שיעשה מהן צבועין לאדם ומבואר שיש קדושת שביעית במיני מלוגמיות דאל"כ מאי מיבעיא ליה ובספר מי זיו כתב דמה שכתב בירושלמי בפ"ז שאין עליהן קדו"ש אין הכונה שאין עליהן כלל קדושת שביעית אלא הכונה שאסור לעשות מאוכל אדם מלוגמא והנה מלבד שהלשון לא משמע כן קשה א"כ מאי

פריך מברייטא דדן וצר שקדו"ש חלה עליהן הרי גם על מלוגמא חל קדו"ש אלא שאסור לעשות מאוכל אדם מלוגמא והברייטא כאן לא מיירי לעשות מאוכלי אדם מיני כבשים. ולכאן הוא סוגיות חלוקות ולפ"מ שביאר מרן בחזו"א שביעית (סי"ג סק"ו) שיטת רבנו בסוגיא דסוכה ד"מ מבואר שם בסוגיא דמיני מלוגמא לא חל על זה קדו"ש (ואף על גב דמיירי אליבא דר' יוסי בזה לא פליגי רבנן אר"י ע"ש). והנה בירו' ספ"ה דתנן משאלת אשה לחברתה החשודה על השביעית נפה וכברה ורחיים ותנור אבל לא תבור ולא תטחון עמה אמרי' שם שאני אומר נפה לספור בו מעות (ומיירי בידוע שאין לה פירות ששית לתלות בהן כמש"כ הר"ש) כברה לכבור בה חול ריחיים לטחון בו סממנים פי' רבנו בפיה"מ רפואות ומבואר דרפואות אין בהם קדו"ש דאל"כ גם רפואות אסור לטחון ויש לדחות דהאיסור לטחון הוא אם מביא הרבה משדהו ואינו מפקיר אבל ברפואות לא חיישינן להכי דלא שכיחי שדות של רפואות ומסתמא ליקטן מההפקר או שקנאן בהיתר וצ"ע אמנם מצאתי דסממנים גריעי ממלוגמא דאמרי' בפ"ז ה"א חציר וכל שאר ירקות שלקחן להטין בו מותר להטין בו ואסור בהן ללות מהן (כ"ה בש"נ ור"ל ללות אותן במים ולסוחטן אח"כ) למה שיש עליהן קדו"ש (ופריך) ואוכלי בהמה אין עליהן קדו"ש (בתמיה) דאת אמר עושין

מהן מלוגמא לאדם א"ר יוסי שמעינן שעושין מהן מלוגמא לאדם ושמעי' (ר"ל וכי שמעינן) שמותר לסוחטן ולעשות מהן סממנים לאדם פי' הגר"א וא"כ איכא למימר שאסור לסוחטן דסממנים גרוע ממלוגמא עכ"ל והכונה דלסוחטן ולעשות סממנים הוי משנה מברייטו והוי הפסד וגרע מלעשות מלוגמא כמו שהוא בלא סחיטה שאין זה כ"כ הפסד ולפ"ז אפשר דאע"ג דמיני מלוגמא יש עליהן קדו"ש אבל העומדים לסממנים אין עליהן קדו"ש (ואינו מוכרח כמובן) וצ"ע ובחזו"א שביעית סי' י"ד סק"ה ד"ה ונראה משמע דפסק דמיני מלוגמא אין עליהן קדו"ש ובר"י בן מ"ץ רפ"ח נראה דקי"ל דמיני מלוגמא יש עליהן קדו"ש וכ"נ בר"ש שם וזה לפי סוגית הירו' שם כנ"ל ועי' בתפא"י (פ"ז מ"ב) ובמרכה"מ פ"ז הי"ד דלדעת רבנו מיני רפואות ומיני בשמים יש עליהן קדו"ש אך לפמש"כ שם בשם מרן אין כונת רבנו לזה ובתוס' אנשי שם (פ"ז מ"ב) כתב דגם לדעת הר"ש נוהג קדו"ש במיני רפואות וצ"ע למעשה ונראה דאפי' להסוברים דמיני מלוגמיות יש עליהן קדו"ש הנ"מ מיני מלוגמיות לאדם אבל מינים שאינם מיוחדים אלא למלוגמא לבהמה לכו"ע אין עליהן קדו"ש דהא מבואר בירו' רפ"ח דמיני צבעים עדיפי ממלוגמא ואם במיני צבעים לבהמה אמרו שאין עליהן קדושת שביעית כ"ש במיני מלוגמיות

תרופות כי הוי בכלל הפסד פירות שביעית. וכ"כ בספר שו"ת מאמר מרדכי [אליהו] (ח"ה סימן יב עמוד רס) שאין להשתמש בפירות שביעית לעשיית תרופות, וה"ה עארק שעשוי מפירות של שביעית אם יש לו כאב גרון או כאב שינים ורוצה להניח עליהם אין להתיר זאת בשביעית מכיון דדרשינן לאכלה ולא למלוגמא, וכן אין למרוח תאנים לריפוי פצעים מהטעם הנ"ל ע"ש. וע"פ המבואר לעיל ה"ה לויטמינים מכיון שאינו שוה לכל אדם אסור לעשות מאוכל אדם ויטמינים.

בסיכום:

אין לעשות מפירות שביעית תרופות וכן לא ויטמינים מכיון שאינו שוה לכל נפש והוי בכלל לאכלה ולא למלוגמא, ולכן אין למרוח תאנים שיש בהם קדושת שביעית על גבי פצעים. עיין רמב"ם (הלכות שמיטה ויובל פרק ה). ובדרך אמונה שם. ובספר כרם ציון שביעית (עמוד נה). ובשו"ת מאמר מרדכי חלק ה (סימן יב עמוד רס).
בברכת התורה
בניהו דיין

לבהמה וצע"ק והנה לדעת רש"י שכל שאסור לעשות בפירות שביעית ה"ה שאם מיוחד לזה אין ע"ז קדו"ש א"כ ברור שמיני מלוגמיות אין עליהן קדושת שביעית כלל ואפי' ר' יוסי דחולק אמשרה וכבוסה מודה במיני מלוגמא שאסור משום שאין שוה לכל נפש א"כ בודאי שאין ע"ז קדו"ש אבל הירו' לא אזיל בשיטה זו ורבנו פסק בזה כהירו' וס"ל דגם גמ' דידן ל"פ על זה אולם כבר כתבנו דגם לדעת רבנו מוכח שם לפ"מ שביאר בחזו"א דאין על מיני מלוגמא קדו"ש עכ"ד ע"ש. המתבאר מדבריו בדעת הרמב"ם שמכיון שאינו שוה לכל אדם א"כ אין עליהם קדושת שביעית ולכן אסור לעשות גם ויטמינים מפירות שביעית מכיון שאינו שוה לכל אדם. וכ"כ בספר כרם ציון שביעית (עמוד נה) שלא יעשה מפירות שביעית ויטמינים מכיון שאינו שוה לכל נפש, עיין ר"ש סריליו (פ"ט משביעית) שכתב לא יתן שמן של שביעית בתוך החוקן שעושים לרפואה ורק דבר שאינו מאכל אדם רק מאכל בהמה עושים ממנו רפואה לאדם, אבל אם הפירות ראויים לאכילת אדם אין לעשות מהם מיני

בדין קדימה בברכות בפירות שביעית

בס"ד כב' תמוז תשע"ה

לכבוד האברך המצוין השוקד באהלה של תורה לילה כיום יאיר כחשכה כאורה ומזכה הרבים בשיעוריו בהלכה ובאגדה מחבר הספרים "גם אני אודך" ועוד. הרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ בן הג"ר אלחנן י.ד. כהן שליט"א בני ברק.

בדבר שאלתו האם יש קדימה לברך קודם על פירות שביעית והטעם. אדם שגזל מחבירו פירות שביעית והחזיר לו פירות רגילים וטוען הנגזל שיש לו ענין מיוחד לאכול פירות שביעית הצדק עם מי.

תשובה: נראה שהדבר תלוי אם יש מצוה באכילת פירות שביעית וכבר האריכו בזה הפוסקים האם יש מצוה לאכול פירות שביעית, ואכתוב בקצירת האומר את דיעות הפוסקים. הנה הרמב"ן בספר המצוות בהספותיו על מצוות עשה (מצוה ג) כתב שיש מצוות עשה הנלמדת מהכתוב והיתה שבת הארץ להם לאכלה ודרשו לאכלה ולא לסחורה שהעושה סחורה בפירות שביעית עובר בעשה. ובמגילת ספר שם הבין בדעת הרמב"ן שיש מצוות עשה באכילת פירות שביעית. וכתב שם לדחות את דברי הרמב"ן שאין ללמוד מפסוק זה אלא איסור הפסד וסחורה אבל אין מצוה לאכול פירות שביעית ולכן לא מנה הרמב"ם עשה זה ע"ש. ועיין עוד במהרי"ט אלגאזי על הלכות

חלה להרמב"ן (סק"ב) ד"ה והנה בעיקר. ועיין בחזון איש (סימן יד סק"י) שכתב שאף לדעת הרמב"ן אין מצוה באכילתם, ומה שכתב הרמב"ן מצות עשה היינו שאם סוחר בפירות שביעית עובר בעשה וכמבואר בדברי הרמב"ן שם, אבל לכו"ע אין מצוה באכילתם שאינם כשלמים שיש מצוה באכילתם. ועיין בשו"ת אור לציון שביעית (פרק ב הלכה א) שהביאו וכתב וכן העיקר שאין מצוה באכילת פירות שביעית.

(ב). וכן ראיתי בשו"ת שרידי אש חלק ב (סימן צ עמוד תרב) שכתב ארשום לעת עתה רק מה שיש לי להעיר על קושיית הריט"א בבכורות (י"ב, ב), דפריך שם, עיסת שביעית אמאי חייבת בחלה, והא כיון דאי מטמא בת שריפה היא, ורחמנא אמר לאכלה ולא לשריפה. והקשה הריט"א שם, כיון דחלה אין לה שיעור ומצוות לאכלה הוא בכזית, וא"כ בידו להפריש פחות מכזית. וכת"ר האריך בזה. ולענ"ד אין שום מצוות אכילה בפירות שביעית ולא מצינו מצוה זו של אכילת פירות שביעית בכל הש"ס, והרמב"ן שמנה אכילת פירות שביעית במנין המצוות, כוונתו מטעם לאו הבא מכלל עשה לאכלה, ולא להפסד, אבל לא שיש כאן מצוות אכילה כמו קדשים ותרומה, וא"כ ל"ש בזה שיעורים שיש במצוה או איסור, והאיסור להפסיד אינו כמו איסור אכילה שיש בו שיעורים, ושפיר חל האיסור אף

על פחות מכזית. ובקושית הריט"א על דברי התוס' שם, הא יש איסור מן הישן על החדש, יש לי להאריך הרבה, אלא שאין אני מופנה לכתיבה, ואעיר רק שלפי הנראה הא דלא מהני בדיעבד מן הישן על החדש, כדאיתא ברמב"ם (הל' תרומות פ"ה הי"א), והכ"מ כתב: "ומאחר דמקרא יליף לה אינה תרומה", ולכאורה קשה, הא חזינן בתמורה ד', ב דלאביי דאמר: כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד, אם עביד מהני, צריך קרא דלא מהני. ובלאו לימוד מיוחד הוא דמהני. ונראה שהלימוד שנה שנה בא לא רק לאסור, אלא גם לומר שכל שנה הוא חיוב חדש, והתורם מן הישן על החדש הוא כמו מן החיוב על הפטור, וזה פשוט דלא מהני ול"צ קראי. ודו"ק. חזינן שהעלה שאין מצוה באכילת פירות שביעית, והיינו כמו שכתב החזון איש הנ"ל וראה עוד בזה בשו"ת ישכיל עבדי חלק ח (סימן יז סק"י). ובשו"ת משנת יוסף חלק ג (סימן מח אות ח). ובשו"ת חזון עובדיה חלק א (כרך א עמוד קיח). ובילקוט יוסף שביעית (עמוד תיח). מה שכתבו בזה, והיינו כמו שביאר החזו"א שגם לדעת הרמב"ן אין מצוה לאכול פירות שביעית, והיינו שלא הוי כשלמים שאוכלם מקיים מצוה משא"כ בפירות שביעית צריך לאכלם ולא להביאם לידי הפסד או להסתחר בהם וכן לא לעשות מהם תרופות וכדו' כי אמרה תורה לאכלה ולא להפסד לאוכלה ולא למלוגמא.

ג). עוד ראיתי בספר דרך אמונה בביאור ההלכה הלכות שמיטה ויובל (פרק ה הלכה א) שכתב וז"ל, עי' בד"א שהבאנו דעת מרן שאין מצוה באכילת פירות שביעית (דלא כמג"א בדעת רמב"ן) וכונת הרמב"ן רק שהוא לאו הבא מכלל עשה שלא יעשה סחורה וכן כונת הרשב"ץ בס' זהר הרקיע מ"ע ס"ז שעל הפסד עובר בעשה ולכן המפסיד פירות שביעית לוקה מכת מרדות מדרכנן שעבר על העשה עיין שם ועיי"ש שדעתו דגם בתרומה ומע"ש אין חיוב לאכלם אלא שאם אוכלם מקיים מצוה שהרי מברכים עליה ונראה דגבי שביעית אפי' אם אוכלם אין מקיים מצוה שהרי לא מצינו ברכה באכילת פירות שביעית כמו שמצינו באכילת תרומה ומע"ש וביומא (ע"ד ב') ולא אביא את התרומה (ובתו"כ אחרי וכן בירו' ריש פרק יוהכ"פ גרסי' את התרומה ומע"ש) שהיא בקום אכול ולא קאמר שביעית ובפסחים ע"ב ב' ויבמות ל"ד א' מבואר דאוכל תרומה מיקרי טועה בדבר מצוה (אלא דדנו אם בכל טועה בדבר מצוה בעי זמנו בהול או לא) ופטור אם אכל באיסור ואילו באוכל פירות שביעית לא מצינו דמקרי טועה בדבר מצוה ואף שראיות אלו אינן מכריחות מ"מ מפשטות הדברים נראה שאין באכילת פירות שביעית שום מצוה והחילוק נראה דבמע"ש כתיב ואכלת לפני ה' אלקיך מעשר דגנך וגו' ובתרומה כתיב עבודת מתנה אתן את

בכסף מע"ש מפני שממעט באכילתה ור"ש מתיר ולמה אין אסור משום מצוות חבילות והרי יש שם מצוה כנ"ל ואולי כיון שאינה מצוה חיובית כמש"כ בחזו"א כנ"ל ל"ש בזה מצות חבילות וצ"ע עכ"ד ע"ש.

(ד). הנה העולה מדברי הפוסקים הנ"ל שאין מצוה באכילת פירות שביעית אלא העיקר שלא יביא אותם לידי הפסד, וכבר הוכיחו שאין מצוה באכילתם מדברי המשנה בשביעית (פרק ח) שביעית ניתנה לאכילה לשתייה וסיכה וכו' ולמה לא אמרה המשנה שמצוה לאכול פירות שביעית משמע שאין מצוה באכילה. שהרי לא מצינו ברכה באכילת פירות שביעית כמו שמצינו באכילת תרומה ומע"ש וביומא (ע"ד ב') ולא אביא את התרומה (ובתו"כ אחרי וכן בירו' ריש פרק יוהכ"פ גרסי' את התרומה ומע"ש) שהיא בקום אכול ולא קאמר שביעית א"כ מתבאר שאין מצוה באכילתם והעיקר שלא יביאם לידי הפסד. ולפ"ז אין בהם דין קדימה וכן לענין אם מחזיר פירות אחרים אם גזל פירות שביעית נראה דשפיר דמי ואין הצדק עימו שרוצה דוקא פירות שביעית. ועכ"פ אם החזיר פירות אחרים שאפשר לאוכלם קיים את המצוה של והשיב את הגזילה, שהרי מרן השו"ע חו"מ (סימן שס סעיף א) כתב כל הגזול חייב להחזיר הגזילה עצמה שנאמר והשיב את הגזילה אשר גזל, ואם אבדה או נשתנית משלם את

כהונתכם וקאי על אכילת תרומה כמבואר בפסחים (ע"ג א') הרי התורה קראה עבודה אבל בפירות שביעית לא כתיב אלא והיתה שבת הארץ לכם לאכלה היינו שהתורה צוותה להפקיר כדי שיהא לכולם לאכול וכמש"כ ואכלו אבינוני עמך ויתרם תאכל חית השדה אבל לא כתיב ואכלת אלא מדכתיב לאכלה דרשי' שלא יפסיד ולא יעשה סחורה, אולם כשהגיע זמן הביעור אפשר שיש מצוה לאוכלה והוא בכלל מצות ביעור דדרשי' כלה לבהמתך מן הבית אבל יתכן שאם ישאירנה עד אחר הזמן וישרפנה מקיים ג"כ מצות ביעור וצ"ע. ועי' רז"ה בפ"ק דפסחים שהאוכל חמץ בערב פסח מקיים מצות ביעור חמץ, וע"ל פ"א מתרומות הי"ח בבה"ל שכתבנו דטעם רבינו שכ' דדוקא מי שאין לו חולין להדליק נ"ח מדליק שמן שרפה אבל אם יש לו אחר אסור הוא משום דאין עושין מצוות חבילות (ומה שהק' בס' עין הרועים בשם ס' תוס' דרבנן למה באין לו מותר ולא חיישינן לחבילות לא הבנתי דהא בפסחים ק"ב ב' מבואר דבאין לו לא חיישינן לחבילות) ולפי"ז יל"ע למה בזבחים ע"ה ב' אמרי' דאין לוקחין בדמי שביעית תרומה משום שמביא לבית הפסול ור"ש מתיר עיין שם ולמה אין אסור משום שאין עושין מצוות חבילות וש"מ שאין מצוה לאכול פירות שביעית, אבל באמת ז"א דא"כ תיקשי נמי מ"ש שם ע"ו א' אין לוקחין תרומה

דמיה, עיין בסמ"ע שם (סק"ב) משלם דמיה ילפינן מדכתיב אשר גזל שדוקא אם היא קיימת אבל אם נשתנית שינוי שאינו חוזר לכמות שהיה חייב את דמיה וא"כ ה"ה בנידון דידן הרי שגזל פירות שביעית ואכלם הרי לא יכול להחזיר את אותם פירות ונמצא שחייב לשלם את דמיהם את השווי שלהם. וכמו שכתב השו"ע שם (סעיף ה) נשתנית הגזילה אע"פ שלא נתיאשו הבעלים ממנה אין צריך להחזיר אלא דמיה כמה שהיתה שוה בשעת הגזילה והוא שלא יהא שינוי החוזר לברייתו, וכן כשגזל ואכלם הרי אי אפשר להחזיר אותם פירות ולכן החוב עליו הוא תשלום דמיהם של הפירות כשעת הגזילה ולכן אם מחזיר פירות אחרים שניתנים לאכילה קיים והשיב את הגזילה. ולפ"ז אין ענין לקנות פירות שביעית כאשר צריך להוסיף עליהם מחיר יותר יקר בהרבה מפירות רגילים. ואפשר לקנות פירות מיבול נכרים או מיבול חוץ לארץ. או מהיתר מכירה.

ה). והאם יש ענין מיוחד לברך על אתרוג הקדוש בקדושת שביעית. עיין בספר גבורי כח פרק יד (עמוד 327) שכתב אמנם יש אומרים שראוי להדר אחר אתרוג של שביעית למצות ארבעת המינים דמיגו דאתעביד בו מצוה חדא ליתעביד בו מצוה אחרית. כ"כ הרידב"ז הובא בקונטרס ארבעת המינים (זילבר פרק ג סעיף א). ובהר המור שביעית (עמוד עט) בשם הגאון

האדר"ת שיש הידור בזה. והובא בספר נטעי גביראל ארבעת המינים (פרק סב סעיף ז). וראה עוד מ"ש בזה בספר פירות שביעית להג"ר צבי כהן (פרק כב סעיף כה) ע"ש. אמנם מאידך יש שסוברים שיש להדר לרכוש אתרוג שנקטף לפני ראש השנה של שביעית. עיין חזון איש (סימן ט ס"ק יז) כי אין בו קדושת שביעית רק מחומרא דרבנן. ומעיקר הדין יש להקל בזה שכן דעת הראב"ד ורש"י ותוס' אלא שהמנהג להחמיר בזה כדעת הרמב"ם (פרק ד מהלכות שמיטה ויובל הלכה יב) וז"ל, הירק בשעת לקיטתו, והאתרוג אפילו היה כפול קודם ר"ה ונעשה ככר בשביעית חייב במעשרות כפירות ששית, ואפילו היה ככר בששית הואיל ונלקט בשביעית הרי הוא כפירות שביעית, ומתעשר כפירות ששית להחמיר. וכתב בכסף משנה שם וז"ל, והאתרוג אפילו היה כפול וכו'. יש בקצת ספרי רבינו חסרון מט"ס בסוף בבא זו וכך צריך להגיה ואפילו היה ככר בששית הואיל ונלקט בשביעית הרי הוא כפירות שביעית והדין הוא בפ"ב דבכורים (משנה ו) תנן אתרוג שוה לאילן בג' דרכים ולירק בדרך אחד שוה לאילן בערלה וברבעי ובשביעית ולירק בדרך אחד שבשעת לקיטתו עישורו דברי ר"ג רבי אליעזר אומר שוה לאילן בכל דבר. ובפ"ק דר"ה (דף טו) אמר רבה אתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית פטורה מן המעשר וכו' עד

חייבים עליהם משום טבל ופירש"י אמר רבה אתרוג בת ששית שחנטה בששית וכו' עד חייבת משום טבל דבתר חנטה אזלינן ובפרק לולב הגזול (דף לט:): אמרינן דסתם מתני' דהתם סבר כרבותינו דאושא דאמרינן אתרוג בתר הלקיטה לשביעית, ורבינו נראה דספוקי מספקא ליה אי אזלינן ביה אחר חנטה לשביעית כחמשה זקנים וכמתניתין דפ"ב דבכורים או אחר לקיטתו כרבותינו דאושא וכסתם מתניתין דפ' לולב הגזול וכן מספקא ליה אי אזלינן ביה אחר חנטה למעשרות כרבי אליעזר דפ"ב דבכורים וכו"י ור"ל דבתראי ניהו או אזלינן ביה בתר לקיטה כר"ע דפ"ב דבכורים וכחמשה זקנים וכרבותינו דאושא ופסק בתרויהו לחומרא עכ"ד ע"ש.

ו). כתב בשו"ת אור לציון שביעית (פרק ב הלכה ט) בהערות שיש לבאר דמה שחייב הרמב"ם בקדושת שביעית מספק, אף שלכאורה היה צריך לפטור מחמת הספק דהא ספיקא דרבנן לקולא, דכיון שאם היה פוטר לא היתה נוהגת קדושת שביעית באתרוג כלל לא בשל ששית הנכנסת לשביעית ולא בשביעית היוצאת לשמינית לא רצה לפטור לגמרי, וכעין מה שכתב הר"ן במגילה (ג ע"ב) שבעיר שספק אם מוקפת חומה מימות יהושע בן נון אין לפוטרו לגמרי שאם כן מבטל ממנו מקרא מגילה לגמרי ע"ש. וראה עוד בחזון איש (סימן ז סק"י וס"ק טז) שביאר את דברי

הרמב"ם באופן אחר וכתב שבאתרוג של ששית שנכנס לשביעית אינו אלא חומרא מדרבנן ומעיקר הדין יש להקל בזה שכן דעת הראב"ד ורש"י ותוס' אלא שהמנהג להחמיר כדעת הרמב"ם ועוד כתב שם שבאתרוג של שביעית שנכנס לשמינית נוהגת בו קדושת שביעית בתורת ודאי ע"ש. וראה עוד בפאת השלחן (סימן יג ס"ק יב). וסיים שם באור לציון ועל כן הרוצה לצאת מידי ספק ישתדל ללקוט את האתרוגים שחנטו בשנה הששית לפני השנה השביעית שאז בודאי לא תהיה בהם קדושת שביעית ויעשר אותם ככל פירות ששית ופשוט שאתרוג שחנט בשביעית ונלקט בשביעית יש בו קדושת שביעית ופטור מן המעשרות. חזינן שהעלה שיש להעדיף ללקוט לפני השביעית ולא כתב ללקוט בשביעית ויהא בו קדושת שביעית מספק ויעשה בו עוד מצוה של נטילת ד' מינים. וראה עוד בספר נטעי גבריא (פרק סב אות י) שכתב ויש שהחמירו שלא ליקח אתרוג א"י אפילו בא"י בשנת השמיטה כדי לא להכנס בשאלות וכתב שם בהערות שכן נהגו כמה מדקדקים, וכן נהג כ"ק האדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל להחמיר לעצמו שלא ליקח אתרוג א"י בשנת השמיטה גם בהיותו בא"י בשנת השמיטה ולקח אתרוג רק מחו"ל לברכה אכן היה לו גם אתרוג א"י ע"ש. וראה עוד שם (אות ח) שכתב י"א לברך על אתרוג מחוץ לארץ ולעשות את הנענועים עם אתרוג א"י,

כ"כ בשו"ת אמרי יושר חלק ב (סימן קכג). וכ"כ בשו"ת משנה הלכות תנינא חלק ב (סימן רמז). וכן נהג מו"ר מפאפא זצ"ל לברך על אתרוג מיאנאווא והמשיך לעשות נענועים מאתרוג א"י ע"ש. ולכן דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד.

בסיכום:

לענין אם יש ענין לברך על אתרוג
שקדוש בקדושת שביעית מצינו מנהגים חלוקים יש שנהגו לברך עליו מפני שנעשה בו מצוה אחת של שמיטה יעשו בו עוד מצוה לנטילת ד' המינים, ויש שנהגו כדי לא להכנס לספיקות היו משתדלים בשביעית ליטול אתרוג של השנה הששית ונלקט בשנה הששית וכן בשנה השמינית ליטול אתרוג שנלקט לאחר ראש השנה של השנה השמינית שאמנם נוהג בו קדושת שביעית לדעת הרמב"ם אבל יש אומרים שמכיון שהולכים לאחר הלקיטה והיא היתה בשמינית דין שמיני יש לו, ולכן הקפידו לעשות באתרוג שקדוש בקדושת שביעית רק נענועים אבל היו מברכים על אתרוג מחו"ל, ולכן מי שעושה כדיעות ליטול אתרוג שיש בו קדושת שביעית יעשה וכן הנוהגים ליטול אתרוג שאין בו קדושת שביעית אלא הוא מחו"ל יעשה ועכ"פ הקונים אתרוג של קדושת שביעית יקנו אותו מאוצר בית דין, וכבר האריך החזון איש (סימן

טז סק"ד). ובשו"ת משנת יוסף חלק ב (סימן כו) בענין היתר של אוצר ב"ד שהתירו כל המלאכות עבור טובת הציבור ואין חל עליהם דין שמור כיון שאינו משמרו בתורת בעלות, וכן בענין ההוצאות יתחלקו כל ההוצאות בשוה. ולכן גם לא חל עליו דין ביעור כיון שהוא של אוצר בית דין שלקחו אותו מדין הפקר, עיין כרם ציון דיני שביעית (סימן ו). ובספר נטעי גבריאל ארבעת המינים (פרק סב אות ד ח ט י). ובספר גיבורי כח (עמוד 327).

לענין אם יש דין קדימה לברך קודם על פירות של שביעית לפי המתבאר
לעיל הוא תלוי האם יש מצוה באכילת פירות שביעית והסיקו רבים מן הפוסקים שאין מצוה באכילת פירות שביעית ורק הדין שלא יסתחר בהם ולא ישתמש בהם שימוש שלא עומד לאכילה אלא לתרופות וכדו'. אמנם מכיון שיש שהבינו בדעת הרמב"ן שיש מצוה באכילת פירות שביעית לדידהו יקדים לברך עליהם, ולכן מי שאינו נוהג כן להקדימם ודאי שיש לו על מה לסמוך, שכן היא הדיעה שעיקרה להלכה שכן העלו הפוסקים, ולכן אם גזל מחבירו פירות שביעית ומחזיר לו אחרים שיש בהם היתר אכילה יצא ידי חובת השבת הגזילה כיון שכבר אכלם ואי אפשר להחזירם, חייב לשלם את דמיהם או את השווי שלהם, ולכן כל שמחזיר לו פירות אחרים שפיר דמי.

עיינ רמב"ם הלכות שמיטה ויובל (פרק ה.) וברך אמונה שם. ובחזון איש (סימן יד סק"י). ובשו"ת שרידי אש חלק ב (סימן צ). ובשו"ת אור לציון שביעית (פרק ב הלכה א ובמקורות שם). וראה עוד בזה בשו"ת ישכיל עבדי חלק ח (סימן יז סק"י). ובשו"ת משנת יוסף חלק ג (סימן מח אות ח). ובשו"ת חזון עובדיה חלק א (כרך א עמוד קיח). ובילקוט יוסף שביעית (עמוד תיח). בברכת התורה בניהו דיין

הגאון רבי יום טוב זנגר שליט"א

רב שכונת האדמו"ר מצאנו והסביבה ורב ביהכנ"ס תלמידי ישיבת פוניבז' ב"ב

האם גננת צריכה להתפטר כשצריכה להאכיל ירקות מהיתר מכירה לילדים בגן

האיסור של פירות מהיתר מכירה – האם הם אסורים מעיקר הדין, או שמא רק חומרא משום שיש כמה לימודי זכות. עוד יש להסתפק, על הצד שאסור לה להאכילם הני פירות, אם חייבת להפסיק לעבוד במקום כזה, או שמא יש צד להקל משום שגם אם היא לא תאכיל אותם, ימצאו גננת אחרת במקומה שתאכיל אותם.

איסור ספייה לקטן

הגמ' ביבמות (ק"ד.) דנה בענין קטן אוכל נבילות אם ב"ד מצווין עליו להפרישו, והביאה ג' פסוקים (גבי דם, ושרצים, וטומאת כהנים) דבכולהו כתיב "לא תאכלום", ודרשו חז"ל לא תאכילום, להזהיר הגדולים על הקטנים, והגמ' רצתה להוכיח דקטן אוכל נבילות ב"ד מצווין עליו להפרישו, אבל מסקנת הגמ' היא שהפסוקים הללו אינם באים אלא לאסור להאכילם הני איסורים בידים, ולכן נפסק בשו"ע (או"ח סי' שמ"ג ס"א) קטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו... ולהאכילו בידים אסור. והביא שם המ"ב (סק"ד) בשם הראשונים דמשלש מצוות אלו אנו

גננת מבני ברק עובדת בגן של מתחזקים בעיר אחרת, ושם הילדים מביאים אוכל שיש שאלה חמורה אם מותר לאכלו, כגון ירקות מהיתר מכירה בשביעית, ולכן היא שואלת האם עובדת על איסור של ספייה לקטן במה שמאכילה אותו, ויש להסתפק עוד יותר לגבי כל המאכלים שמביאים משך השנה, אלא שאפשר יש להקל אם נאמר שמעיקר הדין המאכלים מותרים, ומה שהיא מחמירה, אינה סיבה שאסור לה להאכיל הילדים המאכל שהם הביאו, בפרט שבלא"ה זה מה שהם אוכלים בבית, וא"כ בגן אינה מאכילה להם דבר שונה ממה שהיו אוכלים בבית. עוד יש להסתפק במעונות שבעל המעון סומך על "היתר מכירה" והמטפלות בילדים אינן סומכות על ה"היתר", האם מותר להן להאכיל התינוקות במאכל כזה, שלשיטתן הוא איסור גמור, בפרט כשהנדון הוא ספיחין.

והנה יש לדון בגדר האיסור של ספייה לקטן, האם הגדר הוא כמו כל איסור של לפני עור, או שמא הוא יותר חמור. עוד יש להסתפק מה חומר

אינו מצווהו יש חיוב מה"ת למחות בו משום "בנך".

מחלוקת הראשונים לגבי ספייה לקטן באיסור דרבנן

כ' הרמב"ם (הל' מאכלות אסורות פי"ז הכ"ז) קטן שאכל אחד ממאכלות אסורות או שעשה מלאכה בשבת, אין ב"ד מצווין עליו להפרישו, לפי שאינו בן דעת. בד"א בשעשה מעצמו, אבל להאכילו בידים אסור, ואפילו דברים שאיסורן מדברי סופרים, וכן אסור להרגילו בחילול שבת ומועד ואפילו בדברים שהן משום שבות.

אבל הרשב"א ביבמות (קי"ד). חולק על הרמב"ם, וס"ל כיון דקיי"ל דקטן שאוכל נבילות אין ב"ד מצווין עליו להפרישו אפילו מאיסור דאורייתא, א"כ באיסור דרבנן נחתנין חד דרגא ומותר אפילו לספות לו בידים בתנאי שהוא לצורכו של הקטן, אבל בלא"ה אסור לספות לו אפילו איסור דרבנן כיון דיש לחוש דילמא אתי למיסרך כשיגדל, וכן היא גם שיטת הר"ן (רפ"ח דיומא ובחידושו בר"ה ל"ג).

להלכה נפסק בשו"ע (סי' שמ"ג ס"א) כשיטת הרמב"ם, דאסור להאכילו בידים אפילו דברים שאסורים מדברי סופרים, וכן אסור להרגילו בחילול שבת ומועד אפילו בדברים שהם משום שבות, אבל המ"ב (שם סק"ג) הביא בשם הגר"א דכאשר הקטן צריך לכך, כגון רחיצה וסיכה ביוהכ"פ,

למדים לכל התורה כולה, דכל איסורי תורה אסור להאכילם או לצוותם שיעברו, ולכן אסור ליתן לתינוק דבר מאכל של איסור אפילו לשחק בו שמא יאכלנו, דהוי כמאכילו בידים.

איסור ספייה בשבת

בש"ק יש איסור מפורש בתורה לומר לקטן שיעשה מלאכה האסורה, מדכתיב בפ' יתרו (כ' י') "לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך", והביא שם רש"י בשם המכילתא דבנך ובתך אלו הקטנים, שהזהיר הכתוב גדולים על שביטת הקטנים בשבת, וזהו ששינו בשבת (קכ"א). קטן שבא לכבות אין שומעין לו מפני ששביטתו עליך, ובסוגי' התם מבואר דמיירי שהקטן עושה כן על דעת אביו, דהו"ל כאילו ציווהו במפורש. וכן נפסק להלכה בשו"ע (סי' של"ד סכ"ה) קטן שבא לכבות צריך למחות בידו, והסביר המ"ב (סקס"ה) דקטן אין לו שיקול הדעת לעשות אדעתיה דנפשיה, ועושה לדעת אביו שיודע שכיבוי זה נוח לאביו ועושה בשבילו, ואסור דמצווה על שביטתו. והוסיף בשעה"צ (סקנ"ד) דאביו מחוייב מן התורה למחות בידו מדכתיב "בנך", אולם עי' בבה"ל (סי' רס"ו ס"ו ד"ה הג"ה) בסו"ד שכ' דקטן העושה ע"ד אביו אינו רק מד"ס כיון שאינו מצווהו בפירוש, משמע דאם ציווהו בפירוש באמת אסור מדאורייתא, וצ"ע דהלא בסי' של"ד כ' דגם כאשר

גדר איסור של פירות וירקות מ"היתר מכירה"

מפורסם הפולמוס שדנו בו לגבי התוקף של "היתר מכירה", ולצורך הענין נביא מקצת מן המקצת הנוגע לשאלתינו. יסוד השאלה היא הסוגי' בגיטין (מ"ז). שנחלקו רבה ור' אלעזר האם יש קנין לנכרי להפקיע קרקע בא"י מקדושת הארץ, ולהלכה נפסק ברמב"ם (הל' תרומות פ"א ה"י) ובשו"ע (יו"ד סי' של"א ס"ג) שאין קנין לגוי בקרקע כדי להפקיעה מן המצוות, ואמנם יש מקילין בזה"ז כיון שהחיוב תרו"מ אחרי החורבן הוא רק דרבנן, אבל החזו"א (שביעית סי' כ' סק"ז ד"ה ויש ראיות) הוכיח מכמה מקומות בש"ס דלא קיי"ל הכי, וגם בזה"ז אין קנין לנכרי כדי להפקיע, והכי מוכח ברמ"א (יו"ד סי' של"א סי"ט) שפסק דיש חיוב תרו"מ בפירות עכו"מ שמרחץ ישראל, והיינו אע"פ שהרמ"א בעצמו פסק (שם ס"ב) דחיוב תרו"מ בזה"ז הוא רק מדרבנן.

המקילים בהיתר מכירה טוענים שאין בזה איסור של "לא תחנם" משום שהוא רק מכירה לזמן, וכיון דיסוד האיסור של "לא תחנם" הוא שלא יהא לגוי ישוב בא"י, בכה"ג שהוא לזמן מוגבל אין איסור. עוד הם טוענים שהם רק מקילים במלאכות דרבנן, או אפילו במלאכות דאורייתא אבל דווקא ע"י גוי.

מותר ליתן לו לכתחילה איסור דרבנן בידים, והיינו כשיטת הרשב"א והר"ן הנ"ל. אמנם כבר העירו הפוסקים ממש"כ המ"ב בהל' עירובין (סי' שס"ב סקמ"ד) כשיטת הרמב"ם והשו"ע שהחמירו.

עוד יש לציין מש"כ הש"ך (יו"ד סי' פ"א סקכ"ו), דאע"פ שקטן האוכל דברים האסורים מדרבנן אין אביו מצווה להפרישו, אעפ"כ יפרישו משום שהוא מזיק לו בזקנותו, שמטמטם את לבו וגורם לו טבע רע.

ספייה לקטן בדבר שאסור רק משום חומרא

בשו"ת שם אריה (אהע"ז סי' צ"ה ד"ה וע"ד מה שהביא) כ' דכל דבר שאיסורו רק משום חומרא בעלמא, מותר לספותו לקטן, אפילו לסוברים דיש איסור ספייה באיסור דרבנן, ומשו"ה מותר לבשל פירות יבשים בז' של פסח שחל בער"ש לצורך שבת, אע"פ דלכאורה לא שייך הטעם דהואיל ומיקלעי ליה אורחים, וכפי שהעיר בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן ע"ט), רק משום דראוי ליתנו לקטנים בו ביום, דכל האיסור של פירות יבשים בפסח הוא רק חומרא עכתו"ד, וכן מבואר בשו"ת בית אפרים (יו"ד סוסי' ס"ב) לענין גרם מחיקת השם, דכיון דמדינא מותר ע"י גדול באופן שביאר שם, אלא שמחמירין בזה, לכן מותר לומר לקטן לעשותו.

שיטת מורן החזו"א זצ"ל ב"היתר מכירה"

גדר איסור ספיחין

והנה בכל שאלה של פירות מ"היתר מכירה", יש גם נידון של ספיחין בירקות שגדלו שם. נחלקו התנאים בפסחים (נ"א:) אם ספיחין אסורים מה"ת או רק מדרבנן. להלכה הרמב"ם (פ"ד ה"א וה"ב) פסק דהאיסור הוא מדרבנן וז"ל ודברי סופרים שיהיו כל הספיחין אסורים באכילה, ולמה גזרו עליהם מפני עוברי עבירה, שלא ילך ויזרע תבואה וקטניות וזרעוני גינה בתוך שדהו בסתר, וכשיצמח יאכל מהם ויאמר ספיחין הן, לפיכך אסרו כל הספיחין הצומחים בשביעית עכ"ל. לפי טעם זה פסק הרמב"ם (שם ה"ג) שאין איסור ספיחין בפירות האילן, דלא שייך הגזירה שמא יטע אילן בשביעית, דאין הדרך לנטוע אילן אלא אחת לכמה שנים (ע"ש בדרך אמונה סקכ"א), ועוד שאם יטע אילן בשביעית, לא יגדלו ממנו פירות באותה שנה.

לשלוח תינוקות למעון שסומכים על היתר מכירה

יש להסתפק אם צריך להמנע מלשלוח תינוקות למעון שסומכים על "היתר מכירה", ומאכילים התינוקות ממאכלים הללו, והאם יש מקום להקל כיון שהוא רק איסור דרבנן. בשו"ע בהל' שבת (סי' שמ"ג ס"א) נפסק דקטן אוכל נבילות, אביו מצווה לגעור בו ולהפרישו, ואמנם הרמ"א כ' דהיינו מאיסור דאורייתא, אבל המ"ב (סק"ג) כ' דהיינו אפילו

אבל בדרך אמונה (פ"ד ס"ק רי"ג) הביא בשם החזו"א (סי' כ"ז סק"ז), אותם שמוכרים את כל א"י לגוי אינו כלום, ואינו ענין למכירת חמץ מכמה טעמים: א. מפני שנמכרו ע"י שליח, ואשלד"ע שאסור משום לא תחנם (ובצה"ל ס"ק שע"ח הביא בשם הטור שאסור למכור קרקע לגוי בא"י אא"כ אין ישראל באותו עיר, או שהוא עני וצריך הדמים למזונות, ואין ישראל רוצה לקנות הקרקע דהוי פקו"נ – וע' מש"כ בזה במעדני יו"ט ח"ו סי' פ"א). ב. מפני שלא נמסר להן בטאב"ו, ואם היה הגוי תובע לקיים המקח, היו אומרים לו "כך דינכם, דבלא רשימת הטאב"ו לא קנה". ג. מפני שבלב כל אדם שאינו קנין באמת, ובמכירת חמץ אמרינן, כדי שלא יעבור בבל יראה גמר ומקנה, אבל הכא בשביל הפקעת מצות שביעית לא ימכרו כל הארץ לגוי, אלא אדרבה נוח לשמור את השביעית מלמכור כל הארץ לגוי, ומ"מ אותם שמוכרים ע"י עצמם ולא ע"י שליח, אין לאסור פירותיהם בדיעבד, אפילו להחוששים לאסור נעבד, אבל בדרך אמונה הוסיף ע"ז, שבכתבי קה"י החדשים (שביעית סי' כ"ה) כ' שמרן החזו"א זצ"ל חזר בו ואסר, וכ"כ בעצמו בחזו"א (ב"ק סי' י' סק"ט).

מאיסור דרבנן, והוסיף המ"ב (סק"ד) בשם המ"א דהאיסור הוא אפילו בתינוק שאינו בר הבנה כלל, והסביר המ"א שאכילה זו מזיק לתינוק כדמוכח ברמ"א (יו"ד סי' פ"א ס"ז) בתינוק שיונק מחלב מצרית.

אמנם הפמ"ג (סי' ש"א א"א סקל"ב ומשב"ז סוסקי"ד) דן דאפשר יש מקום להקל באיסור דרבנן שאיסורו הוא רק משום גזירה, ולפי דבריו כיון שהרמב"ם פסק שהאיסור של ספיחין הוא רק משום גזירה, היה מקום להקל כיון שאינו מאכילו ודאי איסור, אבל למעשה מרן הגריש"א זצ"ל אמר שיש להמנע עד כמה שאפשר שלא להתיר לילדה בת שנתיים להיות במעון שמאכילים שם פירות של היתר מכירה (משנת הגרי"ש – שביעית עמוד ע"ג בהג"ה), ומו"ר הגר"י זילברשטיין שליט"א הוסיף, שאם הוא שעה"ד גדול, יש לשלוח אוכל כשר עם התינוק, ולדרוש שיאכילו אותו רק האוכל הכשר, ואם לא ישמעו לדרישה זו, יש להוציא הילד מהמעון (חשוקי חמד יבמות ט"ז. עמוד קפ"ד).

לשלוח ילד "מיוחד" לגן טיפולי בשנת השמיטה

הגר"מ רובין שליט"א (בעל הארחות שבת) נשאל אם מותר לשלוח ילד "מיוחד" לגן טיפולי בשנת השמיטה, כשמאכילים אותו באוכל מהיתר מכירה, וכמעט לא שייך להביא

לו אוכל מביתו, והביא מש"כ בשו"ת חת"ס (או"ח סי' פ"ג ד"ה אך לפענ"ד) דיש איסור ספייה של מאכלות אסורות לשוטה גם אם ישאר שוטה לעולם ולא יגיע לכלל דעת, ולא שייך אצלו דילמא אתי למיסרך, ומ"מ הוכיח מהרשב"א ביבמות דהבאת ילד למוסד אינה נחשבת כספייה בידיים, ובפרט דיש מקום לסמוך על שיטת הרשב"א דאין איסור ספייה לקטנים כשהוא לצורכו, ומ"מ סיים דיש להשתדל לדאוג שהמאכלים שבגן הילדים יהיו בכשרות מהודרת בלי חששות כלל, אבל בשעת הדחק גדול, כשעומדת בפני ההורים הכרעה קשה, האם להשאיר את הילד במקום בו מקדמים אותו ונותנים לו טיפול טוב, מאשר במקומות אחרים, רשאים ההורים לשלוח את הילד ללמוד שם, גם אם המאכלים שמוגשים שם הם מהיתר מכירה (קובץ היכלא ח"ה עמוד רי"א), ונראה דיש מקום לחלק בין השאלה של ילד מיוחד, למה שפסק מרן הגריש"א זצ"ל בילד בריא ואכמ"ל.

האם יש לימוד זכות לגננת להאכיל קטנים ספיחין שאיסורם הוא רק

מדרבנן

אבל עדיין יש להסתפק, האם יש איזה לימוד זכות להתיר לגננת להאכיל ספיחין לילדים. כ' הבה"ל (סי' שמ"ג) בשם רע"א (שו"ת ח"א סי' ט"ו), דלשיטת הר"ן והרשב"א מותר ליתן חומש וסידור ביד התינוק בש"ק שיביאם לביהכנ"ס, אפילו במקום שאין

בו עירוב, אם הם לצרכי הקטן. אבל אסור ליתן לו סידור או חומש להביאו לביהכנ"ס לצרכינו, ומ"מ אם הקטן מביאם לביהכנ"ס לצרכו, מותר לגדול להצטרף עם הקטן ולהתפלל מהסידור ביחד אתו.

הרי מפורש דמותר לספות איסור דרבנן לקטן כשהוא לצורכו, והכי גם מבואר במ"ב (שם סק"ג) בשם הגר"א, וא"כ נימא שגם מותר להאכיל קטנים ספיחין שאיסורם הוא רק מדרבנן. אבל כבר האריכו האחרונים ליישב שיטת רע"א בזה, והסבירו שרק היקל במקום מצוה, ולא בכל איסור דרבנן (ע' מה שהארכתי בזה במעדני יו"ט ח"ח סי' ח'), ועוד שהמ"ב בהל' עירובין (סי' שס"ב סקמ"ד) נקט כשיטת הרמב"ם והשו"ע שהחמירו, ולפ"ז קשה מאוד להקל להאכיל ספיחין לקטן על סמך שיטת המקילין, ובפרט לשיטת השו"ע שמחמיר בזה כשיטת הרמב"ם.

פסק האג"מ לחינוך עצמאי בענין האכלת ספיחין לתלמידים בשביעית
אבל יש לציין שמנהלי החינוך עצמאי, ובראשם הג"ר שרגא גרוסברד זצ"ל, פנו למרן האג"מ (אהע"ז ח"ד סי' ס"א) בענין עיריות שמספקים להתלמידים ספיחין מ"היתר מכירה", והחינוך עצמאי אינם יכולים להשיג עבורם פירות שאין עליהם איסור ספיחים, ואם לא יתנו להם לאכול, הרבה תלמידים ילכו לבתי ספר אחרים שאינם ע"פ רוח התורה.

בתו"ד כ' דאין בזה איסור דאורייתא של לפנ"ע, כיון דבלא"ה אוכלים אותם בבתיהם, ומ"מ יש איסור דרבנן של מסייע. והביא שיטת הש"ך (יו"ד סי' קנ"א סק"ו) המפורסמת דבישראל מומר ליכא איסור, והדגול מרובה שם כ' דלאו דווקא מומר, אלא ה"ה בישראל שעובר במזיד, ואע"פ שמחוייבין להפרישו מלעשות עבירה במזיד, מ"מ אם א"א להפרישו, גם אין חיוב תוכחה (ע"ש ראייתו), וממילא גם אין איסור לסייעו. לפ"ז חידש האג"מ, שאם אחד עושה ע"פ הוראת חכם, אין חיוב תוכחה לאלו הסוברים שהיא טעות, כשידוע שלא ישמע למוכח, ובפרט כשמדובר באיסור דרבנן (ספיחין), ולכן פסק דבכה"ג שאם לא יתנו להם האוכל שמקבלים מהעיריות, בלא"ה יאכלו ספיחין בבתיהם, וילכו לבתי ספר אחרים ויאכלו ספיחין בבתיהם, בכה"ג יש להקל, בפרט בספיחין שהוא איסור דרבנן.

אבל הוסיף, דמ"מ אין להקל אם צריכים ליתן האוכל לתוף פיהם, דנחשב כעושה מעשה האכילה בעצמו, והביא ראיי' מהירושלמי בדמאי (פ"ג ה"א) שנפסק ברמב"ם (הל' מעשר פ"י הי"ג) וז"ל רופא חבר שהיה מאכיל לחולה עם הארץ מפירות עם הארץ, נותן לתוך ידו, אבל לא לתוך פיו, ואם היה הדמאי של רופא, אפילו לתוך ידו לא יתן עכ"ל. ובביאור האי הילכתא, מיירי שהחולה אינו עני, ולכן אין היתר

להאכילו דמאי, ומ"מ מותר ליתן לתוך ידו כיון שאין כאן לפנ"ע מאחר והאוכל הוא של העם הארץ, ומצוי לו בלא"ה, אבל אסור ליתנו לתוך פיו, והסביר בביאור חדש, דאין זה כלל מעניני לפנ"ע ואיסור מסייע, אלא הוא מעשה עבירת האכילה, ואע"פ שהחולה אוכל, הוא נחשב מעשה עשיית הרופא המאכיל, ואפילו אם מדאורייתא אינו כאוכלו בעצמו, מ"מ מדרבנן החשיבו כאוכל בעצמו.

לפ"ז בנד"ד צריך לברר אם מדובר בילדים שהם בגיל שצריך להאכילם לתוך פיהם, ואז הדבר אסור לפי האג"מ, ובין ילדים שיכולים לאכול בעצמם, אלא שהגננת מכינה האוכל לפנייהם. עוד יש לחלק בין הנידונים, דהשאלה שדן בה האג"מ היתה קשורה לחשש שמאות אם לא אלפי תלמידים לא יהיו להם חינוך לתורה, משא"כ בנד"ד שהילדים יאכלו ספיחין מהיתר מכירה בכל מקרה, אלא שהגננת שואלת אם היא צריכה להפסיד פרנסתה כדי שלא לספות להן איסור דרבנן.

האם צריך ליתן כל ממונו כדי שלא לעבור על איסור דרבנן

והנה השאלה שנשאלה היתה, האם הגננת או המטפלת במעון צריכה להתפטר מעבודתה כדי שלא לספות איסור דרבנן לקטנים. הרמ"א (או"ח סי' תרנ"ו ס"א, וכן ביו"ד סי' קנ"ז ס"א) פסק שחייב ליתן כל ממונו כדי שלא לעבור על לאו דאורייתא, ואמנם

האיסור של ספיחין הוא רק איסור דרבנן, אבל יש מחלוקת ראשונים ואחרונים, אם המכשיל את חבירו לעבור על איסור דרבנן, עובר בלפנ"ע דאורייתא או דרבנן. מצד אחד תוס' בע"ז (כ"ב.) והרשב"א ותוס' שאנץ ותוס' רבינו אלחנן שם, ס"ל שהמכשיל חבירו לעבור על איסור דרבנן, עובר על לפנ"ע דאורייתא, דגם זה נקרא "מכשול" כיון שהתורה ציוותה לשמוע לדברי חכמים, והעובר על דרבנן עובר על לאו דאורייתא של "לא תסור", ועוד דלא גרע זה מעצה שאינה הוגנת. אבל מאידך גיסא, הר"ן שם, ושו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתקל"ח) ס"ל שרק עובר על איסור דרבנן, דכיון דמדאורייתא הוא היתר גמור, ממילא אין זה נחשב כמכשול, וכמו"כ כלפי הדאורייתא זה נחשב כעצה הוגנת (וע"ע באריכות במחלוקת זה בספר הרימו מכשול פ"ד בהקדמה).

אבל אפילו לפי השיטות שרק עובר על איסור דרבנן, נחלקו הפוסקים אם חייב ליתן כל ממונו גם כדי שלא לעבור על איסור דרבנן. הגר"א (יו"ד סי' קנ"ז סק"ד) וכן הפת"ש (שם) בשם הרדב"ז וחוות יאיר החמירו בזה, ואמנם הדרכי תשובה (שם סק"ז – סק"ח) הביא מקילין בזה, אבל החפץ חיים (הל' לשה"ר כלל א' במ"ח סק"י) פסק כשיטת המחמירין שצריך ליתן כל ממונו כדי שלא יצטרך לעבור אפילו על איסור דרבנן.

כמה סברות להקל שא"צ להתפטר

אבל ראיתי בשדה מרדכי (פ"כ עיון השדה סוסק"א) שכתב כמה סניפים להקל: א. מבואר באמרי בינה (הל' דיינים סי' י"ט סק"ג) דבל"ת שאינו בגופו אלא כלפי אחרים, אינו חייב להפסיד ממון, ולכן פסק הרמ"א (יו"ד סי' שע"ד ס"ג) שכהן יכול להטמאות למת מצוה, ואינו צריך לשלם כסף כדי לשכור אחרים לקבור המת מצוה. ב. י"א שאם האיסור אינו ניכר, גם השו"ע מודה דמותר לספות איסור דרבנן לקטן, דכל האיסור הוא דילמא אתי למסרך, והיכא דאינו ניכר, א"צ לחוש (ע' מלא הרועים – קטן אוכל נבילות אות כ"ו – עמוד ק"ט).

מאידך גיסא יש לצדד להחמיר לפי השיטות דכל מה שיש צד להקל הוא באקראי, ולא באופן קבוע (ע' שו"ת רע"א ח"א סי' ט"ו שהשואל, בעל התפארת ישראל, הביא ראיי' לכך מתוס' בשבת קל"ט. ד"ה וליתן). ועוד די"א שיש גם איסור הנאה בספיחין (ע'

דרך אמונה פ"ד ה"ב בבה"ל ד"ה שיהיו, ומש"כ בזה במעדני יו"ט על שביעית סי' י"ד), והכא הרי הגנת רוצה בקיומו של הספיחין כדי להאכילם לילדים, אמנם חומר האיסור של רוצה בקיומו הוא רק מדרבנן (ע' ריטב"א ב"מ ל"ב: וחזו"א סי' ד' סקי"ז), וא"כ זה תלוי במחלוקת אם צריך ליתן כל ממונו כדי שלא לעבור על איסור דרבנן.

סיכום לדינא

תבנא לדינא, גנת או מטפלת במעון אסורה להאכיל הילדים ספיחין לתוך פיהם, אבל יש מקום לדון להקל להניח האוכל לפניהם אם בלא"ה הם יאכלו מאכלים הללו, ולכן בודאי אינה צריכה להפסיד פרנסתה אם היא רק מניחה האוכל לפניהם, אבל אם היא צריכה להאכיל אותם ממש, ואין לה אפשרות להביא ירקות שאינם ספיחין עבור הני תינוקות, עדיין צ"ע אם מותר לה להמשיך בעבודתה, בפרט לפמש"כ באג"מ שאם מאכילה אותם ממש, מדרבנן זה נחשב כאוכלת בעצמה.

הגאון רבי שניאור זלמן רווח שליט"א
רב קהילת משכן התורה אלעד וראש המכון למצוות התלויות בארץ

נתינת פירות שביעית לגוי העומד להתגייר

ר"ח סיון תשע"ט

לכבוד הגאון המפור' רבי מתתיהו גבאי שליט"א מח"ס בית מתתיהו ועוד רבים וחשובים, השלום והברכה!

במאי דבדיק לן מר, אי שרי לתת פירות שיש בהם קדושת שביעית, לגוי הנמצא בתהליך גיור ועומד לפני הגירות ומזה זמן רב קיבל על עצמו קיום המצוות ואף נוהג בהם כחלק מתהליך הגירות שלו, אם זה קל יותר או שמא זה עדיין בכלל האיסור שאין נותנים פירות שביעית לנכרי.

והנה באמת כפי שכתב כבודו שם ושאלת חכם חצי תשובה, יש לדון אם מקור האיסור לתת פירות שביעית לנכרי הוא מהתורה או מדרבנן, שהנה כתב הרמב"ם פ"ה הי"ג פרות שביעית אין מאכילין אותם לעכו"ם, והוא עפ"י התוספתא (פ"ה הי"ד) ומבואר הדין בספרא (בהר פ"א, ו) לכם ולא לאחרים [ומבארים שם הר"ש משאנץ והראב"ד ועוד: לאחרים – לנכרי]. ואמנם אם הגוי מתארח אצל היהודי מותר להאכילו, וזהו הנקרא

אכסניא ונאמר בתוספתא מאכילין את האכסניא ובספרא (שם ז) "הגרים עמך, לרבות את האכסניא", ומבאר החסדי דוד על התוספתא דאיירי באכסניא עכו"ם, שכיון שמתארח אצלו הרי הוא כבני ביתו ומותר להאכילו. וכ"פ רבינו הרמב"ם (שם) שמאכילין את האכסניא. ועיין עוד ברמב"ם שם שכתב שאם היה שכיר שבת או שכיר שנה או חודש הרי הוא כאנשי ביתו ומאכיל אותו, והשכיר היינו עכו"ם שמותר, וכ"פ המהרי"ק שם, ששכיר יום רגיל אסור א"כ שכיר שבת וכו' שמותר כיון שהוא כאנשי ביתו, ומקור ד"ז גם בתוספתא שם. אולם עיין ברדב"ז על הר"מ לענין אכסניא שביאר דס"ד שיהיה אסור דהוי כפורע חוב קמ"ל שאין זה אלא גמילות חסד ומותר, ומשמע דאיירי ביהודי, ועי' בחסדי דוד על התוספתא שם שהביא פי' זה דמיירי ביהודי וביאר שהיינו משום גמ"ח, והוסיף שאף לפירוש זה יש לומר שגם בגוים מותר, יעוי"ש. וכן ביאר המהרי"ק קורקוס על הרמב"ם כאן, שאיירי באכסנאי גוי, כי אם באורחים יהודים קמיירי מה בא להשמיענו, עי"ש.

והנה מהא שהתירו להאכיל גוי שכיר או אכסניא, מוכיח מרן החזו"א (סי' יג ס"ק כו) שהדרשה בתו"כ לכם ולא לאחרים זה רק אסמכתא שאל"כ כיצד יש להתיר להאכיל לאכסניא והשאיר זאת בצ"ע. וכן כתב מרן הגרשז"א זצ"ל בשו"ת מנחת שלמה (ח"א ריש סי' מו) בתו"ד שם כדבר פשוט, ולשונו שם שמותר להאכילם אף מדרבנן כשהם אורחיו משום איבה, עי"ש.

שני איתא במכילתא שאין שביעית הפקר לאחרים, ומיישב שאכן מדין ההפקר הפירות מופקרים לכולם ואף עבור העכו"ם, ולכן אין מי שיוכל למנוע את הנכרי מכח בעלותו, אלא שאין איסור מלעכבם מלזכות בשל הפקר, והכא שפירות שביעית קדושים הם למצוותן, מוזהרים בני נח שלא לקפח לישראל ממצוותן. אולם אה"נ אם זכו אי אפשר לקחת מהם כיון שזה הפקרא.

ובאמת שפירות שביעית בהגדרתם הפקר הם, והם הפקר לכל, גם לנכרים וכדס"ל לרשב"ל בירושלמי פאה (פ"ו מ"א), שלדעת בית הלל שמיטה הפקר לכל, גם לעשירים. ובירושלמי שם ס"ל לרשב"ל שלדעת ב"ה אם הפקיר לאדם ולא לבהמה, לישראל ולא לנכרי, לעניי עיר זו ולא לעניי עיר אחרת, אין זה הפקר וקיי"ל הכי להלכה [עי' גליון הש"ס שם, ועי' נו"ב אה"ע סי' נט, ועי' מנחת שלמה ח"ג ריש סי' קלא]. ועי' בחזו"א (שביעית סי' יד אות ד) שהקשה שמצד אחד קיי"ל שההפקר הוא לכולם ומצד

וכדברים אלו ממש כתב מרן הגרשז"א זצוק"ל בספרו מנחת שלמה (ח"ג סי' קלא), עי"ש. והן אמת שבתוספתא (פ"ד ה"ז) נאמר, עיירות ארץ ישראל הסמוכות לספר מושיבין עליהן שומר כדי שלא יפוצו גויים ויבזזו פירות שביעית. והרמב"ם (סו"פ ד) פסק דין זה להלכה, ומשמע א"כ שדוקא בכה"ג מונעים העכו"ם מהם משום שיש חשש מהמון העכו"ם שיפוצו ויבזזו, אבל במקום רגיל אין למנוע העכו"ם כלל. ועוד עי' ברדב"ז שם ודוק.

א. וידידי החברותא הגר"מ לנדא שליט"א, העיר שדבר מרן החזו"א הללו צריכים ביאור, ולכאורה הם מאד מחודשים במה שכתב שמונעים מלקחת כדי לא לקפח ישראל ממצותם, וכל החשבון שכ' הוא להשוות בין הפקר לנכרי ולבהמות, וקושייתו שם מהספרי שדרש לכם ולא לאחרים, ולכן הסיק שיש למנוע אותם מלקחת שלא לקפח את ישראל. ואילו הח"ח על הספרי שם ומפרשים קודמים לו פירשו שהכוונה היא לפירות שביעית שזכה ישראל כבר שלא יתן לגוי, אבל לגוי מותר ללקוט כישראל, כמבואר בירושלמי. ועוד יש להרחיב בזה.

ובתשובה בשו"ת חלקת השדה (ח"ג שביעית סי' יא) כתבתי לדון לגבי לחלק תוצרת "אוצר בית הדין" ברשתות השיווק, האם יש לחוש לגויים שקונים שם. וכתבתי שם שלמעשה ברור שכאשר ב"ד בוחר מקום לשים שם את התוצרת, בוודאי שהוא בוחר מקומות שרובם ככולם יהודים, ובוודאי שאף בוחר רשתות מהדרין שאז יש קיבוץ גדול יותר של יהודים שומרי תו"מ, וסומכים על כך שרוב הלקוחות הם יהודים. ובכה"ג שיש רוב מוחלט של יהודים אין חוששים למיעוט ואין צורך להעמיד על כך שומרים. וכתבתי שמקור הדין הוא מהרדב"ז הנז', בהקדים הא דקיי"ל שפירות שביעית הם הפקר לכל, ובוודאי שהם הפקר גם לבהמה וגם לנכרי. ולכן בהמה שכבר נכנסה למטע והחלה לאכול אין למנוע ממנה [ראה רמב"ם פ"ה ה"ה] וה"ה בנכרי [ראה מנח"ש ח"ג סי' קלא], כלומר, מחד התוצרת היא הפקר לכל, אך מאידך מראש מותר למנוע מלתת לגוי להכנס ולקחת פירות שביעית הגם שמהצד הממוני זה הפקר, אך יש למנוע כיון שהפירות קודש לישראל ולא לנכרי. אולם נכרי שכבר לקח הוא זכה בזה וא"א לקחת ממנו. והנה עפ"י"ז היה צורך שביה"ד יעמיד שומרים ליד כל המטעים שהם הפקר בשנה השביעית כדי שלא יבואו הגויים לקחת כדי

שנמנע מהם לכתחילה לקחת? אלא ששנינו ברמב"ם [פ"ד ה"ל] "עיירות ארץ ישראל הסמוכות לספר מושיבים עליהם שומר כדי שלא יפוצו גויים ויבזו פירות שביעית" עכ"ל. הרי שדווקא בעיירות הסמוכות לספר יש צורך בהעמדת שומרים ולא בשאר מקומות. והדברים ברורים מדברי רבינו הרדב"ז על הרמב"ם שם. שהרדב"ז שם כתב להסתפק אם באו גויים בכלל ישראל לזכות בפירות שביעית אם מונעין אותם או אין מונעין מפני דרכי שלום כדאמרינן גבי מתנת עניים. ומסתברא דמונעין אותם דלא דמי למתנות עניים דלית בהו קדושה, אבל פירות שביעית אית בהו קדושה. ואין להביא ראיה ממה שהיו מניחין שומרים בעיירות הסמוכות לספר, משמע דבשאר עיירות לא היו שם שומרים ובאים אפילו גוים ולוקחין מהפירות ולא היו מונעין אותם, דאי לא תימא בכל המקומות היו צריכין שומרים. ודוחה הרדב"ז הוכחה זו, וז"ל: דאיכא למימר שלא היו חוששין אלא שמא יבואו הגויים ויבזו כל הפירות אבל מפני המיעוט הבאים בכלל ישראל לא היו חוששין, אבל אם היו שם הבעלים לעולם אימא לך שהיו מונעין אותם". הנה אם כן מחד הרדב"ז מסתפק אם יש למנוע מפני דרכי שלום, ואחרים

סוברים שאכן יש למנוע. אולם כל זה כשהוא לא זכה, אולם אם זכה א"א למנוע ממנו. ולכתחילה האם יש לחוש לחלק תוצרת באם יש שם גויים, תלוי הדבר באם זה מקום שיש בו רוב נכרי ואזי יש לשים שומרים. או שמא רוב מוחלט של ישראל, ומיעוט נכרי, בכה"ג אין חוששים למיעוט שבאים ולוקחים, ועכ"פ אין חיוב לשים שומרים. וא"כ ה"ה בכ"ז בנידו"ד.

הנה אחר כל זה, לכאורה ברור שאם המתגייר מתארח אצלך שרי ודאי ליתן לו מפירות שביעית דלא גרע מסתם גוי שהתירו חכמים באכסניא. אולם אם אינו אורח אלא אתה מתכוין להביא לו מפירות שאתה זכית מן ההפקר, או להרשות לו לקחת מביתך, הדין בזה ברור, שבאורח שלו אין ספק דמותר, אולם גם אם אינו אורח שלו, לכאורה לפי הטעם שכתב מרן החזו"א (סי' י ס"ק יד) וז"ל, למכור אסור [לנכרי] כיון שאין נוהגין בהן קדושת שביעית, ואע"ג דנכרי אינו מוזהר, מ"מ אסור לישראל למוסרו לו דהוי כעין הפסד, ע"כ. והיינו שחזקה על הנכרי שלא ינהוג בפירות שביעית את ההגבלות שיש בהם שלא להפסידם ולאכלם בדרך הראויה להם, א"כ נראה דבכה"ג שעומד להתגייר ומקיים את כל המצוות לא גזרו בו רבנן, ובפרט שיש משמעות ותוקף לכך שמקבל עליו את המצוות בטרם הכנסו לדת ישראל

כדאיתא בספר חסידים (סי' תרצ) "גר שבא להתגייר, וכבר קבל עליו כל המצוות, מצוות עשה לעשות וכל מצות לא-תעשה שלא לעשות, ומבקש שימולו אותו. והיה אחד מאכילו נבילות וטריפות, כי אמר כל זמן שלא נמול ולא טבל הרי הוא כמו נכרי. א"ל חברו: זה לענין ישראל שאם נגע ביינו אסור לשתות, אבל כבר קיבל כל המצוות עליו, איך יתכן להאכילו נבילות וטריפות", ע"כ, וכעין זה כתב הרדב"ז (ח"ג סי' תעט) לגבי גר שקבל עליו כל המצוות ומל ולא טבל שאין מגעו אסור ביין, ואע"פ שאין חוששין לקידושיו וגוי גמור הוא, מ"מ כיון שקבל עליו כל המצוות אינו דומה לשאר העכו"ם. ומבואר מדבריהם שיש תוקף לרצונו וקבלת המצוות שלו אע"פ שעדיין אין לו חובה לקיימם מעיקר הדין. ואף אנו נאמר שכיון שקיבל עליו את המצוות חזקה עליו שישמור קדושת שביעית בפירות כדינם וכמצוותם ולא יעבור על קבלתו. וכ"ש שאיירי בפירות העומדים למאכל, ובזה רוב האנשים אוכלים ולא זורקים ולא משחקים עם האוכל, ועל פי רוב אין חשש מחמת הפסד פירות שביעית.

מאידך, ישנו לשון אחר בטעם שלא ליתן לנכרי פירות שביעית, שנקט מרן החזו"א הנז' לעיל: "אין ליתן להם פירות שביעית מצד שקודש הם למצוותן, ואין ליתן לנכרים לקפח

ישראל ממצוותן", ולכאורה כאן לא יועיל זה שישמור בקדו"ש, שהרי סו"ס נתן לנכרי והוא מקפח המצווה שיש לישראל, ובשלמא אם יש חשש איבה, או אורח מותר לכתחילה, וכן אם כבר לקח, אין צריך למנוע ממנו, אולם לתת לו לכתחילה, לכאורה הרי שיהודי נותן לגוי, והגוי מקפח הישראל ממצותו.

אך באמת יש להבין דברי החזו"א הללו, לאיזה מצוה הוא מתכוין, ובמה הוא מקפח את הישראל? והרי למעשה קיי"ל להלכה שאין מצות עשה לאכול פירות שביעית, והרי החזו"א גופיה ס"ל שלא כדעת רבים הסוברים בדעת הרמב"ן שיש מ"ע באכילת פירות שביעית, אלא ס"ל שאין מצוה כזו גם לדעת הרמב"ן [כמבואר בדברי החזו"א שביעית סי' יד אות י']. ואם כן איזו מצוה יש כאן ואיזה קיפוח הם מקפחים את ישראל? והנה מצאתי לשון שכתב מרן הגרשז"א (ח"א ריש סי' מו) וז"ל: "כתב בס' אבני מלואים בתשובותיו סי' י"ח דכשמבטל תרומה ברוב חולין הו"ל כאילו הוא מאבדה בידים, ולכן כתב שם דלבד מזה שהוא עובר אהא דאין מבטלין איסור לכתחלה עובר נמי אעשה דושמרתם את משמרת תרומתי, והיה נראה לפי"ז דה"ה נמי פירות שביעית כיון שקראן הכתוב קודש ומוזהרין על הפסידן, אסור ג"כ לערבן בפירות של שאר שנים אף אם דעתו

לאכול את כל התערובת בקדושת שביעית כיון דסו"ס פקע מדאורייתא קדושת שביעית ונהפך הכל להיות חולין. אמנם נראה דלא דמי לתרומה דאע"ג שגם שביעית קרייה רחמנה קודש, מ"מ כיון שמותר מה"ת לטמא פירות שביעית, דהא מה שאין סכין שמן של שביעית בידים טמאות הוא רק מדרבנן, וכן מותר נמי להאכיל דבר תורה פירות שביעית לעכו"ם מדחזינן שמותר להאכילם אף מדרבנן כשהם אורחיו משום איבה, נשמע מכל זה דשביעית לא קפדינן אלא על הפסד ממש ולא על הפקעת קדושה. וטעמו של דבר נראה כמו שביארתי במק"א דעיקר איסור הפסד לא מחמת קדושה הוא, אלא מסתעף רק מן ההפקר דכיון דמהפקירא הוא דקא זכי לכן לא זכתה לו בהן התורה אלא לאכילה ולא להפסד, אבל לא מצינן בשום מקום שחייבתו תורה לאכלן דוקא בקדושה, משא"כ אכילת תרומה דכעבודת ביהמ"ק דמי מוזהרין שפיר לשמור גם על קדושתן, ואדרבה מצאנו דבכה"ג שהוא מאבדן מן העולם, ולא קא מגרע כלל מקדושתן ספוקי מספקי להו בתוס' פסחים י"ג ע"א ד"ה ושורפן אי שרי מדאורייתא או לא עיין שם". עכ"ד. הרי שעיקר הקפידא היא מדרבנן משום הפסד, ולכן חכמים אסרו לתת לגוי, ולא משום הפקעת קדושה. ולענ"ד זה

מדוקדק בלשון החזו"א שכתב "שקודש הם למצוותן", קדושתן היא שלא להפסידם, ולכן אין לתת לנכרי. ואם כן זיל בתר טעמא, שאחר שמן התורה מותר, ואחר שאין כאן קדושה שאסור להפקיעה, אלא טעם של הפסד וזאת הסיבה, אם כן בכה"ג שאין הטעם או החשש של הפסד, יהיה מותר אף לכתחילה להביא להם.

וידידי הרה"ג רבי ישראל אנקווה שליט"א כתב דאפשר לפרש עוד בדברי החזו"א 'דפירות שביעית קודש הן למצותן ומוזהרין בני נח שלא לקפח לישראל ממצותן' דכוונתו שרצון התורה לזכות פרות שביעית לישראל ככתוב (שמות כג יא) 'ואכלו אביוני עמך' ולכך מזהירים בני נח שלא לקפח את ישראל מדין זה, ובתחילה צידד החזו"א שיש כאן מעין גזל עניים ולכן כתב שם קודם לכן ד'מצד הבעלים הוי הפקר גם לנכרים אבל מצד אביוני עמך אסור לנכרים', ושוב חזר בו ונקט דאין בזה גזילת זכות ממון אלא קיפוח מצותן בלבד. אך נראה שכל זה במגיע הגוי מעצמו ולוקח מההפקר וע"ז כתב החזו"א שהגוי מוזהר שלא לעשות כן וגם אפשר למונעו מכך, שתכלית ההפקר של השנה השביעית היא דאגה לאביוני עמך ולא לכל אומות העולם שאין אנו מצווים כלל לדאוג להם, אך

כל זה כלפי הגוי עצמו שמוזהר לא לקפח את ישראל, אך אם רצון הישראל לתת לגוי ממה שזכה לצורך עצמו אין סיבה שלא ייעשה כך. וא"כ דברי החזו"א משלימים זה את זה, בתחילה כתב בסי' י הנ"ל שהישראל מוזהר שלא לתת לגוי כדי שלא יפגע בקדושת השביעית של הפירות, וכאן כתב שאם בא הגוי מעצמו אנו יכולים למנוע אותו כדי שלא לקפח את הישראל. א"כ כשבא לפנינו מי שעומד להתגייר ורוצה הישראל לתת לו אין סיבה לא לתת לו, דמצד מה שהישראל נותן לו, כיון שקיבל ע"ע מצוות חזקה שישמרם בקדושה, ומצד מה שמקפח את הישראל יש לומר דהכא שהישראל עצמו נותן לו לאחר שזכה בהם אין בזה כל חשש.

ויפה הביא כבודו מדברי הגר"א פלאג"י (מובא בקובץ דבר אברהם ח"ו עמ' כ) שהקשה היאך אברהם אבינו הרבה אוכל עבור המלאכים שהגיעו לבקרנו, והרי כגויים נדמו לפניו, וקיי"ל שאסור להרבות ביו"ט [שהרי פסח היה] לגויים שנאמר לכם ולא לגויים (ביצה כא ע"ב), ותירץ שכיון שהיה רגיל לגיירם לאחר אכילתם הותר להרבות בשבילם. ע"כ. ולפי"ז כתבתם שה"ה הכא שנאמר לכם ולא לנכרי, נתיר לנכרי העומד להתגייר. ודברי אמת הן, כיון

שכאמור הכל הוא מחמת טעם ההפסד, **אלא** שכל זה לעשות רצון צדיק, כתבתי וכאן נראה שאחר שלומד ומקיים המצוות, והוסבר לו עניני הפסד פירות שביעית, יהיה מותר ליתן לו פירות שביעית.^ב

בברכה שניאור ז. רווח

ב. ואמנם ידידי הגר"מ לנדא שליט"א, רוח אחרת עמו, וס"ל שאחר שזכה ישראל והם שלו אסור לו לתת לגוי, והיינו אפילו לשיטות שאין מצוה באכילתם, מ"מ חיובם הוא שלא להפסידם מתכליתם שהוא היותם עומדים לאכילת ישראל, וזהו קיום דינם. ולפי זה יש איסור לתת גם לעומד להתגייר, אף שאינו מפסידם, דמ"מ הוא מבטל אותם מתכליתם. עכ"ד. אלא שלא ידעתי היכן למד שהתכלית היא שהישראל יאכל ולא הגוי. ובפרט לאחר שלמדנו שמן התורה מותר לכתחילה לתת לגוי, ורק מדרבנן אסרו והתירו רק משום איבה, אם כן מוכרח שאין זה התכלית ובודאי לא מן התורה. ואם איסור של חכמים יש בזה, הרי זו גזירה מחמת "לאוכלה ולא להפסד" כמבואר בדברי המנח"ש. ואולי לאחר שגזרו על הגויים יש לומר דלא פלוג, אך אין הדברים נראים, ועוד חזון למועד.

בדין אינו מתכוון בשביעית, ובדעת הרמב"ם בדין זה ונפ"מ למרזב ומזגן הנוטפים על גבי צמחים ודין נטילת ידיים בגינה ועוד

שפס"ר בדרבנן ולא ניחא ליה מותר. וכן עיקר.

והן אמת שאם לכתחילה היטה את המרזב או את צינור המזגן לגינה לכיון צמח מסויים כדי שיקבל השקיה, ואדרבה לצמח יש תועלת בזה כגון שהוא זקוק למים רבים ביותר כל העת, בכה"ג לכאורה נראה לאסור, הגם שבזמן הדלקת המזגן או שטיפת רצפה, אינו מתכוין לזה, מכל מקום, סו"ס הוי פסיק רישא וניחא ליה, ופס"ר דניח"ל אף שאינו מתכוין ואף באיסור דרבנן אסור. [הגם שיתבאר לקמן דלפעמים יש להתיר אפי' שיש לו נוחותא אח"כ ובלבד שלא יהיה עיקר כוונתו לכך, וא"כ אם כרגע לא איכפת לו מההשקיה היה צריך להתיר, מכל מקום נראה דבכהאי גוונא שהיטה מראש את הצינור ליד הצמח, נחשבת הדלקת המזגן או שטיפת הרצפה כפעולת השקיה ואי אפשר להחשיב זאת כ'אינו מתכוין', משום שהפעולה הראשונה שהיטה את הצינור לצמח מוכיחה על כל מעשיו גם בהמשך שלכך כוונתו, ויל"ע].

ולמעשה עיקר הצדדים שכתבתי שם להתיר בזה באופן שלא עושה זאת במכוון: א. משום שאינו מתכוין להשקות ואף ניכר בפעולתו

בנדרון שאלתך האם הנך צריך להסיר את הצינור היוצא מן המזגן הנוטף על הצמחים ומשקה אותם, שכך אמרו לך חבריך בכולל שיש בזה איסור השקיה בשביעית, ועוד הוספת לשאול, שלפי דבריהם יהיה צריך לעקור ממקומו את המרזב לניקוז המים מתוך הבית כיון שהוא יורד על הדשא, והערת להם מדין 'אינו מתכוין' ועוד, וחפצת לשמוע את דעתי.

ובכן ידידי, בדין זה כבר כתבתי בספרי שביטת השדה בסוף פרק ז, ושם העליתי להלכה שיהיה מותר לכתחילה להמשיך בשנת השמיטה לגרוף מים אל המרזב שישפוך את מימיו על הגינה, וכדרכו בכל ימות השנה, ואין כל צורך לעקור מרזב זה ממקומו. ובסיבת ההיתר כתבתי גם את הטעם שהזכרת במכתבך אלי, מדין 'אינו מתכוין', שהרי אינו מתכוון לזה כלל, ואף שזה פסיק רישא, מ"מ אם אין לו תועלת וצורך במים אלו כלל, הרי זה פסיק רישא דלא ניחא ליה, ובאיסור דרבנן פס"ר שלא אכפת ליה מותר [וציינתי שם לדברי מרן הראש"ל זצוק"ל בשו"ת יחווה דעת (ח"ב סי' מו), שיש להתיר אפי' לכתחילה בכה"ג. וכ"כ בס' אור לציון (על המשניות פ"ג מ"ט) בדין סיקול,

השמיטה, לענ"ד נראים הדברים כבירור גמור שאפשר ללמוד את הכללים בזה מדברי רבינו הרמב"ם בסופ"א מהל' שמיטה, מהלכה טז ואילך, והעולה מדבריו, שגם מלאכה שיש לה תוצאה וודאית של עבודת קרקע ואפילו תוצאה של צימוח, אם אינו עושה זאת לשם מלאכה חקלאית, אלא לצרכים אחרים, כגון עצים, הדבר מותר, אלא שלעיתים צריך שיעשה שינוי מאופן המלאכה הרגילה באופן שאינו נראה כמלאכה האסורה, ולעיתים מספיק שניכר מתוך מעשיו שיש לו בזה צורך אחר כמו 'כירתו מוכחת עליו', ולעיתים לא הצריכו שיעשה שינוי כלל, ונפרט את הכללים בזה:

א. כתב הרמב"ם בפ"ב ה"י, שהמסקל וצריך לאבנים ולא לתיקון השדה שרי ליקח העליונות ולא הנוגעות בארץ, ואילו אם כוונתו לתקן אזי אף שמשאיר את הנוגעות בארץ, מכל מקום אסור, [כמבואר במהר"י קורקוס על הרמב"ם שם, וראה חזו"א סי' יט ריש אות יד]. ומכל מקום פסק הרמב"ם להדיא בפ"א הט"ז, שכאשר נוטל דווקא את הגסים, דמוכרח ממעשיו שאינו מתכוין לנקות ולסקל, בכה"ג מותר גם ליקח את הנוגעות בארץ.

והיינו טעמא דכיון שהוא מבליט לעין כל שאין כוונתו למלאכת האילן, מותר, ואם כן נלמד מכך להתיר גם במלאכה גמורה. [ראה לשון המהר"י קורקוס על הרמב"ם בסוגיא דמחצב

שאינו עוסק בהשקיה אלא בהדלקת מזגן או בניקוז המים מהדירה. ב. שאין זה דרך השקיה, ולפעמים מקלקל יותר, שריבוי השקיה באותו מקום באופן קבוע מביא נזק יותר מתועלת. ג. בשטיפת רצפות, בד"כ מי הניקוי מעורבים בחומרים פגומים, ומוכח שאין כוונתו להשקיה ע"ש. אולם באמת גם בלאו הכי, גם במים נקיים, מותר. ועוד הבאתי שם סברות ודעות אחרות ממה שכתבו בס' חוט שני (פ"א הל' י עמ' קכו), ובס' דרך אמונה (הל' שמיטה פ"א בצה"ל סקי"ח) שהביא המעשה עם מרן החזו"א, ומה שהביא מדברי מרן הגריש"א זצ"ל. יעוי"ש.

ועוד כתבתי שם לגבי נטילת ידיים על גבי דשא, שיש מי שכתב לאסור בזה [ראה חוט שני (שם עמ' קכו)], וכתבתי שם את הנלענ"ד, שעצם הנטילה, צורת הנטילה והשפיכה, מוכיחה שאין דעתו להשקות, ב, ואם סעודתו שם, ודאי דלא גרע מכירתו המוכחת עליו דשרי לגבי סיקול כמבואר ברמב"ם פ"א הי"ז, וכדלהלן. וגם א"ת שסו"ס הוי פס"ר ואף באינו מתכוין יש לאסור, מ"מ היינו דווקא אם ניחא ליה או אכפת ליה, ולמעשה בגינה רגילה שיש בה מערכות השקיה והיא מושקת כנדרש, נראה פשוט שתוספת המים הללו, הם בוודאי שלא אכפ"ל, ויהיה מותר ובפרט שזה ניכר וכנ"ל.

והנה בענייני אינו מתכוין ופס"ר וכל שאר דינים כעין אלו בשנת

וגדר, וראה להלן אות ח שהבאנו את דבריו].

ב. כאשר עושה כוונה נגדית בולטת כגון כירתו מוכחת עליו, מותר לעשות את הכל כרגיל, כגון לאסוף גם את הדקים מהאדמה, למרות שזה מכין לזריעה, מכל מקום הוא מבליט שהכל נכנס לכירה. אלא אם הראה פעולה הפוכה כגון שיאסוף רק הדקים, ולא הגסים, שמוכרח שאיננו רוצה באמת למטרות הכירה בלבד, ששם כידוע צריך את הגסים.

חזינן מהכא שאף שנעשה המעשה כולו, ואף שבוודאות לאחר כל האסיפה הקרקע מוכנה לזריעה מחמת אסיפתו, מכל מקום כיון שאין לכך כוונתו, והוא אף מבליט זאת, הדבר מותר לכתחילה.

ג. מסוגיא דמידל (שביעית פ"ד מ"ד) שהוא המדלל ועוקר עצים ממטע הזית, הגם שיש מן הראשונים שמשמע מדבריהם שהמידל כוונתו לעבות את שאר העצים ומכאן יצאו לשאול היאך אפשר להתיר מלאכה זו, ויעוי' בנו"כ על המשנה. אולם לענ"ד פשוט, שאין זה כוונתם, אלא כתבו באופן כללי מה המטרה של מידל, שהמטרה לעבות את האחרים, אולם בנידו"ד המטרה ברורה לעצים, צא וראה בפיה"מ לרמב"ם על המשנה שגם הוא ביאר שמידל הוא בשביל הנותרים, עם כל זאת ביאר שהכא המטרה לעצים, הרי שיש מידל

בשאר השנים מתוך כוונה שהנשארים יגדלו ויתעבו ויש מידל בשנת השמיטה שמדלל לצורך השתמשות בעצים ושניהם נקראים 'מידל' וחלילה להתיר בשמיטה כשהמטרה לעבות את האחרים, כך נראה ברור. וכ"כ התויו"ט בדעת הראשונים וכן נראה עיקר.

והנה אחר שכוונתו לעצים, התירו לו אפילו לשרש שנים [ומה שאסרו שלושה זה מחמת שמכין הקרקע לזריעה, ואף זה הותר בשל חבריו], הגם שברור שזה מסייע לאחרים לגדול, מכל מקום די בכך שכוונתו לעצים כדי להתיר אפילו לשרש.

הרי גם מהכא אנו רואים ביתר שאת, שאף שברור שיש תוצאה שהיא ודאי תהיה ניחותא לכשזה יקרה, כאשר יתעבו האחרים מכל מקום כיון שכעת הוא לא מתכוין למלאכה אסורה, וגם כעת לא אכפת ליה, כי כעת יש לו רק מטרה אחת, והיא טובתו האחרת לצורך העצים, הרי שלא נאסרה מלאכה זו, ואפילו שבע"כ מה שיקרה בסוף יהיה לו נוח מזה. וכן מוכח ממסקל גם הדקין במקרה שכירתו מוכחת עליו, דבהכרח הרי יהיה לו ניחא אח"כ מזה, ומ"מ מותר.

ובזה לימדונו חז"ל שהכל תלוי בכוונת הלב שיודע אם לעקל או לעקלקלות, וכבר כתב החזו"א (שביעית סי' יט, יד) שלכאורה גם אם בע"כ יש ניחותא שרי, וכל שלא אכפת ליה

בולט יותר לצד השני של עשיית איסור ולכן אסרו אלא אם יבליט שכנגד.

ה. על פי האמור לעיל באות ד, נבאר מדוע במבקיע לצורך עצים, לא כתב הרמב"ם (פ"א הי"ט) כל צורך בשינוי [רק לגבי רפואת העץ כתב לשנות שזה לכסות בקש ולא בעפר שמתקן ולא רק מבריא הסכנה כמו בקש], והיינו טעמא, כיון שפעולה זו היא פעולה רגילה של עצים ולא בדקדוק מסויים, וכל רואה יאמר לכתחילה שאפשר שזה לצורך עצים כיון שאינו מבליט שעושה לצורך הקרקע או האילן.

ו. בהתאם לזה אפשר להסביר במזנב (פ"ד מ"ו), שהנה על המשנה כתבו הראשונים שבמלאכה זו כורתים ראשי הענפים לצורך לעבות את השאר, וגם כאן הקשו נו"כ המשנה [ראה במלאכ"ש, ובמשנ"ר ובתפא"י ועוד] שהיאך אפשר להתיר מלאכה זו, ולענ"ד פשוט שאין זה כוונת הראשונים שגם באופן שכונתו לעבות את השאר מותר, אלא גם כאן כתבו לבאר בדר"כ מהי מלאכה זו של כריתת ראשי הזמורות, וביארו את המטרה [ופשוט שאין זה זמירה רגילה שכידוע זומרים במקום מסויים בתוך הענף לפי כמות 'עיניים' מיוחד לכל זן וכידוע, ומש"כ במשנ"ר צ"ע מן המציאות, יעוי"ש ודוק], אולם לא הייתה כוונתם להתיר כאן גם עם כוונה זו, וכך נראה פשוט, אלא גם כאן הייתה לאיש מטרה אחרת, כגון לעצים וכו', וזה שכתב הרמב"ם ובלבד שלא

השתא מותר כל שאינו מכוין, וגדולה מזו מצדד החזו"א שם דלא רק אם יהיה לו ניחותא בעתיד מותר, אלא גם במקרה שיש לו ניחותא בשעת המעשה וכגון במידל אף שיש לו ניחותא כעת ונהנה בידעו שיתעבו לו העצים הנשארים, יש להתיר כיון שהעיקר אצלו העצים והתיקון טפל. וראה בדרך אמונה (פ"א ס"ק קמד) שנקט שכן הוא עיקר דעת החזו"א להלכה. וזהו שאמרו חכמים הלב יודע אם לעקל וכו', ופירושו, אם העיקר הוא לעקל או העיקר לעקלקלות, יעוי"ש.

ד. אמנם פעמים מצינו שאם אין הבלטה ניכרת, אף שברור שלא מתכוין כלל, מכל מקום אסרו חכמים, ולדוגמא במסקל אסרו לאסוף הכל, אלא הגס בלבד, ואסרו לשרש שלושה שנראה כמכין לזריעה. והטעם לכאורה מפני ש'נראה', כלומר מראית העין, שעושה מלאכה האסורה וחייב להבליט באופן מסויים שלא נוהג כך. וכל זה בלא להיכנס לסוגיא של אינו מתכוין בפס"ר באיסור דרבנן, כיון שיש כאן לכאורה גזירת חכמים של נראה כעושה מלאכה האסורה. אמנם צ"ל שהכלל בזה הוא כך, אם בפעולות שהוא עושה יש נטייה יותר לצד האיסור דהיינו לעבודת הקרקע ולא לצרכים אחרים בכה"ג אסרו, שהרי במידל אם רק עצים הוא רוצה, מדוע איננו גומם, ולמה הוא משרש, וכן אם לעצים הוא צריך, מדוע אוסף הכל גם הדקים, לכן שם זה נראה

יתכוון לזמור [וראה מש"כ בשביתת השדה בפ"ה הערה 9-10, אבל באמת יותר נראה ברמב"ם שאין הכוונה לזמור אלא לעצים, או משהו אחר כיו"ב]. והן אמת שלא הזכיר מזה הרמב"ם מאומה בהלכות, והגם שבאחרים כתב שזה לעצים, וכאן לא כתב. מכל מקום זיל לדבריו בפיהמש"נ ודוק בהם. ועוד שהלכה זו הזכירה בין כל ההלכות שאירי בכוונתו לעצים. וכך נראה למעשה.

וכאמור רבינו הרמב"ם לא חילק ולא כתב לעשות איזה שינוי בכלי או במיקום, אלא די לו בזה שאיננו מתכוון לזמור, וגם כאן יש לומר שאין כאן מלאכה ברורה של איסור אלא שאפשר וצריך לעצים הדקים, וגם איננו חותך במקום מסויים שהוא ודאי מלאכה, ומכל זה ס"ל להרמב"ם שדי שאינו מתכוון, ואיננו עושה מלאכה הבולטת לאיסור. ולכן לא הצריך כל שינוי בזה.

ז. ומזה נלמד להאי דינא של בתולת שקמה, שכאן פסק רבינו הרמב"ם שאסור לקצוץ, ואפילו צריך לעצים חייב לעשות שינוי, ולכאורה הטעם ברור, שאמנם אמת נכון הדבר שכל שאינו מתכוין מותר, ואם עושה כוונה נגדית ברורה, שרי אף המלאכה הרגילה, אולם אם עושה דבר בולט שנראה למטרת איסור כגון שאוסף גם הדקים. או שמשרש ולא גומם, ככה"ג אסור משום מראית העין. ועל פי זה נבין

סוגיא דבתולת השיקמה (פ"א הכ"א), שכל חיותה נובע מהורדת הבתולה הראשונה, וההורדה היא באופן מסוים ובמקום ידוע, וכמבואר ברמב"ם בפיהמש"נ על המשנה בפ"ד, ואם כן אף אם צריך לעצים, מ"מ מפני מה עושה המלאכה הידועה במקום המדויק כאשר אינו צריך אלא לעצים, אדרבה יוריד כרגיל שלא בדקדוק, ועל כן ככה"ג אף אם איננו מתכוון כלל, חייבונו לעשות את השינוי במיקום, כדי שלא ייראה כעושה איסור וצריך שיהיה ניכר שכוונתו לדברים אחרים.

ח. ומהאי דינא אמרתי להסביר את המבואר בסוגיא דמחצב וגדר המבואר ברמב"ם בפרק שני, כאשר את ההיתר של אינו מתכוון שבהלכה ח, כתב רק לגבי גדר, אך גבי מחצב לא כתב היתר זה, אלא את ההיתר המבואר שם לעיל בהל' ו. וכ"ז דלא כראשונים אחרים שכתבו שההיתר של אינו מתכוון הוא גם לגבי מחצב, וראה ברדב"ז שם ובמהרי"ק שם, ועוד. והביאור כפי העולה מדברי המהרי"ק, הוא אשר אמרנו לעיל, דלגבי פתיחת מחצב לא יועיל מה שאינו מתכוון, כיון שזה נראה כמלאכה ברורה, שרק כעת הוכשרה הקרקע לזריעה כי לפני כן לא היה כל אפשרות כזו, ולכן בפתיחת המחצב הוא יצר קרקע חדשה מוכנה לזריעה, לכן צריך היכר הבולט כמו מה שתיאר הרמב"ם בהל' ו. אולם בגדר אין המדובר בנקיון קרקע ואינו תיקון גמור

כלשון המהרי"ק, וממילא די באינו מתכוון, שלוקח האבנים הנצרכים לגדר, כדי להתיר [ומדברי המהרי"ק נראה דלא כרדב"ז שההיתר הוא שהגדר מוכיח עליו, אלא ההיתר הוא בלא"ה כי אינו תיקון גמור, יעוי"ש ודוק].

וחתני הרה"ג רבי דביר עמאר שליט"א, כתב לי שלכאורה מדברי המאירי בריש מס' מו"ק נראה שיש לקיים ההיתר של אינו מתכוין רק אם יש הבלטה שעושה לצורך מלאכת היתר, שכתב המאירי שם לגבי חופר שמוציא לחוץ את העפר דמותר לדעת חכמים, כיון שהחופר לזריעה הרי הוא חופר ומניח במקומו, וזה חופר ומטיל לחוץ, אולם אם היה חופר ומתקן העפר על אגפיה, גם חכמים יודו לאיסור מפני שמכשיר אגפיה לזריעה ואף על פי שאינו מכוין לכך מ"מ עבודה גמורה היא ואין כאן הוכחה שלא יהא מתכוין לכך. עכת"ד המאירי. ומזה רצה ללמוד, שהיתר של אינו מתכוון בשביעית הוא רק כאשר יש הוכחה שעושה באופן שנראים הדברים שכוונתו לא לצורך עבודת שדה.

אלא שלענ"ד אין הדברים מוכרחים, שהרי סוף סוף כאשר מתקן על אגפיה, זה ודאי הדגשה שאין זה לצורך אחר, כי בצורך אחר, אינו משליך העפר על אגפיה, אלא סתם מטיל לחוץ, ועל כן בכה"ג הוי 'עבודה גמורה' כלשון המאירי, ובכה"ג אכן צריך הוכחה שלא לכך מתכוון.

ומלכד זאת יש להוכיח להיפך, מדעת הרמב"ם שפסק לא כן והתיר בפ"א ה"ט לעשות אמת המים בתחילה בשביעית, וראה בדרך אמונה שם (ס"ק פ"ב) ר"ל אפי' לעשות אמת המים חדשה שעדיין לא היתה מותר וכו', ואין נ"מ אם זורק את העפר חוץ לשדה או נותנה על שפת אמת המים ולא חיישי' שנראה כעודר ולא שמכשיר אגפיה לזריעה, ע"כ. ומבואר דלא חישינן למראית העין ואין צריך הבלטה שאינו מתכוין לחרישה.

ועוד כתב לי חתני להוכיח מדברי המהרי"ט המפורסמים בשו"ת מהרי"ט (חלק א סימן פג), שכתב שם וז"ל: 'רשב"ל לא פליג עליהו אלא מטעם דהלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות אבל במילתא דמוכח שאין כוונתו אלא לצורך מה שקוצץ ולא חייש אמאי דגדלי אחר כך דודאי שרי דתנן בפרק רביעי המזנב בגפנים והקוצץ קנים רבי יוסי הגלילי אומר ירחיק טפח רבי עקיבא אומר קוצץ כדרכו אלמא כל שאינו מתכוין לכך אף על פי שגורם זימור שרי'. עכ"ד. ומכאן רצה להוכיח שצריך הוכחה שאין זה כוונתו.

אולם לענ"ד כל דבריו של המהרי"ט הם לומר את האופן שאין לגביו כלל מחלוקת והסכמת כולם דשרי, והוא באופן שזה מוכח שאין כוונתו ובזה גם רשב"ל מודה, וכמבואר בלשונו שם. אולם אין זה מפקיע שלהלכה גם בכל

גוונא שהוא אינו מתכוין, יהיה מותר
[כל שאין זה מלאכה גמורה שנראה
דעושה המלאכה לשם מלאכה אסורה].
כנלענ"ד בעודי נע ונד בדרכים^א.

העולה מן האמור

נראה ברור דשרי לכתחילה ליטול ידיים
על דשא ומותר לכתחילה לשפוך
מים כפי שהוא רגיל דרך המרזב, כיון
שכל הרואה המים דרך המרזב יודע שזו

הרגילות של מי ששוטף ביתו, ועל כן
כיון שאינו מתכוין, ולא אכפת ליה
השתא, שהרי עושה פעולה הרגילה
אצלו, ועושה זאת הן בקיץ והן בימות
הגשמים ללא הבדל, לכן אין כל צורך
לעקור את המרזב ממקומו, וכל זה אף
בלא חומרים חריפים של מי השטיפה
שהם היתר נוסף. וכמבואר לעיל.

בברכה

שניאור ז. רווח

א. וכתב לי ידידי הרה"ג רבי ישראל אנקווא שליט"א: והנה בחזו"א (סי' יט סק"כ) נקט דכל
ההיתר במזנב הוא דוקא כשהדבר ניכר דמכוין לעצים ולא לזמירה, משום דסתם זמירה היא
בדרך דקדוק לתועלת האילן, ושוב הקשה ע"ז ממידל בזיתים שקוצץ או משרש כולו מדוע
התירו, והרי לית ביה היכירא בין עושה לעצים או לעבודה, וצ"ל דתשמיש עצי זית מרובה טפי
וכו', עכת"ד. ולמדנו מדבריו דכל ששימוש ההיתר הוא מרובה אין לחוש בו למראית העין ורק
במקום שהשימוש אינו מצוי מאד אז יש לחוש באופנים מסוימים למראית העין. ומעתה בנדון
שאלתנו שפותח מזגן או מנקה את הבית ששימושו מצוי מאד אפילו אם אינו נחשב כהיכר
מ"מ יהיה מותר דבכה"ג שהשימוש מצוי אין מראית העין כלל.

מקור הדין שהנוטע בשביעית יעקור ובשיטת הרמב"ם בזה

עש"ק פרשת כי תצא תשפ"א

וידוע שנטעה בשביעית ואתי למשרי נטיעה בשביעית ע"כ. וביאור שני מביאה הגמ' שם, דבר אחר, נחשדו ישראל על השביעית ולא על השבתות. ע"כ. ורבינו הרמב"ם פסק כדעת ר"מ ולא כדעת רבי יהודה אע"ג שלפי כללי הפסיקה הלכה כר"י, ומבאר המהר"י קורקוס, כיון דסתם משנה כוותיה דר"מ, כן הלכה. ובטעם הדין פסק הרמב"ם כטעם השני בגמ' שהיינו מחמת שנחשדו וכו'. ולזה ציינו הרדב"ז והמהרי"ק לסוגיא בגיטין.

אלא שרבינו הכסף משנה, כתב שמקור דברי הרמב"ם על הטעם שנחשדו הוא מהירושלמי על המשנה בתרומות שם. וכבר הקשה רבינו מסעוד חי רקח זלה"ה, בספרו מעשה רקח על הר"מ שם, שק"ק מדוע הכס"מ הביא מקורו מהירושלמי ולא מהנזכר בגמרא דידן, והשיב על כך: וי"ל משום דבגמרא דידן מתניא בדר' מאיר וידוע דהלכה כר' יהודה לגבי ר"מ, לכך ציין מהירושלמי דמתני בלשון רבנן דידוע דהלכתא הכי מדסתם לן תנא הכי. אלא שעיקר הטעם שכתב רבינו מפני שישראל חשודין לא היה צריך לו דהא בכל מקום פוסק רבינו כר' יהודה ובדאורייתא קנסינן שוגג אטו מזיד, אם לא שנאמר דחדא ועוד קאמר, וכן מצאתי להפר"ח יו"ד סימן צ"ט ס"ק י"ב ועיין עוד להלחם יהודה ז"ל. עכ"ד.

כתב רבינו הרמב"ם (שמו"י פ"א הי"ב) וז"ל: הנוטע בשביעית בין בשוגג בין במזיד, יעקור, מפני שישראל חשודים על השביעית, ואם תאמר בשוגג יקיים, יאמר המזיד שוגג הייתי. ע"כ.

וכתבו רבותינו הנו"כ על הרמב"ם שם, שמקור הדין שהנוטע בשביעית יעקור הוא משנה במס' תרומות (פ"ב משנה ג), ומה שהוסיף הרמב"ם הטעם שגם בשוגג יעקור הוא מחמת שחשודים על השביעית, כתבו הנו"כ [הרדב"ז בפ"י על הר"מ שם, וכ"כ המהר"י קורקוס שם], שמקורו הוא בסוגיא בגיטין (דף נג ע"ב ואילך).

והנה בסוגיא שם בגיטין הביאו בתחילה את דברי ר"מ שבין במזיד ובין בשוגג יעקור, ואת דברי ר' יהודה שבמזיד יעקור ובשוגג יקיים. ומבארת הגמ' שם לדעת ר"מ, מה החילוק בין הנוטע בשבת שבשוגג יקיים לנוטע בשביעית שגם בשוגג יעקור, והביאה הגמ' על כך שני טעמים, או מחמת שישראל מונין לשביעית [וביאר רש"י: בד"ה מונין, 'ישראל מונין שנות נטיעותיהן לשביעית לפי שצריכין למנות שנות הנטיעה לערלה ולרבעי כשיוצא מאיסור ערלה ומחללין אותו ברביעית, הרוואה מונה השנים למפרע

והנה ראיתי למו"ר הג"ר שמ"ע שליט"א בספרו כרם שלמה על הרמב"ם כאן, שגם הקשה קושיא זו, וכתב, ואולי י"ל דכיון שבגיטין נחלקו בזה רבי מאיר ורבי יהודה, ועל כן מרן ז"ל שיכל ידיו בחכמה ודילג על הבבלי, ואמר ב' תיבות: 'שם בירושלמי', כיון ששם הירושלמי סתם וכתב הטעם הזה בסתם, על כן מרן ז"ל דילג על הסוגיא

דגיטין ונקט בזה לדברי הירושלמי. וכבר כתבתי בכמה מקומות שכן דרכו של הרמב"ם שכאשר יש פלוגתא בבבלי ומוצא ירושלמי שכתב בסתם, בזה הוא דדרכו לפסוק כהירושלמי [ראה שו"ת שמע שלמה ח"ב (חיו"ד סימן ג' עמוד עט) לגבי מקור הדין דבב"ח אסור גם באכילה וגם בהנאה וגם בבישול, ובעוד מקומות]. עכת"ד.

א. הנה האי כללא שרבינו הרמב"ם פוסק כדעת הירושלמי בכמה אופנים, וכגון שדברי הבבלי דחיקא והירושלמי מפרש כפשוטו, ראה בכ"ז במהרי"ק ריש שורש ק' ובכללי הפוסקים לכנה"ג (מה"ק אות לא). וראה עוד בשד"ח בכללי הפוסקים (סי' ב אות א). וכן כתב מרן הכס"מ בהל' תרומות פ"ה הט"ו. וכן מבואר בדברי הכס"מ בהל' מתנות עניים בפ"ב סוף הל' יב. וכן לכאורה מתבאר מדבריו בהל' שביעית הנז' לעיל בפנים וכפי שאבאר להלן שטעמו מחמת שמשם מוכח כדבריו, ולכן ציין הכס"מ לדברי הירושלמי ולא לבבלי. כמבואר בפנים. וכ"כ הכס"מ בעוד מקומות, וכ"כ עוד מן הראשונים והאחרונים. הגם שידוע דדעת המהרי"ק על הרמב"ם בהל' מעשר פ"ה הי"ב לא כך. וגם שאלני חתני הגרד"ע שליט"א מדברי הכס"מ גופיה בהל' שביעית (פ"ה ה"ד) שכתב שהרמב"ם פסק דלא כר"ש, והגם שביירושלמי משמע שהלכה כר"ש, מכל מקום הירושלמי לטעמיה שבמחלוקת ר"מ ור"ש הלכה כר"ש, ואילו בש"ס דידן מסיק לה בתיקו, ע"כ. ולכאורה לאחר שהירושלמי פשיטא ליה, לפי הכלל האמור היה צריך לפסוק כירושלמי. ושוב ראיתי ביד מלאכי (אות ריש סוף אות תק"פ), שלאחר שלדעתו לפי פשיטתו של הירושלמי בכמה מקומות שר"מ ור"ש הלכה כר"ש, כך צריך להיות להלכה להוציא בכמה מקומות, ושם בסוף דבריו שואל על דברי הכס"מ בהל' שביעית הנז', שלכאורה יש לתמוה למה עזב את דבריו בהל' תרומות ובעוד מקומות שיש לפסוק כפשיטתו של הירושלמי היכא שהבבלי נשאר בספק, וסיים שכעת הדבר צריך תלמוד גדול. ועוד ראה בדבריו לעיל מיניה באות ב (אות צד) שם האריך בהאי כללא אם בבלי יש ספק או מחלק וביירושלמי מוכרע, אי הויה פשיטתא, והביא מראשונים ואחרונים ומנו"כ הרמב"ם, יעוי"ש.

אלא שבנידו"ד יש לומר שיש הכרעה שכנגד בבבלי שהלכה כרבי מאיר, וממילא הכריע הרמב"ם כתלמוד דידן, וכוונתי על הגמ' בזבחים דע"ו ע"א, שהביאה האי דינא של אין מבשלין ירק של שביעית בשמן תרומה ורמז לגמרא זו המהרי"ק על הרמ' בהל' שביעית שם, ואבאר את דברי בהקדים הא דפסק רבינו הרמב"ם בהל' מעשה הקרבנות (פ"י ה"י) שמותר לכהנים לאכול את הקדשים בכל מאכל וכו', ולתת לתוכן תבלין של חולין ולא של תרומה, כי מביא את התרומה לידי פסול [אם יהיה נותר שצריך להישרף], והנה מקור דין זה הוא בגמרא בזבחים שם, ושם נחלקו בזה ר"ש ור"מ, והכריע הרמב"ם כר"מ, והרדב"ז כתב שהיינו טעמא כיון דיהיב טעמא וכו' כיעוי"ש. אולם הלח"מ כתב להקשות צריך טעם למה פסק כרבי מאיר לגבי ר"ש,

ונשאר בצ"ע. אך המל"מ כתב שהמעייין בגמרא בזבחים ימצא טעם למה פסק כרבי מאיר, ע"כ. וכוונתו ז"ל שכבר במשנה שם ראינו שחכמים חלקו על רבי שמעון וכתבו שאין מביאין קדשים לבית הפסול, ועל זה הביאה הגמרא והשוותה לשאר סוגיות של תבלין תרומה, ושל ירק שביעית וכולן הדיעה שווה כאחת שאין מביאין לידי פסול ור"ש חולק, ושם הושוו הדברים עם דעת רבנן החולקים על רבי שמעון, וכדיעה זו פסק הרמב"ם בכל המקומות, וממילא ברור שדין זה הוא שונה הגם שבירושלמי פליג, כיון שבבבלי מוכרח שהלכה כרבי מאיר, ולא כדעת הירושלמי שבכל מקום הלכה כר"ש. [ואמנם בכס"מ בהל' שמו"י לא ציטט גמרא זו מזבחים, אבל טעם הדברים אמת הוא]. וביד מלאכי (שם אות צד) הביא גם מדברי הכס"מ בהל' רוצח (פ"ט ה"י) לגבי המדידה של הרוג הנמצא בדרך, שנמצא זה על גבי זה, מודדין מן העליון כמות שהן מונחים. ובכס"מ כותב שהיינו דלא כדברי הירושלמי שלא מודדין מן העליון מפני שהוא צף, וסיים בצ"ע, וכתב ביד מלאכי שהוא ראה בדוחקו והוא עצמו הכיר באונסו ולכן נשאר בצ"ע, יעו"ש. אולם באמת שם טרח מרן הכס"מ להסביר, שפשטות המשנה שצף היינו על פני המים ולכן פשיטא ליה לרבינו שאין לעליון דין צף, וממילא כך ס"ל להרמב"ם שהכי ס"ל לבבלי, ממילא פסק כתלמודא דידן. ושוב מצאתי כעין זה, למרן הבית יוסף בהל' חוה"מ (סי' תקלא) לגבי מנודה שלא היה יכול לגלח קודם המועד, הביא שם מרן הבית יוסף שדעת הרמב"ם שמי שהתירוהו במועד יכול לגלח ולא חילק אם יכל לפייס בעל דינו קודם, כל שפייסו במועד והתירו לו שפיר יכול לגלח, וכל זה דלא כפי שכתוב בירושלמי מועד קטן. וכותב מרן הבית יוסף: והרמב"ם כתב וכו', משמע דלית ליה הא דירושלמי וכו', וטעמו משום דגמרא דידן משמע וכו' ע"כ. הרי שכאשר הרמב"ם למד בתלמוד דידן ביאור שמראה שכך פשוט בבבלי, אינו פוסק כירושלמי כיון שיש לו פשטות של הבבלי לאידך גיסא. אולם אה"נ היכא שיש מחלוקת שלא נפשטה או ספק שלא נפשט בבבלי, ובירושלמי יש הכרעה ברורה, שפיר חשיב פשיטותא לפסוק כמוהו.

ועפ"י האי כללא גם הסברתי דברי רבינו הרמב"ם בהל' תרומות (פ"ד הל' א-ב), [וכ"פ בטוש"ע סי' שלא (סעי' כט-ל)]. שאם אדם תרם משלו על של אחרים תרומתו תרומה. והן אמת שהגמ' בנדרים (לו ע"ב) השאירה הדין בספק ולא פשטה, מ"מ כתב מרן הכס"מ שמקורו של הרמב"ם מזה שהגמרא בנדרים שם הסתפקה ב' ספיקות, כאשר הראשון הוא הספק האמור ואותו לא פשטה, אולם הוסיפה עוד ספק בהמשך, לגבי טובת הנאה של מי היא? ואת הספק הזה היא פשטה שהטובת הנאה היא של התורם. וכתב הכס"מ שם (וכ"כ בב"י בסי' שלא בד"ה אבל התורם), דס"ל להר"מ שהשאלה השניה על טוה"נ קשורה גם לאיביעא הראשונה, וממילא כאשר נפשט הספק השני שטוה"נ שלו, נפשט גם הספק הראשון ומוכרח שהמפריש משלו על של חבירו תרומתו תרומה, וכאמור כן הכריע מרן השו"ע להלכה. ועל סברת הכס"מ תמה הרב מל"מ על הרמב"ם שם, וכן כתב להקשות בביאור הגר"א על השו"ע שם. אולם מאידך רבינו המהר"י קורקוס על הרמב"ם גם כתב כסברת מרן הכס"מ, וכ"כ הב"ח, ועוד נתבארו הדברים בשאר אחרונים. אלא שבאמת לאחר מה שכתבנו לעיל שבמקום שהירושלמי פושט הספק, חשיב פשיטותא, י"ל דהכא נמי מטעם זה פשט הרמב"ם את הספק הראשון, שהרי הירושלמי בנדרים (פ"ד ה"ג), להבדיל מהבבלי שהביא שני ספיקות והספק הראשון אי מהני כלל להפריש

ובאמת שהדברים פלאיים, שהרי להדיא הירושלמי בתרומות (על המשנה הנז' ולפנינו בפ"ב סוף הל' א) מביא כדברי הגמרא בגיטין את אותה מחלוקת לגבי הנוטע בשביעית, ובהמשך מביא את ב' הטעמים של חשד ומונין להסביר את דברי רבי יהודה ודרבנן וז"ל הירושלמי שם: 'מה טעם דרבנן, נחשדו על השביעית ולא נחשדו על השבתות, דבר אחר מונין לשביעית ואין מונין לשבתות', ובהמשך הביא הירושלמי נפ"מ בין הטעמים ונביא להלן. ועל כן הכתוב שם בכרם שלמה לא ברירא לי, ומאי אהני לי האי כללא שדרכו לפסוק כהירושלמי וצל"ע.

זה. ובערוה"ש שם יישב דאפשר שהרמב"ם לא חילק דהאידנא אי אפשר לסמוך על זה. עכ"ד. ודברי טעם הם דהיכן יש כדורו של רבי יהודה בדורינו. עכ"פ מו"ר הג"ר שמ"ע בכר"ש שם, כתב ולפי מ"ש לעיל שהוא ז"ל פסק כהירושלמי, משום שבבבלי בגיטין נחלקו בזה ר"מ ור"י, אתי שפיר דע"כ השמיט דין זה, משום שבירושלמי סתמו וכתבו דאסרו שוגג אטו מזיד, ולא חילקו בין מקום שהם חשודים למקום שאינם חשודים. וסיים שם: ואולי זו סיבה נוספת לכך שמרן ז"ל בכסף משנה הביא רק הירושלמי על דברי הרמב"ם, ולא הזכיר כלל את הגמ' דגיטין ע"כ.

והנה בהמשך ציין שם מו"ר בכרם שלמה לספר המפתח שציינו בשם ערוה"ש (שמיטה ויובל סי' יז סעי' א) שהקשה שם בסוף הסעי', מדוע לא חילק הרמב"ם את החילוק של הגמ' בגיטין שלמ"ד משום החשד, היינו דוקא במקום שחשודים אולם במקום דחמירא להו שביעית לא חיישינן לחשד, ומדוע הרמב"ם השמיט חילוק

והנה הדברים מאירים לעצם הענין שלטעם חשד הביא הירושלמי נפ"מ אחרים ולא הביא החילוק בין המקומות, והוא טעם מצוין בפנ"ע, אולם אינו מחמת שסתמו וכו', כיון שאדרבה בירושלמי לא סתמו והביאו ממש כדברי הבבלי נאגב יש להעיר שהערוה"ש שם מביא להדיא שמקור

משלו על אחרים, כאן הירושלמי לא הביא כלל ספק זה, אלא כתב רק את הספק השני: 'המתקן פירותיו של חברו שלא מדעתו טובת הניית מעשרותיו של מי. רבי אבהו אומר של מתקן. רבי זעירא אמר של בעל הפירות'. כלומר פשיטא לירושלמי דמהני הפרשה זו, ורק שואל טובת הנאה של מי היא. וכ"כ המראה פנים על הירושלמי שם 'וס"ל להאי ש"ס התורם משלו על של חברו, אין צריך דעת, דזכות הוא לו, וכו', וע"כ דפליג על סוגיית הבבלי וכו', ע"כ. הרי להדיא דס"ל שכן פשטות דברי הירושלמי, ואחר שהבבלי נשאר בספק, ובירושלמי כתב הדין בפשטות, ממילא ברור מהיכן מקורו של רבינו הרמב"ם. וכבר כתב רבינו האור שמח (על הרמב"ם שם) שמקור דבריו הוא בירושלמי, וכ"כ מרן הגרשז"א במעדנ"א (בהל' תרומות שם באות ב), הנה אם כן מקורו של רבינו הרמב"ם טהור הוא.

הדין של הנוטע בשביעית, הוא בבבלי בגיטין ובירושלמי בתרומות, ושוב הקשה את שאלתו, ולא יישב שהיינו משום שהירושלמי השמיט, ודוק].

אולם האמת פשוטה מן הכל, והטעם שמרן הכסף משנה הפנה לירושלמי, הוא מחמת דברים ברורים הכתובים בהמשך הירושלמי שם, ונשנה את דברי הירושלמי שם בהמשך [כתבתי וביארתי כגירסת הרש"ס סירילאו והקרבן העדה]: מה טעם דרבנן? נחשדו על השביעית ולא נחשדו על השבתות. ד"א מונין לשביעית ואין מונין לשבתות. ומקשה הירושלמי, היאך עבידא [מה הנפק"מ, ומביא הירושלמי ב' נפק"מ]: נטע פחות משלשים יום לפני שביעית ונכנסה לשביעית, אין תימר חשד, אין כאן חשד. אין תימר מונין, יש כאן מונין. [נפק"מ שניה -] נטע פחות משלשים יום לפני מוצאי שביעית ונכנסה שמינית, אין תימר חשד, יש כאן חשד.

ומסיים הירושלמי: ואתיא [כלומר דעת רבי יהודה שסובר שהנוטע בשביעית בשוגג יקיים סובר] כמ"ד מפני מונין. ברם [אבל א"א לומר שסובר] כמ"ד מפני חשד, וקנסו שוגג מפני מזיד [שאם כן היה לו לגזור שוגג אטו מזיד בשביעית כמו שגזר כהאי גוונא לגבי שבת]. אם כן סיכום הירושלמי שדעת רבי יהודה משום מונין, ודעת רבנן משום חשד. [ובפנ"מ גרס איפכא ואתיא כמ"ד מפני החשד,

כמו הגירסא במס' שבת, אולם אנו פירשנו לפי הגירסא הנמצאת בדפוסים שלפנינו וכפירוש הרש"ס, וראה עוד בנועם ירושלמי, ובתוס' רי"ד ועוד].

והשתא נתנה ראש ונשובה אל דברי רבינו הרמב"ם, שפסק שהנוטע בשביעית יעקור, גם בנוטע בשוגג, אם כן לדברי הירושלמי ע"כ שהיינו מפני החשד, וממילא ברור שהכסף משנה הפנה לירושלמי כי שם הוא מכריח את הטעם למ"ד שגם בשוגג יעקור.

ויש להוסיף עוד, שהנה בירושלמי שם הביא בנפק"מ בין הטעמים, בנטע בתוך שלושים יום לשביעית, ובתוך שלושים יום לשמינית, וזה נפק"מ לשני הטעמים הנז'. והנה רבינו הרמב"ם לא חילק אימתי נטע בשמיטה, ונראה ברור שגם בשלושים יום האחרונים, צריך לעקור, וזה ודאי מתאים לטעם חשד, ולא לטעם מונין וכדברי הירושלמי, הנז'.

אלא שנצטרך להבין מדוע בצד השני של הנפק"מ כאשר נטע בתוך שלושים לשביעית יעקור, והרי שם יהיה הטעם רק משום מונין לכאורה, וכדברי הירושלמי בתרומות, ולפי"ז צריך ביאור מדוע הרמב"ם פסק להדיא בסופ"ג מהל' שמיטה (הי"א) שאסור לנטוע גם בערב שביעית, וחישב את הזמנים שמותר לנטוע לפי מנין השנים של מ"ד יום לפני כן, ולכאורה כל זה לטעם

מונין ולא לטעם חשד, שאם כטעם חשד צריך להיות מותר כי איזה חשד יש אם נטע קודם שמיטה, וכדברי הירושלמי בתרומות הנז'?

אולם באמת כד תידוק, תראה שאין לשון הרמב"ם שם כלל דאיירי משום מונין כפשוטו, שהרי אם זה מצד מונין כפשוטו, הרי החשד הוא שאחר שנים כשיצא מערלה יבואו לחשוד ששתל בשמיטה, וכמבואר בבלי ובירושלמי הנז', ובגליון על הרמב"ם כך הביא רעק"א מהסבר רבינו הרמב"ן עמ"ס ר"ה דף ט ע"ב, שזה הכוונה ברמב"ם שהיינו משום הרואים שיחשדו כאשר ימנו את שנות הערלה.

אולם באמת מה נעשה, והרמב"ם להדיא כתב טעם אחר 'ודבר זה אסור לעולם, מפני מראית העין, שמא יאמר הרואה, בשביעית נטעו, הרי שלא מדובר מפני המונין לערלה, שלאחר שנים יבואו למנות את החשבון של השנים, אלא שכעת בשנה השביעית, יראה הרואה ויאמר שאלו נטיעות קטנות הן, ויאמר בשביעית נטעו, והן אמת שכיצד יכול להבחין הרואה בין שתיל שהוא 40 יום לבין שתיל של 44 יום, אבל כנראה שהיה צורך להגדיר גבול של חשש, וכאן הוא הוגדר בדומה לשנות ערלה. ועוד שאם הרואה ישמע או ישאל ויאמרו לו שזה עץ בן שנתיים, לא יחשוד, אולם כאשר יאמרו לו שהוא בן שנה, מייד יחשוד שנטע בשביעית, ולכן דבר זה אסור לעולם וכלשון

הרמב"ם, וטעם זה מבורר הוא כמו טעמו של הרמב"ם לגבי נוטע בשביעית שגם שם הטעם הוא מפני החשד. ובאמת בנידו"ד הדברים מבוארים להדיא ברבינו המהר"י קורקוס שכתב על הרמב"ם שם בסוף הל' ג בד"ה ודבר זה, בזה"ל: 'אפשר שדעת רבינו שכיון שאין תוספת בזמן הזה, ודאי הטעם הוא מפני החשד, וכך ביאר שם בהמשך לגבי בנו, ונבאר להלן.

ושוב ראיתי בהערות על חי' הרמב"ן (הוצ' אור עולם) שכבר כתבו שטעמו של הרמב"ם איננו טעמו של הרמב"ן, אלא טעמו משום החשד, וכתבו 'אבל הרמב"ם דפסק כטעמא דנחשדו וכו', לכן מפרש כאן טעם אחר דפחות מל' יום לפי ר"ה אסור, משום חשדא דמראית עין שיאמרו בשביעית נטע, ע"כ.

והדברים מבוארים להדיא בירושלמי במס' שביעית בפ"ב ה"ד, על האי דינא שאין נוטעין פחות משלושים יום, מסתפק הירושלמי: 'נטעו ומת, בנו מהו שיהיה מותר לקיימו? תני רבי יעקב בר אבבי דברדליה, נטעו ומת אסור לקיימו. ומוסיף הירושלמי שם, ואתיא [כלומר ספק הירושלמי הוא -] כמאן דאמר מפני החשד [כלומר יש מקום להסתפק מפני החשד אם גם את בנו קנסו או לא] אבל לא מפני הבניין [המנין של השנים, שלטעם זה אין כלל מקום להסתפק כי פשיטא שהבן חייב לעקור-] אב, בנו

בונה [כלומר אם מפני המונין מה נפ"מ אם זה האב או הבן, הרי כל שידעו שהשנה ראשונה לערלה היא השמיטה יבואו לחשוד בו]. נמצינו למדים לגירסא זו, שכל הסוגיא שם היא מפני החשד, וכמבואר בפני משה על הירושלמי שם במשנה ובגמרא, שטעמא דאין נוטעין הוא מפני החשד וכמבואר בירושלמי דלהלן, עכ"ד. ואם כן גם רבינו הרמב"ם, סובר כפשוטו הירושלמי שהוי מפני החשד, והולך בזה לשיטתו, בנוטע בשביעית שיעקור, והוא הדין קודם שביעית, הוי מפני החשד, ולא משום מונים, וזאת הסיבה שהוסיף שגם היורש יעקור, כיון שלשיטתו שזה מפני החשד היה מקום להסתפק, אולם לאחר שהכריע הירושלמי שגם הבן יעקור כתב הרמב"ם שגם היורש חייב לעקור. ובדרך זו הלך לבאר את הירושלמי בתוס' רי"ד על תרומות שם, ובפירושו הרידב"ז על הירושלמי כאן בשביעית. והוא הפירוש המבואר ביותר שאין צריך כלל לשנות הגירסא מלשון הגמרא אשר לפנינו.

גם לביאור הפני משה שביאר את דברי הירושלמי בדרך אחרת מוכרח דאיירי רק למ"ד מפני החשד, וזה ביאורו שם, נטעו ומת, מהו שבנו יהא מותר לקיימו, ואתיא כמ"ד מפני החשד: 'שלא יהו חושדין שנטעו בשביעית מאחר שאינו ניכר אם נטעו קודם שביעית, והלכך בנו ג"כ אסור

לקיימו מהאי טעמא שלא יאמרו מקיים הוא נטיעה של שביעית. אבל למ"ד דטעמא הוא מפני קנס חכמים שקנסו אותו לעקרו על שעבר ובנאו ונטעו פחות מל' יום לפני שביעית, אב בנו בונה, בתמיה כלומר זה שייך דוקא אצל האב שהוא בנאו אבל בנו וכי הוא בנה דליקנסיה ולדידיה קנסו רבנן לבריה לא קנסו רבנן. ע"כ. הרי שגם לביאור, כאשר רבינו הרמב"ם ס"ל שהבן חייב לעקור, בהכרח דס"ל שהטעם מפני החשד, ואם כן הרמב"ם בסופ"ג גבי נטיעה שלוש יום קודם ר"ה גם הוא משום חשד, מחמת מראית העין ולא מחמת מונין. ובזה רבינו הרמב"ם נוקט כהירושלמי הכא במקומו בשביעית, שזה משום החשד. וזה מתאים לשיטתו בשאר מקומות.

ואמנם יש המהפכים הגירסא בירושלמי ממה שכתוב לפנינו, ולדעתם הגירסא, שדעת רבי יעקב בר אביי שמותר לקיימו, ובדרך זו הלך מרן החזו"א (יז, לא) ולכאורה כן משמע בביאור הגר"א, וכ"כ בד"ר"א (פ"א ס"ק צח), ולדבריהם אם הוא מפני החשד, מותר הבן לקיימו, אך משום מונין אסור, יעו"ש, [ועפ"ז תבין כמה דברים בד"ר"א שם ודוק]. אלא שבכל הדפוסים שלפנינו אין זה כך, וכך כתבו רוב ככל הנו"כ.

ושו"ר שכן גרס רבינו מהר"י קורקוס על הרמב"ם הנז' שכתב בד"ה נמצאת אומר 'תנא רבי יעקב אומר,

אלא שלמעשה אם עיקר הטעם הוא משום חשד, לכאורה אין מקום לחלק בין אילנו פרי לעצי סרק, שבכולם צריך להרחיק מ"ד יום, כדי שלא יבוא לידי חשד ומראית עין. ולכן רבינו הרמב"ם לא חילק בין סוגי האילנות, וכך באמת כותב מרן הגרשז"א בכר"צ בפ"א הערה יב בדעת הרמב"ם, אלא שלמעשה כתב שאפשר להקל בסרק ולסמוך על הפוסקים דס"ל ברמב"ם שהוא משום מונין, וכיון שבסרק אין חשש מטעם זה, אפשר להקל, יעו"ש, ויעו"י בספר שביתת השדה בפ"ד סעי' י ובהערה שם. ומה שכתבנו לעיל הוא דלא כפי שנקטתי בפשיטות בשביתת השדה שם בהערה 3, וה' ית' יצילנו משגיאות.

בברכה

שניאור ז. רווח

נטעו ומת בנו אסור לקיימו, ואחיא כמ"ד מפני החשד' ע"כ. ובה כתב לחלק בן מש"כ הרמב"ם בפ"א הי"ג שהחורש בשביעית ומת, יזרענה בנו, ושם לא קנסו, ובנטיעה קנסו, וע"פ הירושלמי מסביר שהאיסור בבנו מפני החשד, וכיון שיש חשד, גם הבן חייב לעקור, עי"ש בטעמו. עכ"פ גירסת המהרי"ק כפי הגירסא שלפנינו שדעת רבי יעקב שזה אסור, והוא הגירסא ברמב"ם והוא הטעם מחמת החשד. וכך מבאר שם המהרי"ק לעיל מיניה, את כל דברי הרמב"ם שם שהיינו משום החשד. ומכל זה מוכרח ומובן שרבינו הרמב"ם הולך בשיטתיות כטעם החשד וכמבואר בירושלמי וכמבואר לעיל, וכך מוכרח מהכרעת רבינו הרמב"ם בכמה ענינים שאמרו עליהם בירושלמי שהם רק לטעם החשד, וממילא ברור מדוע הפנה מרן הכסף משנה לדברי הירושלמי ולא לדברי הבבלי.

ב. וכתב לי ידידי הרה"ג רבי ישראל אנקווא שליט"א 'וממוצא דבר נמצינו למידין שהירושלמי במסכת שביעית חולק על הירושלמי דמסכת תרומות בנדון נטיעה שנקלטה בשלושים יום הסמוכים לשביעית, דלירושלמי דתרומות כל מה ששיך לאסור הוא רק אם קיי"ל הטעם משום מונין, אך אם הטעם הוא מפני החשד לא קנסו אלא בנוטע בשביעית עצמה, וכלשון הירושלמי התם, 'נטע פחות משלשים יום לפני שביעית ונכנסה לשביעית, אין תימר חשד, אין כאן חשד', ע"כ. ואילו להירושלמי דשביעית שמביא על המשנה ד'אין נוטעין וכו' פחות משלשים יום לפני ר"ה ואם נטע וכו' יעקור', אף את הטעם דמפני החשד, מבואר דאפשר להעמיד את המשנה לכו"ע, גם כמ"ד מפני החשד וגם כמ"ד דמונין. ולשיטת הירושלמי בתרומות צריך לומר דהמשנה בשביעית שקנסו וחייבו לעקור אף בנוטע קודם השביעית היא רק כמ"ד דמונין. וקיי"ל כהירושלמי בשביעית דהיא סוגיא בדוכתא וכמו שפסק הרמב"ם'.

**קיום מצות הפקר בשביעית בשדה ובחצר הבית - ובן יתבאר
גדר הדין שצריך לפרוץ פרצות בשדהו והמסתעף לרוצה
לנעול חצירו מפני המזיקים ושאיין דין זה נוהג באילנות
שבחצר הבית**

עש"ק פר' אמור תשפ"ב

**א. דברי המכילתא שמעיקר הדין יש
לפרוץ פרצות סביב השדה**

נאמר בתורה (שמות כג, יא) "והשביעית תשמטנה ונטשתה", ובגמרא במו"ק (ג, ב) דרשו הפסוק על דיני המלאכות וז"ל שם: 'תשמטנה - מלקשקש, ונטשתה - מלסקל'. וכן דרשו במכילתא דרשב"י עה"פ כאן. וכן ביאר רש"י על הפסוק שם תשמטנה מעבודה, ונטשתה, לפירוש א' היינו לאחר זמן הביעור, ולפירוש ב' מכל מלאכה. וברמב"ן (שם) השיג על רש"י לגבי ענין הביעור, ולגבי שאר מלאכות שאינם אלא מדרבנן, יעוי"ש. והוא ביאר, ונטשתה שלא תאסוף את תבואתה, אבל תעזבנה, ואכלו אביוני עמך וחיות השדה פרי העץ ותבואת הכרם, וכן ונטוש את השנה השביעית. וראה באריכות בפ' הרא"ם ועוד מנו"כ איך ביארו את דברי רש"י. אולם במכילתא דרבי ישמעאל שנינו, (משפטים פר' כ) 'והשביעית תשמטנה ונטשתה. תשמטנה, בעבודתה, ונטשתה באכילתה. ואין לי אלא פירות, עשבים מנין, תלמוד לומר ונטשתה, מכל מקום. דבר אחר והשביעית תשמטנה ונטשתה, מפני מה אמרה

תורה, לא שיאכלו אותה עניים, הרי אני מכניסה ומחלקה לעניים, תלמוד לומר והשביעית תשמטנה, ונטשתה, מגיד, שפורץ בה פרצות אלא שגדרו חכמים מפני תקון העולם. כלומר לפי הביאור השני, אין המדובר על שבייתה ממלאכות, אלא על הפקר הפירות. וכן מתבאר בדברי הרמב"ם בהל' שמו"י פ"ד הכ"ד, וכן הוא בס' המצוות (מ"ע קלד).

והנה מדברי המכילתא למדנו שמעיקר הדין יש לפרוץ בפועל פרצות גם אם המקום סגור ומגודר, אלא שמפני תיקון העולם תיקנו שפרצות ושבירה אין צורך לעשות. ובספר שביתת השדה פי"ב הערה 3 הבאתי את דברי הנו"כ על המכילתא כיצד ביארו ענין תיקון העולם, כאשר בספר שבות יהודה פירש, כדי שלא יפסידו העניים את האילנות. ובפ' הרב זה ינחמנו כתב, כדי שלא יכשלו הרבים בעפר ובאבנים. והרב מי החסד פירש, כדי שלא יצטרכו להוציא הוצאה להרוס את הגדר ולבנותו אחר השביעית. ובפ' זית רענן שם כתב, שהחשש שמא העוברים והשבים יחריבו את האילנות, ולכן מותר לסגור את הפתח אך לא לנעול במנעול. ועי' עוד בדברי הרב מרכבת המשנה שכתב לדייק מדברי המשנה

במו"ק: 'ובשביעית בונה כדרכו', והביא דברי רש"י שם שהתירו לבנות גדר אע"ג שנראה שעושה כעין נטירותא לפרי, וראה שם איך יישב לפי"ז את דעת הרמב"ם שכתב שאסור לנעול כרמו ושדהו וראה עוד להלן שהבאנו עוד מדבריו, יעוי"ש.

ב. אם החובה לפרוץ מן התורה או מדרבנן

ואם החובה שצריך לפרוץ פרצות, היא מדין תורה, או שהיא דין דרבנן והפסוק הוא אסמכתא, באמת מצד הסברא נראה שאין זה קשור להפקר הפירות, ובאמת מעיקר דין תורה שיפקיר הפירות, וכל שאר העניינים הם היכי תמצי להגיע לפירות, או לחילופין שיהיה ניכר כל כך שזה הפקר באופן שהוא פרוץ פרצות שלא יהיה גדר ויהיה ניכר שזה הפקר, אולם אין זה תנאי בהפקר. ואפשר שבאמת מן התורה נתחדש דין מיוחד בשמיטה, שלא די שיהיה הפקר, אלא שיהיה ניכר באופן מיוחד, ורבנן הם שביארו שהיכר הזה יעשה באופן של לפרוץ פרצות, ומפני תיקון העולם ביטלו היכר גדול זה, אולם ודאי שהשאירו את עיקר ההפקר, והשאירו היכר שאין המקום נעול, ויכול כל דיכפין ליימי ולייכול. אלא שראיתי שהרב תורה תמימה בביאורו על הפסוק כאן (בהערה עו) כתב: 'ר"ל מדין תורה כל כך צריך להפקיר שדהו בשביעית עד שיפרוץ הגדר של השדה, אלא שחכמים גררו שלא יפרוץ פרצות בשדהו מפני

תיקון העולם, אבל לגדור בודאי שהוא עובר ומבטל מצות עשה'. כלומר, בזה שלא פורץ פרצות עדיין לא עובר על עשה, אלא רק כאשר מונע מן האנשים להיכנס, ואם כן תיקון חכמים הוא אכן לבטל את הכתוב בתורה אלא שזה בשב ואל תעשה דיש כח ביד חכמים לעשות זאת. ושו"ר שאפשר לומר שכן נראים דברי הרמב"ן (ויקרא כה, ה) בהביאו את דברי המכילתא כתב וז"ל: 'וכן מן התורה, שלא יהא אדם שומר שדהו ונועל בפני עניים בשביעית ואפילו רוצה להפקיר אותן בשעת לקיטה, אלא יהא השדה כל השנה מזומן ומופקר לעניים. כך שנו במכילתא (משפטים כ, יא), "ואכלו אביוני עמך", וכי מפני מה אמרה תורה לא שיאכלו אותה עניים הרי אני מכניסה ומחלקה לעניים, תלמוד לומר והשביעית תשמטנה, ונטשתה, מגיד שהוא פרוץ בה פרצות, אלא שגדרו חכמים מפני תיקון עולם. והגדר שגדרו חכמים, שלא יפרצו פרצות בשדה ובכרם, אבל לא שיהא הוא משמר שדהו ומכניס הפירות לעבור על דברי תורה'. ע"כ. ויותר נראה שגם בדבריו יש מקום לומר שעיקר דין תורה שלא יהיה שומר ונועל, ולא על כך שצריך לפרוץ פרצות. ודברי התורה תמימה אין להם בהכרח מקור שגם ענין הפרצות הם מעיקר דין הפקר מדאורייתא בשמיטה. ולכן ברור שחכמים לא עקרו כלום בשביעית במה שתיקנו מפני תיקון העולם, ואף שיש

כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה, מכל מקום, אין בזה עקירה, כי המקום נשאר פתוח כל העת ומופקר כל העת ועיקר המצווה מתקיימת, רק צורת ההפקר איננה בולטת בזה שהוא שובר לגמרי את הגדרות שמסביב. שהוא פרט בתורת ההפקר, ולא עיקר דין הפקר, שסו"ס השדה מופקר ופתוח לכולם. ומה שאמרו 'מפני תיקון העולם' אין הכונה שעקרו חכמים את עיקר הדין אלא לומר שמן הראוי היה לחכמים להצריך שיפרצו פרצות בגדרות החצר ומפני תיקון העולם לא חייבו לעשות כן.

והנה בספר שביתת השדה (שם) הבאתי מספר מרכבת המשנה על המכילתא (שם אות יח) להסביר את האמור במו"ק (דף ו ע"ב) שלהבדיל ממועד, בשביעית בונה את הגדר כדרכו, והביא מדברי רש"י שם (בד"ה ובשביעית) שכתב ש'בשביעית בונה כדרכו מתחילה, אע"ג דמיחזי דעביד נטירותא לפרי', והקשה לפי"ז על דברי הרמב"ם שכתב (בפ"ד הכ"ד) שהנועל כרמו עובר על ביטול מ"ע, וכתב ליישב שדברי המשנה איירי שאין פרי, ודברי הרמב"ם כאשר יש פירות. ע"כ. ובאמת שאינו נצרך לכל זה, כי כל שבפועל הוא הפקיר את הפירות, ובזה שאין המקום נעול וסגור מתקיימים תנאי ההפקר. ואין צורך להגיע שיש סתירה בין הדברים, שלא אסר הרמב"ם אלא נעילה או גדר הכל סביב, וכך צריך

להסביר דברי מרן הכס"מ והמהרי"ק שם שהסכימו לאסור בניית גדר גם לאחר התקנה של חכמים מפני תיקון העולם, שהכוונה לגדר שלא מאפשר כניסה, אולם אם מאפשר כניסה, עצם הגדר לאחר התקנה שפיר דמי לגדור כי יש בזה מפני תיקון העולם שלא יהרסו לו ויחריבו המקום, ולכאורה אין סתירה בין הדברים. ובאמת שבדברים ששלח לי ידידי הגרימ"פ שליט"א, ראיתי שהביא דברים אלו שכתובים להדיא ברבינו המאירי על הסוגיא במס' מו"ק (שם בד"ה ומקרינ) וז"ל: 'ומקרינ את הפירצה במועד כלומר שאם יש פירצה בגנתו גודרה במועד שלא תהא פתוחה למזיקים דרך קירוי ובבנין עראי כגון סתימת אבנים בלא טיט ובלא סיד או בהוצא ודפנא. אבל בשביעית בונה כדרכו ואף על פי שנראה כמכוין לשמור את הפרי מ"מ הואיל ואין מתכוין אלא לשמירת גוף הקרקע שלא ידרס מותר ובמכילתא אמרו ובשביעית תשמטנה ונטשתה מגיד שהוא פורץ בה פרצות אלא שהקלו חכמים וגדרו מפני תקון העולם שלא להפחית את השדות ומשנתנו אחר שגדרו חכמים בכך היא שנויה'. ע"כ. הרי שלהדיא בדבריו דאיירי גם אם יש פירות בפנים, ועם כל זה מותר כיון שאין כוונתו אלא לשמירת הקרקע, והדין איירי לאחר התקנה. וממילא גם הרמב"ם דאיירי לאחר התקנה לא אסר אלא באופן שאינו מאפשר כניסה אל השדה. ועוד למדנו

מדבריו שכאשר כל כוונתו לשמירת גוף הקרקע איננו עובר על מצוות הפקר, אולם ברור שהוא מאפשר גישה לפירות שהם הפקר שבלי זה ודאי שיש כאן ביטול עשה גם לאחר תקנת חכמים.

אלא ששוב ראיתי בשו"ת הרשב"ש (סי' רנח) דס"ל שתקנת חכמים זו עוקרת דין תורה שחובה לפרוץ פרצות. שהנה מדברי המכילתא הנז' כתב להוכיח ששמיטה בזמן הזה דרבנן, שאל"כ, אלא זה מהתורה, היאך יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה?! וז"ל שם: 'וכן במכילתא פרשת משפטים ואכלו אביוני עמך וכי מפני מה אמרה תורה לא שיאכלו עניים הרי אני מכנסה ומחלקה לעניים תלמוד לומר תשמטנה ונטשתה מגיד שהוא פורץ בה פרצות אלא שגדרו חכמים ז"ל מפני תיקון העולם, ע"כ. ואם היא מן התורה איך יבטלו חכמים ז"ל דבר שהוא מן התורה. והגדר שגדרו חכמים ז"ל הוא שלא יפרצו בה פרצות כדי שלא יכנסו גוים, אבל להיות יושב ומשמר להיות כשלו להכניס הפירות ולמנוע העניים ממנו לא, כמו שכתב הרמב"ן ז"ל. עכ"ד. כלומר הגם שהיה אפשר לומר שאין כל עקירה של דין תורה, אלא ביאור אחר באופן ההפקר, ולא עקירת הדין לחלוטין. וגם אם נימא שיש כאן עקירה, עדיין הרי יש כח ביד חכמים לעקור הדין בשב ואל תעשה. עם כל זאת הוא תפס שיש כאן עקירה ולא נחה דעתו עד שאמר שעקירה זו

איירי בזה"ז שהשמיטה דרבנן. ואפשר דהוא משום דס"ל שאכן מן התורה עיקר דין הפקר הוא לפרוץ פרצות והוא תנאי בהפקר של שביעית, וממילא הוא אינו מקיים מצוות הפקר בפועל. ועוד אפשר דהוא ס"ל דשרי להושיב שומר בפועל שמונע להיכנס אלא שכמו שכתב שם תפקידו רק למנוע מן הגוים שלא יבזזו נוראה בשביתת השדה שם בסעי' ד ובהערה 4 שם מש"כ לגבי הפקר לנכרי], אך לא חלילה לשמור ולמנוע מהעניים להכנס שזה ודאי ביטול ההפקר של הפירות ואסור. נואי נימא שמותר גם לבנות כדרכו, הרי שיש כאן עקירה בקום ועשה וכדברי המאירי הנז' ודוק].

נמצינו למדים, שלפני התקנה לכו"ע היה צריך לפרוץ פרצות סביב הפרדס והכרם, או שיש בזה מתנאי ההפקר שיהיה ניכר ואפשר שהוא רק מדרבנן ולא מן התורה, שמה"ת די שהוא מופקר ויש גישה לכל דיכפין. או שהוא מן התורה דחייב לפרוץ פרצות וזה צורת ההפקר של שביעית. ולאחר התקנה, לכו"ע אין צריך לפרוץ פרצות. ומתקנים את הגדר בשביעית כדרכו, כי אין מכוונים לשמירת הפירות אלא לשמר את הקרקע שהתירו לשומרה מפני תיקון העולם [ומה שכתב מרן הכס"מ שאסור לבנות גדר, היינו באופן שמונע הגישה לפירות ההפקר]. אולם לנעול את הדלת ולא לאפשר גישה הדבר אסור ומבטל בזה מצוות עשה.

יש מי שהתיר להושיב שומר למנוע מן הגויים לאחר התקנה, אולם לא את עניי ישראל. ואף אם יפקיר את הפירות, ואף אם יאסוף אותם ויחלקם לעניים, כל זה נוגד את גדרי ההפקר וכמבואר במכילתא דבר זה אסור בשמיטה.

ג. דברי הראב"ד שיש לבקש רשות כדי שלא להתרגל בשאר שנים להכנס

והנה הרב מל"מ על הרמב"ם כאן הביא מדברי הראב"ד בפירושו למס' עדויות (פ"ה מ"א) על דברי המשנה לפי הגירסא שאין אוכלין אלא בטובה, שהכוונה שהגם שמהתורה אדם יכול להכנס כרצונו ואימתי שרוצה, מ"מ אומרים בית הלל שאין אוכל אלא בטובה, וזה כדי להחזיק לו טובה לבע"ב, ושלא יכנס לשדה שלא מדעת בעה"ב. ומסביר הראב"ד שהטעם הוא כדי שלא ירגיל את עצמו כן בשאר השנים. ע"כ. וברור שגם לדעתו אין רשות לבעה"ב למנוע מאף אחד להכנס ואדרבא חייב לסייע לכולם, רק מפני הנימוס שגם זה לענ"ד נכנס בתיקון העולם, ס"ל שישאלו ויודיעו, אולם לא באופן שהוא מונע ממנו, שדבר זה אסור. [אמנם זאת יש לידע שגירסא זו איננה גירסת שאר הראשונים שגרסו שם במשנה שלדעת בית הלל אין אוכלין בטובה, וראה נ"כ על המשנה, ובאמת

שכבר הראב"ד גופיה בתו"כ כ' דהגירסא העיקרית כמו שבביעית ולא כפי הגירסא כאן שהיה לפניו שאין אוכלים אלא בטובה].

ד. בחושש מפני מזיקים אי שרי לנעול ולרשום איך נכנסים

והנה מטעם כל האמור כתבתי בספר שביתת השדה (שם) שכל שמשאיר הדלת לא נעולה שפיר דמי, ויותר מזה כתבתי דאם יש חשש לגניבה של שאר הדברים או כל מזיק ומרעין בישין יכול לנעול הדלת, וישים שלט שהכל הפקר וניתן להיכנס לאחר נטילת המפתח מהבית. ואין בזה הפקעה של דין הפקר, וכבר נתפרסמו כמה עדויות שכן הורה מרן החזו"א. וכעת ראיתי בשו"ת להורות נתן (הט"ו סי' פ"א) שכתב שמדברי הראב"ד הנז' מוכח שאין חייב לפתוח את דלת שדהו, דגם בזה שייך טעמו של הראב"ד שלא יהא רגיל להיכנס וכו'. ע"כ. אלא שלמעשה כאמור גם הראב"ד עצמו כתב במקו"א שגירסא זו איננה העיקר, ואדרבא הגירסא העיקרית היא שאין אוכלים בטובה ולכאורה מהא ליכא להביא ראיה. אולם לעיקר הדין נראה שהעיקר להלכה דכל שלא נועל את שדהו שאי אפשר להכנס כלל, שפיר דמי ומקיים בזה מצוות הפקר.

שימוש אחר בבית שיעשה כפי רגילות השימוש של בני האדם.

ה. אם חייבים להיות זמינים ולפתוח בכל שעות היום והלילה

והנה שלח לי ידידי רבי ישראל פלמן שליט"א ששמע מהגאון בעל אילת השחר הגר"א ל"שטיינמן זצוק"ל, שבשמיטה יש דין שאסור שיהיה שמור בכל עת, ולכן אי"ז כדין פאה שנותנים לו ג' פעמים ביום להכנס לשדה, אלא צריך שיהיה במצב של הפקר כל שעה. ואם חושש מן המזיקים רשאי לנעול ולכתוב שאפשר לקחת המפתח מבני הבית ובתנאי שיש כל היום אנשים בבית. והוסיף שכן הדין מי שיש לו גינה בתוך חצר ביתו צריך לתת לו אפשרות בכל שעות היום שיהיה ביתו פתוח, וכל שנועל את ביתו הרי זה שמור, ולפיכך כשאין בעל הבית בביתו צריך להשאיר מפתח אצל אחד מהשכנים או המכרים כדי שלא יחשב שמור, עכ"ד. ובתשובה ששלח לי האריך ידידי הרי"מ שליט"א לדון האם ההפקר הוא גם הקרקע עד אשר הפקירה תורה כל הקרקעות שזקוק כדי להגיע לפירות וכך שמע מהגר"א ל"שטיינמן זצוק"ל. וכן דן לגבי עץ שנופו עם פירות נוטים לחצר אחרת ושם אין הוא בעלים של העץ אך יש לו פירות שמיטה בחצירו שהם הפקר, ודעת הגר"א ל"שגם בחצר אחרת הקרקע הפקר לטובת הענין ודעת הקה"י שאין זה כך ובעל החצר זכה בפירות בקנין חצר, והדברים עוד ארוכים שם.

ולפי"ז אמרתי שמי שיש לו גינה מאחורי ביתו, שהכניסה לשם דרך הבית, וכן מי שיש לו אילנות בראש הגג הפתוח, שפשוט וברור שאין צריך להשאיר את הדלת של הבית פתוחה, אלא יסגור אותה כדרכו, ורק יוסיף ויתלה השלט שהוא מפקיר כל הפירות שגינתו שמאחורי ביתו או בראש גגו, ואפשר לבקש רשות להכנס וליטול, מכל מקום אין בנעילה זו שום חסרון בהפקר. ועוד הוספתי שאפשר לתאם זאת גם לשעות מסוימות ולא בכל עת ובכל זמן, אלא באופנים ובזמנים שרגילים בני אדם לקטוף, ולכן אין הוא חייב לקום ממיטתו כל העת כדי לפתוח ולהכניס את האנשים. שלא את ביתו חייבתו התורה להפקיר, אלא את הפירות שבעץ, וזה אכן מופקר כל העת, והדרך המובילה לעץ כל שהיא לא נגד תקנת העולם שפיר דמי להשאיר פתוחה, אולם כל שזה דרך ביתו הפרטי, והדבר נוגד את תיקון העולם, ונוגד את גדרי הפרטיות בביתו הפרטי של האדם, ואת צניעות בני ביתו, לא נאמר בשום מקום שיש עליו חובה להפקיר את כל אשר לו, בכל עת ובכל שעה, כדי להגיע אל העץ שעליו יש פירות שהם הפקר. וכך היה פשוט בעיני. שאל"כ תאמר שלפני תקנת העולם, יהיה חייב אדם לשבור את ביתו שיאפשר לאנשים להכנס בכל עת לגינה, ובוודאי שאין דין כזה, וממילא הוא הדין לגבי חובת סגירה ונעילה וכל

ובאמת אמרתי שאפשר אף לדייק כך מהכתוב בדברי הרמב"ן הנז' שכתב 'אלא יהא השדה כל השנה מזומן ומופקר לעניים', הרי שהדגיש כל השנה, ואם כן אין עת וזמן שיכול לנעול ולשמור.

אולם האמת תורה דרכה שדברי התו"כ הנז' לעיל שגזרו מפני תיקון העולם כולל בתוכו את כל אשר יש להימנע ממנו. וגם דברי הראב"ד הנז' לעיל גם אם גרסתו אינה עיקרית להלכה, אולם הסברא קיימת לעד. ואין שייך כלל שמי שהכניסה לחצירו דרך ביתו שיהיה אסור לו לנעול את ביתו, או שחובה עליו לפתוח כל היממה לכל נוקש ומבקש, והוא הוא תיקון העולם. ופשוט הוא שהפקר הוא מציאות של הפקר וזה עשה בעל החצר בהפקירו שהודיע זאת כאשר תלה שלט הפקר וביאר את כוונתו להדיא. וכמו כן אין באפשרותו לסרב כניסה שיבוא ויאמר שזה הבית הפרטי שלו, כיון שגם קרקע זו המובילה אל הפירות שהם הפקר, היא הופקרה לצורך ההגעה אל קטיף הפירות, אולם כאן נכנס תיקון העולם, שלא ישאיר את ביתו ואת חייו מופקרים, הן מבחינת ממון, והן מבחינת צניעות ועוד. ובוודאי שסברתו של הראב"ד קיימת שיש לחוש שירגיל אדם להכנס כל העת לבית חבירו. ולכן גם לא מסתבר שאם אדם רוצה או צריך לישון בלילה שיהיה חייב לקום ולפתוח כי יש אדם שרוצה ליטול מן ההפקר

בכל עת ובכל שעה. ולענ"ד כל זה נמצא בתיקון העולם כמבואר בתו"כ. ושור"ר בכמה אחרונים שהסכימו כך להלכה ואין חובה לחייב גם בשעות הלילה לקום ולפתוח, והפקר היינו שיש אפשרות לקטוף בזמן שבני אדם קוטפים, וכך הוא לשונו של הגר"נ קרליץ בספרו חוט שני (פ"ד אות לז) לאחר שהביא משמיה דהחזו"א דשרי לשים פתק על המנעול שהפירות הם הפקר ואפשר לקבל המפתח במקום פלוני, הוסיף וכתב, שאין להגביל את זמני הכניסה לפרדס, אך הוסיף שאין צריך שיבואו כל הזמן כולל בלילה שהוא לא זמן שאנשים רגילים לקטוף, יעו"ש. וכ"כ ראיתי שכתב הגר"י ליברמן בספרו שו"ת משנת יוסף (ח"ג סי' כט, לא) שלא חייבתו תורה לקום ממיטתו לפתוח לכל אחד שירצה, והוכיח דבריו מסוגיא של בור לפני מבור (חו"מ סי' קסט) יעו"ש [וראיתי שהקשה על הוכחה זו בספר קדושת שביעית בפ"ח הערה 19 בד"ה ולא אכחד, שאין הדברים דומים שם בחו"מ איירי במוכר שעל דעת כן מכר לו. אולם לא ידעתי מה ישיב על גינה בתוך גינה ובית לפני מביית]. וכ"כ בישועות משה (אהרונסון סי' ל) שיכול לקבוע לשעות מסוימות. ובשביתת השדה כתבתי שכ"כ באור לציון (פ"ד סי' ד). וכ"כ הגר"מ גרוס בספרו שדה מרדכי (פט"ו בהערה אות יד) שא"צ שיהיו כל היום בבית אלא יכתוב לשעות

שאפשר להיכנס. וכן ראיתי שמביאים ממרן הגריש"א, ועוד ראיתי שדיברו בזה באחרונים. וכן נלענ"ד עיקר.

ו. שבבית וגינה פרטית כלל לא נאמר איסור נעילה וק"ו לפרוץ פרצות

אלא שלענ"ד יש מקום גדול להוסיף ולומר שבתוך ביתו או בגינה שבתוך ביתו, כל האי דינא של שמור יש לו דין שונה לחלוטין, ולא בזה נאסר הגידור, ולא בזה נאסרה נעילת המקום, ולא עליו נאמר שחייבים לפרוץ פרצות. שכל דינים אלו בשדה ובפרדס נאמרו ולא בבית הפרטי כלל ועיקר.

וראשית למדתי זאת מדברי הרמב"ם הכא (הל' כב-כג), ובדברי הרדב"ז כאן, שהנה כתב הרמב"ם את אופני השינוי שלא יעבור על איסור של בצירה לעבודת האילן, ולכן עליו לעשות שינוי וכגון ענבים שלא ידרוך בגת אלא בעריבה, ועוד. ומביא הרדב"ז את דברי הר"ש שכתב דכל מאי דאסרינן הכא היינו מן המשומר אבל מן המופקר שרי כי אורחיה, כדמוכח בירושלמי את ספיח קצירך לא תקצור וכו' מן השמור בארץ אין את בוצר אבל בוצר את מן המופקר ע"כ. ומקשה על דבריו הרדב"ז, שהלא כל השדות הפקר הם בשביעית וכי איצטריך קרא שלא יבצור כדרך הבוצרים למי שעבר ושמר כרמו ולא הפקירו, ואפשר שמפני קושיא זו השמיט רבינו זה הירושלמי.

ואפילו תימא דשמור הוא מה שבתוך הבתים או בגנות והכתיב את ספיח קצירך לא תקצור שלא תקצור כדרך הקוצרים וסתם קציר בשדה הוא ולא בבתים ובגנות ואפי' נמצא בגנות דרך עראי הוא ולא מוקמינן קרא אלא במה שהוא תדיר דהיינו גם במופקר. ואפשר לתרץ וכו', ורבינו לא הוצרך להזכיר דין זה לפי שהתבואה וכל הספיחים גזרו עליהם ואפי' ע"י שינוי אסור וכתב הדין גבי פירות האילן דסתם אילנות שמורים הם בבתים או בגנות אבל בזמן שהיו הספיחים מותרים אפי' שלא ע"י שינוי היו מותרים, עכ"ד. הרי שלמד בפשיטות שהנמצא בבתים ובגינות דינם כשמור, והרי כבר כתב הרדב"ז דלא איירי במי שעבר ושמר, אלא באנשים כשרים, ואם כן מדוע דינם כשמור ולא חשיבי עבריינים, אלא פשוט שהם אינם צריכים לפרוץ פרצות ולפתוח הדלת. אלא חייב להפקיר את הפירות ותו לא, וכל הרוצה ליכנס חייב לאפשר לו להיכנס לאחר שנוטל רשות. אולם אין כל חובה אחרת שאין דומה דין הגינה לדין הפרדס.

ועוד מצאתי רמב"ם להדיא על דין זה, והוא בהל' שמו"י (פ"ז ה"ד) וז"ל שם: 'היו לו צמוקין של שביעית, וכלו הענבים מן השדה מן הגנות והפרדסים שהן הפקר אף על פי שעדיין יש ענבים בגפנים שבתוך החצרות אינו אוכל מן הצמוקין מפני ענבים אלו שבחצר, לפי שאינן מצויין לחיה'. ומקור הדין הוא

במשנה בשביעית (פ"ט מ"ד) שאוכלין על המופקר ולא על השמור, וביאר הרמב"ם שאיירי במה שנותר בבתים או בגנים שבתוך המדינה שזה שמור ואין החיה אוכלת שם. ולכאורה אי נימא דאיירי בשמור באיסור, מדוע כתב הרמב"ם דווקא אופן של חצירות, ולא הזכיר אופן של שמור גם בשדות ופרדסים? וכדברי הרמב"ם כן פירש הרע"ב, יעוי"ש. וראה בפירוש שושנים לדוד שאכן מהירושלמי כתב להוכיח דאיירי גם בשמור בשדה ואין אוכלים גם על השמור בשדות. ותמה על דברי הרמב"ם והרע"ב שהעמידו דווקא בגנים ולא גם בשדות. יעוי"ש בדבריו. אולם למעשה ברמב"ם משמע שבדווקא כתב כך הן בפירושו והן בהלכותיו, וצ"ל שאכן על השמור אין אוכלים, אולם החידוש שגם אם יש פירות במחבור שהם עצמם מופקרים, רק שהכניסה אליהם סגורה כי הם בתוך הבית, ואין אפשרות לחיה להיכנס ולאכול, בכה"ג לדעת רבי יוסי שם אוכלים על זה, ולדעת ת"ק לא אוכלים על זה, ופסק הרמב"ם כת"ק. ומצאתי הדברים כה"ג בדברי התיו"ט שם שכתב שתו"ד על המשנה שם 'אבל נ"ל שזה שאמר ר' יוסי אף על השמור, ה"ק לא כדברי הת"ק שאוסר על כל שמור, אלא מצינו שרשאי לאכול אף על השמור, ומיהו לא על כל שמור קאמר דודאי ליתא דא"כ זמן ביעור אימתי, אלא מיהת יש שמור שיאכל עליו.

וממילא הפחות שבשמור קאמר דתפסת מועט תפסת. והיינו בכגון מחובר באילן והאילן במקום שמור הוא עומד. מ"מ הואיל והפירות עדיין במחבור אוכלין עליהם. ולמדתי פי' זה בדברי ר' יוסי מלשון הרמב"ם בחיבורו פ"ז שכ' היו לו צמוקים של שביעית וכלו הענבים מן השדה מן הגנות והפרדסים שהם הפקר אף על פי שעדיין יש ענבים בגפני' שבתוך החצירו' אינו אוכל מן הצמוקים מפני ענבים אלו שבחצר לפי שאינן מצויין לחיה עכ"ל. וסובר אני שלא הוצרך להוסיף גפנים שבחצירות אלא לאפוקי מדעת רבי יוסי. ונמצאת למד שזו היא דעת רבי יוסי דמחבור בגפנים שבחצירות אף על פי שבמקום שמור הם עומדים אפילו הכי אוכלים עליהן ועל השמור בכיוצא בזה הוא שאמר שאוכלים עליו ולא על כל שמור. ע"כ. הרי שהוא מחלק בין השמור בחצר לבין כל שמור שבשדה ובפרדס, וכאמור כן מוכרח בדברי הרמב"ם.

ואמנם המלאכ"ש על המשנה הביא מהירושלמי שהשמור דאיירי הכא, שעבר ושמר באיסור ועבר על מ"ע של תשטנה ונטשתה. אולם כד תעי' בשאר מפרשי הירושלמי לא תמצא דאיירי ששמר באיסור, אלא גם הם כתבו לחלק כעין האמור לעיל ברש"ס על דברי המשנה שם שמביא את דברי הרמב"ם לחלק בין שדה לבין חצר, ובתחילת דברי הגמ' שם כתב 'והאי חצר לאו שדה הוא, והתורה שדה

קאמרה'. וכן ראה במהר"א פולדא שם שגם כתב לבאר בין המופקר בשדות לבין השמור בגינות.

למעשה, נראה ברור שהעיקר להלכה שדין לפרוץ פרצות, או להשאיר פתוח, לא נאמר כלל על חצירות סגורים שסביב הבית, וק"ו שלא בגוונא שהכניסה לגינה היא דרך הבית, או בתוך הבית עצמו, כגון על הגגות תחת כיפת השמים, שבכל כהאי גוונא, גם המכילתא לא כיוון את דבריו. וממילא ודאי דלכתחילה לא נאמר כלל דינים אלו לגבי חצר ובית, ושם נשאר חובת הפקר הפירות, וכל הרוצה ליטול, צריך ליטול רשות וצריך בעל הבית לתת לו להיכנס, שיקטוף הנצרך והמותר לו על פי ההלכה, ובוודאי שבכה"ג שרי לכתחילה להגביל שעות, לשעות וזמנים שבני אדם רגילים ויכולים להכניסם.

וכעת מצאתי דברים ברורים, שכתבם הרב בעל דרך אמונה על הרמב"ם שם (בביאה"ל על הר"מ), שלאחר שהביא מדברי מרן החזו"א (שביעית סי' יד סק"ד) דמותר לנעול שדהו לפני בהמה וחייה. הוסיף: בזה"ל: 'וכ"ש חצירות שמותר לנעול רק שאם אדם יבא ליטול יתן לו להכנס, ואטו אם יש לו זרעים או אילן בביתו חייב לפרוץ ולהכניס כולם לביתו והרי יגנבו לו את כל הבית, אלא שצריך ליתן להם רשות כשירצו ליטול, ולפי"ז י"ל דבאמת בחצירות אין החי' יכולה לבוא, ואף על גב דגם בשדה מותר למנוע את החיה,

מ"מ כיון שצריך לפתוח השער ממילא יכולה החיה להכנס לפעמים, משא"כ בחצירו שא"צ לפתוח רק שיתן רשות להכנס למי שרוצה אין החי' יכולה להכנס. ומ"ש במכילתא מן התורה פורץ בה פרצות אלא שגדרו חכמים מפני תיקון העולם, י"ל דהיינו בשדה שעומדת לזריעה ולנטיעה, אבל בחצר שעומדת לתשמיש אלא שבמקרה נטע בה נטיעה אפשר שא"צ לפרוץ מן התורה כדי שלא יחריבו לו את כל הבית שזה אינו הפקר וסגי שיתן רשות להכנס כשאחד רוצה ליטול פירות וכו'. וי"ל דרבנו למד זה כונת המשנה אין אוכלין על השמור אין הכונה על עוברי עבירה רק על חצירות שמדינא שומרים שם שלא תכנס החי' ומ"מ אין אוכלין על זה כיון שאתה גרמת לה שלא תאכל כי אם היתה יכולה להכנס שם היתה אוכלת את זה זה מיקרי כלה לחי' ובזה מדויק לשון רבנו כאן. עכ"ד. וכמו שכתבנו לעיל כן נראה בבירור בדברי התו"ט, ולכאורה כן הוא ג"כ בדברי הרש"ס ומהרא"פ ועוד.

העולה לדינא:

א. מצות עשה מן התורה להשמיט [להפקיר] כל מה שתוציא הארץ בשנה השביעית שנאמר והשביעית תשמטנה ונטשתה.

ב. אסור למנוע מאנשים להכנס לחצירו, גם אם לא לוקח הפירות לעצמו, אלא קוטפם ומחלקם לעניים.

ג. אם הפקיר כדת וכדין, ורוצה לסייע לאנשים, וקוטף הכל ומניח ברשות הרבים או במקום ציבורי שיקחו ויאכלו, כתב במעדני ארץ (סי' ז אות ב) דשרי.

גם לבנות ולהעמיד שומר אם כן התירו גם בקום ועשה, ולכן יש מי שכתב שהכח ביד חכמים הוא רק בזה"ז ששמיטה היא מדרבנן.

ד. במכילתא שנינו, שמעיקר הדין היה צריך לפרוץ פרצות בגדר המקיף את השדה, אולם מפני תיקון העולם גדרו חכמים שאין צורך בכך, ובפנים הבאנו כמה טעמים מהו תיקון העולם. והנה מטרת הפרצות כתבנו לדון האם הוא כדי שיהיה ההפקר ניכר, אך איננו יסוד שבלעדיו איננו הפקר, וממילא אפשר שהוא רק מדרבנן ולא מן התורה, שמה"ת די שהוא מופקר ויש גישה לכל דיכפין, או שהוא מן התורה דחייב לפרוץ פרצות וזה צורת ההפקר של שביעית. ובתקנת חכמים, לפי הצד הראשון אין כאן כל ביטול עשה, ולפי הצד השני יש מקום לומר שיש כח ביד חכמים להפקיע בשב ואל תעשה. ומ"מ לאחר התקנה, לכו"ע אין צריך לפרוץ פרצות. ובמשנה שנינו שאת הגדר בשביעית מתקן כדרכו, כי אין מכוונים לשמירת הפירות אלא לשמר את הקרקע שהתירו לשומרה מפני תיקון העולם. אולם לנעול את הדלת ולא לאפשר גישה הדבר אסור ומבטל בזה מצוות עשה. ויש מי שהתיר אף להושיב שומר למנוע מן הגויים לאחר התקנה, אולם לא את עניי ישראל. ולכאורה אם מותר

ה. המל"מ הביא מדברי הראב"ד שכתב שגם כאשר זה הפקר, מכל מקום יטול רשות מהבעלים, והטעם, כדי שלא ירגיל את עצמו כן בשאר השנים. ובפנים הבאנו לדון אם הדין להלכה, אולם הסברא היא אמת, ומצטרפת לתיקון העולם.

ו. כשיש חשש מגנבים ומזיקים ושאר מרעין בישין יהיה מותר לנעול ולכתוב היכן אפשר ליקח המפתח ולקחת מן ההפקר.

ז. הבאנו שיש האומרים שצריך להיות זמין כל העת וכל הזמן ובין ביום ובין בלילה כדי לפתוח לכל מבקש ונוקש, שאל"כ דינו כשומר ולא הפקר. ובפנים הבאנו את הנלענ"ד שאין זה כך אלא יכול לקבוע לשעות מסוימות וכמקובל אצל אנשים בזמנים ובשעות מסוימות. והבאתי שכ"כ רבים מגדולי הפוסקים האחרונים, והוא הנקרא 'תיקון העולם' וראה עוד בפנים.

ח. כתבנו לדייק מלשונות הראשונים ומדעת רבינו הרמב"ם, שאין כלל איסור לנעול את ביתו, הגם שיש לו שם

חצר או גינה שיש בה פירות. וכן אין איסור לנעול את הבית הגם שיש למעלה על הגג אילנות תחת כיפת השמים. ומלכתחילה לא נאמר דין 'לפרוץ פרצות' בתוך חצר ובית, ואם הפקיר לפני שלושה ומאפשר לאנשים להיכנס לאחר נטילת רשות, חשיב מופקר לכל דבר, להוציא דין הביעור שאין אוכלים על השמור בגינות, כיון שסו"ס אין החיה יכולה להיכנס ולאכול, אולם לשאר דינים חשיב מופקר, הגם שהמקום נעול, ורק כשיש מבקש הוא פותח לו.

כל זה הוא הנלענ"ד בסיכום סוגיא זו, והיי"ת יצי"מ וימ"ן.

בברכה

שניאור ז. רווח

חצר או גינה שיש בה פירות. וכן אין איסור לנעול את הבית הגם שיש למעלה על הגג אילנות תחת כיפת השמים. ומלכתחילה לא נאמר דין 'לפרוץ פרצות' בתוך חצר ובית, ואם הפקיר לפני שלושה ומאפשר לאנשים להיכנס לאחר נטילת רשות, חשיב מופקר לכל דבר, להוציא דין הביעור שאין אוכלים על השמור בגינות, כיון

הגאון רבי אשר אנשיל שוורץ שליט"א
מח"ס מעדני אשר י"ד חלקים וראש כולל צאנו בית שמש

חקירות בעניני שביעית

הגאון חזון איש סימן י"ט י"ד כיון דעשה ע"י שינוי דמזנב הוא רק לקיחת קצת הענפים לאפוקי זומר דלקח הרבה, וכיון דהוי תרתי, תולדה דרבנן וע"י שינוי, מותר בלא מכוין עכ"פ.

ובמהרש"א סנהדרין כ"ו עמוד א' כתב דודאי לא מקרי בעצים קוצר, אלא דשאני גבי שבת אף על גב דלא מקרי בעצים קוצר חייב משום קוצר, דמלאכת מחשבת אסרה תורה והא איתעבידא מחשבתו בצריך להם אבל גבי שביעית אין לאסור דמשום קצירה אין לחייבו דלאו במחשבתו תליא מלתא אלא בקצירה ובעצים לא מקרי קצירה אלא היכא דמשביח הקרקע יש לאסור משום נוטע.

וברש"ש סנהדרין כ"ו עמוד א' הקשה על המהרש"א כיון דבגמ' סוכה מ' ע"מ א' מבואר דעצים אין בהן קדושת שביעית, מהיכא תיתי לאסור בהם קצירה כלל וי"ל.

ובספר שדה מרדכי להגאון רבי מרדכי גראס שליט"א פרק ח' ס"ק ח' כתב שמותר לקצוץ עצים של שביעית אם אין כוונתו להשביח הקרקע ומביא ראיה מדברי הרמב"ם והתוס' יו"ט,

האם בשנת השמיטה יש איסור לחתוך עצים למדורה שעושים לכבוד רבי שמעון בר יוחאי?

יש לחקור האם בשנת השמיטה יש איסור לחתוך עצים למדורה שעושים לכבוד רבי שמעון בר יוחאי או דילמא עצי שביעית אין איסור לקצור בשביעית.

הנה איתא במשנה שביעית פרק ד' משנה ו' המזנב בגפנים והקוצץ קנים ר' יוסי הגלילי אומר ירחיק טפח ר"ע אומר קוצץ כדרכו בקרדום או במגל ובמגירה ובכל מה שירצה.

ולהלכה פוסק הרמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק א' הלכה כ' המזנב בגפנים והקוצץ קנים הרי זה קוצץ כדרכו בקרדום ובמגל ובמגירה ובכל מה שירצה.

ובטעם הדבר דמותר: כתב בפירוש המשניות להרמב"ם וכן בתוס' יו"ט משום דאין מתכוין לזמור.

ובשו"ת שבט הלוי חלק י' סימן קצ"ז הקשה על זה: ואעפ"י דהו"ל פס"ר, לא בכ"מ אסרו בתולדה דרבנן דשביעית כמש"כ למעלה או כמש"כ

א"כ לפי זה מותר לחתוך עצים כדי להדליק בהם למדורה של רבי שמעון בר יוחאי, אם אינו מתכוין להשביח השדה, ויעשהו בדרך סתמא ולא מקוצעי, וכן פסקו לי כמה מורי צדק שהתייעצתי איתם בענין.

האם יש איסור להדליק את המדורה לכבוד רבי שמעון בר יוחאי עם שמן של שביעית דמפסידו?

יש לחקור האם יש איסור להדליק את המדורה לכבוד רבי שמעון בר יוחאי עם שמן של שביעית או דילמא אין איסור

הנה איתא בתוספתא שביעית פרק ו' הלכה ט"ז שמן של שביעית אין נותנין אותו לתוך המדורה ר' יוסי אומר צובע בו עץ ונותנו לתוך מדורה.

ופסק הרמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ה' הלכה ח' ולא יתן השמן של שביעית לתוך המדורה אלא מדליקו בנר, א"כ לפי זה אין שום היתר להדליק את המדורה עם שמן של שביעית

ובטעם הדבר שאסור להדליק מדורה בשמן של שביעית איכא כמה הסברים באחרונים

א. משום דמדורה אינה לכול נפש דאדם חשוב אין דרכו להשתמש לאור המדורה כמו שכתוב בגמ' שבת י"ב ב' ובשביעית בעינן הנאה שהוא שוה לכל אדם, כך כתב במקדש דוד סימן נ"ט סוף ס"ק ד'

ב. אין זה דרך הנאתו, כך כתב בערוך השלחן על הרמב"ם

ובדרך אמונה ביאור ההלכה הלכות שמיטה ויובל פרק ה' למרן של התורה הגאון רבי חיים קנייבסקי זצוק"ל הסביר את כוונת דבריו: שאין דרך להדליק מדורה בשמן רק בעצים ואין מותר להדליק בשמן שביעית אלא דבר שדרכו להדליק בו.

והקשה עליו: מהא דקימ"ל אור"ח סי' תרע"ז ס"ז הנותר מן השמן ביום השמיני עושה לו מדורה ושורפו בפ"ע והוא ממדרש הביאור הראשונים ומבואר שיש מדורה כולה משמן.

ותירץ: אולי התם משום שאסור בהנאה עושין ממנו מדורה, אבל בלא"ה אין דרך לעשות מדורה משמן לבד אבל מצינו ג"כ בגמ' שבת כ"ג ב' מילא קערה שמן והקיפוה פתילות לא כפה עליה כלי עשאה כמין מדורה, ומבואר שיש מדורה כולה משמן ושם כ' ב' ד' מדורות כו' של רבב פירש"י שומן ושעוה וכל דבר הניתך ומוכח שהיו עושין מדורות כאלו.

ושמא כונתו: שלתוך מדורה של עצים אין דרך לתת שמן והוי שלא כדרכו וצ"ע.

ג. משום דלא הוי הנאתו וביעורו שוה כמו משרה וכבוסה, כך כתב באור שמח על הרמב"ם.

והסביר הגר"ח קנייבסקי זצוק"ל כונתו דאע"ג דבנר הוי הנאתו וביעורו שוה משום דהנאתו בשעת ביעורו אבל במדורה שעיקרה אינה להאיר רק להתחמם והוי הנאתו אחר ביעורו כמו בעצי הסקה סוכה מ' א' עי"ש שהאריך בזה

ד. עיקר הטעם מפני שנראה כמפסיד השמן, כיון דבלא"ה כבר דולקת מדורה ואין מוסיף אלא מעט אין ניכר כאן ההנאה שמשתמש בזה וגם אפשר דמעיקר הדין הנאה מועטת כזו מיקרי מפסיד כיון שיכול להנות בו הנאה מעולה ולהדליקו בפ"ע או לאוכלה הוי הפסד, כך כתב בדרך אמונה ביאור ההלכה הלכות שמיטה ויובל פרק ה' למרן של התורה הגאון רבי חיים קנייבסקי זצוק"ל.

מי שנוסע דרך ארוכה ובאמצע הדרך צריכים ילדיו להטיל מי רגלים האם מותר להטיל בשביעית על דשא?

הנה במשנה מו"ק ב' ע"א מבואר שאסור להשקות את השדה בשביעית

ובגמ' מו"ק ב' ע"ב נחלקו משום איזה תולדה נאסר השקאה וז"ל הגמרא אתמר המנכש והמשקה מים לזרעים בשבת, משום מאי מתרינן ביה רבה אמר משום חורש, רב יוסף אמר משום זורע אמר רבה כוותי ידי

מסתברא, מה דרכו של חורש לרפויי ארעא, האי נמי מרפויי ארעא, אמר רב יוסף כוותי ידי מסתברא, מה דרכו של זורע לצמוחי פירא, הכא נמי מצמח פירא, א"כ בשמיטה שמבואר בפסוק שאסור לזרוע ולחרוש אסור להשקות את השדה בשמיטה משום תולדה דחורש וזורע רק באופנים מסוימים מותר.

יש לחקור אדם שנוסע דרך ארוכה ושכיח שנמצא באמצע הדרך וחייב לצאת לצרכיו וזה שכיח אצל ילדים הרבה האם בשביעית יש איסור משום איסור השקאה או דילמא אין איסור

הנה לגבי להטיל מי רגלים על עשבים בשבת איתא בטור אורח חיים הלכות שבת סימן של"ו אוכלים בגנות אסור להם ליטול ידיהם על העשבים שמשקין אותו אף על פי שאינן מכוונין פסיק רישיה הוא אבל מותרים להטיל בהם מי רגלים או שאר משקין שאינם מצמיחין.

ובבית יוסף שם כתב דכן כתב נמי הסמ"ג וכן הסמ"ק וכן בספר התרומה וכן כתב המרדכי בפרק במה טומנין שם וכן כתוב בהגהות מיימוני פרק ח'

וטעם הדבר דמותר: משום דבמי רגלים אין לחוש לפי ששורפים העשבים ואדרבה מונעים אותם מלצמוח, ודלא כרא"מ יראים סימן רע"ד ע"מ קל"א דאסר.

ובביאור הלכה סימן של"ו סעיף ג' הקשה קושיא נפלאה: דלפי מה שכתב הסמ"ג והובא בהגה"מ והעתיקו המ"א דהמשקה מים חייב משום חורש ג"כ אמאי משקים שאינם מצמיחין מותר להשקות בשבת נהי דאינו מועיל להזרעים, עכ"פ מרפה הקרקע ע"י הלחלוחית ויתחייב משום חורש.

ומתריץ: שמא יש לומר דלא אמרו בזה משום חורש רק היכי דהוא מועיל להזרעים ג"כ, אבל היכי דהוא מקלקל להזרעים אפשר דאין מתיפה הקרקע ג"כ וכעין זה מצאתי ג"כ במאמר אבל הוא דוחק וצ"ע

ומביא דבר פלא בשם ספר תפארת ישראל דכתב דבכחמת אקאנאמיע אמרו שמי רגלים הם טובים מאד לזבל הקרקע א"כ מזבל תולדת חורש הוא.

ודחה הביאור הלכה את דבריו: דלא נהגו העולם ליזהר בזה כלל, וגם מגמ' שבת פ"א ע"ב מוכח שלא כדבריו דהלא אי אפשר לגדולים בלא קטנים ולדבריו היה אסור גם לפנות על שדה ניר בשבת מחמת חרישה ולא משמע שם כן ע"ש.

הנה בילקוט יוסף על שביעית מהדורה חדשה פרק י"ב ס"ק י"ג כתב הדבר פשוט שמותר להטיל מי רגלים

על גבי עשבים בשביעית, שהרי אפילו בשבת מותר לעשות כן, מפני שמי רגלים עזים הם וקרובים לשרוף את העשבים, ואפילו שבשבת יש מחמירין, מ"מ לגבי שמיטה דרבנן יש להקל בזה.

האם יש איסור לשלוח במשלוח מנות יין שיש בהם קדושת שביעית?

יש לחקור האם יש איסור לשלוח משלוח מנות יין של שמיטה כיון דקימ"ל שאסור לאדם לפרוע את חובו מפירות שביעית, וכיון שיש לו חיוב לשלוח משלוח מנות הוא כמו פורע חובו עם יין שמיטה שאסור או דילמא אין איסור

הנה בשו"ת שבט הלוי חלק ז' סימן קפ"ג נשאל בענין משלוח מנות מיין של שביעית האם מותר

ומסיק: דהרמב"ם פ"ו משביעית והיא מתוספתא פ"ז דשביעית כתב דמי שביעית אין פורעין בו חוב, יוצא דאיכא במשלוח מנות ג' דינים, האחד לשלוח משלוח מנות הראשון כיון דמחויב לפרוע חוב זה של תקנת חז"ל, הדבר נוטה שאסור לשלוח מדמי שביעית או פירות שביעית, השני מקבל שכבר יצא אלא שגומל לו ושולח בחזרה תולה ברמב"ם הנ"ל וי"א שבפאה"ש, ואיכא מקום להחמיר, אבל מאן דסמך אי"א אין מזניחין אותו, השלישי תוספת משלוח מנות שדרך

העולם כהיום לשלוח פשיטא דמותר לשלוח גם מדמי או מיין שביעית כיון שאינו בגדר דבר שחייב, ואינו בגדר תשלומי חסד.

וכן במשנת יוסף ח"א סימן כ"ז שיש מקום לאסור נתינת משלוח מנות מפירות שביעית.

אבל בשו"ת תורה לשמה סימן קצ"ג כתב שמותר לתת משלוח מנות מפירות שביעית

וכן פסק בשו"ת מנחת יצחק ח"י סימן נ"ז שמסתבר שנתנת משלוח מנות אינה בכלל סחורה בפירות שביעית, וכשם שמותר לעשות את כל המצוות מפירות שביעית, כגון, לקנות מצה לליל פסח, וכן לקנות אתרוג לסוכות, הכל מותר אפילו מפירות שביעית, שאין זה בכלל איסור סחורה או פריעת חוב, כמו כן מצוות משלוח מנות, שאינה בכלל תשלום חוב, שהרי הפירות שייכים לגמרי לבעליהם, והוא ברצונו נותן אותם למי שיחפוץ, ואין עליהם שעבוד ממוני לומר שיהיה בנתינתם משום פריעת חוב.

וכן פסק הגאון רבי שלמה זלמן אוירבעך זצ"ל בספרו הליכות שלמה פורים פרק י"ט ס"ק י' דמותר לשלוח מנות מפירות שביעית, וכן

להחזיר למי ששלח לו מהם ואין בכך משום פריעת חוב.

וטעם הדבר: לפי שאין זה חוב ממון שניתן לתבעו בדיינים אלא חוב מחמת מצוה בלבד, ולכן אין בזה משום סחורה.

מי שיש לו עובד גוי האם מותר לתת לו מפירות שביעית?

בפרשת בהר כ"ה ו' והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך

יש לחקור האם מותר להאכיל פירות שביעית לגוי או דילמא אסור להאכיל פירות שביעית לגוי

הנה בתורת כהנים על הפסוק "לכם לאכלה" כתב ולא לאחרים.

ופירש הראב"ד: שאין מוסרין פירות שביעית לעובדי כוכבים, חזינן להדיא שיש איסור לתת פירות שביעית לגוי.

יש להקשות דהתורה כהנים סותר עצמו: דבהמשך הפסוק כתוב "ולתושבך הגרים עמך" דרש התורה כהנים ולתושבך מן העובד כוכבים, חזינן שמותר לתת פירות שביעית לגוי.

יש לתרץ: ע"פ החילוק שמבואר ברמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ה' הלכה י"ג דאין מאכילין פירות

שביעית לא לעכו"ם ולא לשכיר, ואם היה שכיר שבת או שכיר שנה או שכיר חדש או שקצץ מזונותיו עליו הרי הוא כאנשי ביתו ומאכילין אותו, ומאכילין את האכסניא פירות שביעית, לפי הנ"ל אתי שפיר דלסתם גוי אסור לתת פירות שביעית, אבל לשכיר שבוע או חודש או שנה מותר.

ובשו"ת אבני נזר יורה דעה סימן תמ"ה תירץ באופן אחר: דחשיב הפסד כשמאכיל לנכרי כמו שאסור להאכיל לבהמה בשביעית מאכל אדם, ומ"מ אם הבהמה באה מעצמה תחת התאנה א"צ למנעה כמבואר ברמב"ם פ"ה מהלכות שמטה ויובל הלכה ה' וה"נ לענין נכרי להאכיל לנכרי חשיב הפסד ואסור ואם הנכרי לוקח מעצמו שפיר דמי, ועיין בדרך אמונה ביאור ההלכה הלכות שמיטה ויובל פרק ד הלכה ל'.

ובמלבי"ם בפרשת בהר אות י"א כתב וז"ל לכם לאכלה, כבר התבאר שכל מקום שנאמר לכם למעט עכו"ם בא, וכמו דאיתא בתוספתא פ"ה דשביעית שאסור להאכיל פירות שביעית לעכו"ם, גם יש לפרש שבא למעט עכו"ם שקנה קרקע בא"י וזרעה בשביעית שפירותיה מותרים, וכמ"ש הרמב"ם פ"ד משמיטה הכ"ט ובזה נמצא מקור לדברי הרמב"ם אלה אשר הרעיש עליהם הכפתור ופרח פמ"ז, והחזיקו אחריו המבי"ט ומהרימ"ט, והרמב"ם לא רצה לפרש הכוונה לאסור להאכיל פירות שביעית לעכו"ם, שבזר יסתור מה שכתוב בתורת כהנים אח"כ ולתושבך מן העכו"ם, וכן תמוה על מה שכתב בתורה תמימה בפרשתן שהרמב"ם אינו מזכיר הלכה הנ"ל.

מועדני אשר: פלא שלא ראה את דברי הרמב"ם הנ"ל שכתב להדיא שאסור להאכיל פירות שביעית לנכרי.

הגאון רבי יעקב אהרן סקוצ'ילס שליט"א
מח"ס אהל יעקב

תשובות בעניני שביעית

הכשר טוב אף שמקילים בהיתר מכירה
אם ניתן לסמוך עליהם.

הנה בסוגיא של היתר מכירה הוא דבר
ישן מאוד ודברים השתנו במשך
הדורות עד בזמנינו ממש שכהיום אין
באמת רב מוסמך שסומך על ההיתר
מכירה בכלל, ואכמ"ל בנושא הזה, אלא
שיש לפרט פסקי דינים והדרכה למי
שנתקע במצב של אירוח אצל בתים
שמקילים בזה.

קיימא לן לגבי נאמנות המארח, שאם
המתארח אצל אחרים שהם
שומרי תורה ומצוות, אלא שהם מקילים
בהיתר מכירה לגבי שמיטה. אם הם
אומרים לו שיקנו בשבילו פירות שאין
עליהם חשש שמיטה, דיודעים
שהמתארח מקפיד שלא לאכול מהיתר
מכירה, מותר לאכול אצלם באופן דאין
חשש בליעות של היתר מכירה בתוך
הכלים. כך העלה בשו"ת שבט הקהתי
חלק ה' סוף סימן קמ"ג. ואע"פ שיש מן
הפוסקים שאסרו, מ"מ נראה דאין
לחשוש לזה. אמנם דעת הגרי"ש
אלישיב זצ"ל שהסומך על היתר מכירה
בזמנינו דינו כחשוד על השביעית,
וממילא לא נאמן לכאורה. כך מובא

**יולדת שנמצאת בבית חולים ולא
מסכימים להביא ירקות מבחוץ ואין
להם אלא היתר מכירה**

לכבוד הגאון הנודע לתהילה מרביץ תורה
והוראה לאלפים מורה ודאין ברחובות רבי
גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א במח"ס גם
אני אודך וש"ס, אחדהש"ט

בדבר השאלה שנשאלת מיולדת
שבס"ד ילדה בבית חולים
מסוים ושם מאכילים את היולדות
מהיתר מכירה, ולא מסכימים בשום
פנים ואופן לבעליהם להביא מבחוץ
פירות וירקות מה עליה לעשות ובפרט
שזה חשוב לי לאכול פירות וירקות
מטעם הבריאות שלה בפרט בימים
הראשונים אחרי לידה?

והנה באתי בקצירת האומר לומר הנהגה
למעשה מצד ההלכה ולא מצד
ההשקפה כלל. הלא ידוע ואין כאן
המקום להאריך שהפוסקים הסכימו לא
להקל באכילת ירקות של היתר מכירה
בפרט בספיחין, ולכן במקרה כזה יש
לדון בזה מאחר ואין כאן ברירה
והאכילה הוא לצורך היולדת שזה חשוב
לה מאוד. ומתחילה באתי קיצור לדון
מצד אירוח במקום שאומרים שיש

בספר משנת הגרי"ש הל' שביעית (עמוד ל"ט).

ההיתר מכירה אין לסמוך כלל, ויכול לתת את זה לבני בני ברק שמקילים בשמור ונעבד, אם זה עדיין לפני זמן הביעור.

מי שמתארח אצל הוריו או אצל אחרים שאינם שומרי מצוות, ראוי שיביא את הפירות וירקות עמו ולא יבקש שיקנו זאת עבורו, מכיון שהם עלולים לקנות בחנויות ללא השגחה מהודרת, ובאם הפירות הם מיבול שביעית הרי הכשיל את הקונים באיסורי סחורה בשביעית. אמנם אם כבר קנו ירקות ומגשים לו, יכול לאוכלם ובפרט במקום כיבוד הורים. אלא שיזהר שלא יאכל הירקות לאחר זמן הגעת "איסור ספיחין" המתפרסם בלוחות, וכן יש להזהר לא לאכול מאכלים שנתבשלו עם ירקות אלו משום טעם האיסור. כ"כ בספר בינה ודעת (פרק י"א סעיף נ"ח). והביא שם בהערה מח' הפוסקים אם מנהג ירושלים להקל בשמור ונעבד, שכן הקיל הגרשז"א זצ"ל, ואילו בשו"ת חשב האפוד חלק א' (סימן כ"ב) כתב שהבד"ץ מחמירים בזה, ועי' במה שכתב בזה מו"ר הגר"מ דייטש שליט"א בספרו שו"ת נתיבות אדם חלק א' (סימן ע').

והנה כעת נבאר בקיצור חומר האיסור לפי המציאות באיסור ספיחין, מה זה וכיצד מורין בזה, ספיחין הם צמחים ירקות קטניות תבואה וכדומה, שנזרעו בשביעית או שנזרעו בשישית וכל גידולם בשביעית ואפילו צמחו מעצמם, אסורים באכילה. כך רואים בהדיא בספר דרך אמונה (פרק ד' הלכה ב') שגזרו חכמים על הספיחין שלא יזרעו בשביעית אפילו באכילה. וראה עוד בספר שמיטה כהלכתה פרק ב'.

וכן מה שנקצר ונלקט בשביעית, אך כבר התחיל לגדול בשישית, אפילו כשרוב גידולו היה בשביעית, יש להקל שאינו בכלל איסור ספיחין, אמנם יש עליו קדושת שביעית. ובשנת השמיטה מתפרסם לוח הספיחין, וכל ירק אסור מאותו יום שמופיע בלוח. יש להזהר מאיסור ספיחין גם זמן מה אחר גמר שנת השמיטה, עד שיכלה מן השוק. וכפי שמתפרסם בלוחות, כי איסור ספיחין הוא גם במוצאי שביעית, כ"כ בדרך אמונה פרק ד' הלכה ה'. גדל בשביעית ונקצר אחר ראש השנה, מותר לאוכלו מחנוכה ואילך, מה שאין כן אם נקצר בתוך שנת השמיטה, שאסור לעולם. ולאחר חנוכה של שנה שאחר

וכתב לי הגאון רבי יוסף שוב שליט"א ששמע ממרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל דמנהג ירושלים להחמיר בשמור ונעבד, ולכן אין לתת פירות של היתר מכירה לאכול למי שסומך על ההיתר כיון שחייב להחמיר בשמור ונעבד, ועל

שפיכת מי שטיפה ומי מזגן בחצר הבית בשביעית

שאלה: כיצד נוהגים בענין שפיכת מי שטיפה של הרצפה או להכניס מים לתוך צינור או מי מזגן שזורם לתוך החצר בשנת השמיטה?

תשובה: זריעה הוא אחד ממלאכות האסורות בשביעית, ולכן בנידונים הבאים יש לדון בכל מקרה לגופו. והנה בספר דרך אמונה ציון הלכה (ס"ק י"ח) הביא מעשה שהיה בבית החזון איש שברז יצא מביתו החוצה למקום שצמחים צמחו מעצמם, וציוה בשביעית לפנותו למקום שאין שם צומח. [ובשבתות לא היה החזון איש משתמש בכיור זה אלא היה נוטל ידיו לתוך כלי, ארחות רבינו חלק ב' עמוד שמח]

ולענין מי ששוטף רצפה במרפסת וכדומה, והמים זורמים דרך המרזב לגינה, אם המים ללא חומרי ניקוי יש להקפיד שלא יזרמו המים לגינה אף שאין מתכוון לכך, כן דעת הגרי"ש אלישיב ובספר חוט שני. אבל יש להוסיף שזה דוקא בצינור לא קבוע, אבל אם זה צינור קבוע בקיר מותר אפילו מים לבד, כיון שמוכח שאין כוונתו להשקיה.

ולענין הפעלת מי מגזן בשנת השמיטה שעל ידי כך יטפטפו מימו

השביעית, מותר לקנות בסתם כל הצמחים, ואין צריך לחשוש שיש בהם איסור ספיחין. וכן אחר שכבר נמצאים בשוק פירות שאינם משביעית ממין מסוים, כל אותו המין מותר, אפילו גדל בשביעית, ואפילו לפני חנוכה.

וכל זה לענין ירקות, מיהו לגבי פירות וכל הבא מאילנות אין בהם משום איסור ספיחין, ולכן אע"פ שלא סומכים על היתר מכירה מ"מ מותר לאכלם. היוצא מכל הנ"ל שיש איסור חמור באכילת היתר מכירה כשיש חשש ספיחין בפרט, מיהו כיון שיוולדת מוגדרת כחולה יש לדון יותר להקל כשאין ברירה שהיא מותרת לאכול את הירקות ולשמור היטב בקדושת שביעית, ולכן לגבי שיורי מאכל וקליפותיהם שנשארו אחרי אכילתו, אין לזרקם לפח האשפה או להפסידם בידים אלא יעטפם ניילון וינחם כך על המגש, ויעשו צוות בית החולים בהם כרצונם.

ולענין הלכה למעשה שאלתי את מקרה דידן שהוא חמור מאוד ולצורך היוולדת, השיב לי מרן הגר"א נבנצל שליט"א שבכה"ג ממש שאין ברירה היא יכולה לאכול מזה ולשמור היטב על קדושת שביעית, וכן במח"ס שבט הקהתי שליט"א כתב לי שאם הבעל לא יכול להכניס ירקות משלו יש להתיר לה בכה"ג גרידא.

במקום שיש צמחים, באופן שאסור להשקותם, הגרי"ש אלישיב זצ"ל הורה שאין להפעיל את המזגן בכה"ג. מיהו יש לדעת את דעות המיקלים בזה שאנו סומכים עליהם למעשה, בספר חוט שני כתב שמותר להפעיל את המזגן אף שהמים בודאי יטפטפו לגינה, כיון שהמזגן מוכיח עליו שכוונתו להשתמש במזגן ולא כדי להשקות את הגינה, אבל אם כוונתו להשקות, אסור. והעצה הפשוטה לכל זה הוא להניח דלי מתחת הצינור של המזגן, ומפעם לפעם לרוקנו.

ואחרון, בקובץ מבית לוי הביא פסקי בעל שבט הלוי זצ"ל שמותר לתלות כביסה רוטבה הנוטפת טיפות מים מעל הגינה, דכיון דאינו מתכוון להשקיית הגינה, וגם ניכר שאין כוונתו לכך, ואין זו דרך השקיה, ממילא מותר.

אם מותר למסור פירות שביעית לעם הארץ

לכבוד ידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א דומ"ץ קהילת קרעטשניף ומח"ס גם אני אודך וש"א"ס

בדבר שאלתו האם מותר למסור פירות שביעית לעם הארץ, ואמרתי מחוסר פנאי אינני יכול להאריך אבל ראשי הפרקים נכתוב לך בס"ד.

והנה החזון איש הלכות שביעית (סימן י' ס"ק י"א) הביא דעת התוס'

ועוד ראשונים שנקטו דסתם עם הארץ אינו חשוד על השביעית ומותר למסור לו דמי שביעית ואף ביותר מג' סעודות. אבל דעת הרמב"ם בפרק ח' הלכה י"ד הוא דסתם עם הארץ נמי חשוד על השביעית אלא דלא קנסוהו כמו בחשוד ממש, ולכן מותר לקנות ממנו מזון ג' סעודות ובחשוד אסור אף פחות מג' סעודות. והחזון איש שם כתב לענין הלכה דיש להחמיר, והוסיף שם דבזמן הזה שאין לנו חברים שקבלו, אלו שאין בהם פחיתות הנזכרים במסכת סוטה כ"ב. כגון מי שאינו קורא ק"ש בברכותיה או שאינו מניח תפילין או מי שאין לו ציצית בבגדו או מי שיש לו בנים ואינו מגדלם ללמוד תורה, והם נזהרין באיסור שביעית נאמנין עליה, וכל שכן אם הוא גמיר וסביר וכן נוהגין.

ובספר חוט שני הלכות שביעית (עמוד שפ"ב) כתב דבזמנינו נראה דאפשר לסמוך רק על אלו שידועים שמדקדקים במצוות דאז יש להם דין של חברים. ובאדם שאינו מדקדק בדיני קדושת פירות שביעית, ודאי שאין דינו כחבר, מ"מ עדיין לא מיקרי חשוד אלא במה שנחשד, ואם נחשד לעבודת קרקע הרי הוא חשוד רק על עבודת קרקע ואם נחשד בסחורה הרי הוא חשוד בסחורה בלבד.

**ליישר אדמה בשנת השמיטה לצורך
דשא סינטטי או להעמיד
טראמפולינה**

שאלה: האם מותר ליישר אדמה בשנת
השמיטה, כגון להעמיד שלחן
או לטראמפולינה או דשא סינטטי?

תשובה: נלענ"ד שמותר לעשות כן אם
אין כוונתו לתיקון האדמה
לצורך זריעה וכן כשאינו ניכר כלל
שעושה מעשה לצורך תיקון אלא לצורך
בנין שפיר ניתן להקל. אמנם בקונ' מים
חיים הל' שביעית (עמוד 20) הביא דעת
הגר"נ קרליץ זצ"ל לגבי דשא סינטטי
שהוא בחשש חרישה שאסור בשביעית,
ולכן יש ליישר הקרע על ידי שיניח שם
אבנים קטנות. בקובץ מה טובו אהליך
יעקב חלק ט"ז הביא משו"ת וישמע
משה וז"ל: וזכורני ששאלתי פעם את
הגר"ח קניבסקי אודות יישור הקרקע
לבניה בשנת השמיטה, וענה לי שהדבר
מותר מפני שניכר שהיישור נעשה
לצורך בנין ולא לזריעה.

וכן הסכימו הגאונים רבי מרדכי גרוס
ורבי מנדל שפרן ורבי משה שאול
קליין ורבי שמאי גרוס שליט"א, דכל
שהדבר ניכר שעושה לצורך דשא
סינטטי שפיר דמי. ואילו הגאון רבי
שלמה זלמן אולמן שליט"א צידד דיש

ולכן יש מן הירקנים שקשה לסמוך על
חברותם, אלא יש לסמוך על
ההשגחה שמפקחת עליהם, ואע"פ
שלענין מעשרות אמרינן דמכלל דמאי
לא נפק כיון דמצוי תקלות בהפרשת
תרו"מ, שאני תרו"מ משום שיש יותר
תקלות שמגיעים פירות שאינם מתוקנים
כלל וצריך לתקנם, ובשביעית יש לצרף
את דעת התוס' שסתם עם הארץ אינו
חשוד. ולמעשה יש להעדיף לקחת
ירקות מירקן שמדקדק היטב במצוות.

ולענין נידון דידן, בספר משנת הגרי"ש
הל' שביעית פסק שאסור לתת
לגוי פירות שביעית, וכן למחללי שבת
בזמנינו ראוי להחמיר שאינם בגדר
תינוקות שנשבו, ואין להאכילם פירות
שביעית. וכן אסור למסור פירות
שביעית לעם הארץ החשוד על
השביעית, אבל מותר למסור פירות
המתקיימים כשיעור מזון ג' סעודות. וכן
בדרך אמונה (פרק ח' ס"ק קי"ז) כתב
דאין מוסרים לחשוד פירות שביעית
יותר ממזון ג' סעודות שמא לא ישמרם
בקדושת שביעית, ודוקא במאכל
המתקיים אבל דבר שאין מתקיים מותר
ליתן לו אפילו הרבה. אכן ראוי לציין
שמרן הגר"א נבנצל שליט"א הורה לי
שיכול למסור פירות שביעית לעם
הארץ, והמיקל כדבריו בודאי שיש לו
על מי לסמוך.

להשקיה עציץ נקוב בבית בשנת השמיטה

שאלה: יש לי בבית כמה עצצים נקובים מה מותר או אסור לי לעשות לגבי עבודות הנדרשים לצמחים אלו?

תשובה: והנה קיימא לן שעציץ נקוב הגדל בבית, הרי הוא אסור בכל עבודות האסורות בשביעית, ולכן אסור לזרוע בו ואסור להשקותו וכדומה, אבל מותר לעשות עבודות האסורות מדברי חכמים במקום הנצרך לשמירת הקיים או למניעת הפסד וכדומה, וכך הכריע בחזון איש שדינו כמחובר לקרקע ואפילו בבית ולפיכך דיני העבודה בו זה כדיני עבודה בשדה.

וכפי המציאות עציצים שבבית נזקקים להשקיה מרובה, וכל שהשכבה העליונה של אדמת העציץ יבשה מותר להשקותו ואפילו כאשר מראה הצמח שבעציץ הינו ירוק כדרכו.

ולענין עציץ שאינו נקוב בבית, לכתחילה ראוי להמנע מלעשות בצמחים ובגידולים שבו עבודה האסורה בשדה מן התורה, ולכן אין לזרוע או לנטוע בו, מ"מ המיקל לזרוע בעציץ שאינו נקוב בתוך הבית יש לו על מי לסמוך, דיש לצרף דיתכן, כי מדרבנן לא גזרו בזה דיני שמיטה בעציץ שאינו נקוב בתוך הבית, ועכ"פ

להחמיר בדבר, וטען דאע"פ שמותר ליישר קרקע לצורך בניה, הרי במקום שבו בונים לא יוכלו לזרוע לעולם, וא"כ יישור זה בודאי לא ישמש לצורך זריעה. אולם בנידון דידן, אע"פ שכעת הוא פורס דשא סינטטי על הקרקע, הרי יתכן שלאחר השמיטה יימלך ויזרע שם דשא טבעי, וא"כ אין הדבר ניכר דיו שהיישור אינו לצורך זריעה, ושמא יש לאוסרו בשמיטה.

והגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א לא קיבל טענה זו, והשיב שהרי מותר לסקל את האבנים מן החצר כדי לנקות את החצר אם אין דעתו לזרוע שם, ואע"פ שהמקום ראוי לזרוע ויתכן שיימלך פעם לזרוע שם, מכל מקום כל שניכר שאין דעתו לזריעה כעת מותר, והכי נמי בנידון דידן, אם נשלמו שני התנאים הללו, שאין דעתו לזריעה ועושה היכר לזה, מותר ליישר הקרקע.

והגר"מ גרוס הוסיף, שדין זה הוא דוקא במקום שבו רגילים להשתמש בדשא סינטטי, אבל במקום שאין דבר זה מצוי יש לחוש למראית העין אפילו אם מניח את הגליל של הדשא שם, שאין הרואים יודעים להבחין בין דשא טבעי לדשא סינטטי. והביא ראיה לדבריו מהלכות שעטנז שמצאנו שם שבמקום שאין קנבוס מצוי אסור להשתמש בקנבוס עם צמר משום מראית העין, משא"כ במקום שהקנבוס מצוי.

לא התיר החזון איש לכתחליה, ובספר חוט שני הביא שהחזון איש כתב רק בשעת הדחק.

בישול אורז בסיר בלוע בקדושת שביעית אם יש בו קדושה

לכבוד הרב הגאון ר' בנימין שלזינגר שליט"א מו"ל הגליון החשוב ורב התועלת מן הבאר

בדבר השאלה המצויה אודות מי שבישול אורז בסיר בלועה מבליעות של ירקות של קדושת שביעית והסיר בן יומו האם צריכים לנהוג בבלוע קדושת שביעית, הכוונה אם האורז יש בו כעת דין של קדושת שביעית, וכמו שמצינו בכל דיני נ"ט בר נ"ט או דיני בישול בשק וחלב ושאר איסורים שמה שמבשלים בתוך הסיר מקבל את הטעם הבלוע בו בתוכו. ומעתה הסתפקת מאחר שכלפי דיני פירות וירקות של קדושת שביעית כיון שאין כאן רק טעם אולי כלפי הדין של קדושה נקלש טעמו ואין האוכל מקבל דינים כאלו של קדושת שביעית, עכ"ד הנעמים מאוד.

והנה באתי כאן בקצירת האומר מאחר וכבר דשו בשאלה דדין גדולי ההוראה זצ"ל ממילא נציין את הסברות שהתירו בכה"ג. בספר דרך אמונה למרן שר התורה שליט"א (פרק ד' ציון הלכה ס"ק כג) כתב בשם אביו מרן הסטייפלר

זצ"ל שאם בישלו פירות שביעית ובתוך מעת לעת בישלו בו פירות שאין בהם קדושת שביעית, אין צריך לנהוג בהם קדושת שביעית, כיון שטעם הבלוע בכלי הוי כנפסד. וכן פסק מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל הובא בספר אשרי האיש יורה דעה הל' שביעית (סעיף מ"ז).

וכעת הגיע לידי ספר דרך אמונה מהדורות שיח אמונה ושם הביאו דמה שנחשב הטעם הבלוע בכלי כנפסד, למרות שהוא מוציא טעם טוב לאוכל שמתבשל בו, ביאר מרן שר התורה שליט"א שהוא מפני שאינו עומד לכך.

אכן בספר חוט שני הל' תרומות ס"ק י' כתב שאם יש בהם טעם של פירות שביעית יש עליהם (אורז) גם דין של קדושת שביעית, אבל לענין זה הוא סומך על טעימת ישראל לראות אם יש בו טעם פירות וירקות. [ודרך אגב כעין זה מצאנו ביורה דעה סימן פ"ט שכתב היד יהודה אודות הדין של תבשיל של בשר שיש להסתפק אם באמת דינו כתבשיל של בשר וכגון המקרה המצויה שאחד לוקח כף מלוכלך עם רוטב של עוף ומוציא ממנו אורז ואכלו מהאורז, אם לא טעמו טעם של בשר בודאי שלא צריכים להמתין שש שעות, וכתב היד יהודה דאע"פ שבדרך כלל לא סומכים על טעימה בכלל מ"מ בכה"ג סומכים

על טעימה, וה"ה בנידון דידן] וכן הורה לי מרן הגר"א נבנצל שליט"א שיש לחוש שיש באורז דין של קדושת שביעית. ובאמת בביאור סברת המחמירים נראה לי לבאר על פי מה שהורה לי מרן הגר"א נבנצל שליט"א בשאלה אחרת שנשאלתי לגבי מה שמצוי בישיבה שיש פח שמיטה בחדר אוכל, האם מותר לזרוק שיירי פירות וירקות שביעית לתוך הפח שמיטה ביחד עם שאריות של שאר אנשים, כיון שאחד לא היה אוכל מהשני, ממילא הוי כמפסיד בידים. והורה לי שבכה"ג אינו נחשב כמפסיד, וביאר משום שמפסיד ההגדרה היא לא אם אי אפשר לאכול, אלא שממש הורס. ולפי זה חשבנו שכן דעתו לשיטתו שכל עוד שאין הבליעה הרוס לגמרי עדיין יש בו ומה שמתבשל עמו דין של קדושת שביעית ודו"ק.

אכן הגאון רבי שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א כתב לי ששמע בשם החזון איש שהתיר בבן יומו, ועוד שמע מהגה"ק ראש ישיבת בעלז זצ"ל שהוא עצמו שאל את החזון איש והתיר להם שאין בהם קדושת שביעית, אך הוא לא זכר אם הוא שאל אותו לגבי סיר בן יומו או לא.

העולה לדינא שנקטינן להקל בזה ואין להחשיב את האורז שיש בו דין של קדושת שביעית מבליעות פירות שביעית בן יומו, ואף שיש מחמירים בזה מ"מ המיקל בודאי שיש לו על מה לסמוך בשופי, ומי שרוצה להחמיר תע"ב.

בברכה מרובה

יעקב אהרן סקוצילס

הגאון רבי משה פריד שליט"א

מח"ס "וישמע משה"

תשובות בעניני שביעית מגדולי הפוסקים

האם מותר ליישר את הקרקע כדי להניח עליה דשא סינטטי בשנת השמיטה?

וכן הסכימו הגאונים רבי מרדכי גרוס ורבי מנדל שפרן ורבי משה שאול קליין ורבי שמאי גרוס שליט"א, דכל שהדבר ניכר שעושה לצורך דשא סינטטי שפיר דמי. ואילו הגאון רבי שלמה זלמן אולמן שליט"א צידד דיש להחמיר בדבר, וטען דאע"פ שמותר ליישר קרקע לצורך בניה, הרי במקום שבו בונים לא יוכלו לזרוע לעולם, וא"כ יישור זה בודאי לא ישמש לצורך זריעה. אולם בנידון דידן, אע"פ שכעת הוא פורס דשא סינטטי על הקרקע, הרי יתכן שלאחר השמיטה יימלך ויזרע שם דשא טבעי, וא"כ אין הדבר ניכר דיו שהיישור אינו לצורך זריעה, ושמה יש לאוסרו בשמיטה.

שאלה: מצאנו כמה דברים שנאסרו בשמיטה מפני מראית העין שנראה כעוסק בעבודת הארץ, ויש להסתפק האם מותר ליישר את הקרקע כדי להניח עליה דשא סינטטי, או שהדבר אסור משום מראית העין שנראה כמיישר את הקרקע לזריעה?

תשובה: הגאונים הגדולים רבי חיים קניבסקי ורבי נסים קרליץ זצ"ל הורו שיש להיזהר בדבר ולהניח את הגליל שלא הדשא הסינטטי במקום העבודה קודם יישור הקרקע, כדי שיהיה הדבר ניכר שהיישור נעשה כדי לפרוס על הקרקע את הגליל הסינטטי. [וכמו שמצאנו שמותר לאכול בשר בחלב שקדים אם מניח שקדים אצל החלב]. וזכורני ששאלתי פעם את הגר"ח קניבסקי זצ"ל, אודות יישור הקרקע לבניה בשנת השמיטה, וענה לי שהדבר מותר מפני שניכר שהיישור נעשה לצורך בנין ולא לזריעה.

והגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א לא קיבל טענה זו, והשיב שהרי מותר לסקל את האבנים מן החצר כדי לנקות את החצר אם אין דעתו לזרוע שם, ואע"פ שהמקום ראוי לזרוע ויתכן שיימלך פעם לזרוע שם, מכל מקום כל שניכר שאין דעתו לזריעה כעת מותר, והכי נמי בנידון דידן, אם נשלמו שני התנאים הללו, שאין דעתו לזריעה ועושה היכר לזה, מותר ליישר הקרקע.

והגר"מ גרוס הוסיף, שדין זה הוא דוקא במקום שבו רגילים להשתמש בדשא סינטטי, אבל במקום שאין דבר זה מצוי יש לחוש למראית העין אפילו אם מניח את הגליל של הדשא שם, שאין הרואים יודעים להבחין בין דשא טבעי לדשא סינטטי. והביא ראיה לדבריו מהלכות שעטנז שמצאנו שם שבמקום שאין קנבוס מצוי אסור להשתמש בקנבוס עם צמר משום מראית העין, משא"כ במקום שהקנבוס מצוי.

מי אחראי לנהוג בדרך כבוד בשיירי פירות שביעית שמביאים הילדים לגן?

שאלה: בתלמודי תורה רבים קיימים כיום "צהרונים" שבהם שוהים הילדים בשעות הצהרים תחת השגחת גננת, ואוכלים שם ארוחת צהרים, ולאחר מכן מגיעה חברת נקיון ומנקה את המקום עבור יום הלימודים למחרת. והנה בגן מסוים לומדים גם שוהים גם ילדים מבתי שבהם משתמשים בפירות וירקות של היתר מכירה. והגננות נמנות על החרדים לדבר ה' שנוהגים בירקות אלו איסור ספיחין, ובפירות נוהגין קדושת שביעית כדין שמור ונעבד. ומכיון שרבים מן הילדים מביאים אתם פרי לארוחת צהרים, וכדרכם של ילדים אינם מסיימים את כל הפרי, מצטברים בכל יום שיירים רבים שאנו נוהגים בהם

קדושת שביעית ואיסור הפסד מעיקר הדין. ובאמת נקיון הגן אינו תפקידם של הגננות, אלא חברת הנקיון היא אחראית עליו, אולם הן יודעות שהחברה לבטח תזרוק לפח את כל השיירים ולא תנהוג בהם קדושה כדין. האם מוטל חיוב על הגננות לאסוף את השיירים ולהניחם בפח של שמיטה כדין או לאו.

תשובה: הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי זצ"ל, ענה לנו שיש לקבור השיירים הללו. והדבר פשוט שכוונתו לשיירי ירקות שאסורים באיסור ספיחין, וכמו שכתב להדיא בדרך אמונה [פ"ד] בשם החזון איש שמותר לקבור ספיחין כדי שלא יבואו בהם לידי תקלה. אבל שיירי פירות שמעיקר הדין מותרים באכילה גם לדעת החזון איש, בודאי גם מי שרוצה להחמיר בהם ולנהוג בהם איסור אכילה, אסור לו לקבורם ולהפסידם בידים. וגם אין בהם חשש תקלה שהרי מעיקר הדין הם מותרים באכילה. ומכל מקום לא נתבאר לנו על מי מוטל החיוב לקבור את שיירי הירקות הללו.

ויתר הפוסקים שהצגנו בפניהם שאלה זו, התייחסו לפירות דוקא, והשאלה האם הגננות חייבות להשליך את השיירים לפח של שמיטה כדי למנוע את הפסדם בידי חברת הנקיון. [וכעין זה יש לשאול לדעת הנוהגים

קדושת שביעית בפירות נכרים כדעת החזון איש, והם נמצאים במקום שבו לא נוהגים קדושת שביעית בפירות נכרים, האם מוטל עליהם למנוע את בזיונם של שיירי המאכל על ידי עוברי הנקיון].

הגאון הגדול רבי נסים קרליץ זצ"ל, השאיר שאלה זו בצ"ע ולא הכריע בה. והגאונים רבי מרדכי גרוס ורבי נפתלי נוסבוים שליט"א הורו שיש להקל בדבר, שהדבר דומה למי שמוצא ברחוב שיירי פירות שביעית, שבודאי אינו מחוייב להשליכם לפח שביעית ולמנוע את בזיונם שהרי הוא לא עשה כל מעשה שגורם להם להתבזות. והוסיף הגר"מ גרוס שאם יש להחמיר בדבר, אין זה מוטל על הגננות אלא על הנהלת התלמוד תורה שהיא אחראית על הפעלת המקום ועל חברת הנקיון כאחת.

והגאונים רבי משה שאול קליין ורבי יעקב מאיר שטרן שליט"א הורו, שיש להניח את השיירים בתוך נילון, כדי שלא יתבזו להדיא בהשלכתם לפח, ואע"פ שאח"כ עלולים לבוא לידי בזיון אין זה תפקידם למנוע זאת. והגאון רבי שמאי גרוס שליט"א הצריך ב' עטיפות זו בתוך זו, וכמו שהעולם מיקל בחלה ותרומה שאסור להשליכם

בבזיון, להניחם בתוך ב' עטיפות ולהשליכם.

והגאון רבי מנדל שפרן שליט"א אמר, שאם יש במקום פח של שמיטה והן יכולות בקלות להניח בתוכו את השיירים ולמנוע את בזיונם ראוי להן לנהוג כן, אולם אינן צריכות לטרוח ולשאת את השיירים עמם למקום אחר.

האם מותר לפתח תוכנה להשקית קרקע בשנת שמיטה?

שאלה: ראובן עובד בתכנות מחשבים, וכעת הוצעה לו עבודה ששכר גבוה בצידה, והוא נדרש לפתח תוכנה שתחשב את כמות המים שהשדה זקוקה להם להשקיה לפי פרמטרים שונים, באופן שבעל השדה לא יבזבז מים יותר מכפי הצורך בהשקית השדה. והנה בעל השדה הוא מן הסומכים על היתר מכירה ועושה שבת הארץ חול ר"ל, ובא ראובן ושאלתו בפיו האם מותר לקבל את העבודה או שיש בזה איסור משום מסייע ידי עוברי עבירה.

תשובה: נחלקו פוסקי דורנו בדין זה לג' דעות: יש אוסרים לגמרי, ויש מתירים לגמרי, ויש מחלקים בין תוכנה שכוללת מערכת בקרה שמפעילה את מערכת ההשקיה עצמה, לבין תוכנה שרק נותנת לבעל השדה את האינפורמציה כיצד להשקות את שדהו.

הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי זצ"ל, ענה: חלילה לעשות כן. וכן הורו לאיסור הגאונים רבי מנדל שפרן ורבי מרדכי גרוס ורבי משה שאול קליין ורבי שלמה זלמן אולמן שליט"א. וביאר הגר"מ גרוס הטעם, דמבואר בשו"ת מחוקקי לב שמי שמלאכתו היא להיות יועץ מומחה לחקלאים, וממליץ להם מה הם הגידולים הראויים לזריעה בכל מקום ואופן הזריעה הראוי, אסור לו לעסוק ביעוץ זה בשנת השמיטה משום דחשיב מסייע ידי עוברי עבירה. וכל שכן זה שהתוכנה שלו קובעת את כל סדר ההשקיה בשדה דבר יום ביומו. והגרמ"ש קליין הוסיף, שזה יותר חמור ממשאיל כלים לעבודת קרקע בשמיטה שאסור, ששם עובר איסור בשעה שמשאיל ומכאן ואילך בעל הקרקע משתמש בכלי כרצונו, ואילו בנידון דידן התוכנה שלו מלווה את בעל הקרקע מדי יום ביומו בעת השקיית השדה. והגר"מ שפרן אמר שבזה שמפתח עבורם תוכנה מראה שמעשיהם רצויים בעיניו והוא מסכים עמם, ומחניף לעוברי עבירה.

ואף הגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א הורה שבשנת שמיטה גופא או סמוך לשנת שמיטה קשה להקל בדבר, ודימה דין זה להלכות שבת, שבודאי אסור למכור למחלל שבת כלי שאני יודע שהוא ישתמש בו לחלל שבת, או לפתח תוכנה שתסייע ביד המחלל שבת בחילול שבת שלו

ר"ל. והוא הדין בנידון דידן אסור לפתח תוכנה שאני יודע שהחקלאים ישתמשו בה באיסור בשנת השמיטה. אבל לאחר שנת שמיטה מותר לפתח תוכנה כזו אע"פ שיודע שישתמשו בה בבוא שנת השמיטה הבאה, מכיון שאין הדבר ניכר שעושה זאת לצורך השמיטה.

והגאונים רבי יעקב גרינוולד ורבי יוסף ליברמן ורבי שמאי גרוס שליט"א הורו, שבודאי תוכנה שיש בה מערכת בקרה שמפעילה את מערכת ההשקיה עצמה, אסור לפתח בשמיטה, שהרי תוכנה זו היא כלי שעושים בו את האיסור עצמו של מלאכת השדה בשמיטה. אבל לפתח תוכנה שממנה ילמד החקלאי כיצד להשקות את שדהו במידה הראויה מותר, שהרי גם בלי התוכנה היה החקלאי משקה את שדהו, אלא שהיה צריך לבזבז מים יותר מן המידה הראויה מכיון שלא היה יודע את כללי ההשקיה אל נכון, והרי תוכנה זו היא כספר כללים שמלמד את החקלאי כיצד לעבוד בשדהו יותר ביעילות, אך אינו גורם לשום פעולה באופן ישיר, דגם בלעדיו היה החקלאי עושה הכל. ובפרט שהחקלאי הוא אומר מותר, שסבור שהיתר מכירה מועיל ומותר לו לעבוד בשדהו בשמיטה. והוסיף הגר"י ליברמן שיכתוב בדברי ההוראות של התוכנה בפירוש שתוכנה זו היא רב שנתית ואינה מיועדת לשנה מסוימת, כדי שלא יהיה נראה שפיתח תוכנה במיוחד עבור שנת שמיטה.

והגאון רבי נפתלי נוסבוים שליט"א הורו שמותר לפתח כל תוכנה - אף תוכנה שמפעילה את מערכת ההשקיה ממש. וביאר הגר"נ נוסבוים הטעם, שאין זה דומה להשאלת כלים שעובדים בהם בשדה בשמיטה, דגם בהשאלת כלים יש חילוק בין כלים שעושים בהם את המלאכה עצמה לכלים שעושים בהם רק הכשר והכנה למלאכה שמותר להשאילם ולהשכירם לעוברי עבירה.

האם מותר לטמון חצי בצל באדמה בשנת שמיטה?

שאלה: ישנה סגולה למי שיש לו יבלת [ווארצל] על היד, לקחת בצל ולחלק אותו לשני חלקים - חציו לגרד ולהניח על גבי היבלת, וחציו לטמון בתוך האדמה. ובעלי הסגולה טוענים שהדבר בדוק ומנוסה, דכאשר החצי שבתוך האדמה מרקיב לגמרי, תיפול היבלת ותסתלק לחלוטין. והנה הדבר פשוט שבבצל הקדוש בקדושת שביעית אסור לעשות כן משום לאכלה ולא להפסד. ונתעוררה השאלה האם מותר לעשות כן בבצל שאינו קדוש בקדושת שביעית, ומטעמא אחרינא, דשמא הטמנת חצי הבצל באדמה נחשבת זריעה בשמיטה ואסורה.

תשובה: הנה תחילה צריך לברר את המציאות אצל מומחים לדבר,

האם כשמניחים חצי בצל באדמה הוא יכול לנבוט ולעשות פירות, ושמא יש הבדל בין אם מטמין את החלק העליון או את החלק התחתון. ומכל מקום כשהעלינו את השאלה בפני הפוסקים נקטנו לדבר פשוט שחצי בצל יכול לגדל פרי. וא"כ אע"פ שמי שמטמין אותו באדמה אינו מכין כלל לזריעה, מכל מקום ה"ל פסיק רישא, ופסיק רישא דלא איכפת ליה הכריע השו"ע שאסור מדרבנן כדין מלאכה שאינה צריכה לגופה, והכי קיי"ל לענין שבת. וא"כ הנידון הוא מה הדין בפסיק רישא דלא ניחא ליה לענין שמיטה.

הגאון רבי נפתלי נוסבוים שליט"א אמר, שלא מצאנו היתר של מלאכה שאינה צריכה לגופה רק במלאכת שבת דבעינן מלאכת מחשבת, אבל בכל התורה כולה כל פסיק רישא אסור מדינא. וכן נקטו בפשיטות הגאונים רבי שמאי גרוס ורבי הערשל כהן שליט"א, דמכיון שהוא פסיק רישא של זריעה אסור מדינא לעשות כן. והוסיף הגר"ה כהן שבאמת אין להחשיבו כלל כדבר שאינו מתכוין, דדבר שאינו מתכוין שייך כגון בגורר אדם מיטה כסא וספסל ועי"ז נעשית חרישה, אבל כאן הוא עוסק בזריעה ממש. ומכל מקום יש לדון כמלאכה שאינה צריכה לגופה שהרי אין צריך שיגדל הפרי ואינו רוצה בזה כלל.

ואילו הגאון רבי שלמה זלמן אולמן שליט"א אמר להיפך, דדוקא בשבת שמלאכה גמורה אסורה בה מן התורה, גם פסיק רישא דלא ניחא ליה אסור מדרבנן, אבל בשמיטה בזמן הזה שעיקרה מדרבנן, יש להקל בפסיק רישא דלא ניחא ליה, ומותר להטמין את החצי בצל באדמה.

למה לא יוליך את החצי בצל לחוץ לארץ ויטמינו באדמה שם בלא חשש איסור. והגר"ש גרוס והגר"נ נוסבויס אמרו דיכול להטמין את הבצל בתוך עציץ שאינו נקוב שאין בו איסור זריעה. וכן הורה הגאון רבי מנדל שפרן שליט"א.

האם מותר להוציא אתרוג מן הארץ לחו"ל בשנת שמיטה?

שאלה: רבים מאחינו בני ישראל הדרים בחו"ל מהדרים מדי שנה לברך בסוכות על אתרוג מארץ ישראל. והנה בשנת שמיטה האתרוגים קדושים בקדושת שביעית וקי"ל שאסור להוציא פירות שביעית לחו"ל. האם יש היתר להוציא את האתרוגים לחו"ל לצורך קיום מצות ארבעה מינים או לא? ועוד, אם נאמר

תשובה: בעיקר דין זה נחלקו גדולי עולם, ונביא מש"כ הגאון רבי

יעקב מאיר שטרן שליט"א בענין זה בספרו אמרי יעקב על החכמת אדם [אוצר הלכות א"י עמוד רטז]: בתורת כהנים על הכתוב "לבהמתך ולחיה אשר בארצך" וגו', מה שבארצך אוכלים ולא מה שהוציאו לחו"ל, ע"כ. והטעם שאסור להוציאם הוא משום שלא יתחלפו בפירות חו"ל, ויהיה נוהג בהם כמו פירות חולין. וי"א הטעם משום דביעור פירות שביעית צריך להיות

והגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א אמר, שמצאנו למו"ר הגאון הגדול בעל שבט הלוי זצ"ל, שהתיר לאכול פרי בשדה ולהשליך הגרעינים לארץ, מכיון שאינו מכוין לזריעה והוא ספק אם יגדל. ומכל מקום אינו דומה כלל לנידון דידן, דהתם אינו עושה מעשה זריעה כלל, שאין דרך הזורע להשליך הגרעינים על גבי הארץ אלא להטמינם בארץ, ולכן אף שיתכן שיגדלו הזרעים אין איסור בדבר. אבל כאן עושה מעשה זריעה בידים, ואף שהוא ספק אם יגדל אסור מדינא.

והגאון רבי משה שאול קליין שליט"א טען, שאם יש ספק בדבר האם חצי בצל הוא בר זריעה ויכול לגדל פרי, א"כ ה"ל ספק פסיק רישא, והוא תלוי במחלוקת האחרונים לגבי צידת זכובים בתוך תיבה, עיין ט"ז סימן שט"ז ובביאור הלכה שם.

וכששאלתי את הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי זצ"ל אמר לי:

והגאון רבי מרדכי גרוס שליט"א פקפק על ההיתר להוציא אתרוגים שנטעו מתחילה על מנת להוציאם לחו"ל, ומכל מקום התיר להוציא את האתרוג על מנת להחזירו לארץ ישראל לפני סוף זמן ביעור מעשרות. והגאון רבי שלמה זלמן אולמן שליט"א אמר דגם בכה"ג אין להתיר רק אם אין די אתרוגים בחו"ל.

ואילו הגאונים רבי נפתלי נוסבוים ורבי מנדל שפרן שליט"א אמרו לי פוק חזי מאי עמא דבר, והעולם נהגו להקל בדבר ולהוציא אתרוגים לחו"ל. והוסיף הגר"מ שפרן דמכיון שזו טובת א"י לחזק את הישוב בה ע"י המסחר עם בני חו"ל, לכן נהגו היתר בדבר. והגאון רבי שמאי גרוס שליט"א אמר, דיש לצדד שעדיף לבער את האתרוגים בחו"ל ע"י שיאכלום שם מאשר להחזירם לא"י, כי הרבה פעמים קורה שפקידי המכס מוצאים את האתרוג ומשמידים אותו מפני שלפי חוקיהם אסור להוציא פירות מארץ לארץ.

הגאון רבי אליעזר רבינוביץ שליט"א שלח לנו מכתב ארוך ומבואר היטב בענין זה, ואלו דבריו:

במסכת שביעית (פ"ו מ"ה) שנינו שאסור להוציא פירות שביעית לחוץ לארץ, וכן פסק הרמב"ם

דווקא בא"י. ובדיעבד אם הוציאו לחו"ל, י"א דנאסרים שם באכילה, אולם הרידב"ז [סימן ה, יח] האריך להוכיח דאין לאסורם בדיעבד. עוד דעתו שם, דעיקר האיסור הוא משום הביעור שצריך להיות בא"י, ולכן קודם זמן הביעור או לאחר הביעור מותר להוציא לחו"ל. וכן אתרוגים שא"צ ביעור מפני שעומדים על האילנות ב' או ג' שנים שרי להוציא לחו"ל. אבל החזו"א [סימן י סק"ו] כתב דאם שולחין את האתרוגים לחו"ל יש בזה משום אין מוציאם פירות שביעית לחו"ל, ומ"מ אין הפירות נאסרים ויוצאים בהם. ובמקום שיש להתספק שיתבטל המצוה בהעדר המשלוח כתב דהדעת נוטה להיתר, ע"ש. ובהערות [אות רד] הוסיף: וע"ע בבית רידב"ז דף ע"ב ע"ב דהביא הוראה בשם הגר"ח ברלין ומהרש"ם, דאם נטעו האילנות מתחילה ע"מ להוציאם לחו"ל שרי להוציאם. וראה שו"ת בית יצחק יו"ד ח"ב סימן קכ"א אות ז, וכן בשו"ת אז נדברו חלק י"ד, משנה הלכות ח"ט סימן שיט, מש"כ אודות היתר הוצאת אתרוגים ע"י אוצר בי"ד, ע"כ.

ובספר משנת הגר"ש על שמיטה כתב בשם גאון ישראל הגר"ש אלישיב זצ"ל, שאסור להוציא אתרוגים לחו"ל אם אין פרנסתו תלויה בזה. והגאון הגדול רבי נסים קרליץ זצ"ל, הורה שאין להוציא אתרוגים לחו"ל אא"כ אין אתרוגים בחו"ל לברך עליהם.

(פ"ה הי"ג), ולפי זה הדין נותן שאסור להוציא לחוץ לארץ אתרוג שיש בו קדושת שביעית, וכן מבואר בחזו"א (ס"י סק"ו).

גדר האיסור - יש מן הפוסקים שדנו לומר שיש בזה איסור תורה בהוצאת פירות שביעית לחו"ל, (עיין בספר בית רידב"ז על פאת השלחן פ"ה הי"ח, דף ס"ט ע"ב – ע' א"א, ודף ע"ד ע"א, ובסוה"ס שם במשמרת הבית דף כ"ב ע"ב במכתבו של בעל המחזה אברהם, ובשו"ת משיב דבר ח"ב סו"ס נ"ו, ובדרך אמונה פ"ז הי"ב בבה"ל) כיון שבתורת כהנים (בהר פ"א ה"ט) דרשו כן מן הפסוק (ויקרא כ"ה, ז') בארץ תהיה כל תבואתה לאכול, אבל דעת רוב הראשונים והאחרונים שזהו רק איסור דרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא, וכן הכריע החזו"א (סי"ג סק"ג).

טעם האיסור - א' מפני שבהגיע זמן הביעור צריך לבער הפירות לכתחילה בארץ ישראל, ולכן אסור להוציאם – כן הר"ש והרא"ש והרע"ב שם בשביעית, וכ"ה בר"ש סירליאו ובמהר"א פולדא שם. ב' שמא יתחלפו עם פירות חו"ל וינהגו בהם כפירות חולין ולא בקדושת שביעית – כ"כ הר"ש משנץ והראב"ד והגר"א בפירושם לתו"כ. ג' מדברי הרמב"ם משמע שזהו מחמת קדושת פירות שביעית שאין להורידם ממעלתם ולהוציאם לחו"ל (וכן ביאר בדעתו

בשו"ת משנת יוסף שם ובשו"ת ח"ב סכ"ד).

אכן למעשה מצאנו לכמה וכמה מגדולי האחרונים שחתרו למצוא סברות ונימוקים להקל להוציא אתרוגים לחו"ל, וחלק מהם התירו באופנים מסויימים דוקא, והגם שיש לדון ולפקפק על רוב ההיתרים, ויש להאריך בזה, מ"מ נכתוב כאן את תמצית הדברים בקיצור נמרץ.

א. באופן שיש חשש שלולי כן יתבטל מצות נטילת אתרוג (מכתב החזו"א בסו"ס דרך אמונה, סימן ע"ב), ויש לאכול האתרוג אחר סוכת (ד"א פ"ה צה"ל ס"ק קע"ט), ולכאורה הטעם כי במקום ביטול מצוה לא העמידו חז"ל דבריהם (ועיין משנ"י ח"ב סימן כ"ו). ויש לדון לדיעה זו מה הדין אם יקיים מצות אתרוג לולי כן אבל לא באתרוג מהודר, אי נמי שלא יהא לו אתרוג בשעת ההלל וכדומה.

ב. באופן שהשליח שמוציא הוא גוי, והוי רק אמירה לנכרי שבות, וכיון שכל האיסור הוא מדרבנן, הוי שבות דשבות במקום מצות נטילת לולב לאחינו שבחו"ל (ישועת הארץ סי"ג הערה י"ב, כרם ציון ה"פ פי"ב ה"ד).

ג. באופן שסוחר קונה האתרוגים מן הנכרי יסכם עמו שאינו קונה ממנו את האתרוג רק כשיצאו מגבולות הארץ ונמצא שהנכרי הוא זה שהוציא (שו"ת

ציץ הקודש ח"א סין ט"ו בשם מהרי"ל דיסקין).

ד. באופן שמוציא את האתרוג ע"מ להחזירו שוב לארץ ישראל לפני זמן הביעור יתכן שאין איסור לסוברים שהטעם הוא מפני שהביעור יהיה בארץ (עיין שו"ת ציץ הקודש שם, ובספר שמיטה כהלכתה פ"ג סקי"ג בשם הגרמ"מ עפשטיין זצ"ל), ויש חולקים (שאלת שלמה ח"ב סימן ס"ג, כרם ציון ה"פ פט"ו ס"י, פירות שביעית פ"י סקי"א בשם הגרנ"ק).

ה. יש שסוברים שכל איסור ההוצאה הוא רק אחר זמן הביעור שצריך לבערו בא"י, אבל לפני כן מותר (פאת השלחן ס"ה סקנ"ו, ותפא"י בהלכתא גבירתא), אבל דעת כל הפוסקים שהאיסור הוא גם לפני כן (וכ"כ בערוך השלחן העתיד פכ"ד סכ"ה).

ו. אם כבר הגיע זמן הביעור והפקירם וחזר וזכה בהם שוב מותר להוציאם לסוברים שהטעם משום הביעור (בית רידב"ז שם), ולפי"ז באתרוג לסוברים שאין בו חובת ביעור כיון שדר באילנו משנה לשנה מותר להוציאו (בית רידב"ז שם), אבל דעת כמה פוסקים שיש זמן ביעור באתרוג בחודש שבט בשנה שמינית (משמרת הבית שם כ"א ע"ב בשם הגר"ש סלנט זצ"ל), ויש שסוברים עוד דגם כשאין חובת בעירו כלל יש איסור הוצאה (מחזה אברהם שם, ועיין משנ"י סימן כ"ו).

ז. באופן שיש ריבוי פירות בא"י ואם לא יוציאו לחו"ל יפסדו הפירות והתורה אמרה לאכלה ולא להפסד, וממילא לא אסרו להוציא באופן זה, ולפי זה ה"ה באתרוגים כשיש שפע גדול בא"י וילך הכל לאיבוד (עיין באריכות בבית רידב"ז שם ובתשובת המחזה אברהם במשמרת הבית שם י"ז ע"ב – כ"ג ע"ב באריכות), אך היתר זה תלוי לפני הענין והזמן אם שייך בו חשש הנ"ל (משנת יוסף שביעית עמוד קס"ג, ובתשובות ח"ב סימן כ"ה כ"ו), ויש שפקפקו הרבה בכל היתר זה (עיין זיו היום ח"ב עמוד ר"ב ובמשנת יוסף שם).

ח. אתרוג שכל נטיעתו בשביל מצוה אולי אין בזה כלל קדושת שביעית, כיון שאינו עומד באכילה (כרם ציון שם), והאחרונים נחלקו כעין זה כלפי תותים שנטעו אותם מתחילה עבור תולעת משי (עיין מהרי"ט ח"א סימן פ"ג, בית רידב"ז ס"ו ס"ז, פאת השלחן סכ"ה ס"ז, פירות שביעית פכ"ג הערה תרכ"ו).

ט. אתרוג של אוצר ב"ד כיון שאין בו חובת ביעור מותר להוציאו לחו"ל, לסוברים שטעם האיסור משו הביעור (הוראת הגר"פ עפשטיין זצ"ל), אך רבים פקפקו וסתרו היתר זה (עיין שו"ת אז נדברו חי"ד סימן נ"ב, שו"ת משנת יוסף ח"ב סימן כ"ו, פירות שביעית סכ"ב סקע"א).

בתשובת המחזה אברהם). ויש שפקפקו בזה (עיין משנ"י סימן כ"ו סק"ז).

בדיעבד - וכל זה לכתחילה, ולענין דיעבד אם כבר הוציאו פירות שביעית לחו"ל, דעת הראב"ד והגר"א שהם אסורים באכילה מדרבנן בחו"ל, ורק כשיחזירו אותם לארץ ישראל חוזרים להיתרם, ודעת הר"ש סירליאו שטעם האיסור משום דהוי כקודש שנפסל ביוצא, ובראב"ד משמע דהוי קנס (ולפי"ז יש להסתפק מה הדין ביצאו בשוגג), אי נמי גזירה דרבנן שלא יתחלפו בפירות חו"ל. אבל שאר כל הראשונים לא הזכירו איסור זה כלל, ולהלכה פסק החזו"א (שם) שבדיעבד מותר לאכול הפירות בחו"ל, וכ"כ הרידב"ז (שם).

וכלפי אתרוג שיצא לחו"ל לדעת הראב"ד והגר"א יש לדון אם הוא כשר למצוה, דהרי לכאורה אסור לאוכלו אבל יתכן כי כל שיש לו היתר אכילה במקום אחר הרי זה כשר למצוה [וכעין זה נחלקו הראשונים כלפי אתרוג של מעשר שני חוץ לירושלים (עיין רש"י ור"ן סוכה ל"ד ע"ב, ורמב"ם לולב פ"ח ה"ב, ערל"נ סוכה ל"ה ע"א), ולמעשה פסק האגרות משה (או"ח סימן קפ"ו) שהוא כשר למצוה מחמת ב' טעמים, א' כי אין הלכה כהראב"ד, ב' שזה נחשב ראוי לאכילה במק"א, ויש שנסתפקו בזה (עיין שו"ת ציץ הקודש ח"א סט"ו סק"ה, ובשו"ת אמרי יושר

י. יש שסוברים שמותר להוציא לעצמו מעט פירות שביעית מא"י לחו"ל (עיין תוס' פסחים נ"ב ע"ב, ובאריכות בספר פירות שביעית פ"י סק"ו), ולפי זה מותר לשלוח לאדם פרטי אתרוג לסוכות (עיין ארחות רבינו ח"ב עמודים של"א-של"ב ובפירות שביעית פכ"ב סקע"ב).

יא. יש שסוברים שעדיף להקנות את האתרוג לדר בחו"ל כשהאתרוג עדיין בא"י, ואז קל יותר להוציא לו את שלו (שמיטה כהלכתה פ"ג סק"ז תשובות והנהגות ח"ב סימן תק"ס).

יב. באופן שנטעו מתחילה את האתרוגים ע"מ להוציאם לחו"ל (עיין בית רידב"ז דף ע"ב ע"ב בשם המהרש"ם והגר"ח ברלין זצ"ל, וכן במשמרת להבית דף כ"א ע"ב בשם החזו"ן נחום והמחנה אברהם), ויש שפקפקו בזה (עיין רידב"ז שם, ושו"ת משנ"י סימן כ"ו).

יג. יש שהקילו להוציא אתרוג בהבלעה עם דבר אחר (עיין שו"ת בית יצחק יו"ד ח"ב סימן קכ"א, ומשמרת להבית כ"א ע"ב).

יד. כשם שהתירו חז"ל כמה מלאכות דרבנן משום הפסד הפירות, כך יש להתיר ההוצאה כשלולי כן ירקבו הפירות (משמרת הבית שם כ"ג ע"א,

שבפרי שאינו עומד למאכל אדם לכו"ע מותר לעשות ממנו כביסה ומלוגמא וכדו'. והנה דין מלוגמא אינו שייך כלל בנידון דידן, שהרי אינו משתמש בפרי כלל לצורך הרפואה אלא רק בשרף היוצא ממנו.

ודעת הגאונים הגדולים רבי חיים קניבסקי ורבי נסים קרליץ זצ"ל שאסור לעשות כן בשמיטה משום לאכלה ולא להפסד. וכן הסכימו הגאונים רבי נפתלי נוסבוים ורבי יעקב מאיר שטרן שליט"א, וביאר הגרי"מ שטרן הטעם, שאסור ליהנות מפירות השמיטה רק בהנאת אכילה, אבל הנאת כילוי אחרת שאינה של אכילה נחשבת הפסד ואסורה גם אם הפירות מצד עצמם אינם עומדים לאכילה.

והגר"ש גרוס אמר שבודאי אסור לקטוף את הפרי בעוד שאינו ראוי כלל לאכילה מטעם הפסד הפרי, אמנם אם הפרי כבר ראוי לאכילה אלא שהוא עדיין יכול להשתבח בעמידתו על גבי האילן, יש להתיר לקוטפו כדי להשתמש בשרף, שכן הנאה זו לא יוכל ליהנות ממנו אחרי שכבר יהיה בשל לגמרי כל צרכו, שאז כבר כלה השרף כידוע. ומכיון שאין בקטיפת הפרי כעת הפסד גמור יש להתירה לצורך רפואה.

ח"א סימן קפ"ג) ויש מי שכתב כי לכתחילה יטול גם אתרוג של חו"ל לחוש למחמירים (שו"ת משנת יוסף סימן כ"ז).

האם מותר לקטוף בשמיטה תאנה שלא הבשילה כדי להשתמש בשרף שלה?

שאלה: ידוע שהשרף של תאנים יש בו סגולות רפואיות, ורבים שסובלים מיבלות קוטפים תאנים שעדיין לא הבשילו ומטיפים את השרף שלהן על היבלת כדי לצרוב אותה. והנה פירות שמיטה ניתנו לאכלה ולא להפסד, ויש להסתפק האם שימוש זה נחשב הפסד הפרי ואסור, או שמכיון שכן היא דרך השימוש בכל השנים לא חשיב הפסד [ובפרט שבדרך כלל אין אוכלים את התאנים הבשלות בגלל חשש תולעים המצויות בהם].

תשובה: הגאון רבי שמאי גרוס שליט"א ביאר ששאלה זו מתחלת לשני חלקים: א. קטיפת הפרי קודם שהבשיל לאכילה גורמת להפסד הפרי ואסורה. ב. עשיית מלוגמא מפרי שראוי לאכילה שאסורה כמו שפסק הרמב"ם בהלכות שמיטה פ"ה ה"י [והיא דעת רבנן המובאת בב"ק דף קב ודלא כרבי יוסי. ועיין כסף משנה שם

הגאון רבי חיים שלום הלוי סגל שליט"א

מו"צ בבית ההוראה דהגרי"מ שטרן שליט"א ור"מ בשיבת 'כנסת מרדכי' סאדיגורה ומוח"ס שו"ת 'בירורי חיים ח"ה', ו'לקט הלכות' ד"ה, ועוד

האם איכא דין קדימה לפירות שביעית

יום עש"ק לסדר פנחס כ"ב לחודש הרביעי ז', אחד מהם חביב, והשני אינו חביב
ה'תשפ"א
ישפות ה' משמי מעונים, אומץ כח ורב אונים, איש המעלה, לשבח ולתהלה הרה"ג רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א מו"צ בבית ההוראה 'אור החכמה' מו"ס גם אני אודך י"ח ופרדס יוסף החדש ד"ח
אחר מבוא הברכה והשלום.
שאלה: ע"ד שאלתו, יש לפניו פירות שברכותיהם שוות וליכא מין
האם איכא דין קדימה לפירות שביעית.
תשובה: (א) הנה כבר הבאנו ב'לקט הלכות שמיטה' מכת"י (אות ה') פלוגתת הקדמונים אם איכא מצוה לאכול פירות שביעית, וכך ס"ל המגילת אסתר בדעת הרמב"ן², אולם החזו"א (סימן י"ד סק"י) פליג וס"ל דאין מצוה

א. לעילוי נשמת אימי מורתי הריני כפרת משכבה, האשה החשובה מרת גיטל צירל ע"ה בת הרב החסיד רבי אליהו זצ"ל. נלב"ע ח"י שבט ה'תשפ"א.

ב. כאמור דרך סבירא להו להמגילת אסתר בדעת הרמב"ן. והלום ראיתי מהגאון רבי ישראל יעקב פישר זצ"ל, דהנה איתא בירושלמי (שביעית פ"ח ה"ב) אין מחייבין אותו לאכול לא פת שעופשה וכו' עיי"ש, ופשטות דברי הירושלמי דאיכא מצוה באכילתן. ושכן מוכח מדברי הרמב"ם (תרומות פ"א הכ"ו) שכתב, [שהוא הדין במעשרות שאין] חייבין בזמן הזה אלא מדבריהם כתרומה וכו', ובתרומה ודאי איכא מצוה באכילתן.

וכך מסיק החזון איש גופא (שביעית סימן י"ד סק"י ד"ה ירושלמי תרומות), דכתב בזה"ל ויותר היה נראה שיש מצוה באכילתה [של תרומה], מדמברך עלה, אלא שאין מצוה חובה. וכמו שכתב הרמב"ם (ביכורים פ"א ה"ב) שמברכין על כל האכילות המקודשות. וכן הוא להדיא ברמב"ם (תרומות פט"ו הכ"ב) כל האוכל תרומה מברך וכו' ע"כ, וא"כ מדכתב הרמב"ם 'כתרומה', הרי מבואר דגם בשביעית איכא מצוה באכילתה. ע"כ (בנתיבות ההלכה קובץ מ"ג שביעית ח"ב עמ' רצח).

ועדיין יש להבין דבריו, דהא הרמב"ם איירי במעשרות דהוי כתרומה, ומה שייכות איכא לשמיטה.

לאכלן, ואינו חייב לדאוג שיהיה להם אוכלין [היינו מי שיאכלם]. ואין איסור להניחן שירקבו (דרך אמונה שמיטה ויובל פ"ה סק"ב).⁷

וה"ה בשמיטה, אין מעשה האכילה של פירות שביעית מצות עשה, אלא שבאכילתן מקיים רצון התורה שלא להפסיד פירות שביעית ולא לסחור בהם ע"כ.

וראה עוד בספר חוט שני (פ"ה) שכתב,

שדבר זה דומה לאכילת מצה בשאר ימות הפסח, דאעפ"י דכתיב (שמות יב, טו) שבעת ימים מצות תאכלו, מ"מ אין מצוה באכילתה, ומשום"ה אין מברכים עליה אלא בליל הסדר, וכוונת התורה היא שאם בא לאכול דבר שהוא בר חימוץ, אין לו לאכול חמץ אלא מצה, ובאכילת המצה מקיים בפועל רצון התורה של 'ולא חמץ'.
(ב) וראה בספר לקט הלכות (ח"ג עמ' כט) שהבאנו מכף החיים (סימן רי"א סק"ז) שכתב, ע"ד אם יש לפניו פירות שברכותיהן שוות, ואין בהן ממין ז', ויש בהם ממין שנשתבחו בה ישראל, כגון אגוז או תפוח, כדכתיב כתפוח בעצי היער וגו' (שיר השירים ב, ג), אל גינת אגוז ירדתי וגו' (שם ו, יא) יש להקדימם⁸. עוד כתב שם, דפירות שנשתבחו בהם ישראל, וחביב

ג. וגם לדעת הרמב"ן אין מצות עשה באכילתן, אלא המצוה היא לשמור על קדושת פירות שביעית.

ד. א] הנה בדרך אמונה – הנ"ל (באור ההלכה ריש פ"ה ד"ה פירות) כתב, אליבא דהחזו"א כוונת הרמב"ן אינו אלא לאו הבא מכלל עשה, שלא יעשה סחורה. וכן כוונת הרשב"ץ בספר זהר הרקיע (מ"ע ס"ז) שעל הפסד עובר בעשה. ולדעתיה גם בתרומה ומעשר שני ליכא חיוב לאכלם, אלא שאם אכלם מקיים מצוה, שהרי מברכים עליה. ונראה דגבי שביעית אפילו אם אוכלם אין מקיים מצוה, דהרי לא מצינו ברכה באכילת פירות שביעית – כדמצינו באכילת תרומה ומעשר שני. ובגמ' (יומא עד, ב) ולא אביא את התרומה שהיא בקום אכול, ולא קאמר את השביעית וכו' עיי"ש.

ב] וראה בקובץ מבית לוי (חט"ז – שביעית) שהביא מהגר"ש ואזנר זצ"ל בזה, שלא היתה כוונת הרמב"ן לומר דאיכא מצות עשה לאכול פירות שביעית, אלא שמצוה לאכול כדי שלא יבואו לידי הפסד. לכן אם יש לפניו פירות הקדושים בקדושת שביעית ופירות שאינם קדושים, ואם יאכל הפירות שאינם קדושים אזי ישארו הפירות הקדושים ויתקלקלו, מצוה לאכול את הפירות הקדושים. ע"כ.

ה. ומ"מ כל דבריו בגוונא דליכא מין ז', וכאמור.

וראיתי בשו"ת תורת חיים להגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל (הנדמ"ח סימן נ') שכתב לדחות דברי האומר להקדים דבר שגדל בארץ ישראל, על פני מין שבעה שגדל בחו"ל. וז"ל ומה דסיים בסברא שעכ"פ ראוי להקדים אתרוגי ארץ ישראל, מהא דמקדימין מין שבעה,

[וברכותיהם שוות], נראה דהדבר שקול ויקדים איזה שירצה. ע"כ. ולדבריו פשוט דה"ה לענין פירות שביעית דאיזה שירצה יקדים.

ג) אלא דיש להבין דברי כף החיים טובא, היאך כתב דיקדים לברך על פירות ארץ ישראל על פני החביב, הא מצינו בשו"ע (סימן רי"א ס"א) דבברכותיהן שוות מקדים החביב, ובשעה"צ (שם סק"ה) כתב בתוך הדברים... דהא חזינן דחביב עדיפא אף ממין ז' כשאין ברכותיהן שוות וכו' ע"כ, הרי דמעלת חביב עולה על כולנה, וכיון שכן היאך נדלג על מעליותא דחביב לטובת פירות ארץ ישראל, או לגבי נד"ד פירות שביעית.

העולה מן הדברים: יש לפניו פירות שברכותיהם שוות, אחד מהם חביב, והשני אינו חביב מצד טעמו, אלא דהמה פירות שביעית, יקדים לחביב.

ולסיומא: הנה אמור אמרת שהינך בדרך להיות בשבת קודש הבעל"ט בצל התנא האלוקי רבי שמעון בר יוחאי זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל.

אביא דבר נאה ע"ד ברכת הנהנין באתרא קדישא מירון. כתב

בשו"ת ארץ צבי (סימן כ"ז) אהא דכתיב (בראשית מט, כא) נפתלי אילה שלוחה הנותן אמרי שפר, ובתרגום אונקלוס תהי מעבדא פירין יהון מודן ומברכין עליהון, ולכאורה קשה הלא קיימא לן דברכת הנהנין היא דרבנן וכו', ועוד מה רבותא היא לנפתלי, הרי כל הפירות מברכין עליהן, וי"ל דקושיא חדא מתורצת בחברתה, דאין הכי נמי דבכל מקום קיי"ל דברכת הנהנין דרבנן, אך שאני מירון – שהיא מקומו של רשב"י ז"ל בעל הזוהר הקדוש, ובזוהר הק' סבירא ליה דברכת הנהנין היא דאורייתא (רעיא מהימנא ריש פר' עקב).

וידוע כי 'במקומו' נוהגים הלכה כמותו, אפילו הלכה כשהוא יחיד במקום רבים (כדאיתא בגמ' שבת קל, א) במקומו של ר"א היו כורתים עצים וכו'), ומירון הוא כידוע בחלקו של נפתלי, ועל כן שפיר כתב התרגום על חלקו של נפתלי שיעשה פירות 'דמודן ומברכין עליהון' – מדאורייתא, כאמור. ע"כ. וסיים שם זה חידשתי בעזה"י במירון בל"ג בעומר תרצ"ה לפ"ק.

תורתו מגן לנו, היא מאירת עינינו, הוא ימליץ טוב בעדינו אדוננו בר יוחאי.

נפלאותי על הסברא הנ"ל, דא"כ יוצא לנו דבכל דבר שגדל בארץ ישראל צריך להקדים בברכה, וזו לא שמענו מעולם בספרי הפוסקים, ואדרבה מין שבעה אפילו הגדל בחוץ לארץ הוא חשוב לברך עליו אפילו נגד מין אחר – הגם שגדל בארץ. והטעם, כיון שבאלו המינים נשתבחה ארץ ישראל, יש בהם חשיבות. ובשאר מינים שלא נשתבחה בהם אין בהם מן הדין קדימה כלל וכו'. ע"כ.

האם בזריקת התפוחים בחצרות האדמורי"ם איכא בזיון של פירות שביעית

יום שנכפל בו כי טוב לסדר זאת חוקת התורה
ה' לחודש הרביעי התשפ"א
לכבוד כבוד איש המעלה, לשבח ולתהלה
הרה"ג רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א
מו"צ בבית ההוראה 'אור החכמה' מח"ס גם
אני אודך י"ח ופרדס יוסף החדש ד"ח
אחר מבוא הברכה והשלום.

ויש רמז ע"ז בתרגום שני על מגילת
אסתר (פ"ג) 'יומא דעצרתא
...ושדין חזורי תפוחים', ובפתשגן
הכתב פירש, מפזרים שושנים ותפוחים
ע"כ, ונפשו בשאלתו האם אין בזה בזיון
של פירות שביעית.

שאלה: בהא דנהגו בכמה מקומות
בחצרות החסידים – כגון
צאנז ושומרי אמונים, דבשמחת תורה
ובז' דפסח זורקים תפוחים אל פני
הקהל בכדי שייתפסו, ומספר שאצל רבו
בעל החוקי חיים שומרי אמונים זצ"ל,
מי שתפס תפוח ראה ישועות גדולות.

תשובה: נראה לומר דפירות שביעית
אינן חפצא דקדושה כתפילין
ומזוזה, וגם לא חשיב כתשמיש מצוה –
כחוטי הציצית וסכך הסוכה, אלא
שנצטוינו שלא להפסידן, וכיון שכן הא
אדרבה מפני חשיבות הסגולה נעשה
בזריקה, ואינו מגרע ח"ו מקדושת פירות
שביעית.

בברכה מרובה

לנגוס פיטם האתרוג בשנת השביעית לסגולה

בס"ד, יום חמישאה למעשה בראשית, כ"א
לחודש אדר התשע"ה יוד"ר דהרה"ק רבי
אלימלך מליזענסק זיע"א

כבוד ידידי הרה"ג כהן שדעתו יפה, מלא
חכמה ויראה טהורה, חו"ב טובא, שמעתין
מתבדרין בבי מדרשא רבי גמליאל רבינוביץ
שליט"א מח"ס גם אני אודך ג"ח ופרדס
יוסף החדש ג"ח
אחר מבוא הברכה והשלום.

אם שרי לאשה מעוברת לנגוס את
הפיטם של האתרוג

ע"ד שאלתו, אם שרי לאשה מעוברת
לנגוס את פיטם האתרוג בשנת
השביעית.

תשובה: (א) הנה רגע כמימרא עלה
בדעתי לדמותו לענין קילוף
עגבניות בפסח, דלהני דסברי דשרי,
כדכתב בקובץ מבית לוי – שביעית
היו"ל ה'תשע"ה (עמ' כו), דכך ס"ל
להגר"ש ואזנר [לרפו"ש במהרה]
שליט"א וז"ל רבים מקפידים בפסח
שלא לאכול פירות וירקות עם קליפתם,
וע"כ מותר לקלף בפסח גם... שאין
רגילים לקלף כל השנה כגון עגבניות.
[ומ"מ] את הקליפות יש לשמור
בקדושת שביעית ע"כ, א"כ ה"ה הכא
נימא דשרי לנגוס את הפיטם.

ברם נראה דאין לדמותם, כיון
דבעגבניות אינן נמאסים

הקליפות כלל, משא"כ הכא בזה
שנוגסת את הפיטם הרי נמאס.

ובאמת יש מי שאומר דלא שרי לנגוס
אלא את החלק העצי של
הפיטם, אבל את החלק הבשרי של
הפיטם, חשיב שלא כדרך אכילה ואסור.

(ב) אולם נראה לומר כיון דהני
דמשתמשים באתרוג למרקחת,
הא ממילא זורקים לגמרי את הפיטם,
לכן שרי לקיים את הסגולה ולנגוס.
והסכים עמי הגאון רבי אברהם צבי
הכהן שליט"א.

(ג) ויסוד הדבר כבר מצינו בדברי
החזו"א (שביעית סימן י"ד סק"י
ד"ה מסקנא, וד"ה וכל זה וד"ה ובמ"ב)
וז"ל מסקנא דמילתא דקולף בפירות
ומקנב בירק כל מה שרוצה, ומניחן
בכלי עד שירקבו ויפסלו מאכילת
בהמה, ואפשר דבנפסל מאכילת אדם
סגי כל שאינן מיוחדין לבהמה. וכל זה
בקליפין הראוין לאדם או שיש בהן
אוכל, אבל קליפין שאינן ראוין לאדם
אם אינן עומדין לבהמה מותר להשליכן,
ואם מיוחדין לבהמה אסור לאבדן וכו'.
וגם בזה יש להסתפק אי אזלינן בתר
מנהג המקום או כפי תשמיש הנאות,
ואין לנו תלמוד בכל הקליפין, ותנן (פ"ז
מ"ג) קליפי רמון יש להם שביעית,

ושאר כל הקליפין לא למדנו תורת כל אחד ואחד, וברמב"ם (כלאים פ"ה הי"ח) כתב, עד שיקיים דבר שכמוהו מקיימין רוב העם באותו מקום, 'משמע שמשתנה לפי המקום והזמן'.

ובמ"ב (סימן רב שעה"צ סקמ"א) כתב, בשם הברכי יוסף, דכהיום אין נוטעין אדעתא דשותא, מבואר דעתו ז"ל, דהא דאמר בגמ' (ברכות לו, א) צלף נטעי אינשי אדעתא דשותא, אינו הכרעה על עיקר טבעו וטבע בני אדם שינהוג דין זה לעולם, אלא הכרעה בדורם ובזמנם, ואם נשתנה המנהג נשתנה הדין. ולפי"ז קליפין וגרעינין שאינן מיוחדין אצלנו לבהמה, אין בהם קדושת שביעית משום מאכל בהמה, וכל שנפסלו מן[אכילת] אדם מותר להשליכן, ועיין מעשרות (סימן א') 'דמשום מיעוט המרקחין לא חלה עליהן קדושת שביעית' וכו' עכ"ל (חזו"א).

מדבריו למדנו שהקובע הוא מה שרגילים להשתמש בזמנינו, וכל שלא רגילים אינו נחשב מאכל, ואין בו קדושת שביעית. וכיוצא בזה העלה להילכתא הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל בתשובה שהובא בספר משנת יוסף (ח"א סימן ל'). וכיון שכן הרי נמי בנד"ד, כיון דהדרך הוא בזמנינו שאין להשתמש כלל בפיטם, אזי לית ביה דין לאכלה ולא להפסד.

ולבר מהכי איכא לאוסופי, דלאור דברי החזו"א 'דמשום מיעוט המרקחין לא חלה עליהן קדושת שביעית' עיי"ש, הרי כהיום אנשים שעושין מרקחת מאתרוגים, הוי מיעוטא דמיעוטא. וא"כ מאן יימר דאית ביה בכלל קדושת שביעית.

העולה מן הדברים: שרי לנשים מעוברות לקיים את הסגולה לנגוס את הפיטם של האתרוג בשנת השביעית.

הגאון רבי אליעזר דוד שפירא שליט"א
רב ואב"ד קהילת צאנז בני ברק

זכות קניה בחנות האם שביעית משמטתו

והנה בטעם הדבר שאין השביעית משמטת הקפת החנות כתב הרמב"ם בפירות המשניות שם וז"ל והקפת החנות היא האמנה ומקח וממכר בין בני אדם ובעלי החנויות שיוציא עליו כל מה שצריך וכשיקבץ סך ממון יפרעהו, וזה הנקבץ לא יהיה נשמט בשנה השביעית מפני שאינו על דרך חוב ולא מכר לו בעל החנות על מנת שיהיה חוב אבל מכר לו מעט מעט עד שנתקבץ הכל ויתן לו ממנו עכ"ל ע"ש, וכתב הב"י שם בחו"מ סי' ס"ז שלכאורה נראה מדבריו שרק חוב של הלואה השביעית משמטת ולא סוג חוב אחר וזהו הטעם שאין שביעית משמטת חוב של מכר שאין זה חוב של הלואה, אלא שהקשה על זה מהמשנה בשביעית שם פ"י משנה ב' השוחט את הפרה וחילקה בראש השנה אם היה החודש מעובר משמט ע"ש, הרי שגם חוב של מכר השביעית משמטת, והביא מירושלמי דמוקי למשנה זו כרבי יהודה שבמשנה הקודמת שסובר לענין הקפת החנות שאם הקיף וחזר והקיף נעשה ההקפה הקודמת כמלוה והשביעית משמטתו ע"ש, וכיון דלא קיי"ל בזה כרבי יהודה ממילא נדחה משנה זו

נשאלתי מהרה"ג ר' גמליאל רבינוביץ שליט"א בעמח"ס גם אני אודך, על מה שמצוי הרבה שלקוח מקבל אישור בכתב על זכות קניה בחנות וכגון שהחזיר מוצר שקנה [כגון ספר וכדומה] והמוכר אינו מחזיר לו את כספו ורק נותן לו זכות לקבל מוצר אחר תמורת הסכום הזה, והשאלה הוא האם שביעית משמטת חוב זה מדין שמיטת כספים ואם לא כתב פרוזבול אינו יכול לגבותו או שאין שמיטה משמטתו.

שנינו במשנה בפרק י' משביעית משנה א' הקפת החנות אינה משמטת ואם עשאה מלוה הרי זו משמטת וכו', שכר שכיר אינו משמט ואם עשאו מלוה הרי זו משמט, רבי יוסי אומר כל מלאכה שהיא פוסקת בשביעית משמטת ושאינה פוסקת בשביעית אינה משמטת, והיינו שלשיטת רבי יוסי כל סוג חוב שהגיע זמן פרעונו קודם סוף שנת השביעית [שהשביעית משמטת רק בסופה עי' שו"ע חו"מ סי' ס"ז סעיף ל'] והיינו גם הקפת החנות וגם שכר שכיר השביעית משמטתו וחולק על ת"ק בזה, ולהלכה קיי"ל כת"ק כנפסק בשו"ע שם סעיף י"ד וט"ו ע"ש.

מהלכה, אלא שהקשה הב"י שם שהרי הרמב"ם פסק להלכה כמשנה זו בפ"ט מהלכות שמיטה ויובל הלכה ה' וגם פסק שם בהלכה י"א כמשנה הנ"ל שאין השביעית משמטת הקפת החנות ולהנ"ל נמצא ששני הפוסקים הללו סתראי נינהו, ולכן כתב הב"י שמוכרח לומר בדעת הרמב"ם שכל חוב חוב השביעית משמטת ולא דוקא חוב של הלואה, והא דאין השביעית משמטת הקפת החנות היינו משום שהדרך הוא להקיף למשך זמן רב דהיינו שנה ושנתיים ואינו תובעו קודם לכן וממילא הוי ל' כהלוהו עד לאחר שביעית שלרוב הפוסקים אין השביעית משמטתו, ולפי דרך זה מיישב שם קושי הנ"ל מדין השוחט את הפרה לפי שרק בחנות שייך טעם הנ"ל משא"כ במוכר חפץ לחבירו ולא קבע לו זמן לפרעו לאחר ר"ה של סוף שנת השמיטה [שהוא זמן השמטת החובות כנ"ל] השביעית משמטתו ע"ש בב"י.

והתומים שם בסי' ס"ז סקט"ו עורר על הב"י שהרי בירושלמי שם מוקי לה כרבי יהודה [כמובא לעיל] ולא קיי"ל כוותי' ואילו לפי חילוק הב"י הנ"ל נמצא דשפיר קיי"ל כדין זה ואין זה קשור כלל לשיטת רבי יהודה ואמאי נחלוק על הירושלמי בלא ראי' מפורשת, וכתב ליישב שהרי טעם הב"י הנ"ל בהא דהקפת החנות אינה משמטת מיוסד על הא דס"ל לרוב פוסקים שהמלוה את חבירו לעשר שנים אין

השביעית משמטתו משום דלא קרינא ב' לא יגוש, והנה דין זה הוא תרי לישני במכות דף ג' ע"ב ע"ש, ואנן קיי"ל להלכה כלישנא דאין השביעית משמטתו כנפסק בשו"ע שם סעיף י' ע"ש, אבל דעת הירושלמי בזה כלישנא דשביעית משמטתו ע"ש בתומים איך שמוכיח זאת מהירושלמי, וממילא לדעת הירושלמי ע"כ א"א לומר כטעם הנ"ל להא דהקפת החנות אינה משמטת אלא צ"ל הטעם כדרך הראשון בב"י בדעת הרמב"ם והיינו שרק חוב של הלואה השביעית משמטת ולא חוב אחר ולפי טעם זה א"א לומר כישוב הב"י הנ"ל דין השוחט את הפרה כמובן ולכן הירושלמי לשיטתו ע"כ הוצרך לומר שדין זה אתיא כרבי יהודה הנ"ל, אבל לדין דקיי"ל כלישנא דהמלוה ל' שנים אין השביעית משמטתו כנ"ל וכ"פ הרמב"ם שם בהלכה ט' ע"ש שפיר י"ל כטעם הב"י הנ"ל לדין הקפת החנות וכהחילוק הנ"ל [המיוסד על טעם זה] ליישב הקושי מדין השוחט את הפרה ע"ש בתומים.

על כל פנים נמצא שיש שני טעמים להא דהקפת החנות אין השביעית משמטתו, או משום שרק חוב של הלואה נשמטת בשביעית והוא מה שהב"י כתב בתחילה בדעת הרמב"ם, או משום שאין הדרך לתבעו מיד אלא אחר שני ושנתיים והוא מה שמסיק הב"י בדעת הרמב"ם כנ"ל, ודעת התוס'

בכתובות דף נ"ה ע"א בד"ה ולשביעית
והר"ן שם ועוד הרבה ראשונים כטעם
ראשון הנ"ל והיינו שרק חוב של הלואה
השביעית משמטת ולא סוג חוב אחר,
ונמצא מחלוקת בטעם דין זה בין
הרמב"ם ושאר ראשונים כנ"ל, ויהיה
נ"מ לדינא ביניהם באופן של מכירת
דבר לחבירו שלא שייך בזה טעם הב"י
הנ"ל כנ"ל חילוק הב"י בזה ליישב בזה
דין השוחט את הפרה הנ"ל, ובאמת
שהב"י כתב בתחילת דבריו שמשמע
מדברי הרמב"ם כשיטת רוב הראשונים
הנ"ל אלא שהסיב כוונת הרמב"ם לדרך
שני הנ"ל מכח קושייתו מדין שוחט את
הפרה, אלא ששערי תירוצים לא ננעלו
ומצינו כמה תירוצים לקושי' זו בספרי
הפוסקים ע"ש בתומים מה שהביא בזה
וא"כ שפיר י"ל גם בדעת הרמב"ם
כדעת הראשונים הנ"ל שרק חוב של
הלואה נשמט בשביעית.

ושני הטעמים הנ"ל שייכים גם לענין
שכר שכיר שאינו משמט כנ"ל
מהמשנה בשביעית, ויהיה נ"מ לדינא
בין שני הטעמים באופן שאין הדרך
להמתין עם התשלום למשך זמן רב
וכגון במשכורת של מלמד או ר"מ
וכדומה שרגילים לפרעו בדרך כלל כל
חודש, וכנ"ל הנ"מ בזה לענין הקפת
החנות.

ועוד מצינו ברמב"ם שם בפ"ט
משמיטה ויובל הלכה י"ב
שקנסות של אונס ומפתה ומוציא שם

רע אינם נשמטים ע"ש, ובכסף משנה
שם עורר על טעם דין זה לפי מה שכתב
בדעת הרמב"ם להא דהקפת החנות
ושכר שכיר כנ"ל בב"י שאין הדרך
לפרעם מיד אלא אחר זמן רב שטעם זה
לא שייך גבי תשלומין אלו ולמה אינם
נשמטים בשביעית, וכתב ליישב דשם
כיון שכתובים בתורה הו"ל כמסורים
לבי"ד שבכה"ג אין השביעית משמטת
כדפסק הרמב"ם שם הלכה ט"ו ע"ש,
אך ראיתי בספר דרך אמונה שם בפ"ט
משמיטה ויובל הי"ב בסק"ד שכתב על
פי לשון הרמב"ם בפירוש המשנה
שטעם דין זה הוא משום שהם תשלומי
עונש ואינם מתכפרים עד שישלם ולכן
אינם נשמטים בשביעית ע"ש, וכל זה
לפי דרך הב"י בטעמו של הרמב"ם להא
דהקפת החנות כנ"ל, אבל לפי דעת רוב
הראשונים בטעם דין זה משום שרק
חוב של הלואה נשמט בשביעית א"כ
פשוט מובן טעם הדבר שאין השביעית
משמטת את התשלומין הנ"ל.

והנה להלכה מצינו שהמחבר בשו"ע
שם סעיף ד' כתב [לענין דין
אחר] שאין שביעית משמטת אלא מלוה
ע"ש, ולפי זה נמצא שגם בהדין
שבסעיף י"ד לענין הקפת החנות וכן
הדין שבסעיף ט"ו לענין שכר שכיר
הטעם הוא משום זה שאינם חובות של
הלואה, ובסמ"ע שם סקכ"ו ציין לשיטת
הב"י הנ"ל בדעת הרמב"ם בטעם דין זה
והנ"מ הנ"ל לפי טעם זה ע"ש,

ובסק"ח ציין זאת גם על דין המחבר שם לענין שכר שכיר ע"ש, אלא שלכאורה צ"ע מדברי המחבר בעצמו בסעיף ד' הנ"ל שזה כטעם רוב הראשונים הנ"ל דלא כהרמב"ם כנ"ל ובאמת זה סותר לדבריו הנ"ל בב"י בדעת הרמב"ם, וגם צ"ע על הסמ"ע שהוא בעצמו בסקכ"ט כתב על דין המחבר שם בסעיף ט"ז לענין תשלומי מוציא שם רע שהטעם שאינו משמט הוא משום שאינו חוב של הלואה ע"ש, וזה טעם שני הנ"ל ולכאורה סותר לדבריו הנ"ל על דין הקפת החנות ושכר שכיר וצ"ע, אך על שיטת המחבר בעצמו כתב בפאת השולחן סי' כ"ט שצ"ל שחזר בו מדבריו בב"י ולמעשה סובר כטעם שני הנ"ל שרק חוב של הלואה השביעית משמטת ולא חוב אחר וחולק שם על הסמ"ע ע"ש, ועכ"פ שיטת הסמ"ע בזה צ"ע כנ"ל.

על כל פנים נתבאר דנקטינן להלכה שרק חוב שעל ידי הלואה השביעית משמטת וכ"כ המנ"ח במצוה תע"ז אות ו' ע"ש, ואף אי נימא שיש בזה מחלוקת ראשונים כנ"ל מ"מ כיון דקיי"ל שביעית בזמן הזה דרבנן אזלינן לקולא ואין שביעית משמטתו וכמש"כ

הרא"ש במכות פ"א סי' ג' לענין תרי לישני שם בדין המלוה את חברו לעשר שנים האם שביעית משמטתו או לא דכיון דשביעית בזה"ז דרבנן אזלינן לקולא ואין שביעית משמטתו ע"ש ובב"י שם מש"כ בביאור דבריו שלכאורה קשה דהא בכל ספיקא דממונא אזלינן לקולא לנתבע וכאן יוצא שמחייבים את הנתבע דהיינו שאין השביעית משמטת את החוב ע"ש ובשו"ת דובב מישרים ח"ב סי' י' מש"כ בביאור דברי הב"י, ועכ"פ גם לענין נ"ד שייך ענין זה דאזלינן לקולא ואין השביעית משמטתו, ונמצא לענין הקפת החנות ושכר שכיר שאין שום חילוק בזה כנ"ל מהב"י אלא בכל אופן אין השביעית משמטתו מטעם שאינו חוב של מלוה, זולת בזקפן עליו במלוה כדתנן שם במשנה וע"ש ברמ"א סעיף י"ד שהביא שני דעות מה נקרא זקיפה במלוה.

ומעתה לענין נידון השאלה לגבי זכות קניה בחנות, נראה פשוט לפי כל הנ"ל שאין השביעית משמטתו משום שאינו חוב של הלואה ודומה לכל החיובים הנ"ל שאין השביעית משמטתם מטעם זה כנ"ל.

הגאון רבי אברהם ישעי' שפירא שליט"א
רב דקהילת גבורת יהודה ב"ב ובעמ"ח ספרי מנחת איש

קדושת שביעית בפירות נכרים

לבא, והיינו קדושת הארץ ואין זה שייך לקדושת הבית דפליגי בה אמוראי בגמ' מגילה ז' א' וזבחים קז' ב' אם נתקדשה לעתיד לבא ג"כ וכן בסוגיא דגמ' שבועות טז' א' לענין קידוש שני בימי עזרא, ומ"מ גם לענין קדושת הארץ עצמה דעת הרמב"ם דכיבוש עולי מצרים יש בו קדו"ש ולא הקלו אלא לענין ספיחין וכן הכריע החזו"א לדינא.

ובגמ' יבמות פב' נחלקו רבנן ור' יוסי לענין קדושה שניה שקידש עזרא את א"י אם קידשה לעתיד לבוא והיינו לעולם או דבטלה לאחר חורבן בית שני ורבנן ס"ל דבטלה ור' יוסי ס"ל דקידשה לעתיד לבוא, ודעת רוב הראשונים ז"ל כרבנן דבטלה, כי זו דעת רש"י סנהדרין כו' ודעת ר"י בתוס' יבמות שם בתי' קמא וכן דעת הרשב"א והריטב"א ביבמות שם וכן דעת הר"ש פ"ו דשביעית וכן דעת ה"ה ז"ל פ"כ מאיסור"ב ה"ג והתשב"ץ ח"ג סי' קצ"ט, ולדעת כל הני רבוותא ז"ל תרומה בזמן הזה אינה אלא מדרבנן וכן לדעת הרבה מרבוותא ז"ל הנ"ל כל קדושת הארץ בזמן הזה אינה אלא מדרבנן וה"נ שביעית דרבנן בזמן הזה.

סוגיא גדולה ועצומה זו אם יש קדו"ש בפירות נכרים או לא, הרי היא תלויה בכמה סוגיות, ונבאר בקצרה תחילה את הסוגיות הנוגעות בדבר והעולה לדינא בהן, ומהן יתבאר דין קדושת שביעית בפירות נכרים, וזה החלי בעזה"י.

אם קדושה שניה קידשה לעתיד לבוא או לא

א] כל שטחי ארץ-ישראל שכבשום ישראל בימי יהושע בן-נון הם הנקראים בלשון הגמ' והראשונים והפוסקים "כיבוש עולי מצרים", וגם היא הנקראת "קדושה ראשונה" שנתקדשה הארץ בגבולותיה הללו, ובזה אע"ג דמבוי בערכין לב' ב' דאיפלגי תנאי אם קידשה לשעתה או קידשה לעתיד לבוא מ"מ כל רבוותא ז"ל מודו דקי"ל דקדושה זו היתה לשעתה ולא לעולם, וזהו לענין דיני תרומות-ומעשרות ושביעית וביכורים וכדומה, וזה מבוי במשניות שביעית פ"ו מ"א וחלה פ"ד מ"ח וסוגיא דגמ' ערכין לב' ב' ובחולין ז' א' ועוד הרבה מקומות דקי"ל דלא נתקדשה לעתיד

התי' שם, וכן דעת הריטב"א והר"ן גיטין לז', וכן דעת החינוך מצוה תע"ז וכן דעת הסמ"ג עשין קמ"ח והיראים סי' רע"ח, וכן פסק הטור סי' של"א לדינא.

ד אמנם הרמב"ם פ"י משמיטה ה"ט כתב דבזמן שיוכל נוהג אזי גם נוהג דין ע"ע ובתי ערי חומה וכו' ונוהגת שביעית בארץ וכו' ובזמן שאין היובל נוהג אין נוהג עבד עברי ובתי ערי חומה וכו' חוץ מן השביעית בארץ והשמטת כספים בכל מקום מדבריהם וכו', והכס"מ פי' דהיינו על שמיטת כספים ואילו שמיטת קרקע היא מה"ת להרמב"ם וכן כתב הכס"מ בפ"ט ה"א דס"ל להרמב"ם דהיא מה"ת, והיינו דס"ל כרבנן ומאידך ס"ל קידשה לעתיד לבוא וכמו שנתבאר לעיל באות ג', ולפיכך ס"ל דדאורי' היא.

אמנם הכס"מ בפ"ד הכ"ט כתב איפכא דדעת הרמב"ם דשמיטה בזה"ז דרבנן, ותמה שם על דברי הכפתור"פ שכתב בדעת הרמב"ם דס"ל דדאורי' וכתב הכס"מ בדברי הרמב"ם בפ"ט ובפ"י מבו' להדיא דס"ל דרבנן היא, וכן כתב הב"י סי' של"א בדעת הרמב"ם, וכבר כתב בפאת השולחן דהכס"מ הדר ב' ממש"פ בדעת הרמב"ם דס"ל דדאורי', וכן פי' המבי"ט ח"ב סס"ד והחרדים פנ"ב בדברי הרמב"ם דס"ל דבזה"ז דרבנן, וגם כתבו כל הנך פוסקים ז"ל לדינא דשביעית בזה"ז דרבנן.

ב אבל הרמב"ם ס"ל כר' יוסי דקידשה לעתיד לבוא וכמש"כ בפ"ו מבית הבחירה ה"ז דלא קידשה בכיבוש אלא בחזקה ולפיכך קידשה לעולם, וכ"כ בהל' תרומות פ"א ה"ה, ואולם מ"מ ס"ל דתרומה בזמן הזה דרבנן אבל לענין שביעית עדיין מצד זה היא תהא מדאורי' כיון דקידשה לעתיד לבוא, וכן דעת הראב"ד פכ"א מתרומות ופ"כ מאיסו"ב (שיובא גם להלן) וכן דעת הר"א אב"ד ז"ל שהובא בדברי הרשב"א יבמות שם וכן דעת היראים שהביא המרדכי בהלכות א"י, וראה עוד בסעיפים הבאים בדעת הרמב"ם בענין זה אי שביעית בזמן הזה דרבנן מטעמא אחרינא.

אם כשאין היובל נוהג גם שביעית אין נוהגת מן התורה

ג בגמ' גיטין לו' ומו"ק ב' איפלגו רבי ורבנן, דרבי ס"ל דאיתקש שמיטה ליובל וכל שאין היובל נוהג והיינו כשאין כל יושביה עליה ה"נ אין שביעית נוהגת ורבנן ס"ל דלא איתקש ועדיין שביעית נוהגת מה"ת, ורוב הראשונים ז"ל פסקו כרבי, כי זו דעת הרמב"ן מכות ג' (ודלא כדבריו ז"ל בס' הזכות) ודעת הרשב"א ז"ל בתשו' סי' תשע"ה וח"ג סל"ב וסי' קע"ז ובמיוחסות סי' רנ"ו, וכן דעת הראב"ד פ"י משמיטה ה"ו (ואמנם בפ"א הי"א ובפ"ד ה"טו ס"ל דדאורי') וכן דעת הרא"ש מכות פ"א ס"ג, וכן דעת תוס' גיטין סב' ב' ד"ה אין עודרין באחד

וכן הסיק החזו"א ס"ג סק"ח בדעת הרמב"ם, וכן הסיק להלכה דשביעית בזה"ז דרבנן מצירוף תרי טעמי הנ"ל דלרוב הראשונים לא קידשה לעתיד לבוא וכן מאידך לרוב הראשונים שביעית הוקשה ליובל, ודלא כדעת הרמב"ן בספר הזכות דס"ל דדאורי"י אלא כדעת הרמב"ן בחי' מכות דדרבנן, וכן דלא כדעת הראב"ד פ"א הי"א ופ"ד הט"ו דדאורי"י אלא כדעתו בפ"י ה"ו דדרבנן.

אם יש קנין לגוי או לא

[ה] בגמ' גיטין מז' א' איפלגו רבה ור"א אם יש קנין לגוי להפקיע מידי מעשר או לא, ורבה ס"ל דאין קנין שנאמר כי לי הארץ ור"א ס"ל יש קנין שנאמר דגנך ולא דגן גוי, ומבוי' בגמ' דלכו"ע דרשין דגנך למיעוטא דגוי אלא דאיפלגו אי ממעטים דגן גוי או ממעטים דיגון גוי, ובירוש' שם פ"ד ה"ט מבוי' דתנאי איפלגו בהך פלוגתא, דר"מ סבר דאין קנין משום דאיתקש עבדים לאחווה ומה עבדים אתם קונים מהם ואין הם קונים מכס אף אחווה ור"ש ורבי יודן אמרי יש קנין, וכעין זה בירו' דמאי פ"ה ה"ח.

ויש לדון במאי איפלגו תנאי ואמוראי, האם איפלגו בעיקר הדבר אם יכול הגוי להפקיע את קדושת הארץ בקנותו את הקרקע, ולמ"ד יש קנין אזי פקעה

קדושתה וא"כ אפילו כאשר חזר יהודי ולקחה ממנו כבר פקעה קדושתה, או דלא איפלגי כי אם בזמן שהקרקע ברשות הגוי אבל הא פשיטא דאם חזר ולקחה ישראל דודאי תו היא כבתחילתה.

ואפילו אם אין המחלוקת אלא בזמן שהקרקע ברשות גוי, יש עוד לדון אם פליגי דלמ"ד יש קנין אזי עכ"פ בזמן שהיא ברשותו פקעה קדושה לגמרי וכגון דגם ביכורים א"א להביא ממנה או לענין איסורים התלויים בארץ וכגון חדש וכלאים וערלה וכיו"ב דאין נוהגים בקרקע דגוי, או דאין זו מחלוקת כי אם לענין מעשר משום קרא דדגנך דס"ל למידרש מיעוטא דדגן גוי אבל גם למ"ד יש קנין לא פקעה קדושתה כלל אפי' בשעה שהיא אצל הגוי.

אמנם לענין ביכורים מוכח להדיא בגמ' שם דפריך למ"ד אין קנין ממתני' דהמוכר שדהו לגוי לוקח ומביא מפני תיקון העולם ואי אמרת דאין קנין הרי חייב מעיקר דין תורה, וע"כ דלמ"ד יש קנין אה"נ דפטורה גם מביכורים, ועדיין יש לשאול אם גם שאר איסורים התלויים בארץ ה"נ דפטורים למ"ד יש קנין.

[ו] ובתוס' גיטין כג' ב' ד"ה העובד כתב בפשיטות דודאי בחזר ולקחה ישראל חייב ואין הפקעת הגוי עולמית וכן כתבו הרשב"א קידושין מא' והרא"ש

בתוספותיו שם, וכ"כ הכפתור ופרח פ"ד ופי' כן בדברי רש"י שם, וכן כתבו הריטב"א והרי"ד בתוספותיו בגיטין שם.

וכבר כתב הרא"ש ז"ל בתשו' כלל ב' ס"א דערלה וכלאים וחדש הם אפי' בשדה של גוי וכמו שהוכיח ממתני' לענין ערלה וכש"כ בשאר מילי, ולכן כתב דהיינו דלמ"ד יש קנין הוא דוקא דרשא לענין מעשר, ומבו' דגם הוא ודאי ס"ל דאם חזר ולקחה ישראל דחייב שהרי אין זו אלא דרשא לענין דגן גוי, אלא דנראה דבריו ז"ל להדיא דגם בזמן שהיא של הגוי אין קדושתה נפקעת אלא הוא פטור דוקא לענין דגן, וכ"כ השאג"א (חדשות ס"ג) בדעת הרא"ש.

[ז] והחזו"א ריש סי' א' כתב כן בפשיטות דלא קס"ד דפקעה קדושתה שהרי א"כ גם בחזר ולקחה ישראל תהא פטורה וזה א"א וכדמוכח מכל רבוותא ז"ל ועי"ש כל דבריו, ולפיכך כתב שם בסק"ג דהיינו דקדושתה קיימת גם עתה אלא דכיון דהגוי לאו בר חיובא דתרו"מ ממילא פטור דגנו למ"ד יש קנין ואפי' כי הדר לקח ישראל את התבואה מ"מ לא עלה עליה חיוב מתחילה, וכן כתב לענין ביכורים דהיא מצוה ודמי לתרו"מ, ומשא"כ לענין ערלה וכלאים וחדש דאיסורי נינהו מכח קדושת הארץ והיא לעולם לא פקעה לכו"ע ולפיכך ודאי

דגם בשל גוי ברשות גוי הם אסורים, והוכיח החזו"א ז"ל גם מהא דגידולי הקדש פטורים מתרו"מ וביכורים ואסורים בכלאים, וכל דברי החזו"א הם כשיטת הרא"ש בתשו' הנ"ל דנראה ברור דגם הוא ס"ל לחלק בין תרו"מ ובין איסורים והיינו מהטעם הנ"ל.

אמנם ציין החזו"א שם לדבריו בס"ט סק"ו והביא שם דברי הירוש' כלאים פ"ז ה"ג דלמ"ד יש קנין אין איסור כלאים בשדה גוי, וראה מש"כ שם דאפשר דהירוש' ס"ל דגם איסור כלאים מוטל על הבעלים, ומ"מ לדינא פשוט ע"פ דברי החזו"א כדברי הרא"ש ז"ל דבכל האיסורים איכא אפי' ברשות הגוי ואין זה כי אם פטורא דתרו"מ וביכורים דליכא חיובא על תבואת הגוי.

וראה בחזו"א ס"א שם דהביא דברי תוס' גיטין סב' ב' ד"ה אין דלמ"ד יש קנין ה"נ לענין שביעית יש כח לגוי להפקיע והיינו דס"ל לתוס' דעיקרו משום עשה דהשבתת הארץ וליתא על הגוי, וכתב החזו"א דאין לזה ראייה בגמ' ואדרבה י"ל דלכו"ע אין קנין לענין שביעית להפקיע קדו"ש בא"י עצמה, וכמו שבהקדש מבו' בירו' פ"ז דפאה דנוהג קדו"ש בשדה גוי, אף דבסוריא ודאי ליכא קדו"ש בשדה גוי וכדתנן חלה פ"ד מ"ז.

[ח] אבל הרמב"ם ז"ל פ"א מתרומות ה"י כתב וז"ל "גוי שקנה קרקע בא"י לא הפקיעה מן המצוות אלא הרי

היא בקדושתה, לפיכך אם חזר ישראל ולקחה ממנו אינה ככיבוש יחיד אלא מפריש תרומות ומעשרות ומביא ביכורים והכל מן התורה כאילו לא נמכרה לגוי מעולם, ופירשו הכס"מ שם והכפתו"פ והגר"א בהגהות שו"ע יו"ד סי' של"א סק"ח דס"ל דלמ"ד יש קנין נפקעת הקדושה לעולם אפי' חזר ישראל ולקחה והוא ככיבוש יחיד ואז אין חיוב אלא מדרבנן כסוריא ורק משום דפסק דאין קנין לפיכך כתב דבחזר ולקחה תו הדר חיובא עלה מה"ת.

ופי' הגר"א מקורו דהרמב"ם מהא דתנן גיטין מז' א' המוכר שדהו לגוי וחזר ולקחה דהלוקח מביא ביכורים מפני תיקון העולם, ופריך בגמ' למ"ד אין קנין אמאי אינו חייב מה"ת, ואי נימא דלכו"ע בחזר ישראל וקנאה דחוזרת לקדושתה א"כ גם למ"ד יש קנין קשיא כמו"כ, וע"כ דמ"ד יש קנין ס"ל דגם בחזר ישראל וקנאה אין חוזרת לקדושתה מה"ת דהוא ככיבוש יחיד, והיינו דהרמב"ם הבין דמיירי בגדלו ברשות ישראל אחר שחזר וקנאה, אבל שא"ר ז"ל פי' הסוגיא דגדלו הפירות ברשות גוי ורק אח"כ חזר וקנאה ישראל עם הפירות ובזה ס"ל למ"ד יש קנין דמ"מ כבר נפטרו הפירות, אבל בגדלו ברשות ישראל ודאי לכו"ע חייבים בתרו"מ מה"ת.

ט] וכבר תמהו הגר"ח ז"ל הל' תרומות שם והחזו"א שביעית ריש סי' א' על

פי' זה בדברי הרמב"ם מגמ' להדיא דמבו' איפכא, דהא מבו' בגיטין שם דפריך למ"ד אין קנין מהא דתניא ישראל שלקח שדה מנכרי עד שלא הביאה שליש וחזר ומכרה לו משהביאה שליש חייבת במעשר מפני שכבר נתחייבה, נתחייבה אין לא נתחייבה לא וש"מ יש קנין, ולהדיא דאף למ"ד יש קנין לנכרי מ"מ פירות שגדלו ברשות ישראל באותה השדה שלקח מגוי חייבין בתרו"מ, וכתב החזו"א דהא פשיטא דא"א לומר דחייבת במעשר בחזר ולקחה ישראל רק מדרבנן למ"ד יש קנין, דהרי לעולם חייבת מדרבנן גם בלא גדלה שליש ברשות הישראל וכדאמרי' להדיא מנחות לא' ובירו' פ"ג דדמאי ה"ד ובתוס' בכורות יא' ב' ד"ה מעשרן ובדברי הרבה ראשונים ז"ל, וא"כ הדרא קושיא דע"כ א"א לומר דס"ל להרמב"ם דאין חייבת מה"ת אפי' בחזר ישראל ולקחה.

ועוד הקשה החזו"א מגמ' ערוכה ערכין לא' דפליגי תנאי אי קדושה ראשונה קידשה לעתיד לבוא ומגמ' ערוכה ביבמות פב' אי קדושה שניה קידשה לעתיד לבוא, ואי למ"ד יש קנין יכול הגוי להפקיע קדושה לעולם א"כ כיון דמבו' בגמ' גיטין לח' דגוי קונה בכיבוש מלחמה והרי ודאי שכבשו הגויים את הארץ א"כ ע"כ בטלה קדושתה, ולא יתכן דפלוגתת הנך תנאי אי קידשה או לא תליא בפלוגתת

אמוראי אי יש קנין או לא וכמו שכתבו תוס' ושאר בקידושין שם.

עוד הקשה החזו"א מגמ' ערוכה בגיטין שם דלמ"ד יש קנין למעשר מ"מ אין לו קנין לחפור בה בורות וכו' ואטו יש כח להפקיע קדושה ואין כח לקנין ממון, ועוד תמה החזו"א דמדרשא דדגנך ממעטינן נמי הקדש ומ"מ מבו' להדיא דלא נפקע קדושה לעולם לענין פטור מעשר ואי פודין מההקדש הדר חיובא וא"כ ה"נ בגוי דלא נימא דפקע לעולם, וכן הקשו כמה פוסקים עוד חבילי קושיות על שיטת הרמב"ם אי נימא דס"ל דפקעה לעולם.

[י] ולפיכך פירש החזו"א שם וכ"כ הגר"ח שם ועוד פוסקים דודאי מודה הרמב"ם דאי הדר לקחה ישראל הדרא חיובא, ודלא כמש"כ הכפתו"פ והגר"א בדעת הרמב"ם, ופירש החזו"א דברי הרמב"ם בהל' ביכורים פ"ב הט"ו דגם הוא מיירי בביכורו ביד הגוי וכמש"כ הראב"ד שם וכו' עי"ש כל דברי החזו"א, ומ"מ הסיק דודאי גם הרמב"ם ס"ל דכשחזר ישראל ולקחה הדרא לקמייתא וכל הנידון למ"ד יש קנין הוא לפטור תרו"מ משום דדגן גוי לא נתחייב כיון דבעליו אינו בר חיובא.

אם בזמן הזה לדברי הכל יש קנין לגוי להפקיע

[א] והנה בסה"ת בהל' א"י כתב דבזמן הזה כיון דשביעית דרבנן משום

שקדושת הארץ בזה"ז אינה אלא מדרבנן א"כ לכו"ע יש קנין לגוי להפקיע מקדושה זו ולפיכך בזמן הזה פטורים פירות גוי מתרו"מ ואפי' מדרבנן וכן אין קדו"ש נוהגת בפירותיו, והגר"א יו"ד סי' של"א סק"ו הבין בדברי סה"ת דדבריו מוכרעים לדינא וכתבם בתורת ודאי וכן דעת הכו"פ בפמ"ז כן וגם המבי"ט פי' כן בדברי סה"ת, אבל החזו"א שביעית ס"כ כתב דאין דברי סה"ת אלא לדון להסתפק בזה ואינו מכריע כן.

עוד פי' הגר"א שם דגם רש"י סנהדרין כו' א' ס"ל כסה"ת וכן פי' המהר"ם חביב סי' קכ"ח בדעת רש"י, ובחזו"א ס"כ כתב דאפשר דפי' קמא ברש"י ס"ל כסה"ת אלא דצ"ע דהוה ל' לפרש והיינו דלא בריא ליה דרש"י סבר כן, וגם מש"כ הגר"א לפרש כן בדברי הרמ"א פקפק בזה החזו"א ועי"ש, ובעיקר הדבר כתב החזו"א להוכיח מדברי הגר"א בירוש' דס"ל איפכא ממה שפי' בשו"ע בהגהותיו שם כדעת סה"ת ויעו"ש, ואולם בפאת השולחן שם פסק כדברי הגר"א בהגהות שו"ע וכדעת סה"ת לדינא.

[ב] ובכס"מ ובשו"ת אבקת רוכל פי' גם בדברי הרמב"ם דמה דס"ל דאין קנין היינו מדאורי"י אבל מ"מ בזה"ז דס"ל להרמב"ם דשביעית דרבנן הרי לכו"ע יש קנין להפקיע וכדברי סה"ת, ובחזו"א שביעית ס"ג סק"ח וסי' ו'

סק"ב ובסי' כ' שם האריך לדחות מכל וכל את פי' הכס"מ בדעת הרמב"ם, והוכיח מכמה מקומות בדברי הרמב"ם וגם מדברי הרמב"ם בתשובותיו דס"ל דגם בזמן הזה אין קנין לגוי להפקיע.

אמנם בכס"מ בפ"ד משמיטה ויובל שם כתב טעמא דהרמב"ם משום דכל זמן שהיא ביד גוי לכו"ע יש קנין להפקיע וכמו שיתבאר להלן בסקי"ג, וגם החזו"א לא הביא רק מדברי הסה"ת את הצד הזה דבשביעית דרבנן אמרי' לכו"ע יש קנין להפקיע ולא הזכיר דגם בדברי הרמב"ם פי' הכס"מ ובאבק"ר צד זה כדעת סה"ת.

פלוגתת הכס"מ והפוסקים בדין הקרקע כשהיא ברשות הגוי

יג] הכס"מ פי' בדברי הרמב"ם פ"א דתרומות ה"י דמזה שכתב "גוי שקנה קרקע בא"י לא הפקיעה מן המצוות אלא הרי היא בקדושתה, לפיכך אם חזר ישראל ולקחה ממנו אינה ככיבוש יחיד" היינו דכל עוד שהיא ברשות הגוי היא פטורה מתרו"מ גם למ"ד אין קנין ולא איפלגו אלא בחזר ישראל ולקחה ממנו, וביארו הגר"א יו"ד סי' של"א סק"ח והמהרי"ט סמ"ג והחזו"א שביעית ס"ג סקכ"ה דהיינו דהכס"מ ס"ל דכשהיא ברשות נכרי היא פטורה מכל מצוות תרו"מ וביכורים וכיו"ב כאילו היא קרקע של חו"ל.

ובזה תמהו המהרי"ט והגר"א והחזו"א והרבה פוסקים ז"ל בחבילי קושיות על דברי הכס"מ מגמ' ערוכות בכמה מקומות, חדא דבגופא דגמ' איתמר דיליף מ"ד אין קנין מהא דכתיב כי לי הארץ והיינו דאין כח להפקיע וכלו' אפי' כשהיא אצלו, ועוד דאמרי' להדיא חילוק בין מעשר ובין חפירת בורות והרי ודאי כל הנידון בחפירת בורות הוא כשהיא ברשותו ואי לכו"ע בזמן זה הופקעה ממעשר א"כ לא שנא מחפירת בורות, וכן הקשו מגמ' ירוש' דמאי שהובאה לעיל דמבו' דתלי לה בהיקשא דאחוזה לעבדים והיינו דאין לו כח כלל להפקיע קדושה למ"ד אין קנין ואפי' כשהיא אצלו, ועוד קושיות הרבה לאין מספר וכמו שתמצא בדברי מהרי"ט ז"ל ושאר פוסקים.

יד] ולפיכך כתב בפאת השולחן סכ"ג דכבר דחו פי' זה גדולי הפוסקים ה"ה המהרי"ט והגר"א והפר"ח ועוד פוסקים, וכן דחה החזו"א ס"ג סקכ"ה את פי' הכס"מ, וס"ל לכולהו דודאי למ"ד אין קנין לא הוה כח לגוי להפקיע קדושתה כלל אפי' בעודה אצל הגוי.

טו] ולדעת החזו"א לענין תרו"מ הם פטורים כל שהיה המירוח ביד גוי ואפי' למ"ד אין קנין וכמש"כ החזו"א ס"א סקכ"א, וכן כתב החזו"א ס"א סק"ג לענין ביכורים דאם בשעת גמר חובתן (כשביכרו לדעת הירוש' או במחוברים לדעת הבבלי וכמבו' שם)

ורבי שם טוב עטיה ז"ל הסוברים כותיה, ושם באבקת רוכל כתב דזה לו כעשרים שנה דראה דברי הר"ש סיריליאו הנ"ל ודחאם, ומשנת רצ"ט עד שנת של"ד מצינו דברים שונים שכתב הב"י בזה (נסתלק בשנת של"ה), וכן דעת מהריט"ץ ז"ל בתשו' סצ"ח כדברי הב"י בזה, וכן הסכימו החיד"א בברכ"י ועוד כמה פוסקים ז"ל.

וכבר נתבאר לעיל דמדברי הגר"א בהגהות שו"ע סי' של"א ברור דגם ס"ל דאין קדו"ש בפירות נכרים כי הסכים לדינא כסה"ת דבזה"ז לכו"ע יש קנין וכו', ולפיכך החזיק בכל עוז בעל פאת השולחן ז"ל כדעת הב"י ע"פ דברי רבו הגר"א ז"ל, אבל כבר כתב החזו"א ס"ד סק"ד דמדברי הגר"א בפי' מס' דמאי פ"ב ה"א מוכח להיפך דס"ל לדינא דאין קנין לגוי להפקיע קדושה וכן כתב החזו"א בסי' כ' באורך עי"ש.

יין והנה הר"ש סיריליאו ז"ל היה רבה של ירושלים משנת ש"ג ועד שנת שי"ז וס"ל דיש קדו"ש בפירות נכרים וכאשר הביאו גם הב"י שם וכנ"ל, והקדימו מהרלב"ח ז"ל שהיה רבה של ירושלים שלפני הרש"ס והיינו משנת רפ"ב בעלותו לא"י ועד שנת ש"ג, ובשו"ת מהרלב"ח סי' קמ"ג (שכתב לפני עלותו לא"י) כתב דיש קדו"ש בפירות נכרים וכן פי' בדעת הרמב"ם וכן הוכיח מדברי הרמב"ם בתשובותיו, וכן דעת המבי"ט שהיה מחכמי צפת כהב"י וחבריו ז"ל אשר כתב בנידון זה

היה בידי גוי פטורים מהביכורים אפי' בחזרה ולקחה הימנו אח"כ, וכן כתב החזו"א מעשרות ס"ז סקכ"ו דפירות גוי פטורים מנטע רבעי ועי"ש, ודעת הכס"מ כנ"ל דאפי' במירוח ביד ישראל מ"מ כל שגדל ביד גוי נפטרו הפירות (ומ"מ אין נפק"מ גם לדעת הכס"מ אלא באכילה בלא מירוח שהרי מדרבנן אפי' בפירות חו"ל חייבים בתרו"מ במירוח ישראל בא"י), וכש"כ דלענין שביעית דהיא כאיסורים לא ס"ל כלל להחזו"א כהכס"מ ותמה עליו שם מאד בסי' א' ובסי' כ' ודחה דבריו ז"ל לגמרי והאריך החזו"א לבאר דכיון ששביעית היא כערלה וכלאים וכיו"ב א"כ הרי הם איסורים החלים על הפירות ואין נפק"מ בבעלות זו או זו.

דעות הפוסקים אם יש קדו"ש בפירות נכרים

ושלשלת הכרעת ההלכה בזה מתחילת חידוש היישוב בא"י

טז על פי מה שנתבאר לעיל דדעת הכס"מ בפי' דברי הרמב"ם דלכו"ע אין קדושה בקרקע כל שהיא ביד הגוי, ביאר הכס"מ שם דאין קדושה שביעית בפירות נכרים, וכן עוד מהטעם דס"ל דלכו"ע בזמן הזה יש קנין לגוי להפקיע וכדברי סה"ת וכנ"ל, וכן כתב באריכות בתשובתו באבקת רוכל סכ"ד לדחות דעת הר"ש סירילאו ז"ל דס"ל שיש קדו"ש בפירות נכרים, וגם הביא באבקת רוכל דברי מהר"ם גאלנטי ז"ל

תשובות רבות בין השנים רצ"ב-של"ד למשך ו' שמיטות, והובאו בשו"ת המבי"ט ח"א סי"א וסי' רי"ז וסי' של"ו ובח"ג סמ"ה ועוד מקומות, והביא ראיות גדולות ועצומות דיש קדו"ש בזמן הזה בפירות נכרים, וכן דעת מהר"י קורקוס ז"ל שהיה מחכמי ירושלים שבאותו דור (וכתב חיבורו בשנת שי"ג) וס"ל ג"כ דיש קדו"ש בפירות נכרים וגם פי' כן בדעת הרמב"ם, וכן דעת הרדב"ז (שהיה מגדולי חכמי א"י בזמן ההוא ומשנת שי"ג שעלה לא"י היה בה עד שנסתלק בשנת של"ד) שכתב בפ"ד משמו"י הכ"ט בביאור דברי הרמב"ם דיש קדו"ש בפירות נכרים ורק אין חייבים ביעור ועי"ש.

ואמנם ברור בדברי המבי"ט עצמו כמש"כ הב"י דלא נהגו רוב העם בזמנו בקדו"ש בפירות נכרים, אלא שכתב דהטעם כי היו מקילים בספיקא שלא היו בקיאים איזו היא שנת השמיטה וכיון דשביעית דרבנן וכן עוד סברות המבו' שם ורק בשנת של"ד כתב המבי"ט דמעט מיראי ה' החלו לנהוג חומרא, וראה עוד להלן בזה.

יח גם בדור שלאחריהם, דעת החרדים (מחכמי צפת בשנת שמ"ח) דיש קדו"ש בפירות נכרים ועי' בדבריו בסי' נ"ד בארוכה, וכתב דהב"י גופיה חזר בו בסוף ימיו וכן דעת מהרי"ט ז"ל בן

המבי"ט שהיה מגדולי הדור שאחריהם (נסתלק בשנת שצ"ט) שהאריך בח"א סמ"ג להחזיק בשיטת אביו ז"ל ודעימיה דיש קדו"ש בפירות נכרים, וכיו"ב באותו הדור דעת השל"ה ז"ל (עלה לא"י בשנת שפ"ב והיה מגדולי ירושלים דאז) דיש קדו"ש בפירות נכרים, וכן בדור שלאחריהם היתה דעת מהר"ם בן חביב ז"ל (עלה לירושלים ערב שמיטת תמ"ח והיה אב"ד ירושלים עד שנת תנ"ו) דצריך לנהוג קדו"ש בפירות נכרים וכמש"כ בספרו תוספת יוה"כ יומא פג' ואמנם כתב שם גם לחוש לעשר הפירות כדעת הב"י, ואולם בשו"ת דיליה סי' קכ"ח הסכים קצת לסמוך בשעת הדחק על דברי הב"י ועי"ש אולם סמך כן רק באופן דהבלעה או שיאמר שנותן במתנה וכו' וכתב דבזה בשביעית דרבנן יש לסמוך בשעת הדחק וכו', וכן הביא בשו"ת שדה הארץ ח"ג יו"ד סכ"ט מדברי רבי אהרן בן חיים ז"ל מחכמי חברון בשנת תכ"ה דיש לנהוג קדו"ש בפירות נכרים.

ובן בדור שאחריהם דעת מהר"י נבון ז"ל (מרבני ירושלים בשנות תק"ט-תקט"ז) שכתב בשו"ת נחפה בכסף יו"ד ס"ד כדברי המבי"ט ומהרי"ט לחייב בביעור בפירות נכרים בשביעית, וכן פסק רבינו הח"א בספר שע"צ פט"ז סי"ד, וכן בדור שאחריהם פסק רבינו גדול ירושלים מהרי"ל דיסקין ז"ל (שעלה לא"י מבריסק בשנת

החרדים דכן עמא דבר בצפת והיינו דנשתנה המנהג להיות נוהגים קדו"ש וממילא גם שלא הפרישו תרו"מ גם מפירות נכרים בשביעית, וכן כתב מהרי"ט ז"ל דגם הב"י נענה לדברי המבי"ט שלא להפריש תרו"מ.

אלא דתימה גדול ע"ז שהרי השו"ע כתב דבריו בשנת שי"ג וכמש"כ שם השו"ע להדיא, ושלשים שנה לאחר"כ כתב באבקת רוכל את התשו' הנ"ל דנידו למי שלא יפריש תרו"מ בשביעית מפירות נכרים, וזה דלא כדברי החרדים והמהרי"ט שחזר בו הב"י, ולפיכך כתב הברכ"י סי' של"א דודאי הב"י עצמו לא חזר בו אלא שאחר פטירתו בשנת של"ה נתפשט המנהג ע"פ המבי"ט וכו' ע"ש, וכן כתב הפאה"ש דלא חזר בו הב"י ע"פ כל הדברים האלו.

כ וראה בחזו"א במה שכתב בכל זה דצ"ל דהב"י חזר בו בשנת של"ה טרם פטירתו ז"ל והיינו דברי החרדים והמהרי"ט המעידים על זה, וחזרו החכמים להורות כדברי המבי"ט, ואמנם גם השל"ה דס"ל כדברי המבי"ט וגם מהר"ם בן חביב ז"ל דס"ל כן מ"מ נראה מדבריהם דרק מיעוט היו נוהגים קדו"ש בפירות נכרים כדברי המבי"ט ואולם גם נראה שם שהיה שינוי במנהג בין יושבי הערים השונות.

תרל"ז ונלב"ע בשנת תרנ"ח) דיש קדו"ש בפירות נכרים וכפי שהביא תלמידו בספר ציץ הקודש סט"ו, ובאותו הדור כן פסק גם רבי זלמן בהר"ן ז"ל מגדולי ירושלים בדור ההוא (נלב"ע שנת תר"ע) בספר אבני קודש סי"ג וכן העיד שם מדעת אביו רבי נחום משאדיק ז"ל מגדולי ירושלים בדור שלפני כן (עלה לירושלים בשנת תר"ד ונלב"ע שנת תרכ"ו), וכן כתב הרידב"ז ז"ל (שעלה לא"י בשנת תרס"ה וישב בצפת ונלב"ע שנת תרע"ד) בספרו בית רידב"ז בקונטרס השמיטה.

יט בשנת של"ד כתב הב"י דנידו חכמי הדור את מי שלא יפריש תרו"מ מפירות נכרי גם בשביעית ודלא כהמבי"ט דס"ל שלא להפריש, ולא היה הנידוי כי אם על זה ולא על שמירת קדו"ש בפירות נכרים, ודלא כמש"כ בספר ציץ הקודש דהנידוי היה גם על שמירת קדו"ש בפירות ועוד הביא כן מדברי מהרשד"ם ז"ל, וכבר השיג בתוקף רב ע"ז רבינו החזו"א ז"ל סי' כ' שהרי כל המעיין בדברי מהרשד"ם בתשו' יו"ד סי' קצ"ב ימצא שלא כתב כן כלל.

ולא עוד אלא שהעיד החרדים ז"ל פרק נ"ו בשנת שמ"ח דגם הב"י בסוף ימיו חזר בו ולפיכך בשו"ע סי' של"א סתם לומר דבפירות שביעית אין תרו"מ ובסתמא היינו גם בדנכרים, וגם כתב

ועל זה נסמך רבינו החזו"א ז"ל אשר
אחר שהכריע בכל עוז דקי"ל דיש
קדו"ש בפירות נכרים, האריך גם
להוכיח דכן נקבעה ההלכה וכן נהגו
בא"י וכמו שכתב שם דכבר הוכרעה
ההלכה כדברי המבי"ט וסיעתו וכמנהג
כל הנך רבוותא ז"ל גדולי א"י בערי
צפת וירושלים וחברון וכמו שנתבאר
בשלשלת ההלכה מגדולי א"י החל
מהדורות שלפני הב"י והמבי"ט.

הגאון רבי ישראל רוט שליט"א

ר"מ בשיבת "באר ישראל" ור"מ כולל "נתיבות המשפט

זיכוי מחנות אם שביעית משמטתו

וכן רש"י בבא מציעא (מ"ח ב') המלוה על המשכון אין שביעית משמטת - דלא קרינא ביה, לא יגוש שהרי אינו תובעו כלום. וכן רש"י שבועות (מ"ד ב') המלוה על המשכון - אין שמיטה משמטתו דאין כאן משום לא יגוש שהרי אינו נוגשו. ברם, בתוס' גיטין (שם) ד"ה דתפיס, כ' הטעם וז"ל: פי' בתורת משכון ודרש'י בספרי ולא של אחיך בידך. וכ"כ התוס' בקידושין (ח' ב') וז"ל: לא ישמט, דחשיב של אחיך בידך ודרשין בספרי (פ' ראה) את אחיך תשמט ידך ולא של אחיך בידך, עכ"ל. ולכא' נראה דפליגו בטעם הדין.

(ב) אולם נראה דאין כאן פלוגתא, משום דמצינו שרש"י נמי מרמז כעין פי' התוס', דהתם בגיטין כ' רש"י בד"ה דקני ליה - למלוה ואם אבד חייב באחריותו הלכך כגבוי נמי דמי לענין שביעית. הרי דהגדר הוא משום דכגבוי, וכעין תוס', כמו"כ רש"י בבבא מציעא (ס"ז ב') כ' וז"ל: דאין זה מלוה על משכון שאין שביעית משמטתו, דהתם במשכון של מטלטלין קיימינן, וטעמא משום דבעל חוב קונה משכון שבידו, דילפינן (בבא מציעא פ"ב א') מולך

בירח אדר שלמא אשדר לכבוד ידידנו המושלם בכל מילי דמיטב, יקר רוח וירא אלוקים, הרה"ג מו"ה גמליאל ב"ר אלחנן יד. רבינוביץ שליט"א מח"ס גם אני אודך בשבת תחכמוני פה עיה"ק ב"ב ת"ו

אחדשה"ט וש"ת בידידות, ע"ד השאלה, אדם שיש לו זיכוי מחנות, או תו-קניה דמתקרי "תלושים", האם שביעית משמטתו, ולעשות רצון יראיו חפצתי להשיבו, אולם מאפס הפנאי נאלץ לקצר, וה' שנותינו יאריך.

(א) הנה בתוי קניה - תלושים - איכא תרי גווני, שהרי כידוע תוקף התלוש הוא עד זמן מסויים, בדרך כלל קצת יותר משנה, מעתה, יש אופן שזמן התלוש עד לאחר השמיטה, ובזה מבואר במכות (ג' ב') שהחוב אינו נשמט, שהרי המלוה לעשר שנים אין שמיטה משמטתו. כל הנידון הוא אם תוקף התלוש הוא באמצע שמיטה. במשנה שביעית (פ"י מ"ב) א': המלוה על המשכון אינו משמט. ורש"י ז"ל פי' בכמה מקומות, עי' גיטין (ל"ז א') ד"ה דתפיס ליה - ואינו נוגשו ותובעו כלום.

תהיה צדקה, והוה ליה כגבוי, עכ"ל. הרי דכ' הטעם דהוי כגבוי, והרי זה כעין דברי תוס' דהוי ליה של אחיך בידך.

ג) אלא, דהיא גופא קשיא, מדוע בעינן לתרי טעמי, ומדוע לא סגי לרש"י ז"ל חד טעמא שלא ישמט החוב במשכון. ונראה, דהנה ידוע שהאחרונים [עי' תורת זרעים – שביעית (י' – ג') ועוד] דייקו מרבותינו הראשונים ז"ל שבשמיטת כספים איכא תרי דיני, חדא, אפקעתא דמלכא, דהיינו, שממון המלוה הופקע ונתבטל, ועוד איכא, איסור על המלוה לתבוע את החוב, ואיסור זה נלמד מהדין דלא יגוש. וזה מדויק בל' הרמב"ם ז"ל, שכ' בהלכות שמיטה ויובל (פ"ט ה"א) מצות עשה להשמיט המלוה בשביעית שנאמר שמוט כל בעל משה ידו, והתובע חוב שעברה עליו שביעית עבר על לא תעשה שנאמר לא יגוש את רעהו ואת אחיו, עכ"ל. הרי דאיכא תרי דיני, גם שהחוב יישמט, וגם איסור לתבוע. מעתה יש לומר שזהו ביאור ד' רש"י ז"ל, דכנגד תרי חסרונות הללו מהני המשכון, מצד השמטת החוב אין זה משמיט, משום דהוי ליה כגבוי, דהו"ל של אחיך בידך, ומצד איסור דלא יגוש ליכא, דסו"ס במציאות אינו נוגשו.

ד) והנה התוס' בקדושין הנ"ל ד"ה משכון דאחרים הק' בהא דאמרינן התם שאשה מתקדשת במשכון, הא אמרי' מנה אין כאן משכון אין כאן,

ומתריצי' משכון דאחרים מקודשת, וע"ז הק' - אע"ג דרבי יצחק איירי במשכון שלא בשעת הלואתו, תירצו התוס': מצינו למימר כיון דבעל חוב קונה משכון שלא בשעת הלואה קנין גמור עד שיפדה בשעת הלואה נמי אלים שיעבודה לחשב ממון לקדש בו האשה ולקנות בו עבדים וקרקעות, וע"ז המשיכו תוס' וכ': וכן צריך לפרש בפ' השולח בההיא דאמר המלוה על המשכון אינו משמט ומפרש התם משום דקני ליה כרבי יצחק ורבי יצחק הוי שלא בשעת הלואתו והמלוה משמע בשעת הלואתו כדמשמע סוף פרק האומנים אלא ה"פ התם כיון דקני ליה שלא בשעת הלואתו לגמרי סברא הוא דיקנה הוא בשעת הלואתו שלא ישמט דחשיב של אחיך בידך ודרשינן בספרי (פ' ראה) את אחיך תשמט ידך ולא של אחיך בידך – עכ"ל.

ה) ויש לעי' בד' התוס', מאי שנא שלגבי קדושין קאמרו תוס' מסברא דכיון דבעל חוב קונה משכון שלא בשעת הלואה קנין גמור עד שיפדה בשעת הלואה נמי אלים שיעבודה לחשב ממון לקדש בו האשה, ואילו לגבי שמיטה במשכון לא סגי להו האי סברא גרידא שכ' תוס' לענין קדושין, אלא תוס' צריכין לומר פסוק לזה כמש"כ בלשונם: כיון דקני ליה שלא בשעת הלואתו לגמרי סברא הוא דיקנה הוא בשעת הלואתו שלא ישמט דחשיב של אחיך בידך ודרשינן בספרי (פ' ראה)

את אחיך תשמט ירך ולא של אחיך בידך, עכ"ל, ואמאי הוצרכו לקרא, הא אפשר לומר את אותו סברא נמי בלי קרא, שהיות ושלא בשעת הלואה קני לגמרי ולא משמט דהוי כגבוי, הה"נ בשעת הלואה.

(ו) ונראה לבאר דבריהם, דהנה עיקר סברתם צ"ב, מנא להו לתוס' כזו סברא שאם דקני ליה שלא בשעת הלואתו לגמרי סברא הוא דיקנה הוא בשעת הלואתו לגבי קדושין, מה מקור סברא זו. ברם יעוי' ברשב"א ז"ל שכ' וז"ל: ומדקתני סתם קדשה במשכון משמע דאפי' משכנו בשעת הלואתו מקדש בו, וכבר כתבתי בארוכה בגטין פ' השולח בס"ד, ואע"ג דגופו אינו קנוי לו ממש ואי אקדיש מלוה וזבין מלוה לא עבד כלום מ"מ לענין קדושין כיון שיש לו בו מקצת קנין מעכשיו לענין שביעית ולענין שאינו נעשה מטלטלין אצל בניו הו"ל כדידיה לענין קדושין ומתקדשת בו, עכ"ל. וכע"ז כ' בריטב"א. ומבואר בדבריהם, שזה גופא, כיון דלגבי שמיטה הוי ליה כדידיה כדילפינן מקרא שמיית תוס', א"כ זה הסיבה דהוי ליה כדידיה לענין קדושין. נמצא שמה שהוי ליה כדידיה לענין קדושין אין זה מסברא, אלא אדרבה ילפינן שפיר משמיטה במשכון, וא"כ זה נמי כוונת התוס', דילפינן באמת קדושין משמיטה.

(ז) ולכאור' הא גופא קשיא, למאי בעינן קרא מיוחד לגבי שמיטה במשכון

שאינו נשמט מ"של אחיך בידך", אמאי לא נילף לה מעיקר דינו של ר' יצחק, שבעל חוב קונה משכון, ונימא כיון דבעל חוב קונה משכון א"כ הו"ל כגבוי, ולמאי בעינן קרא אחריית. ואין לומר דבעינן האי קרא דשל אחיך בידך ללמדנו על משכון בשעת הלואה, זה אינו, דמנלן הא, אלא ע"כ הוי סברא דעד כמה שלא בשעת הלואה קני ליה לגמרי סברא הוא דלגבי שעת הלואה תהוי ליה כדידיה לענין זה דלא נשמט, דהוי ליה של אחיך בידך, וקשיא, אמאי לא סגי בלאו הכי, אלא מקרא דר' יצחק דבע"ח קונה משכון מ"ולך תהיה צדקה" ונימא סברא דאם שלא בשעת הלואה הוי ליה כדידיה, ה"ה לגבי משכון בשעת הלואה יהיה כדידיה.

(ח) ונראה לענ"ד לומר, דתוס' לשיטתייהו אזלי, דהנה בעיקר דינו של ר' יצחק דס"ל דבע"ח קני משכון – שיטת התוס' בכמה מקומות, ונצטט ממה שכ' תוס' בקידושין הנ"ל ד"ה מנין לבעל חוב שקונה משכון – ס"ל לתוס' שבע"ח קונה את המשכון להתחייב בגניבה ואבידה, דהיינו שדינו כמו ש"ש. ולכאור' זה פלא, א"כ הכיצד יכול לקדש בזה אשה, ואמאי אינו משמיט, הלא זה בסך הכל שומר. אלא, ע"כ צריך להגיע לקרא דשל אחיך בידך, ללמדנו שמשכון בשעת הלואה יש בו זכויות ושעבוד ויכול שפיר לקדש בזה אשה, והשמיטה לא משמטת בכה"ג. אשר לכן שפיר אמרי' דהגם שבעצם

בעיקרו הוא שומר, אך זה שומר עם זכויות ממוניות בהחפץ עד אשר יכול לקדש בזה אשה ושהחוב לא יושמט.

והנה ראיתי לכקמוח"ז מרן הגרעק"א ז"ל בחידושי רבי עקיבא איגר בבא מציעא (מ"ח א') שהק' וז"ל: ובאמת מה"ט אינו מובן כראוי לשיטת הסוברים (סימן רצ"א) דשומר לא נתחייב בשמירה, אלא אם עשה איזה קנין חצר או ד"א או משיכה, ואיני מבין מה טיבו של משיכה בש"ח הא הוא אינו זוכה כלום במשיכה זו ובמה יתחייב במשיכה, עכ"ל. ולכאור' קר' קמוח"ז מרן הגרעק"א ז"ל פלא עצום, שהרי למדנו הכא לגבי משכון שהגם שהוא רק שומר שכר לפי תוס', אעפ"כ יש לו בזה זכויות, שיכול לקדש בזה אשה, וכמו"כ שהחוב לא נשמט, א"כ חזינן שהגם שאיהו הוי רק שומר אעפ"כ יש לו זכויות בזה, וא"כ שפיר מהני המשיכה לזכות בזה כמה דברים, ומה ק' ליה לרעק"א.

ברם, לדרכנו א"ש, דכל האי דינא דיש לו זכות לקדש אשה אין זה מצד הסברא, דהא אדרבה, כיון שאיהו רק שומר, א"כ אין שום סברא למימר דליהוי כדידיה, רק לענין משכון חזינן גזה"כ מיוחדת "של אחיך בידך" ללמדנו דריכא ליה בדידיה זכותים, אך לא לענין שומר רגיל, ולהכי שפיר הק' רעק"א ז"ל מדוע מהני משיכה בשומרים.

והנה על עיקר שיטת תוס' הנ"ל דהוי ליה רק שומר שכר, הק' הש"ך חו"מ (סימן ע"ב סק"ט) וז"ל: ועוד קשה לי, דהא רבי יצחק יליף לה דבעל חוב קונה משכון מדאמר רחמנא ולך תהיה צדקה, אם אינו קונה משכון צדקה מנין, ואם איתא דרבי יצחק לא קאמר אלא לענין דהוי ש"ש, א"כ עדיין יש ללוה זכיה בגופו של משכון, א"כ הדרא קושיא לדוכתא, צדקה מנין, שהרי הוא של לוה ואין המלוה אלא שומר עליו, וכי שומר שיחזיר הפקדון לבעליו צדקה יהיה לו, מה צדקה שייך בזה, ע"ש בש"ך שזה א' הטעמים שפליג על תוס'.

ולדרכנו, יש ליישב בפשיטות ולומר, דחלוק שומר רגיל ממשכון, דאח"כ שומר רגיל שיחזיר הפקדון לבעליו אין בזה צדקה, משום דבאמת אין לו בזה שום זכותים, רק בנידו"ד במשכון איכא גזה"כ מיוחדת שהגם שהוא רק שומר, מ"מ יש לו זכותים בזה, ויכול שפיר לקדש בזה אשה מהאי טעמא דאיכא ליה זכות שלא תשמיט השמיטה.

ובעיקר שיטת התוס' שהא דבע"ח קונה משכון זהו רק לענין דהו"ל שומר שכר, הנה רש"י ז"ל בכמה מקומות בש"ס, והובא בתוס' הנ"ל קידושין (ח' ב') ד"ה מנין וז"ל: פ"י בקונט' בשאר דוכתי להתחייב באונסין, ותוס' הק' עליו: דהא ר"מ ור' יהודה פליגי במלוה על המשכון אי הוי שומר

שכר אי שומר חנם אבל שואל לא הוי ואוקי גמרא ר"מ כר' יצחק משמע דר' יצחק לא אמר להתחייב באונסין, עכ"ל תוס'. ולכאור' צ"ע מאי ק' לתוס', הא האי סוגיא דקאמרה דהוי ליה רק ש"ש מיירי במשכון דשעת הלואה, כדמוכח הלשון: המלוה על המשכון, ואילו רש"י מיירי על ר' יצחק, דמיירי שלא בשעת הלואתו, ולהכי שפיר הוי ליה כשואל, וצ"ע. ושור' שבחידושי המהרי"ט ז"ל תירץ כך את רש"י, אך פלא על תוס' מה הם הק' על רש"י, בפרט שהתוס' עצמם חילקו כע"ז בכמה מקומות.

(יד) ונראה לענ"ד ליישב, דהנה בעיקר סברת התוס' שילפינן משכון דשעת הלואה ממשכון דשלא בשעת הלואה, ואמרינן, דאלימ' שעבודו, כבר הק' הרמב"ן ז"ל ועוד, מה שייך ללמוד אחד מהשני, הא זה שני סוגים שונים של משכון, זה הוי כפרעון חוב, וזה הוי כערבון בעלמא. ועוד, מה הביאור בכלל של אלים שעבודו, מה ענין זה כלל, ומאי שנא מכל השעבודים. וביאר הקהלות יעקב (קדושין) עפ"י הש"ך הנ"ל שייסד לן, שמשכון דשעת הלואה מונח בו בעצם גם כוח משכון דשלא בשעת הלואה, והיינו, דכיון דכשהגיע זמן הפרעון, ולא פרע חובו, בי"ד יכולים לעכב את המשכון בידו, א"כ זה נהפך ממשכון דשעת הלואה, למשכון דשלא בשעת הלואה, מעתה אמרינן, דאין צורך לאטרוחי בי דינא, אלא אם לא משלם, הרי זה נהפך ממילא להיות

כשלא בשעת הלואה. מעתה א"ש הכל, דכיון דבכל משכון דשעת הלואה מונח, שבמידה ולא ישלם זה ייהפך להיות משכון דשלא בשעת הלואה, א"כ ממילא שפיר כבר היום בשעת הלואה מונח בזה שעבוד יותר חזק, עכ"ד הקה"י.

(טו) אשר לפי זה א"ש היטיב, להכי תוס' מקשים על רש"י ממשכון דשעת הלואה, דכיון שמיירי שבאו לבי"ד, והרי אינו משלם, הרי שמשכון זה נהפך לשלא בשעת הלואה, א"כ ממילא שפיר מדמינן שלא בשעת הלואה לשלא בשעת הלואה.

(טז) ודאיתא לנידון דידן התלושים ותוי זיכוי, נראה על פי מה שכ' בשו"ת מנחת שלמה תנינא (סימן קכ"ג סק"ד) לגבי צ'ק בשמיטה וז"ל: חושבני דהמחאה [צ"ק] חשיב קצת כגבוי, שהרי המלוה יכול מיד להעבירו לאחר לפרוע בו חוב או לקנות בו צרכיו, וגם אפשר דחשיב עכ"פ כמשכון דאין שביעית משמטת. והנה שני הטעמים שכ' לגבי צ'ק קיים נמי לגבי תלושים, טעם השני דהוי כמשכון, שייך נמי בתלוש, ועי' כעין דבריו גם בביאור הגר"א יורה דעה סימן קסח - קסט (סק"פ) שכ' וז"ל: דשטר שוה למשכון עכ"ל. מעתה הה"נ לענין תלושים. וגם טעמו הראשון שכ' דהוי כגבוי שהרי המלוה יכול מיד להעבירו לאחר לפרוע בו חוב או לקנות בו צרכיו, שייך נמי לגבי תלושים.

יז) עוד נראה לענ"ד לומר, דהנה מהות תוי זיכוי או תלושים הרי זה בעצם צורת מכירה, אין זה כהלוואה, דהיינו אין זה כאילו הקונה מלווה לחנות כסף וכל פעם פורע, אלא הוא בעצם שילם סכום מסויים, אשר במקום לקבל כעת את המוצרים, הוא מקבל מסמך השווה את הסכום, וכל פעם שקונה משהו הרי דיורד מזה הסכום, באופן, שלא היה פה הלוואה כלל, אלא צורת קניה במקח וממכר, כשם שמשלמים במזומן או בצ'ק או בכרטיס אשראי, כך יש צורה של קניה ע"י תוי זיכוי, ואי"ז כלל דרך הלוואה, ושפיר אינו נשמט. כמו"כ יש לומר דהוי כדרך פקדון, דהוי ליה כאילו הוא מפקיד את הכסף בחנות עד שיבא ויקנה הדברים.

יח) גם נראה לענ"ד לומר, כיון דבדרך כלל תוי זיכוי ותלושים עושים זאת רשתות של סופרמרקטים, והרי לכל רשת כזו יש כמה בעלים, הרי זה נחשב לשותפין, ומה שהוא שילם בעד התוי

זיכוי הוי כפקדון בעלמא, והרי פסק השולחן ערוך חו"מ (סימן ס"ז ס"ד) וז"ל: מי שהיה שותף עם חבירו, והיו מתעסקים בסחורות ובשטרות, ונשאר ביד אחד מהשותפין, אין שביעית משמטתו, שאין שביעית משמטת אלא מלווה. וביאר הבית יוסף שם וז"ל: והרא"ש כתב בתשובה כלל ע"ז (סי' ג) על מי שהיה שותף עם חבירו והיו מתעסקים בסחורה ובשטרות ונשאר ביד אחד מהם מהשותפים יראה לי שאין שביעית משמטת שותפות דמה שהיה בידו מעסק השותפות כמו פקדון הוא ולא קרי ביה כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו עכ"ל.

ידעתי שיש עוד להאריך בכל זה, ומ"מ כתבנו קצת להמתיק שורש הדין.

והנני בזה ידידו דוש"ת באהבה חותם בכל חותמי הברכות

מצפה לישועת השי"ת ברחמים מרובים

הגאון רבי שמואל ברוך גנוט שליט"א
מח"ס ויאמר שמואל, שלהי דקייטא וש"ס

קניית פירות וירקות בשמיטה בכרטיס אשראי - דקדוק הלכה מול ביטול מצוה?

לו עובר ב"בל תלין", ואמנם כששליחו של בעה"ב שוכר פועלים, לא שניהם, השליח והמשלח, עוברים על "בל תלין". וכן כשהנוהג הוא לשלם לפועלים ביום השוק, כבשוקא דסורא, אינו עובר על "בל תלין", אף אם לא שילם לפועל ביום השוק.

[ב] והנה בימינו צורת התשלום המקובלת היא במזומן או בכרטיס אשראי, וגם במקומות שמוגדרים כפועלים, כמו חנויות לתיקון מכשירים, ניקוי יבש, רופאים וכיוצ"ב, משלמים בכרטיס אשראי, וגם אלו שאינם מקבלים צ'קים דחויים, מקבלים כרטיסי אשראי. התשלום לבעל החנות מגיע מחברת האשראי פעמיים בחודש, והקונה משלם לחברת האשראי, ללא קשר לבעל החנות, אחת לחודש. ויש לדון האם תשלום בכרטיס אשראי נחשב שהקונה שילם בו ביום, כיון שסו"ס העביר את הכרטיס כנדרש וצורת תשלום זו מקובלת בשוק כתשלום, ובפרט דעי"כ המוכר סומך דעתו ע"ז, א"ד דכיון שבהעברת

[א] ב"מ קי, ב- קיא, א: "ת"ר מנין לשכיר יום שגובה כל הלילה, ת"ל "לא תלין פעלת שכיר אתך עד בקר" וכו', ת"ר האומר לחבירו צא שכור לי פועלים, שניהן אין עוברין משום "בל תלין", זה לפי שלא שכרן, וזה לפי שאין פעולתו אצלו וכו', לא צריכא דאמר להו שכרכם על בעל הבית. יהודה בר מרימר אמר ליה לשמעיה זיל אגיר לי פועלים ואימא להו שכרכם על בעל הבית, מרימר ומר זוטרא אגרי להדדי. אמר רבה בר רב הונא הני שוקאי דסורא לא עברי משום "בל תלין", מידע ידעי דעל יומא דשוקא סמיכי, אבל משום "בל תשהא" ודאי עובר. ופירש רש"י: "הני שוקאי דסורא - בעלי בתים של סורא, שאין מגיעין למעות עד יום השוק. לא עברי - על שכר פועלין. מידע ידעי דעל יומא דשוקא סמיכי להגיע למעות, הלכך אפילו אית ליה מעות גביה, לא עבר, דאדעתא דהכי איתגר ליה, וכיון דמיומא קמא לא עברי", עכ"ל.

נמצא שישנה מצות עשה לשלם לפועל ולשכיר בו ביום ואם לא שילם

הכרטיס גרידא לא מקבל המוכר או הפועל את התשלום מחברת האשראי, אלא רק בהמשך החודש, אזי לא נחשב שהשוכר שילם לפועל בו ביום. [ועוד יל"ע, דלכאו' צורת התשלום בכרטיס אשראי פירושה שהקונה משלם לחברת האשראי וחברת האשראי משלמת למוכר או לפועל, ללא שום קשר לתשלום ששילם לה הקונה, והוא כדין ערב, שחברת האשראי ערבה למוכר לשלם לו ממון בגלל שסיפק סחורה או פעולה לקונה (ועי' בארוכה בספרי ויאמר שמואל סימן סב). וא"כ ההסדר הוא שהשוכר כלל לא משלם לפועל, והתשלום מגיע מחברת האשראי ובכה"ג ל"ש 'ביומו תתן שכרו' מהשוכר, כיון שההסדר בינו לבין הפועל הוא שחברת האשראי תשלם לו. ואולם בזה יש לדון, שעצם דאגתו שישלמו לו דרך חברת האשראי, היא גופא תשלום, ואכ"מ].

ג] ולכאו' אם כנים הדברים שתשלום בכרטיס אשראי פירושו שהתשלום אינו מגיע בו ביום למוכר או לפועל, אלא רק ביום בו חברת האשראי משלמת לו, נמצא שזהו ממש שוקא דסורא, שצורת התשלום הנהוגה בימינו מאפשרת לשלם שכר פעולה רק כעבור זמן ולא בו ביום, וא"כ אדם שלא שילם בו ביום לפועל, שעובד גם תמורת

תשלום בכרטיס אשראי, אינו עובר על "בל תלין".

ד] והנה בגמ' איתא שבמקום שוקא דסורא לא עוברים על "בל תלין", גם אם לא שילם לו לבסוף ביום השוק או ביום הפעולה, וכן בבעה"ב ששלח את שלוחו לשכורא. אך לא ברירא לן האם באופן שהשוכר שילם לו בו ביום, קיים הוא מצות עשה של "ביומו תתן שכרו". שאף שאם לא שילם, לא ביטל עשה ולא עבר על "בל תלין", מ"מ אם שילם ביומו, קיים מצוה קיומית. ובפוסקים לא נתבאר הדבר.

ה] ובגמ' הנ"ל איתא דיהודה בר מרימר אמר ליה לשמעיה זיל אגיר לי פועלים ואימא להו שכרכם על בעל הבית, מרימר ומר זוטרא אגרי להדדי, כדי להימנע מאיסור "בל תלין". ולכאו' האיך עשו זאת וביטלו עי"כ מ"ע דאורייתא של "ביומו תתן שכרו". וראיה שגם בכה"ג שלא עוברים על "בל תלין", מ"מ אם ישלמו בו ביום, יקיימו מצוה קיומית של "ביומו תתן שכרו". ואולם יש לדחות, שיתכן שהאמוראים העדיפו לבטל מצוה קיומית מחשש שמא יעברו בשגגה על "בל תלין".

ו] ואם נאמר שגם ביומא דשוקא ובבעה"ב ששלח שליח לשכור פועל, מקיימים מצוה קיומית של "ביומו תתן שכרו", אזי גם אם ניתן לשלם בכרטיס אשראי, עדיין ישנה

מצוה קיומית זו, ומתקיימת אם משלמים לפועל במזומן בו ביום.

[ז] והנה מנהגן של יראים ושלמים להקפיד שלא לקבל כסף מירקן או חנווני שרוב הכסף שברשותו קדוש בקדושת שביעית, משום שניתן לשלם בכסף זה רק לקניית מאכל או משקה וקשה להיזהר בכך, עי' שו"ת מנחת שלמה סי' מה ובמכתב מרן הגרשז"א בקובץ הלכתי מפרי הארץ ובספרי הלכות השמיטה ששו"ט בזה, ולכן רבים נוהגים לשלם לירקן בשנת השמיטה בכרטיס אשראי, או שמשלמים בצ'ק דחוי לסוף החודש, וכך אינם צריכים לקבל עודף מכסף הקדוש בקדושת שביעית.

[ח] והנה אסור לסחור בפירות שביעית ולכן אסור למכור ולקנות פירות שביעית כדרך הסוחרים, בחנויות הירקות הרגילות ואסור למוכר לקנות סחורה בזול ולמוכרה ביוקר. ולמרות שמותר למכור כמות מועטת לכל אדם, אסור למוכרם במידה, משקל ומנין, וגם אסור להכין חבילות של ירקות שיש בהם משקל ומידה ברורים. מסיבה זו הקונה ממנה מראש את בעלי החנות להיות שליחיו לקנות עבורו תוצרת ועל ידי כך המוכר קונה בעבור כל אחד

ואחד כמות מועטת של פירות וירקות ונמצא שהמוכר אינו סוחר בפירות שביעית, אלא שליח הקונים לקנות בעבורם כמות מועטת המספיקה לבני ביתם. המוכר אינו מרויח על הפירות והירקות כבכל שנה, אלא רק משתכר בדמי הטירחה של קטיפת הסחורה, ההובלה והאריזה, וכשהמוכר הוא לא מוכר ירקות רגיל, אלא שלוחנו להעביר לנו את התוצרת ולהשתכר בעבורה רק עבור טירחתו וטירחת כל הפועלים שעבדו כדי להביא לנו את התוצרת, ביכולתו למכור את הסחורה בחנותו, גם במידה ובמשקל, וכמבואר בפוסקים.

[ט] ולפי"ז חומרא זו, של תשלום לירקן בכרטיס אשראי, מביאה לחסרון, כיון שאם כנים דברינו שבתשלום בכרטיס אשראי (או בצ'ק דחוי) לא מקיימים "ביומו תתן שכרו", ובתשלום בכסף מזומן מקיימים מצוה קיומית זו, א"כ עדיף לשלם במזומן ולקיים "ביומו תתן שכרו" (ואפשר וזאת משום שכנ"ל, בשנת השמיטה הירקנים אינם מוכרי תוצרת, אלא פועלים של כל אלו שמינו אותם לכך, ולפועל צריך לשלם בו ביום. וגם אם נותני ההשגחה הם השלוחים שלנו למנות את הירקן לפועל שלנו, הוי כבעה"ב ששלח שלוחו לשכור לו פועל, שכנ"ל יתכן שעדיין יש

בזה מצוה קיומית של "ביומו תתן שכרו". ולכן מן הראוי שלא לשלם בכרטיס אשראי לירקן, שבשמיטה דינו כפועל, אלא לשלם בכסף מדויק או לשלם מראש בתחילת החודש על כל קניית החודש וכל כיוצ"ב.

א. הרה"ג רבי ידידיה שוורץ שליט"א הערני דמאחר שהירקן הוא שליח להביא עבורנו את הכמות המתאימה עבורנו, א"כ אין שום מקום להחמיר שלא לקבל ממנו כספים, בגלל הקדושת שבהם, הלא אינו עוסק כלל כחקלאי או כירקן אלא כפועל, שאינו סוחר בפירות עצמם, אלא באריזה ומשלוח עבורנו, א"כ מדוע שבכספים שלו יש קדושת שביעית, ע"כ הערתו.

והשבתי לו כך: אמנם נכון שלגבי הקונים שעשו מינוי שליחות מהירקן, אין בכספים שבאמתחתו קדושת שביעית, כיון שלא קיבל אותם על הפירות גופא אלא על דמי הטירחא (והגם שגם בפועל משלמים הקונים על הפירות עצמן, ולא רק על דמי הטירחא, כי הרי מלבד הטירחא- שילם הירקן לבעלי השדות הנוכרים על פירותיהם. ואמנם מכיון שהירקן שילם לנוכרים כבר מקודם מכיסו, אזי תשלום הקונים על עצם הפירות, הוא רק כפרעון חוב). אך המציאות היא שבכל עיר ועיר, ובפרט מחוץ לבני ברק, אתרא דהחזו"א ז"ל, רוב (או חלק) הקונים כלל אינם עושים מינוי שליחות וכלל אינם ממנים את המוכר לשליח, משום שהם נוהגים כדעת הב"י וסיעתו שלפירות נכרים אין קדושת שביעית, והרי אנו, שעשינו מינוי שליחות משום שאנו נוהגים כדעת המבי"ט וסיעתו והכרעת החזו"א, ומבחינתנו הפירות בחנות, שניקנו ע"י הנוהגים כמורן הב"י והמוכר אינו פועל שלהם, אלא סוחר רגיל בפירות, ונמצא שיש באמתחתו דמי שביעית והעודף שנותן כולל דמי שביעית.

והרה"ג רבי אליהו שפירא שליט"א הערני שמטין בשמיה דהגרצ"פ פראנק זצ"ל שגם בצ"ק דחוי מקיימים מ"ע דביומו תתן שכרו, ולפי"ז לכאו' כ"ש בכרטיס אשראי.

הגאון רבי נתן גוטליב שליט"א

מו"צ העדה החרדית מרבני ק"ק תולדות אהרן מח"ס "אוצר מחמדים" ועוד

להשקות את הגן בשמיטה על ידי מכוונות השקיה ללא פעולת אדם

או דילמא המצוה על החפצא, שהתורה ציוה על האדם שיזהר שישבות שדהו בשביעית.

וצריך ליהדר שגם אחרים לא יבואו לעשות מלאכה תוך שדהו.

שביתת בהמתו ושביתת כלים בשבת

ודוגמא לדבר מצינו גם בשבת לענין שביתת בהמה, שהתורה ציוה על האדם ליזהר שבהמתו ישבות בשבת, ואם נכרי עושה מלאכה בבהמתו עובר הבעלים על איסור תורה "למען ינוח שורך וחמורך" (משפטים כג יב).

ולדעת בית שמאי האדם מצוה גם על שביתת כלים, ואם אחד עושה מלאכה בכליו של ישראל עובר הבעלים על שביתת כלים א.

אדם מצוה על שביתת שדהו

והנה מצינו במס' עבודה זרה (טו:) שאמרו שם "אדם מצוה על שביתת שדהו", ומשמע מפשטות

יש לברר לענין מכוונת השקיה שמשקה הגן באופן אוטאמטי האם מותר לכוין המכונה לפני שנת השמיטה שיעבוד מאליו כל שנת השמיטה, שהרי לכאורה הכל נעשה מאליו ללא פעולת אדם. וכמו שמקילין בשבת לערוך מכוונת השקיה מלפני השבת להשקות הגן בשבת. הוא הדין שיש להתיר לענין שמיטה לערוך המכונה קודם שנת השמיטה להשקות הגן כל שנת השמיטה.

מצוה שמיטה על הגברא או על החפצא

אך הנה בהקדם יש לחקור בגדר מצות שמיטה, האם המצוה על הגברא, שהתורה ציוה על האדם שלא יעשה מלאכה בשדהו בשנה השביעית.

אבל כשאין עושה מלאכה אף שאדם אחר עושה מלאכה בתוך שדהו אין צריך למחות בו, שהאיסור חל רק עליו בלבד.

א. כמבואר במס' שבת (יח.), ונלמד דבר זה מהפסוק "ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו" (משפטים כג יג).

לא ראיתי לשום אחד מאחרונים שדברו מזה

והנה גם המנחת חינוך האריך והרחיב בענין זה בכמה מקומות בספרו הבהיר (מצוה קיב א, מצוה רצח ח, מצוה שכו א, מצוה שכט א), לבאר וללבן היטב שיש חיוב שביתת שדהו כדין שביתת בהמה בשבת, וכפי פשטות לשון חז"ל במס' עבודה זרה שם.

אך ראיתי שכתב (מצוה רצח ח) בזה"ל, אנחנו מצווים על שביתת הארץ בשביעית, אך לא ראיתי לשום ראשון או אחרון שיתעורר בזה, על כן צריך עיון, והשי"ת יאיר עיני בתורתו הקדושה עכ"ל, והרי שנסתפק בדין זה כיון שלא מצא לו חבר שיש חיוב שביתת שדהו.

והדבר מפליא ביותר על המנחת חינוך שכל רז לא אנס ליה, שהלא ראינו כן מפורש בתוס' רי"ד ובסמ"ק, וכ"כ הרש"ל בהגהות חכמת שלמה שם.

לדעת המבי"ט אין חיוב שביתת שדהו בשביעית

והנה בשו"ת מהרי"ט (ח"ב סי' נב) הביא הוראת אביו הגדול

הסוגיא שצריך ליהרר שגם אחרים לא יעשו מלאכה בשדהו כמו שביתת בהמה בשבת.

וכ"כ מפורש בתוספות רי"ד שם וז"ל, בשביתת קרקע הזהרנו בשביעית, דנפקא לן "משבת שבתון יהיה לארץ" (בהר כה ד), ואסור להשכיר שדהו לגוי בשביעית [מפני שהנכרי עושה בו מלאכה בשביעית] עכ"ל.

וכן מפורש בלשון הסמ"ק (עשין סימן קמז) וז"ל, מצות עשה שתשבות הארץ בשביעית מעבודת קרקע שנאמר, כי תבאו אל הארץ אשר אני נותן לכם, ושבתה הארץ שבת לה' עכ"ל.

שהשביעית תלה השם יתברך קדושה בארץ

וכן כתב מהרש"ל בהגהותיו חכמת שלמה (ב"מ צ). וז"ל, בודאי אסור אמירה לנכרי בשביעית, אפילו אם תאמר שמותר בשבת.

לפי שהשביעית תלה השם יתברך קדושה בארץ, דכתיב "שבת שבתון יהיה לארץ" עכ"ל².

וכ"כ הגה"ק בעל הפלאה זי"ע בספרו פנים יפות (משפטים כג יב) שיש חיוב שביתת שדהו בשביעית³.

ב. אך מלשון הרש"ל היה שייך לומר שלא שייך האיסור רק כשצויה על הנכרי לעשות מלאכה, ולא כשעושה הנכרי מאליו ולדעת עצמו.

ג. וז"ל, יש בקדושת שביעית מה שאין בשבת, דהיינו אמירה לנכרי לחרוש ולזרוע שדה של ישראל דאין בו איסור מן התורה בשבת, אבל בקדושת שביעית הזהיר על שביתת הארץ, דכתיב ושבתה הארץ שבת לה', שאפילו ע"י נכרי אסור עכ"ל.

המבי"ט שהתיר להשכיר שדהו בשביעית כשמשכירו בהבלעה בשאר השנים.

בתוך שנת השמיטה, שאין הנטיעה נקלט עד שעובר י"ד יום אחר הנטיעה ה.

דעת האחרונים להחמיר גם בזה

ומצינו להמנחת חינוך (מצוה רצח) שכתב להחמיר גם בזה משם דין שביתת שדהו אף שנעשה מאליו כיון שהוא גרם למלאכה זו על ידי הנטיעה שנטע לפני תחלת שנת השמיטה.

וכן הגר"מ קליערס זצ"ל רבה של טבריה בספרו תורת הארץ (חלק א' פרק ו) האריך מאוד לברר חיוב שביתת שדהו, ובדבריו נוטה לאסור נטיעת אילן סרק לפני שמיטה מפני שביתת שדהו.

אין לערוך מכונת השקייה לפני השמיטה

ולפי זה נמצא תשובה גם להשאלה בענין לערוך מכונת השקייה לפני שנת השמיטה, שאם אין לנטוע אילן סרק לפני שנת השמיטה, כיון שגורם עשיית מלאכה בשדהו בשנת השמיטה ואין שדהו שובת ממלאכה.

ולכאורה רואין מזה דעת המבי"ט שאין חיוב שביתת שדהו בשביעית, שהרי מתיר לעשות מלאכה על ידי נכרי ד.

אך כבר תמה מאוד על דבריו במנחת חינוך (שכט א) שהרי יש חיוב שביתת שדהו.

וגם הנצי"ב בשו"ת משיב דבר (ח"ב סי' נו) נשאר בתמיה על המבי"ט איך לא הרגיש מסוגית הגמ' שיש חיוב שביתת שדהו.

שביתת שדהו ממלאכה שנעשה מאליו ללא פעולת אדם

והנה כל מה שמצינו מפורש לענין שביתת שדהו היינו שלא יעשו מלאכה בשדהו על ידי פעולת אדם, אך יש לחקור האם השדה צריך לשבות גם ממלאכה שנעשה מאליו ללא פעולת האדם.

כגון הנוטע אילן סרק כמה ימים לפני שמיטה ונמצא שנקלט הנטיעה

ד. וכבר הרגיש בזה המנחת חינוך (שכט א), ותמה עליו על שהתיר להשכיר שדהו בהבלעה.

ה. והשאלה דוקא באילן סרק בלבד, שאילן פירות אסור לנטוע מט"ז אב קודם שנת השמיטה, שהנוטע אחר ט"ז אב נמצא שיתחילו למנות שנות ערלה משנת השביעית, ונראה כאילו נטע האילן בשביעית.

הוא הדין שאין לערוך מכונה השקיייה לפני שמיטה, שאף שאין עושה מלאכה בשביעית, מכל מקום גורם עשיית מלאכה בשדהו בשביעית, וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' ר') ¹ .	כל ישראל על חיוב שביתת שדה ולא בעל השדה בלבד.
כשעושין מלאכה בשדה אחד עוברין כל ישראל על חיוב שביתת שדה	שהרי כן משמע מלשון הפסוק "שבת שבתון יהיה לארץ", ולא כתוב יהיה לארצך.
והנה הגה"ק רבי צבי מיכל שפירא זצ"ל בשו"ת ציץ הקדש (סי' טז אות יב) כתב שלכאורה יש לומר שיש חיוב שביתת שדהו על כל ישראל, והיינו שאם נעשה מלאכה בשדה אחד עוברין	אבל למעשה כתב שם להוכיח מדברי הראשונים שאין חיוב שביתת שדה רק הבעלים בלבד ולא על כל ישראל.
	וכן הגר"מ קליערס זצ"ל בספרו תורת הארץ (ח"א פו אות כז) האריך להוכיח כדבריו שאין חל חיוב שביתתה רק הבעלים בלבד ² .

1. וכל זה בהשקיייה רגילה כמו שאר השנים, אבל להשקות הגן כדי שלא יתקלקל הגינה מותר אפילו להשקות בידים, שהרי מותר להשקות הגן שלא יתקלקל הגן.

2. ודחה שם מה שכתב הרב דיפו בספרו שבת הארץ להוכיח שיש חיוב שביתתה על כל ישראל, ואם עושין מלאכה בשדה אחד עוברין כל ישראל על חיוב שביתת שדה.

הגאון רבי ישעי' נתן מלצר שליט"א

מח"ס בטיב קדושין, דבר משנה, תגל ערבה, ועוד.

כיצד יש לנהוג למעשה בשנת השביעית בגידולי הנגב והערבה

בס"ד, ט"ו בשבט תשפ"א

לכבוד הרה"ג יהושע מנחם בלושטיין שליט"א ראש מכון "עומקה של הלכה" ערד ומח"ס שער הנו"ן ועוד, שוכט"ס.

קבלתי מכתבו החשוב, ובו השאלות הגדולות דלהלן:

א. האם ניתן להורות על מקום כל שהוא באיזור הנגב והערבה, שבודאי אינו כלול בגבולות 'אלה מסעי'.

ב. האם ניתן להקל בסחורה המובאת בשנת השביעית ממקומות המסופקים, ולסמוך על הכלל ש'ספיקא דרבנן לקולא'.

ג. האם למרות הצדדים להקל, יש להחמיר מחשש שאיזור אילת הוא מכיבושי שלמה המלך.

ואכן השאלות הינן כבדות משקל, ובפרט בהתקרב שנת השביעית

הבעל"ט. ואמנם הפרטים כולם כבר נידונו בספרי 'תגל ערבה' ובמאמרים שפרסמתי בס"ד במקומות שונים, וכן בשיעורים שניתן לשמעם בקוי שיעורי

תורה ידועים. יחד עם זאת, אשתדל בעזה"ש לרכז כאן את התשובות לשאלותיו בצורה מתומצתת. וזה החלי בס"ד:

שאלה א': האם ניתן להורות על מקום כל שהוא באיזור הנגב והערבה, שבודאי אינו כלול בגבולות 'אלה מסעי'.

תשובה א': האיזור היחיד בנגב ובערבה (בצד הישראלי), שעליו ניתן לומר בודאות שאינו כלול בגבולות 'אלה מסעי', הוא סביבת העיר אילת עצמה ומשם דרומה. והטעם שאין לחשוש ששם הוא מארץ ישראל, היינו משום שזהו הדרך היחיד שבו יכלו ישראל לעבור מחצי האי סיני להקיף את אדום ומואב ולהגיע לעבר הירדן, מבלי לחצות את ים מפרץ אילת (בנס או בספינות - שתי אפשרויות שאין להן זכר בתורה שבכתב או שבע"פ). והרי כל מקום שבו עברו ישראל במסעיהם הוא בודאי חוץ לארץ, כפי שכתבו רבותינו הראשונים בפרשת מסעי (הר"י בכור שור והחזקוני ודעת זקנים והדר זקנים לבעלי התוספות במדבר פל"ד ד'), כי כידוע מעולם לא נכנס משה

רבינו לארץ - ועל כרחך ששטח זה אינו בכלל גבולות 'אלה מסעי'.

אבל אין שום בסיס שעליו ניתן לסמוך להקל באף מקום הנמצא צפונית לאיזור זה; כי זאת יש לדעת - שכל ההצעות שהועלו על ידי חוקרים למיניהם בדורות האחרונים להצפין את קו מהלך גבול דרום של ארץ ישראל, אינן מבוססות על ראיות כל שהן מתורה שבכתב או שבעל פה, וגם לא (להבדיל) על פרטים מהמציאות הידועים כביכול רק ל'מומחים' כפי שסבורים רבים. אלא הינן המצאות מחודשות המיוסדות על דמיונות קלושים לשמות ערביים והשערות כיצד השתרבו השמות הנוכחיים וכדומה, ושבמקורן הן נובעות מדעה קדומה חיצונית שארץ ישראל 'של תקופת המקרא' (כהגדרתם) בודאי היתה קטנה ביותר, וש'נחל מצרים' אינו יכול להיות הנילוס כדברי רוב מניין ובנין של רבותינו הקדמונים (כפי שיובא להלן).

במיוחד אין לסמוך להלכה על 'שיטות' ספרי הגיאוגרפיה 'אדמת קודש' ו'תבואות הארץ', שאינן 'שיטות' הלכתיות כלל אלא הצעות 'מדעיות' בעלמא שהועלו לעיון הקוראים, כפי שכתבו והדגישו המחברים בעצמם. ובפרט אין להסתמך חלילה על בעל 'תבואות הארץ', שדרכו בכמה מקומות לחלוק במחוי יד על דברי רבותינו הראשונים כמלאכים שמפיהם אנו חיים

כרש"י ותוספות, וגדולי הפוסקים כהרדב"ז ומהרי"ט. ולדוגמה: בפרק ז' של ספרו כתב לענין 'קרבן אפל' המוזכר במסכת תענית (דף כב:) - "פירש רש"י קרבן אפל שן סלע גבוה וכך שמו, ותוספות פרשו שם מקום, עכ"ל. במכ"ת {כך במקור !} אין שם מקום ולא שן סלע, כי אם... {!} " ותו לא מדי.

ואמנם גם הגר"ח קניבסקי שליט"א בספרו דרך אמונה (ח"ב הלכות תרומות פ"א ה"ז ד"ה מאשקלון) הציע כאפשרות בעלמא להצפין המיצר, ולומר שהוא עובר בואדי האכזב המכונה בימינו 'נחל צין' (שראשיתו באזור 'רכס נפחה' שבמרכז הנגב ושפכו במערב ים המלח לא הרחק מסיומו הדרומי הנוכחי - אך לא ב'קצה ים המלח קדמה' ככתוב בפרשת מסעי), ושהגבול ידלג מראשית 'נחל צין' המזרחי לחלקו המערבי (שהוא בעצם נחל לגמרי נפרד הנקרא 'נחל לבן' שתחילתו ב'רמת מטרד', ושמי הגשמים הנקווים בו זורמים בכיוון ההפוך לים התיכון). ולא נדון כאן בתמיהות הקיימות על הצעה זו, מכיון שהגר"ח בעצמו במכתב ששלח לי כמענה לקושיות שהעלתי על ההצעה, כתב - שהמעייין בספרו דרך אמונה שם יראה "שאין זה נ"מ למעשה כי העתקתי שם תשו' מו"ח (שליט"א) [הגרי"ש אלישיב זצ"ל] שלמעשה יש להחמיר ואין נוגע רק לפלפולא של תורה".

מאידך, קיימות ראיות כבדות משקל לכך שיש מקום לחשוש להלכה שהגבול הגיע עד סמוך למפרץ אילת, כשהעיקריות שביניהן הן אלו המפורטות להלן:

א. מפורש בתורה שהמרגלים נשלחו ממקום הנקרא 'קדש ברנע', ככתוב (במדבר פ"ב ח'): "כה עשו אבתיכם בשלחי אתם מקדש ברנע לראות את הארץ". וברור שאותו מקום לא היה בתוך תחומי ארץ ישראל, שהרי משה רבינו מעולם לא עבר את הגבול ונכנס לארץ (ואף שמפורש בפרשת מסעי במדבר פל"ד ד' שהגבול הדרומי עבר "מנגב" לקדש ברנע, כתב הר"י בכור שור בעל התוספות בפירושו לבמדבר פל"ד ד' שיש לומר ששני קדש ברנע היו - והביאוהו בדעת זקנים שם ועוד, וכן פירש שם החזקוני. ובפירושו רבינו חיים פלטיאל לדברים פ"א י"ט חילק בין 'ברנע' כולו לבין 'קדש ברנע', וכתב ש"לדרום של 'ברנע' היה סוף, ולא 'קדש ברנע' עצמו" שהיה חוצה לארץ).

אך מאידך ברור גם שמקום זה היה סמוך מאד לארץ, כפי שמוכח מכמה פסוקים. וכמו שכתב הרשב"ם בפירושו לתורה (דברים פ"א ב') שלאחר שהלכו ישראל אחד עשר יום מחורב עד קדש ברנע "מיד" היו מזומנים ליכנס לארץ ישראל באותו הדרך שהלכו מרגלים, כמו שאמר להם משה 'עלו זה בנגב ועליתם את ההר', וכמו האמור בסוף הפרשה 'וישכימו

בבקר ויעלו אל ראש ההר וגו' ויעפילו לעלות אל ראש ההר וגו' וירד העמלקי והכנעני היושב בהר ההוא ויכום' וגו' {הרי ששם בראש ההר כבר היה ארץ ישראל}, וגם לפנינו 'ותזדו ותעלו ההרה' {שרואים מכך שעצם העליה להר נחשב להם לזדון משום ששם היה ארץ ישראל כנ"ל} - כל אילו הפסוקים מוכיחים כי מיד אילמלא חטאו במרגלים קרובים היו ליכנס לארץ ישראל 'מיד' מקדש ברנע. וכן כתב הרמב"ן שם: "וקדש ברנע הוא הוא 'סוף המדבר בגבול הר האמורי שהוא נחלת ישראל' וכו', כי בקדש ברנע 'שהוא בתחום נחלתם' בקשו מרגלים ונשתבש דרכם".

ורש"י בדברים (פ"א מ') פירש מה שנצטוו לאחר חטא המרגלים "ואתם פנו לכם וסעו המדברה דרך ים סוף", דהיינו "שהמדבר שהיו הולכים בו לדרומו של הר שעיר, היה מפסיק בין ים סוף להר שעיר (ולכאורה פשוט ש"ם סוף' זה הוא זרועו המזרחי של הים הנקרא בימינו 'מפרץ אילת', שהרי שעיר מקומו "לצד מזרח" כפי שכתב במדבר פל"ד ג'), עתה 'הימשכו' לצד הים ותסבכו את הר שעיר כל דרומו מן המערב למזרח". ומלשון זה שנקט "הימשכו" לצד הים" ולא 'סעו', משמע לכאורה שנצטוו רק לנטות מעט לכיוון דרום (ושמא הוצרכו לכך משום ששם היה הדרך ההולך ממערב למזרח). אלא שלאחר אותה 'המשכה', יפנו מזרחה

ו'יסעו' דרך ים סוף' שיהיה לימינם למדבר המקיף את כל דרום הר שעיר. ולכאורה מקור דבריו הוא מהכתוב עצמו שבו נאמר: "'פנו' לכם 'יסעו' המדברה דרך ים סוף", שמשמע מכך שמתחילה רק 'פנו' לדרום, ואז 'יסעו' מזרחה.

ולפי זה לכאורה פשוט ש'קדש ברנע' שבו נצטוו ישראל כן לא היה רחוק מהים, שהרי אם לא כן לא היה שום טעם להזכיר את הים כלל - אלא לומר: 'פנו לכם נגבה (או לכל היותר 'לצד ים סוף') וסעו המדברה", ותו לא. ומכיון שציווים שלאחר שיפנו יסעו מזרחה "דרך ים סוף", לכאורה מוכח שיהיה אז הים סמוך להם לימינם. וכן מפורש בפירוש רבינו מיוחס במדבר (פחד כ"ה) ש"עכשיו שלא זכו חזרו ללכת לצד מזרח 'דרך המדבר שהוא סמוך לים סוף'", ולכאורה פשוט שכוונתו בזה לפרש לשון הפסוק עצמו שכותב: "וסעו המדברה דרך ים סוף", וכנ"ל. ונמצא ש"המדבר שהיו הולכים בו" ישראל בעת שילוח המרגלים ש"היה מפסיק בין ים סוף להר שעיר", היה צר במדה כזו - שלאחר ש'נמשכו' מקדש ברנע מעט דרומה ופנו 'לנסוע' מזרחה, היה שייך לומר שהם נוסעים "לדרומו של הר שעיר" מחד, ו"דרך ים סוף" (שהוא 'מפרץ אילת') מאידך.

ואם כן לכאורה קשה מאד ליישב הסברא שמיצר דרום של ארץ ישראל עובר בואדי האכזב המכונה

בימינו 'נחל צין' (וממנו ל'רמת מטרד' ומשם ב'נחל לבן') כפי שהציע הגר"ח קניבסקי שליט"א בספרו דרך אמונה, או שנמשך מעט לאורך הוואדי ואז עוזבו ויורד דרומה כפי שהציעו מחברי ספרי הגיאוגרפיה 'אדמת קודש' ו'תבואות הארץ'. כי המרחק מנקודתו הדרומית ביותר של 'נחל צין' עד 'מפרץ אילת' הוא יותר מ-135 ק"מ, וגם לפי הצעות מחברי הספרים 'אדמת קודש' ו'תבואות הארץ' שהמיצר יורד מאותו ואדי דרומה, עדיין ישאר מנקודת הגבול הקרובה ביותר המוצעת עד הים מרחק של יותר מ-105 ק"מ. ולכאורה קשה מאד לומר שבאותם אזורים המרוחקים כל כך מהים, יצטוו ישראל 'להמשך' מעט 'לצד הים', ואז לנסוע מזרחה 'דרך ים סוף'.

ב. מבואר בספר יחזקאל (פמ"ח א'-ד') שלעתיד לבא תחולק ארץ ישראל לשלוש עשרה רצועות שוות זו למטה מזו מצפון לדרום, ש'אורך' כל אחת מהן ממזרח למערב הוא "מפאת קדים עד פאת ימה". ושבעת רצועות העליונות עם חמשת התחתונות יחולקו לשבטים, ואילו בתווכ תהיה רצועה אחת שהיא 'תרומה' לגבוה ש'רחבה' מצפון לדרום עשרים וחמשה אלף 'קנים' (כשאורך כל 'קנה' הוא שש אמות כדלהלן). ובמקום כל שהוא בחלק העליון של רצועת התרומה יהיה המקדש שמידותיו חמש מאות על חמש מאות 'קנים', באופן שלדרומו ישארו

עד תחתית הרצועה סך תשעה עשר אלף ושבע מאות וחמשים 'קנים' (לפי החלוקה: 4,750 'קנים' לכהנים, 10,000 ללוויים, ו-5,000 למושב ולמגרש).

ובספרי (פרשת האזינו פסקא שט"ו, והובא בפרש"י למסכת יומא דף סז. ד"ה שבעה ומחצה) דורש על כך: "מה ת"ל 'אשר אחד' 'ראובן אחד' 'יהודה אחד' - שעתידים ישראל לטול אורך מן המזרח למערב על רוחב עשרים וחמשת אלפים 'קנים', שיעורם שבעים וחמשה מיל". ופרש"י ביחזקאל שם (א') שחז"ל למדו שיעור זה מהמפורש התם לענין רצועת התרומה שאכן 'אורכה' עשרים וחמשה אלף 'קנים' וכן"ל, ומכיון שה'קנה' הוא שש אמות (כדכתיב לעיל שם פמ"א ח': "מלו הקנה שש אמות אצילה") - נמצא ש'אורך' הרצועה הוא ק"ן אלף אמות ($150,000 = 6 \times 25,000$), שהם שבעים וחמשה מילין לפי חשבון אלפיים אמה למיל ($75 = 2000 : 150,000$). וע"ש שדן לומר שיתכן שמילין אלה הם יותר גדולים ממילין רגילים).

עוד כתב רש"י להלן שם (ח'): "וא"ת היאך יתכן שתהא ירושלים {בעתיד} במקומה, והלא היתה ירושלים {לפי הגבולות המבוארים בתורה} במיצר צפוני של יהודה שנטל דרומה של ארץ כנען, וכאן הוא באמצע השבטים. {ותירץ:} אין חלוקה זו דומה לחלוקת יהושע - שזו כשורת הכרם וכל

החלקים שוין, וחלוקת יהושע היה שבט יהודה חלק גדול... עד שנטל שמעון בגורלו... לפיכך יש די עתה ברוחב חלק שנטל יהודה בימי יהושע ליטול בו חלק עכשיו ה' שבטים הנותנים, לפי שהאורך גדול מאד מפאת קדים עד אוקיינוס. וירושלים במקומה". ומבואר מכך שהיה פשוט לרש"י שהמרחק שיהיה בעתיד מירושלים עד קצה הדרומי של ארץ ישראל, הוא זהה למרחק הקיים גם בזמן הזה לפי גבולות התורה. שהרי על הנחה זו מבוססת כל קושיתו, כי אם לא כן אלא שיהיה אז המרחק רב יותר - קושיה מעיקרא ליתא, כמובן מאליו.

ומכיון שלפי המבואר ביחזקאל שם - ממקום המקדש ועד תחתית רצועת הקודש יהיה מרחק של 19,750 'קנים' וכן"ל, ודרומית לאותה רצועה יהיו עוד חמש רצועות שוות שרוחב כל אחת מהן מצפון לדרום 25,000 'קנים' וכן"ל, נמצא שגם לפי גבולות התורה צריך שיהיה ממקום המקדש (וליתר דיוק - ממרחק כחצי מיל מחומה הדרומית של הר הבית דידן שאינו אלא ת"ק על ת"ק אמה כדתנן במסכת מדות פ"ב מ"א, ודלא כבעתיד שיהיה ת"ק על ת"ק 'קנים' וכן"ל) ועד קצה הדרומי של ארץ ישראל בסך הכל שיעור 144,750 'קנים' ($144,750 = 5 \times 25,000 + 19,750$), שהם 868,500 אמות ($868,500 = 6 \times 144,750$), או 434.25 מיל ($434.25 = 2000 : 868,500$). ואם

כן אפילו לחשבון 'שיעור הגר"ח נאה' שמיל הוא 960 מטר, צריך שיהיה מירושלים ועד קצה הדרום כ-416 ק"מ, ואילו ל'שיעור החזון איש' שמיל הוא 1.152 ק"מ - המרחק הדרוש הוא כ-500.25 ק"מ.

והמתבונן במפות יראה שגם אם נאמר ששיעורי ה'קנים' והמילין הנ"ל אינם נמדדים בקו אוירי אלא במדידה קרקעית בצמוד למעלות ולמורדות שבשטח - והיינו שצוק זקוף בגובה מאה מטר נמדד כמאה מטר למרות שעל המפה נראה שלא הוסיף כלום, לכאורה קשה מאד לומר שקצה הדרום של ארץ ישראל יהיה במקום כל שהוא בערבה. כי המרחק האוירי שבין ירושלים לבין סוף הערבה אינו אלא כ-250 ק"מ בלבד, ואפילו אם נאמר ששיעורי ה'קנים' והמילין הנ"ל נמדדים במרחק קרקעי ולא אוירי כנ"ל - קשה מאד להאמין שיתווספו על ידי העליות והמורדות יותר מ-165 ק"מ ל'הגר"ח נאה', ו-250 ק"מ ל'החזון איש'.

ואפילו אם נאמר שלעתיד לבא כשתחולק הארץ כבנבואת יחזקאל כבר יקוים מאמר חז"ל שבמדרש תהלים (פל"ו): "עתיד הקב"ה להביא סיני ותבור וכרמל וליתן ירושלים עליהם בראשם שנאמר נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים", ונניח שאז תהיה כל הדרך לירושלים עלייה רצופה בשיפוע של 45 מעלות (ומה שהוקשה לרש"י שם הוא שגם אם כן

צ"ב איך יתכן הבדל עצום כזה שבחלוקת יהושע "היתה ירושלים במיצר צפוני של יהודה וכו' וכאן הוא באמצע השבטים") - מכל מקום לא יתווספו על 250 הק"מ כי אם כ-100 ק"מ, שהרי "כל אמתא בריבוע אמתא ותרי חומשי באלכסונא", כפי שאמרו בגמרא בכמה מקומות (עיי' במסכת סוכה דף ח. ובתוספות שם ד"ה כל וכו' ש"אין החשבון מכוון ולא דק דאיכא טפי פורתא").

ולכאורה היה מקום לדחות ששיעור ה'קנים' והמילין הנ"ל הוא רק בזמן שהארץ הינה מיושבת וכמו שהיתה כשחלקה יהושע וכפי שתהיה לעתיד לבא, מה שאין כן בימינו שהיא קטנה יותר - וכדאיתא במסכת גיטין (דף נז.) "ארץ צבי כתיב בה מה צבי זה אין עורו מחזיק את בשרו אף ארץ ישראל בזמן שיושבין עליה רוחא ובזמן שאין יושבין עליה גמדה". אך דחיה זו שייכת רק לשיטת הכפתור ופרח (פי"א ד"ה ואם תדקדק) שכתב שהיום לא תמצא באורך ורוחב ארץ ישראל כי אם חצי מארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה שהוא שיעור ארץ ישראל כפי שאמרו חז"ל בכמה מקומות, ומסיק: "ושמא לזה אמרו מסכת גיטין (נז.) דגמדה".

אבל שאר רבותינו הראשונים נקטו בפשטות בכמה מקומות ששיעור ארץ ישראל לא התקטן כלל מארבע

מאות על ארבע מאות פרסה, ומכח הנחה פשוטה זו הקשו כמה קושיות על ענינים שונים (יעויין בפירוש רש"י ליחזקאל שם, ובתוספות מסכת ראש השנה דף כג: ד"ה כמה הו', ובמסכת ב"מ דף כח. ד"ה חמשה עשר, ובחידושי הריטב"א מסכת ראש השנה דף יח. ד"ה ויש עוד, ובמסכת בבא מציעא שם ד"ה ט"ו יום, ובשיטה מקובצת מסכת בבא מציעא שם בשם תלמיד הר"פ, ובחידושי תלמיד הרשב"א ד"ה הרי שכתבנו).

ולדבריהם לכאורה צריך לומר שמה שאמרו חז"ל "ארץ צבי כתיב בה וכו' ובזמן שאין יושבין עליה גמרא" - היינו לענין הישובים שבארץ ישראל שרק הם התכווצו בתוך גבולות הארץ בלא לשנות מצריה החיצוניים, וכהיא דמסכת גיטין שם: "ששים רבוא עיירות היו לו לינאי המלך בהר המלך וכל אחת ואחת היו בה כיוצאי מצרים וכו', אמר עולא לדידי חזי לי ההוא אתרא ואפילו שיתין ריבוותא קני לא מחזיק. אמר ליה ההוא צדוקי לרבי חנינא שקורי משקריתו, אמר ליה ארץ צבי כתיב בה וכו'". ועל כל פנים נמצא שלדעת כל הני רבוותא לכאורה לא שייך כלל לדחות ששיעור ה'קנים' והמילין הנ"ל אינו נכון בזמן הזה, וממילא הראיה מפסוקי יחזקאל שרירה וקיימת (ואדרבה - לפי מה שכתב רש"י שם יתכן שהשיעור גדול עוד יותר, וכדלעיל).

ג. מפורש בדברי הרמב"ם בהלכות קדוש החודש (פי"א הי"ז) לעניין ראיית הלבנה שעל פיה מקדשים הסנהדרין "שהראיה לא תהיה אלא בארץ ישראל וכו', ומקום זה הוא נוטה מתחת הקו השה המסבב באמצע העולם כנגד רוח צפונית בכמו ל"ב מעלות {ששם ירושלים}, עד ל"ה {בצפון} 'ועד כ"ט' {בדרום} (ועוד כתב שם: "וכן הוא נוטה מאמצע הישוב כנגד רוח מערב בכמו ארבע ועשרים מעלות עד שבע ועשרים ועד אחת ועשרים", ולהלן יבוארו דבריו אלה). ומבואר מכך שאף ש'הראיה לא תהיה אלא בארץ ישראל', אך כל שנוטה 'עד ל"ה ועד כ"ט' מעלות הוא בכלל 'מקום זה'.

ומה שכתב שם עוד להלן (פי"ח הט"ז): "וכל אלו הדברים כשהיו המדינות וכו' נוטות לצפון העולם 'משלשים מעלות' עד ל"ה מעלות" וכו' - אינו סתירה כלל לאמור לעיל, כפי שפשוט וברור לכל מבין מהי 'מעלה'. כי 'מעלה' אין פירושה 'קו רוחב' (כפי שטעו לחשוב איזה אנשים), אלא היא כל השטח שבין 'קו רוחב' אחד למשנהו. ולדוגמה: השטח שבין 'קו המשווה' המסומן במפות בספרה ה'0', לבין קו הרוחב ה-1, הוא כולו מעלה ה-1, והשטח שבין קו הרוחב ה-29 לבין קו הרוחב ה-30, הוא מעלה ה-30. וממילא מובנים היטב דברי הרמב"ם, כי מצד אחד דייק לומר שארץ ישראל מגעת עד

מעלה הכ"ט - והיינו ולא עד בכלל, ומצד שני מדויקת מאד גם קביעתו שהיא נוטה "משלשים מעלות עד ל"ה", כשכוונתו ברורה: שמיקומה בששת המעלות המתחילות בתחילת מעלה ה-30, ומסתיימות בסוף מעלה ה-35 (ויתכן שהרמב"ם למד שיעור זה ממנין ה'קנים' המבואר בנבואת יחזקאל דלעיל).

ובכפתור ופרח (שיש אומרים שמחברו רבינו איש תורי הפרחי היה מתלמידי הרא"ש, ולכל הדעות הוא קדמון שדבריו "היו חשובים וספונים אצל כל חכמי הדורות" כדכתב מהר"צ חיות באגרתו למו"ל) הביא (בפ"ט) דברי הרמב"ם הנ"ל כדי לפשוט מתוכם איזה מקומות במערב הינם קדושים בקדושת הארץ לדעת רבי יהודה שאמר במסכת גיטין (דף ח.). "כל שכנגד ארץ ישראל הרי הוא כארץ ישראל" (ויעיין בדבריו שהביא מה שתירצו בתוספות שם ד"ה רבי יהודה וכו' בכמה אופנים מדוע לרבי יהודה אין חייבים במעשר במדינותיהם המכוונות כנגד ארץ ישראל, ומשמע מדבריו שהבין שלרוב תירוצי התוספות הלכה כרבי יהודה). וכתב שלאחר שראה דברי הרמב"ם הנ"ל הסיק מכך שכל מקום "שגובה קטבו מל' עד ל"ה הנה הוא מכוון כנגד ארץ ישראל", ושלכן "נצטרך להזכיר קצת מהמקומות שידענום תוך גבולים הללו לתועלת וכו'" (ע"ש שהביא רשימה מפורטת של מקומות כאלה).

וכדבריו כתב גם הגאון היעב"ץ עמדין במור וקציעה (סימן ש"ו קונטרס גדר ישוב ארץ ישראל) - שלדעת רבי יהודה כל איי ים התיכון והרבה מאירופה וחלק מאפריקה (ע"ש שגם הוא מנה רשימת מקומות מפורטת) דינם כארץ ישראל, כיון "שרחבם כרוחב א"י שהוא מן ל' עד ל"ה מעלות". הרי שהם ז"ל נקטו שדברי הרמב"ם לא נאמרו לענין חשבונות קדוש החודש גרידא, אלא יש ללמוד מהם הלכה עד היכן מתפשטת ארץ ישראל בנוגע לכל דיני התורה לרבי יהודה (שיתכן שהלכה כמותו כנ"ל).

וכן מצינו בשו"ת מהרלב"ח (סימן קמ"ה), שכתב דברים מפורשים: "דרך ישרה וכו' לדעת מתי יראה הירח החדש בתחלת כל חדש בירושלם עיר הקדש תוב"ב וגבולותיה, גבולות הארץ הקדושה סביב' ובהם כל המקומות שרחבם לצד צפון מסוף כ"ט מעלות עד סוף ל"ה". והיינו שהבין מדברי הרמב"ם ש'מסוף כ"ט מעלות עד סוף ל"ה' הם הם גבולות הארץ הקדושה סביב'. הרי שהיה פשוט לו שכל דברי הרמב"ם תורה הם וללמוד מהם אנו צריכים להלכה ולמעשה, ושבודאי אין לומר שלא דקדק בדבריו משום שלא התכוון שילמדו משם גבולות הארץ חלילה.

וכן העיד הרה"ג יוסף אפרתי בידיעון 'הליכות שדה' (גליון תשעים ושלושה) שכך הורה הגרי"ש אלישיב

בנקודה אחת עד תחילת מעלה ה-30 שהיא בקו הרוחב ה-29.

ויש לדעת שמקום זה הוא באמצע מדבר סיני, יותר מ-200 ק"מ לדרום הנקודה הדרומית ביותר של הוואדי המכונה בימינו 'נחל צין' - שהוצע על ידי הגר"ח קניבסקי שליט"א ("רק לפלפולא של תורה" אך "למעשה יש להחמיר" כפי שכתב לי במכתב) בספרו דרך אמונה שם כגבול הדרומי של ארץ ישראל. וגם לפי הצעות מחברי ספרי הגיאוגרפיה 'אדמת קודש' ו'תבואות הארץ' שהמיצר יורד מאותו נחל דרומה, עדיין ישאר מנקודת הגבול הדרומית ביותר המוצעת עד תחילת מעלה ה-30 מרחק של יותר מ-170 ק"מ.

והנה הרמב"ם שם כתב עוד לענין המקומות הראויים לראית הלבנה: "וכן הוא נוטה מאמצע הישוב כנגד רוח מערב בכמו ארבע ועשרים מעלות עד שבע ועשרים ועד אחת ועשרים". ולכאורה היה מקום להוכיח מכך שהרמב"ם באותן הלכות אינו מדבר כלל אודות גבולות ארץ ישראל, שהרי הארץ אינה נמשכת אלא מים המלח והירדן ועד ים הגדול, ואילו השטח המתואר בדבריו משתרע על שטח עצום של כחמש מעלות אורך (בהנחה שכוונתו עד ולא עד בכלל, כי אחרת הוא כשבע מעלות!). אך באמת גם אילו הייתה כוונתו שרוחב ארץ ישראל ממזרח למערב הוא אכן כחמש

זצ"ל להלכה ולמעשה, ש"מסתמא כל המקומות שהם דרומה ממה שכתב הרמב"ם בהלכות קידוש החודש ודאי אינם בתחום א"י". אלא שהרה"ג הנ"ל הבין שכוונת הגריש"א זצ"ל היתה להתיר כל מה שדרומית ל'קו הרוחב' ה-30, וכפי שנקט עוד קודם ששאל את פי הגריש"א (ואולי על פי מה שכתבו באנציקלופדיה תלמודית כרך ב' ערך ארץ ישראל בשם הרמב"ם ש"הגבול הדרומי של ארץ ישראל הוא עד 'המעלה' השלשים") כמשתמע ממאמר שכתב (בגליון שמונים ושבע - ע"ש ציור קו הגבול לפי סברתו) שכך סבר מעצמו.

אך כבר התבאר ש'המעלה' השלושים איננה 'קו הרוחב' ה-30 שאינו אלא סוף המעלה. ומה שכתב הרמב"ם הוא שארץ ישראל מגעת בדרום 'עד כ"ט', וממילא היא נמשכת 'משלשים' מעלות עד ל"ה מעלות' שהן שש מעלות. ולכאורה פשוט שלזאת התכוון הגריש"א זצ"ל במה שאמר שמסתמא יש להקל במקומות 'שהם דרומה ממה שכתב הרמב"ם בהלכות קידוש החודש', ולא חשב כלל על 'קו הרוחב' ה-30 שהוא קו שמעולם לא דיבר עליו הרמב"ם או אף פוסק אחר. ועל כל פנים לדברי הכפופ ומהרלב"ח והגר"עב"ץ כל הצעה בנוגע למהלך מיצר דרום של ארץ ישראל, חייבת להסביר כיצד מגיע הגבול לפחות

מעלות וכו"ל, לא היה קשה על דבריו מגבולות התורה יותר מאשר על דברי חז"ל בעצמם שהורונו בכמה מקומות שגודל הארץ ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה - שגם לשיעור הקטן של הגר"ח נאה הוא 960 על 960 ק"מ, בשעה שכל רוחב הארץ מהירדן ועד ים התיכון הוא פחות מ-70 ק"מ!

וכבר הקשו כעין זה התוספות במסכת ראש השנה (דף כג: ד"ה כמה הו') ובמסכת בבא מציעא (דף כח. ד"ה חמשה עשר) - איך יתכן שארץ ישראל גודלה ארבע מאות על ארבע מאות פרסה, והרי ירושלים היא טבור ארץ ישראל וממנה עד הירדן אינו אלא מהלך יום אחד שהוא עשר פרסאות. ובפני יהושע בב"מ שם כתב שאינו יודע מדוע פשוט לתוספות שאותן ארבע מאות פרסה אינן מחושבות ביחד עם עבר הירדן שהוא בכלל ארץ ישראל, שאם נחשב כן נמצא דקושיהם מעיקרא ליתא. ויש להוסיף על דבריו - שלדעת רבי יהודה דסבירא ליה ד"כל שכנגד ארץ ישראל הרי הוא כארץ ישראל", הרי שגם במערב נמשכת ארץ ישראל מעבר לים, וכבר התבאר לעיל שלפי רוב תירוצי התוספות הלכה כמותו.

אך האמת היא שלכאורה דברי הרמב"ם הנ"ל אינם ענין לכל זה, ולא קשה מכך מאומה על הכו"פ ומהרלב"ח והגר"ע ששלמדו מתחילת דבריו מה הם "גבולות הארץ הקדושה". שהרי לכאורה פשוט שמה שכתב "ולפי

שהראייה לא תהיה אלא בארץ ישראל וכו' עשינו כל דרכי חשבון זה בנויים על עיר ירושלם ולשאר המקומות הסובבין אותה בכמו ששה או שבעה ימים וכו'" - אינו מוכיח כלל שכל זה הוא בכלל ארץ ישראל, שהרי אף אם נאמר שחלק מהשטח הוא חוצה לארץ בכל זאת מוכח ממה שרואים הלבנה שם שהיא נראית גם בארץ ישראל המקבילה לה במזרח או במערב. מה שאין כן אם נאמר שארץ ישראל אינה נמשכת "עד ל"ה ועד כ"ט" מעלות בצפון ובדרום אלא פחות מכך, ששוב לא נוכל לדעת מראית הלבנה במקומות שהם צפונית או דרומית לארץ שהיא נראית גם בארץ, כיון שאין הם באותו מסלול של מהלך הלבנה ממזרח למערב. ועל כן הוכיחו הכו"פ ומהרלב"ח והגר"ע ש"בשופי מתחילת דברי הרמב"ם מה הם "גבולות הארץ הקדושה", ואנו אין לנו אלא למנקט בשיפולי גלימייהו ולמרהט אבתרייהו.

ד. דעת הת"י (במדבר ל"ד ה', והיינו בין בנוסח המכונה 'תרגום יונתן' ובין בזה הנקרא 'תרגום ירושלמי'), ותרגום דברי הימים (המיוחס לאמורא רב יוסף, דהיי"ב ז' ח'), ורש"י (יהושע י"ג ג'), ותוספות (במסכת ערכין דף טו. ד"ה כשם), והרוקח (בפירושו לבמדבר שם), ורבינו מיוחס (בפירושו לבמדבר שם), והרד"ק (יהושע שם), והר"ש סיריליאו (שביעית פ"ו מ"א), והגר"א (יהושע שם ד'), והרא"ם (בציוור

הגבולות שבפרשת מסעי, והיינו כפי שהבינו הרדב"ז בתשובה ב"א ר"ו), ומהריק"ש (ערוך לחם א"ה סימן קכ"ח, וע"ש שכתב שכן נראה מהרמב"ם) - ש'נחל מצרים' הוא הנילוס, ולא 'ואדי אל-עריש' כדעת חוקרי זמננו (ומה שמדברי הרס"ג והכו"פ היה מקום להביא ראיה לדעת החוקרים, אינו מוכרח כמבואר בספרי תגל ערבה).

והמעייין במפות יראה שקשה מאד ליישב דברי הקדמונים הנ"ל שהגבול מגיע עד הנילוס, עם הסברא שמיצר דרום של ארץ ישראל עובר בואדי המכונה בימינו 'נחל צין' כפי שהציע הגר"ח קניבסקי שליט"א בספרו דרך אמונה שם, או שנמשך מעט לאורך הנחל ואז עוזבו ויורד דרומה כפי שהציעו מחברי ספרי הגיאוגרפיה 'אדמת קודש' ו'תבואות הארץ' וכדלעיל. וברור ופשוט שדברי כל החוקרים שבעולם (שכאמור אין להם הכרח מהרס"ג והכו"פ) הקובעים ש'נחל מצרים' הוא 'ואדי אל-עריש' אינם כלום כנגד עמודי העולם שעליהם נשענים כל בית ישראל (ובפרט כשהסתמכות על החוקרים נגד כל הני רבוותא הוא לקולא!), ופלא גדול שבעוה"ר כמעט והצליחו החוקרים לעקור אף מלב בעלי התורה דעה זו של 'רש"י והתוספות ורוב הפוסקים שראיתי דבריהם' כלשון מהריק"ש.

ה. רבינו סעדיה גאון בתרגומו הערבי לתורה הנקרא 'תפסיר רס"ג', תרגם

הכתוב בפרשת מסעי (במדבר פל"ד ד') "ונסב לכם הגבול מנגב ל'מעלה עקריים'", בלשון זו: "יסתדיר לכם מן אלגנוב אלא עקבה עקריין". ואף שהמילה 'עקבה' אינה אלא תרגום הערבי של תיבת 'מעלה' ככתוב בספר 'ארץ ישראל ושכנותיה' (מאת הרב ישראל זאב הלוי איש הורוביץ מירושלים, וינה תרפ"ג) במילון 'שמות כוללים שכיחים בשמות המקומות הערבים' שבראש הספר (ח"א עמ' 8), אך כפי שבררתי אצל בלשן מומחה לשפה הערבית - כשחפצים לומר בלשונם 'מעלה פלוני' משתמשים בת' הסמיכות: 'עקבת פלוני', כמו שמצינו בספר הנ"ל עצמו דוגמאות לכך - 'עקבת אל חריציה', 'עקבת אל חדוד' (שניהם בעמ' 134).

ואם כן כשכותב הרס"ג 'עקבה עקריין' ולא 'עקבת עקריין', לכאורה אין כוונתו 'המעלה של עקריים', אלא 'מקום ששמו 'עקבה' (או 'מעלה') והוא גם עקריין'. וכנראה שמכח עובדה זו הסיק בספר 'תבואות הארץ' (שמחברו היה מבני הישוב הישן בירושלים, ששפת הערבית היתה מוכרת להם היטב) שלפי דברי הרס"ג הנ"ל יש לקבוע - שמכיון "שים סוף המזרחי אשר על שפתו אילת ועציון גבר נקרא בלשון ערבי 'בחר (ים) עקבה', וגם עציון גבר נקרא בלשון ערבי 'עקבה', ולפעמים קור' ל'אל גור' (המבוטא 'אל עור' - בע' ערבית, ושמשמעותו:

לא עבר הגבול וכפי שכתבו הראשונים וכמובא לעיל.

יתר על כן לפי הממצאים שבסביבות ראש המפרץ שם, לכאורה ברור שהעיר הירדנית 'עקבה' איננה 'עקבה' שהזכיר הרס"ג; כי עיר זו הינה חדשה לחלוטין ובנויה על שטח שלא נמצאו בו שום עקבות של ישובים עתיקים (חוברת 'עקבה', הוצאת מרכז החבל הימי לישראל טבת תש"ח, עמ' 27). ואף שבמרחק כק"מ אחד לצפון העיר נמצאו שרידים וסימנים של ישוב נבטי שהתקיים ככל הנראה עד לתקופה הערבית (בזמן הרס"ג), אך לא מצינו שום רמז לכך שאותו מקום היה נקרא 'עקבה', והשערת החוקרים היא שזהו 'אילת' הנזכר במקורות שונים מאותה תקופה (חוברת 'עקבה' הנ"ל עמ' 44).

ויצוין שקיים באזור גם אתר עתיק קטן שבו נמצאו ממצאים רבים עוד מתקופת שלמה המלך (כפי שמסתמן מפרטים שונים שהתגלו שם) הנקרא 'תל אל ח'ליפה', והמסומן כיום במפות גם בשם 'תל עציון גבר' - על פי השערת החוקרים שקבעו כאן מקום 'עציון גבר' המוזכר בתורה (חוברת 'עקבה' הנ"ל עמ' 33-34). אתר זה הינו ממוקם ממש מעבר לגבול הירדני, קצת פחות מק"מ למזרח העיר 'אילת' וכחצי ק"מ לצפון הים. אך גם בנוגע למקום זה לא מצינו שום רמז שהיה נקרא מעולם 'עקבה' וכנ"ל, ואם כן אין כל

'העמק הצר', והוא השטח הנקרא כיום 'ערבת סדום' המשתרע מדרום לים המלח עד לישוב 'נאות הכיכר', כפי שניתן להיווכח על ידי השוואת מפות ישנות עם חדשות) והעראבא (כל שאר הערבה) גם כן 'עקבה' על שם שמושך ומגיע עד סוף 'בחר עקבה' (ים עקבה), אם כן מוכח מדבריו שתכונת 'מעלה עקבים' היא בעמק 'אל גור' (ערבת סדום) ב'עקבה'."

אלא שלכאורה אין מובן כלל כיצד הוציא מדברי הרס"ג הנ"ל ש'מעלה עקבים' הוא דוקא בערבת 'אל גור', ולא בכל מקום אחר בערבה - שלפי דבריו נקראת כולה 'עקבה'. ואכן הגר"מ טוקצינסקי זצ"ל בספריו 'ארץ ישראל' (עמ' ל"ה) ו'עיר הקדש והמקדש' (ח"ג פי"ט אותיות ה'-ו' ובהוספה אותיות ב' וז') כתב - שמדברי הרס"ג הנ"ל יש ללמוד ש'מעלה עקבים' הוא העיר הירדנית 'עקבה' שעל שפת קצה 'ים עקבה' (כ-2 ק"מ לדרום-מזרח העיר הישראלית 'אילת'), ושלפי זה נמצא שהגבול נסב עד מנגב לעיר זו. אך גם דבריו לכאורה תמוהים - שהרי העיר 'עקבה' יושבת על החוף ממש, ואם עבר המיצר לדרומה נמצא שהגבול הגיע עד הים. ולפי זה כשהלכו ישראל במסעיהם ממדבר סיני למזרח דרך ים סוף, בהכרח שעברו בתוך ארץ ישראל המגיעה לים וכנ"ל - וזה לא יתכן, שהרי משה רבינו מעולם

טעם לומר שזהו 'עקבה' שעליו דיבר הרס"ג.

אבל יש לדעת שקיימת השערה (המובאת בחוברת 'עקבה' הנ"ל עמ' 53) - שהשם 'עקבה' הרווח בכל אזור המפרץ (כפי שניתן לראות במפות ישנות שרשומים בהן שם שמות כמו: 'בחר אל עקבה' - 'ים המעלה', 'שאט אל עקבה' - 'חוף המעלה', ואדי אל עקבה' - 'נחל המעלה', 'קלעה אל עקבה' - מבצר המעלה', וכבר הובא לעיל בשם ספר תבואות הארץ שלפעמים קוראים לכל הערבה 'עקבה' על שם שנמשך ומגיע עד 'בחר עקבה'), השתרבב מהשם 'עקבת אילה' ('מעלה אילה') המוזכר בהבלטה כבר בכתבים מלפני יותר מאלף שנה, ושבמשך הזמן השתנה שמו ל'נקב' 'אל' עקבה' ('מעבר הררי של 'ה'מעלה' - כי המילה 'אל' או 'א' בערבית מסמנת ה' הידיעה), וכיום 'מעלה אילת' שלמערב העיר 'אילת'.

מועלה זה (שבו מתחיל 'כביש 12' או 'כביש הגבול המערבי'), היוצא ממערב העיר 'אילת', מטפס מגובה כ-100 מטר מעל פני הים עד לראש הרמה שגובהו כ-700 מטר מעל פני הים. שם בראש המעלה (בצד המצרי של 'מעבר גבול נטפים' כ-9 ק"מ לצפון-מערב העיר 'אילת', מסומן במפות נ.צ. 891-136) קיים אתר שבזמנים קדומים היה ידוע כמקום חניה חשוב עבור שיירות שהגיעו בדרכים המרכזיים שהובילו מכיוונים שונים

ושהסתיימו שם, ומכאן שמו 'אל מפרק' - כלומר 'פרשת הדרכים'. כמו כן היה נקרא המקום 'ראס עקבת אילה' ('ראש מעלה אילה'), ולאחר מכן 'ראס נקב' 'אל' עקבה' ('ראש מעבר הררי של 'ה'מעלה'), או 'ראס' 'א' נקב' ('ראש 'ה'מעבר ההררי'. כיום ממשיך הדרך בכביש 12 הגובל עם סיני המצרי בראש הרמה).

לאור כל זאת, לכאורה אפשרי בהחלט שכשכותב הרס"ג 'עקבה עקרבין' שמשמעותו מקום ששמו 'עקבה' או 'מעלה' ושנקרא גם 'עקרבין' כדלעיל, כוונתו לאותו מעלה מפורסם 'אל עקבה' - 'המעלה' בה' הידיעה, שעל שמו נקרא כל האזור בשם 'עקבה', והוא 'מעלה אילת' הנ"ל. ושלפי זה נסב גבול דרום 'מקצה ים המלח קדמה' עד מנגב ל'מעלה אילת' (ויתכן שמסלולו עובר דרך נחל הערבה עצמו, כי לא ניתנה תורה למלאכי השרת ולא אמרה תורה שלח לתקלה, וקיימת סברה לומר שהתורה קבעה גבול שיוכל כל אדם להכירו ולקבוע הליכותיו על פיו), ונמצא שכמעט כל הערבה הוא בתוך תחום ארץ ישראל.

ואין פלא אם לפי זה נמצא שגבול נגב פונה בתחילתו מקצה ים המלח באלכסון תלול מאד, שהוא יותר דרומי מאשר מערבי. כי עינינו הרואות שגם בשלב האחרון שבגבול שהוא מ'נחל מצרים' עד 'ים הגדול', נטיית שיפועו

היא הרבה יותר לצפון מאשר למערב (לפי כל זיהויי הנחל) - ואף על פי כן החשיבה אותו התורה לסוף גבול נגב, ולא לתחילת גבול ים. ולכאורה ההסבר בזה הוא שכל שהמיצר עדיין ממשיך להתקדם אפילו קצת באותו כיוון שבו הלך עד אז, אין שמו משתנה להיקרא גבול אחר. ואם כן הוא הדין להפך - שלאחר שמשנתנה מהלך המיצר מכיוונו הדרומי ופונה ללכת לכיוון מערב אפילו קצת ומעתה שוב לא יחזור לרדת ישר דרומה, קראה לו התורה גבול נגב.

ומלבד זאת יש להעיר שבין בפרשת מסעי (שם) ובין בספר יהושע (פט"ו ב') נקרא גבול הדרום "גבול 'נגב'", ו'נגב' אינו השם אלא כינוי לדרום, שמכונה כן על שם ששם "נגוב מפני החום", כפי שכתב הרמב"ן בפירושו לתורה (שמות פכ"ו י"ח). ויתכן שמטעם זה עצמו השתמשה כאן התורה בכינוי, כי באמת זהו הגבול של איזור ה'נגב' של ארץ ישראל ולא דוקא גבול 'דרום' ממש, מאחר שהקטע הראשון והאחרון מגבול זה אכן הולכים יותר מכיוון צפון ודרום מאשר למערב או למזרח.

ו. הגר"מ טוקצינסקי בספריו שם כותב ששלח באמצעות הגר"א הרצוג זצ"ל לשמונה עשר מרבני וגאוני ארץ ישראל לשאול אם בנגב הדרומי "מן באר שבע עד אילת" חייבים ביום טוב שני של גלויות כדין חוץ לארץ, ושרובם - וביניהם בעל החזון איש זצ"ל -

הביעו הסכמתם להקל שאין צריך לשמור שם כי אם יום אחד כדין ארץ ישראל, ויתרם לא השיבו כלל (ובספר ארחות רבנו ח"ב עמ' שס"ח הביא בשם הגר"י קניבסקי ה'סטייפלר' זצ"ל מח"ס קה"י ועוד, שביאר בדעת גיסו בעל החזון"א ש'אילת' היא 'ספק' ארץ ישראל). ובעקבות זאת כתב הג"ר פינחס עפשטיין זצ"ל ראב"ד העדה החרדית בירושלים עה"ק באגרת (המודפסת בספר מועדים וזמנים ח"ח בליקוטי הערות לח"ג סימן רכ"א) - שמכיון שכך כתבו אחדים מהמשיבים, ולפי עדות הגר"מ"ט הנ"ל גם בעל החזון איש הסכים לכך, "חשבתי לעשות ס"ס וכו', גם כן לענין הפרשת תרומות ומעשרות שם הוא להפריש בלא ברכה".

ואילו לדעת הגאון רבי צבי פסח פרנק זצ"ל - 'אילת' היא בכלל ודאי ארץ ישראל, וכמפורש במכתב מתאריך י"ג אייר תשי"ז המודפס בספרו מקראי קדש (פסח ח"ב סימן נ"ח ב'): "על דבר השאלה איך ינהגו באילת בחג השבועות בענין יום טוב שני של גלויות: הנני מודיע כי הנגב הוא בכלל ארץ ישראל, ולכן יום טוב הוא רק יום אחד בלבד, ואין צריכים לנהוג שני ימים יו"ט. ובענין תרומות ומעשרות - מחוייבים בהפרשת תרו"מ, ובכל המצוות התלויות בארץ" (כאן מסתיים המכתב, בלא להסביר כל נימוק לפסקו. ויתכן שהוא משום שנוקט כסברא

שתובא להלן ש'אילת' היא מכיבושי שלמה המלך, שהרי כבר הוכח לעיל שאיזור זה אינו יכול להיות בכלל גבולות 'אלה מסעי'.

שאלה ב': האם ניתן להקל בסחורה המובאת בשנת השביעית ממקומות המסופקים, ולסמוך על הכלל ש'ספיקא דרבנן לקולא'.

אך זאת יש לדעת - שהערכה הירדנית היא בודאי חוץ לארץ, לפי כל קו גבול אפשרי. ואף שלכאורה שם הוא 'שדה אדום' שלדברי הגאון היעב"ץ בקונטרסו הנ"ל נתקדש על ידי כיבושי מלכי בית ראשון ושני "ומאז שבאה ליד ישראל נחשבת לא"י" (בניגוד לרכס 'הר שעיר' הארוך שמתנשא למזרח הערבה שמעולם לא נכבש בכיבוש גמור, וגם לא תקנו בו קדושה מדרבנן מפני שלא היה מקום ישוב) וכפי שיבואר כל זאת בהמשך, מכל מקום נראה לכאורה שאפשר להקל שם לכתחילה מפני כמה טעמים שיבוארו להלן.

תשובה ב': הגאון הרב יהושע ישעיה נויבירט זצ"ל מח"ס שמירת שבת כהלכתה, פרסם בזמנו את המכתב דלהלן:

בע"ה
אחדש"ט למעכ"ת,

על פי בקשת כת"ר, הנני להודיע לו כי דברתי כמה וכמה פעמים עם מרן הגרש"ז אויערבאך (שליט"א) [זצ"ל] בענין שביעית בשיבת קול תורה, ואלה הן מסקנותיו להלכה ולמעשה: וכו' גבולות הארץ - אין לו ידיעה ברורה, ובפרט כאשר יש סתירות ברמב"ם, וכפי שהוא כתב ב"מעדני ארץ". אבל מכיון שיש מחלוקת בין האחרונים, והעדה החרדית סומכת על הרב ליברמן שליט"א בספרו, ספק דרבנן לקולא ומותר לקחת. גם אלה הם דברי מרן שליט"א.

בברכת התורה
יהושע נויבירט

וכך השבתי באחת השמיטות הקודמות לאחד מגדולי הרבנים זצ"ל, ששקל להגיע להסכם על גידול תוצרת חקלאית בערבה הירדנית ולייבא התוצרת לארץ, ושאלני טלפונית אם במידה ויעשו כן יהיה הדבר כשר לכתחילה, והשבתי בחיוב. ובשמיטה הקודמת פורסם שאכן היו מי שעשו זאת בפועל, אך לא ידועים לי פרטים על כך. ומי יתן וכך ייעשה גם בשנת השביעית הבאה עלינו לטובה, לרווחת היראים החפצים לשמור שמיטה בהידור ללא הסתמכות על סברת 'ספיקא דרבנן לקולא' (שאינה פשוטה בענייננו כדלהלן).

ובקונטרס 'הגבול הדרומי ושטח הערבה' לידידי הגאון הרב משה מרדכי קארפ שליט"א העיד כדלהלן: "ובתחילת עיסוקי שאלתי הדבר לפוסקי הדור שליט"א, ובתחילה שאלתי להגרש"ז אויערבך שליט"א, והשיבני שהוא רואה את כל שטח

הערבה כספק, אך יש להקל בזה מהמקומות שהעדה החרדית מביאים [לשון מרן שליט"א] משום ספק דרבנן לקולא [דשביעית בזה"ז דרבנן והפאה"ש מיקל בספיקו וגם כיבוש עו"מ דרבנן וספיקין דרבנן]. אך כשיש פירות היתר כשל נכרים יש להעדיפם ובפרט כשהמדובר לגבי זריעת שביעית" (ידידי הנ"ל אמר לי שהגרשז"א זצ"ל בדק את תוכן הנוסח שהביא בשמו ותקנו בעצמו קודם הדפסתו).

הרי שראה את 'כל שטח הערבה' כספק ארץ ישראל, ולהלכה פסק שיש להקל ב'מקומות שהעדה החרדית מביאים משום ספק דרבנן לקולא', ושבכל זאת כשיש פירות היתר אפילו כגון 'של נכרים' שנחלקו הפוסקים בדינם ורבים וטובים מחמירים בהם, 'יש להעדיפם'. וכדי להבין הטעם מדוע סבר ש'יש להעדיף' שלא לסמוך כאן על הכלל שספיקא דרבנן לקולא אפילו אם בגלל זאת יצטרכו לקחת של נכרים, יובן על פי המבואר ב'כללי ספקא דרבנן' שבשער המלך (הלכות מקואות פ"י ה"ו) ובשד"ח (ח"ד כללים מערכת הסמ"ך כלל מ"ד עד נ' ושם דברי חכמים סימן ס"ז וע') שיש כמה צדדים לומר שבענייננו לא שייך כלל זה, כדלהלן:

א. הרדב"ז (שו"ת ח"ד סימן אלף צ"ג) ומהרשד"ם (שו"ת אהע"ז סימן קס"ה) כתבו שאין אומרים 'ספיקא דרבנן לקולא' אלא כש"הספק בא (או

'נולד') מעצמו, אבל לא בספק "שנפל מחסרון ידיעה", והביאם להלכה בכנה"ג (או"ח סימן ק"ס הגב"י ס"ק ו'). ובמשנה למלך (הלכות בכורות פ"ד ה"א) כתב שלפי זה כל שכן ש"היכא דיכול להתברר לא אזלינן לקולא, משום דלא חשיב ספק כל שיכול להתברר, וכמו שכתבו הראשונים ז"ל. ובשער המלך בכלליו שם (כלל ג') כתב שחיפש ולא מצא זאת בספרם של ראשונים, ושמדברי הרשב"א בתורת הבית מבואר שאדרבה ספק שיכול להתברר קל יותר מהבא מחסרון ידיעה, ושלכן ביכול להתברר הולכים בו לקולא בספק ספיקא, והוא הדין בספק דרבנן.

ובבית שמואל (אהע"ז סימן קנ"ה ס"ק ל"ד) כתב ש"אפילו חסרון ידיעה 'לכל העולם' לא הוי כספק דרבנן, ולכאורה טעמו הוא משום שאילו היו היום בעולם בקיאים גדולים יותר היה בכוחם לברר הדבר (ועיין מה שהקשו עליו מהר"י אלגאזי בקהלת יעקב אות רכ"ב ובשד"ח שם דב"ח סימן ס"ח ד"ה ויש לתמוה). ובט"ז (יו"ד סימן צ"ח סק"ו) חולק על פרט זה, וכותב שבספק איסור שלצד שהוא אסור אין לו תקנה, הרי ש"אם היה החסרון 'לכל הדור' היינו הולכים בו להקל כיון שהוא ספק דרבנן". ורק באיסור שיש לו תקנה בשיעור מסויים והספק הוא איזה שיעור להצריך, בזה הולכים לחומרא לחייב שיהיה שיעור המחמיר גם כשהוא ספק הבא מחסרון

ידיעה 'לכל העולם', כיון שיש לפנינו עצה לצאת מידי ספק (ע"ש, וע"ע בנקודות הכסף).

ובענייננו לכאורה הוא ספק 'חסרון ידיעה לכל העולם' שלא יכול להתברר 'לכל הדור', ואם כן לדעת הב"ש בודאי שאין אומרים בזה ספיקא דרבנן לקולא. ורק לדעת הט"ז יש מקום לומר שאף שאפשר להחמיר ולקחת רק מסביבת אילת ודרומה או מהערכה הירדנית או בכלל מארצות אחרות, אך סוף סוף שאר הערכה שעליה אנו דנים אין לו תקנה אם הוא אסור, ולכן יתכן שלפי דעתו בכל זאת יהיה הדין בזה שספיקא דרבנן לקולא.

ב. השער המלך בכלליו שם (כלל ד') דייק מדברי התוספות במסכת ב"ק (דף יא. ד"ה דקא) שאפילו בספיקא דרבנן שהוא ספק גמור בדין, אם יש בשני הצדדים קולות כך שאם נקל בשתייהן יהיה זה תרתי דסתרי, הולכים בתרוייהו לחומרא (ע"ש שהתוספות כתבו כן לענין ספק ספיקא דאורייתא, אך הראשונים כתבו דחד ספק דרבנן שוה לו בדין). וכעין זה כתב גם הר"ן בפרק ערבי פסחים (דף כג. מדפי הרי"ף) לענין הספק באיזה כוסות צריך להסב, "דעל כרחך [בעי] למיעבד הסיבה בכולהו, דאי ניזיל לקולא אמאי נקיל בהני טפי מהני" (ע"ש, אלא שמדבריו שם משמע שאומרים סברא זו רק כשעלולה מצוה להיעקר לגמרי, יעויין בדבריו). אבל בספר קהלת יעקב

למהר"י אלגאזי (תוספת דרבנן מערכת אות ס' אות רי"ט) כתב שמסוגיית הגמרא במסכת שבת (דף לד.) לפי פירוש הרמב"ן שם יש ללמוד שאפילו כשיש קולות בשני הצדדים, אומרים בשתייהן ספיקא דרבנן לקולא.

ובענייננו הוא גם כן ספק שיש בו קולות לשני הצדדים - שהרי מצד אחד אם נחליט שהשטח הנידון הוא חוץ לארץ יהיה פטור ממצוות התלויות בארץ, אך מאידך אם הוא ארץ ישראל יהיה אפשר להפריש תרומות ומעשרות מהגדל שם על הגדל בארץ, וכן יהיה מותר לנסוע לשם אף שלא לצורך דברים המותרים לצאת עבורם מהארץ. ואם כן לפי מה שדייק השער המלך מהתוספות בב"ק אין אומרים בזה ספיקא דרבנן לקולא, ואילו לפי מה שדייק בקהלת יעקב מהסוגיא בשבת לפירוש הרמב"ן גם בזה יש לנקוט כקולות שני הצדדים.

ג. נפסק בשולחן ערוך (או"ח סימן קפ"ד ס"ד) ש"אכל ואינו יודע אם בריך ברכת המזון, צריך לברך מספק מפני שהיא מן התורה". וכתב על כך במ"א (שם סק"ז) בשם הר"ש חיון והר"י לבית לוי - שצריך לברך מספק גם ברכה הרביעית אף שהיא מדרבנן, כדי "דלא לזלולי בה". וביאר בישועות יעקב (ריש סימן תל"ח) בטעם הדבר: "דהכא דהספק נולד על מילתא דאורייתא ודרבנן, ואי אפשר להיות רק או שניהם לאיסור או שניהם להיתר,

אזלינן לחומרא אף על דרבנן... 'דלא ליהוי זילזול לדרבנן'.

הדאורייתא הדין הוא כך, מה שאין כן בשאר דברים.

ובא"ר שם (ס"ק ה') כתב שאף שבע"ת ובכנה"ג גם כן הביאו דברים אלה להלכה, אך מצא בלחם משנה (הלכות ברכות פ"ב ה"ב) שדעתו נוטה שלא לברכו. והוסיף שבאמת צ"ע איך יתכן שכדי שלא יבואו לזלזל בברכה הרביעית יברכו מספק, והרי בשאר ברכות קיימא לן שספקן להקל ולא חוששים דאתי לזלזולי בהו. ועוד שהרי בתשובות מהרש"ל סימן מ"ד כתב שבימינו לא שייך חשש זלזול בברכה הרביעית, כיון שבעיני העם היא שוה לשאר ברכות ברכת המזון (ע"ש עוד). ומסיק: "ולענ"ד אפשר דמעיקרא כך תיקונא כמו בברכות ק"ש לעיל סימן ס"ז (ע"ש בא"ר ס"ק א' בשם תשובת הרשב"א), ויש לחלק וצ"ע".

ובשולחן ערוך הרב בעה"ת שם (ס"ב) הביא דברי הפוסקים ש"כל מקום שחוזר ומברך צריך לומר גם כן ברכה רביעית שהיא מדברי סופרים", ועל כך כתב שני הטעמים: "כדי שלא יבואו לזלזל בה, ועוד שכך היתה התקנה שבכל פעם שמברך ברכת המזון יברך ד' ברכות". אבל במ"ב שם (ס"ק י"ג) הביא רק הטעם "כי היכי דלא לזלזולי בה", שכאמור לביאור הישוע"י חשש הזלזול הוא מכיון שהספק נולד בשוה על מילתא דאורייתא ודרבנן, ולכן אין לחלק ביניהם אלא לפסוק או בשניהם לאיסור או בשניהם להיתר.

ולכאורה נפקא מינה בין שני הטעמים: שלטעם המ"א וסייעתו וכפי שביארו בישוע"י - בכל מקום ש"הספק נולד על מילתא דאורייתא ודרבנן ואי אפשר להיות רק או שניהם לאיסור או שניהם להיתר, אזלינן לחומרא אף על דרבנן". ואדרבה בשאר דברים מלבד ברכות יש יותר מקום לטעם זה, שהרי בהם לא שייכת טענת הא"ר שבברכות ובפרט בברכה רביעית של ברכת המזון בזמננו אין לחשוש שיבואו לזלזל בהן. ואילו לטעם הא"ר - דוקא בדבר דרבנן "דמעיקרא תקנו" לאמרו ביחד עם

ולכאורה הוא הדין לענין שאלת הערבה, ש"הספק נולד על מילתא דאורייתא ודרבנן"; כי אף שלהלכה חיוב שביעית ותרומות ומעשרות בזמן הזה אינו אלא מדרבנן, אך יש דברים שהם מדאורייתא בארץ ישראל גם היום - כגון ערלה וכלאי הכרם לדעת רוב הפוסקים, כפי שהאריך להוכיח בספר תורת הארץ (ח"ב פ"א ביאורים אות כ"א וכ"ג), ולעתיד (אם תהיה 'ביאת כולכם' קודם שיבא אליהו לפשוט הספקות) יהיה הספק נוגע לכל מצוות התלויות בארץ שיהיה אז חיובם מדאורייתא. ומכיון ש"אי אפשר להיות רק או שניהם לאיסור או שניהם להיתר", לכן לפי מה שפסק במ"ב כהמ"א וסייעתו ולפי סברת הישוע"י -

לכאורה יש לנו ללכת לחומרא אף בדרבנן.

ד. הש"ך בכללי ספק ספיקא (יו"ד ס"י ק"י כלל כ') כתב שספק איסור דרבנן שיש לו חזקת איסור, הולכים בו לחומרא. ובפר"ח שם (ס"ק מ"ט ובכללי ספק ספיקא שלו כלל ט"ו) חלק עליו בזה, אך בשער המלך בכלליו שם (כלל א') האריך להוכיח כהש"ך.

ויש מקום לדון בנוגע לשאלת הערבה, שיתכן שהוא ספק שכבר התחזק בו איסור; שהרי כמובא לעיל - גדולי ארץ ישראל מהדור הקודם: מרנן בעל החזון איש זצ"ל, והגרצ"פ פרנק זצ"ל, וראב"ד עדה החרדית הגר"פ עפשטיין זצ"ל, והגרי"מ טוקצינסקי זצ"ל (וכן הרבנים הראשיים הרשמיים כפי שהביא הגרימ"ט שם) במענה לשאלה מהו דין הנגב הדרומי "מן באר שבע עד אילת" (כלשון השאלה שנשלחה לפי עדות הגרימ"ט), הביעו הסכמתם שדינו לפחות כספק ארץ ישראל. ומסתבר שבעקבות פסקם זה אכן נהגו רוב תושבי ארץ ישראל בעת ההיא על פיהם להחמיר בתוצרת החקלאית המגיעה משם, ויתכן שזה נחשב כהתחזק בו איסור. ואם כן, לדעת הש"ך ולפי מה שהוכיח בשער המלך כמותו, שוב לא נוכל לנהוג בספק זה לקולא.

ה. דעת רבינו ברוך (וי"ג רבינו תם) ורבותיו כפי שהובאה במרדכי על מסכת יבמות (פרק החולץ סימנים

כ'-כ"א) היא שהכלל ש'ספיקא דרבנן לקולא' נאמר רק במקום שיש צורך לסמוך על כך, אבל לכתחילה אין להקל בספק דרבנן. וכן פסק במ"א (סימן י' ס"ק י"א) "דאסור לעשות ספק איסור דרבנן לכתחילה", אך ציין שזהו "דלא כע"ת". והתוספות במסכת עירובין (דף ו. ד"ה וספק) כתבו שבאופן ש"אי אפשר לצמצם אלא על ידי 'טורח גדול' לא הטריחו לצמצם ולמדוד בספק דבריהם", ודייק מכך מהר"י אלגאזי בספר ארעא דרבנן (מערכת אות ס' סימן תמ"ח) שכשצ"ל 'טורח גדול' לא הותר להקל לכתחילה בספק דרבנן. וכעין זה כתב הר"ן בפרק ערבי פסחים (דף כג. מדפי הרי"ף) בשם "פירשו ז"ל", שגם בספק דרבנן "כל דלאו מילתא 'דטירחא' היא עבדינן לרווחא דמילתא", והביאו להלכה בשכנה"ג (או"ח סימן תע"א הגב"י ס"ק א').

אמנם במ"ב (סימן י' ס"ק כ"ז) הביא דברי המ"א הנ"ל, וכתב על כך: "ורבים מן האחרונים (אליה רבה, ונהר שלום, וארצות החיים, וגם החיי אדם מצדד להקל - שעה"צ) מסכימים עם הע"ת דמיקל בזה". ומשמע מלשונו שדעתו נוטה שהעיקר להלכה הוא כדבריהם, אם כי יש גם מקום להדר ולהחמיר משום שכן דעת המ"א.

כך שלאור כל הנ"ל מובנת היטב הכרעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל בענייננו ש"יש להקל בזה מהמקומות שהעדה החרדית מביאים משום ספק

דרבנן לקולא, אך כשיש פירות היתר [אפילו] כשל נכרים - יש להעדיפם".

שאלה ג': האם למרות הצדדים להקל, יש להחמיר מחשש שאיזור אילת הוא מכיבושי שלמה המלך.

תשובה ג': סברא זו הועלתה לראשונה על ידי הגאון היעב"ץ בקונטרס 'גדר ישוב ארץ ישראל' שבספרו מור וקציעה (סימן ש"ו), ולאחריו בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ג סימן כ"ג) שכתב ששוב מצא כן במור וקציעה שם. ובקונטרס שם קבע בודאות (ולא רק כ'חשש') שכל ארץ אדום ובכללה הערים 'אילת' או 'אילות' ו'עציון גבר' (שאינן ידוע מקומן המדויק אך מפורש בפסוקים שהיו "על שפת ים סוף") "היתה בכבוש ראשון בימי דוד וכמה מלכי יהודה 'ככתוב', גם מכבוש שני מימי הורקנוס הראשון שמל את בני אדום והכניעם תחת יד ישראל. והעיד יוסיפון שנשארו סרים למשמעתם של ישראל עד גלות טיטוס".

ומה שכתב שאדום ובכללו אילת היו מכיבוש 'כמה מלכי יהודה ככתוב' - היינו מה שנאמר גבי דוד (שמו"ב פ"ח י"ד) "וישם באדום נצבים בכל אדום שם נצבים ויהי כל אדום עבדים לדוד", וגבי שלמה (מלכ"א פ"ט כ"ו) "ואני עשה המלך שלמה בעציון גבר אשר את אלות על שפת ים סוף בארץ אדום", וגבי יהושפט (שם פכ"ב כ"ו) "יהושפט עשה אניות תרשיש ללכת אופירה לזהב ולא הלך כי נשברו אניות

בעציון גבר", וגבי יהורם (מלכ"ב פ"ח כ') "בימיו פשע אדום מתחת יד יהודה וימלכו עליהם מלך", וגבי אמציהו (שם פ"ד ז') "הוא הכה את אדום בגיא מלח עשרת אלפים ותפש את הסלע במלחמה", וגבי עזריה (שם פ"ד כ"ב, ובדה"ב פכ"ו ב' קוראו הכתוב "עזיהו") "הוא בנה את אילת וישבה ליהודה".

ואף שלאחר מכן גבי אחז כתוב (שם פט"ז ו') "בעת ההיא השיב רצין מלך ארם את אילת לארם וינשל את היהודים מאילות ואדומים באו אילת וישבו שם עד היום הזה", אך כמסופר בספרי יוסיפון - בימי בית שני חזרו ישראל וכבשו את אדום והכניעו עד גלות טיטוס, וכפי שהביא היעב"ץ. והוסיף שם שנראה שאז שוב גם ישבו ישראל שם, שכך משמע "מאותה ששנינו ריש פ"ה דמעשר שני 'ואילת מן הדרום', כמדומה לפי שהיה שם נמל לספינות ומקום סחורה ושפע ימים היו הכל רצים לשם". אלא שלפי המציאות הידועה לנו כיום לכאורה נדחית ראייתו; כי במשנה שם (מ"ב) שנינו "כרם רבעי היה עולה לירושלם 'מהלך יום אחד' לכל צד, ואי זו היא תחומה - אילת מן הדרום (ויש גורסים 'מן הצפון')". ועל כרחך שאין זו אותה אילת שעל שפת ים סוף, שהרי ההיא רחוקה מירושלים יותר ממהלך שלושה ימים (והיינו אפילו אם נאמר שה'מהלך' השנוי שם הוא ברכיבה), כפי שהובא שם בתוספות אנשי שם.

ובמור וקציעה שם חילק בין 'הר שעיר' (שהוא לכאורה הרכס הארוך שמתנשא למזרח הערבה ויורד ומסתיים קצת דרומית לעקבה ואילת, באופן שמתאים למה שכתב הרמב"ן בפירושו על התורה פ"י ו': "והנראה בעיני כי הר ההר גדול שבהרים וארוך פרסאות רבות, ושמו מוכיח - כי הוא יקרא 'הר' ויאמרו לו 'ההר' לגודלו וארכו... והיה סוף ההר עד {סוף} גבול ארץ אדום), לבין 'שדה אדום' (שהוא לכאורה הערבה הירדנית ואולי גם הישראלית); כי גבי 'הר שעיר' לא מצינו שום פעם שהורישו יושביו ממנו והושיבו שם ישראל תחתם, אלא רק הכניעום להעלות מס למלכי ישראל. וגם לא מצינו שהתיישבו שם ישראל מעצמם בין בימי בית ראשון ובין בימי בית שני מלבד מתי מספר, ואדרבה ביוסיפון נראה שהיו באדום עובדי אלילים בימי הורדוס. ולכן נראה שבודאי לא הגיע למעלת ארץ ישראל גמורה אף על פי שהוא מיועד לישראל לעתיד, אלא שיש מקום להסתפק אם בזמן הזה דינו על כל פנים כסוריא.

(פ"א ג') "ואת עשו שנאתי ואשים את הריו שממה ואת נחלתו לתנות מדבר", וכן הוא עד היום שלא נודע מאז והלאה שיהיה מיושב שם אפילו מאומות העולם ובודאי שלא מישראל, לכן "אם ימצא שם ישוב יראה שדינה כחוץ לארץ לכל דבר".

ולכאורה כוונתו בזה לסברת הרדב"ז בתחילת הלכות תרומות (פ"א ה"א) - ששם כתב הרמב"ם שחכמים הראשונים התקינו שיהיו תרומות ומעשרות נוהגים אף במצרים ועמון ומואב, מפני שהם סביבות לארץ ישראל. ועל כך הקשה הרדב"ז מדוע לא הוזכר שתיקנו כן גם באדום שגם הוא קרוב לארץ, ותירץ: "ושמא לא נתיישבו שם ישראל ולפיכך לא הזכירו אותה, ולפיכך נראה שאפילו נתיישבו בהם ישראל אין נוהג בהם תרומות ומעשרות, שאין לנו להוסיף על גזירתם". ולכאורה כוונתו היא שמכיון שבשעת התקנה לא היו שם ישראל לכן לא גזרו על ארץ זו, ולפיכך גם אם לאחר מכן התיישבו שם ישראל נשאר דין המקום כחוץ לארץ לכל דבר.

אך מסיק שמכיון שכפי הנראה - שם (ב'הר שעיר' דוקא כפי שיווכח לראות המעיין היטב בדבריו שמוכרח ממהלכם שרק לזה התכוון) התקיימו נבואות ירמיהו (פמ"ט י"ז) ויחזקאל (פכ"ה י"ג) וישעיהו (פל"ד י') ועוד נביאים שניבאו על אדום שיחרב ויהפך לשמה ולחרבה, וכלשון נבואת מלאכי

אך כתב במור וקציעה שאותו חלק מארץ אדום שהוא סמוך לגבול ארץ ישראל נקרא 'שדה אדום', ודינו שונה לגמרי. כי שם התיישבו ישראל גם בזמן בית שני, רק שבכמה מקומות היו מעורבים יחד עם הגויים כנראה מספרי החשמונאים ויוסיפון. ואותה הארץ נקראת 'גבל' או 'גבלא' (אולי כוונתו

למקומות המעורבים, ושזהו לשון 'גבל' שהוא מלשון גיבול ותערובת), אף שהיתה עוד ארץ בשם 'גבל' בצפון על יד צידון. וגם 'אילת' או 'אילות' היא מהמקומות שהיו מיושבים בימי בית ראשון ושני, שהרי כתוב (מלכ"ב פט"ז ו') "וינשל את היהודים מאילות" - שמשמע שעד אז ישבו שם. ובימי בית שני נראה שחזרו וישבו שם, כפי שמשמע ממסכת מעשר שני שם (אך כבר הערנו שלפי המציאות הידועה לנו כיום לכאורה נדחית ראייתו). ועל כל 'שדה אדום' ואילת שהיו בכלל כיבוש ראשון ושני כנ"ל, מסיק היעב"ץ: "ומאז שבאה ליד ישראל נחשבת לא"י".

ובשו"ת ציץ אליעזר שם גם כן הוכיח מאותם פסוקים כהמור וקציעה ש'אילת' או 'אילות' היא מכיבושי המלכים, אך לדעתו שלמה המלך הוא הראשון שכבשה ממש ולכן אין לה דין של 'כיבוש יחיד' כ'סוריא', אלא כ'כיבוש רבים' המועיל מן תורה (ע"ש שהרחיב בזה), ואילו דוד רק הכניעה יחד עם שאר אדום להיות תחת ידו למס. וכתב שעל כל פנים מלשון הרמב"ם (בהלכות תרומות פ"א ה"ג) שכתב: "הארצות שכבש דוד חוץ לארץ כנען כגון ארם נהרים וארם צובה ואחלב וכיוצא בהן"... הן הנקראין סוריא", משמע שדוקא "כיוצא בהן" של ארם נהרים וארם צובה ואחלב שהם בשטח גבולי סוריה, אבל לא אילת. ועל

פי זה מסיק להלכה שגם העיר 'אילת' החדשה של ימינו היא מאותו 'כיבוש רבים', ושדינה כארץ ישראל לכל דבר. והגדרה"ז גרוסברג זצ"ל בקונטרס 'הארץ לגבולותיה' (הודפס בשנתון 'נעם' בהוצאת מכון 'תורה שלמה' כרך ו' עמודים ק"ס-קע"א) הביא את דברי הציץ אליעזר, וכתב שלדעתו יש לדחות כל דבריו מכמה טעמים:

א. משום שמשמע לו מלשון הנביא שגם שלמה לא השלים כיבוש כל הארץ להוריש משם האומות ולהושיב ישראל במקומן, אלא רק הכריח הדריס שם להעלות לו מס. וכלשון הכתוב (מלכ"א פ"ט כ'-כ"א) - "כל העם הנותר מן האמרי החתי הפרזי החוי והיבוסי... אשר לא יכלו בני ישראל להחרימם, ויעלם שלמה למס עבד עד היום הזה". ובחזו"א (שביעית סימן ד' אות ה' ד"ה במש"כ) כתב שנראה שכדי שיהיה מקום בכלל 'כיבוש רבים' ששייך בו דרשת הספרי (עקב פסקא נ"א כ"ד) "כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה" - משתכבשו ארץ ישראל תהו רשאים לכבש חוצה לארץ", לא די שיקדימו לכבוש את כל הארץ להעלות משם מס, אלא צריך שם כיבוש גמור והתיישבות ישראל. ומכיון שאילת ושאר אדום נכבשו קודם שנכבשה כל הארץ בכיבוש גמור, גם הם אינם אלא 'כיבוש יחיד', ודינם כסוריא.

ב. הרמב"ן בהשגותיו לספר המצוות (לאוין י"ז) כתב שמה שהוזהרו

שמקומה 'על שפת הים' או בקרבת 'עציון גבר'. ואילו גבי 'אילת' שעליה נאמר שעזריה (או עזיהו) "בנה את אילת וישבה ליהודה" - אין זכר לכך, ומסתבר שהיא 'אילת' אחרת הנמצאת הרחק צפונה - ועל כל פנים אין מקומה ידוע. אבל גם אם נאמר כהרד"ק שהיא אותה 'אילת' שעל שפת הים, יש לומר שעזריה לא כבשה ממש, אלא רק שיעבדה למס עובד.

והנה מה שרצה לטעון שכיבושי שלמה ושאר המלכים היו קודם שנכבשה כל ארץ ישראל בכיבוש גמור, ולכן ההוספות שהוסיפו אינן אלא 'כיבוש יחיד' ודינן כסוריא, מצינו לאחד מרבותינו הראשונים שכותב במפורש לא כך. שכך כתב רבינו אשתורי הפרחי (תלמיד "מה"ר אשר ז"ל" כפי שכתב בפט"ז) בספרו כפתור ופרח (פי"א): "הכתוב מעיד שכבשו הכל בזמן המלכים, שכן כתוב (מלכ"א פ"ח ס"ה) - 'ויעש שלמה בעת ההיא את החג וכל ישראל עמו קהל גדול מלבא חמת עד נחל מצרים'".

ומה שרצה לחדש שמכיון שיש איסור ליטול מנחלת אדום לכן לא יועיל בה כיבוש, מפורש במסכת גיטין (דף לח.) שחלק מנחלת עמון ומואב הותר על ידי כיבוש סיחון - אף שבן נח אסור בגזל. ומפורש בדברי הראשונים (רמב"ן שם דף לז: ד"ה שבאי, ורשב"א שם ד"ה וקשיא, וריטב"א שם דף לח. ד"ה

ישראל קודם כניסתם לארץ שלא להתגרות בעמון ומואב ואדום, הן מצוות הנוהגות לדורות. וזאת כי "מאחר שהוא יתעלה ביאר טעם המניעה ממלחמת אלה האומות מפני שנתן להם הארץ ירושה, אם כן המניעה גם כן לדורות היא שלא נגזול נחלתן, ואת אשר הוריש ה' אותם יירשו לעולם" (וע"ש שאף שמבואר במדרשים שלאחר שפרצו הגדר הותר להנקם מהם, אך עדיין אסור ליטול מנחלתם - וזה לא כפי שכתב במור וקציעה שם, יעויין בדבריו). ובמגילת אסתר שם ביאר שגם לדעת הרמב"ם נשאר האיסור לכבוש ארץ אדום בעינו, אלא שמכיון שלמלך המשיח יותר הדבר - אין זה בגדר מצוה הנוהגת לדורות, לפי שסוף סוף היא מוגבלת בזמן.

ולפי זה נראה להגר"חז"ג שגם אם נאמר שעברו ישראל על האיסור וכבשו מארץ אדום בכיבוש גמור, לא יועיל כיבושם לתת לאותו מקום דין ארץ ישראל, אפילו אם נפרש שמה שכתוב 'ויעלם שלמה למס עבד' היינו שהקדים וכבש את כל הארץ לגמרי. ולדעתו זוהי כוונת הכתוב (דברים פ"ב ה') "כי לא אתן לכם מארצם עד מדרך כף רגל", דהיינו שלא תינתן להם שם הזכות שניתנה להם בשאר מקומות ש'כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה' לקדשו ב'כבוש רבים'.

ג. בכל מקום שנזכרת במקראות אותה 'אילת' שהיתה סמוכה לים, מפורש

והא, ועוד רבים) שכיבוש סיחון אכן היה בגזל, וחזקת מלחמה מועילה אפילו לקרקע שאינה נגזלת. ובטעם הדבר ביאר בחתם סופר (חולין דף לג.) ש"אף על גב שהכיבוש גופיה אסור להם, מכל מקום אם עבר וכיבש קנהו - כמו שהגזלן קונה ביאוש ושינוי אף על גב דאיסורא עביד מכל מקום קנה הגזילה, הכי נמי קנה מה שכבש באיסור".

ומה שרצה לומר שלא כדברי הרד"ק אלא ש'אילת' שכבש עזריה אינה זו המוזכרת בשאר מקומות, מלבד מה שלא מובן מה הכריחו לחלוק על אחד מרבותינו הראשונים, אך עוד זאת - שלפירושו קשה מה שנאמר אצל עזריה "הוא בנה את אילת 'וישבה' ליהודה", כי היכן נזכר שנלקחה אותה 'אילת' עד שהוצרך ל'השיבה'. ומאותו פסוק קשה גם על האפשרות השניה שכתב שעזריה לא כבשה ממש אלא רק שיעבדה למס עובד, שהרי מפורש בפסוק ש"הוא בנה' את אילת", וכי יעלה על הדעת שבנאה עבור האדומים שנשארו לגור שם.

ובשו"ת משנת יוסף (ח"ב סימן מ"ז אות ט') מאת הגאון הרב יוסף ליברמן שליט"א טען מתחילה שאילת ושאר אדום לא נכבשו בימי בית שני בכיבוש גמור להושיב שם ישראל, ורק שמלכי החשמונאים הורקנוס וינאי כבשום להעלאת מסים, ובזה אין די

לקדש המקומות. ועוד טען שאפילו לענין מס לא נשאר אדום בידי ישראל עד החורבן, כי כשנלחמו בני ינאי ביניהם "נלקח מידם חלק עמון ומואב שכבש אביהם למס". ואם כן לפי מה שהוכיח במור וקציעה שם שלא מועיל כיבוש אלא למה שנשאר ביד ישראל עד גלותם, אין אילת ושאר אדום בכלל. וכל זה שלא כפי שכתב היעב"ץ בעצמו שם "כי ב'שדה אדום' הסמוך לארץ ישראל, שמה 'נתיישבו גם בני ישראל' בבית שני. גם היו בכמה מקומות מעורבים יחד, כנראה מספר מלחמות החשמונאים ויוסיפון... ומאז שבאה ליד ישראל נחשבת לארץ ישראל".

והנה מה שכתב במשנת יוסף שבמלחמת בני ינאי "נלקח מידם חלק 'עמון ומואב' שכבש אביהם למס", לא ציין מקור הדברים; אך בהנחה שהם הובאו במדויק - אין מובן מה הראיה מ'עמון ומואב' ל'אדום' שעליה נסוב נידונו. ובאמת בספר יוסיפון משמע במפורש כהיעב"ץ ש'שדה אדום' (בניגוד ל'הר שעיר') היה כבוש לגמרי בידי ישראל עד החורבן; כי מה שטען במשנת יוסף שינאי כבש את אדום רק להעלאת מסים, הנה בספר יוסיפון (פל"ג) נאמר: "וירדו היהודים בכל ארץ אדום וכל ארץ מואב ועמון וכל ארץ ערב עד סלע מדברה... הערים אשר לא הרס אלכסנדר (הוא ינאי) אשר באו בברית עמו וימלו את בשר ערלתם, וישבו בעריהם".

אחר, ע"ש). והרי הרמב"ם בהלכות תרומות (פ"א ה"ה) פוסק שכל שנתקדש רק בקדושה הראשונה כיון שגלו בטלה קדושתו, ושם לא נתקדש בקדושה שניה שוב אינו קדוש.

אלא שיתכן ש'חוץ לארץ' שעליו דיבר החזו"א הוא דוקא מקומות בחוץ לארץ שמעולם לא נכבשו בכיבוש גמור, שלהם לא הועילה החזקתם בימי בית שני כשלא היו כל ישראל על אדמתם וחסרו להם אורים ותומים. אבל מה שכבר נכבש על ידי כל ישראל באורים ותומים נעשה חלק מ'ארץ ישראל' ממש אף שאינו בכלל גבולות 'אלה מסעי', ולאותם מקומות מועילה חזקה קלושה בלא תנאים הנ"ל כמו בשאר הארץ.

והיינו כדרך שחילק הגר"ח מבריסק (בשיעוריו ב'סטענסיל' סימן א', ואחריו בחידושי המודפסים מחדש במסכת גיטין דף מז.) על פי מה שדייק מדברי הרמב"ם בהלכות תרומות (פ"א ה"ה) שקדושה הראשונה היתה על ידי 'כיבוש', ואילו השניה היתה על ידי 'חזקה' - וכתב שמקורו בירושלמי מסכת שביעית (פ"ו ה"א דף טו:) ששם דרשו מהפסוק "והטיבך והרבך מאבותיך", ש"אבותיכם לא היה עליהם עול מלכות (ורק לכן הועיל להם הכיבוש) ואתם אף על פי שיש עליכם עול מלכות". וביאר הסברא בזה - שכל מקום שכבר היה בו דין 'כיבוש' והיינו

ומה שטען שאפילו לענין מס לא נשאר אדום בידי ישראל עד החורבן, מפורש שם גבי הורקנוס (בפכ"ח): "ויכנע את גאון אדום וישימם למס עובד 'עד הגולה'". ועוד מתבאר שם (בפס"ז) שהיו שם יהודים עד החורבן - ששם נאמר שכשנודע ליהודים על הגעת אספסיאנוס וטיטוס, "ויבחרו מן השרים אשר ביהודה וירושלם שלשה שרים גבורי מלחמה... ויפקידום על הארץ, ויחלקו להם ארץ יהודה בגורל, ויתנו להם עזרה ביד היהודים למלחמה... והגורל השלישי יצא לאלעזר בן ענני הכהן ועמו יהושע השר עם כל שרי יהודה 'בכל ארץ אדום עד אילת ועד ים סוף'".

ובמשנת יוסף שם העלה טענה נוספת - על פי מה שכתב בחזון איש (שביעית סימן ג' אות ט"ז ד"ה ב"ב) לבאר הנפקא מינה מדברי רב יהודה אמר שמואל במסכת בבא בתרא (דף נו.) שמה שלא הראהו הקדוש ברוך הוא למשה אינו ארץ ישראל, ש"י"ל דהא ד'כל מקום אשר תדרך כף רגלכם' אפילו חוץ לארץ, לא נהג בבית שני, שלא היו כל ישראל עליה, וחסר אורים ותומים, ואם ישבו בחוץ לארץ לא מהני קידוש". ולפי זה אפילו אם בימי בית שני כבשו מארץ אדום בכיבוש גמור, והמקום נשאר בידם עד החורבן, אין הכיבוש מועיל (ובחזו"א שם נראה שמסתפק בדבר זה, כי שם כתב שעוד יש לבאר כוונת הגמרא הנ"ל באופן

שהוסר ממנו עול מלכות, נעשה ארץ ישראל, ומועיל לו אחר כך דין 'חזקה' לקדשו בקדושה שניה. מה שאין כן מקומות שלא היה בהם 'כיבוש' גמור של הסרת עול מלכות, לא מועילה בהם 'חזקה' בעלמא.

וכתב שלפי זה למאן דאמר ש'כיבוש יחיד שמיה כיבוש', גם סוריא נשארה קדושה מדאורייתא עד היום - מכיון שכבר נכבשה ב'כיבוש' והסרת עול מלכות על ידי דוד, "ואם כן מהני אחר כך דין ירושה שניה כיון שכבר הוי כשאר ארץ ישראל". אבל להלכה ש'כיבוש יחיד לאו שמיה כיבוש' לא נתקדשה סוריא בימי דוד, ומכיון שצריך לקדש מתחילה דוקא על ידי 'כיבוש', ואילו בימי בית שני לא היה 'כיבוש' אלא 'חזקה' בלבד כיון שהיה על ישראל עול מלכות, לכן הקדושה שם היא רק מדרבנן. ולפי זה באילת ושאר אדום כיון שכבר נתקדשו ב'כיבוש' על ידי המלכים וכדלעיל, שוב מועילה 'חזקה' לקדשה בקדושה שניה - ויתכן שגם החזון איש יסכים לעיקר חילוק זה, וכנ"ל.

אך כמובן שאין הכרח שיסכים לכך, וממילא אמת ונכון הדבר שיש כאן צד שכיבושי בית שני באילת כמו בכל מקום אחר בחוץ לארץ, לא הועילו לקדשם. בנוסף לכך יש עוד כמה צדדים להסתפק שמא אילת אינה מקודשת - למרות כיבושי בית שני, כדלהלן:

א. במעדני ארץ (תרומות פ"א ה"ג אות ג' ד"ה גם יש לדון) להגרש"ז אויערבך זצ"ל כתב שהוא מסתפק שמא כיבושי בית שני לא הועילו בחוץ לארץ מטעם אחר: כי אף שמהירושלמי שם אכן מבואר שלקדושה השניה הועילה חזקה לבד בלא כיבוש, אבל יתכן שמחוץ לגבולות הארץ אין הדבר נכון כי אם כשלפחות בתוך הגבולות היה כיבוש ולא רק חזקה, אך לא בימי בית שני שהיה על ישראל תמיד עול מלכות.

ב. מכיון ש"הרבה כרכים כבשום עולי מצרים ולא כבשום עולי בבל... והניחום כדי שיסמכו עליהן עניים בשביעית" כמובא בגמרא (מסכת חגיגה דף ג: וחולין דף ז.), יתכן שכל מה שכבשו בחוץ לארץ נחשב כ'כיבוש יחיד' ואינו קדוש אלא מדרבנן - וכמו סוריא שנכבש בידי דוד קודם שנכבש כל הארץ.

והוסיף הגרשז"א - שאף שבשו"ת שאילת דוד (חידושים בעניני שביעית ד"ה ובפרק ט') האריך לבאר שמה שהחזיקו בבית שני נתקדש אף על פי שלא היו שם רוב ישראל ואורים ותומים כיון שהיה בהסכמת כורש כובש הארץ (או השליטים שבאו אחריו), ושואין זה 'כיבוש יחיד' מכיון שעל כל פנים כבר לא היו בארץ מז' האומות לאחר שכבר עלה סנחריב ובלבל כל הארצות (וכסברא זו נקט בפשטות גם

הגרי"ז מבריסק זצ"ל בהוספה לדברי הגר"ח שם), אבל לדעתו הדבר עדיין "צריך תלמוד".

ג. אך גם אם נחשוש לדעת היעב"ץ והשאלת דוד שאכן הועילו כיבושי בית שני בשאר ארצות לקדשן קדושת עולם, לכאורה פשוט שאין כל אפשרות לקבוע שהעיר 'אילת' החדשה היא בכלל אותם כיבושים. שהרי אין לנו שום ידיעה היכן על שפת הים היתה 'אילת' האדומית שהחזיקו בה ישראל בבית ראשון ושני, ובהחלט יתכן שמקומה בחוף המזרחי של המפרץ - ורק באותו צד הוארך הגבול. אבל גם אם היתה בצד המערבי (אף שלא נמצאו שם שום שרידי ישוב עתיק) אין שום סיבה לחשוב שהיא עמדה דוקא באזור שעליו נבנתה עיר 'אילת' החדשה, ובודאי יתכן שמקומה בכל מקום אחר לאורך החוף.

והרי כבר הוכיח במעדני ארץ (שם ה"ב אות א' ד"ה מדברי רבנו) מדברי הרמב"ם - שאם כבשו ב'כיבוש רבים' ארץ רחוקה שאינה סמוכה כלל לארץ ישראל (ואפילו מאותן ארצות שלא הובטחו לאברהם אבינו), היא מתקדשת בקדושת ארץ ישראל, למרות שאינה רצופה לארץ המקודשת ויש ביניהם הפסק חוץ לארץ. וממילא אין שום

סיבה לחשוש ש'אילת' החדשה - וכל שכן הערבה שלצפונה, התקדשו בכיבוש; כי בודאי יתכן שקידשו רק את ערי הנמל 'אילת' ו'עציון גבר' העתיקות (ואולי גם מכרות 'תמנע'), ולא שאר הערבה המערבית עד הים שבאותו זמן היה כולו שטח שומם וצחיח וחסר כל תועלת.

כך שאחרי ככלות הכל - למרות כיבושי בית ראשון ושני ב'שדה אדום', אין כל הכרח לנוד מהכרעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל "שהוא רואה את כל שטח הערבה כספק, אך יש להקל בזה מהמקומות שהעדה החרדית מביאים משום ספק דרבנן לקולא, אך כשיש פירות היתר [אפילו] כשל נכרים - יש להעדיפם".

ויהי רצון שתחזינה עינינו בקיום דברי הספרי (דברים פסקא א' א'): "עתידה ארץ ישראל להיות מרחבת ועולה מכל צדדיה כתאנה זו שצרה מלמטה ורחבה מלמעלה, ושערי ירושלם עתידים להיות מגיעים עד דמשק... וגליות באות וחונות בתוכה, שנאמר 'ודמשק מנוחתו', ואומר 'והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונשא מגבעות ונהרו אליו כל הגוים'", במהרה בימינו.

הגאון רבי אברהם זנגר שליט"א
ישיבת מיר

בהמת שביעית בשותפות חלל דרבנן [בדין ממנ"פ בדאורייתא ודרבנן]

דין הקל הקל תחילה דאם יש לפני החולה טבל ונבלה מאכילין אותו נבלה, ודין זה הוא רק בטבל דאו' ולא בטבל בזה"ז שהוא דרבנן, והנוב"י (או"ח סי' ל"ו) כתב ע"ז 'נוראות נפלאות בדברי הרמב"ם שפסק טבל ונבילה מאכילין אותו נבילה וכו' [והלוא] הרמב"ם פסק שמחורבן בית ראשון ואילך אין שום תרו"מ מן התורה וכו' ותמהני שלא הרגיש בזה אחד מנושאי כליו' עכ"ל, והחזו"א כתב דבע"כ כך היא דרכו של הרמב"ם להעתיק דין המפורש בגמ' כמות שהוא אע"פ שבזה"ז הדין שונה, וסיים החזו"א בזה"ל; 'ועשה רבינו ספרו בפני חכמים ולא בפני הדיוטות, וכמש"כ הרא"ש שאין ספר הי"ד מובן אלא לאחר הבקאות הראויה בהסוגיות של מוצא הדין' עכ"ל. וכן נקט בשו"ת אור שמח (ח"ב סי' א').

[בנותן ענין להביא בזה מה שכתב הג"ר יעקב אורנשטיין זצ"ל בקובץ תורה מציון (שנה א' חוברת ד' סי' ב') וז"ל; 'בחוברת ג' הבאתי בשם מר חותני חורגי הגאון הגדול מוה"ר שמואל סלאנט שליט"א ראייה מסוגיא

קיי"ל דבהמת שביעית פטורה מן הבכורה כמבואר בגמ' (בכורות יב:; ורמב"ם (פ"ה מבכורות ה"ט), כלומר בהמה שנקנתה בפירות שביעית או בדמיהן דיש בה קדושת שביעית], ונחלקו האחרונים אם דין זה נוהג גם בזה"ז דשביעית דרבנן.

והנה בפשוטו מסתימת הגמ' והרמב"ם משמע דנוהג גם בזה"ז, דהא כבר בזמן הגמ' היה שביעית מדרבנן, וכן משמע מכמה אחרונים שהביאו דין זה להלכה, וכן נקטו הגר"ש סלנט ועוד מחכמי ירושלים, ודנו בטעם הדבר [עי' ציץ הקודש סי' י"ד, הר צבי להגרצ"פ פראנק פ' בהר והדרת הארץ פי"ב אות ד', וגידולי ציון ח"ז סי' י"ז], אולם החזו"א (שביעית סי' י"ג סקי"ד) כתב דפשיטא דבזה"ז אינה פטורה מן הבכורה, לפי שמדאו' הבהמה חולין ודין בכורה הוא מן התורה, והגמ' בע"כ מיירי בזמן שהיה שביעית דאו', והרמב"ם שסתם בזה הוא משום שדרכו להעתיק דינא דגמ' בלי שינוי, וכבר מצאנו דוגמא לזה ברמב"ם (פי"ד ממאכ"א הי"ז) שהעתיק דין הגמ' לענין

דבכורות יב: להוכיח דשביעית בזה"ז דרבנן, ולא אמנע מלהביא עוד מה ששמעתי ממנו דעתו בזה הענין, במה דאמר רב חסדא בהמת שביעית פטורה מן הבכורה וכו' וקשה מאד וכו' ועוד תמה המהרי"ט אלגאזי וכו' וכן קשה מאד מדוע לא נשנה דין זה בשום משנה במסכת בכורות או מסכת שביעית, וביותר יפלא מאד הלא בזמן רב חסדא הי' דין שביעית מדבריהם, ולרוב ראשונים גם בזמן בית שני הי' דרבנן, וקדושת בכורה מדאורייתא גם בזה"ז וכו', והיתכן דאיסור שביעית ידחה דיני בכורה. ואמר כי לפי דעתו נראה ברור דטעות סופר נפל בהדפוסים הראשונים, וכן צריך להיות: אמר רב חסדא בהמת שביעית פטורה מבכורה ולא פטורה, ופירש לן עצה טובה, דבהמת שביעית יראו שתהי' פטורה מבכורה, היינו או שימכרו לנכרי איזה חלק בבהמה, או שיפקיר להבהמה וכו' בכדי שלא יהי' צריך להקריב ואז יעבור על לאכלה ולא לשריפה וכו', וגם ברמב"ם שם נראה להגיה כן וכו' ובזה ניחא לשונו הצח וכו' אבל חלילה לומר דבהמת חליפי שביעית יהי' פטורה מבכורה גם בזמן הבית וכ"ש אחר החורבן בזמן רב חסדא עכ"ל.

חידוש זה גרם למהומה רבתי אצל חכמי דורו, היתכן לומר שט"ס

נפל בכל הדורות בגמ' וברמב"ם (עי' ספר שערי שמחה עמ' כ"ח ואילך שהובא כל הפולמוס), אולם בספר תורת רבינו שמואל סלאנט (ח"א עמ' ד"ש) נדפסו חליפי מכתבים בין הגרש"ס להנצי"ב, ושם כתב הגרש"ס את חידושו בלא להגיה כלום, אלא דל' הגמ' והרמב"ם 'פטורה' הכוונה דיש לפטרה ע"י איזה עצה ולא שהיא פטורה מאליה, והוסיף דאמנם הוא חידוש גדול, אלא שאיננו מוצא עצה אחרת לחומר התמיהות הרבות שהעלה שם על דין זה (ובספר איזהו מקומן וזהב הקודש עמ"ס בכורות שם הביאו עוד תמיהות רבות באחרונים על דין זה).

והנה בגליון מעדני כהן (124 משפטים תשפ"ב) כתב הגאון רבי נפתלי קופשיץ שליט"א לדון לפ"ד החזו"א איך הדין אם יהיה שותפות בבהמה של כהן חלל שנוולד מחלוצה, דאינו חלל אלא מדרבנן, די"ל דבהמה זו פטורה מן הבכורה ממנ"פ, דמדאו' הרי יש כאן שותפות של כהן, ומדרבנן הרי היא בהמת שביעית, נורק מצד הדאו' ס"ל לחזו"א דאינה פטורה מן הבכורה כיון שמדאו' היא חולין].

וכתב בשם מרן הגר"ד לנדו שליט"א שהעלה כן בציור דומה, כגון גר שטבל עם חציצה של מיעוט המקפיד,

שהוא גר מדאו' וגוי מדרבנא^א, אם יש לו חמור בשותפות עם כהן חלל שנולד מחלוצה ונולד חמור פטר רחם, הרי הוא פטור מן הבכורה ממנ"פ, דמדאו' יש כאן שותפות כהן, ומדרבנן יש כאן שותפות עכו"ם, עכת"ד.

אמנם לאו מילתא דפשיטא היא דאמרינן ממנ"פ בב' תקנות שונות שתקנו רבנן, ונציע כמה ראיות בענין זה;

א ז"ל האור שמח (פ"ו מיבום ה"ז); 'נסתפקתי בקטנה שנשארה זקוקה ליבם והיא שניה אי בעיא חליצה או לא, דאילו הוה ערוה הלא היתה פטורה מן החליצה, וא"כ אי מדין תורה, הלא אין קדושה כלום, ומותרת לשוק, ואי מדרבנן הא הוי כערוה, וממה נפשך פטורה' עכ"ל, וע"ש בארוכה. ועי'

ביאור הגר"א (אבה"ע סי' קע"ג סק"כ) שנקט בפשיטות בציוור דומה דממנ"פ פטורה.

ב ז"ל הרש"ש (יבמות קט.); 'ואני מסתפק אם נפלה קטנה או חרשת והן מהשניות ליבום אי נימא דאתי איסור ערוה דרבנן ומפקע זיקה דרבנן' וכו' ע"ש. ועד"ז יעוי' ברש"ש שם קח: בתוד"ה יש מיאון.

ג האו"ש והרש"ש הביאו ראייה מהגמ' (נדה מז.) דאתי דמוע דרבנן ומפקע חלה דרבנן, כלומר תערובת תרומה דדינה כתרומה מדרבנן פטורה מחיוב חלה בזה"ז שהיא מדרבנן.

ד עוד הביא האו"ש ראייה מהמבואר בירושלמי (יבמות פ"ג ה"ב) דאשה המקודשת מדרבנן ונדרה נדר שחל

א. כ"כ בערול"נ (נדה כו.) וחלקת יואב (אבה"ע סי' ל"ה) דהא דמבואר בגמ' (יבמות מז:) דחציצה במיעוט המקפיד מעכבת בגר היינו מדרבנן לחוד אבל מדאו' הרי הוא גר.

[אולם בשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ק ח"ב סי' ק"ו) חידש דחציצה במיעוט המקפיד מעכבת מה"ת לפי שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת בשו"ת, ובמנחת שלמה (תנינא סי' ע"ו) תמה מאד על דבריו, וכתב לבאר באופ"א דהא דמיעוט המקפיד אינו חוצץ מה"ת הוא משום דהמיעוט טפל לרוב, אבל היכא דהאיסור מחשיבו י"ל דלא בטל כלל, וא"כ י"ל דמאחר וחוצץ מדרבנן הו"ל דבר חשוב ואינו בטל ועל כן חוצץ מה"ת. אך בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' ז') וחלקת יואב (יו"ד סי' ל') נקטו לדינא דודאי לא הוי חציצה אלא מדרבנן, וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' ק"י) דכל לשונות הפוסקים ביו"ד סי' קצ"ח מורים שלא כד' השואל ומשיב.

ויש עוד שיטה מחודשת שהביא בשו"ת לב אריה ח"ב סי' ל"ג בשם ספר שירי טהרה להגר"ש קלוגר זצ"ל שחידש להיפך, דמיעוט המקפיד אינו חוצץ בטבילת גר, דטבילת גר מילתא דלא שכיחא היא ולא גזרו בה רבנן ע"ש ראיותיו ופסק כן לדינא, אולם הביא שם הלב אריה כמה ראיות מהראשונים שלא כדבריו, וכתב דכן נקט בפשיטות הגרע"א (בגליון השו"ע יו"ד סי' קצ"ח על הט"ז סק"י), ובשו"ת מנחת יצחק ח"ה סי' כ"א כתב לו שהוא מפורש בש"ך יו"ד סי' רס"ח סק"ז].

מדרבנן בעלה מפר לה, דאתי קידושי דרבנן ומפקע נדר דרבנן.

ה] אולם יש להוכיח להיפך, דהנה בחזו"א (כלים סו"י י"א) נקט דלפ"ד תוס' שבת צו. דכלי המשמש לאוכלין ומשקין שיעורו מדאו' במוציא זיתים ומדרבנן בכונס משקה, אם יש בכלי נקב בכונס משקה והוא מוקף צ"פ אין הכלי עצמו נטמא אלא רק מה שבתוכו, דכלפי הכלי עצמו אמרינן דטהור ממנ"פ, דמדאו' הרי הוא מוקף צ"פ, ומדרבנן אינו מקבל טומאה ע"ש, והובא בקה"י (טהרות סי' ב'). אולם הנה בר"ש (כלים סוף פ"י) מבואר בפירושו דמתני' דב' כלים כנ"ל זה בתוך זה ונקובים בכונס משקה והשרץ בפנימי נטמאים ב' הכלים ולא אמרינן ממנ"פ כלפי הכלי התחתון שינצל מדין תוכו ולא תוך תוכו, והביאור בזה כמש"כ בא"ר להגר"א שם דיש לחלק בזה בין כלי אחד לב' כלים, דכלי אחד אמרינן ממנ"פ אבל בב' כלים לא אמרינן ממנ"פ, כלומר דכיון שהכלי הפנימי אינו כלי מדרבנן על כן אינו מציל מדרבנן מדין תוך תוכו, ואף שמדרבנן הכלי החיצון ג"כ אינו כלי, מ"מ הואיל ומדאו' הוא כלי הרי הוא נטמא. הרי דלא אמרינן דממנ"פ לגבי דרבנן אינו טמא, [והחילוק בין כלי אחד לב' כלים י"ל דלגבי כלי אחד הנידון הוא נידון אחד בלבד אם בטל תורת כלי מכלי זה, וא"א לתפוס החומרא מב' צדדים ולומר דלענין קבלת טומאה לא

בטל ממנו תורת כלי ואילו לענין להציל על עצמו בצ"פ בטל ממנו תורת כלי, דזה סתירה מיניה וביה, אבל בב' כלים אנו דנים על כל כלי בפנ"ע, ובזה לא אמרינן ממנ"פ. וניד"ד דמי לב' כלים].

ו] עוד נראה להוכיח מדברי התוס' (פסחים יד:) שכתבו דמהא דתרומה הטמאה בטומאה דאורייתא מותר להוסיף עליה טומאה אין ללמוד דתרומה טמאה בטומאה דרבנן מותר להוסיף עליה טומאה דרבנן, ולא ביארו הטעם. ובחזו"א (או"ח סי' קכ"ד לפסחים יד. סק"ב) ביאר הטעם דתקנת חכמים היא לחומרא ולא לקולא. והיינו כאמור דלא אמרינן ממנ"פ בדרבנן, ולכן אסור לטמאות בטומאה דרבנן כיון שהוא טהור מדאורייתא. ושוב מצאתי ראייה זו בספר לקח טוב להגר"י ענגיל (כלל י"ג). [אולם תוס' שם טו. (ד"ה מדאורייתא) כתבו דלד' רבי יוחנן למד ר"מ מדברי ר"ע ור"ח סגן הכהנים דמותר, ודבריהם צ"ב טובא, וביאר בחזו"א (שם סק"ג) דר"מ הוכיח דתקנ"ח היא גם לקולא, ולכאו' משמע דבזה גופא נחלקו אם אמרינן ממנ"פ בדרבנן ע"ש היטב].

ז] עד"ז מצאנו בפ"י הרדב"ז על הירושלמי (מע"ש פ"ג ה"ה) בסוף דבריו שפ"י בכוונת הירושלמי דמספק"ל במע"ש שהיה בירושלים ויצא ונטמא בטומאה דרבנן ופדאו אם חל הפדיון, והספק הוא משום דהא דמע"ש שהיה

בירושלים לא מהני ליה פדיון הוא רק מדרבנן, ונמצא דממנ"פ, מדאו' חל הפדיון לפי שאינו בירושלים, ומדרבנן חל הפדיון לפי שהוא טמא, או דנימא דכיון דמדאו' הוא טהור לא מהני ליה פדיון מדרבנן.

אולם בזה היה נראה מסברא דלא אמרינן ממנ"פ, אף אם בכל הנידונים הנ"ל אמרינן ממנ"פ, דהכא התקנה דרבנן מתייחסת למע"ש דאו' שלא יהא לו פדיון אם נכנס פ"א לירושלים, וכל הנידונים הנ"ל הם באופן שנפגשו ב' דינים דרבנן כשאינן התקנה מתייחסת לדאו' אלא הוא מידי דממילא דע"פ כללי הדרבנן עולה דלגבי מילי דרבנן הדין כך ולגבי מילי דאו' הדין אחרת.

ח בחלקת מחוקק (סי' ט"ו סק"א) כתב דשנים שקידשו בזא"ז ערוה דרבנן א"צ גט מהשני מדין ממנ"פ. אולם הב"י (סוסי" מ"ב) כתב בשם מ"כ דשנים שקידשו בזא"ז בפסולי עדות דרבנן צריכה גט משניהם, ובבית שמואל (סי' ט"ו סק"א) הוכיח מזה דלא כהחלקת מחוקק הנ"ל לענין ערוה דרבנן. אבל האחרונים תמהו מאד מסברא ע"ד הב"י דממנ"פ א"צ גט מהשני, ולכן כתבו לפרש כוונת הב"י שם באופ"א, (כנה"ג שם ואבנ"מ סי' ט"ו ומראות הצובאות סי' י"ז סק"א).

אולם נראה דלא דמי לכל הנידונים הנ"ל, דהתם הנידון הוא על

אותה תקנה דרבנן ולא על ב' תקנות נפרדות.

ט והנה בעיקר הנידון האריכו בחלקת יואב (אבה"ע סי' ל"ה) ולקח טוב להגר"י ענגיל (כלל י"ג) אם אמרינן ממנ"פ בדאו' ודרבנן, והביאו ראיות רבות לב' הצדדים, אולם כמדומה רוב הראיות אינן דומות לנידונים הנ"ל, דהנה עיקר הנידון בדברי החלקת יואב הוא אודות מה שנשאל להלכה בכהן שנשא חלוצה, האם בנו מותר לישא חלוצה הואיל ואיסור חלוצה לכהן אינו אלא מדרבנן, וא"כ ממנ"פ, מדאו' כהן מותר בחלוצה, ומדרבנן הוא חלל ומותר בחלוצה, והביא ז' ראיות ממרחבי הש"ס לצד ההיתר וי"א ראיות לצד האיסור, ומסקנתו לאסור, דלא אמרינן ממנ"פ, כי לעולם לא אמרו חכמים אלא לגבי הדבר עצמו שנחמיר בו, אבל כשנוגע לדבר אחר אזלינן גם מדרבנן בתר הדאו', וכל שהוא כהן מדאו' אסרוהו חכמים בחלוצה, דתקנות חז"ל נאמרו על הדאו', עכת"ד. והיינו דאיסורים דרבנן נאמרו גם כלפי הדאו', אבל בנידונים דידן לא שייך לומר דהתקנה מתייחסת גם כלפי הדאו', דאין כאן נידון על איסור או תקנה דרבנן לעשות איזה מעשה או להמנע מאיזה מעשה, אלא מחמת סיבה מוקדמת עולה שלפי כללי הדרבנן הדין הוא אחרת מאשר לפי כללי הדאו', והוא מידי

דממילא דע"פ כללי הדרבנן עולה דלגבי מילי דרבנן הדין כך ולגבי מילי דאו' הדין אחרת, ובזה י"ל דאמרינן ממנ"פ. [ובעיקר ד' החלקת יואב שמעתי בשם מרן הגרד"ל שליט"א דמסברא נראה דפשוט דבן חלוצה מותר לו לישא חלוצה, כי זהו ממנ"פ באותו ענין עצמו, ומה שיש לדון הוא רק אם מותר לו לטמא עצמו בטומאה דרבנן].

[י] עוד מצאנו בקה"י (שביעית סי' י"ג סק"ג) שכתב לענין מקומות הסמוכים לא"י שתקנו בהם חז"ל דיני שביעית ותרו"מ מדרבנן, אם יש מקום לדון שיהיו חייבים בתרו"מ בשביעית הואיל ואין נוהגת בהם שביעית כי אם מדרבנן, וכתב דבזה ודאי י"ל ממנ"פ, דלגבי דאו' הרי זה חז"ל ופסוק מתרו"מ, ולגבי דרבנן הרי יש שם קדושת שביעית ופטורים מתרו"מ, וציין לאו"ש פ"ו מיבום ולחלקת יואב הנ"ל, וכתב לחלק דהתם הנידון הוא על ב' תקנות דרבנן נפרדות, אבל הכא עדיף טפי דהוי ממנ"פ מכח אותה תקנה עצמה, דאותה תקנה המחייבת במעשר (שעשאוה כא"י) פוטרת בשביעית (שעשאוה כא"י לתרו"מ ולשביעית), ודמי למקדש בפסולי עדות דרבנן ובא אחר וקידשה בפסולי עדות דרבנן שנקטו האחרונים בפשיטות דא"צ לחוש כלל לקידושי השני.

[יא] אולם הביא הקה"י ראייה דגם כה"ג דהוי תקנה אחת לא אמרינן ממנ"פ,

דבתוס' (יבמות יא. בסוה"ע) ביארו קושיית הגמ' שם דחליצת סוטה דרבנן לא תפטור צרתה משום דהוי חליצה פסולה מדרבנן כיון שמדרבנן היא ערוה ליבום וחליצה, וכתבו תוס' דאף די"ל בזה ממנ"פ, דמדאו' חליצתה כשרה, ומדרבנן היא ערוה ופוטרת צרתה כדין צרת סוטה, מ"מ מסתבר לש"ס דאעפ"כ אינה פוטרת צרתה, הרי דלא אמרינן ממנ"פ אף באותה תקנה, וא"כ י"ל דגם בתרו"מ בשביעית י"ל כן, דאעפ"כ שלפי הדרבנן פטור ממעשר מדין שביעית מ"מ כיון שמדאו' אין ע"ז קדושת שביעית חל ע"ז התקנה דרבנן להתחייב במעשר, עכ"ד.

[ומה שכתבו האחרונים דהמקדש בפסולי עדות דרבנן ובא אחר וקידשה בפסולי עדות א"צ לחוש לקידושי השני, י"ל דעדיף טפי, דבגווי הנ"ל הנידון הוא על ב' דינים של תרו"מ ושביעית הנובעים מכח תקנה אחת שעשאוה כא"י, אולם בפסולי עדות הנידון הוא על אותו דין עצמו אם העדים כשרים או פסולים. ואף דמסתימת דברי האחרונים משמע דגם אם הראשון קידש בעדים שנפסלו מחמת תקנה אחת והשני קידש בעדים שנפסלו מחמת תקנה אחרת, י"ל דמ"מ כלפי הקידושין הוי זה דין אחד, דלא חלים קדושין ע"י עדים פסולים, וצ"ע. ולכאו' נראה דה"ה אם קידש בפסולי

עדות דרבנן ואח"כ גירש עם פסולי עדות דרבנן הרי היא מגורשת ממנ"פ].
כתבו לדחות הראיה מתוס' הנ"ל ביבמות ע"ש, וע"ע שיעורי ר' גרשון (יבמות כא.) ונציב דרך עמ"ס יבמות
אולם באו"ש פ"ו מיבום ובשעורי ר' (קונט' בעניני ממנ"פ בדרבנן) ומאמר
דוד ביבמות שם (אות רנ"ב) יבמין (סי' ג') שהאריכו טובא בכל זה.

הגאון רבי ישי מזלומיאן שליט"א
מח"ס הנותן שלג ועו"ס

קניית פירות עם קדושת שביעית ממעות מעשר

בס"ד. כ"ב סיון תשפ"ב	תתן לי עשר אעשרנו לך" כתב, יעקב
לכבוד ידידנו הדגול, הגאון הגדול. מהולל	תיקן לתת מעשר מן הממון. ע"כ.
בתשבחות, עושה נפלאות. מזכה הרבים	ולכאורה הוא מקור מהתורה.
לרבבות ולאלפים. מוהר"ר גמליאל הכהן	וכן דעת רבי יהודה החסיד ז"ל לפי
רבינוביץ שליט"א	מש"ב החיד"א ז"ל בפירושו על
אחדשה"ט באהבה וברב חיבה.	ספר חסידים (סי' קמד). [אולם כתב
מוצ"ב כמה תשובות שכתבנו בס"ד בעניני	בשו"ת ישמח לבב (חיו"ד סי' לב)
שביעית, ואקווה שימצאו חן וחסד בעיני	דאולי הס' חסידים כוון לאסמכתא ומדת
כת"ר שליט"א, להגדיל תורה ולהאדירה.	חסידות].
שאלה: אדם שיש באמתחתו מעות של	התוס' בתענית (דף ט ע"א) שהביאו
מעשר כספים, האם מותר לו	להספרי על הפסוק "עשר
לקנות פירות עם קדושת שביעית מכסף	תעשר", לפי מש"כ בס' משנת חכמים.
מעשר?	תוספות חדשים, ועוד אחרונים. וכן
תשובה: מצינו בדברי רבותינו ג'	דעת המהרי"ל ז"ל לפי מש"כ
שיטות בחיוב מעשר כספים	בשו"ת חתם סופר (חיו"ד סי' רלב).
אם הוא מהתורה או מדרבנן או מנהג	[אך כבר העירו האחרונים בזה
בעלמא, ונבארם בקצרה בס"ד:	דהמהרי"ל כתב בהדיא בתשובותיו (סי'
	נד) שמעשר כספים הוא מדרבנן]. ^א

להפריש כספי מעשר אם הוא חיוב	חיוב מדרבנן
מדאורייתא	מזהר"י אופנהיים ז"ל מביאו המהרי"ל
בדעת זקנים מבעלי התוס' עה"פ	ס"ל דחיבו מדרבנן. וכן דעת
(בראשית כח-כב) "וכל אשר	מהר"ם מובא בהגהות מהרש"ל, והט"ז

מעשר כספים בארץ ישראל

א.

אכן כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סו"ס פ"ה) בשם שו"ת טוואה וייל (סי' ס) דאף להסוברים דחיוב מעשר כספים הוא מן התורה, אין זה אלא בארץ ישראל כדין מעשר תבואה, אבל בחו"ל

ובשו"ת פני יהושע (או"ח סוף סימן ב) כתב, כלל דמילתא בהא נחתינא ובהא סלקינא, דנראה בעיני טורח בחנם לעשות שאלה מזה, לדמות מעשר שלנו לשם מעשר דאורייתא בעולם, שאינו אלא מנהג, ולכן לא טרחתי והשבתי למכ"ת על שאר דבריו כי כל דברים כנים בזה. גם במילתא דלא ברירא בגמרא ובפוסקים כי אם מנהג, אין דרכי ליכנס בעובי הפלפול, ופוק חזי מאי עמא דבר. ובשו"ת שבות יעקב (ח"ב סי' פה) הביא מש"כ בשו"ת פני יהושע וכותב ע"ז דכן נראה לו עיקר דמעשר כספים הוא מנהג.

ובשו"ת חות יאיר (סי' רכד) כתב, שעניית וקלישת דעתו נוטה כהב"ח, שהרי לא נזכר שום דבר בש"ם ממעשר כספים, ושהרמב"ם והטור שכתבו לדין דחומש בהל' צדקה ולא הזכירו להספרי כלל, על כרחך מפני דסבירא להו דההוא דספרי הוא

(יור"ד סימן שלא ס"ק לה) כפי שביארו האחרונים את שיטתו² ומהר"ר דוד אופנהיים ז"ל מסיק בשו"ת נשאל דוד (חיו"ר ד סי' כד) דנראה פשוט שהוא מצוה דרבנן שיש לו סמך דאורייתא כדאיתא בכמה מדרשות וכו', ותו דאף דאמרינן דהאי דספרי אסמכתא בעלמא, מידי מצוה דרבנן לא נפקי, וכה"ג אמרינן כמה פעמים בש"ס אתי דרבנן ואסמכינהו אקרא, והוא פשוט וברור.

מעשר כספים הוא מנהג, אסמכתא או מידת חסידות

דעת תלמיד המהרי"ל שכתב בשאלה בשו"ת מהרי"ל (סי' נד), שמעשר כספים אינו אלא מנהג.

וכן כתב הב"ח ז"ל (ביו"ר ד סי' שלא), ש"מה שאדם מעשר ממה שמרויח במשא ומתן בכספים ושאר רווחים וכו', אינו חייב בה לא מן התורה ולא מדרבנן".

מודו דהוא מדרבנן. ולדבריו יש לדון אם אזלינן בתר מקום המעות או מקום המפריש. אולם בשם היד שאול (סי' רמ"ט) הביא, דאדרבא עיקר התקנה של מעש"כ היתה עבור בני חו"ל שאין להם דין הפרשת מעשר תבואה. עכ"ד.

ב. והנה בס' ערוך השלחן (יור"ד סי' רמט סעיף ה) כתב בתוך דבריו, דיש שהביא ראיה מכאן דמעשר כספים הוא מן התורה (ט"ז ס"ס שלא).

אמנם כבר כתב בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ט סי' א' פ"א אות י"א), דנראה לומר דאפילו הט"ז (ביו"ד שם סי' של"א) שהשיג על דעת הב"ח בזה מכל מקום גם מדעתו שם אבל אין הוכחה שיסבור מיהת שמעשר כספים הוא מה"ת, ויש לומר שזאת יודה גם הט"ז שאע"פ דלדעתו איכא בזה חיובא אבל החיוב אינו אלא מדרבנן, וכך פירש בפשיטות בדעת הט"ז הגאון ר"ד אופנהיים ז"ל וכו', ובאשר על כן תמוה בעיני על הערוך השלחן (בסי' רמ"ט סעיף ה) שכותב לומר דכוונת הט"ז בדבריו היא לומר דמעשר כספים הוא מן התורה, ולא ידעתי מאין לו זאת לפרש כן בכוונתו דכאמור אין כל הוכחה לכך מדבריו. ע"ש.

אסמכתא בעלמא ודרוש וכו', וממש"כ במדרש תנחומא (פרשת ראה סימן יח) וילקוט (שם רמז תתצג) על הפסוק "עשר תעשר" עשר שלא תתחסר, עשר שתעשר, אמר הקב"ה עשר את שלי ואני מעשר את שלך, אמר רבי אבא רמז לפרגמטוטין [סוחרים] ומפרשי ימים שיהיו מוציאין אחד מעשרה לעמלי תורה. ע"כ. מלשון המדרש שכ' "רמז לפרגמטוטין ומפרשי ימים", משמע דאינו חיוב אפילו מדרבנן, ואילו היה מדרבנן לא היו ישראל קדושים מקילין בה.

וכן דעת היעב"ץ בשו"ת שאלת יעב"ץ (סימן ו) שכתב, שאי אפשר להחמיר בו כל כך, שנראין דברי האומרים שאין לו עיקר מן התורה, ר"ל בחיוב אם לא ממדת חסידות ודאי יש לו עיקר ועיקר מדברי אבינו הזקן וכל אשר תתן עשר אעשרנו, וע"ז אנו סומכין להקל בו, שלא לגדוש המדר להחמיר יותר ממד שנהגו, והנח לישראל בני נביאים די להם במה שהחמירו על עצמן לפני משורת הדין, ויש לי ראייה מפורשת שאין עיקר למעשר כספים אפילו מדבריהם וכו', אלא על כרחך שאין עיקר לחיוב זה כלל מדברי סופרים, ולא ראו חכמים להטיל חובה זו על האדם בעל כרחו, שהוא דבר קשה להתקיים ואינה מדת כל אדם לפזר כל כך ממון, שאינו פרה ורבה בטבעו ואינו דומה לזרע הארץ כי

חק עולם הוא ולא יעבור, משא"כ במו"מ. ועוד כתב הריעב"ץ (שם בח"ב סי' קיט אות ג) וז"ל ד"לעולם מעשר כספים וכל דכוותיה אינו מן התורה אלא אסמכתא בעלמא היא, וכן מביא הילקוט מן הפסיקתא מכאן רמז לפרגמטוטין". ועיין בספר מעשר כספים מהגרא"מ אלברט, שביאר את השיטות בהרחבה. ע"ש.

וכן העלה מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל בדרך אמונה (פ"ז מתנות עניים ציון ההלכה ס"ק נג) מהפתחי תשובה (יו"ד סימן שלא ס"ק יב) שהאחרונים הכריעו שמעשר כספים אינו חיוב אלא מנהג ישראל, אבל אם נהג בזה אין לבטלו כלל אם לא לצורך גדול. ע"ש. וגם צריך התרה אם לא התנה תחילה שיהיה בלי נדר. ע"כ.

שימוש בכספי מעשר

והנה לענין השימושים בכספי מעשר, כתב מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל בספר דרך אמונה (פ"ז מתנות עניים ס"ק כז), דיש דעות אם יכול לעשות ממעות מעשר שלו שאר מצות כגון נרות לבית הכנסת או להיות בעל ברית ולהכניס חתן וכלה לחופה או לקנות ספרים ולהשאילן לכל מי שירצה, די"א דכל אלו אם בלא"ה לא היה עושה כן, יכול לעשות מעות מעשר, ואע"פ שנהנה מזה ג"כ. ויש מחמירין בזה שמעות מעשר הוא רק לעניים, אא"כ

חובה, ויתכן שמותר לרוכשם במעות מעשר.

כיצד ניתן לרכוש פירות שביעית בכסף הלא יש בזה איסור סחורה

אמנם לכאורה אכתי איסורא איכא בקניית פירות שביעית, וכמו שדרשו בגמ' עבודה זרה (דף סב ע"א) על הפסוק (ויקרא פרק כה פסוק ו): "וְהִיָּתָה שְׂפַת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָהּ", לאכלה ולא לסחורה. וכ"פ הרמב"ם (פ"ו שמיטה ויובל הלכה א). ע"ש. וא"כ הרי כלל אסור למוכרם ולקנותם מחמת קדושתם.

טעם איסור סחורה בפירות שביעית

והטעם באיסור סחורה, כדי להודיע שהיבולים הם הפקר, וכן בכדי שימכרו בזול. ועוד שמתוך שמוכר בדרך שונה מהדרך הרגילה, יזכרו הקונים לנהוג בהם קדושת שביעית, כן כתב הרע"ב (שביעית פרק ח משנה ג).

אופנים שמותר לסחור בפירות שביעית

אמנם יש אופנים שמותר למכור פירות שביעית, וכדאיתא במשנה שביעית (פ"ז משנה ג) ולא יהיה לוקח ירקות שדה ומוכר בשוק. לקח לעצמו והותיר, מותר למכרן. וכ"פ הרמב"ם (שם ובהלכה ב) לא יהיה לוקח ירקות שדה ומוכר וכו', מפני שזה עושה סחורה בפירות שביעית. לקח ירקות

התנה בתחילה שיוכל לתת לכל המצות. ולכן טוב שיתנה בתחילה, ואם לא התנה מהנכון להחמיר שלא ליתן רק לעניים. וכל שכן דבר שהוא חייב כגון מתנות לאביונים ומחצית השקל (מ"ב סימן תרצד ס"ק ג) ופדיון כפרות (מ"ב סימן תרה ס"ק ו), וכל כה"ג אף שאינו אלא מנהג אין יכול ליתן ממעות מעשר, רק אם רוצה להוסיף יותר מהחוב. ע"ש.

מקור מהגמרא חגיגה

ואפשר להביא מקור לכך מדברי הגמ' חגיגה (דף ח ע"א), אמר מר: וחגיגת יום טוב הראשון: בית שמאי אומרים מן החולין, בית הלל אומרים מן המעשר [דהיינו מעות מעשר שני].

ותמהינן על דברי בית הלל: אמאי באה החגיגה אפילו מן המעשר? והרי קרבן חגיגה, דבר שבחובה הוא, וכל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין?!

אמר עולא: לעולם אין באה החגיגה אפילו לבית הלל אלא מן החולין, ולא התירו בית הלל להביאה מן המעשר אלא באופן של "טופל" [מחבר, לשון: נטפל] מעשר לחולין ומביא. ע"ש.

הרי שאין להשתמש בדמי מעשר לדבר שבחובה. ולכאורה לפי"ז קניית פירות שביעית אינו מעשה מצוה של

אם אכילת פירות שביעית מצוה או רשות

לאכול, והותר, מותר למכור המותר והדמים שביעית. ע"כ.

כתב הרמב"ן בספר המצוות בהוספותיו על מצוות עשה (מצוה ג). ונלמד מהפסוק "וְהִיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָהּ" (ויקרא פרק כה פסוק ו) וז"ל: שאמרה תורה בפירות שביעית "וְהִיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָהּ", ודרשו חז"ל לאכלה ולא לסחורה, וזה דבר תורה הוא וכו'. ונכפלה זו המצוה באמרו יתעלה (שמות פרק כג פסוק יא) "וְאָכְלוּ אֲבִינִי עִמָּךְ" וכו'.

הרי שאין איסור בסחורה אם ליקט לעצמו כמות מועטת לאכילת בני ביתו לכמה ימים, ורוצה למכור מהנותר, או שאף לכתחילה ליקט כמות מועטת על מנת למכור, כמ"ש החזו"א (שביעית סימן כו, סדר השביעית אות ה), והו"ד בד"א (פ"ו ס"ק יז).¹

קנייה מאוצר בית דין

ונחלקו האחרונים בהסבר דברי הרמב"ן. בפירוש מגלת אסתר משמע דסבירא ליה להרמב"ן שיש מצוה באכילת פירות שביעית. וכן הביא ראייה בספר זוהר הרקיע (במצות עשה סו) הובאו דבריו במגלת ספר,

אמנם נראה שאם קונה פירות וכו' מ'אוצר בית דין', שאין הכסף עבור הפירות אלא עבור הטרחה וכו' של הפועלים, הרי זה מחזק את ידי בית הדין והחקלאים, ושמא י"ל דחשיב כצרכי צדקה לעניים, לתמוך בחקלאים גבורי הכח שומרי השביעית.²

חילוק בין הרבה למעט

ג.

ולכאורה מדברים אלה מוכח שאין האיסור בעצם מעשה המכירה, שאם כן מה החילוק בין הרבה מעט, וכן כתב בספר חוט שני (שם הלכה א). אלא האיסור הוא שהתורה נתנה פירות שביעית לאכילה ולא לרווח, ובמכירה מועטת לא מיקרי סוחר אלא מחליף פירות. ומהאי טעמא אם נזדמנו לו פירות (ראה פירוש המשניות לרמב"ם, שביעית פ"ז מ"ג), או לקח לעצמו והותר, מותר למכרם.

ד. אמנם עיין להחזו"א בקובץ אגרות (ח"ב סימן עג), שאיסור סחורה אמור אף אם המוכר יאמר שאינו מבקש שכר אלא עבור טרחתו, ואף הלוקח יאמר שאינו משלם אלא עבור הטרחה. והובא בדרך אמונה (פרק ו ס"ק ג). וא"כ קשיא על הרוכשים מאוצר בית דין.

ויש לומר דשאני אם ליקט באיסור ועשה תנאי שהשכר עבור הטרחה דאינו מועיל, מה שאין כן שהכל נעשה עפ"י בית הדין.

להוכיח כי אכילת פירות שביעית היא מצוה, ממה שאמרו בגמרא יומא (דף פו עמוד ב), משל לשתי נשים שלוקות בבית דין, אחת קלקלה (זנתה והתרו בה למלקות, רש"י), ואחת אכלה פגי שביעית (תאנים שלא בשלו כל צרכם, רש"י). והיתה לוקה משום שלא אכלה אותם כדרך אכילה ועברה על מה שכתוב "לאכלה" ואין זה אכילה.^ה

מצוה קיומית או חיובית

אמנם מרן החזון איש (סימן יד ס"ק י) כתב, שאף לדעת הרמב"ן אין מצוה באכילתם, ומה שכתב הרמב"ן 'מצות עשה', היינו שאם סחר בפירות שביעית עבר בעשה, אבל לכולי עלמא אין מצוה באכילתם, אלא שאסור לקלקלם. וכן כתב בספר אור לציון (שביעית. פרק ב אות א) שאין מצוה באכילת פירות שביעית, אלא שיש לנהוג בהם קדושת שביעית שלא להפסידם ולא לסחור בהם, ולנהוג בהם שאר דיני קדושה.

ובספר חוט שני (פרק ה הלכה א ס"ק ב) כתב, שכיון שהתורה כתבה

בלשון עשה "לאכלה" ולא להפסד ולא לסחורה, אין הכוונה דעצם מעשה האכילה היא מצות עשה, אלא הפירוש שבאכילתן מקיים עשה של ולא להפסד ולא לסחורה, על ידי שמקיים בפועל רצון התורה להתנהג בפירות שביעית כפי הדין, וזה מה שכתב הרמב"ן "לְאָכְלָהּ, ודרשו חז"ל לאכלה ולא לסחורה, וזה דבר תורה וכו'", היינו שעל ידי אכילתן מקיים לאכלה ולא לסחורה. וזה שאמר רש"י (עבודה זרה דף סב) דהוי לאו הבא מכלל עשה, ועל מצוה כזו שאין בעצם מעשה האכילה מצות עשה אלא רק באופן השלילי לא מצינו ברכה. ע"ש. וראה בספר דרך אמונה (פרק ה, באור ההלכה ד"ה פירות שביעית), שמצדד אולי כשמגיע זמן הביעור יש מצוה לאכול דזה כמו ביעור. ע"ש. והובא בספר גבורי כח (פרק י סעיף מה). וע"ע בספר פירות שביעית (פרק יב סעיף ח).

דהיינו לדעת הרמב"ן ודעימיה שיש מצוה באכילה, כתב החזו"א

ה... וראה בספר אמרי אליהו (שביעית. מהרנ"א ציטרנבוים עמוד מט אות א), דאף אם מחלל את קדושת הפירות על פרי אחר, או שמוכר את הפירות ועל ידי כך קדושתם עוברת לפרי האחר, וכן אם מחליף פרי שביעית במאכל אחר המותר באכילה, שהוא קדוש בקדושת הפרי שעברה אליו, בכל זה מסתבר שמקיים מצות עשה באכילתם אליבא דהרמב"ן. ומכיון שאיסור סחורה והפסד שייך אף בהם, והרי יסוד האיסור נלמד מלאכלה אמר רחמנא ולא להפסד וכו', ואם כן שייך בהם לאכלה ומקיים מצות עשה באכילתם. ועיין עוד מה שכתב לדון בדברי הרמב"ן (אות ב-ג). ע"ש.

קדושת שביעית ממעות מעשר כספים,
כיון שמעות אלו מיועדות לצדקה
לעניים, ולא לשימוש לצרכי הבית
הפרטי. אמנם אם התנה מראש על מעות
מעשר וכן"ל, להאומרים שיש מצוה
באכילת פירות שביעית, יתכן שיהיה
מותר. וצריך עוד לעיין בזה.

(שם) אין זו אלא מצוה קיומית ולא
חיובית, כלומר האוכלם קיים מצוה,
אבל אם לא אכלם לא ביטל מ"ע, אלא
שחיסר קיומה. וא"כ לכאורה אין לרכוש
במעות מעשר פירות שביעית.

לסיכום: נראה שאין לרכוש פירות עם

שתילת פרחים בבית עלמין בשמיטה

שאלה מגנן: לפרנסתי הנני אחראי על שימור וטיפוח בית קברות צבאי. עבודתי כוללת בין היתר, שתילת עצי נוי, שיחים פרחים וכו'. וכמובן עבודות אחזקת הצומח הכולל גיזום דישון וכו'.

תשובה:

כידוע ששתילה וזריעה בשמיטה, אסורים בשמיטה מהתורה, כמו שנאמר (ויקרא כה-ה) "שדך לא תזרע", וכן כתב הרמב"ם (פ"א משמיטה ויובל הלכה ב).

ואף בעצי סרק חל איסור זריעה וכו', כמו שכתב בשו"ת הרדב"ז (חלק א סימן מד). ובספר השמיטה (פרק ג ענף א סעיף א).

רוב ככל המבקרים במקום רחוקים משמירת תו"מ, ורגישים מאוד לנוי של כל הצמחיה, ולמראה האסטטי, כיון שיש בזה השראה רגועה שמנחמת את המשפחות השכולות, שבבואם רואים צמחיה רעננה, מסודרת וירוקה.

אבקש לשאול, האם הרגישות לטיפוח המקום, מתירה עבודות מסוימות בשנת השמיטה. [אני מניח שאם אזניח את עבודות הגינון, עלולה

לכן אין עצה ואין תבונה כנגד ה', ויש להימנע מלזרוע פרחים ושיחי נוי בשנת השמיטה, וכן להימנע מלטעת עצים בכל שטח בית העלמין.^א

נטיעת פרחים וכו' בבית הקברות

א.

ובעיקר הדין אם מותר לשתול פרחים וכו' בשטח בין העלמין, ראה מש"כ בשו"ת מנחת אלעזר (חלק ד סימן סא) שהביא מ"ש מר זקנו בשו"ת שם שלמה, אם מותר לנטוע פרחים על קבר לנוי, והשיב לאסור מכמה טעמים, ומהם, שההולך סמוך אליהם מריח ריח טוב מהשושנים, ואנן קיימא לן שהקבר וכל אשר עליו אסור בהנאה, ועוד והוא העיקר שיש לאמור משום בחוקותיהם לא תלכו וכו'. ע"ש. וכן כתב בשו"ת בית שערים (חיו"ד סימן תכח).

ועיין גם משו"ת מלמד להועיל (סימן קט) שהביא מהג"ר עזריאל הלרמהיימר והג"ר שמשון רפאל הירש, ומהר"מ לעהמאנן ז"ל שאוסרים מכמה טעמים, וכתב, שמכל מקום מצד ובחוקותיהם לא תלכו אין לאסור בזה, לפי מה שכתב הריב"ש (סימן קנח) שכל שאינו חוקה בלי טעם אינו אסור וכו', ומכל מקום יש לאסור מטעמים אחרים. גם הגאון הראגצובי בשו"ת צפנת פענח (סימן עד) אמר לנטוע אילנות בבית קברות, אפילו אין שם קברים, וכן העלה בשו"ת מנחת צדיק (חלק א סימן לא). וע"ע בשו"ת יביע אומר (חלק ג חלק יורה דעה סימן כד אות י). ובחשוקי חמד עמ"ס ביצה (ו ע"א) ועמ"ס שקלים (ז ע"א).

ויש ליעץ לגנן "לשתול" עצים ופרחים סינטטיים, העשויים פלסטיק וכד', בכל מהלך שנת השמיטה [וכפי שיש הנוטעים שיחים כאלו בסמוך לקברים בשאר השנים], ולאחר השמיטה, אם ירצו, יחליפו את פרחי הפלסטיק בפרחים וכו' אמיתיים.

חשש מראית העין בשביעית

אלא שיש לשאול האם אין מראית העין בשתילת שיחים אלו מפלסטיק, שיטעו הרואים ששתלו צמחיה טבעית.² וכמו שמצינו בכמה מקומות בהלכות שביעית שחששו למראית העין:

א. במשנה (פרק ב משנה ו) אין נוטעין ואין מבריכין ואין מרכיבין ערב שביעית פחות מל' יום. וביאר בתוס' יו"ט הטעם, מפני מראית העין שמא יאמר הרואה בשביעית נטעו.

ב. וכן בפרק ג משנה א שנינו, מאימתי מוציאין זבלין לאשפתות, משיפסקו עוברי עבירה וכו'. וביאר הרע"ב, משיפסקו עוברי עבירה לעבוד את הארץ בשנה השביעית, וקודם שיפסקו עוברי עבירה אסור, שלא יאמרו מעוברי עבירה הוא ולזבל שדהו הוא מוציא.

ובתוס' יו"ט הביא שבירושלמי מקשה, אפילו משפסקו עובדי עבירה

יהא אסור משום מראית העין, שיאמרו לתוך בית השלחין הוא מוציא, שאף משפסקו עוברי עבירה בשדה הבעל, רגילים להוציאם לבית השלחין. ומשני, יודעים הם בני עירו אם יש לו בית השלחין אם אין לו, ולא חשו לעוברין ושכין מפני מראית העין. [וראה להלן בסמוך קושיית המגן אברהם].

ג. וכן בפרק ג משנה ד שנינו, המדיר את שדהו וכו', היתה כל שדהו בית ארבעת סאין, משייר ממנה מקצת, מפני מראית העין וכו'. וביאר הרע"ב שלא יהיה נראה כמתכוין לזבל שדהו אם עושה את כולה סהר.

שתילת דשא סינטטי בגינה

והנה בספרנו גבורי כח (סימן יח, טיפול בדשא בשמיטה אות ב) שאלתי מהגר"ח קניבסקי זצ"ל, שבימינו מצוי כעין שטיחים שארוגים בהם חוטים מפסלטיק בצבע ירוק ונקראים "דשא סינטטי". ומניחים אותם על גבי הקרקע בחצרות הבתים וכו', ונשארים שם זמן מרובה, ואין צריך להשקותם לעולם וכו'. ונראה כדשא טבעי ממש. האם מותר להניח שטיחים אלו בשמיטה. וכתב להשיב, דאין ראוי מפני מראית העין. ע"כ.³

ב. וידוע המעשה עם מלכת שבא, שבחנה את שלמה המלך בפרחים אמיתיים וביניהם פרח מדומה, אם ידע להבחין וכו'. [וצ"ע במקור המעשה].

ג. אמנם בספר שיח השמיטה (פרק יט סעיף טו) הובא בשם הגר"ח זצ"ל, שמותר בשביעית

שביעית מדברי סופרים

ובמשנה ראשונה על שביעית (שם),
ביאר את דברי המגן אברהם,
דזיבול בשביעית אינו אלא מדברי
סופרים, ובדברי סופרים לא החמירו
במראית העין כל כך, דבשל תורה אסרו
אפילו בחדרי חדרים, ובדברי סופרים
לא חשו, כמו שכתב בבית יוסף (או"ח
סימן שלו), בשם התוספות.

ובשו"ת נודע ביהודה (מה"ת או"ח
סימן יב), הביא את דברי
המגן אברהם, וכתב, והנה ההכרח לומר
הטעם שהקילו בשביעית, משום דאין
איסורה חמור כמו איסור שבת.
[ובתשובה מאהבה (ח"ב על שו"ע סימן
רמד) ביאר דמה שהקלו בשביעית,
דהיינו בזמן הזה].

ולכאורה לפי זה יש מקום לאסור אף
שתילת פרחים סינטטים
משום חשש מראית העין של המבקרים
בבית העלמין, שיאמרו שנטיעות רגילות
הוא נוטע.

**קושיית המגן אברהם משיבת על
שביעית**

ואמנם ראה, במגן אברהם (או"ח סימן
רמד ס"ק ו), שהקשה מהרמ"א
שם בענין שבת, על המשנה בשביעית
(פרק ג משנה א), דמדוע כשאין לו בית
השלחין מותר, ולא חיישינן שמא יבואו
אנשים ממקום אחר, ויראו שמניח זבל
בשדהו ולא ידעו שאין לו בית השלחין.
וכתב דצריך לומר דבשביעית הקלו ולא
חששו אלא למראית העין של בני העיר,
ובני העיר יודעים שאין לו בית השלחין.

לפרוש בגינה ובחצר ביתו "דשא מלאכותי" דהיינו דשא ירוק שאינו חי ונראה כאמיתי, ומותר
גם לקצוץ ולסדר את זה, וכן מותר לעשות עציץ עם חול ופרחים מבד שאינו אמיתי וא"צ לחוש
למראית העין שיחשבו שזורע בשביעית. כיון שאנו לא גוזרים מעצמינו גזירות של מראית העין,
ואין לנו אלא מה שגזרו חז"ל. ע"כ. וצ"ע.

ד. ז"ל השו"ע שם: פוסק אדם (פירוש מתנה) עם האיני יהודי על המלאכה, וקוצץ דמים, והאיני
יהודי עושה לעצמו ואף על פי שהוא עושה בשבת, מותר. במה דברים אמורים בצנעה שאין
מכירים הכל שזו המלאכה הנעשית בשבת של ישראל היא, אבל אם היתה ידועה ומפורסמת
אסור, שהרואה את האיני יהודי עוסק, אינו יודע שקצץ, ואומר שפלוני שכר האיני יהודי לעשות
לו מלאכה בשבת. לפיכך הפוסק עם האיני יהודי לבנות לו חצירו או כותלו או לקצור לו שדהו,
אם היתה המלאכה במדינה או בתוך התחום, אסור לו להניחה לעשות לו מלאכה בשבת מפני
הרואים שאינם יודעים שפסק:

וכתב הרמ"א בהגה: ואפילו אם דר בין העובדי כוכבים יש לחוש לאורחים הבאים שם או
לבני ביתו שיחשדו אותו (בית יוסף בשם תשובת אשכנזים).

ובישועות יעקב (או"ח סימן רמד ס"ק (ד) פירש, שבשביעית שהוא זמן ארוך לכן הקילו.^ה

ועוד יש לומר על פי מש"כ בספר חשוּקי חמד (זרעים-א פאה פ"ח מ"א. עמוד ריג) שלא שייך חשש מראית עין בהלכה שהיא ידועה.^ה והוא הדין הכא בשביעית.

הרי שאין לגזור בשביעית משום מראית העין.

גנן העובד בבית העלמין, אין לו לטעת

בשנת השמיטה אילנות וכן לשתול פרחים וכו', אלא לשמר את הקיים על פי כללי ההלכה. ואם יתבקש לטעת

ואם לא תינתן לגנן אפשרות זו של שתילת פרחי פלסטיק וכד', ויאלצו ח"ו את הגנן להמשיך בעבודתו

ה. ראה עוד בדברי המגן אברהם, מה שהביא בספר שמיטת קרקעות (פרק ה ס"ק לד עמוד קפז-קפז). וע"ע בספר חשוּקי חמד (זרעים-א פאה פ"ה מ"ה).

ו. האם ראוי לבעל השדה לא ללקוט לקט מפני החשד

ושם כתב, דמבואר במסכת ברכות (דף מ ע"ב) שלקט שכחה ופאה, שפטורים מן המעשר, בכל זאת אם עשה מהם העני גורן בשדה, הוקבעו למעשר, ומפריש מהם תרומות ומעשרות מדרבנן מפני החשד, שהרואה סבור שגדלו בשדה, יעו"ש. ואם כן אולי יש גם מקום לחוש שהרואה את בעל השדה מלקט לקט אחרי שהלכו הנמושות בשדה, אולי גם יחשדוהו שלוקט לקט מהשדה שלו?

והשיב, ויתכן לבאר שלא שייך בזה מראית עין מפני שהלכה זו ידועה, דכשגמרו העניים ללקט, אין יותר מצוות לקט. ועוד אפשר לבאר שדבר זה שהנמושות כבר הלכו בשדהו הוא מפורסם, שהרי מעתה לכולם מותר ללקט בשדה, ואם כן תו ליכא חשד. ע"ש.

ז. הוראת החזון איש למסקל אבנים

בספר גבורי כח הבאנו, שיהודי אחד היה במקום שנאמר עליו שהכל מתנהל בו על פי הוראותיו של רבינו החזון איש, עבד בעבודת סיקול אבנים. זה היה בשמיטה תשי"ב.

הלה נכנס לחזון איש וסיפר לו על עבודתו. אמר לו רבינו: "תבקש עבודה אחרת". (ספר מעשה איש חלק ב עמוד קכ). וכל שכן בשאלתו במלאכות של זריעה ונטיעה שאיסורם מהת'.

לסיכום:

הגנן שהפך למגיד שיעור ב'סדר זרעים'

ח.

ומענין לענין נביא את שסיפר הרב יחיאל פליסקין שליט"א: מעשה בצעיר אמריקאי, שזכה לחזור בתשובה ואף להיכנס לישיבה מתאימה כאן בארץ ישראל, והיה מקיים מצוות בשמחה, אך לא הצליח להתחבר כמעט ללימוד התורה. שפת הגמרא היתה זרה לו, וגם הנושאים הנידונים בה היו רחוקים מעולמו.

יום אחד השיח את צערו לפני רבו. אמר לו הרב: "הרי אתה גנן במקצועך, ויש ענף שלם בתורה העוסק במקצוע שלך, הלא הוא 'סדר זרעים'. ובכן, ממחר אנו מתחילים ללמוד משניות מסדר זה, עם פירוש הרב קהתי!"

אמרו - ועשו. כעת, הבין הגנן היטב את כל הנלמד. הרי זה המקצוע שלו, המושגים נהירים ואהובים עליו, זה היה פשוט מרתק.

לאחר כשנתיים, חגגו השנים סיום משניות סדר זרעים, למזל טוב.

"נו", שאל התלמיד, "סיימנו, ומה הלאה?"

והרב מגיב בחיוך: "ממש לא סיימנו, התחלנו. עברנו על העקרונות בקצרה, עכשיו צריך להעמיק ולהרחיב".

"והיכן עושים את זה?" שאל התלמיד.

השיב הרב: "יש בעירנו כולל מיוחד ללימוד 'סדר זרעים'. תצטרף לשם, שם תוכל להעמיק..."

חלפו עוד כמה שנים עד שהתלמיד אזור עוז, ניגש לראש הכולל לזרעים, והביע משאלתו להיכנס. בתחילה הגיב ראש הכולל בהסתייגות, שהרי הכולל נועד לתלמידי חכמים ותיקים. אך התלמיד התחנן: "החלום שלי זה להיכנס לכולל שלכם". כנותו הנוגעת ללב, שכנעה את ראש הכולל. הוא קיבל אותו, והצמיד לו אברכים בעלי סבלנות, עמם למד ועשה חיל.

כיום - הגנן היקר משלב עבודה בגננות יחד עם לימוד בכולל זרעים, וכאן מגיעה הפתעה - הוא אף מוסר שיעורים בהלכות ערלה, שביעית ועוד, בשפתו שפת האנגלית, לקבוצת גננים שוחררי דעת מיוצאי חו"ל, כשההיבט המעשי זוכה בהם למקום בולט, כמובן.

בשנת השמיטה תשע"ה אף עמד בראשות 'כולל שמיטה' מיוחד עבור גננים ששבתו מכל מלאכה, והקדישו מזמנם ללימוד תורת זרעים.

כך התברר, כי המקצוע שבו עסק, שהיה בעצם נטיית ליבו הפנימית, היה האמצעי למציאת חלקו המיוחד בתורה. ועוד איזה חלק ייחודי! כפי שהגדיר אחד מחבריו לכולל: 'הוא האדם היחיד בעולם, שמוסר שיעורים בהלכות זרעים, מתוך היכרות מקצועית, בארץ ישראל, בשפה האנגלית!' (דרישה וחקירה, גליון קכח).

אם מותר לאשה בימי נדותה לגעת בצמחים בשמיטה

שאלה:

הרופאים והמדענים בימינו גילו כי בדם הנדה יש רעל (מנוטוכסין). לרעל זה יש לו השפעה, בין היתר, אף על צמחים [תלושים], ויש צמחים שנובלים בזמן שאשה נדה נוגעת בהם.^א

האם בשנת השמיטה יש לאשה נדה להימנע מלגעת בצמחים שיש בהם קדו"ש, כיון שגורמת להם הפסד.

תשובה:

בתחילת הדברים נקדים מש"כ הגר"י זילברשטיין שליט"א, האם בזמן הזה מותר לדרוך על עפר שנדה דרכה עליו.

אם מותר לדרוך על עפר שדרכה עליו נדה

עפ"י דברי הרמב"ן (בראשית לא-לה), שלכן אמרה רחל ללכן לא אוכל לקום מפניך כי דרך נשים לי, כי היו הנדות בימי הקדמונים מרוחקות מאד, כי כן שמן מעולם 'נדות' לריחוקן, כי לא יתקרבו אל אדם ולא ידברו בו כי ידעו הקדמונים בחכמתם שהבלן מזיק, גם מבטן מוליד גנאי ועושה רושם רע כאשר בארו הפילוסופים, והיו יושבות בדד באהל לא יכנס בו אדם, וכמו שהזכירו רבותינו בברייתא של מסכת נדה (פ"ב ה"ה), תלמיד אסור לשאול בשלומה של נדה, רבי נחמיה אומר אפילו הדבור היוצא מפיה הוא טמא, אמר רבי יוחנן אסור לאדם להלך אחר הנדה ולדרוס את עפרה שהוא טמא כמת כך עפרה של נדה טמא, ואסור ליהנות ממעשה ידיה.

וציין לעיין במה שכתב בויקרא (יח-יט), שדמי הנדה הוא סם המות ימית כל בעל חיים שישתה אותו או יאכלנו.

והנה בספרו חשוקי חמד עמ"ס נדה (דף י ע"ב. עמוד קו) כתב להשיב,

א. בספר האושר שבחיי הנשואין מהר"מ כהן (עמוד ח) הובא: פרופ' בלה שיק מגרמניה חקר בנושא זה על ידי עובדה שארע לו. פעם אחת שלחה לו חולה אסירת תודה זר פרחים רעננים, ומסרם לעוזרת שתשימם באגרטל. למחרת נבלו הפרחים. לתמייתו, ענתה העוזרת: "עוד אתמול ידעתי שזה יקרה כי אני במחזור, ותמיד בזמן הזה נובלים צמחים מסוימים שאני מחזיקה".

פרופ' שיק החל לחקר תופעה זו במשך חדשים מספר, ועשה שורה של ניסויים עם אשה זו ועם נשים אחרות, נתן פרחים טריים בידי נדות וטהורות - ותמיד התוצאה היתה זהה: אלו נבלו ונשרו ואלו לא. כך נוכח לדעת כי יש "רעל טוכסין" בהפרשה של נדה, והפרשה זו גורמת לקמילת הפרחים. בשנת תר"פ [1920 למניינם], הדפיס מאמור קצר בשם "רעל הוסת".

כוונתו להלכה ממש אין הלכה כמותו, ובודאי כוונתו גם כן רק על דרך קדושה.

ובתשובה אחרת נשאל (שם סימן קטו) אם אפשר לדייק מדבריו שמדרך חסידות וקדושה ראוי לנהוג כן, והשיב לא כתבתי כן לדיוק, כי ידעתי שאין מי שיזהר בזה שלא לדרוך על עפר אשה נדה, ולא כתבתי רק שאם ימצא קדוש עליון שיוסיף כזה יהיה רק מקדושה ולא מעיקר הדין, אבל בודאי אינה מדרך חסידות וקדושה הרגילים שיש להם מהלכים בין המוני הצדיקים וחסידים של בית ישראל, והלואי ונזכה שיקיימו כל ההלכות והחומרות שנזכרו בד' חלקי שו"ע החל משויתי ה' לנגדי תמיד שבריש או"ח עד סוף חו"מ, כאשר כן קבלתי מרבתי שקשה למצוא גם יחידים בדור הזה שמקיימים את כולם. [ע"כ מחשוקי חמד]. הרי שדבר זה, של השפעת הנדה על הצומח וכו', היה ידוע כבר לחז"ל הקדושים.

נגיעת נדה בצמחים בשנת השמיטה

ובנדון שאלתינו, נראה, כיון שאין הנדה מתכוונת ומעוניינת בזה, ואדרבה לא ניחא לה כלל שינבלו הפרחים, אלא שישארו בטירותם ויופיים, לכאורה אין בזה כל חשש אם תגע בהם.

וכבר הגידו בו נסיון אמיתי, והוא מנפלאות תמים דעים בתולדה, כי הנדה בתחילת זוכה אם תביט במראה של ברזל הבהיר ותאריך לראות בה יראו במראה טיפות אדומות כטיפות דם, כי הטבע הרע המזיק שבה תוליד גנאי, ורוע האויר ידבק במראה, והנה היא כאפעה הממית בהבטתו, וכל שכן שתזיק לשוכב עמה אשר תדבק גופה ומחשבתה בו ובמחשבתו.

ובבית לחם יהודה (גליון שו"ע יו"ד סימן קצה ס"ה) כתב בשם ספר צדיק תמים, שאסור לילך אחרי אשתו נדה, ולדרוס עפרה משום שהוא טמא כמת, ואסור ליהנות ממעשה ידי אשתו נדה.

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה סימן קטז) נשאל, אם יש להחמיר כדברי הרמב"ן והבית לחם יהודה שהביאו להלכה, והשיב שאף שהרמב"ן הביא ברייתא, אין הלכה כהמאמרים האלו, שכל ברייתא ומאמר מתנא ואמורא שלא הובאו בש"ס בבלי וירושלמי או במסכתות חיצוניות כמו מסכת כלה ודרך ארץ וכיוצא בזה לא נתקבלו לדורות, רק מי שרוצה לנהוג כן מדרך קדושה וחסידות לא מעיקר ההלכה, ומה שהעתיקו בבית לחם יהודה אם

ושמעתי מהגר"י זילברשטיין שליט"א, שהדבר דומה, למה שהובא בקונ' הליכות והנהגות ממרן הגר"ש זצ"ל (שביעית תשס"ח. עמוד 3 סעיף ח), שמותר לפתוח חלון בבית שיש בו עציצים, אף אם יש בזה תועלת לעציץ, היות ואינו מכויין כלל לעציץ, וגם אין זה עבודת השדה כלל.

גרמא בהפסד פירות שביעית

ועוד, דהא ידועה מחלוקת הפוסקים, אם מותר לגרום קלקול לפירות הקדושים בקדושת שביעית כאשר אין הקלקול נעשה בידים אלא על ידי גרמא. שבשו"ת הר צבי (חלק ב מאורח חיים סימן קיא) כתב, דמלשון הרמב"ם בפירוש המשניות (פרק ח משביעית משנה ז) משמע, דגם גרמא אסורה בהפסד פירות שביעית. וכן משמע מדברי רבנו עובדיה מברטנורא (שם). ע"ש. ובספר הר המור (עמוד קסט אות ג) כתב הגאון רבי יצחק יעקב וכטפויגעל זצ"ל [ראב"ד ביה"ד למקהלות אשכנזים ורב שכונת מאה שערים] להביא ב' ראיות לכך דאסור להפסיד פירות בגרמא, וסיים בצריך עיון. ע"ש.

ומאידך, דעת המהרי"ט (חלק א סימן פג) שמותר לגרום הפסד לפירות שביעית. וכדמוכח מדברי

הירושלמי שביעית (פרק ז הלכה א) הדא קניבתא דירקא, מסקין ליה לאיגרא והיא יבשה מן גרמא. וכן איתא התם (בפרק ט הלכה א), ולא נמצא מאבד אוכלי בהמה, ומשני, מאליהן הן אבודים. ע"ש. וכן פסק הרידב"ז (סימן ה אות א). ע"ש. וכן כתב להתיר בשו"ת מנחת יצחק (חלק י סימן קיט), דגרם הפסד פירות שביעית שרי, והביא ראיה מדברי המהרי"ט והרידב"ז הנז' שהתירו בכך. ועוד ביאר שם החילוק בין תרומה דגרם הפסד בה אסור, לבין שביעית דמותר. ע"ש. וכן כתב בכרם ציון (הלכות שביעית פי"ד ס"א), ובשו"ת אור לציון (פרק ב שאלה ג בבאורים). ובספר שמיטה כהלכתה (פרק ג עמוד מח) הכריע, שמדינא אין איסור לעשות גרם הפסד בפירות שביעית, ולכן מותר לתת שיירי מאכל של פירות שביעית בנייר או בניילון, ולזורקן לאשפה, והביא ראיה מדברי המהרי"ט הנז', והגאון החזון איש (סימן יד אות י) שכתבו, דגרם הפסד מותר בשביעית. ע"ש. ועיין עוד שם (בעמוד נח-נט) שכתב, דלכתחלה יש ליזהר שלא לגרום הפסד לפירות שביעית, כיון שיש אחרונים שמחמירים בכך, ולכן יקפיד להניח בקדרה או בצלחת, רק השיעור שמשער שיכול לאוכלו ולא יצטרך לזורקו. ע"ש. וע"ע במש"כ בגבורי כח.

ואם כן הוא הדין הכא, שהפרחים נדושה לגעת בפרחים שיש בהם קדושה נפסדים בגרמא, ויש להקל.² שביעית, אף שעל ידי כך יתכן שממהרת לסיכום: נראה שאין איסור לאשה בזמן נבילתם.

קדושת שביעית בפרחים

ב.

ועוד, ידועה מחלוקת הפוסקים אם יש קדושת שביעית בפרחים, דעין בירושלמי (פרק ז הלכה א) שנסתפקו אם יש קדושת שביעית בבשמים. ולכאורה כיון דשביעית בזמן הזה מדרבנן, יש לומר בזה ספק דרבנן לקולא, וכמו שכתב בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ו סימן לג, ובחלק יא סימן סט). לגבי טבק, בשם כמה אחרונים.

ובשו"ת מנחת שלמה (חלק ג סימן קלב אות ט) כתב, בשושנים שנוהגים ליפות בהם את הבית או לשולחן לדורון, מסתפקנא בזה, דאפשר דכיון שאין נהנין מעצמיותם, אין נוהג בהם קדושה, או אפשר דהוה ליה כמיני כבוסין שגם כן אין נהנין מגוף הדבר כי אם בזה שהם מסירים את הכתם מן הבגד, ואפילו הכי נוהג בהם שביעית. ע"ש. גם בספר אור לציון (שביעית פ"ב הלכה יב) כתב, שיש לעיין בזה, דאפשר דאף בפרחי נוי יש קדושת שביעית. ולמעשה צ"ע. וע"ש (עמוד מח) שהרגיש מהנ"ל, ולשונו שצריך לשמור קדושת שביעית רק מתורת חומרא "ראוי לחוש ולנהוג בהם קדושת שביעית". וע"ש שבתחלה כתב, דכיון שבירושלמי נסתפקו בזה, הוה ליה ספק דרבנן ולקולא, וגם הרמב"ם לא הביא ירושלמי זה, ולא כתב דמיני ריח יש בהם קדושת שביעית. ושם הביא פוסקים הסוברים שבכלל אין בהם קדושה.

וכן מבואר בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ו סימן לג אות ג) גבי הדסים שאין בהם קדושת שביעית, ושכן דעת המהרי"ל דיסקין ועוד אחרונים. ושם כתב, דנראה שהבבלי והרמב"ם סבירא להו שלא נוהג בהם קדושת שביעית. וכן דעת הרבה אחרונים. ע"ש.

ובשו"ת משנת יוסף (חלק א סימן כד) כתב, שיש דין קדושת שביעית גם בפרחי נוי. וכן כתב בשו"ת שבט הלוי חלק (ב סימן רב) שיש להחמיר ולנהוג קדושת שביעית בבשמים. ע"ש. ובספר השמיטה להגרי"מ טיקוצ'ניסקי (פרק ז אות ד ס"ק ז, עמוד לג) כתב, דורדים ובשמים ופרחים, הנטועים לריח, יש בהם קדושת שביעית. ולכן יש להיזהר בהן במוצאי שבת אחר ההבדלה שלא לזרקן לאשפה, אלא לשמרן בקדושת שביעית. אבל וורדים ושושנים ודשאים שאין להם ריח, נראה שאין להם דין שביעית, שהם רק לנוי בעלמא, שאין זו הנאה גופנית. ע"ש. ועיין עוד בספרנו גבורי כח (סימן י סעיף לג).

הגאון רבי אברהם יקותיאל אוהב ציון שליט"א מח"ס "יעלת חן" וועו"ס

בשרות החלב בשנת השמיטה

שאלה: האם יש להזהר שלא לקנות חלב ומוצריו, כי אם מהחברות השומרות על פרותיהן לבל יאכלו מגידולי ספיחין, או שאין צריך לחשוש לענין זה.

תשובה בקיצור: מעיקר הדין מותר לשתות מן החלב, הגם שידוע לנו שהפרות ניזונות מתבואת ספיחין.

נימוקים ומקורות:

א. במתני' דתמורה (ל ע"ב) איתא, רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר, כשירה שינקה מן הטריפה, פסולה מעל גבי המזבח. ובגמ' שם (לא ע"א) אמרי', מ"ט, אילימא דמפטמא מינה, אלא מעתה האכילה כרשיני תרומה ה"נ דאסירא, אלא תני רח"ט קמיה דר"י, כגון שהניקה חלב רותח משחרית לשחרית, הואיל ויכולה לעמוד עליה מעת לעת. ופרש"י, דהחלב הזה מחזיק אותה גם אם לא תאכל ד"א, ולכן אפי' אם אכלה ד"א, נחשב הדבר שהיא קיימת מהפסול. וכ' התוס', דנראה דה"ה שאסורה להדיוט. [אע"פ דר"ח בן אנטיגנוס מירי לענין מזבח]. וכן פסק הרמ"א ביו"ד (סי' ס"א), דבהמה שנתפטמה כל ימיה מדברים אסורים,

היא ג"כ אסורה באכילה. והכי מוכח פשטא דשמעתתא בע"ז (מט ע"א) בסוגיא דזוז"ג. ע"ש. וע"ש.

בש"ך (סק"ה), ובביאור הגר"א.

ב. ולפי"ז אמר רבינו שליט"א, שאם אכן עיקר אכילת הבהמות מספיחין האסורים, א"כ מקום יש בראש לשמוע שהיא וחלבה אסורין ג"כ, דהו"ו כספיחין עצמן, וכעין מ"ש בתשו' "מרחשת" (ר"ס ה) בביאור דין יונקת מטריפה, דהו"ל כאילו היא עצמה טריפה. ע"ש. [וראה מש"כ בס' "תורת תמורה" (סי' רנח). ע"ש]. ואע"פ שמגדלי הבהמות סומכים לפי דעתם על "היתר המכירה" המפורסם, כבר נתבאר במק"א בס"ד מפי רוב ככל גדולי ישראל בכל הדורות, כי היתר זה אי אפשר להשען עליו, ורוב בנין ומנין של רבותינו מצוקי ארץ הספרדים והאשכנזים, כולם כאחד עונים ואומרים שאין כאן היתר כלל, ובפרט לאור מה שנעשה בשנים האחרונות. והרחבתי בענין זה בכמה דוכתי, לא עת האסף.

ג. אכן העירני רבינו הגר"ד קוק שליט"א, כי הרמב"ם בפירוש המשניות שם כתב, דאין הלכה כרבי

בענין איסור הנאה בספיחין

ה. ואמר רבינו הגר"ד קוק שליט"א, דפשטות הסוגיא היא שאין איסור הנאה מספיחין, וכמ"ש בשער המלך (פ"ד משמטה ה"ב, ד"ה וידע) דריהטא דלישנא שאין בהם אלא איסור אכילה. אכן העיר רבינו דבירושלמי (פ"ט דשביעית ה"ה) מוכח דאסירי בהנאה, שהרי הוזכר שם דין ספיחין לענין תבן וקש שלא שייך בו אכילה כלל. וע' ב"מקדש דוד" (זרעים סי' נט אות ג) שהביא כמה ראיות לד' שעה"מ הנ"ל, והעיר מהירושלמי הנ"ל שמבואר לאיסורא, וכן הוא בתוס' תענית (ו ע"ב, ד"ה עד). ע"ש. ויתכן שמהרי"ט מסטמאר חייש לשיטת הירושלמי. ובכלל י"ל דאם כל מזונה מספיחין, א"כ הוי איסור עצמי ולא של הנאה, וכמ"ש לעיל משמיה דהמרחשת. וצ"ע.

ו. מה גם דמצינו להחזו"א זיע"א בכמה דוכתי (סי' ט ס"ק ד, ד"ה ר"מ, ושם סק"ו ד"ה שם, ושם סי' יג ס"ק טז ד"ה ויש, ושם סי' יד ס"ק ט ד"ה ובתשו'), שביאר דאע"פ שאין בספיחין איסור הנאה, מ"מ אסור לעשות בהם שימוש, כגון להריח בעשבי בושם דספיחין, וזריעת בצל של ספיחין, וכן האכלת ספיחין לבהמה, [אא"כ הלכה ואכלה מעצמה]. ע"ש שביאר כל הני מילי בהדיא. [וכ' הגר"נ קרליץ ב"חוט שני" (שביעית עמ' קס) דה"ה שיהיה אסור למכור ספיחין לנכרי].

חנינא בן אנטיגנוס. הרי לנו כחא דהיתרא גדול בשאלה שלפנינו, גם בלא הצד שמאכלה מן האיסור וההיתר. [וע' פרי חדש יו"ד (סי' ס סק"ד), שהרמב"ם בידו החזקה לא העלה על דל שפתיו ענין זה, כיון דפשיט"ל דלא כרחב"א, וע"ע ברמב"ם (פ"ג מאיסורי מזבח ה"ג), שפסק דבהמה שנתפטמה בכרשיני ע"ז, מותרת להקרבה, משום דנשתנו במעיה, והיינו גם באותו יום שאכלה. [וע"ש במרכבת המשנה]. וכד' הפר"ח הנ"ל, כ"כ החפץ חיים זיע"א ב"ליקוטי הלכות" (עין משפט, תמורה שם). וראה מש"כ באריכות בסוגיא זו ידידינו הג"ר אברהם דינין שליט"א בס' "נטעי הכרם" (עמ' מא - ס).

ד. והגר"מ שטרנבוך שליט"א בס' "שמטה כהלכתה" (עמ' כח בהערה) כ', שרבינו ה"וואל משה" מסטמאר זיע"א שאל מהרבה חכמים, מאי שנא חומרא דמחמירין בעוף שנתפטם ממאכלי חמץ, ואילו בבהמות שאכלו ספיחין לא חיישו לחלב שלהם. ושם כ' לחלק, דליכא איסור ספיחין רק כשהם בעין. ע"ש. והכונה מבוארת בפשיטות, דחמץ שיש בו איסור הנאה - שייך לאסור גם כשנשתנה, לא כן באיסור ספיחין שהוא מדבריהם, דלא אסרו אלא גוף הספיחין ותו לא. וכעין זה מטו משמיה דמרן הגרי"ז מבריסק זצ"ל.

והגרש"ז אוירבך זיע"א כ' ב"מעדני
ארץ" (בהוספות שבסוה"ס,
סי' ח אות יא), שיש סתירות בענין
איסור הנאה מספיחין, והכריע דהדבר
תלוי דאם מיירי בספיחין דקיימי
לאכילה, אז אין בהם איסוה"נ, אך
אוכלי בהמה או מיני צובעין, שפיר גזרו
בהם ספיחין גם לענין הנאה. עכ"ד.
וכ"ה ב"מנחת שלמה" (סי' נא). ע"ש.
וכיו"ב כ' מרן שר התורה ר' חיים
קניבסקי שליט"א בס' דרך אמונה (פ"ד
ה"ב בביאור ההלכה) בשם ריש"א
דגלותא זיע"א. וכמבואר כל זה בשפה
ברורה בס' הנחמד "משפטי ארץ"
(שביעית פט"ז ס"ג בהערה).

היזק רוחני גם במאכל איסור שנשתנה לגמרי

ז. ויתכן שלא היתה לו להגאון מהרי"ט
בעל "ויואל משה" מחשבה לאסור
זאת ממש מדינא, וקפידתו מצאה מקום
לנוח, משום דלא גרעה אכילת חלב
מבהמה שניזונית מספיחין, ממה
שמצינו בראשונים דאע"פ שחלב האם
שאכלה מאכל אסור, מותר לעולל היונק
ממנה, מ"מ יש בו טמטום. וכ"ה ביו"ד
(סי' פא). וע"ש בש"ך (ס"ק כה), וט"ז
(ס"ק יב). ופר"ח שם (ס"ק כה), ובתשו'
חת"ס (או"ח סי' פג). ונפק"מ גם
למינקת גויה, ע"ש בבית הלל (סק"ד)
ובתשו' בית דוד שאלוניקי (חיו"ד סי'
כא, ד"ח ע"ד). וראה מש"כ בס' "זכר
עשה" (סי' יד בהערה).

ח. שוב מצאתי סיוע לזה בס' "זכור
לדוד" (מהדורת תשע"ד, עמ' תכט),
שבשנת תשכ"י שהיתה שנת שמטה
הגיע האדמו"ר לא"י והביא עמו "חלב
מעוקר" מחו"ל, ורבים הפליאו על
חומרא זו ולא מצאו לה טעם, והגר"ד
פרנקל שטח השאלה לפני האדמו"ר
זיע"א, והוא השיבו שבאמת אין זו
חומרא הלכתית, אלא שהוא מחמיר
לעצמו עפ"י ד הגאון מהרא"ל מפלאצק
ב"קומץ המנחה" (פ' בהר), שיש
השפעה גדולה לרעה ע"י שלא שומרים
קדושת שביעית ואוכלים פירות שנעבד
בהם איסור, כי מה שהאדם אוכל נהפך
לדם בקרבו, וגם כשאוכל בשר בהמה
שאכלה איסור, מיגרר גריר איסורא
בגופה וגורם נזק, ובזה ביאר מה שקרה
לעם ישראל בזמן בית ראשון שהגיעו
להיות עובדי ע"ז. [והרד"פ העביר
דברים אלו לרבינו החזו"א זיע"א].
ועמש"כ בזה בס' "ויסע אברהם" (עמוד
ע) מהגרא"ד אוירבך זצ"ל בשם הגרי"ש
כהנמן מפוניבז'. וכן אמר לי כעת
הגרש"י הירש שליט"א [חבר בד"צ
העדה החרדית] שהרב מסטמאר לעצמו
החמיר.

העברת טבע רע ע"י אדם ובהמה

ט. אכן יש לדון אם יש ראייה ממה
שמצינו בחי' הריטב"א (ע"ז כו
ע"א, ד"ה ונכרית) בדין מינקת גויה,
שיש בזה ריעותא מחמת מאכלות
אסורות שאוכלת, [מלבד טבע רע שיש
בגויים, אפי' תאכל רק אוכל כשר],

שיש גנות בחלב שלה, כיון שיש בה "דעת", ומאכלות אסורים שבה חשיבי טפי ממאכלות של בהמה שכל כולה אינו אלא "חומר" בעלמא, ובמצב שכולו חומר, תו אין לנו לומר שיהיה כח "טמטום" כאשר הוא משתנה, לא כן כשמדובר ב"גברא" דאית ביה דעת, שהכח השלילי יכול להמשיך גם בהשתנות החומר, וכההיא דקידושין (ז ע"א) באומר לה "חציך מקודשת לי" דאינה מקודשת, ולא דמי לאומר רגלה של זו עולה דפשטה קדושה בכולה, משום דבהמה אין בה דעת, משא"כ אשה שיש בה דעת, וממילא היא סיבה לעכב הקידושין בכולה. ע"ש.

עובדא דמרן הגרי"ז והרבי מסטמאר

יא. והגרש"י הירש שליט"א [רב דק"ק סטמאר בירושלם, וחבר בד"צ העדה"ח] הראני מה שכתב בס' "בית אב" (סי' עו), ולחביבות הענין הנני מעתיק לשונו וז"ל, מדי דברי בזה, אזכיר מעשה שהיה בשנת השביעית תשי"ב בירושלים ת"ו, אשר אספקת אוכלים נקיים מחשש שביעית - לא היה מסודר אז, והיה עיקר מאכלם של שומרי שביעית חלב ותוצרת חלב, ואילו כל צמח וירק לא בא אל פיהם, והיו רבים שחלו ונחלשו מחמת זה, וכשבא לביקור כ"ק האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל, פסק לרבים שמאכלי חלב ג"כ אסורים, שהבהמות היו אוכלים ספיחים מהמצוי להם, וחרדה העיר.

דה"ה גם לענין איסור העובר דרך בהמה ונהפך בגופה לחלב, דשמא דוקא באדם שמענו חומרא הנ"ל ולא בבהמה.

והגרא"ח נאה בס' "קצות השלחן" (ח"ט עמ' יא, יב) העיר, דלכאור' יש להחמיר שלא לשתות מחלב בהמה שאכלה איסור, עכ"פ ביממה הסמוכה לאכילתה, משום נזק הנפש, אכן לא מצינו אזהרה כזו בשום דוכתא, וביאר דדוקא תינוק היונק יש לו שיירי טעם בחלב אמו לפי מה שאכלה, לא כן בחלב בהמה דל"ש שינוי בטעם והכל אחד, ולכן אי"צ להחמיר בזה כלל.

י. ולפע"ד יש לדון ע"ד הקצוה"ש, דאי מטעם סגולי אתינן עלה, לא איכפ"ל בטעמן וממשן של המאכלים, וכל שאנו יודעים דשורש מאכל זה נחצב ממקום איסור, אכן יש לומר שיש בו ריעותא. ושוב הראני רב אחא"י כמהר"ר יוסף חיים אוהב ציון שליט"א שכן השיב שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א לשואלו (דברי שיח פ' קרח) אודות בהמה שאוכלת ספיחין שיש בחלב שלה סכנת טמטום הלב, וכתב עוד, שאפי' אוכלת מעט ספיחין ורוב תזונתה ממים, מ"מ יש בזה טמטום הלב, ושזה שורש ריבוי בעיית הנשירה בדורינו. עכ"ד.

וכשהצעת שאלה זו בפני מורי אור העולם הגר"ד קוק שליט"א, אמר לי שלדעתו יש צדק בדברי הקצות השלחן, כי שאני גויה שאוכלת מאכלות אסורים דכ' קמאי

(פ"ב סק"ז) בנושא זה, וכ' שיש לפלפל בדבריו. ע"ש.

סיוע בידי עוברי עבירה

יב. ואמנם יש בקניית חלב מחברה שמאכילה את הפרות ספיחין, משום סיוע בידי עוברי עבירה, ובודאי שיש להמנע מזה. וכמ"ש הרה"ג רבי עמנואל טולידאנו שליט"א בס' "עטה אור" (שביעית, עמ' יח בהערה). וידוע שהספר "עטה אור" יצא לאור עולם בשנת השמטה תשל"ג, בעקבות בקשתו ועידודו של מרן הסטייפלר זיע"א, וראה מכתבו של הגר"ח ק הניצב בראש הספר הנ"ל. וידי"נ הגר"א"ש שטיינמן שליט"א בס' "שיח השמטה" (עמ' רפו), הביא מכתב מזקניו מרנן ורבנן הגר"ח קניבסקי והגר"א"ל שטיינמן, מחודש אייר ערב שביעית תשע"ד, שיש לקנות רק ממוצרי חלב שבאו ממרעה צאן שאוכלים מתבואה שלא נזרעה בשביעית, ובזה ימנעו חילול שביעית בפרהסיא ו"חשש" סיוע בידי עוברי עבירה. ע"כ.

יג. ושאלתי ממורי הגר"ד קוק שליט"א האם בתורת "יחיד" אני מצווה שלא לרכוש ממוצרי חלב הללו, והשיב דכיון דאין שום סיוע ביחיד הקונה, וכל המחאה שלא לסייע שייכת רק אם כל הציבור לא יקנה, נמצא אם כן שאין איסור על היחיד לקנות ממוצרי חלב הללו. ושוב העיר דרבנים מפורסמים

ובאותו ערב כשביקרתי אצל מרן הגר"ז זצ"ל מבריסק כדרכי, ראיתיו מיצר ודואג על הדבר, כי חשש לבריאות בני העיר, ואם כי הוא עצמו וב"ב לא בא מאכל חלב לפיהם, ואמר, שרצונו לעיין בסוגיא ההיא, ולמד אז עמי סימן ס בשו"ע יו"ד ובש"ך שם בעיון רב, כי המציאות היה שסודר ע"י הבר"צ שעיקר סעודת הבהמות פ"א ביום היה היתר, רק זולת זה אכלו ספיחים המזדמנים, ונו"נ בכל השיטות בנדון זוז"ג באיסור אכילה שאין בו איסור"נ, דעת המתירים והאוסרים וגם דעת הפלתי, ויגע ועמל למצוא סמך היתר לבני העיר, וכעבור חצות הלילה בירר ההיתר, דשביעית דרבנן, ואינו איסור הנאה, ובצירוף דעת הש"ך שלא כהרמ"א.

וצוה לי להגיד בחוצות, כי פסק שמותר לאכול מאכלי חלב, ולפרסם הדבר בשמו, אע"פ שלעולם היה נמנע בירושלים לפסוק לרבים, כאן יצא מגדרו מחשש פקוח נפש, וכן עשיתי וכל מי שפגשתי ספרתי לו. ולמחרת כשהאדמו"ר מסאטמאר זצ"ל בא להתפלל בביהמ"ד, ונודע לו הכרעת מרן זצ"ל, מיד ציוה להכריז בנוכחותו כי הוא חוזר בו ומצטרף להיתר, ושקטה העיר. ראו כמה גדולים צדיקי אמת, מי יתן לנו תמורתם. עכ"ל. והועתק כל זה גם בס' מנחת ירושלים (ח"א עמ' קטז). ושם ציין לס' "שמטה כהלכתה" הנ"ל

כגון "מועצת גדולי התורה" צריכים
לצאת בקריאת קדש לכל הקהל שלא
יקנו ממוצרים אלו, ואז יהיה החיוב על
כל יחיד ויחיד. וק"ל. ויתכן מעתה שגם
על זה היתה פליאת האדמו"ר מסטמאר,
למה כל גדולי ישראל לא מתאספים יחד
בקריאת קדש למנוע הציבור מלסייע
לעסק הנ"ל.
בברכה רבה
יקותיאל דטבריה

הגאון רבי משה חליוה שליט"א

מח"ס ענפי משה וש"א"ס

תשובות בעניני שביעית

אם מותר לעשות "ויטמינים" מפירות שביעית

כבוד ידידנו הרה"ג החו"ב צנא מלא ספרא כש"ת רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א בעמח"ס גם אני אודך וש"א"ס, שלוי וברכה וכט"ס,

בדבר שאלתו אם מותר לעשות "ויטמינים" מפירות שביעית הראויים למאכל אדם.

כתב הרמב"ם הל' שמיטה ויובל (פ"ה הי"א) כלל גדול אמרו בפירות שביעית כל שהוא מיוחד למאכל אדם כגון חיטים ותאנים וענבים וכיוצא בהן אין עושין ממנו מלוגמא או רטיה וכיוצא בה ואפילו לאדם שנאמר והיתה שבת הארץ לכם לאכלה כל שהוא מיוחד לכם יהיה לאכלה ולא לרפואה וכל שאינו מיוחד למאכל אדם כגון קוצים ודרדרין הרכים עושין מהן מלוגמא לאדם אבל לא לבהמה, עכ"ל וע"ש בכ"ד, ועי' סוגי' דסוכה (דף מ' ע"א), ודוק.

ובדרך אמונה למו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א (שם, ס"ק ע"ז ד"ה וכיוצא בו) כתב אדברי הר"מ וז"ל כל מיני רפואות דכיון שאינו דבר

השוה לכל נפש הוי הפסד אבל מותר לכבוש מיני בשמים שכובשין לריח אע"ג שאין דרך לעשותן אלא העשירים מ"מ מקרי שוה לכל נפש אלא שאין להם אבל מלוגמא אין ראוי אלא לחולה, עכ"ל.

ולאמור יש להסתפק בהא דהגם דאסור ליעבד רפואה מפירות שביעית מ"מ צ"ע גבי ויטמינים דאינם מיועדים דוקא לחולים ואנשים בריאים רבים לוקחין אותן הן לחזק מזגם והן שלא יחלו וכדומה וא"כ היה מקום להתיר בזה.

איברא דאיכא לדחויי מהא דכ' הר"מ ז"ל בהל' שמו"י (פ"ה ה"ג) ולא ישנה פירות מבריינתן כדרך שאינו משנה בתרומה ומע"ש דבר שדרכו ליאכל חי לא יאכלנו מבושל ודבר שדרכו ליאכל מבושל אין אוכלין אותו חי, עכ"ל. ופי' בדרך אמונה (שם, ס"ק ט') דמקרי הפסד ובקרא כתיב לאכלה ולא להפסד ע"ש. והכא ודאי משנה הפרי מדרך אכילתו ואסור.

שוב מצאתי בעזה"י בספר הלכות שביעית להגאון הצדיק רבי בנימין יהושע זילבר זצוק"ל (חלק

ראשון, סימן ה', כסא דוד ס"ק פ"א) דכ' וז"ל ואסור לעשות מאוכלי אדם ויטמינים [סממנים לחזק הבריות] ואפילו במקום שרגילים הבריות בהם אבל מאוכלי בהמה יש להתיר כשאין בהם איסור ספיחין ויש לנהוג בהם ק"ש ורפואות שאינן ראויים למאכל אדם ובהמה נפקע מהם ק"ש, עכ"ל.

ובביאור הלכה (שם) האריך טובא בהא ובתו"ד כ' וז"ל לפיכך נראה דמאוכלי אדם אסור לעשות ויטמינים משום דמשני מברית דא"א באופן אחר וזה אסור אפילו אם נאמר דויטמינים הוי מאכל בריאים, אבל באמת מבואר במ"ב סימן שכ"ח ס"ק ק"כ דלחזק מזגו הוי רפואה ואסור אפילו לבריא ומסתמא גם כהיום שיש מקומות שרגילין בזה הרבה בנ"א בריאין וא"כ אסור משום רפואה אבל באוכלי בהמה מותר אפילו אם יצטרך לבשל כאשר נתבאר, עכ"ל. וע"ש, ועי' נמי בספרו ברית עולם הל' שביעית (פרק ה', ס"ק פ"ג) דכ' בתו"ד דויטמינים לא מקרי שוה לכל נפש, ע"ש היטב. וע"ע בספר פירות שביעית להגאון רבי צבי כהן שליט"א (מהדורת תשס"ח לפ"ק, פרק כ"ג ס"ק רנ"ב) דכ' דאין להפיק ויטמינים מפירות שביעית הראויין למאכל אדם ואפי' אם בריאים משתמשים בהם לפי דאי"ז שימוש לכל נפש, ע"ש. והתם ציין לס' כרם ציון (שביעית, הלכות פסוקות פי"ג סי"ז

עמוד נ"ה) ולספרי הגרבי"ז זצוק"ל דמיינתין ע"ש והוא כדהעלנו בעזה"י.

ויש מקום לדון בכל זה ממ"ש בספר משפטי ארץ (מהדו' תשע"ב לפ"ק פי"ד הערה י"ט) לצדד דצמחים המשמשים בריאים לחיזוק בריאותם י"ל דקדושין בקדו"ש ודכן נמי יל"ע בהא ממ"ש בספר אוצר יסודי שביעית להרה"ג רי"י דיקמן שליט"א (עמוד ת"ע ואילך), ואכמ"ל.

אם יש ענין לברך על אתרוג של שביעית

כבוד ידידנו הרה"ג החו"ב צנא מלא ספרא כש"ת רבי גמליאל הכהן רבינובין שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס, שלו' וברכה וכט"ס,

בדבר שאלתו אם יש ענין לברך על אתרוג של שביעית, הנני מציין לו מה דמצאתי דכ' בזה בקונטרס ארבעה מינים להגה"צ רבי בנימין יהושע זילבר זצוק"ל (הנדפס בסוף ספרו הלכות שביעית פרק ג', ס"ק ט"ו) וז"ל מצוה להדר אחרי אתרוג ולולב של ארץ ישראל ושיש עליהם קדושת שביעית [והנקנה מנכרי בכלל זה שהעיקר אצלינו שפירות של נכרים יש עליהם קד"ש] (=א"ה לא באתי ליכנס בכאן להאי סוגי' דפ"נ רק העתקתי בזה לשונו) דהואיל ואתעביד ב' מצוה חדא לתעביד ב' מצוה אחריתי, וגם משום ישוב א"י (רידב"ז) [פ"ה אות א' דף נ"ט

ע"ב] ויש מי שאומר שיש להדר אחרי אתרוג שאין עליו קד"ש מפני חשש הפסד ע"י משמוש הידיים (מובא בציץ הקדש ובס' השמיטה) ואינו הלכה כן (עי' סי' ה' סעיף ח' בביה"ל), עכ"ל. וע"ש בספרו (ח"א, עמוד קס"ה) דהרחיב בהא, ועי' בספר נטעי גבריאל (הלכות ארבעה מינים, פרק ס"ב סק"ז ובהערה (שם, ס"ק ט"ו) מיייתי דכהרידב"ז ז"ל כ' בהר המור (שביעית, עמוד ע"ט) משמי' דהאדר"ת ז"ל, ע"ש. ועי' בספר משפטי ארץ (מהדו' תשע"ב לפ"ק פכ"א סעיף ט"ו) דכ' "מותר ליטול אתרוג של שביעית למצות ד' מינים למרות שקליפתו מתקלקלת ע"י מישוש הידיים", עכ"ל. וע"ש מה דצינו בזה. אלא דלא הזכירו להסברא דאף י"א דיש בזה ענין משום הואיל ואתעביד וכו' וישוב א"י, וצ"ב. ועי' בספר פירות שביעית להגר"צ כהן שליט"א (מהדו' תשס"ח לפ"ק, פרק כ"ב ס"ק כ"ד וכ"ה ובהערות שם) ועכ"פ מכל הלין מבואר די"א דיש ענין בזה ועמ"ש בזה מו"ר הגה"צ רבי יוסף ליברמן שליט"א בספרו משנת יוסף (ח"ג – עמוד קס"ב) ובשו"ת משנ"י (חלק א', סימן ל"א), ע"ש, וע"ע בספר ארבעת המינים השלם מ"ש בזה בכ"מ, ואכמ"ל.

ויש לדון להחוששין בזה למשמוש הידיים והפסד וכיוצא בזה אם עכ"פ יודו דעכ"פ יש ענין לברך עליו

דלפום פשטי' החזקת אתרוג לרגע א' לא מקרי דמפסיד ע"י משמוש דאוחזו ומניחו תיכף ומיד (ואטו לשיטתם אסור לבחון טיב אתרוג כשבא לקנותו ואף לאכילה מדמזיקו וכיו"ב ואף דיש לחלק מ"מ נראה דכוונתם לחוש בו כשמשמש באתרוג למצוותו כל ימי החג דבזה שפיר יש לחוש אבל עכ"פ לברך עליו ולהניחו ולהמשיך בנטילת אתרוג אחר לית לן בה וצריך עיון, אמנם כאמור עיקר לדינא דליכא למיחש ואדרבה י"א דיש ענין בזה.

אם יש דין קדימה לברך על פירות שביעית

כבוד ידידנו הרה"ג הרריף ובקי כש"ת רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס יקרים, שלוי וברכה וכוט"ס,

מכתבו קבלתי ודבר בעתו מה טוב וע"ד שאלתו אם יש לפניו פירות שביעית ופירות רגילים שברכתם שווה אם יש לו להקדים לברך על הפירות שביעית מקודם הפירות הרגילים.

נ"ל דאם הפירות דהשביעית חביבין עליו יברך עליהם מדינא דחביב (עי' שו"ע או"ח סימן רי"א) והגם דחביבות זו לצד הרוחניות בפרי מ"מ כיון דחביב הוא אצלו יברך עליו. אך אם אין לפירות שביעית חביבות אצלו מסתבר דא"צ להקדימם.

ובחופשי בספרי דרבנן מצאתי ראי' לדברינו ממ"ש בספר חשוּקֵי חמד להגר"י זילברשטיין שליט"א עמ"ס ברכות (ל"ט, א' עמוד רל"ח) דכ' וז"ל שמעתי פעם ממו"ח מרן הגר"ש אלישיב [שליט"א] זצוק"ל שאדם שיש לו שתי חתיכות חלה ואחת מהם היא של שיריים של צדיק והיא חביבה עליו יברך עליה אע"פ שטעמה שוה לשניה בכל זאת מאחר והיא חביבה עליו מאיזה טעם שיהיה יברך עליה, עכ"ל (וע"ש דדן דחלה שיש לה חביבות רוחנית אצלו ונהנה הימנה טפי מחלה אחרת הטעימה טפי בטעמה דמסתבר דאזלינן בתר החביבות הרוחנית אם היא עדיפה לו, ע"ש), וה"נ י"ל בדידן, ודוק.

אי שרי ליתן פירות שביעית למחלל שבת או שדינו כעכו"ם

כבוד ידידנו הרה"ג החו"ב צנא מלא ספרא כש"ת רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א בעמח"ס גם אני אודך וש"א"ס, שלו' וברכה וכט"ס,

במאי דשאל קמן בזה"ל האם מותר לתת פירות שביעית למחלל שבת או שדינו כעכו"ם, ע"כ.

הנה בעיקר הא דאין ליתן פ"ש לעכו"ם כתב הר"מ ז"ל בהל' שמיטה ויובל (פ"ה הי"ג) וז"ל פירות שביעית אין מוציאין אותן מהארץ לחוצה לארץ ואפילו לסוריא ואין מאכילין אותן לעכו"ם וכו'. וכתב עלה בדרך אמונה

(שם, ס"ק צ"ט ד"ה ואין מאכילין וכו') וז"ל דדרשי' בתו"כ לכם לאכלה ולא לגוים וקרא אסמכתא בעלמא והאיסור להאכיל לגוים הוא מדרבנן כיון שאין הגוי נוהג בהן קדו"ש וכן אין מוכרין לגוי מה"ט ואפי' כל שהוא וכן לכותי דהוי כעין הפסד ולא הקילו אלא במיסב על שלחנו של ישראל בסמוך ע"כ, וע"ש בשעה"צ. והנה בנידון דקמן גבי מחלל שבת כבר האריכו קמאי ובתראי הלא בספרתם ועיין מאי דכתבנו בעניותין בספרנו ענפי משה הל' מאכלי עכו"ם (סימן ג') באורך מזה ע"ש היטב. ומקורב י"ל ספר חסד לאברהם בהל' ערובין והתם (עמוד תרל"ג) האריך בהא טובא ויל"ד בכל דבריו. ופשיטא דההכרעה בזה מסורה ביד גדולי ההוראה. ולמעשה לא פסיקא לן מילתא בהך שמעתתא וצריך עיון לדינא הגם דבפשיטות ה' נראה מסברא לפימ"ש הד"א דמייתנין דה"נ במחלל שבת, ושו"מ בספר משפטי ארץ (מהדו' תשע"ב לפ"ק פי"ט ס"ק ח' ובהערות דשם) דנסתפקו אי הא דאמרו בתוספתא (פ"ו הי"א) דאין מוכרין פ"ש לחשוד על השביעית אלא מזון ג"ס בד"א בדבר המתקיים אבל בדבר שאין מתקיים אפי' מאה סעודות מותר אם זהו גם במומר, ע"ש. וצריך עיון. [ובענין שמיטת כספים בישראל מומר עמ"ש בזה הגרש"א שטרן שליט"א בספרו שמיטת כספים כהלכתה (פ"ד ס"ק י"ח ואילך), ע"ש].

מכירת פירות אוצר בי"ד לשאינם שומרי תורה ומצוות

כבוד ידידנו הרה"ג החו"ב צנא מלא ספרא
כש"ת רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א
בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס,
שלו' וברכה וכט"ס,

בדבר שאלתו אם ראוי למכור פירות
אוצר בי"ד לחילוניים כדי
שיהיה להם הכשר טוב או דמכשילם
שלא ישמרו בזה קדושת שביעית – כבר
כתבתי לו בפ"א דהרבה יש לדון בדיון
חילונים כהאידנא וכדהארכנו בספרנו
ענפי משה הל' מאכלי עכו"ם (סימן ג')
ומשם תדרשנו. ואי נימא דלא הוה בגדר
מומר הרבה יש לדון בזה ממ"ש
בתוספתא שביעית (פ"ו י"א) דאין
מוכרין פ"ש לחשוד על השביעית אלא
מזון ג"ס בד"א בדבר המתקיים אבל
בדבר שאינו מתקיים אפי' מאה סעודות
שרי, ע"ש. ועיין מאי דכ' בזה בספר
חוט שני למרן הגר"נ קרליץ שליט"א
(ח"ב, עמוד שנו', ושם עמוד ש"פ)
ע"ש היטב, ועי' בדרך אמונה הל'
שמיטה ויובל (פ"ח הי"ד, בד"א ס"ק
קי"ז) מ"ש דהא חיישינן שמא לא יזהר
בהפסד או דישנה מדרך אכילתן דזה לא
שכיחא ועיקר החשש משום אוצרי
שביעית, ועי' היטב בחזון איש (סי' י"ב

סקי"ז) – ולפי"ז שפיר י"ל בדבר
המתקיים שרי ליתן להו מזון ג"ס ובדבר
שאי"מ אף מאה סעודות שרי ליתן להו,
כנלפע"ד.

ועי' בקובץ תשובות למרן רשכבה"ג
הגרי"ש אלישיב זצוק"ל (ח"ב סי'
קפ"ג סק"ז) דשאל הגר"א שלזינגר
שליט"א למרן זצוק"ל אם אפשר ליתן
פירות דאיכא בהו קדו"ש למי שידוע
לנו שלא ישמור אקדושתן והשיבו מרן
זצוק"ל בזה"ל "מותר למכור פירות
שביעית לעם הארץ פירות המתקיימים
מזון ג' סעודות", עכ"ל, ודוק.

ואעיקרא דמילתא אי שרי לעבור
אאיסורא זוטא בכדי שלא
יעבור רעהו באיסורא רבא עיין מאי
דכתב בהא ידידנו הרה"ג רי"א הכהן
אדלר שליט"א בספרו לפני עור (סימן
כ') באורך עצום מספרו דרבנן, ומשם
בארה. ומיהו כל מאי דכתיבנא הוא
בפ"ש גופייהו אולם דמי שביעית אין
למסור לע"ה ואפי' כ"ש כדכתב הר"מ
ז"ל (שם, ה"י) וע"ש בד"א ובחו"ש
דצינו לעיל מ"ש בזה, ואכמ"ל.

ועיין נמי בספר אוצר יסודי שביעית
(עמוד תקנ"א) מאי דהאריך
בענין מסירת דמי שביעית לעם הארץ
והמסתעף ע"ש היטב.

גזל מרעהו פירות שביעית אם יכול להחזיר לו פירות רגילים

כבוד ידידנו הרה"ג החו"ב צנא מלא ספרא כש"ת רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א בעמח"ס גם אני אודך וש"ס, שלו וברכה וכט"ס,

מכתבו קבלתי ובדבר שאלתו שאלת חכם באדם שגזל מרעהו פירות שביעית וחפץ להחזיר גזילתו וליתן פירות רגילים שאינן קדושים בקדו"ש לנגזל תחת הפירות שביעית דגזל דא עקא דהנגזל טוען דיש לו ענין מיוחד באכילת פירות שביעית אם יש צדק בטענתו.

הנה כמדו' כוונתו בשאלתא דא לדון אי מצי הנגזל למיטען דס"ל כהאחרונים דביארו בכוונת הרמב"ן ז"ל (בשכחת העשין, מ"ע ג') דיש מצוה באכילת פירות שביעית, ובמילא חשיב דהפסידו הגזול עשיית מצוה ועכ"פ מצוה קיומית.

אחר עיון רב בזה נלפע"ד דלא מצי הנגזל למיטען הכי דהא רוב ככל הפוסקים סבירא להו לדינא דאין מצוה באכילת פירות שביעית ובמילא ל"ש דיאמר דקים לי' כדעת יחיד נגד רוח"פ. ועי' בערוה"ש חו"מ (כ"ה, י"ג) דכ' וז"ל אם יכול בע"ד לומר קים לי כפוסק זה, רבו בזה הדיעות והפרטים, ואין יסוד נכון לסמוך בזה לכן לא הארכנו

בזה. אבל זה ודאי דאין לומר קים לי כפוסק יחיד נגד רבים וגם בדיעה שלא הובאה ברבותינו בעלי הש"ע אין לומר קים לי [או"ת] וגם זה כלל גדול הוא שהבע"ד בעצמו אין ביכולתו לומר קים לי אלא בזמן שאיזה חכם מובהק יסכים עמו דאל"כ לא שבקת חיי לכל דין ומעולם לא יצא הדין לאורה, עכ"ל.

ומן האמור נלפע"ד דאף אין מקום לדון בהא אם חייב הגזולן בעשרה זהובים מדינא דחוטף מצוה לחבירו (עי' ב"ק דף צ"א ע"ב ובספרנו ענפי משה עמ"ס יבמות בסופו הארכנו בזה ע"ש). דהמוציא מחברו עליו הראי' והגזולן מקרי מוחזק וע"כ מקיים הגזולן השבת הגזילה אף בפירות רגילים.

והא דדנו הפוסקים בגזל אתרוג מהודר מחבירו אי מצי פטר נפשי' באתרוג כשר שאינו מהודר ואיפלגו בהא (עי' פת"ש חו"מ (שמ"ח, ו') ובספר פתחי חושן הל' גניבה ואונאה (פ"ה סעיף כ"א, ס"ק נ"ג) וע"ע בכרם יוסף עמ"ס ב"ק (ע"ח, ב') מאי דהאריכו בזה) התם שאני דהא לכו"ע הפסידו מצוה דלכו"ע יותר מהודרת ולית מאן דפליג אהא רק דנחלקו אם מחויב להחזיר לו גם להחזיר דגזל או רק לעיקר המצוה משא"כ בנד"ד דלרוה"פ אין מצוה באכילת פ"ש במילא ל"ש לחייבו בזה. כנלפע"ד הענייה, וח"ו לסמוך על דברינו להלכה למעשה כאשר כתבתי בדוכתין סגיאין.

בענין קציצת צמחי נענע בשביעית ואי שרי לקצוץ בשביעית קוצים הגדלים בחצר ומפריעים לכביסה

כבוד ידידנו הרה"ג החו"ב צנא מלא ספרא
כש"ת רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א
בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס,
שלו' וברכה וכט"ס,

הנני מצרף בזה למע"כ נ"י איזה
חידושין דאורייתא בעניני
שביעית מהרשום עמדי.

נשאלתי ממוכר סידקית מהעיר נתיבות
יע"א דאית לי' בחצירו צמחי
נענע למכביר ומידי פעם בפעם דרכו
לקוצצן ולזרקן אם מותר לו עשות כן
בשנת השבע ובו בפרק השיבותיו
דנלפע"ד דמותר לו לקוצצן באופן
דמינכר דאין כוונתו לתיקון הקרקע
והיינו שלא יקצור עד הסוף רק ישאיר
מעט גדל ע"פ הקרקע – ותמכתי יתדותי
עפיש"כ בספר עמודי ארץ (מהדור'
תשס"ח לפ"ק, פ"ד סק"י) משמי' דמרן
הגר"נ קרליץ שליט"א דחצר שאינה
עומדת לזריעה ועלו בה עשבים ורוצה
לעקן כדי שתהי' החצר נקיה מותר
לרסס בחומר הדברה או לשורפן דכה"ג
אינו נראה כמתקן השדה ודכן מותר לו
לקצרן באופן דניכר שאין כוונתו לתיקון
הקרקע וכגון שלא יקצור עד הסוף אלא
יניח מעט ע"פ הקרקע ע"ש היטב – עוד

נומיתי לו דאין לזרוק הנענע דקוצץ
מדנוהג בה קדו"ש כמ"ש הר"מ ז"ל הל'
שמיטה (ה' כ"ב) וע"ש בד"א.

ועיין עוד בשו"ת משנת יוסף למו"ר
הגאון הגדול ציס"ע רבי יוסף
ליברמן שליט"א (ח"ג, סימן ט"ז) מאי
דהאריך טובא בענין חיסול עשבי בר
מחצירות ושטחים ריקים, ע"ש. ועיין
נמי בס' דרך אמונה (הל' שמיטה פ"א,
ד"א ס"ק נ') דכ' וז"ל אבל אם מצוי
נחשים בחצירו ורוצה לשרוף הקוצים
שעלו שם כדי שלא יבואו הנחשים שם
מותר, ע"כ. ובציון ההלכה (שם, ס"ק
צ"ה) כ' וז"ל כן הורה מרן ז"ל ומצאנו
מכתב מכ"י מרן ז"ל (נדפס בס' משפטי
ארץ) וז"ל עישוב [ר"ל קציצת העשבים]
בשביל הנחשים במקומות שאין
האילנות צריכין להאי עישוב וכגון
שהמקום רחוק מהאילנות וכל העישוב
הוא רק בשביל שלא יתאספו נחשים
אפשר להתיר וכשאין המקום ההוא
עומד לזריעה, עכ"ל. ועי' בס' ארחות
רבינו ח"ב עמוד שנ"ז שנ"ח וכו' בס'
תה"ש בשם מו"ח שליט"א אסור לנכש
עשבי בר מהגינה אבל אם כוונתו הוא
רק לייפות את הגינה או למנוע שריפות
וכדומה ואין כוונתו לתועלת הצמחים
מותר לכסות העשבי בר ביריעת
פלסטיק אטומה כדי לחונקן עכ"ל,
וע"ש. – ולכאו' ה"נ כהאידנא דמצויין
חולדות עכברים וקיפודים ודומיהן

שדרכן להזיק ונחבאין בצמחיה עבותה
דיש להתיר העישוב. [מיהו יש לעיין
בהא ממ"ש בספר אור לציון (פ"ב ס"ק
י"ג), ע"ש].

ואח"כ השיבני דלחתוך מה שמפריע
מותר אבל לעקור אסור.

אם מותר לתלות אתרוג דשביעית לנוי סוכה ובענין תליית פרחי שביעית בבית לחג השבועות

כבוד ידידנו הרה"ג החו"ב צנא מלא ספרא
כש"ת רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א
בעמח"ס גם אני אודך וש"ס,
שלו וברכה וכת"ס,

בדבר השאלה אי שרי לתלות אתרוגים
ושאר פירות שביעית לנוי סוכה
עיין בשו"ת להורות נתן למרן הגר"נ
געשטעטנר זצוק"ל (חלק ג', סימן ל"ו)
דהאריך לדון בזה ופלפל מהא דאי'
בשו"ע (או"ח, תרל"ח ב') דאוכלין
ומשקין דתלאן בסוכה כדי לנאותה
אסור להסתפק מהם כל שמונה –
ולפי"ז הא אמרה תורה "לאכלה" ואיהו
מפקיען באותו זמן מכלל מצות אכילה
– והאריך בזה מכ"מ וכתב לדחויי
דליכא איסור לאפקועי לפירות שביעית
מאכילה כל שאינו אוסרו לשעה ע"ש
בראייתו ותו העיר בהא ממ"ש בחת"ס
(או"ח, סי' פק"ד) באתרוג דתלאו
בסוכה לנוי וביו"ט בא מאן דלית לי'
אתרוג לברך עליו דמותר ליטול את
האתרוג למצוה ואין לומר דאין בו היתר
אכילה דשפיר שרי באכילה לצורך
מצוה וכגון באם יזדמן לו שאין לו מה
לאכול ביו"ט כלל כי אם אתרוג זה

ובעמדינו בהאי ענינא הנה משכבר
הימים נסתפקתי בהיכא
דאיכא קוצים בחצר המפריעים לכביסה
אם יש מקום להתיר לנכשם, וזכיתי
לשאול זה מקמיה רב האי גאון וצדיק
מרן הגאון הגדול רבי מנשה קליין
זצוקללה"ה הגאב"ד דאוונגוואר
ובעמח"ס שו"ת משנה הלכות וש"ס
ואחר דהרהר בהא מעט השיבני בפ"ק
"לכאורה יש". (=והיינו דלכאו' יש
מקום להתיר בזה) וכשדברתי בהא עם
מו"ר מרן רשכבה"ג הגראי"ל שטינמן
שליט"א אמר לי דמשמע שמותר, אמנם
הוסיף מו"ר מרן הגראי"ל שליט"א
וסיפר לי דפ"א (בשביעית) גזמו בחצרו
דהחזו"א ז"ל קוצים שהפריעו, וצעק על
זה רבי יוסף דינקלס (=הגר"י דינקלס
זלה"ה מגאוני קמאי בעמח"ס דעת יוסף
על סדר טהרות וש"ס מופלאים, הי'
תלמידו המובהק דהגרי"י רבינוביץ
זצוק"ל מפוניבז'). וכמדו' דבסו"ד אמר
מו"ר מרן הגראי"ל שליט"א דמותר לפי
דאינו צריך לזה. וכעיי"ז אמר לי מו"ר
מרן הגאון הגדול רבי יהודה שפירא
זצוקללה"ה דמותר לחתוך הקוצים ואין
בזה שום בעיה ובפרט דאי"ז משביח
הקרקע. ברם מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי
שליט"א אמר לי מתחילה דזה שאלה

שמותר. וכן הורה הגרי"ש אלישיב (שליט"א) זצוק"ל אמנם אם הם מתקלקלים מהשמש אסור, עכ"ל.

וכראותי דבריהם נשתוממתי טובא דעשאוהו להלהורות נתן בר פלוגתי דמרן הגריש"א זצוק"ל, והלא לא כן הוא. דהא אף איהו התיר זה, וביותר הטעם דכ' במשפטי ארץ לדחויי להלהו"נ כמדו' דהם הם דבריו דכל היכא דאוסר להפ"ש לפי שעה ושוב יחזור להתירו תו ליכא איסורא וכאשר יחזה המעיין בדברות קדשו וכדמייתנין לעיל מיני'.

ודע דכה"ג נסתפקתי אי שרי לקטוף פרחים בערב שבועות דשנת השביעית לתלותן בבית כנהוג ושאלתי זה מקמי' הגאון הגדול רבי פנחס שרייבר זצוק"ל הגאב"ד דאשדוד והשביני דאם אין בהם ריח מותר והוסיף דהוי כמו סכך (=ע"י בס' משפטי ארץ הנ"ל (פרק ה', ס"ק י"ח) מ"ש בזה). וממילא אם מדיף ריח אסור ובלאו"ה שרי, עכ"ד. ודוק בזה, ועיין נמי בספר דיני שביעית (י"ט, ח' ול"ב, ב') ע"ש היטב – וע"ע מ"ש הג"ר אלימלך קורנפלד שליט"א רב קהלת הגר"א ברמת בית שמש בספר הלכתא מבי דינא (שביעית, עמוד קי"ג ואילך) באורך גבי קדו"ש במיני בשמים פרחים וקטף, ע"ש.

דמותר לאכלו אע"פ שהוקצה למצוותו דליכא בזה ביזוי מצוה וע"ש בכ"ד וסוף דבר העלה לדינא וז"ל ולדינא נלע"ד דמותר לתלות פירות שביעית לנוי סוכה – והרי עיטור הסוכה בפירות מקורו בגמרא (ביצה ל':) סככה כהלכתה וכו' ותלה בה אגוזים שקדים אפרסקים ורימונים ופרכילי ענבים וכו' ובלבד שלא יתחוב בו מחט כדי שלא יעשה מעשה הפסד בידים, וגם יאמר שאינו בודל מהם כל בין השמשות, והנלע"ד כתבתי, עכ"ל, ודפח"ח.

והנה בספר משפטי ארץ (שביעית, מהדורת תשע"ב לפ"ק פרק כ"ד ס"ק א') כתבו וז"ל מותר ליהנות מפירות שביעית הנאה שאינה גורמת לקלקול הפרי כגון לתלות פירות שביעית בסוכה לנוי (בתנאי שאינם מתקלקלים מהשמש), ע"כ. ובהערות דשם כתבו וז"ל בשו"ת להורות נתן ח"ג סי' ל"ו דן האם ראוי לאסור לתלות פירות שביעית לנוי סוכה, הספק הוא משום שנוי סוכה מוקצה למצוותו כל שבעת ימי החג ואסור אז בשימוש, ונמצא שממעט זמן אכילתו. אך נראה לומר שלא כדבריו ומשום שאפי' את"ל שאסור למעט זמן אכילתם של פירות שביעית, מכל מקום כאשר אין האיסור אלא לזמן ואח"כ יחזור להתירו אין זה נחשב מיעוט זמן אכילתו ולכן כתבנו

ירק שביעית הבלוע מאיסור אי שרי לאבדו

כבוד ידידנו הרה"ג החו"ב צנא מלא ספרא כש"ת רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס, שלו' וברכה וכת"ס,

הנני מאשר בזה קבלת קובץ מה טובו אהליך יעקב חלק ט"ז אשר זכה מע"כ נ"י להוציא לאור עולם, ומן שמיא הוא דקזכו ליה להאיר עיני רבנן ותלמידהון בדבר ה' זו הלכה, וכה יוסיף ה' וכה יתן לו למע"כ נ"י רב אונים ואמיץ כח להוסיף להגדיל תורה ולהאדירה, לאי"ט.

מידי עיוני בקובץ הנ"ל ראיתי (עמוד פ') דדן הרה"ג ר"מ פריד שליט"א גבי ירק הקדוש בקדושת שביעית שנאסר מחמת בישולי עכו"ם אי שרי להשליכו לפח ומייתי דמו"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א הורה דיש להניח את הירק בפח שמיטה עד שירקב מאליו ואז ישליכהו. ומאידך מרן הגאב"ד הגר"נ קרליץ זצוק"ל הורה שמותר לכתחילה להשליכו לפח ול"ח הפסד פירות שביעית כיון שכבר נאסר באכילה וע"ש מ"ש בכל זה.

ולכאן' הדבר מצוי בהווה בירקות שנאסרו מחמת בליעות איסור וכיוצא בזה דיהא תליא בהא פלוגתא,

ואמנם מידי חופשי בזה מצאתי בספר פירות שביעית להגר"צ כהן זלה"ה (מהדורת תשס"ח, עמוד ש"ג) דכ' וז"ל נשפך חלב לתבשיל בשרי המכיל פירות שביעית באופן שהתבשיל נאסר יש להבדיל בין אם איסורו מדאורייתא לבין אם איסורו מדרבנן, אם איסורו מדאורייתא הרי הוא נאסר אף בהנאה ואסור ליתנו אף לבהמה ויש להשליכו לאשפה (אף על פי שמצד עצמו הוא ראוי לאכילה מכיון שנאסר אף בהנאה אין בו איסור פירות שביעית) אולם אם אין איסורו אלא מדרבנן, התערובת מותרת בהנאה ומותר ליתנה לבהמה ולכן אסור להשליכה לאשפה עד שלא תהיה ראויה אף לבהמה עכ"ל ועמ"ש איהו גופי' לעיל (פ"א סנ"ד ובהערה דשם) ע"ש היטב.

חיתוך פרי הקדוש בקדושת שביעית באופן שנוטף מן הפרי על הרצפה

כבוד הרה"ג מו"ה הרב משה"ר ישי מזלומיאן שליט"א רב דקהלת אביר יעקב, חולון יע"א, שלו' וברכה וכת"ס,

הנני מאשר בזה קבלת ספרו גיבורי כח בהלכות שנת השמיטה אשר קבלתיו מיד ידידנו הרה"ג מוה"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א ותשואות חן חן ויזכה להוסיף חיל בזיכוי הרבים לאי"ט.

מִיָּדֵי עיוני בספרו ראיתי (סימן י"ח ס"ז עמוד רס"א) דשאל למו"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זצ"ל במי שחותך פרי או ירק שיש בהם קדושת שביעית אם צריך להקפיד שלא ינטוף מן הפרי על הריצפה מפני הקדושה והשיבו מו"ר מרן זצ"ל "אם יכול", ובהערה דשם (ס"ק ק"א) מייתי מספר חוט שני (שביעית, עמוד רס"ז) דכ' דהחותך פרי או ירק אין צריך להקפיד שלא יטף מהפרי על הריצפה אלא חותך כדרכו ומה שנטף בטלה הימנו קדושתו, ע"ש.

הנה לכאורה יש מקום לומר דכל הא דהתיר זה החו"ש היינו בפירות שדרך עלמא לחותכם אף שלא ע"ג שולחן וכה"ג וכתפוחים ואגסים וכל

דדמי להו, דבזה לא קפדינן על מיעוטא דמיעוטא כולי האי שיטוף מינייהו, אך בפירות אשר יש בהם משקה רב שדרך לחותכם ע"ג שולחן וכפירות הדר ואבטיחים אפשר דיש להמנע מלחותכם באופן שיטוף מינייהו על הריצפה שלא להפסיד אותו המיץ פירות בידים.

ואפשר נמי דיש להוסיף בביאור הדבר דביותר יש להקפיד על מיץ מפרי אשר יש משמעות למימיו וכתפוזים שעושים מהם מיץ תפוזים דבזה אף על בשיעור קטן הימנו יש ליזהר שלא להפסידו, ויל"ד בזה ואכמ"ל.

ביקרא דאורייתא
הק' משה חליוה

הגאון רבי אליעזר הכהן רבינוביץ שליט"א

רב ומו"צ בבית שמש וראש כולל דו"קוב ויוניץ ומה"ס חינוך הבנים כהלכתו וש"ס

לזה פירות שביעית האם מותר לשלם מפירות שביעית והאם יש איסור ריבית לשלם פירות שאין בהם קדושת שביעית

בית דין, שנמצא פורע חובו מפירות שביעית, ונשאלת השאלה האם מותר לו להחזיר לו תפוח שאינו קדוש בקדושת שביעית [יכול חו"ל או שישית וכדו'], או שמכיון שהדבר ברור שפירות אלו יקרים יותר מהפירות של אוצר בית דין אסור הדבר משום ריבית, ואין כאן היתר של סאה בסאה, דחשיב כמו שני מינים שונים.

תשובה: הגאון הגדול רבי נסים קרליץ שליט"א הורה לאסור להחזיר תפוח שאינו קדוש בקדושת שביעית משום ריבית, אלא יחזיר דמי התפוח שלוח כפי מחירו למי שקונה אותו מאוצר בית דין. ואף הגאון רבי יעקב חיים סופר שליט"א הניח דין זה בצ"ע למעשה.

ואילו הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי שליט"א הורה דיש להקל בדבר, מכיון שאין דעתו לתת ריבית אלא להחזיר את הדבר כמו שלוח. וכן הסכימו הגאונים רבי מנדל שפרן ורבי שמאי גרוס שליט"א, והוסיף הגר"מ שפרן ביאור, דבודאי אם היתה דעתו לעשות סחורה בתפוח היה בדבר משום ריבית, שהרי התפוחים שאינם מאוצר

לזה תפוח של אוצר בי"ד האם יכול להחזיר תפוח שאינו קדוש בקדושת שביעית * באיזה אופן רשאי לשלם תפוח של שביעית * האם בלוח סתמא רשאי לשלם של שביעית * הלוח פרי סתם האם רשאי לפרוע פרי של שביעית * האם יש בזה ריבית במחזיר תפוח חולין תחת תפוח של שביעית * לזה פירות נכרים והחזיר פירות שאינם קדושים * הלוח פירות נכרים ורק המלוח או רק הלוח שומרים בו קדושת שביעית * האם יש לפני עיוור להלוות למי שאינו סובר שיש בזה קדושת שביעית

לזה תפוח של אוצר בי"ד האם יכול להחזיר תפוח שאינו קדוש בקדושת שביעית

א. כתב בספר וישמע משה (סוכות תשע"ה), וז"ל: בשנת השמיטה נמכרים פירות של אוצר בית דין במחיר מוזל בחוצות הערים. והנה מי שלוח משכנו תפוח של אוצר בית דין על מנת להחזיר לו תפוח אחר, ובאופן שאין לאסור משום סאה בסאה, כגון שיצא השער או שיש לו מאותו המין, והנה אינו יכול להחזיר לו תפוח אחר מאוצר

שביעית שאין פורעין חוב מהן (עכ"ל), ואף שהרמב"ם מייירי בקונה מחבירו ככר, פשוט דה"ה בלוח ממנו, ודברי הרמב"ם הם משנה מפורשת במסכת שביעית (פ"ח מ"ד).

ומעתה נראה שזהו היא העצה הנכונה במקומות שמצויים פירות שביעית, והרי דרכם של שכינים ללות זה מזה, שבשבעת ההלואה יסכם עמו שיחזיר לו מפירות שביעית. – אכן יש לציין כי לדעת הגר"א בביאור הירושלמי שם ההיתר הוא רק כשאומר לו בהחלט שיחזיר לו מפירות שביעית, אבל לא סגי במה שיאמר לו כי אולי יחזיר לו מפירות שביעית, וכן פסק הדרך אמונה שם (ס"ק ק"א וקט"ו).

האם בלוח סתמא רשאי לשלם של שביעית

ג. ודאיתא להכי יש לדון לענ"ד כי אף בלוח סתמא פירות שביעית כיון שהדרך הוא לחזור ולשלם פירות ולא מעות א"כ י"ל דגם בסתמא הוי כפירש לו שיחזיר לו פירות שביעית שמותר, ואין דומה ללוקח סתמא ככר מנחתום דהתם דעתו לשלם מעות [וכמש"כ הריב"מ"ץ שם והובא בדרך אמונה שם (סקי"ז)], משא"כ בהלואה, אבל אין זה מוכרח דסו"ס אולי היתה בדעתו לשלם לו פרי כזה שאין בו קדושת שביעית, אך במקום שמצוי רק פירות שביעית [והיינו שמין זה שלוח ממנו יש שם רק משביעית] לכאורה סתמא כוונתו לשלם

בית דין שוים הרבה יותר מהתפוחים הקדושים שאסורים בסחורה. אבל מכיון שהמלוח קנה את התפוחים לאכילה, והלוח לוח כדי לאכול ומחזיר לו כדי לאכול, הרי לגבי אכילה אין כל הבדל ביניהם, ואין כאן חשש ריבית. וכן נוטה דעת הגאון רבי שלמה זלמן אולמן שליט"א. והוסיף דיש לדמות דין זה לדין שהביא הרמ"א בסימן קס"ב ס"א וז"ל: יש מי שאומר דמותר ללוות ככר לחם בככר לחם, כמטבע של כסף, דמאחר דדבר מועט הוא לא קפדי בני אדם להדדי בזה. וכן נוהגין להקל, ע"כ. וכן הסכים הגאון רבי נפתלי נוסבוים שליט"א (עכ"ל).

באיזה אופן רשאי לשלם תפוח של שביעית

ב. ויש לציין כי יש אופן שמותר לו לשלם לכתחילה בפירות שביעית, והיינו באופן שמסכם עמו בשעת ההלואה שהוא ישלם לו פרי של שביעית, דבאופן זה אין כאן פריעת חוב ורק שהחליפו ביניהם, ורק באופן שלוח ממנו סתמא אז אסור לשלם חובו מדמי שביעית.

והמקור לדין זה הוא ממש"כ הרמב"ם (שמיטה ויובל פ"ו הי"ד) וז"ל: הלוקח מן הנחתום ככר בפונדיון ואמר לו בשעת לקיחה כשאלקט ירקות שדה אביא לך בו ה"ז מותר, ואותו הככר הרי הוא כפירות שביעית, ואם לקח ממנו סתם לא ישלם לו מדמי

פירות שביעית, וצ"ע למעשה, אבל עכ"פ באופן שפירש לו בהדיא ודאי מותר.

בסו"ס קיצור דיני שביעית (תשובה קמ"ה).

האם יש בזה ריבית במחזיר תפוח חולין תחת תפוח של שביעית

ה. ובעיקר השאלה האם במחזיר לו פירות שאינם של שביעית הוי ריבית, לענ"ד נראה כי מה שהמלוה השיג פרי זה בזול אצל אוצר ב"ד אין זה גורם לריבית, דבאמת פירות אלו שוים הרבה מאד אלא שהם הפקר מכח מצות התורה, ואטו מי שקיבל פרי במתנה והלווהו לאחר ושוב מחזירים לו פרי אחר הכי נאמר שיש בזה ריבית, - אך החשש לריבית הוא כי פירות אלו יש בהם דינים בצורת אכילתם ועוד, וזה גורם לפחות משויותם, וכפי שמצינו בש"ס בכל דוכתי כי פירות תרומה לכהן זולים מדמי חולין כיון שאין על זה הרבה קופצים, ולפי"ז נראה שאם נבוא לחוש בזה לריבית ובא לשלם לו מעות, לא סגי במשלם לו את המחיר ששילם המלוה לאוצר ב"ד, כי שם שילם רק את הטרחה, ואטו אם המלוה קטף פרי זה משדה שהפקירו הבעלים בשביעית לא ישלמו לו כלל, רק צריך לשער כמה שוה לאדם לשלם על פרי כזה של שביעית, ומחיר זה חייב לשלם לו, ויתכן כי באמת מחיר זה יהא שוה למחיר של אוצר ב"ד, אבל אין זה הכרח, אך זה ודאי לא יתכן כי ישלמו על זה פחות מאוצר ב"ד, ודו"ק.

ולאחר איזה זמן ראיתי בספר שערי השמיטה להגר"י טשזנר שליט"א שהעלה כן להלכה דבמקומות שרוב הפירות הם קדושת שביעית רשאי ללות סתמא עיי"ש.

הלוח פרי סתם האם רשאי לפרוע פרי של שביעית

ד. והנה באופן זה שאומר לו בשעת ההלואה שיחזיר לו מפירות שביעית, אזי אפילו בלוח ממנו פרי שאין בו קדושת שביעית, רשאי להחזיר לו פרי של שביעית (בתנאי שהמלוה מסכים, כמוכ"ן), וכמבואר ברמב"ם ובמשנה הנ"ל, אך בזה יש אופנים שהפרי שהוא לוקח ממנו עכשיו חל בו קדושת שביעית כיון שהוא מחליפו בפרי שהוא עתיד להחזיר לו, וזה תלוי בנוסח ההלואה, ואכמ"ל.

ולענין מי שנתחייב ליתן צדקה האם רשאי לפרוע חובו בדמי שביעית, ראה היטב בדרך אמונה (פ"ו ה"י סקע"ד) ובמה שהאריך בזה בספר שערי צדק על הלכות צדקה ומעשר כספים (פרק י"ב ס"ק קנ"ט-ק"ס), ועיי"ש מש"כ באופן שנתחייב לצדקה על דעת לפרוע מדמי שביעית, וזה שייך גם לנידו"ד. [נוע"ע בתשובת הגר"ק

לזה פירות הקדושים בקדושת שביעית והחזיר פירות שאינם קדושים

ו. ויש לציין כי שאלה הנ"ל של פרי של אוצר בית דין שייך גם בפרי של נכרי לנוהגים בו קדושת שביעית, והלום ראיתי בבטאון וישמע משה (לך לך תשפ"ב) שחזר לדון בזה בשמיטה הזאת בשאלה זו, ואלו דבריו: רבים נוהגים קדושת שביעית ביכול נכרי כדעת החזון איש, ולגבי דידיהו כל הירקות מתוצרת הארץ קדושים בקדושת שביעית ואסורים בסחורה והפסד, ואינם נמכרים אלא ע"י אוצר ב"ד. ומעשה בשני שכנים הנוהגים קדושת שביעית ביכול נכרי, שאחד מהם ביקש ללוות מחבירו קילו עגבניות בערב החג, ונתן לו חבירו עגבניות מיבול נכרי, ולאחר החג קנה הלוה עגבניות מיבול חו"ל והחזיר לחבירו. אמר לו המלוה שהוא חושש לאיסור ריבית בדבר, שהרי עגבניות אלו נוחות יותר לשימוש מהעגבניות שנתן לו, שהרי אין צריך לנהוג בהן קדושה וניתן לרסקם ולעשות בהם כל שימוש וגם אין צריך להשליך את השאריות לפח שמיטה וכדו'. האם יש לחוש לזה.

תשובה: הגאון הגדול רבי משה שטרנבוך שליט"א השיב שעצם ריבוי השימושים אינו בגדר ריבית, אבל אם עגבניות חו"ל יקרות יותר מעגבניות מיבול נכרי, יש לחוש לאיסור ריבית בזה מכיון שמשיב לו דבר ששוה יותר ממה שהלוהו. וכן

הסכים הגאונים רבי נפתלי נוסבוים, רבי שמאי גרוס, ר"ע פריד, רבי צבי הירש כהן שליט"א שאם אין הבדל במחיר אין כאן חשש ריבית כלל.

וביאר הגר"נ נוסבוים שאין דרך האנשים להקפיד על ריבוי או מיעוט השימושים אלא על המחיר בלבד. והגרצ"ה כהן אמר שהלוה שהחזיר יכול נכרי לא עשה זאת עבור המלוה אלא לצורכו ולהנאתו גרידא, כי יותר קל להשיג יכול חו"ל מאשר יכול נכרי מאוצר ב"ד, בפרט במקום שרוב הציבור נוהג כדעת הבית יוסף שאין קדושת שביעית בפירות נכרים ורק המיעוט חוששים לדעת החזון איש. והגר"ש גרוס הוסיף שאפי' אם יש הבדל לא גדול במחיר אין איסור בדבר, שהרי אין דרך שכנים להקפיד על הבדלים קטנים ואין בזה איסור ריבית.

והגר"ע פריד אמר שלדעת הנוהגים קדושת שביעית ביכול נכרי לא זו בלבד שאין מעלה ביכול חו"ל אלא הפסד יש בדבר, והיינו לא מיבעיא לדעת הרמב"ן בספר המצוות [שכחת העשין ג] שסובר שיש מצוה באכילת פירות שביעית הרי הפסידו מצוה בזה שהחזיר לו יכול חו"ל, אלא אפילו לדעת הרמב"ם שלא הביא מצוה זו, וכן הכריע החזון איש [שביעית סימן יד, י], מכל מקום מכיון שיש קדושה בפירות יש בודאי תוספת קדושה לאדם האוכלם, וביכול חו"ל אין תוספת קדושה זו, וא"כ בודאי אין חשש ריבית

בהשבת יכול חו"ל במקום פירות שביעית (עכ"ד).

הלוח פירות נכרים ורק המלוה או רק הלוח שומרים בו קדושת שביעית

ז. ויש להסתפק אם נאמר שיש בזה איסור ריבית, מה הדין בראובן שלוח משמעון פירות נכרים בשביעית, וראובן הלוח שומר בו דיני שביעית כדעת המבי"ט והחזו"א וסייעתם, אבל שמעון המלוה נוהג כשיטת הב"י וסייעתו שאין בו קדושת שביעית, וא"כ כשיחזיר לו פרי של שישית או של חו"ל הרי כלפי המלוה אין בו ריבית שהרי כלפי ידיה שתי הפירות שוים בהם, אך כלפי הלוח יש כאן ריבית כיון שלוח פרי הקדוש בקדושת שביעית.

וכן לאידך גיסא כשהלוח אינו נוהג בו דיני שביעית והמלוה נוהג בו דיני שביעית, ונמצא דהוי ריבית רק כלפי המלוה ולא כלפי הלוח

ומיהו באמת נראה דהכל תלוי לפי מחיר פירות אלו בשוק וברחוב, ואין זה תלוי אם לאדם זה יש חילוק בשווית הפירות, וק"ל.

האם יש לפני עיור להלוות למי שאינו סובר שיש בזה קדושת שביעית

ח. ואגב יש לדון באופן הנ"ל שרק המלוה נוהג כהסוברים שיש קדושת

שביעית בפירות אלו, האם רשאי כלל להלוות לו או שיש בזה חשש לפני עיור, ולמעשה נראה פשוט שיש להתיר מחמת כמה טעמים, שהרי אין זה הכרח שינהוג כן, ואף הוא אינו מבקש ממנו לנהוג כן, וגם אין ברור כלל שיבוא לידי איסור שהרי יתכן מאד שיאכלנו כולו ולא ישנה מצורת אכילתו וכדומה, ולבד מכל זה כיון שהלוח נוהג כן עפ"י הוראת רבותיו מסתברא שאין בזה כלל משום לפני עיור שהרי לשיטתו מותר הדבר.

וראיתי שכ"כ כמה אחרונים כלפי קניית פירות נכרים אצל מי שאינו נוהג בו קדושת שביעית (ראה בספר פירות שביעית פ"ה ס"י), ושורש דין זה נמצא כבר בתשובת המבי"ט הידועה (ח"א סימן כ"א) דלאחר שגילה דעתו שם שיש קדושת שביעית בפירות נכרי, כתב בזה"ל: ולענין הנזהרים ואוכלים פירות שביעית בקדושתן כפי מה שכתבתי, אם יוכלו לקנות או למכור פירות שביעית לאותם שאינם אוכלים אותם בקדושת שביעית היה נראה בתחלת המחשבה שהיה אסור למכור ולקנות אבל בדקדוק היפה נראה שמותר לקנות ולמכור להם ולא יחושו לומר שהם מוסרים להם דמי שביעית ולא יאכלום בקדושתם, וכן אם ימכרו להם מעט פירות שביעית שלא במדה לא יחושו עליהם על מה שלא יאכלום בקדושה אעפ"י שהם מצווים לדעתנו האוכלים פירות שביעית בקדושה, דהא

דאסור למכור לחשוד או לע"ה פירות שביעית היינו משום שהוא מצווה כמונו ויודע שיש בהם איסור לאוכלם שלא בקדושה ואפ"ה אוכלים אותם אסור ג"כ עלינו למוכרם להם כיון שאנו יודעים שהם חשודים ויהיו חוטאים בנפשותם על ידינו, ואנו נותנים מכשול לפניהם אבל כשהדבר להם התר שסומכים על המורים להם התר בדין תורה לא נדון אותם לדעתנו כעורים שלא לתת לפניהם מכשול בדבר הנראה לנו איסור ואנו נזהרים ממנו והם נראה להם התר ואינם נזהרים, ויש לי ראייה על זה ממתני' דפ"ק דיבמות גבי צרת ערוה פלוגתא דב"ש וב"ה וכו' (עכ"ל), והרי לנו להדיא כלפי פירות נכרים שכיון

שהמתיר יש לו על מי לסמוך מותר ליתן לו אף למי שנוהג כדעת המבי"ט.

אכן דעת החזו"א היתה להחמיר אף בכה"ג וכמבואר שם וכן בספר דרך אמונה (פ"ד הכ"ט בה"ל ד"ה גוי), וטעמו מפני שהוא מכשיל את המוכר באיסור סחורה, יעו"ש. - ומסתברא דהכא קיל טפי מתרי טעמי חדא שהמלוה אינו שותף בעצם האיסור שהרי בשעה שמלוה לו ליכא שום איסור, משא"כ התם שהוא קונה ממנו, ובספר הנ"ל (סקכ"ו) הביא בשם הגר"נ קרליץ שליט"א שבאופן כזה לא מהני מה שהלה סומך על המתירים, יעו"ש. ועוד דהכא אינו ברור כלל שיבוא לידי איסור וכנ"ל.

הגאון רבי עקיבא יוסף לוי שליט"א
מח"ס עומק הפשט

'תוספת שביעית בזמננו'

זמן שביתה ממלאכה

תמצית הדינים: כתוב במשנה (שביעית פרק א משנה א, ד, פרק ב משנה א), ובתוספתא (פרק א הלכה א), ונתבאר בגמ' (בתלמוד בבלי - מועד קטן דף ג: ד. ראש השנה דף ט. וכעין זה בתלמוד ירושלמי פרק א הלכה א), ונפסק ברמב"ם (הלכות שמיטה ויובל פרק ג הלכה א-ט), שיש זמנים חלוקים באיסור מלאכה בשדה בזמן של 'תוספת שביעית', שהיא בשנה השישית סמוך לשנה השביעית.

ל' יום: אסור לעבוד בארץ שלשים יום לפני ראש השנה של שנת השמיטה, לרבי ישמעאל וכך נפסק להלכה ברמב"ם, דין זה הוא מהלכה למשה מסיני בזמן שבית המקדש היה קיים, כמו שאמרו עשר נטיעות, ערבה, וניסוך המים הלכה למשה מסיני. מזה שהתירו לחרוש עד ראש השנה עשר נטיעות לבית סאה, מוכח שסתם שדה שאין בו עשר נטיעות לבית סאה אסור לחרוש מדין 'תוספת שביעית'. מסביר תוס' (מועד קטן ד. ד"ה אלא) שדייקו חכמים מכיון שנשנו ביחד ג' הלכות למשה מסיני - עשר נטיעות ערבה וניסוך המים, כשם שערבה וניסוך המים רק בזמן הבית, גם 'עשר נטיעות' נאמר רק

בזמן הבית. ולרבי עקיבא דין זה של תוספת נלמד מהפסוק (שמות לד כא) פָּחַדְיָשׁ וּבִקְצִיר תִּשְׁבֹּת.

(יש' לדייק מדברי רבינו תם הובא בר"ש שביעית פרק א משנה א, ובתוס' ר"ה דף ט: ד"ה ומותר, שנקט להלכה כרבי עקיבא, ואם כן לדעת רבינו תם יהיה 'תוספת שביעית' בזמן הזה מפסח ועצרת - י.ר.).

פסח ועצרת: מדרבנן הוסיפו לאסור בזמן המקדש; בשדה אילן - לפי בית שמאי זמן 'תוספת שביעית' שמותר לחרוש סביב האילנות רק עד סמוך לחג השבועות, שעד אז החרישה מועילה לפירות שישיית, ואסור לחרוש אח"כ כי מכין את הקרקע לגידולי שביעית והרי זה כמתקן פירות שביעית. ולפי בית הלל וכך נפסק להלכה, מותר עד שבועות. בשדה הלבן (ללא אילנות) - לתנא קמא עד שתכלה לחות הקרקע, כל זמן שעדיין זורעים במקשאות ובמדלעות, (שיכול לתלות החרישה לתועלת יכול שישיית, אבל אחרי שכלה לחלוחית הקרקע, נראה כאילו חורש לשביעית). ולרבי שמעון וכך נפסק להלכה, עד הפסח.

ביאור ההבדל (י.ר.) בין שדה אילן לשדה לבן, ביארו הראשונים,

שבשדה אילן מצוי פירות ואפשר לתלות שמעשה החרישה הוא לתועלת פירות שישית, אבל בשדה לבן שאין יכול, נראה ממעשיו שחורש לשביעית. ובשיטת רש"י אפשר לבאר, כי בשדה אילן שורשי האילנות מזיזים את הקרקע, והחרישה מפסח לא תחזיק מעמד עד שביעית, אבל בשדה לבן שאין שורשי אילן, החרישה תועיל מפסח עד שביעית.

חשבון הסוגיא

תקנת רבן גמליאל: רבן גמליאל ובית דינו נמנו על שני פרקים הללו של פסח בשדה תבואה ועצרת בשדה האילן, ובטלום, והתירו עבודת הארץ עד ראש השנה.

לרבי יצחק, הלכה למשה מסיני שלושים יום לפני ראש השנה, ומדרבנן אסרו מפסח ועצרת, ורבן גמליאל ביטל את התקנה דרבנן, ונשאר איסור שלושים יום קודם ראש השנה. ויכלו לבטל תקנה הראשונה, כי התנו מתחילה שכל הרוצה לבטל יבוא ויבטל.

לרב אשי, רבן גמליאל ובית דינו סברו כרבי ישמעאל שהלכה למשה מסיני נאמרה רק בזמן שבית המקדש קיים דומיא דניסוך המים, וכיון שבזמן רבן גמליאל לא היה בית המקדש, 'תוספת שביעית' נהג רק מדרבנן, ולכן יכלו לבטל 'תוספת שביעית'.

וכתב בדרך אמונה (פרק ג אות יב, ביאור ההלכה פרק ג הלכה א

ד"ה עבודת הארץ), שלפי רוב הראשונים רב אשי מודה לרבי יצחק שהלכה למשה מסיני הוא רק ל' יום, ופסח ועצרת אסור מדרבנן בזמן הבית, ורבן גמליאל קבע שהלכה כר' ישמעאל, וכשאין בית המקדש קיים אין 'תוספת שביעית' לא מהלכה למשה מסיני ולא מדרבנן. אבל שיטת התוס' שרב אשי חולק על רבי יצחק, וסובר שהלכה למשה מסיני נאמרה בזמן שבית המקדש קיים מפסח ועצרת ולא רק ל' יום, ולא היה כלל תקנה דרבנן.

בזמן הזה: להלכה פוסק הרמב"ם (שמיטה פרק ג הלכה א, ועיין חזון איש שמיטה יז-כב, כה) כרב אשי, ולכן בזמן שאין בית המקדש, מותר בעבודת הארץ עד ראש השנה כדין תורה. ואע"ג (דרך אמונה פרק ג אות יב, ציון ההלכה פרק ג אות ו) שלפי דעת הרמב"ם (שמיטה פרק י הלכה ט) שביעית בזמן הזה דרבנן, כיון שאין רוב יושביה עליה, וכל שכן 'תוספת שביעית' שהיא רק דרבנן. מכל מקום אם יארע שיהיו רוב יושביה עליה יהיה שביעית מן התורה, אבל 'תוספת שביעית' לא ינהוג כיון שאין בית המקדש קיים. והוסיפו בדרך אמונה (פרק ג אות יא), ובחוט שני (שמיטה עמוד עד), ומכל מקום צריך להוסיף משהו לפני ראש השנה כדין כל 'תוספת יום טוב'. ומציינים למה שכתבו התוס' (מועד קטן דף ד. ד"ה מה להלן) שלפי

המ"ד שלומד משבת בראשית, צריך להוסיף משהו מדין 'תוספת שביעית'.

יש לציין שלפי דעת הר"ש סיריליאן (שביעית פרק א הלכה א, סוף ד"ה אף ערבי שבתות), יש להוסיף 'תוספת שביעית' אף בזמן הזה, אלא שמספיקה תוספת משהו וכגון יום כ"ט באלול, אשר בו אסור לעבוד בקרקע.

נטיעת עצי פרי

זמן קליטה: נחלקו תנאים במשנה (שביעית פרק ב משנה ו), ומפורש בגמ' (ראש השנה דף י: וברש"י שם), כמה זמן הוא קליטת אילן באדמה, לרבי אלעזר 30 יום, ולכן אסור לנטוע, להבריך (טומן באדמה ענף מחובר, ומצמיח שורשים וכאשר גדל לאילן חדש חותכים אותו מחיבורו לעץ הראשון) ולהרכיב (מחברים ענף חי באילן זקן כדי לחזקו) 30 יום לפני ראש השנה. ואם נטע והבריך והרכיב יעקור לפי שקלטה בשביעית. לרבי יהודה זמן הקליטה הוא 3 ימים. לרבי יוסי ורבי שמעון וכן נפסק להלכה ברמב"ם (שמיטה פרק ג הלכה יא), ובשו"ע (יו"ד סימן רצד סעיף ד), שזמן קליטה הוא 14 יום.

תוספת 30 יום: ומבואר בגמ' שבנוסף לשיעורים האמורים 30/14/3, יש להוסיף עוד 30 יום. ולכן לשיטה הסוברת 30 יום צריך סה"כ 60 יום, לשיטה של 14 צריך 44, לשיטה של 3 צריך 33. ונחלקו הראשונים בטעם

הוספת 30 יום, לשיטת רש"י מדובר בזמן שנוהג 'תוספת שביעית' מן התורה ששיעורו 30 יום, ולכן צריך להוסיף 30 יום בנוסף לשיעורים האמורים שהם זמן קליטת הנטיעה, כדי שלא תקלט הנטיעה בזמן 'תוספת שביעית'. ואם כן בזמן הזה שאין נוהג 'תוספת שביעית' לא צריך להוסיף עוד 30.

מאידך לשיטת רבינו תם אין איסור קליטת נטיעה בזמן 'תוספת

שביעית', כי אם בשנת השביעית עצמה, ומה שצריך להוסיף 30 יום, היינו כדי שיחשב שנה לגבי שנות ערלה. וכתב בדרך אמונה (ביאור ההלכה הלכות שמיטה ויובל פרק ג הלכה יא), שמא לשיטת רבינו תם נוהג גם בזמן הזה, ומצדד שדין זה נוהג רק בזמן שנוהג תוספת שביעית, אבל בזמן הזה אין לחוש כלל, והביא שכ"כ החזו"א בשיטת ר"ת שבזמננו אין לחוש כלל למה שעושה לפני שביעית.

שיטת הרמב"ם: להלכה נפסק ברמב"ם (פרק ג הלכה יא) שזמן קליטה הוא 14 יום, וגם בזמן הזה צריך להוסיף 30 יום, ודבר זה אסור לעולם מפני 'מראית העין' שמא יאמר הרואה בשביעית נטעו, ואם עבר ונטע יעקור. וביאר החזו"א (סימן כה סעיף יג) בכוונת הרמב"ם, וכן נוקטים בחוט שני (עמוד קעה), ובדרך אמונה (פרק ג ס"ק צ), שתוספת 30 יום הוא גזירה דרבנן, מפני שישראל מונין לשביעית, כמבואר בגמ' (גיטין דף נג: ורש"י שם,

וברמב"ן ראש השנה דף ט: ד"ה ויש לפרש), שמא יאמרו שנטע בשביעית, שהרי מונין 3 שנות ערלה להתיר את יכול הנטיעה בשנה הרביעית, ואם הקדים 30 יום בשנה השישית (מלבד 14 ימי הקליטה) הרי ל' יום בשנה עולים לו שנה ויספרו מהשנה השישית, ולא יטעו לומר שנטע בשביעית. אבל אם יקלט פחות מ-30 יום לפני שביעית, השנה השישית לא תעלה לו למנין שנות ערלה וכעבור כמה שנים יטעו לומר שנטע באיסור בשביעית, ויבואו להתיר לנטע בשביעית.

המהר"י קורקוס (שם) מפרש בכוונת הרמב"ם כטעם השני שמבואר בגמ' בגיטין שישראל נחשדו על השביעית, דהיינו שגם אם יטע בשוגג יחשדו אותו שנטע במזיד. וביאר הג"ר שאול רייכנברג שליט"א (משפטי ארץ שביעית להלכה למעשה פרק א הערה 2), שיש נפק"מ בין הטעמים האם יש לאסור עצי סרק, לטעם המהר"י קורקוס יש לאסור גם באילן סרק, ואילו לטעם החזו"א הגזירה שייכת רק בעצי פרי שיש להם דין ערלה, ולא בעצי סרק. והסיק להלכה כשיטת החזו"א והחוט שני והדרך אמונה שרק באילן ששיך בו ערלה צריך להקדים, ואין חוששים לשיטת המהר"י קורקוס שגם באילן סרק צריך להמתין.

ט"ז אב: הנודע ביהודה (או"ח תניינא תשובה פד) מדייק מלשון הרמב"ם 'הנוטע או המברך או המרכיב ערב

שביעית קודם ראש השנה בתוך מ"ד יום יקיים', שאם נטע ביום ט"ז באב אותו יום עצמו עולה לו למנין הימים, אולם הנודע ביהודה מסיק למעשה שאותו יום עצמו אינו עולה לו, כיון שנקטה הגמ' לשון שתי שבתות הכוונה 14 יום מעת לעת. ומאידך לדעת החזו"א (סימן כו ס"ק ב) אומרים 'מקצת היום ככולו', ויום ט"ז עולה לו.

העברת שתילים: עוד מבואר בחוט שני (שמיטה עמוד קעט) יש להקפיד שלא להעביר שתילים של עצי פרי ממקום למקום בזמן שאסור לנטוע אילנות, כי יש להחמיר למנות שנות ערלה משעה שהאילן ניטע בקרקע. אריכות מיוחדת מופיעה בספר משפטי ארץ (שביעית פרק א) בפרטים רבים בנושא נטיעת והעתקת נטיעות, מתי נחשב מחובר לקרקע גם בזמן ההעברה, ובסוגי החיבור השונים, וכן מידע מקצועי מחקלאים.

עצי סרק

אסור שייקלט בשביעית: כפי המבואר לעיל מדברי הפוסקים, הדין שאסור לנטוע 44 יום קודם ראש השנה נאמר רק בעצי פרי שמונים בהם שנות ערלה ולא בעצי סרק. (ורק למהר"י קורקוס אסור גם באילן סרק). ונחלקו האחרונים האם בעצי סרק נאמר הדין שצריך להקדים 14 ימי קליטה קודם ראש השנה. לשיטת המנחת חינוך (מצוה רצח), והאגלי טל (מלאכת זורע

נטיעת אילנות סרק הוא עד 14 יום לפני ראש השנה, ובמקום הצורך אפשר להקל גם בפחות מ-14 יום. וכעין זה נקט באור לציון (שביעית פרק א אות א) שמעיקר הדין מותר לנטוע אילנות סרק גם בסמוך לר"ה, שאין בהם דיני ערלה ולא שייך בהם חשד, אך יש לחוש לשיטות המחמירים, שלא לנטוע עצי סרק בתוך 14 יום לפני שביעית, שאם יטע לאחר מכן, נמצא שנקלט האילן בשביעית. ונטיעות חד שנתיות כמו ירקות ופרחים וכדומה, מותר לזרוע עד שלושה ימים לפני ראש השנה.

נטיעה חד שנתית

ירקות: כתב בחוט שני (עמוד קפה), שבירקות לא צריך להקדים ימי קליטה כשיטת החזו"א שבזמן הזה אין איסור, אבל מכל מקום ירק שנקלט בשביעית נאסר באכילה כדין 'ספיחין', ולכן צריך להקפיד שהירק יתחיל לגדול בשישית. ומביא בשם החזו"א שמספיק בכך שיצא קצת מהגבעול מעל פני הקרקע. וכל ההיתר לזרוע ולנטוע עד ערב שביעית, הוא רק בעצי סרק ופרחים וכדומה, שאין בהם איסור ספיחים.

פרחים: ולגבי פרחים כתב בחוט שני (עמוד רמו), אם יש ריח טוב בפרחים שייך בהם איסור 'ספיחין', אבל אם יש להם רק קצת ריח טוב ואינו חשוב בעיני בני אדם, לא שייך בהם איסור ספיחין. וכן כתב במשפטי ארץ

ס"ק ח אות ב), גם שאר אילנות או זרעים אסור לנטוע סמוך לשביעית, אם יקלט בשביעית, שמבטל בכך את 'שביתת הארץ', אפילו שאינו עובר משום 'שדך לא תזרע', כי הקרקע עושה מלאכה בשביעית כשקולטת ההשרשה, וכמו שלשיטת בית שמאי יש דין שביתת כלים בשבת, משום שהכלי עושה מלאכה בשבת, ולכן אסור להניח תבשיל על האש לפני שבת שיתבשל בשבת.

הגרש"ז אויערבך זצ"ל (מנחת שלמה חלק א סימן מח, סימן נא ס"ק ד) נוקט כשיטת המנחת חינוך, ומצדד לאסור לנטוע אילנות סרק 14 יום לפני ראש השנה, ולגבי שאר זרעים מותר לשתול עד כ"ז אלול, משום שזמן קליטת הזרעים הוא 3 ימים, ומקצת היום ככולו.

מותר שייקלט בשביעית: מאידך לדעת החזון איש (סימן יז ס"ק כה), הובא בחוט שני (שמיטה עמוד קעה), ובדרך אמונה (פרק ג ס"ק פה), וכן הורה למעשה הג"ר צבי ובר שליט"א, מותר ליטע עצי סרק ושאר נטיעות עד סמוך לשביעית, כי ציווי התורה של שביתת הארץ, מחייב רק שהארץ תשבות ממלאכות אסורות, אבל אם הנטיעה נעשתה לפני השביעית, ולא נעשית שום מלאכת איסור בשביעית, אין איסור.

יש להחמיר: לדעת הגר"ש וואזנר זצ"ל (תורת הלוי פרק ג אות ה) זמן

השנה כדין תורה. וצריך להוסיף משהו כדין תוספת יום טוב.

עצי פרי: נחלקו תנאים כמה הוא זמן קליטה, 30 יום, 3 ימים, 14 יום. נחלקו הראשונים האם בזמן הזה שאין נוהג 'תוספת שביעית', צריך להוסיף באילנות פרי עוד 30 יום. להלכה נפסק שזמן קליטה 14 יום, וצריך להוסיף באילנות פרי עוד 30 יום מפני החשד, ובסה"כ 44 יום. הנוטע ביום ט"ז באב נחלקו הפוסקים האם אותו היום עצמו עולה לו למנין הימים של 44 יום.

שתילים: יש ליהזר בתוך 44 יום קודם ראש השנה, לא להעביר שתילי אילנות פרי ממקום למקום, באופן שנפסק יניקת הקרקע, כפי ההוראות שמובאות בהרחבה בספר משפטי ארץ (שביעית פרק א).

עץ סרק: הוספת 30 יום מפני 'מונין', שייך רק באילנות פרי שמונים בהם שנות ערלה. ונחלקו הראשונים האם גם בעצי סרק צריך להרחיק 44 יום מדין חשד. וקיי"ל להלכה שאין לחוש בעצי סרק. עוד נחלקו הפוסקים האם בעץ סרק נאסר לזרוע ב-14 ימי קליטה, למנחת חינוך צריך להקדים 14 ימי קליטה, כי אסור שהאדמה תעשה מלאכה ותקלוט עץ בשביעית. לחזו"א לא צריך להקדים 14 ימי קליטה ומותר לזרוע עד השביעית, מכיון שהוא לא עושה מלאכה באדמה. לשיטת האור לציון מעיקר הדין מותר ויש לחוש לשיטות המחמירים.

(פרק א סעיף יא), שתילי ירקות, פרחים שאינם שיחים העומדים לריח, צמחי תבלין ותה, מותר לשתולם רק בתנאי שיקלטו לפני ראש השנה, כדי שלא יהיה בהם איסור 'ספיחין'. ויכול לשתולם באדמה רטובה, עד כז אלול סמוך לשקיעת החמה. וכתב באור לציון (פרק ה הלכה א), שמנהג בני ספרד ירקות שהתחילו לגדול בשיטת ונלקטו בשביעית שאסורים משום 'ספיחין', ולכן צריך שילקטו לפני ראש השנה. ובמקום הצורך המיקל לאכול ירקות אלו יש לו על מי לסמוך, ובתנאי שינהג בהם קדושת שביעית.

הכרת הטוב: יישר כח להג"ר ישראל רוזנגרטן שליט"א על הסיוע הרב בבירור ענין 'תוספת שביעית'.

דינים העולים

תוספת שביעית: הלכה למשה מסיני לאסור בזמן הבית מלאכת הקרקע שלושים יום קודם שביעית, מדרבנן הוסיפו לאסור בזמן הבית בשדה האילן מעצרת ובשדה הלבן מפסח. ויש אומרים שהלכה למשה מסיני לאסור בזמן הבית בשדה האילן מעצרת, ובשדה הלבן מפסח, ולא היה תקנה דרבנן. הלכה כרב אשי שרבן גמליאל קבע הלכה כרבי ישמעאל ש'תוספת שביעית' הלכה למשה מסיני, ונהג רק בזמן הבית.

בזמן הזה: בזמן שאין בית המקדש, מותר עבודת הארץ עד ראש

נטיעות: נטיעה חד שנתי לא צריך להוסיף 30 יום כי לא שייך חשד, ולא צריך 14 ימי קליטה, ונחלקו האם צריך להרחיק 3 ימי קליטה, ויכול לזרוע סמוך לשקיעת החמה של יום כ"ז אלול, כי יום הראשון בכלל, מדין מקצת היום ככולו, או שיכול לזרוע עד ר"ה.

ספיחים: בירקות ובפרחים שעומדים לריח, צריך שיתחיל לצמוח מעט מהגבעול מעל הקרקע לפני ראש השנה משום איסור ספיחים, ובצמחים שיש בהם ריח אך אינם עומדים לריח, נקטו הפוסקים שאין בהם איסור ספיחים.

הגאון רבי אליעזר קרביץ שליט"א
מח"ס עזרת אליעזר ושא"ס

ענינים שונים בעניני שביעית

באיזה קרקע מקיימים המצוה של שביתת הארץ.

בחוץ שני שמיטה ויובל עמוד עה' כתב, שנראה שרק מי שיש לו קרקע ומשבתה בשביעית הרי הוא מקיים מ"ע דושבתה הארץ אבל מי שאין לו קרקע אף שאינו מבטל העשה מ"מ אינו מקיים העשה, ולא דמי למה שנסתפק המנחת חינוך לענין מצות השבתת חמץ בער בפסח אי המצוה דוקא כשיש לו חמץ ומשבתה או דילמא אף אם אין לו חמץ מקיים העשה שהרי אין לו חמץ, דהתם המצוה על הגברא שלא יהיה לו חמץ ולכן י"ל דמצות תשבתה היא ע"י שאין לו חמץ אף כשבפועל אינו שורף חמץ, משא"כ במצות עשה דשביתת הארץ דהמצוה היא להשבית את הקרקע מעבודתה, בזה פשיטא שאם אין לו קרקע אינו מקיים המצוה להשבית מעבודתה.

ונראה עוד, דאם יש לו קרקע אף שהיא לא זרועה או נטועה מקיים העשה אף ששובת בה גם בשאר שנים מ"מ כיון שהקרקע עומדת לזריעה ומשבתה ע"י שאינו זורעה, בכך מקיים מצות עשה דושבתה הארץ.

מיהו בקרקע שבעצמותה ראויה היא לזריעה אבל אינה עומדת לזריעה

כגון שיש שם גינת משחקים וכדו' נראה דחשיב שאין לו קרקע לענין מ"ע דושבתה הארץ כיון שאינה עומדת לזריעה, וכ"ש בגוונא שיש לו דירת בית מגורים שאינה עומדת לזריעה דאינו מקיים המצות עשה.

בשיעור קרקע לקיום מצות ושביתת הארץ, ואם יש ענין לקנות קרקע קיים מצוה זו.

בכאיל תערוג על עניני שביעי הובא דעת מרן הגראי"ל שטיינמן זצוק"ל שמצות ושביתת הארץ מקיימים בכל קרקע שיש בה צמחים ואינו עובד בה בשביעית, ושיעור הקרקע שצריך כדי לקיים מצות שמיטה, סגי בכל שהוא. ומי שיש לו קרקע עם הרבה עצים, הרי הוא מקיים מצוה בפני עצמה בכל עץ ועץ, דומיא דאכילת מצה דכל כזית וכזית הוי מצוה בפני עצמה, ולא חשיב כל שדהו למצוה אחת.

בשבות יצחק על שביעית עמוד יד' מביא שמרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל קנה ממנו קרקע בחצרו כדי לקיים מצות שביתת הארץ, וכשהודיע לו שגדל שם פרח, אמר שלקיום המצוה של הפקר בפה הוא מפקירו בפני, דדי לזה הפקר בפני אחד. והוסיף בהערה,

האם חבירו יכול לקיים בו המצוות שבשמיטה אע"פ שלא יודע מקום שדהו, והשיב, אולי וצ"ע.

עוד מביא בעמוד קסב' ששאל, הקונה אילן מחבירו שיש עליו פירות שביעית, האם השני מקיים ג"כ המצות עשה של והשביעית תשמטנה ונטשתה, והשיב, כן.

במים חיים על שביעית עמוד 15 מביא בשם הגר"נ קרליץ זצוק"ל שבודאי אין שום חיוב לקנות, אלא מי שיש לו קרקע, מקיים בו מ"ע של "ושבתה הארץ, ועכ"פ לא צריך דוקא "קנית" קרקע אלא ה"ה ע"י שכירות קרקע ג"כ מקיימין בזה "ושבתה הארץ", וכן כל מי ששוכר דירה, יש לו קנין שכירות בדירה שלו, והוא שותף בחצר מסביב לבית, ואם רוצה יכול לנטוע או לזרוע שם. ולכן עצם הדבר שהקרקע שכורה לו בשותפות, ולא עובד בקרקע, שפיר מקיים בזה "ושבתה הארץ" ואין צורך דוקא לקנות קרקע.

בשיח השמיטה עמוד קסה' מביא בשם רבינו הגר"ח קניבסקי זצ"ל שגם בני חוץ לארץ וכן כל מי שאין לו קרקע בארץ ישראל יכולים לזכות במצות שמיטה, ע"י שיקנו קרקע וישביתו ממלאכה. ואמר רבינו שאין שיעור לגודל הקרקע, ואפילו במשהו קרקע מקיים מצוה זו וציין לעיין בשערי צדק לבעל החכמת אדם פ"ח סינן א'. ואמר עוד דאפילו שקונים מיהודי, וגם בלאו

שמרן זצוק"ל ביקש להקנות לו קרקע הראויה לזריעה ולא קנין לזמן אלא קנין גמור עם הסכמה שאני יכול לחזור ולקנות ממנו, ואמר לעשות הקנין בסודר ע"י אחר. ובתחילה שאל אם אפשר להקנות לו שיעור שדה ולבסוף אמר דבשיעור מקום שאפשר לזרוע בו מקיימים המצוה וגם בשותפות ואם יש אפשרות יקנו לו שיעור ד' אמות. (וקנין גמור פירושו שאם היה מוכרה לאחר קודם שחזרתי וקניתי ממנו לא הייתי יכול לחזור ולקנותה, כי המכירה היתה בקנין גמור ללא תנאי).

במועדי הגר"ח ח"ב עמוד שצט' שאל למרן רבינו הגר"ח קניבסקי זצ"ל אם יש ענין לקנות מחקלאי חלקת קרקע ועי"ז לקיים מצות שביתת קרקע, והשיב לו שיש.

בהערה מציין שבספר מנחת אשר שביעית סימן כ' כתב לפקפק בזה, ומציין לעיין בתשובות והנהגות ח"ה סימן שה' ובשו"ת משנת יוסף חי"ג סימן שיט.

בקיצור דיני שביעית המהדורה החדשה עמוד קנו' מביא ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצ"ל האם יש ענין לקנות שדה כדי להפקיר אותו בשמיטה לקיים מצות עשה בחריש ובקציר תשבות, ובשביעית תשמטנה ונטשתה, והשיב, יתכן.

עוד מביא בעמוד קסא' ששאל, מי שקונה בשבי חבירו קרקע ואילן,

הכי היתה הקרקע שובתת מ"מ בודאי שיש לקונה מצוה.

בכרם אליעזר על שביעית עמוד רסה' מובא תשובה מהגר"י ליברמן מבעל המשנת יוסף בענין שכתב, אם ע"י שכירות קרקע יקיים מצות שמיטה, א"כ יש לכל אחד שיש לו דירה, אפילו בשכירות חודשית, מגרש סביב לביתו שאם שובתת שם ממלאכת קרקע מקיים מצות שמיטה, ובדרך כלל יש בכל בית מגרש שסביבו איזה צמחים, אפילו של אילני סרק, שאם ישבות ממלאכות, מקיים מצות שמיטה, ואולי רוצה לשכור שטח שיש אילנות ולקיים הפקר שביעית, שפירותיו יהיו מופקרים, גם זה שכיח שיש עץ פרי בשטח שסביב הבית, שכל דייר שותף בו. בנוסף לכך, כל מי שטורח ולוקח פירות וירקות המחולקים ע"י אוצר בי"ד מובהק הכשר לכתחילה, ועוזר לחקלאים לשמור שמיטה, וכמו שאמר מרן החזו"א ז"ע שבלי אוצר בי"ד אי אפשר לקיים מצות שמיטה בארץ ישראל, א"כ מאפשר הוא לגיבורי כח לשמור שמיטה, ובפרט אם תורם לקרן השביעית הארצית של ק"ק קוממיות, הרי זה מקיים מצות שמיטה גם אם אין לו חלקת השדה.^א

הגאון ר' שמואל אליעזר שטרן שליט"א בספרו שביבי אש על שביעית

סימן לד' עמוד קנז' מאריך בענין אם יש חוב או מעלה לרכוש חלקת קרקע מסויימת בארץ ישראל לזכות במצות השבתת קרקע בשנת השמיטה או דילמא אין בזה כל חשיבות ומעלה, והענין כל עיקר הספק הוא רק לגבי העשה דושבתה הארץ האם קיום המצוה תליא בבעלותו על הקרקע או לא, והנה לענין איסור לאו דאיכא במלאכות שבעבודת הקרקע לכאורה פשוט דאיסור מלאכה איכא אף במה שעובד בשדה אחרים ואין כל נפקותא בין אם עובד באדמתו או בשל אחרים, ואפילו אי נימא דבקרקע שלו מוטל עליו אף למנוע אחרים שלא יעבדו אבל בודאי דאם הוא עובד בשדה אחרים נמי קעבר על הלאו, וכיון שכן נמצא דבמה שהאדם שובת מלעשות מלאכה בשלו או בש אחרים כבר נמנע מלעבור על הלאו וקיים בשב ואל תעשה את ענין הלאו. כי קא מספקא לן לענין העשה דושבתה הארץ דבפשטות נראה לפום ריהטא דקיום מצות העשה איכא רק בשדה שלו, וכיון שכן יש להסתפק האם ראוי לרכוש חלקת שדה וקרקע בארץ ישראל בכדי לקיים מצוה זו.

והנה לענ"ד הדבר פשוט דמי שיש לו חצר בביתו או חלקת קרקע שראויה להצמיח זרעים ושובת מלעבדה בשנת השמיטה מסתבר דשפיר מקיים

א. לכאורה זה לא כדברי מרן הגרא"ל שטיינמן זצוק"ל שטען שע"י שותפות וכדומה אין הוא מקיים מצות שמיטה בקרקע אלא מסייע בלבד.

עײן עוד באריכות בקובץ בית אהרן
וישראל גיליון קעו' עמוד קכ' מה
שהאריך בזה.

אם בעציץ נקוב מקיים ושבתה הארץ.

בספר גיבורי כח עמוד 522 מביא
ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי
זצ"ל מי שאין לו גינה וחצר, האם יש
ענין שירכוש עציצים וכדומה לקראת
שנת השמיטה, כדי שיוכל לזכות לקיים
בהם עכ"פ מעט מדיני השביעית,
והשיב, יש ענין. ²

עוד מביא בעמוד 523 ששאל לרבינו
שליט"א, אברך אחד ניגש לחבירו
שיש לו גינה עם עצי פרי וביקש ממנו
שימכור לו שטח מה לפני שביעית כדי
שיוכל לקיים בו מצות הפקר, ואחר
שמיטה יחזיר לו (הבטחה בלי תנאי)
והלה לא רצה עד שהפציר בו ומכר,
לכאורה עבר על לא תחמוד מהתורה,
והשיב, אין לא תחמוד אלא בחפץ,
וע"ש בהערה.

בספר בנתיבות ההלכה כרך מב עמוד
320 מביא בשם הגר"א נבנצאל
שדבר טוב וראוי לקנות קרקע לקיים
מצות שמיטה, אמנם די לזה לכאורה
לקנות עציץ נקוב ויקיים בו דיני
שמיטה.

בשבתתה האי מצוה, ואף שאין החצר
שלו בלבד אלא של כל דיירי הבית
בשותפות נמי מסתבר דיש קיום מצוה
בדבר, ובפשטות נראה דאף אם אין
הקרקע שלו זרועה כלל והיא עומדת
ברה ולא עבד בה כל בששת השנים נמי
איכא קיום מצוה במה שהקרקע שובתת
בשנת השמיטה, כמו מי שאינו עובד
בששת ימי המעשה דנמי חשיב מקיים
מצות שבתת השבת ופשוט.

ובהמשך דבריו כתב להסתפק במי שיש
לו שדה שכורה ויש בה חצר
וגינה האם עליה ידידה הוא דרמיה
השבתת השדה או שהוא מצוותו של
בעל הקרקע, דהיינו המשכיר, ואי נימא
דאינו מקיים בשדה ובגינה מושכרת
מצוה זו וכן במי שאין לו קרקע אפילו
שכורה וביותר לבני חוץ לארץ יש לדון
האם ראוי לרכוש חלקת קרקע בכדי
לזכות במצוה זו.

וכתב להסתפק עוד בהמשך דבריו,
היכא שהקרקע שובתת אצל
ישראל אחר ששומר מצוות השביעית
האם יש בזה נמי דין חובת גברא שיהא
לכל אחד חלק במצוה זו ע"י שירכוש
קרקע וישביתנה, או דלמא מאי איכפת
לן של מי הקרקע, כיון דבלא"ה הרי
היא מושבתת מעבודת הארץ. וע"ש מה
שהאריך בזה בכל הסימן.

ב. וכן אמר לילד ברוך מאיר ויסברג נ"י שהי' עם אביו הרה"ג ר' שמעון שליט"א בה' טבת
תשפ"א אצל מרן שליט"א שיש ענין לקנות עציץ לקיים בזה מצות שמיטה.

עוד הוסיף, שגם פועל שעובד שש שנים, ונמנע מלעבוד בשמיטה מקיים מצות שמיטה למרות שאין לו קרקע, מקבל שכר על ההימנעות מלעבוד בשמיטה באופן כזה שהיה לו אפשרות לעבוד אצל מישהו ונמנע.

בקונטרס שערי הוראה (קובץ י עמוד קח') ראיתי שיש מי שכתב שנראה לפום ריהטא דאף מי שיש לו עציץ נקוב שיונק מן הקרקע נמי חשיב כמקיים מצות השביתה אם שובת בה מלטפל בה כבשאר השנים, דכיון דדינה כקרקע ממילא אף היא בכלל מות ושביתה הארץ. אמנם כתב שדעתו בזה לומר דדוקא אם יש לו שתיל או ירק שגדל בעציץ אז מתקיימת מצותו במה ששובת מלטפל בה, אבל אם אין לו בה כל שתיל או שנתייבש הצמח לגמרי לאו מידי עביד. עכת"ד.

לכאורה מבואר מדבריו, שכל המעלה של עציץ נקוב שדינו כקרקע, זה רק עד כמה דיונק למעשה ושייך עי"ז לקרקע עולם, אבל כשאין בו עתה כלום, אין דינו כקרקע ולא יקיים בזה עתה ושביתה הארץ. ומה שיכול לשתול בו זרע וכדומה לא מועיל להחשיב שמקיים ושביתה הארץ במה שאינו שותל, כי ברגע שאין בו שום שתיל, איבד את חשיבותו ודינו להיות קרקע עולם.

ולפי"ז נמצא שגם מי שיש לו עציץ נקוב ומקיים בזה העשה של ושביתה הארץ, זה רק כל זמן שהשתיל

יונק ואינו מטפל בו, אבל ברגע שימות השתיל ולא יהי' בו כלום, מכאן ולהבא לא יקיים ושביתה הארץ.

בשביבי אש להגאון ר' שמואל אליעזר שטרן שליט"א על שביעית סימן לז' עמוד קנז' בתוך דבריו כתב בתוך דבריו, אף מי שיש לו עציץ נקוב שיונק מן הקרקע נמי חשיב כמקיים מצות השביתה אם שובת מלטפל בה כבשאר שנים, דכיון דדינה כקרקע ממילא אף היא בכלל מצות ושביתה הארץ. ובזה הדעת נוטה דדוקא אם יש לו שתיל או ירק שגדל בעציץ אז מתקיימת מצותו במה ששובת מלטפל בה, אבל אם אין לו בה כל שתיל או שנתייבש הצמח לגמרי לאו מידי עביד, דהא דחשבינן לעציץ נקוב כמחובר היינו דוקא השתיל והירק שבו, אבל העפר כשלעצמו אינו נחשב לקרקע.

התומך בחקלאים אם נחשב שמקיים מצוות השביעית, ובאיסור אמירה לגוי לעבוד בשביעית.

בכאיל תערוג על עניני שביעית הביאו מכתב של הגר"נ קרליץ זצוק"ל שאשרי חלקם של הנוטלים חלק במצות שביעית, ע"י תמיכתם בגיבורי הכח בעלי שדות וכרמים שפרנסתם עליהם ומשביתים ומפקירים אותם כאשר נצטוונו בתורה. וכו'. ואכן מי שתומך במשביתים שדותיהם וכרמיהם, אשרי חלקו ואכן יש לו זכות שעוזר לקיים מצות שביעית.

והביאו שבתחילה היה כתוב בסוף המכתב, ואכן מי שתומך במשביתים שדויתיהם וכרמיהם, אשרי חלקו ואכן יש לו חלק במצות שביעית. וכשהובא מכתב זה קמיה מרן הגראי"ל שטינמן זצוק"ל לא רצה לחתום עליו, ואמר כי רק לענין מצות תלמוד תורה מצאנו שהתומך בלומדי תורה יש לו חלק במצות ת"ת, אבל במצות שביעית אף דודאי שכרו גדול שמסייע בזה לשומרי שמיטה אבל לא מצאנו שהתומך במקיימי המצוה מקיים בזה ג"כ מצות שביעית ושינו את הנוסח וכתבו ואכן יש לו זכות שעוזר לקיים מצות שביעית.

וכתבו שם שאפשר שנידון זה, אם יש לתומכים בקיום מצות שביעית תלוי בגדר מצות שביתת שדהו, דהנה דעת המהרש"ל בחכמת שלמה ב"מ צ' א' דאמירה לעכו"ם אסורה בשביעית אפילו אם בשבת ובשאר איסורים היה מותר, לפי שהשביעית תלה השי"ת בקדושה בארץ דכתיב שבת שבתון יהיה לארץ, ונחלקו האחרונים בדעתו. בשו"ת נחפה הכסף מבואר שזהו רק בשדה ישראל ולא בשדה הגוי, דס"ל שדעת המהרש"ל דאיכא בשביעית איסור דשביתת שדהו כמו שביתת בהמתו בשבת, אולם דעת המהר"ם שיק דאף בשדה הגוי איכא איסורא דשביתת השדה, וכן דייק בחוט שני מלשון המהרש"ל שעצם האמירה לעכו"ם אסורה, והיינו משום שגדר העשה

דשביתת השדה הוא שצריך לגרום שהארץ תשבות ואסור לגרום לעבודה בה, ולכן כל שאומר לגוי לעבוד אסור מעיקר הדין, שהרי גורם שהארץ לא תושבת, ועוד נפק"מ בזה, היכא שהגוי עובד בשדה הישראל שלא ברצונו, אי עובר בזה, דלדעת הנחפה בכסף עובר ולדעת המהר"ם שיק אינו עובר שהרי עובדים בה בעל כרחו ולא הוא גרם בזה שהקרקע אינה שובתת.

וא"כ אפשר שנידון הנ"ל האם המסייע לחקלאים לשמור שביעית הוא שותף במצות שביתת הארץ תליא בזה, דלדעת הנחפה בכסף יתכן דכל שאין זה קרקע שלו לא קיים מידי, ולא חשיב אלא מסייע בידי עושי מצוה, ולדעת המהר"ם שיק דגדר המצוה היא שצריך לגרום שהארץ תושבת, אפשר דכל שמסייע לאחרים לשבת בשלהם, כיון שגורם בזה שהארץ תשבות שפיר חשיב שמקיים בזה מצות ושביתת הארץ.

ולפי"ז נמצא דרבותינו מרנן הגראי"ל שטינמן והגר"ג קרליץ זצוק"ל נחלקו בגדרי מצות שביתת הארץ, אי גדרה שצריך לדאוג שהארץ תשבות או שהיא דין בקרקע שלא יעשה בה מלאכה. ויש בזה ב' נפק"מ, א' אי יש דין ושביתת הארץ שלא לגרום עבודה בקרקע של גוי, ב' כשעושים מלאכה בקרקע שלו שלא מדעתו ואין יכול למונעם אי צריך להפקיר הקרקע.

ובסוף דחה שלא בזה חולקים אלא בגדר אחר אם יש שותפות

בעצם המצוה ע"י שמסייע לפלוני לקיים מצוה.

בשיח השמיטה עמוד קסו' בתוך דבריו כתב בשם רבינו הגר"ח קניבסקי זצ"ל, שאפשר לקיים ע"י שיתמכו ויסייעו בממון לבעלי השדות ששובתים וזקוקים לפרנסה ואז יש להם חלק במצוה. ובהערה הביא שרבינו שליט"א מעודד הרבה בעלי ממון שיתמכו באלו גבורי הכח השובתים במסירות נפש.

ובענין אם שייך בשביעית ענין של יששכר וזבולון כמו בהחזקת תורה שאחד יחזק בכספו חקלאי ששובת בשביעית ויחתום עמו הסכם ע"כ ויקבל שכר למחצית, חכך רבינו בדבר ונטה לומר שכן, כי הוא מסייע לו לשבות.

ופעם אחרת אמר רבינו שיתכן שרק בן חוץ לארץ יש לו ענין לחתום להסכם כזה כי אצלו לא שייך בכלל ענין השביעית, אבל בן ארץ ישראל אף שאין לו קרקע ממש, הרי הוא שומר שביעית, כי הרי נזהר לא להשקות חצירו ושומר קדושת פירות.

ראיתי באוסף גליונות עמוד 66 שמביאים מהספר ומתוק האור על שמיטה שגם מביא את המעשה של המכתב עם הגר"נ קרליץ והגראי"ל שטינמן זצוק"ל כדלעיל, והוסיפו את התוספת שאחד מצא בשערי תשובה הלכות פסח תפ"ב ששייך ענין יששכר וזבולון במצות מצה, ומוכח שדין זה

אינו נוהג רק במצות תלמוד תורה והוא שייך גם בשאר מצוות, והראה זאת למרן הגראי"ל שטינמן זצוק"ל ואורו פניו.

עוד הביאו שם שכתב המהרי"ל דיסקין במכתב לברון רוטשילד בתוך דבריו שאם יפתח את ידו ויסייע לשומרי השביעית, אוצרותיו יתברכו משום וצויתי את ברכתי, שמבואר שהמהרי"ל דיסקין היה סבור שהתומך בשומרי שמיטה יקבל שכר כאילו קיימה בעצמה.

עוד הביאו שבקול קורא שפרסם בעל אבני נזר מסוכטשוב נאמר "ובכן חוב קדוש הוא על כל אחד ואחד מאחינו בני ישראל במקומות מושבותיהם לסייע עזר מעט בשמונה עשר קאפ, ובכך יהיה זכות השביתה חל על כלל ישראל שהרי בגלל נדיבותם יצאה השביתה אל הפועל", שמבואר מדבריו ששייך שותפות במצות השמיטה.

כמנ כן הביאו קול קורא שחתמו מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל ומרן הגאון ר' גרשון אידלשטיין שליט"א שצריך כל אחד להתאמץ ולהיות שותפים עם גיבורי הכח בקיום מצוה רבו זו ע"י תרומה וכו' כדי שע"ז יוכל כל אחד מישראל לקיים מצות השביעית.

בתשובות והנהגות ח"ה סוף סימן שה' מביא שנשאל האם יש ענין לקנות קרקע כדי לקיים בה מצות

שמיטה, ובתוך דבריו כתב, אף אי נימא דיש מצוה דתשמטנה ונטשתה להפקיר את הפירות, וא"כ אם ישתתף עם אחד שיש לו שדה עם פירות ויפקירוה קיים בזה מצוה, אמנם אני תמה למה מחפשים סרך מצוה בשעה שיש אפשרות ליהוי כשומר שביעית ממש בשביתת שדהו בזה שתומך בוועד לעזר החקלאים שומרי שביעית, שאז הדין הוא כמו בת"ת שהמחזיק ת"ח חולק שכרו עמו, והוא הדין התומך בשומרי שביעית להחזיקם שיוכלו לקיים המצוה, מקבל שכר כשומרי שביעית שזוכים לברכת ד', וראוי לכל ישראל להשתוקק להשתתף במצוה זאת, וכו'.

הגאון ר' אשר וויס שליט"א (בנתיבות ההלכה שביעית כרך מב עמוד 58) כתב, במה ששאל לדעתי שהתפרסם שיש אפשרו לקנות עץ פרי או חלקת אדמה בארץ ישראל שתושבת בשביעית ובכך להיות נמנה עם שומרי השביעית ולקיים מצותה, אין דעתי נוחה בכל ענין זה, דאף אם נניח שאכן יש מצוה בהיותו משבית קרקע שבבעלותו ממלאכה בשביעית, לא שמענו מעולם דיש מדת חסידות להכנס לחיוב מצוה שהיא בשב ואל תעשה, ולמה לא יקנה בהמה כדי להשביתה בשבת ולקיים מצות שביתת בהמתו. וע"ש עוד.

וכתב עוד, דאף אם נאמר שיש מצוה בעצם היות לו קרקע בארץ ישראל שהיא משבית, מ"מ כבר אמרו חכמים הכל לפי רוב המעשה, ורחמנא

ליבא בעי. בזמנינו כולם רודפים אחר מצוות קלות ושוכחים כי עיקר שלימות האדם ודביקותו בהקב"ה בעבודת עבודה ועבודת משא ועמידה בניסיונות החיים. חקלאי ארץ ישראל משביתים המשביתים את אדמותיהם בשביעית הן הם גבורי כח עושי דברו, כאשר הם רואים שדוניהם שוממין ופרנסתם נשמטת, הן הם הראויים לעזרה ואם מעכ"ת רוצה חלק במצוה נשגבה זו יראה לתמוך בידם של גיבורי כח אלה במקום לקנות עצים ואבנים בארץ ישראל.

מלבד כל הנ"ל כמדומה שאין ממש במכירה זו שהרי הקרקע שבארץ ישראל היא בבעלות מינהל מקרקעי ישראל, והחוכרים זכאים רק לעשות שימוש מסוים באדמות אלה ואין להם כל סמכות למכור חלקות אלה, ואין בקנין זה תוקף כל שהוא.

אך גם אם יתברר שאכן יש תוקף בקנין זה, יצאתי מגדרי כי יודע אני שיש נדיבי עם שבעבר תמכו בידי שומרי השביעית והשתא חושבים הם שבקנותם עץ בארץ ישראל הם מקיימים מצוה גדולה יותר וטעות בידם. וע"ש עוד.

נשים במצוות שביתת הארץ.

בדרך אמונה בביאור ההלכה כאן בד"ה מצות עשה מביא את המנחת חינוך מצוה קיב' שנסתפק אם נשים חייבות במצות עשה זו דהוה לה מצות עשה שהזמן גרמא והאריך בזה, ובסוף

כתב בדרך אמונה "ויותר נראה דכל מצוות שביעית נחשב מצוה אחת כללית ששביעית קדושה ויש בהן פרטים מה היא קדושתה, דהיינו שאסור בעבודת קרקע ובסחורה ובהפסד וצריך להפקיר ולבער בזמן הביעור, ואע"ג שיש בהן עשה ולא תעשה, מ"מ עקרה מצוה אחת דהיינו קדושת שנת השביעית וכיון שיש ביניהן גם לא תעשה שבודאי נשים חייבות אי אפשר לומר שבעשה יהיו פטורות, דכולן מצוה אחת שהיא שהיא קדושת השנה על כל פרותיה שתוציא בשנה זו וע"כ נשים חייבות בכולן וכו'".

ובדרך אמונה בהמהדורה החדשה שיח אמונה הערה 21 הביאו שביאר רבינו הגר"ח קניבסקי זצ"ל שאינו דומה למה שמצינו בשבת שאע"פ שמוזהרות באיסור מלאכה אין חייבות בקידוש ובשלש סעודות, וכן ביו"ט יש דעות שאע"פ שמוזהרות באיסור מלאכה אין מצוות בעשה דשביטה, ששם הן מצוות נפרדות וחלוקות בטעמן, אבל כאן עיקר כל מצוות אלו תלוי בדין שביתת הארץ.

עוד הביאו במלואים עמוד 2 הערה 17 לבאר מדוע הדברים הנודע לפירות שביעית נחשב מצות עשה שהזמן גרמא אע"פ שלכאורה נוהגים בהם לעולם ולא תלויים בזמן, וכן איסור אכילה לאחר הביעור נוהג בכל זמן, אלא ביאר רבינו שליט"א מ"מ עיקרם תלוי בזמן ובבא מחמת הזמן, ולכן דינים אלו הם

מצות עשה שהזמן גרמא וא"כ לדברי המנחת חינוך לא יתחייבו נשים בהם.

בתורת הלוי על שביעית פרק ב' הערה טו' עמוד מז' מביא ששמע מהגר"ש ואזנר זצוק"ל דפשוט שחייבות במצות השביעית, וכמו שמצוות בל"ת כך מצוות במצות עשה, ועוד דהפירות של שביעית נאמרו בה דינים הנוהגים לעולם ואינם זמן גרמא כגון דיני קדושה והפסד וכיו"ב. ובר מן דין כבר דנו האחרונים במצות הנוהגות לזמן ממושך אי דינם כזמן גרמא, עי' בטורי אבן מגילה לענין ביכורים האם נחשב כזמן גרמא, וע"ע במג"א סימן תפט' לענין ספירת העומר.

הגאון ר' אברהם גרבוז (בנתיבות ההלכה כרך מב' עמוד 230) מביא את דבר המנחת חינוך שנשים חייבות, דכיון דגם ע"י גוי עובר והוא בכלל ושבתה הארץ, י"ל דלא חשיב זמן גרמא, וכמו דמצוות על שביתת בהמתו בשבת.

ולפי"ז כתב שיש לדון דלפי"ז בתוספת שביעית דאין בזה העשה דושבתה הארץ האם נשים יהיו מוזהרות, אך יש לומר עוד בזה להנתבאר דהקרקע שביעית אסורה וגם בערב שביעית אסור לו לעשות שהקרקע תיזרע שביעית, י"ל דלא חשיב זמן גרמא דקרקע שביעית לעולם אסורה, וע"ד שכתב המנחת חינוך מצוה פד' דנשים מצוות להפקיר פירות שביעית

ו**כתב** הרדב"ז מ"ע לשבות מעבודת הארץ וכו' זה מבואר מן הכתוב ונכפלה מצוה זו דכתיב שבת שבתון יהיה לארץ וכו' מ שנאמר שבתון מצות עשה".

בספר שמיטת קרקעות לג"ר צבי כהן זצ"ל פרק א' סעיף יא' הערה יח' הביא אריכות של הראשונים שסוברים שהאיסור על הארץ, ובתוך דבריו הביא את דברי המנחת חינוך מצוה קיב' אות ד' שכתב "ודע דשביעית בעניין אחד חמור משבת ויו"ט דבשבת ויו"ט יש איסור על העושה מלאכה בעצמו, אבל ע"י גוי אינו אלא משום שבות, אך יש עשה בשבת דבהמתו צריכה לשבות, ואם משאיל או משכיר לגוי עובר משום שבייתת בהמתו בעשה, דגזרת הכתוב דבהמתו אסורה במלאכה וכן שבייתת כלים לבית שמאי, דאם הכלי עושה מלאכה עוברים הבעלים בעשה, אך שאר מלאכות, כגון חרישה וזריעה עובר אם עושה בעצמו אבל ע"י גוי אין עובר כלל. ובשמיטה אם עושה עבודת הארץ כגון שחורש שדהו או זורע או קוצר ע"י גוי, נהי דהלא תעשה של עבודת הארץ אינו, כי הכל כתוב לנוכח שדך לא תזרע, אך בעשה עובר בכל עבודת קרקע אפילו ע"י אחרים דכתיב שבת שבתון יהיה לארץ, ושבתה הארץ, מבואר דגזר הכתוב שהארץ תשבות וכמו שמצוים על שבייתת בהמה בשבת כן מזהירים על שבייתת הארץ בשמיטה,

דאין זה זמן גרמא דפירות שביעית אסורות לעולם.

חינוך קטן למצות שביעית.

בכרם אליעזר על שביעית עמוד רל' מאריך בענין להשכיר קרקע לקטן אם טוב לעשות כן או לא, שיכול להיות הרבה בעיות מצד ההפקר אם יש לקטן או לא, ובעמוד רסו' מביא מבעל משנת יוסף שכתב שיש לעיין אם שייך חינוך בקטן לשמיטה, שלא ודאי שבגדלותו יגיע לכלל מצוה זו, וכמו שלא שייך לחנכו לפדות פטר חמור, או ראשית הגז, או למצוות התלויות בארץ כמו לקט שכחה ופאה, ורק בתרומות ומעשרות יש לחנכו שלא לאכול טבל ששייך במזון הנצרך בכל אדם. עכת"ד.

ונראה להוסיף, שביתומים קטנים שירשו קרקעות וכדומה העירו בני החבורה שלכאורה האפוסטרופוס שלהם הוא זה שמצוה בכל עניני שביעית לטפל עבורם.

בדין שבייתת הארץ, חובת גברא או חובת הקרקע.

כתב הרמב"ם בפ"א ה"א ממצות עשה לשבות בשנה שביעית מעבודת הארץ ועבודת האילנות שנאמר ושבתה הארץ שבת לד' ונאמר בחריש ובקציר תשבות. וכל העושה מלאכה מעבודת הארץ או האילנות בשנה זו ביטל מצות עשה ועבר על לא תעשה שנ' שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור".

והמשכיר את השדה לגוי או לישראל עובר המשכיר משום שבית שדהו. הכלל, כמו שביתת בהמה בשבת כן הוא שביתת קרקע בשמיטה. וקצ"ע צ"ע שלא מצאתי ברמב"ם דין זה מפורש, אך ודאי הלכה היא באין חולק.

וכתב בשמיטת קרקעות שם לבאר את דברי המנחת חינוך שלא מצא מפורש ברמב"ם, כי לשון הרמב"ם הוא מצות עשה לשבות מעבודת הארץ ועבודת האילן וכן כתב בספר המצוות מצות עשה קלה, כלומר שהרמב"ם מדבר על האדם ולא על השדה שבה נעשית המלאכה, אך במנין המצוות שמנה בתחילת הלכות שמיטה, כתב המצוה היא שתשבות הארץ בשביעית ממלאכתה.

ועיין שם עוד באריכות השיטות בזה.

מאידך מביא את שיטת החזו"א סימן יד' אות כה' שלמד ברמב"ם שאין העשה של השביתת על הבעלים אלא על הארץ, והעובד עובר בעשה ולא הבעלים. וכתב שלפי"ז מותר ע"י גוי. והא דכתיב וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הרי אפשר לזרוע ע"י גוי, יש לומר ששכירת פועלים גויים קשה ואין יד הכל משגת וגם לא היו ביניהם בזמן ישובן אלא עבדים.

וכן מביא בשם מעדני ארץ סימן יג' אות ו, ז וי"ד, שחייב העשה הוא רק על

העובד בקרקע, וכשיהודי אחר עובד בקרקע שלי, העובד חייב ולא בעל הקרקע.

בערוך השולחן העתיד על זרעים סימן יט' סוף סעיף יט' כתב, "ונראה דכל מה שאסור בשביעית אפילו ע"י עכו"ם אסור ומן התורה ולא דמי לשבת דאמירה לעכו"ם שבות דלא דמי דבשבת מלאכה נאסרה ולא שביתת שדה משא"כ בשביעית ששביתת שדה היא המצוה א"כ מה לי על ידו או ע"י עכו"ם סוף סוף עובר על שביתת הארץ".

בדרך אמונה ס"ק א' כתב "מ"ע לשבות מעבודת הארץ וכו' וכל העושה מלאכה וכו' מבואר מדברי רבינו שאין העשה דשביתת על הבעלים אלא על הארץ והעובד עובר בעשה ולא הבעלים ולפי"ז מה"ת יכול לזרוע ע"י גוי ואין בזה אלא איסור דרבנן אבל דעת תוס' רבנו אלחנן שגם ע"י גוי יש איסור דאורייתא שהבעלים מצווין על שביתת שדהו".

בציון ההלכה שם ס"ק א' מעיר שכאן ברמב"ם מבואר שהעשה הוא על העובד ולא על הקרקע, ועיין בלשון הרמב"ם במנין המצוות כאן שכתב "שתשבות הארץ ממלאכתה בשביעית", שמשמע שזה דין שביתת הארץ.

עוד מביא בציון ההלכה בשם החזו"א שכתב דהעבירה על העובד וגם בעל הבית עובר בעשה בשביתת שדהו".

במשפטי ארץ פרק ט' אות א' כתב, אדם מצווה על שביתת שדהו בשמיטה, דהיינו שאם אדם אחר בין יהודי ובין גוי, עבד בשדהו בשמיטה, ביטל מצות עשה, מצוה זו נלמדת מהפסוק ושביתה הארץ שבת לד', וע"ש במקורות.

הגאון ר' יעקב אידלשטיין זצוק"ל (שיעורי שביעית סימן יג' עמוד נח') מביא את ההערה בלשונות הרמב"ם אם המצוה על הגברא או על הארץ, ולמעשה כתב שלגופו של דבר היה נראה בדעת הרמב"ם דעיקר המצוה היא על הגברא והוא ממש"כ הרמב"ם בסוף ההלכה, דכל העושה מלאכה בשנה זו ביטל מצות עשה ועבר על לא תעשה שנאמר שדך לא תזרע, ומשמע תזרע ומשמע מדבריו דהעשה והלא תעשה דבוקים יחד, וכשביטל מצות עשה עובר על לא תעשה, והלא תעשה ודאי הוא על הגברא, ומסתבר דגם העשה על הגברא. וכמו יש לדייק מריש דבריו שכתב ונאמר בחרש ובקציר תשבות, משמע דהעשה קאי על הגברא. ומה שכתב במנין המצוות, צריך לומר דהרמב"ם במנין המצוות לישנא דקרא נקט ושביתה הארץ, ומשו"ה כתב שתשבות הארץ בשביעית ממלאכתה,

אבל ודאי דהרמב"ם ס"ל דהמצוה אינה על הקרקע אלא רק על הגברא.

וע"ש בכל הסימן מה שהאריך לבאר הגדר במצות שביתת הארץ והנפק"מ בזה.

עיין בחוט שני עמוד סא' בביאור שיטת הראשונים.

ועיין עוד באריכות בישא יוסף ח"ה להגאון הרב אפרתי שליט"א מסימן סא' ואילך בדעת הראשונים בזה.

אם יש חובה על כל אחד מישראל למנוע מאחרים לעבוד בשביעית.

בספר שמיטת קרקעות פרק א' אות טו' כתב, יש אומרים שמות עשה של ושביתה הארץ שבת לד' היא מצוה המוטלת על כלל ישראל, וכל יחיד מישראל חייב למנוע מיהודי או גוי לעבוד בשביעית באדמת ארץ ישראל ואפילו אם גוף הקרקע קנוי לגוי, ובהערה מביא את דברי העמק דבר להנצי"ב בפרשת בהר ויקרא כה ד' שבת היא אקרקפתא דגברי שאסור לישראל לעשות מלאכה אבל שיהא הגוי עושה מלאכת ישראל מעצמו מותר ע"פ דין תורה, משא"כ שביעית הוא איסור המונח על הקרקע שהרי מותר לישראל לחרוש ולזרוע בחוץ לארץ, ולהיפך בארץ ישראל כתיב ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו בארץ, ונתבאר שם דמצוה לישראל לגאול את הארץ מן הגוי שלא יחרוש בשביעית.

אולם מביא שיש חולקים.

לסוברים שזה שביתת הארץ, באופן שגוי הניח עציץ נקוב על קרקע של ישראל ועובד בעציץ, או להשכיר עציץ לגוי ועובד בה.

בשיעורי שבט הלוי על שביעית כאן על הרמב"ם עמוד כה' כתב, אף לסוברים דהישראל עובר כשנכרי עובד בשדהו, מ"מ אם העמיד גוי עציץ נקוב שלו על שדה ישראל ועובד בו אין הישראל עובר עי"ז על איסור עבודה בשביעית. אלא דלמ"ד אין קנין לעכו"ם בא"י להפקיע יש לומר דיש בזה קדושת שביעית וגם זה לא ברור כ"כ, ועיין בשבט הלוי ח"ט סימן רמג.

בשיעורי שביעית סימן א' עמוד יד' כתב לגבי גוי או מי שאינו שומר תורה ומצוות ששכרו עציץ מישראל ועובדים בעציץ, שהיה מקום לומר דאף אם דין שביתה הוא חובת קרקע מ"מ המשכיר אינו עובר במה

שהשוכר עובד, דלפי מה שכתב בחידושי הגר"ח על הש"ס (גיטין ושבט) בגדר עציץ נקוב שאין הכוונה שהעפר דינו כקרקע אלא זה דין על הגידולין שכיון שיונקים מקרקע עולם דינם כמו שגדלו בעפר העציץ ובקרקע עולם, לפי"ז מה שעובד בעציץ אין דינו כעובד בקרקע. אבל האפיקי יום ח"ב סימן י"ב חולק וסובר דעפר העציץ בטל לקרקע ודינו כקרקע, ולפי"ז יש ע"ז איסור של ושביתה הארץ. ומ"מ יש לומר דכיון דלא ניחא למשכיר בעבודה, אינו עובר על איסור שביתת קרקע, שהרי לענין שביתת בהמתו בשבת נחלקו הפוסקים עי' בסימן רמו' ס"ג וסימן ש"ה האם כשלא ניחא ליה עובר על איסור או לא, ולדעת הרבה פוסקים אינו עובר, וא"כ גם לגבי שביעית אם השוכר יעשה מדעת עצמו לא יעבור המשכיר, וכ"כ בספר השמיטה, ומ"מ לכתחילה ראוי שיפקיר חלקו. וע"ש עוד.¹

ג. בשביבי אש לגאון ר' שמואל אליעזר שטרן שליט"א על שביעית עמוד קפט' בדין עציץ נקוב מביא ששאל קמיה מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל אם יש במכירת עציץ נקוב איסור לא תחנם והשיב דכיון דחשיב כקרקע הרי זה בכלל האיסור, ואף שלא שייך בו חנייה מ"מ הרי זה כמוכר אילן דקי"ל דיש במחבור לקרקע לא תחנם אע"פ שאין שייך בו חנייה, כיון שדינו כקרקע וכן השיב רבינו הגר"ח קניבסקי זצ"ל דיש בזה איסור לא תחנם.

אולם הביא שמרן הגר"ש ואזנר זצוק"ל בשו"ת שבט הלוי ח"ח סימן רמו' מבואר שאין איסור לא תחנם.

וכתב שם בשביבי אש לתלות שזה תלוי בהגדרת דין עציץ נקוב האם ע"י היניקה נחשב העפר חלק מן הקרקע וא"כ יש בו לא תחנם, או שאינו רק על הגידולין שהם כקרקע וא"כ אין כאן איסור לא תחנם.

בחייב להוציא ממונו למנוע שלא יעבדו בשדה.

בשיעורי שביעית עמוד יג' כתב לדון עד כמה מחוייב להוציא ממונו למנוע שגוי לא יעשה פעולה בשביעית, האם עד חומש או פחות, והאם יש הבדל אם שביעית דרבנן או לא.

בחידושי מורנו הגרד"ל (הגאון ר' דב לנדו) שליט"א על שביעית עמוד סח' כתב, לכאורה יש להקשות להנך דס"ל דין שביתת שדה בשביעית א"כ ההיא דסנהדרין כו' א' דאמר ר' ינאי פוקו זרעו בשביעית וע"ש בתוס' בטעם ההתר, ולכאורה כל שאפשר למעט באיסורין חייבין למעט, וא"כ אמאי לא הזהירם שיפקירו שדותיהן כדי שלא יכשלו לכה"פ בעשה דושבתה וכו'. ואי נימא דע"י ההפקר היו מפסידין יותר מחומש מנכסיהן א"ש כיון דהוי מ"ע פטור ביותר מחומש ככל מ"ע, וע"ש עוד.

עיין עוד בשביבי אש לגאון ר' שמואל אליעזר שטרן שליט"א על שביעית סימן ו' בענין בזבז ממון לצורך מצות השביעית.

לסוברים שהחייב שהשדה תשבות, באופן שצומח מאליו, או זרעו לפני שביעית מדוע לא יעקור.

מרן הגרא"מ שך זצוק"ל באבי עזרי על שמטיה ויובל פ"ג הלכה ח' אות ב'

שמביא את דברי המנחת חינוך במצוה קיב' ושנה זאת במצוה שכו' דשביעית חמור בענין אחד משבת ויו"ט, דבשבת ויו"ט האיסור הוא על העושה המלאכה וע"י עכו"ם הוא רק איסור שבות, ורק על שביתת בהמתו מוזהר, וכו' אבל בשמיטה אם עושה עבודת הארץ ע"י עכו"ם כמו חורש וזורע וקוצר נהי דהל"ת לא עבר שנאמרה בלשון נוכח שדך לא תזרע אבל בעשה עובר וכו' הגזירת הכתוב הוא דהארץ תשבות כמו שמצוים על שביתת בהמתו לדין, וכו'.

וכתב ע"ז באבי עזרי, "ונראה שמה שכתב המנחת חינוך שאיסור העבודה בשביעית הוא איסור כמו שביתת בהמתו וכלים הנאמר בשבת, אין זה מדודק ששם האיסור הוא אפילו אם הבהמה עשתה בעצמה איזה מלאכה מצווה הוא למונעה שלא תעשה, ואם אחד עושה עם בהמתו מלאכה מצווה למונעו, שזהו איסור שביתת בהמתו וכלים לב"ש, וכו' משא"כ כאן לענין איסור שביעית אין הדין כן, והרי מפורש הדין שאם זרע או נטע בשביעית יעקור, שהוא רק משום קנס כמבואר בגיטין דנ"ג ואם נטע בשוגג מחלוקת ר"מ ור"י אם יעקור, ואי כדברי המנחת חינוך שיש דין שביתת שדהו כמו בשבת שביתת בהמתו, בדין שיעקור, דמה בכך שעבר וזרע, אבל כל זמן שהזריעה בארץ, הרי זה כמו שיש עכשיו זריעה, ועוד יותר אפילו

כשזורעם ונוטעם לפני שביעית יעקרו בשביעית, שעכשיו אין כאן שביתת הארץ, והרי זה כמו שזורעים ונטעים בשביעית, אבל ברור שכאן אין הדין של שביתת הארץ אלא רק איסור על האדם לעבוד עבודת הארץ ועבודת האילנות, אלא שהדין הוא שלא בעינן לזה דיני שליחות אלא מאחר שהוא הבעלים על השדה ותלי' בדידי' ועובדים לפי דעתו ורצונו עובר על שדך לא תזרע, ולא רק על העשה של ושביתה הארץ עובר, אלא עובר גם על הלאו של שדך לא תזרע, אלא שאין לוקין עליו משום שאין בו מעשה אבל עובר הוא בהלאו. ואין זה כמו איסור שבת שבעינן דוקא שהוא יעשה המלאכה אבל כאן מאחר דכתיב ושביתה הארץ, שוב מפרשין שאף אם לא עשה בידים, אלא שנעשה ע"פ דעתו וציויו אף שאין שליחות כגון שהוא העכו"ם זה העובד, מ"מ הבעלים עוברים בהלאו שדך לא תזרע וכו'".

בכאיל' תערוג על עניני שביעית הביאו בשם מרן הגראי"ל שטינמן זצוק"ל האריך במחלוקת הראשונים אי איכא עשה דשביתת שדהו בשביעית כגון המשכיר שדהו לגוי ועובד בו בשביעית, או אם שולח פועל גוי לעבוד בשדהו בשביעית, אם עובר הבעלים מן התורה בעשה דשביתת שביעית. או ליכא אלא איסור על הגברא לעבוד בשדה. והאריך בראשונים בסוגיא בע"ז דף טו: בזה.

והביא ראייה מהסוגיא בב"מ קו' ב' כדעות שאסור מן התורה לזרוע שדהו אף ע"י גוי, מהא דאמרו שם דשביתת אינו בכלל שנת תבואה אם יש חיוב על כל ישראל למנוע מאחרים שלא יעבדו בשביעית לפי דשביתת אפקעתא דמלכא היא ופרש"י המלך ביטלו מלזרעה והרי היא כמו שאינה ולא קראה הכתוב לישראל שנת תבואה. ואי מותר מן התורה א"כ למה אינו ראוי לזרעה הא ראוייה להיזרע ע"י עכו"ם, ובע"כ דשביתת יש דין ושביתה הארץ וכיון שזורע ע"י גוי מבטל מצות השבתת הארץ, אפילו אם הגוי זורע מעצמו אסור לו לתת לזרוע. עכ"ד וע"ש במה שרצו לדחות הראיה.

ויש' לעיין אם אפשר לדחות עפ"י הדברים לעיל שלא היה מצוי גויים שיעבדו וכדומה כמו שהובא בשם החזו"א ליישב הפסוק וכי תאמרו מה נאכל.

עוד הביאו במקום אחר שהביא את דעת המנחת חינוך ועוד שדין שביתת הארץ זה על הקרקע והעיר למה לא יצטרכו לעקור את האילנות לפני שביעית בכדי שהקרקע תשבות, ועוד דלדבריו צריך להיות ספיחין מדאורייתא.

בחוט' שני עמוד עג מביא את דברי החזו"א שכתב שאם נימא דשביתת הארץ כשביתת כלים וכשביתת בהמתו בשבת, א"כ אמאי אינו צריך

מצינו ספחים בהיתר כיון שמחוייב ללקטם. וגם למאן דאמר דתולדות אסורות, מדאורייתא כולל השקאה, יהא חייב אדם לכסות שדהו בימות הגשמים כדי למנוע את הגשמים מהשקאת השדה, ועל כרחך דמה שנעשה בקרקע ממילא שלא ע"י מעשה אדם לא איכפת לן כלל, משום דעיקר העשה דושבתה הארץ קאי על עבודה שע"י מעשה.

בחדושי מורנו הגרד"ל (הגאון ר' דב לנדו) שליט"א על שביעית עמוד סט' שכתב בתוך דבריו לדון דהעשה של ושביתה הארץ לא דומה לעשה דשביתת בהמתו בשבת, דהתם דינא הוא דקאי רק על הבעלים, ואילו העובד בבהמת אחרים בשבת אינו מוזהר בעשה זה, דשאני התם דקרא כתיב למען ינוח שורך וכו' אבל בשביעית לא נאמר אלא ושביתה הארץ ולא ארצך וכיו"ב לשונות המורים על התייחסות הבעלות, ואמנם א"כ היה מהראוי דגם הוראה עובדים בשדה חבירו יתחייב בעשה זה, והא דלא מצינו כזאת ורק בבעלים אמרינן דנתחייב בשביתת שדהו וכו"ל, ע"כ צ"ל הטעם משום דסברא הוא דלא אזהר קרא למנוע עבודות בקרקע א"י רק מי שהקרקע תחת ידו, אבל מי שאין השדה שלו לא נתחייב בה כיון כיון דאינו שליט בקרקע לא חייבתו התורה בעשה זה.

ונמצא לפי"ז דשאני דין הבעלות בשביתת בהמתו מדין הבעלות

לעקור כדי שלא תצמחיה השדה את הנטיעות בשביעית, כמו שביתת כלים לבית שמאי שצריך להפקיר קדירתו.

וכתב בחוט שני לבאר שיש לומר דשאני מלאכת בישול דמעשה האדם נמשך עד גמר הבישול, וע"ש ראייתו, אבל מלאכת זורע בשבת האיסור הוא עצם מעשה הזריעה בקרקע, דבכך נסתיימה המלאכה שלו וכלו מעשיו, וכל מה שנעשה אח"כ הוא בידי שמים, ואין מעשה האדם מתייחס למה שנשרש וצומח לאחר מכן. וע"ש מה שהאריך לגבי שביתת בהמתו שג"כ הגדר הוא פעולה שיש לזה שייכות עם מעשה האדם.

ולכן אם נטע בערב שביעית והשריש בשביעית ליכא משום שביתת הארץ, כיון שכבר כלה מעשה הזריעה של הזורע וכל מה שממשיך ונעשה אח"כ בשביעית אינו מתייחס אליו ולא דמי לשביתת כלים לב"ש, מפני שעדיין מעשה האדם נמשך עד גמר הבישול.

בספר שמיטת קרקעות שם בהמשך הערה יח' כתב שגם אם נאמר שהחיוב על בעל הקרקע שהשדה תשבות ממלאכה, היינו דוקא לחייבו גם על מה שאדם אחר עושה בה מלאכה, אבל לא כשהקרקע עושה מעצמה. ומביא שכתבו שאם רואה אדם גרעיני זרעים מונחים בתוך שדהו, אינו מחוייב ללקוט ולהוציאם מן האדמה כדי שלא ייקלטו ויצמחו ע"י הגשמים, דאל"כ לא

בשביתת שדהו בשביעית, דשביתת בהמתו הבעלות הוא מעצם האיסור, אבל לענין שביתת שדהו אין הבעלות מעצמות האיסור שאין כונת התורה למנוע כל אדם ששדהו לא תיעבד בשביעית, רק המכוון שא"י לא תיעבד בשביעית אלא שלא הוטל חיוב זה אלא על הבעלים שהוא שליט על הקרקע שלו ושלו היא.

ולהנ"ל יש לומר דמי שעובד בשדה אף שאין השדה שלו קאי נמי בעשה זה, דכיון דלא נאמר בתורה ושביתה ארצך וכיו"ב ואין הבעלות כנ"ל אלא סיבה לחלות החיוב, לכאורה י"ל דהעובד נמי קאי בעשה זה ולא גרע מהבעלים בהאי עשה דהא ע"י מעשיו אין הארץ שובתת והבעלים אין אחריותם אלא מכח בעלותם גרידא.

ולפי"ז א"ש ההיא דר' ינאי כיון שהם עצמם היו עובדים בשדה א"כ ע"כ עברו בעשה זה, ואין נפ"מ אם יהיו בעלים על השדה או לא דמאי נפ"מ אי קאי בעשה דושבתה הארץ מחמת בעלותם ומעשיהם או מחמת מעשיהם בלבד, סו"ס חדא עשה הוא וחדא עבירה היא דמחמת ב' הסיבות הוזהר שהארץ תשובת ולא תיעבד, ולמה נחייבם להפקירם שאין בהפקר שום ריוח במניעת האיסור שהרי אין הבעלות סיבה לחיוב שביתת הארץ וכיון דלבא"ה קעברו על שביתת הארץ בגלל מעשיהם מה אכפת לן דאיכא עוד סיבה לעבירה

זו, ובודאי שאין בריבוי הסיבות לחיוב ריבוי עבירות. וע"ש עוד.

הכנת ממטרות בערב שביעית להשקיית השדה בשביעית.

בשבות יצחק על שביעית עמוד קכג' כתב לגבי מצות שביתת בהמתו שהאדם מצווה שהבהמה לא תעשה מלאכה גם אם עושה מעצמה, ואילו בשביתת הארץ האיסור הוא רק שלא יעשו בקרקע מלאכה, שהרי היא ממשיכה מעצמה להצמיח בשמיטה. **ולכן** יש לדון במתכנן ממטרות מערב השמיטה שישקו מאליהם בשמיטה דשרי לכו"ע, כי המלאכה נעשית מאליה בשמיטה, מאידך אפשר דכיון שפעולת האדם מתחילה לפעול בקרקע בשביעית, חשיב כפעולת אדם בשביעית, ולמעשה השיב מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל, דכיון שהראשונים האחרים אינם סוברים שמצוות שביתת שדהו בשביעית היא כמו שביתת בהמתו בשבת, אלא האיסור רק שלא לעשות מלאכה בשדהו כמו בשבת, ודאי עדיף לסדר ממטרות מערב שביעית שישקו בשביעית מאליהם ואפילו אם ישקו בלי הגבלה, מאשר להשקות בשביעית עם ההגבלות של ההיתר לאוקמי. מיהו כדי להחשיב את ההשקיה כנעשית מאליה צריך לסדר את הממטרות עם בטירות או מבר מערב שמיטה לכל השנה, ולא עם חשמל שמיוצר ע"י פעולות אדם, וגם ללא שינויים ופעולת אדם במערכת במשך שנת השמיטה.

החולקים על המנחת חינוך יודו שאסור, כיון שמכיון ההשקאה שתפעול בשביעית, ולא דמי להא דאי' בשו"ע או"ח סימן רנב' ס"ה דמותר לפתוח ההשקאה בערב שבת, דהתם הציווי על הגברא שלא יעשה מלאכה, אבל הכא אין הנדון משום מלאכה אלא מדין שביעת הארץ, דגבי שביעית רצון התורה שהארץ תשבות, והאדם לא יעשה פעולה שהארץ תעבוד בשביעית, ומה"ט פשוט דאסור.

בחוט שני עמוד עד' כתב, הדבר פשוט שאסור לכוון ממטרות למערכת השקאה ומערכות דישון או שאר מכשירים מערב שביעית ע"י שעון או מחשבים כדי שיפעלו בשביעית להשקות את הגינות או את השדות (באופן שאסור להשקותם) או שיעשו שאר מלאכות האסורות בשביעית, והרי הוא עובר בעשה דושבתה הארץ לדעת רש"י וסיעתו מפני שהוא עושה פעולה שתתבטל בכך שביעת הארץ, ואין חילוק אם עשייתו היא בשביעית או מערב שביעית כיון דסוף סוף ע"י מעשיו יש כאן מחמתו ביטול שביעת הארץ.

עוד כתב בהמשך, שלענין שביעת הארץ דלא קאתינן עלה מדין מלאכות אלא מחמת מצות שביעת הארץ, דהיינו שאנו מצווים שלא לגרום שהקרקע תעבוד, א"כ מה לי שהקרקע אינה שובתת מחמת מעשיו בשביעית עצמה או מכח מעשיו בערב שביעית, דכל

במשפטי ארץ פרק ד' עמוד 49 כתב שיש אומרים שאפשר להקל לתכנת את מחשב ההשקיה לפני שמיטה להשקות בשמיטה אף השקיה להרווחה, אך אם צריך לשנותו בשמיטה או היתה תקלה וצריך להפעילו מחדש מותר רק כפי הכללים שנתבארו להשקות כדי להציל מהפסד. ומציין בהערה להגרי"ש אלישיב זצוק"ל.

וכתב שכנראה סברתו כיון שהדבר מופעל בשמיטה מעצמו אין זה בכלל שביעת שדהו ומ"מ בשמיטה עצמה אסור משום שכל אחד מפעיל דבר שבנוי כדי לעשות המלאכה, הרי זה נחשב כמעשה האדם ואין היתר בגרמא כזו שכל מלאכה שרגילים לעשותה בשדה אסרו רבנן לעשותה בשמיטה אף שנעשית בצורת גרמא, או יש לומר שהוא סובר שרק בשמיטה אדם מצווה על שביעת שדהו.

אולם מביא במשפטי ארץ בהערה בשם הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל שאסור להשקות גם בכה"ג שמכין את הכל מערב שביעית.

בשיעורי שבט הלוי על שביעית עמוד כו' כתב לגבי הפעלת ממטרה להשקות גינה שהעמידה בערב שביעית שתפעול בשביעית ע"י השקאה אוטומטית נראה לאסור דהרי אין הארץ שבותת, ולא מיבעיא לד' המנחת חינוך שאסור לזרוע בערב שביעית באופן שתהיה הקליטה בשביעית, אלא בזה אף

שהוא גורם שאין כאן שביתת הארץ עובר על העשה.

וממשיך, שלכן המכוון בערב שביעית שעון או מחשב שמפעיל מערכת השקאה וכדומה לשדות בשביעית, הדבר פשוט שאסור לעשות כן שכל מה שנעשה אח"כ הוא מכח מעשה האדם ומתייחס אליו ואין זה נחשב שנעשה מעצמו ונמצא שעושה שאין הארץ שובתת ממלאכת אדם שבה.

בתשובות והנהגות ח"ו סימן ריז' עמוד תמ' כתב, שנראה פשוט שלדעת הראשונים דאיסור עשה דשביתת קרקע אינו על העובד בקרקע אלא זהו עשה על בעל הקרקע שתשובת שדהו ממלאכה, א"כ בנידון דידן של לכוון ממטרות בערב שביעית ע"י מחשב ודאי אסור, דאף שאין בן אדם שעושה שום פעולה בשביעית להשקות השדה, מ"מ הרי כל שנעשית מלאכה בקרקע עובר בעל הקרקע.

ומביא מה שיש שכתב לתלות זאת במחלוקת המנחת חינוך והחזו"א שנחלקו אם גם באופן שהמלאכה נעשית מאליה עובר בעל הקרקע, שלדעת המנחת חינוך אסור לזרוע בערב שביעית סמוך לר"ה באופן שקליטת הזרע תהא בשביעית גופא, דאף שאדם עצמו אינו זורע בשביעית, מ"מ הארץ עושה מלאכת השרשה, וכל שהארץ עושה מלאכה עובר בעל

הקרקע, ולדעת החזו"א מותר לזרוע בערב שביעית סמוך לר"ה אף שנעשית קליטת הזרע בשביעית, דאיסור שביתת קרקע הוא שתהא שובתת ממלאכת אדם, אבל כשנעשית מאליה בקרקע אין עובר בעל הקרקע, וא"כ בנידון דידן שבשעה שנעשית ההשקאה אין כאן פעולת אדם והרי היא נעשית ע"י מחשב, ותלוי בפלוגת המנחת חינוך והחזו"א אי אסור מדין עשה דביתתת קרקע.

אולם למעשה כתב דאף אם בשעה שנעשית המלאכה אין כאן כח אדם העושה המלאכה, נמי כו"ע מודו דאיכא בזה איסור דשביתת הקרקע, והחזו"א לא התיר אלא כשהקרקע עושה פעולה טבעית בידי שמים כקליטת הזרע, דבכה"ג חשבינן ליה שהקרקע עובדת מעצמה, וס"ל להחזו"א דאיסור שביתת קרקע היינו שתשובת שלא יעשו בה מלאכה מעצמה, ולכן בנידון דידן שאינו פעולה טבעית של הקרקע דלא חשבינן ליה דהקרקע עובדת מעצמה, אלא שנעשה מלאכה בקרקע בגרם פעולת אדם, לכו"ע איכא בזה איסור עשה דשביתת הקרקע. וע"ש עוד

הגאון הרב אפרתי שליט"א בספרו ישא יוסף ח"ה על עניני שביעית עמוד כג' מביא את דעת החוט שני שאוסר לכוון ממטרות להשקאה ע"י שעון או מחשב כדי שישקו בשביעית באופן אוטומטי משום שמבטל בכך את

היא סיום מלאכת הזריעה והקליטה באה באופן טבעי).

מ"מ לדעת מרן הגרי"ש זצוק"ל מותר לתכנת מחשב השקאה קודם לשביעית שיעבוד בשביעית בלא שום הגבלה, כל שאינו עושה דבר בשנת השבע.

עוד הביא שכידוע לדעת מרן הגרי"ש זצוק"ל מי שברשותו גינה אשר חלק מהצמחים זקוקים להשקאה תכופה ובחלקם יכולים למעט בהשקאה, אסור להפעיל ממטרות בהתאם לצרכי ההשקאה של הצמחים הצמאים למים כי הוא עובר על השקאת הרווחה בחלק מן הצמחים, והעצה לאותם בעלי גינות להפעיל תוכנת השקאה קודם לשביעית, וכאמור הדבר מותר אפילו שיהא בזה השקאת הרווחה. אמנם אם בשנת השבע עשו שינוי בתוכנה היתה דעת מרן זצוק"ל שאז מתייחסת ההשקאה לפעולה שביצע בשנת השבע ויש לאוסרה.

בעלי שי"ח עמוד רסז' מביא ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצ"ל האם מותר להשקות שדה בשביעית במים של מערכת השקיה בגינה המופעלת ע"י שעון, והשיב, אם עשהו מערב שביעית לכאורה דינו כדין שבת וצ"ע.

בגיבורי כח עמוד 413 מביא ששאל לרבינו שליט"א, האם מותר לכוין מכשירים מערב שמיטה, כדי

העשה של ושבתה הארץ, ומה לי שהקרקע אינה שובתת ממלאכה בשביעית, ומה לי שאינה שובתת ממלאכה שנעשתה מערב שביעית. משא"כ דעת מרן הגרי"ש זצוק"ל אין כל איסור בכה"ג אפילו אם משקה להרווחה, ודימה זאת לגשם היורד על השדה בשביעית שלא מצאנו חובה למנוע את השקאת הגשם על השדה, והיינו דפעולת המחשב מערב שביעית, כמוה כגשם היורד בשביעית.

וכתב בישא יוסף להעיר בדעת האוסרים, שיש לעיין אמאי ס"ל לאסור דבר זה, דהרי השקאה היא מלאכה דרבנן, ולדעת הנמוק"י ועוד ראשונים היא מלאכה גרועה, ועוד דכבר הכריע החזו"א סימן יז' ס"ק כה' וסימן כב' ס"ק ה' להתיר נטיעת עצי סרק סמוך לראש השנה של שביעית אף שהקליטה תהיה בשביעית וכפי שביאר שם דאין בזה משום איסור שביתת שדהו בשביעית, ולכאורה קשה למצוא חילוק בין קליטה בשביעית בין השקאה באופן אוטומטי, דאם אנו רואים שכל שמבצע המלאכה קודם לשביעית, אפילו שתכלית המלאכה מתבצעת בשביעית שנקלט העץ בשביעית מותר, א"כ לכאורה ק"ו כאשר הפעולה של תיכנות המחשב בערב שביעית הסתיימה כבר ופעולת ההשקיה בשביעית הינה פעולה המבוצעת מעצמה באופן אוטומטי ודאי שמותר. (אמנם מרן הגר"נ קרליץ ס"ל דהנחת הזרע בקרקע

שישקו את השדות באופן אוטומטי במשך השנה השביעית, ללא מגע יד אדם כלל, והשיב, עיין שונה הלכות סימן שלו' דין א' וסימן רנב' דין ד' וכל זה בשבת, אבל בשביעית אפשר שחמור יותר, עיין בדרך אמונה פרק א' משמיטה ס"ק א', וגם יתכן שיש מראית העין וצ"ע.

להדליק אור בחממות של פרחים מערב שביעית וישארו דלוקים לגרום לזירוז גידולם.

בספר עוטה אור על שביעית עמוד קא' בהערה מביא מעשה שהיה בערב שביעית תש"מ ממגדלי פרחים ממושב קוממיות, אם מותר להדליק נורות בחממות כדי לגרום זירוז גידולם (כידוע שהאור מזרז התפתחות הפרחים), ורצו לדמות זה לשבת דמדליק אדם נרו מערב שבת ודולק כל השבת כולה, ומניח קדרה להתבשל מערב שבת ומתבשלת כל השבת כולה. והורה שאסור, דאין השביעית מקדשת את האדם כמו ששבת אוסרת את האדם ממלאכה אלא השביעית מקדשת את ארץ ישראל שלא תיעבד ע"י ישראל אפילו אם יעשה הפעולה מערב שביעית.

ומביא ששאל את מרן הגרא"מ שך זצוק"ל את הדין וחשב רגע

ואמר שאסור, ואמר למרן זצוק"ל שלכאורה במנחת חינוך לא כתב כן, ואמר, שברור שאינו כן, שאין שביעית דומה לשבת. ^ד

בישוב מדוע צריך קרא לתוספת שביעית, תיפוק מדין תוספת יו"ט, באופן שזורק זרעים לפני תוספת שביעית ויגיע לאדמה בשביעית.

בספר עוטה אור על שביעית שם עמוד ק' מביא את השאלה, ל"ל קרא על תוספת שביעית לפני פורתא, תיפוק"ל מדין תוספת יו"ט דר"ה, וכל איסורי שביעית זריעה קצירה זמירה, אסורים גם מצד יו"ט, וכתב ליישב דאיצטריך למי שזרק זרעים לפני תוספת שביעית ויו"ט, ויגיעו לאדמה בתוספת, דמדין יו"ט שרי, דכיון דהפעולה של האדם נעשתה מערב יו"ט וגם לפני התוספת יו"ט, אף דהמלאכה תיעשה בתוספת עצמה ואפילו ביו"ט עצמו שרי, אבל לגבי שביעית מי שיזרוק זרעים מערב שביעית שיגיעו לאדמה בשביעית עצמה חייב משום זורע, דאין השביעית מקדשת האדם מלעשות מלאכה (כשחלה עליו שביעית) אלא מקדשת את ארץ ישראל שלא תיעבד ע"י אדם, וכיון דבפעולתו זאת הרי הוא עושה שהארץ תיעבד בשביעית אף שעשה אותה בערב שביעית ואסור מה"ת. והביא שהסכים עמו מרן

ד. הגאון ר' ישראל גנס שליט"א (מובא בקובץ עיון הפרשה גיליון קצא' עמוד רה') מאריך בחבורה שלמה בענין שבת ושביעית, ומביא שם את המעשה הזה.

הגרא"מ שך זצוק"ל אף שהמנחת חינוך מסתפק בזה. והוא הדין לזרוק זרעים לפני התוספת שיגיעו לאדמה בתוספת.

הנהגת הדר בבנין משותף עם גוי או חילוני שעובדים ל"ע בשביעית.

בדרך אמונה ס"ק ט' הביא בשם חמיו מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, בעל דירה בבית משותף והשכנים עושים בגינה מלאכות האסורות ואי

אפשר למנעם צריך להפקיר בפני שלשה את חלקו בגינה המשותפת, ואם הדירה רשומה ע"ש האשה גם היא צריכה להפקיר. ואם עושים רק מלאכות דרבנן יש מקילין שאין צריך להפקיר. ואם מחייבין אותו בתשלום הוצאות הטיפול בגינה ואם לא ישלם יעמידוהו למשפט מותר לשלם וראוי שיציין בפני ועד הבית שמשלם רק עבור נקיון ועבודות המותרות ולא לעבודות האסורות. ה

ה. בעלון אהלי שביעית גיליון 1 הביאו כמה שאלות מה ששאל הגאון ר' יואל מקלב שליט"א למרן רבינו הגר"ח קניבסקי זצ"ל על מה שכתב בדרך אמונה פ"א מהלכות שמיטה ויובל ס"ט שהרי לדעת הרמב"ם כתב רבינו בדרך אמונה ס"ק א' דאין העשה דשביתה על הבעלים אלא על הארץ, והעובד עובר בעשה ולא הבעלים, ומן התורה יכול לזרוע ע"י גוי ואין בזה אלא איסור דרבנן, וכן דעת תוס' ע"ז דף טו' ב' וא"כ אף אמנם שכתב שם דדעת תוס' רבינו אלחנן שגם ע"י גוי יש איסור דאורייתא שהבעלים מצווה על שביתה שדהו, מ"מ בכאן שהמלאכות נעשות בעל כרחו של השותף בגינה לכאורה יש להקל, שהרי מצינו לענין שביתה בהמתו שכתב הריב"ש בסימן קא' דבכה"ג שהשותף גוי עובד בבהמה בעל כרחו אינו עובר איסור, והו"ד במג"א סימן רמו' סקי"ג ואמנם בשער הציון שם סקכ"ז הובא ממוטה יהודה ומחה"ש שהב"י חולק ע"ז, מ"מ לכאורה משמע דהמ"ב לא הכריע בזה, וא"כ לענין שביתה שדהו דקיל משביתה בהמה יש מקום לסמוך על המקילים ולא לחייב את בעל השדה להפקיר ולהיכנס לחשש הפסד, והשיב לו רבינו שליט"א, החזו"א בסימן כא' סקי"ז כ'דגם בעליה עובר, הבאתי בצה"ל אות א'.

עוד שאל, בהנ"ל לענ"ד צ"ע דהא לא הוזכר בחזו"א וכמו"כ בראשונים הסוברים שאדם מצווה על שביתה שדהו שיהיה מוזהר בזה אף כשעובדים בה בע"כ, ולענין שביתה בהמתו דעת הריב"ש דאין עובר והובא במ"ב סימן רמו' סקכ"ג, ואם יוודע דין זה לרבים שחייב להפקיר יתרבו הקופצים לעבוד בשדות שומרי שמיטה כדי שיוכלו לזכות בהן מן ההפקר. והשיב רבינו, ההוראה הוא ממו"ח (שליט"א) זצוק"ל ולא דמי לבהמה דכאן עובדים לטובתו והוא נהנה מזה ויכול להפקיר בפני ג' אוהביו ולא להודיע לרבים.

עוד שאל, בהנ"ל ראיתי במבי"ט ח"ב סימן סד' ובמהרי"ט ח"ב סי' נ"ב שכתב להתיר להשכיר השדה לגוי לשבע שנים אף שבתוכם יארע שנת השמיטה, ויעוי"ש במבי"ט דלא אסרו כי אם להשכיר בשביעית או בסמוך לה ולפי שדומה כאילו אומר לגוי לעובדה בשביעית, והובא דבריהם להלכה בפאת השולחן סוף סימן כג', הרי מבואר דס"ל דמן התורה אין אדם מוזהר על שביתה שדהו שאם היה איסורו מן התורה לא היו מתירים להשכיר בהבלעה. והשיב, מה הראיה מגוי לישראל שעושה באיסור גמור.

בספר שמיטת קרקעות לג"ר צבי כהן זצ"ל פרק יג' אות סה' כתב, הגר בבית משותף שיש בו דיירים שאינם שומרים על השמיטה, יסביר להם שאפשר לשמור על הגינה גם ללא עשיית מלאכות האסורות בשביעית. אם יוכל, עליו לקבל על עצמו לנהל את הטיפול בגינה עוד לפני השמיטה כל עוד אפשר לעשות מלאכות לתיקון הגינה, וכן במשך שנת השמיטה, ידריך את הגנן בדרכי הטיפול המותרות.

אם אינו יכול למנוע משכניו עשיית מלאכות האסורות בשביעית, לא ישלם עבור הטיפול בגינה. אם אינו יכול להמנע מתשלום זה או שהדבר יביא מחלוקת ביניהם, יודיע לוועד הבית כי התשלום כולו ניתן על ידו עבור הוצאות אחרות של הבית, נקיון, חשמל ועבודות גינה המותרות. יש הסוברים שכדי לצאת מכל חשש עדיף שיפקיר בפני שלשה אנשים את חלקו בגינה. וכן זה כתב במשפטי ארץ פרק ט' אות ד'.

ומביא בהערה בשם הגרי"ש אלישיב והגר"נ קרליץ והגר"ש ואזנר מדוע יותר טוב להפקיר, שהרי לפי חלק מהפוסקים אפילו גוי עובד בשדהו עובר בעל השדה על ביטול מצוות שביתת

שדהו, וכאן חמור יותר, שהרי יהודי עובד בשדהו ועוד שותפו, לכן יפקירנו. דאף אם לא ישלם הרי נעשית עבודה בקרקע שלו ועובר על העשה, לכן לפי רוב השיטות צריך להפקיר.

וע"ש עוד מה שהאריך בדעת הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל בזה אם צריך להפקיר.

עוד כתב שאת ההפקר יעשה בפני אנשים כשרים, כי אם יפקירם בפני אנשים שאינם כשרים עלולים הם לזכות בקרקע ואז יעברו בהכרח על עשה דשביתת הארץ. והשלשה שמפקיר בפניהם יכולים להיות גם מבני ביתו, אך יש שהורה שלא יהיו בניו הסמוכים על שולחנו וכמו כן שיהיו גברים ולא נשים.

עוד כתב באות סח, המשכיר בית לאחר יתנה עם השוכר שלא יעבוד בגינתו ואם הוא רואה שאעפ"כ עובד השוכר בגינת הבית, ישתדל למנעו, או יפקיר את הגינה.

בכאיל תערוג על עניני שביעית הביאו בשם מרן הגראי"ל שטינמן זצוק"ל לאחר שהאריך במחלוקת הראשונים אי איכא עשה דשביתת שדהו

ראיתי מביאים בשם מרן הגרא"מ שך זצוק"ל באבי עזרי כאן על שמיטה ויובל שמבאר את דברי המבי"ט והמהרי"ט בהיתר להשכיר לגוי בהבלעה של כמה שנים, דכיון שהאיסור על הגברא שלא יפעיל את הקרקע שבאחריותו ואפילו בגרמא, ולכן נאסר להשכיר לחשוד ולגוי בשביעית, שעיי"כ מתייחסת העבודה אליו, אולם זה שמשכיר בערב שביעית בהבלעה, אין במעשהו הכרח ברור שהלה יעבוד, וע"כ אינו נחשב אפילו לא גרמא.

לומר דכל שהוא עצמו אינו עובד לא קעבר על מצות השביתה, וכיון שנתבאר דיש להחמיר בזה א"כ אסור להשתתף בהוצאות הבית. או עכ"פ ישלם פחות רק ע"ח הנקיון או לא ישלם כלל בשנה זו רק בשנה אחרת ישלם כפול.¹

ומ"מ נראה דצריך להפקיר בפני ג', דאפילו אם לא ישלם הרי נעשית עבודה בקרקע שלו ועובר על עשה דושבתה הארץ להרבה שיטות ולכן צריך להפקיר, וכעין מפקיר בהמתו בשביל שבת דההפקר רק לשבת ולא לאחר השבת, וה"נ גבי שביעית.

בשי"ח השמיטה עמוד קסג' כתב, אסור לשלם בבנין כזה דמי ועד הבית, אם חלק מהכסף מיועד להוצאות הגינון, אבל במקום שהשכנים מחייבים אותו בתשלום הוצאות הטיפול בגינה ככל השכנים, ואם לא ישלם יעמידוהו למשפט, מותר לשלם, וראוי שיציין בפני ועד הבית שמשלם רק עבור נקיון ועבודות המותרות.

ומביא בהערה שפעם אמר לרבינו הגר"ח קניבסקי זצ"ל שאולי יועיל לשלם עבור ב' שנים יחד, ונמצא משלם על עבודת הקרקע בהבלעה ואולי יהי' מותר כמו בהלכות שבת

בשביעית כגון המשכיר שדהו לגוי ועובר בו בשביעית, או אם שולח פועל גוי לעבוד בשדהו בשביעית, אם עובר הבעלים מן התורה בעשה דשביתה שביעית. או ליכא אלא איסור על הגברא לעבוד בשדה, מסיים דהמשכיר שדהו לישראל שאינו שומר שביעית או שמשכיר ביתו עם גינתו לאחד שאינו שומר שביעית, אם יעשה מלאכה אסורה יעברו הבעלים בעשה דשביתה שדהו לדעת הריטב"א ותוס' רי"ד ותוס' רבנו אלחנן. ואמר דלפי"ז מי שגר בבית משותף והשכנים בעונותינו הרבים אינם שומרי שביעית, ובשביעית מביאים גנן שעובד בגינת החצר כשאר שנים, צריך שיפקיר את חלקו בגינה, ולא יתן לוועד הבית תשלום עבור הגנן, דהרי הוא מסייע בזה ידי עובדי עבירה, ואם אי אפשר בענין אחר והם מחייבים אותו לשלם אף שהוא הודיע להם שאינו חפץ, הרי הם כגוזלים ממונו.

בשיעורי שבט הלוי על שביעית עמוד כז' כתב, בבתיים משותפים שאין כולם שומרי שביעית תליא בחקירה הנ"ל בעיקר דין ושביתה הארץ על מי קאי, דאי קאי אקרקע נמצא דקרקע דילי' לא שבתה, ואולם אם האיסור אקרקפתא דגברא שפיר יש

1. יש לעיין מה עוזר שישלם בשנה הבאה כפול, האם לא מתברר שהוא שותף בהוצאות של עבודות הקרקע בשנת השמיטה. שהרי אם בגללו שלא שילם בשנת השמיטה לקחו הלוואה ואח"כ פורע, הרי ודאי שזה נחשב כאילו שילם, ואולי הכוונה כאילו שהוא אומר אני על שנת השמיטה לא משלם, בשנה אחרת אני משלם כפול כי לא יפה שאחרים ישלמו יותר, אבל גם כשמשלם כפול, זה כדי לשלם כמו כל השכנים, אבל לא שמחזיר על שנת השמיטה.

סימן שו' ס"ד, ולא הסכים. וכנראה משום דהבלעה לא מתירה איסורי שביעית רק מועילה שלא יתפסו המעות בקדושת שביעית.

בספר אשיחה ח"ב עמוד שנה' מביא ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצ"ל לגבי בנין משותף ויש בבנין אנשים שאינם שומרים תורה ומצוות רח"ל, ויש גינה משותפת ויש מהם שלא ישמרו שמיטה כהלכתה, איך צריך לנהוג בן תורה הגר בבנין זה האם להפקיר חלקו בגינה זו לפני שמיטה ואחרי שמיטה יזכה בו מחדש והאם צריך לזכות אחרי שמיטה בשטח זה ע"י שישלם על חלקו שם, והשיב, בודאי יפקיר ולא יחוש להם.

עוד שאל, בנין משותף ויש בו שאינם שומרי שבת ושמיטה רח"ל, ויש גינה משותפת שלא ישמרו בה דיני שמיטה כיצד יעשה האם ישלם מיסים של ועד הבית בכדי שלא יריב עמהם ויודיע לנציג הבנין שהוא משלם עבור החשמל והניקיון בלבד שאם לא ישלם יקנסו אותו משפטית. והשיב, אפילו פרוטה לא.

באור לציון על שביעית עמוד לד' דן בשאלה, הגר בבנין משותף וחלק מדיירי הבנין אינם שומרי תורה ומצוות ורוצים לטפל בגינת הבית כבכל השנים כיצד ינהג, והשיב, אם משלם כסף ולעד הבית וחלק מההוצאות הוא עבור הגינות, יאמר להם שאינו נותן את הכסף

עבר הטיפול בגינה, אלא עבור שאר ההוצאות. ואם הוא חבר בועד הבית, עליו לפרוש מועד הבית בשנת השמיטה. ובכל אופן, אף שהשכנים מטפלים בגינת הנוי המשותפת בשביעית, אין צריך להפקיר חלקו בגינה משום כך.

וע"ש בערה באריכות בדבריו שיש שרצו לומר שיפקיר חלקו בגינה כדי שלא תהא עבודת אדמה בחלקו בשנת השמיטה, אולם נראה שהדבר תלוי אם דין שביתת הארץ בשביעית הוא דין על האדם שלא יעשה מלאכת הארץ בשביעית, או שהוא דין על הארץ שתשבות בשביעית, וכמו בשביתת בהמתו שאף על ידי גוי אסור. ולמעשה מסיים שנתבאר בדבריו בחידושים על הרמב"ם שהעיקר בזה לדעת הרמב"ם שקיבלנו הוראותיו, שהאיסור הוא על האדם. וכמו שכתב מצות עשה לשבות בשנה השביעית מעבודת הארץ ועבודת האילנות. וכיון שכן, כל שאינו עובד הוא עצמו, אינו עובר איסור. ויש לסמוך ע"ז כיון דקי"ל דשביעית בזמן הזה דרבנן ובפרט במקום שעובדים עבודות דרבנן.

וכאשר משלם לוועד הבית יאמר להם שאינו נותן את הכסף לעבודת הגינה אלא לשאר הוצאות, כגון לטיפול בחדר המדרגות או להסקה וכדומה, ואם יקחו את הכסף לעבודת הגינה גזל הוא בידם, שאל"כ הרי הוא מחזק ידי עוברי עבירה. אבל כשפוסק עמם שאינו נותן

לצורך איסור שרי, שהרי התנה עמם, ולכן אף אם ישתמשו בכספו לצורך הטיפול בגינה, גזל הוא בידם, שהרי עשו שלא ברצונו, ועוד דקי"ל דבדרכנן יש ברירה וא"כ יש לומר דהוברר הדבר שאין כספו ניתן לצורך הטיפול בגינה אלא לשאר צרכים.

בספר שערי שמיטה עמוד כז' מאריך בענין גינות בבית משותף, ובעמוד כח' אות ו' כתב, אם ועד הבית מוכן לשמוע, אבל דורשים ממנו לשלם את תוספת העלות של הקדמת העבודות לפני שמיטה, אם העלות אינו גבוהה חייב לעשות כן, אבל אינו חייב להוציא כסף רב על כך, אולם לא ברור השיעור בזה. ואם יש כמה שומרי שביעית בבנין, ההוצאה תחלק בין כולם, ובאופן זה סביר שיהיה אפשר לעמוד בזה, ומ"מ משום חילול השם, גם אם הדבר יעלה כסף רב מצוה לשלם סכום זה (אלא א"כ נראה לו שבעלי המלאכה או ועד הבית מנצלים את המצב להוציא ממנו יותר מן הצורך ויש להתייעץ בזה עם חכם).

במשפטי ארץ פרק ט' אות ג' כתב, יש אומרים שאם עושים בגינה המשותפת רק מלאכות דרבנן, אין צורך להפקירה.

איך מועיל ההפקר כשהקרקע רשומה על שמו לפי חוקי המדינה בטאבו.

בספר שמיטת קרקעות לג"ר צבי כהן זצ"ל פרק יג' אות סה' בענין

להפקיר חלקו מביא בהערה על עצם ההפקר שיש להעיר האם ההפקר אכן מפקיע דין הבעלות שלו, שהרי חלקו רשום במשרד רישום המקרקעין (טאבו) וכן כשימכור את דירתו, לא ימכרנה בפחות בגלל שאין לו חלק בגינה וכל הדיירים ימשכו לראות בו ובלקוחות שיבואו מכוחו עדיין כשותפים בבית המשותף.

הגאון הרב אפרתי שליט"א (בקובץ עיון הפרשה גיליון קצא' עמוד צו') מאריך בענין שביתת הארץ בגינה משותפת לדעת מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, ובעמוד ק' מביא שהעירו כמה תלמידי חכמים דהואיל ולפי חוק המקרקעין כאן בארץ אי אפשר להקנות חלק מרכוש משותף וא"כ גם אם יפקיר הבעה"ב את חלקו ברכוש המשותף לא יועיל (והראו לו בחוק המקרקעין פרק ו' סימן ב' דירות ורכוש משותף, אודות חלקי הרכוש המשותף הצמודים לדירות סעיף 55 "אין תוקף לעסקה ברכוש המשותף בנפרד מן הדירה), ושאלו מה תועלת בהפקר זה שאינו חל על פי חוק.

ויש מהם שהוסיפו להקשות, שהרי כידוע לדעת מרן הגרי"ש אחד מן הטעמים שהמכירה בשביעית אינה תקפה כלל ועיקר הוא מחמת שהכל יודעים שאין למכירה שום תוקף מעשי וכליבו ובכלל כל אדם שאין כאן סרך של מכירה וא"כ הוא הדין הכא, כשאין להפקר שום תוקף מעשי נאמר שאין ההפקר חל ויש בטענה זו משום עירוב

פרשיות הן אמת שדעת מרן רבינו הגרי"ש אלישיב דכל חוזה או מכירה לצרכים דתיים שנחתם ע"י מי שאינו שומר תורה ומצוות הרי בלבו ובלב כל אדם שאין כוונה לביצוע הדבר ומשום כך אין מכירת מי שאינו שומר תורה ומצוות חלה בשביעית, במכירת חמץ ובשטר היתר עיסקה והמבקש לעשות שטר הרשאה למכירת חמץ שיועיל אף באבנ"י שאינם שומרי תו"מ חייב שהשטר יהיה תקף מבחינה משפטית שאז אנו תולים שהחותם יודע שניתן לאכוף את השטר ואז אפשר לומר שחתימתו מחייבת וכו'. וע"ש שהאריך בזה ומסיים שבנידון דידן ההפקר נעשה ע"י יהודי שומר תורה ומצוות המפקיר גינתו שלא לעבור על איסור שביעית הפקרו חל.

והוסיף שאם ביכולתו לסכם עם ועד הבית שלא יעשו מלאכות דאורייתא, דעת מרן הגרי"ש זצוק"ל שבכה"ג אין צריך להפקיר.

בעלון אהלי שביעית גיליון 1 הביאו כמה שאלות מה ששאל הגאון ר' יואל מקלב שליט"א למרן רבינו הגר"ח קניבסקי זצ"ל ובין השאלות שאל, צ"ע היאך יועיל ההפקר והלא ברשימות של השלטון הנקרא טאב"ו עדיין הוא רשום על שמו, ומאי שנא מהיתר מכירה שאינו מועיל מהאי טעמא שאין רושמים את הקרקעות על שם הגוי בטאב"ו, והשיב, לזה סגי. וע"ש עוד בהערות.

בשיעורי שביעית עמוד יג' כתב, שאע"פ שיתכן שבדיניהם ההפקר לא תופס מפני שהשדה רשומה בטאבו על שמו, מ"מ הוא מועיל לדבר זה.

הקונים מגרשי חקלאות לצורך בניה, ובינתיים עובדים בשדות.

במשמרת השביעית עמוד כב' כתב, הדר בבית משותף ועובדים שם בשביעית בגינה ואין יכול למונעם, צריך שיפקיר חלקו בגינתו בפני ג' לשנה השביעית כדי לצאת ידי המחמירים, וכן יעשו אנשים הקונים מגשרים חקלאיים, ועד שתופשר הקרקע לבנייה עובדים עליה בני קיבוצים שיפקירו חלקם בפני ג' לשנת השביעית.

בקיום מצות שביתת הארץ בגינות העיר.

בחוט שני עמוד ע' כתב, שאומרים בשם החזו"א שאמר לגבי הדיירים המתגוררים בעיר וכדומה שכולם שותפים בעיר, ולכן אם המועצה או העירייה עושים עבודות גינון בשביעית שלא כדין, כל דיירי העיר עוברים על העשה דושבתה הארץ וביקש החזו"א בזמנו מהממונה על עבודות הגינון שלא יעשו עבודות גינון בגינות הציבוריות אלא כפי הדין.

ועכ"פ יש לאדם למנוע אם אפשר בכך את האיסורים הנעשים בחלקו בעיר, משום שמה שנעשה בחלקו בעיר

בגינות העיר, שכאן לא שייך להפקיר כי אין להם בזה זכויות של ממש שאפשר להפקיר ולזכות בהם.

בשיח השמיטה עמוד קסג' בהערה יד' מביא בשם רבינו הגר"ח קניבסקי זצ"ל שבאותם ערים שהעירייה מעבירה פועלים בגינות ועושים מלאכות האסורות בשביעית, בודאי שאין זה איסור על התושבים המשלמים מס, אף שהוא מכספם, כי הוא לא משלם ע"ז, אדרבה האיסור על מנהלי העיר שהם כגזלנים שלוקחים כספים של תושבי העיר לדברים אסורים, אבל ודאי מותר להמשיך לשלם להם מס.

בספר נזר החיים עמוד קכו' מביא ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצ"ל שבספר שמיטת קרקעות פי"ג סעיף ט' הביא עדות דדעת החזו"א דגינות העיר שייכות לתושביה, ולכן אם נעשות בהן מלאכות האסורות בשביעית עוברים תושבי העיר על מצות שביתת הארץ, ולפי"ז צריך כל אחד להפקיר חלקו בגינות העיר בפני ג', וזה דבר זר שלא שמענו, וצ"ע, והשיב, עיין תוס' שבת י"ח ב' ד"ה דמפקרא, דדבר דמסתמא מפקירו אין צריך בפני ג'.

עוד מביא ששאל, מדוע לא הביא מרן שליט"א בספרו את הוראת החזו"א שגינות העיר שייכות לאנשי העיר, ולכן מוטל עליהם למנוע ביצוע של עבודות האסורות בשביעית בהן, והשיב, לא שמעתי הוראה זו.

יש לו שייכות באיסור דעליו לדאוג שלא יעשו איסורים במקום השייך לו, ולכן תושבי העיר כיון שהם שותפים בעיר אם אפשר להם לבקש ולדרוש מהאחראי על עניני העיר שלא יעשו אלא כדת וכדין מוטל עליהם לעשות זאת.

אבל המתגוררים בעיר שאינם יכולים למנוע מעשיית המלאכות האסורות בשביעית במקומות השייכים לבני העיר, אינם חייבים לעקור דירתם משם אף לדעת המנחת חינוך, ואינם עוברים על שביתת הארץ. דכל שאין להם שום שייכות לאיסור שנעשה שם, ואין בידם למחות או למנוע האיסור, אין הם אחראים לאיסורים שנעשים שם.

וממשיך דשותפות דבני העיר לא דמי לחצר השותפים דלהמנחת חינוך צריך להפקיר את חלקו בחצר, דשאני תושבי העיר דכיון שאין להם אפשרות למחות חשיב אונס גמור כיון שאינו יכול לעשות כלום ובכה"ג אף להמנחת חינוך אינו עובר משום שביתת הארץ, אבל חצר השותפים אף שאין בידו למחות מ"מ עצם זה שהוא נכנס לשותפות עם אדם שאינו שומר דת ודין הרי יש לו שייכות במה שנעשה בחלקו בחצר והוא כמו מכיר בהמתו לגוי שמחויב להפקיר חלקו והוא הדין הכא לדעת המנחת חינוך.

בעמודי ארץ על שביעית עמוד טו' בהערה 13 מביא ששמע מהגר"נ קרליץ זצוק"ל לגבי עבוד

שהדריכוהו, והשיב, אם מבטיח (ואם לא ישמור לא ישלמו לו).

בתשובות והנהגות ח"ה סימן שה' מאריך בענין שראוי לקבל בפה מצות שמיטה בערב שביעית, ובתוך דבריו מביא טעם לזה, שידוע שהרבינו החזו"א הודיע לגנן העירייה שאם עובד בגני העיר, הרי שכל בני ברק עוברים על מצות השבתת הארץ כיון שכולם שותפין שם. נמצא לפי דבריו, שכל השטחים הציבוריים שייכים לתושבי הארץ, וכשהממשלה בכל פינות הארץ לא מקיימת שמיטה אנו עוברים. והוא הדין מי שיש לו חשבון בבנק בהיתר עיסקא, הרי הוא שותף בהרבה קיבוצים וקרקעות שמעוקלים לבנק, ועוברים בשותפותו באיסורי שביעית, אמנם נראה שאם מגלה דעתו דלא ניחא ליה, אינו עובר במה שעוברים נגד רצונו. ורק בעירייה שעושה לטובת התושבים אז כשנהנים התושבים ואינם מוחים בידם, הרי נראה שנוח להם בזה, ולפיכך דרש רבינו החזו"א זצ"ל שכשעובדים בגני העיר עלולים להכשל בני העיר שנהנים ואינם מוחים בידו.

ועוד, שמצוי שיהוד חוץ לארץ עוברים באיסורי שביעית כיון שרבים מהם משקיעים מכספם בחברות מניות באמריקה ובאירופה, ויש לחשוש שבע מניות נחשב בעלים על הקרקע, ולפיכך הוא הדין לגבי שביעית מצוה לגלות דעתו שאין רצונו לזכות בשדה או גינה שעובדים בה באיסורי שביעית.

בגיבורי כח עמוד 490 מביא ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצ"ל, נשאלתי מאחד העובד כמפקח על גינות נוי בעירייה ואינו עושה מלאכות כלל, אלא הכל עושים הפועלים שתחת אחריותו, כיצד עליו לנהוג, דהא סוף סוף אפשר שיעשו גם מלאכות האסורות מהתורה, והשיב, אם יכול למחות שלא יעשו מלאכות אסורות ימחה, ואם לאו אין ראוי שיעבוד שם.

עוד מביא בעמוד 491 ששאל, בענין מפקח על גינות נוי בעירייה שאינו עושה מלאכות כלל בשביעית אלא הכל עושים הפועלים שתחת אחריותו ואפשר שיעשו גם מלאכות האסורות מהתורה, השיבני מרן שליט"א דאם יכול למחות שלא יעשו מלאכות אסורות ימחה ואם לאו אין ראוי שיעבוד שם. וחפצתי לידע האם כוונת מרן באופן שימחה ויסביר לממונים עליו להמנע ממלאכות אסורות וכדו' אולם לא ישמעו לדבריו, האם די במחאה זו שיוכל להמשיך ולעבוד במקום ההוא. (דשמא סוף סוף אולם יצילים במעט), והשיב, אם אין יכול למחות אין ראוי שיעבוד שם.

עוד מביא שם ששאל, דיירים שומרי תורה ומצוות בבנין דירות שיש בו גינה מפוארת מעסיקים זה כמה שנים גנן שאינו שומר תורה ומצוות, לקראת השמיטה קראוהו ולימדוהו את המלאכות המותרות בגינה בשמיטה, האם ניתן לסמוך עליו שיעשה כפי

**בנין שכולו שומרי תורה ומצוות,
וחלקם אינם מקפידים על תליית
כביסה וצינור מי המזגן וכדומה על
הדשא, אם לא צריכים להפקיר
השדה.**

**בפסיק רישיה עוברים השכנים
המקפידים על שביתת הארץ.**

**ואולי יש ליישב דבר זה בשני אופנים,
שכיון שמדובר בהשקיה שהוא
רק תולדה מדרבנן, בזה יש לסמוך על
המקילין שבדרבנן לא גזרו על שביתת
הקרקע אלא על עושה המלאכה. או
שגם אם במלאכות דרבנן נאסרה שביתת
הקרקע, אבל זה רק בעשיית מעשה,
אבל מה שהקרקע מושקת מאליה לא
נאסר כלל, דלא מסתבר שיצטרכו
לכסות הצומח בשעת ירידת גשמים
כלפי שביתת הקרקע כדבר שאין בו
עשיית מעשה אלא תוצאה ולא נאסר!**

**השכיר דירה לאינו שומר מצוות
והתנה עמו שלא יעבוד בשדה
בשביעית, ואינו עומד בתנאו.**

**במשנת הגרי"ש על שביעית עמוד מב'
כתב, מי שמשכיר את דירתו
ורואה שהשוכר נוטע בגינה שלפני
הבית בשמיטה, הרי המשכיר מחוייב
להפקיר את חלקו בגינה כדי שלא יעבור
באיסור עבודת קרקע בשמיטה.**

**הגאון הרב ישראל גואלמן שליט"א
(בנתיבות ההלכה כרך מג' עמוד
144) מאריך בענין גינות ציבוריים
שעובדים שם בשמיטה אם צריך
להפקיר או לא ובענין למחות אם
אפשר, ובתוך דבריו הוסיף, שכל ספרים
כתבו דין זה רק בענין בית משותף שיש
בו דיירים שאינם שומרי שביעית או
במי שהשקיע כספו וקנה דירה באיזה
מקום בארץ, ומשכיר הדירה לאדם
שאינו שומר תורה ומצוות שיפקיר את
גנתו כדי שלא יבטל העשה של שביתת
הארץ, אבל לכאורה מי שמחמיר כדעת
המחמירים בענין פסיק רישיה שייך דין
זה גם בבנין שכל הדיירים הם שומרי
שביעית, אבל חלק מהם אינם מקפידים
או מחוסר ידיעה על תליית כביסה על
הדשא, או שצינור המזגן לא יטפטף על
הצמחיה בגינה, ולדעות המחמירים**

ז. יש אולי לחלק בין ירידת גשמים לתליית כביסה ופתיחת מזגן ועי"ז נוטף מים על הצמחיה, שכאן זה קשור למעשה ידי אדם, ולא מיבעיא לאוסרים להכין ממטרות בערב שביעית שישקה אח"כ בשביעית שזה נחשב למעשה אדם, אלא גם למון הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שמתיר להפעיל מערכת השקיה ע"י תכנות מחשב, זה רק כשהכל נעשה בערב שביעית, ובשביעית אין שום מעשה ידי אדם, אפילו לא ע"י גרמא, שלא נוגע במחשב כלום, אבל כאן שתולה כביסה, או פותח מזגן בידים בשביעית עצמה, לכאורה זה גרמא ממש ע"י אדם ופסיק רישיה, ולכאורה צ"ע תירוץ זה.

בעמודי ארץ על שביעית עמוד טו' כתב, המשכיר בית עם גינה לחשוד על השביעית יתנה עם השוכר שלא יעשה מלאכות האסורות בשביעית, ואם רואה שהשוכר הולך לעבוד בה צריך להשתדל למונעו מלעבוד, ואם אין יכול למנעו צריך להפקיר את הקרקע. והביא בשם רבינו הגר"ח קניבסקי זצ"ל שאם השוכר עובר על התנאי ועושה מלאכה האסורה צריך להוציאו מביתו.

בשיח השמיטה עמוד קסג' כתב ששמע מרבינו הגר"ח קניבסקי זצ"ל, המשכיר דירת מגורים למי שאינו שומר תורה ומצוות, והשוכר זורע בדירה שלא כדין כגון תוך עציץ וכדומה הרי המשכיר צריך להפקיר את הדירה לשנת השמיטה, כדי שלא יהי' נחשב שעוברים איסורים בשטח השייך לו. והוסיף שמותר למשכיר לקבל דמי שכירות מן השוכר אפילו שהמשכיר מפקיר את חלקו, היות והוא מקבל שכר על כך שעל ידו הלה נהנה בדירה.

אחרי שהפקיר חלקו בבנין, אם אחרים העובדים בשביעית זוכים בזה.

בספר שמיטת קרקעות פרק יג' הערה פז מביא מה שכתב מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל בקובץ תשובות סימן

רכט', העושה קנין בנכס חבירו ללא כונה לקנות, אינו קונה, מ"מ אם יש דעת אחרת מקנה קונה אף בלא כוונה. כן כתב בקצות השולחן סימן ערה'. וכל הפקר הוי דעת אחרת מקנה כמבואר בחו"מ סימן רסח', בסמ"ע ס"ק טז' ובש"ך שם, א"כ יש לעיין הרי השכן העושה מלאכות בחצר יזכה אף שלא מדעתו בחלק ההפקר, ויש לומר דאף לדעת הסוברים דכל הפקר הוי דעת אחרת מקנה, מ"מ אין זה דין בהפקר, אלא דסתם הפקר יש בו כוונה להקנות לכל אדם. אבל ודאי אם יכוין בהפקר לסלק את הבעלות שלו, ולא להקנותו לאחרים, לא יהיה בזה חסרון בהפקר, ויהיה הפקר ללא דעת אחר מקנה, וא"כ כשמפקיר את חצירו כדי להינצל מאיסור שביעית ואינו מעוניין כלל שאחרים יזכו ברשותו אין לראות בהפקר זה דעת אחר מקנה, והשכן לא יזכה בחצירו שלא מדעתו.

בשבות יצחק על שביעית עמוד קכב' הביא את דברי מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל שאחרי שהפקיר השדה, שותפיו כשימשיכו לעבוד את האדמה לא יזכו בחלק שלו, משום שאינם יודעים שהיא הפקר ואינם מכוונים לקנין. ומ"מ אם השותף או אחר יכוין לעדור בקרקע ולזכות, יזכה בקרקע לעולם, וגם במפקיר לזמן, ולכן יפקיר

בפני שלשה מאוהביו שהוא בטוח בהם שלא יבואו לזכות ברשות שלו.

במשנת הגרי"ש על שביעית עמוד מ'
הביא ג"כ את הענין להפקיר חלקו בפני שלשה, והוסיף שאחרי שביעית יזכה בחלקו בחזרה ע"י שישתמש בחלקו. ויכול להפקיר את חלקו בזמן שעובדים בחצר או בגינה, וכשגומרים לעבוד לחזור ולזכות בחלקו, ובלבד שיהא בטוח שלא עושים מלאכות בזמן שחזר וזכה.

לבנות סוכה בגינה לאחר שהפקירה בשביעית.

בספר גיבורי כח עמוד 479 מביא ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצ"ל גר בבנין משותף עם אנשים שאינם שומרי תורה ומצוות, וכדי להנצל ממכשול בעבודת הקרקע בגינה המשותפת בשמיטה מפקיר את חלקו בגינה, וכו' אלא שחפץ אדם זה לבנות סוכתו בגינה המשותפת כבשנה הקודמת, האם מחמת שהפקיר עתה את חלקו בגינה ונמצא שאינו בעלים עליה כלל, צריך שוב לבקש רשות מדירי הבנין, או כיון שקיבל רשות בשנים עברו, הוי כגילוי מילתא דלא אכפת ליה

שיבנה זה סוכתו בגינה, אנא יורנו מרן שליט"א. והשיב, טוב שיבקש רשות.

עיון בדעת הרמב"ם שהביא הפסוק בחריש ובקציר תשבות שאין זה להלכה.

בערוך השולחן העתיד על זרעים זימן יט' סעיף א' מביא את כל הלשון של הרמב"ם, וכתב שזה שהביא קרא דבחריש ובקציר תשבות אע"ג דכבר ביארנו בריש סימן י"ח דאנן קי"ל כרי' ישמעאל דאמר דמקרא זה הוא לשבת בראשית מ"מ הביאו הרמב"ם לפי פשטא דקרא ועיקר העשה הוא מן המקרא דושבתה הארץ שבת לד'.

בדרך אמונה ס"ק ו' כתב ג"כ שאע"ג דקי"ל כמאן דמוקי האי קרא לענין שבת למילף מינה דקצירת העומר דוחה שבת ולא כמ"ד דמוקי לה בשביעית, מ"מ לא חש רבינו להביא פסוק זה כיון שאין נ"מ להלכה. ועיין עוד בביאור הלכה שם מה שהביא מה שהקשו עוד על הרמב"ם בענין זה, ומה שהבאנו בזה בריש פרק ג'.

ועיין בשיעורי שבט הלוי על שביעית כאן ברמב"ם מה שכתב בזה.

ועיין עוד במה שכתבנו על הרמב"ם בתחילת פרק ג'.

הגאון רבי יאיר כהן שליט"א

רב קהילת "יביע אומר" לוד, ראש כולל להוראה "ובחרת בחיים" מודיעין, ומו"צ בית הוראה "שערי הלכה ומשפט"

מעשרות מפירות שלא הופקרו

הבקר שידך וידו שוין בו". וכ"כ רש"י סוכה (ל"ט: ד"ה פטורין). ובמכילתא (פרשת משפטים) איתא, "והייתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך.. ולבהמתך" – "הקיש אדם לבהמה, מה בהמה אוכלת מהראוי לה בשביעית שלא מעושר אף אדם אוכל מן הראוי לו בשביעית שלא מעושר". וכ' הרמב"ם (פרק ו' ממתנות עניים הלכה ד'), "שנת שמיטה כולה הפקר ואין בה לא תרומה ולא מעשרות כלל, לא ראשון ולא שני ולא מעשר עני". וכ"פ מרן ביו"ד (סימן של"א סי"ט).

פירות מגינה שלא הופקרה

(ב) וידוע שנחלקו מרן והמב"ט בדין ישראל שלא הפקיר את שדהו בשמיטה האם בכל זאת פירותיו פטורין ממעשרות, או שמא היות ולא הפקיר חייבין, ויסוד המחלוקת הוא האם פטור פירות שביעית ממעשרות הינם מכח הפקרת השדה וככל שדה המופקרת, או הוא חידוש מיוחד מיוחד שישנו בשנת השמיטה, בלא קשר להפקרת השדה, כי המב"ט נשאל (שו"ת אבקת רוכל סימן כ"ב) בדין פירות של גוי שגדלו בא"י בשמיטה, וישראל לקחם וגמר מלאכתן,

ב"ה. ערב שבת קדש פרשת קדושים תשפ"ב לפ"ק

לכבוד האברך החשוב דעסיק באורייתא תדירא כה"ר עמנואל פלשטייב שליט"א יושב שבת תחכמוני כולל אהבת חינוך, לוד ת"ו

אודות השאלה בדין עץ הגדל בחצר הבנין, ורוב הדיירים עדין אינם שומרים תומ"צ ואינם מפקירין את הפירות בשמיטה, ואחד שקיבל מפירות אלו (שחנטו אחר ר"ה תשפ"ב) שאל האם להפריש תרומות ומעשרות? והאם לברך על ההפרשה?

דין פירות הפקר בתרומות ומעשרות

תשובה (בס"ד, א) הלכה ברורה היא שכל פרי או ירק הבא מן ההפקר פטור מתרומ"מ, וכדתנן במעשרות (פ"א מ"א), בחלה (פ"א מ"ג), ובשביעית (פ"ט מ"א), ובתרומות (פ"א מ"ה). ובמקור הדבר ישנם כמה שיטות; בירושלמי ריש מעשרות, וכן בירושלמי תרומות (פ"א ה"ג, דף ו.). למדו זאת ממה שנאמר "ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך" – "ממה שיש לך ואין לו חייב אתה ליתן לו, יצא

שיטת הירושלמי בנידון

ג) והנה בירושלמי (פ"ד דשביעית ה"ב, י" סע"ב) איתא, "ודכוותה מאימתי אדם זוכה בפירותיו בשביעית? רבי ירמיה סבר מימר משיתנם בתוך כליו, רבי יוסי סבר מימר אפי' נתנם לתוך כליו לא זכה בהן, דהוא סבר דאינון דידיה ולא אינון דידיה". ופירש הפני משה דאיירי באדם שרוצה לזכות בפירות שדהו שלא יהיו הפקר לכל, דלדעת רבי ירמיה אם ליקט ונתן לכליו זכה, ואילו לריו"ס אף אם נתן לכליו לא קנה דזכיה בטעות היא שהתורה הפקירה בשביעית לכל אדם ואין הבעלים יכולים לזכות בהם. ע"כ. ומהלשון נראה דאיירי באדם שהפקיר שדהו אך רוצה לחזור ולזכות בפירות מאיזו סיבה, דלר' ירמיה כליו קונות לו ואילו לר' יוסי לא יועיל שום קנין היות והתורה הפקירתן ואין זו אלא זכיה בטעות. ואפשר דיסוד מחלוקת הוא אי אפקעתא דגברא או דמלכא, דלרבי ירמיה אפקעתא דגברא ואם ירצה לזכות בהם זכה, ואילו לרבי יוסי אפקעתא דמלכא ומימלא אין אפשרות לחזור ולזכות בהם.

אמנם בפירוש מהר"א פולדא כ' דלרבי יוסי לא קנה משום שסבור דשלו הן ולא כיון לזכות מן ההפקר, וכיון שלא כיון אין כליו קונות לו. וכע"ז בפירוש הר"ש סירליו. ע"ש. מבואר דאיירי באחד שלא הפקיר שדהו, שהרי סבור ששלו הן אף בלא קנין, ובכל זאת

האם חייבים במעשרות, והשיב הרב לפטרן היות וגדלו בא"י, "ואם תתעקש לומר כי לא פטרה תורה אלא מה שהוא הפקר אבל פירות גוי שאינו מפקירם יהיו חייבין, לא היא, דאטו ישראל שגדר כרמו ולא הפקירה בשנת השמיטה יתחייב במעשר? הא רחמנא אפקרה לארעיה לעניים ולעשירים ולכן אין שום חיוב מעשר, כ"ש בגוי", והביא לדבריו ד' ראיות; ממשנה (י), מגמרא (יבמות קכ"ב.), מתוספתא (אהלות פ") ומירושלמי (שביעית פ"ו ה"ב, די"ז).

ומרן בתשובתו (סכ"ד) ה"ד הרש"ס וראיותיו שיש לנהוג קדו"ש בפירות גוי והאריך לדחותם, ואח"כ דחה ד' המבי"ט, וכתב (ד"ה ועתה), "ואני אומר כי לא נפטרו פירות שביעית ממעשרות אלא מטעם הפקר, וכל שאינו מופקר אינו נפטר ממעשרות. ומה שטען אטו ישראל שגדר כרמו כו', יש לומר שזהו כמודיע הדבר בסתום ממנו דאיכא למימר בהא אה"נ שהיא חייבת, אע"ג דרחמנא אפקריה כיון דאיהו לא אפקריה. ואפי' את"ל דפטורה, איכא למימר שאני התם דרחמנא אפקריה משא"כ בשל גוי". ועוד האריך להוכיח שיש קנין לגוי לא"י להפקיע מהמצוות. ע"ש. נמצא דמרן ומהרי"ט נחלקו בב' מחלוקות שונות; האם יש לקנין לגוי להפקיע מהמצוות בעודה בידו, והאם שביעית אפקעתא דמלכא או דגברא.

לא קנה לר' יוסי, ולר' ירמיה צריך קנין כדי לזכות. מבואר דלכו"ע אפקעתא דמלכא היא. ומ"מ נראה דמרן יבאר דאיירי בשהפקיר שדהו אלא שרצה לחזור ולזכות בפירות, וכמש"ל, וס"ל לדינא כרבי ירמיה.

שוב ראיתי לרבינו החזו"א (שביעית סי"ט אות כ"ד) שכ' וזל"ק, "במנ"ח (מצוה פ"ד) הביא שיש סוברין שאין שביעית הפקר עד שיפקיר, [ומש"כ שזה דעת מרן, יש לעיין בפנים דאפשר דלא אמרה מרן אלא כשהבעלים עכו"ם שאינם במצוות שביעית], והוא נגד רהיטת הסוגיות.. ובירושלמי (פ"ד ה"ב) מאימתי אדם זוכה בפירות שביעית וכו', דהוא סבר דאינון ידידיה כו'. ואי סבר דאינון ידידיה א"כ לא הפקיר והן ידידיה באמת". ע"כ. ויעלוז ליבי על שהרגיש הרב בהערה זו. ומ"מ בדברינו התיישבה ד' מרן. [רק שיש להעיר דמ"ש החזו"א דאפשר דמרן לא אמר אלא בפירות גוי, הנה המעיין בלשונו יראה דאף בישראל אמר כן, ורק שאח"כ כ' ואפי' את"ל דפטורה.. והחזו"א העיד שלא ראה הספר בפנים רק ממה שהביא המנ"ח משמו]. ועי' שו"ת עמק הלכה (סימן כ"א) ושו"ת מנחת שלמה ח"ג (סי' קכ"ג).

ד והיה מקום להביא ראיה נוספת דבשביעית יש דין מיוחד לפטור

הפירות ממעשרות בלא קשר למעשה ההפקרה של בעה"ב, ממה שהוצרכו לפסוק מיוחד בכדי לפטור פירות שביעית ממעשרות וכמובא לעיל (אות א') מהמכילתא, ולמה לא הסתפקו בפסוק של "ובא הלוי" שממנו למדו בירושלמי לפטור פירות הפקר ממעשר? א"ו דבשביעית אף אם לא הפקיר פטור. מיהו זה אינו מוכרח, דאפשר דלשיטת המכילתא המקור לפטור הפקר בכל שנים ממעשרות הוא מהפסוק של "והייתה שבת הארץ לכם", ולא ממה שנאמר "ובא הלוי". שו"ר לבנו של המבי"ט, המהרי"ט בתשובותיו (ח"א סמ"ג) שכ' לקיים מילי דאבות דשביעית אפקעתא דמלכא היא, והביא לזה כמה ראיות [נדרים מ"ב:, מציעא ל"ח:, ירו' כלאים פ"ז ה"ד, רש"י ר"ה ט"ו. וספרי ראה], ואחת מהנה הביא מהמכילתא הנז'. ע"ש.

האם לברך על ההפרשה?

ה והנה לענין חיוב ההפרשה מגינה שלא הופקרה אנן בתר מרן גרירן לחייבן, ומטעם זה ג"כ אין להכנס בשמיטה לשדה שלא הופקרה, דהלא אפקעתא דגברא היא, וכמ"ש בס' אור לציון (דס"ה), אך יש לברר אם יברך. ולכאור' כיון דלמרן חייב בהפרשה ובברכה, הכי פסקינן.

אך יותר נראה דלא יברך, דנהי דלדעת מרן יש לברך יש לחוש לשיטת החולקין, והרי כבר נתבאר כי כדעת המבי"ט עומדים מהר"א פולדא, הר"ש סירליו ומהרי"ט, וכ"פ החזו"א, ואמרינן סב"ל נגד מרן. ואף אם נהגו כמרן לענין פירות שנלקטו מקרקע של גוי וגמרן ישראל, שיפריש בברכה, אין זה מכריח אף לענין פירות ישראל שלא הופקרו.

ומה גם דאפשר דאף למרן לא יברך, דהלא כשהשיג על המבי"ט לענין קרקע של גוי שלא הופקרה סיים וכ' "ואפי' את"ל דפטורה, איכא למימר שאני התם דרחמנא אפקריה משא"כ בשל גוי", הרי שלא היה ברור לו הדבר שישראל שלא הפקיר חייב בהפרשה. והגם דזה אינו מוכרח כ"כ, דאפשר דרק בדרך את"ל קא"ל ולמטוניה דהמבי"ט, מ"מ לא יהא אלא ספק. וכן ראיתי בס' מאמר מרדכי (ושבתה הארץ, דף קכ"ו) דהבין דמרן לא פסיקא ליה מילתא, ושנה פרקו שם (דף ש"ח), ולכן כ' שלא יברך. ע"ש. וכן ראיתי בס' ילקוט יוסף (שביעית דף תקל"א) שכתב דאם לא הפקיר את הפירות יפריש בלא ברכה, ושם בהערה כ', "ומה שכתבנו שאם לא הפקיר יפריש תרו"מ בלא ברכה, כ"כ בשו"ת אבקת רוכל סכ"ד, ושם מרן הביא ב' תירוצים בדין אפקעתא דמלכא, וכן בבית יוסף יו"ד סימן של"א, ולכן מספק אין לברך על

ההפרשה. ע"ש". אלא שלא זכיתי להבין היכן כתב מרן באבקת רוכל שאין לברך? ולא יזה ב' תירוצים הכוונה? ואולי ר"ל דכיון דמרן סיים "ואפילו את"ל דפטורה" ש"מ לא פסיקא ליה מילתא, וכהבנת הגר"מ אליהו הנז'. ועכ"פ אף הוא דעתו דעת עליון דאין לברך על ההפרשה. ומ"מ נראה דהמברך יש לו ע"מ שיסמוך, דהלא בפשטות כך היא דעת מרן, והעושה כמרן בברכות אין מזניחין אותו. ובפרט דכאן המחלוקת היא במצוה ולא בברכה.

חצר בנין שלא הופקר

(ו) ועתה נבא לענין פירות שגדלו בחצר הבנין אך לא הופקרו, הנה יש מקום לומר היות ומקום גידולם הוא חצר שאינה סגורה וכל הרוצה להכנס לשם יכול, א"כ שפיר חשיב הפקר ומימלא אף למרן אי"צ להפריש תרו"מ. אך יותר נראה דהא לא חשיב הפקר, דלא מבעיא אם נאמר דהפקר החצר בשמיטה צריך שיהא בפני ג' בנ"א, כדאיתא בנדרים (מ"ה.), וכ"פ הגר"א יי קוק בשו"ת דעת כהן (סי' ר"מ) לענין שמיטה, כאן הרי לא הופקר בפני ג'. אלא אף אם נאמר דלענין השמיטה בשמיטה אי"צ בפני ג' בנ"א, [עיי' תוס' שבת י"ח: ד"ה דמפקרא, וכ"פ לדינא בס' אור לציון דף ס"א], הפקר מיהא בעי, וכאן הרי לא

משווק לבד ואינו מרשה לאנשים להכנס
לשדותיו. וכ"כ עוד שם סי"ג].

מסקנא דמלתא, הלוקט פירות מגינה
שלא הופקרה חייב להפריש
תרו"מ בלא ברכה. ואם יברך יש לו ע"מ
שיסמוך.

ביקרא דאורייתא
יאיר כהן

הפקירוהו כלל, וישנם דיירים שאם יראו
בני אדם נכנסים לחצר הבנין ולוקטים
פירות מהעצים כאוות נפשם יגערו בהם
ויסלקום. ולכן נלע"ד דאף כאן יש
להפריש אך בלא ברכה. [נראה בשו"ת
חלקת השדה ח"ג (שביעית סי"ב ד"ה
ובסוף) משם הגרש"מ עמאר שליט"א,
שיש להפריש תרו"מ מפירות הנקנים
מ'אוצר בית דין' הכללי, כשהחקלאי

הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א
מח"ס "בית מתתיהו" ועו"ס

בענין פירות שביעית בבית הכסא ומרחץ

שמן ואוכלין, ורק כשסך אסור, ובס' דרך אמונה פ"ה משמיטה ה"ו, עמש"כ הרמב"ם שם, דאין סכין שמן של שביעית במרחץ כתב הדר"א, דכ"ש בביהכ"ס אין לסוך, ועפ"ז י"ל דדוקא לסוך אסור וכמש"כ הערוה"ש, דהשמן מחליק מגופו ונופל לארץ, ונמצא מפסיד פירו"ש, הרי מדויק שאסרו רק הסיכה במרחץ ובביהכ"ס, ולא עצם מה שמכניס שמן שביעית ול"ח הפסד.

והנה הרמ"א או"ח ס"ג ולא ידבר בביהכ"ס, וכתב הבאר היטב שם, דכ"ש שלא יאכל בביהכ"ס, ומוכח דקפיד רק על האכילה בביהכ"ס, ולא נאסר להכניס אוכל לביהכ"ס, דאל"ה הו"ל לבאה"ט לומר ביותר דגם אין להכניס אוכלין לביהכ"ס, וע"כ דשרי ולא נאסר אוכלין שהוכנסו לביהכ"ס, וכן הוכיחו בשו"ת בצל החכמה ח"ג ס' י"א או"ב ובשו"ת ציץ אליעזר ח"ד ס"ב ובתשו' והנהגות ח"א ס' י"א, וע"כ דאין שורה רוח רועה על אוכלין שנכנסו לביהכ"ס, א"כ י"ל דמש"ה ל"ח הפסד פירות שביעית שנכנסו לביהכ"ס, כיון דאין ע"ז רו"ר ושרי לאוכלן אח"כ, ומה"ט שרי להכניס שמן שביעית למרחץ, ורק לסוך אסור, ומוכח

החיים והשלום למע"כ ידידי הרה"ג חריף ובקי להפליא מפורסם לשו"ת, רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א מח"ס גם אני אודך, ופרדס יוסף החדש על המועדים, שלום רב.

(א) ע"ד שאלתו, בפירות שביעית שנכנסו לבית הכסא אם הוי כמפסיד פירות שביעית. כוונתך לכאורה להמבואר בתוספתא שביעית פרק ו' הלכה ה' אין סכין שמן שביעית בידיים טמאות. וכן פסק הרמב"ם פרק ה' מהלכות שמיטה הלכה ז'.

בירושלמי שביעית פ"ח סוף ה"ב, אין סכין שמן של שביעית במרחץ, אבל סך הוא מבחוץ ונכנס, ולא שמן שריפה לא בבתי כנסיות ולא בבתי מדרשות מפני ביזיון קדשים, ובטעם הדבר פירש הר"ש סירילאו משום הפסד, ולא ביאר מהו ההפסד, וכתב הערוך השולחן העתיד זרעים ס' כ"ד ס' י"ד דמאחר דבית המרחץ חם והגוף מזיע, השמן מחליק מגופו, ונופל לארץ, ונמצא מפסיד פירות שביעית, ונפיק עפ"ז דשרי ליכנס למרחץ עם שמן כשלא סך, וע"כ דל"ח הפסד כשמכניס שמן שביעית למרחץ כשלא סך, וא"כ י"ל דה"ה בביהכ"ס אין איסור להכניס

מהירושלמי דאין ר"ר באוכלין שנכנסו למרחץ ולביהכ"ס וכש"נ.

והנה בשו"ע או"ח ס' רכ"ז ס"ג היה יושב בביהכ"ס, ושמע קול רעם או ראה ברק, אם יכול לצאת ולברך תוכ"ד יצא, וכתב המג"א שם סק"ב וכגון שלא נגע עדיין במקום הטינופת ולא עשה צרכיו, או שיכול ליטול ידיו, וכתב בס' ארצות החיים להמלבי"ם ס"ד ס"ק ע"ה שמוכח מהמג"א דהנכנס לביהכ"ס ולא עשה צרכיו א"צ ליטול ידיו, וע"כ דאין ר"ר שורה בביהכ"ס, והביא מהזוה"ק שנכנס לביהכ"ס, אפי' עשה צרכיו צריך נט"י משום ר"ר עיי"ש, אולם מהמג"א מוכח דאין ר"ר שורה בביהכ"ס ומש"ה א"צ נט"י ועיין בפרמ"ג ס"ז א"א סק"א, וכתב בשו"ת הר צבי ח"א או"ח ס"נ דמוכח עפ"ז דאין ר"ר שורה על אוכלין שנכנסו לביהכ"ס, דאם על ידיו של אדם אין ר"ר שנכנס לביהכ"ס כ"ש על אוכלין, ומצינו ר"ר בשבת ק"ט בטעם נט"י שחרית, וכן בפסחים קי"ב ע"א באוכלין שנכנסו תחת המטה, וכ"פ השו"ע יו"ד ס' קט"ז ס"ה, ובתשו' שבות יעקב ח"ב ס' ק"ה שגם אוכלין תחת המטה לא נאסרו עיי"ש, וא"כ כ"ש בביהכ"ס אף אם נימא שיש ר"ר בביהכ"ס וכמש"כ הא"ר ס"ד, מ"מ זה לא נאסר ושרי באכילה, וכן מוכח בס' שלמי ציבור דיני נט"י שחרית ס"ד שר"ר שרי על ידים ולא באוכלים עיי"ש ובשו"ת מנחת יצחק ח"ג ס' ס"ג שהוכיח כן, דלא

נאסרו האוכלין בדיעבד, וכ"כ בשו"ת אפרקסתא דענייא ס' קל"ג ובשו"ת מהר"ם בריסק ח"א ס"י ורק לכתחילה לא יכניס, וכ"כ בשו"ת שלמת חיים ח"ג ס"ט, וע"ע מש"כ בזה בשו"ת באר משה ח"ה ס"א ובס' שמירת הגוף והנפש ס' נ"ד ס"ק כ"ט, ובשו"ת דברי שלום [קרויז] ח"ג ס"א ובשו"ת שערי יושר ח"ד ס"א.

וא"כ י"ל דאם הכניס פירו"ש בביהכ"ס ה"ז לא נאסר ושרי לאוכלן, ול"ח כהפסיד פירו"ש, ומה"ט אמרו בירושלמי דאין סכין שמן שביעית דרק הסיכה נאסרה, ולא עצם מה שהכניס שמן שביעית למרחץ ולביהכ"ס, כיון דשרי לאוכלו ל"ח כמפסיד פירו"ש.

ב'. אולם הפני משה והמהר"א פולדא פירשו בירושלמי שם, דאין סכין שמן שביעית במרחץ, דטעמא משום ביזיון קדשים, וכמו שמן שריפה בבתי מדרשות ובתי כנסיות, והאדר"ת שם גריס בתי כסאות ומשום ביזיון קדשים, ועמש"כ בבית מתתיהו ח"ב ס"ג אות ט' בזה, ונפיק עפ"ז דעצם ההכנסה למרחץ בשמן שביעית אסורה דהוי ביזיון הקודש, וכתב הגר"ב זילבר זצ"ל בס' הל' שביעית ס"ה ס"ק נ"ח, דה"ה עפ"ז דאסור ליכנס עם פירו"ש למרחץ וביהכ"ס דהוי ביזיון, ומה דאמרי' אין סכין לאו דווקא, ובטעמא דהוי ביזיון קדשים כשמכניס שמן שביעית למרחץ, הוכיח בס' מקדש דוד זרעים ס' נ"ט סק"ה, דע"כ שיש בפירות שביעית

משום קדושה, וכן נקט המהרי"ט ס' מ"ג, וכן הדרך אמונה פ"ה משמיטה ה"ה בביהו"ל, ובס' חוט שני שביעית פ"ה ה"ו, וא"כ מש"ה אין ליכנס לביהכ"ס בשמן שביעית משום ביזוי קדשים כיון שיש בפירו"ש משום קדושה, ובס' אמונת ישראל שביעית ח"ב ס' ע"ו הקשה על הר"ש הנ"ל מ"ט לא פירש כהפני משה דאין סכין משום ביזיון קדשים דע"כ יש בפירו"ש משום קדושה, אכן י"ל דהר"ש לא פירש כן, דא"כ מ"ט אמרו בדווקא אין סכין, ולמש"כ הפני משה נפיק דגוף ההכנסת פירו"ש לביהכ"ס ומרחץ הוי ביזיון קדשים, ולהכי פירש משום הפסד וזהו דווקא ע"י סיכה וכמש"כ הערוה"ש הנ"ל וע"ע במנחת ביכורים בתוספתא שביעית פ"ו ה"ו מש"כ, ושו"מ בס' ההנהגה בפירות שביעית פי"ד ס"ג, בשם מרן הגר"נ קרליץ, דכל אוכל שיש בו קדושת שביעית אין להכניסו למרחץ, ומש"כ אין סכין במרחץ לאו דווקא, ועצם ההכנסת אוכל שביעית הוי ביזיון.

אמנם י"ל דכוונת הר"ש דהוי הפסד פירו"ש בשמן שביעית במרחץ, עפמש"כ הבא"ח בס' עוד יוסף חי פר' תולדות אות ו' דאוכלין ומשקין שנכנסו לביהכ"ס נטמאו, וע"כ ס"ל שיש רו"ר באוכלין שנכנסו לביהכ"ס ומדמי לאוכל שנגע קודם נט"י שחרית שיש בזה רו"ר, עיי"ש, וכן ס"ל בשו"ת לב חיים ח"א או"ח ח"א ס"ו ומובא בחדר לאלפים ס"ד ס"א עיי"ש, וכן מובא בס' טעמי

המנהגים עניני ציצית קו"א לאות כ' בשם מהר"ש מבעלזא, בשם ס' דברי יצחק עמ' נ"ח שהקפיד לא לאכול מה שנכנס לביהכ"ס, ועיין בס' ליקוטי מהרי"ח בענין דברים הנוהגים בסעודה ובשו"ת ישכיל עבדי ח"ז ס' מ"ד או"ד, ובשו"ת רבבות אפרים ח"א ח"א ס"ח וא"כ י"ל עפ"ז דזש"כ הר"ש דאיכא הפסד פירו"ש במרחץ, וא"צ לדחוק כמש"כ הערוה"ש כיון שה"ז מחליק בגופו כשסך, די"ל דעצם כניסת השמן במרחץ הוי הפסד פירו"ש, דאם נימא שיש רו"ר באוכלין שנכנסו לביהכ"ס ומרחץ וכמש"כ הבא"ח, הרי אין יכול לאוכלו ונמצא שגורם הפסד פירו"ש.

ושו"ר בס' נזר החיים שנשאל מרן הגר"ח קנייבסקי בעמ' קל"ב, אם הכניס פירו"ש לביהכ"ס אם עבר על לאכלה ולא להפסד, והשיב ע"ז פירות שנכנסו לביהכ"ס אין איסור לאוכלן, ואכן בס' דעת נוטה ח"א תשו' ריי"ח נשאל הגר"ח ק' אם מותר להכניס אוכלין לביהכ"ס, והשיב טוב ליזהר, ובתשו' ריי"ט שם כתב עצם האיסור אין לו מקור נאמן, ובהערות שם שהנזהרין ס"ל שרו"ר שורה על האוכל כמובא בזוה"ק בהקדמה דף י' ע"ב, ובתשו' ר"כ שם מי שהכניס אוכל לביהכ"ס אם יש איסור לאכול, והשיב שהעולם נהגו שלא לאכול ואין לו מקור נאמן, ועיי"ש בהערות, וכן בספר גם אני אודך חלק ב' סימן ס"ג בירך על אוכל שהיה בביהכ"ס יכול לאכול, ואילו תחת

המטה יאמר בשכמל"ו עי"ש. וא"כ נפיק שהמכניס פירות שביעית לבית הכיסא לא עבר על לאכלה ולא להפסד כיון שרשאי לאכול, או ליתן לאחר לאכול, וכן הביא בס' ההנהגה בפירות שביעית פ"א ס"ד בשם הגר"ח"ק, אם שרי להכניס פירו"ש בביהכ"ס, והשיב ע"ז לא שמעתי איסור בזה.

ואכן י"ל דגם הסוברים שיש רו"ר באוכלין שנכנסו לביהכ"ס וכו"ל, גם אם הכניס פירו"ש או כל אוכלין, יכול לשטוף הפירות להעביר הרו"ר וכמש"כ המשנ"ב ס"ד ס"ק י"ד כשנגע באוכלין קודם נט"י שחרית דאיכא רו"ר מהני שטיפת האוכלין עי"ש, וכ"כ בתשו' ונהגות ח"ב ס"ד באוכלין שנכנסו לביהכ"ס ישטוף ג' פעמים ומהני להעביר הרו"ר עי"ש, וא"כ ה"ה כשהכניס פירו"ש בביהכ"ס, שישטוף ג"פ ויעביר הרו"ר ול"ח כגורם הפסד פירו"ש שיכול לאוכלן אח"כ, וע"ע בשו"ת אבן ישראל ח"ז ס"א מש"כ, והגר"ח"ק כתב לי בפירו"ש שנכנסו לביהכ"ס ומקפיד לא לאכלן מה יעשה עמם, וכתב לי יגנום, והיינו שמקפיד לא לאכול גם ע"י שטיפה, וכתב לי בכ"ז הגאון רבי שמאי גרוס שליט"א בעל שבט הקהתי, אפשר להכניס פירו"ש לביהכ"ס אם הם בשני כיסים, ואפשר לשטוף אח"כ ג"פ, ועוד שיש הרבה שאין מקפידין ע"ז, ובפרט בביהכ"ס דידן.

ג. שו"מ למו"ר בשו"ת משנת יוסף ח"ג ס' מ"ה, שנשאל על פירות שביעית שהיו תחת המטה, שלכו"ע שורה רוח רעה עליהן כמב' בפסחים קי"ב, ושקו"ט בכל הקולות שיש באוכלין תחת המטה, ומסיק באות ח', דפירו"ש ל"ד לשאר דברים, כי יש איסור לאכלה ולא להפסד, וכיון שיש המקילין באוכלין תחת המטה לאוכלן, יש לו לסמוך ע"ד, והביא להגהות מרדכי בשבת פרק המצניע, די"ל שרו"ר לא שכיח בינינו, א"נ כתבי הקודש שעליהן מצילן, וא"כ ה"נ קדושת פירו"ש שעל הפירות מגינה עליהן מהרו"ר, וגם שייך שומר מצוה לא ידע דבר רע, כמש"כ השד"ח קונ' הכללים מערכת ל' אות קמ"א, וכ"כ בשו"ת לב ים ס' ט"ו, ובשו"ת עולת יצחק ס' נ"ה עי"ש, ואמנם שדעת החזו"א ס' י"ד אות י' שאין מצוה חיובית לאכול פירו"ש, מ"מ האוכלן מקיים מצוה, ובפרט להרמב"ן בסה"מ עשה ג' שיש מצוה באכילת פירו"ש, אמרי' שומר מצוה לא ידע דבר רע, וכתב עוד המשנ"י עפמש"כ השד"ח עמ' שפ"ט שם, למש"כ המשנ"ב הנ"ל, שאם נגע באוכלין קודם נט"י שחרית ידיח האוכל ג"פ, ה"ה באוכל תחת המטה, ושכ"כ בשו"ת הד"ר ס' כ"ט שמהני לאוכל תחת מטה טבילה במקוה, ומי שמקפיד גם בזה יעץ המשנ"י, ליתן לאחר לאכול, ואם לא ימצא מי שיאכל יניחם להרקב, למאי דנקטינן כהמהרי"ט ח"א

ס' פ"ג שמותר לגרום הפסד פירו"ש, וכ"פ הרידב"ז פ"ה ה"א, ובנידון זה עדיף שגורם רק בשוא"ת, ותנן בפ"ח דתרומות מ"ד יין של תרומה שנתגלה ישפך מפני סכנת נחשים, וכ"פ הרמב"ם פי"ב מתרומות הי"ג אף שנצטוונו ושמרתם את תרומתי, וה"ה החושש לרו"ר אם הוא מוסכם שיש רו"ר יכול להשליך לאשפה, אבל כיון שאי"ז מוסכם לא יאבדם, שיניחם ויפסלו מאכילת כלב ואז ישליכם עי"ש, ושאלתי להגר"ק בפירו"ש שהיו תחת המטה מה יעשה, וכתב לא יאכל.

וא"כ ה"ה י"ל בנידון דידן בפירות שביעית שנכנסו לביהכ"ס מעיקר הדין יכול לאוכלן דאין רו"ר באוכלין בביהכ"ס וכנ"ל, והחושש מרו"ר, יכול ליתן לאחר, או לשטוף ג"פ, או שיניחם להרקב ואז ישליכם, וכמו שיעץ במשנ"י, לאוכלין תחת המטה, ושו"ר בס' גיבורי כח ס' י"ח ס' מ"ה דנשאל הגר"ק בפירו"ש שנגעו בהם לפני נט"י שחרית מה דינם, והשיב ע"ז הגר"ק ידיח הפרי שלוש פעמים עי' שונה הלכות ס"ד ס"ט, ויש עוד להאריך בכ"ז.

דו"ש בברכה מרובה

תליית אתרוג של שביעית לנוי סוכה

קליפתה החיצונה, ואין להפסיד פירו"ש. וכבר הארכנו בקושיא זו בשם רבים מהאחרונים בבית מתתיהו ח"ג ס"ד אות ד' וכן בסי' כ"ב אות ב', יעו"ש. והנה המרומי שדה סוכה ל"ט שם, כתב הא דשרי ליקח אתרוג של שביעית לד' מינין אף שע"ז מפסידה דשביעית ניתנה להדלקת הנר, דהא כל הנאה שהנאתו וביאורו שוה רשאין לעשות מפירו"ש דכתיב לכם לכל צרכיכם, וה"ה הדלקת הנר, וא"כ ה"ה הנאת מצוה מקרי הנאה וביאורו שוה. וכתב דכ"ז אם מצוות ליהנות ניתנו, ואולם אם מללה"נ דל"ה הנאה בקיום המצוה אין ליקח אתרוג של שביעית לארבעת מינין, ויעו"ש מש"כ בזה, וא"כ למאי דקי"ל מצוות לאו ליהנות ניתנו וכמב' בר"ה כ"ח, וכ"פ בשו"ע או"ח סי' תקפ"ו יעו"ש. א"כ ל"ה הנאה בקיום המצוה ולא מיקרי הנאה וביאורו שוה. ועמש"כ בשו"ת שערי דעה ח"ב ס"ח עי"ש.

אמנם י"ל בזה עפמש"כ בשו"ת בית הלוי ח"א ס"א אות ה' הא דאמרי' מללה"נ זהו רק במצוה שבחובה כלול שופר וכדו', אולם במצוה שאין חייב בה ויכול להפטר ממנה ואי"ז גזירת מלך שפיר י"ל מצוות ליהנות ניתנו, דבמצוה התלויה ברצונו אפשר דקיום המצוה מקרי הנאה. וכ"כ

אורך ימים ושנות חיים למע"כ יד"נ הרה"ג מו"ה הרבנים מפורסם לשו"ת רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א מו"ס גם אני אודך, ופרדס יוסף החדש על המועדים ועל שבת קודש, ועורך הקובץ הנפלא מה טובו אהליך יעקב, שלום רב.

ע"ד שאלתך, באתרוג של שביעית אם מותר לתלות לנוי סוכה.

הנה יש לדון אם שרי לתלות פירות שביעית לנוי סוכה אם על ידי זה יצטמקו הפירות ויתייבשו ע"י החום, אם הוי כהפסד פירות שביעית. וגם משום דהוקצה למצוותו, ונאסר באכילה כל שבעה ימים אם אסור משום דממעט באכילתו. ועיקר עיטור הסוכה בפירות מב' בביצה ל' ע"ב סככה כהלכתה וכו' ותלה בה אגוזים שקדים אפרסקים ורמונים ופרכלי ענבים וכו', א"כ מהו מפירות שביעית לתלות לנוי סוכה.

א. בסוכה ל"ט ע"א תנן הלוקח לולב מחבירו בשביעית נותן לו אתרוג במתנה וכו'. ומב' דשרי ליקח אתרוג של שביעית למצות ד' מינין. ואולם באתרוג של תרומה מב' בגמ' סוכה ל"ה ע"ב, חד אמר מפני שמפסידה, ופרש"י קליפתה החיצונה נמאסת במשמוש הידים ואסור להפסיד תרומה עי"ש. וא"כ מ"ט שרי ליקח אתרוג של שביעית לארבעת מינין, ועי"ז נפסד

ליהנות ניתנו, עי"ש. ומש"כ בזה בשו"ת שארית אברהם להגר"נ גראס ח"ג סי' י"ז, ובשו"ת ויען יוסף לידידי הגר"י צברי ח"א סי' י"ז אות ו' עי"ש, ובס' שו"ע אהלי שם יו"ד סי' רצ"ד עי"ש. ואולם בשו"ת אדני פז ח"ג סי' מ"ג הביא ממרן הגר"ח קניבסקי דשרי לתלות נוי מערלה בסוכה עי"ש, ובס' בית דוד סוכות פ"ב ס"ב סק"ח בזה, ומש"כ בשו"ת תורת מרדכי יו"ד סי' קכ"ח.

וא"כ אם נימא דשרי לתלות נוי מערלה בסוכה דמללה"נ, ולפמש"נ י"ל דה"ז תליא אם במצוה קיומית כהידור מצוה אמרי' מללה"נ. ואם נימא דבנוי ובהידור מצוה י"ל מצוות ליהנות ניתנו, שפיר יהא שרי לתלות נוי לסוכה מפירו"ש. ואף שע"ז נפסד מהחום מ"מ הוי כהדלקת הנר דשרי, וכמש"כ המרומי שדה הנ"ל דאם נימא מצוות ליהנות ניתנו שרי להפסיד אתרוג של שביעית משום המצוה.

ב. ואמנם בשו"ת ציץ הקודש ח"א סי' י"ד או"ג כתב לתרץ מ"ש אתרוג של תרומה מאתרוג של שביעית, דעד כאן לא מקרי הפסד כי אם היכא שאינו מקיים שום מצוה בהפסד. אבל כשמקיים מצוה בהפסד גם אם המצוה רק מדרבנן י"ל דאי"ז הפסד כיון שאין עושה זאת בדרך הפסד, ולהכי בנוטל אתרוג למצוה ל"ח כלל להפסד, ורק בתרומה דכתיב בה משמרת תרומותי

בשו"ת עטרת ישועה ס"ד עי"ש ובס' עטרת כלולות עמ' ס' ובס' דברי המצוות סי' ק"ב, והארכנו בזה בבית מתתיהו ח"ב ס"א אות א' עי"ש. וא"כ י"ל שנוי סוכה אי"ז חובה עליו אלא להידור מצוה, ובהכי שפיר י"ל מצוות ליהנות ניתנו ויהא שרי לתלות נוי שביעית בסוכה אף אם עי"ז יהא הפסד לפירות. ובשו"ת ציץ הקודש ח"ב סי' מ"ז הסתפק אם בהידור מצוה אמרי' מללה"נ עי"ש. ועי' מה שהארכנו בבית מתתיהו ח"ב סי' ל"ד אם מותר לתלות נוי ערלה בסוכה ומשום די"ל מללה"נ, ויעו"ש לתלות אם בהידור מצוה כנוי סוכה אמרי' מללה"נ כיון שאי"ז חובה. והגר"ר שמאי גרוס בעל שבט הקהתי כתב לי שם, דשפיר מותר לתלות נוי ערלה בסוכה, ואף שנוי סוכה והידור מצוה הוי מצוה קיומית, מ"מ מצות סוכה היא מצוה חיובית. וכן כל הנוי סוכה אינו עשוי שהסוכה יהא נאה, ול"ח הנאה בהדי מצוה עי"ש. ובמועדי הגר"ח ח"א תשו' תצ"ג, השיב מרן אם מותר לתלות נוי לסוכה מעצי ערלה שמללה"נ, והשיב ע"ז הנאת הגוף בהדי מצוה עי"ש. וכ"כ בס' שלמי תודה סוכות ס"ז סוף אות ה' משמיה דמרן הגראי"ל שטינמן זצ"ל. ואולם בקובץ מה טובו אהליך יעקב [היוצא לאור על ידי ידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א] חלק ד' עמוד קל"א, בשם הגר"ש דבליצקי זצ"ל, דשרי לתלות נוי מערלה בסוכה דמצוות לאו

חששו להפסד. וגם בתרומה אפשר ע"י חולין, ומשא"כ בשביעית אם נאסור של שביעית יאסרו כל אתרוגי א"י ע"ש. וכן תירץ בס' השמיטה להגרי"מ טיקוצינסקי ז"ל עמ' מ"ב בשם הג"ר יצחק ירוחם דיסקין זצ"ל, דשאני אתרוג תרומה דאפשר שיקח אתרוג חולין, ואילו באתרוג שביעית יאסרו כל אתרוגי א"י בשביעית ולא תתקיים המצוה ולהכי שרי ליקח אתרוג שביעית, וכ"כ לתרץ בס' דרך אמונה פ"ה משמיטה ה"ז בביהו"ל, וכן בס' חוט שני שביעית עמ' רע"ב ע"ש. וא"כ נפיק דאם יש לו אתרוג חולין לא יקח אתרוג שביעית דאה"נ מפסיד קליפתה החיצונה והוי הפסד פירו"ש, ורק כשאין לו אתרוג אלא שביעית יקח למצוה דאל"ה תתבטל המצוה, ועמש"כ בזה בבית מתתיהו ח"ג ס"ד או"ד. וא"כ עפ"ז לענין ליקח נוי שביעית לסוכה, י"ל שיקח נוי מחולין ולא יקח משביעית דעי"ז יפסיד הפירו"ש. וגם אם אין לו רק נוי שביעית י"ל דלא יקח, דשאני מאתרוג דעי"ז לא תתקיים המצוה דאתרוג, ונוי סוכה אי"ז חובה אלא להידור מצוה, וכיון דעי"ז שיתלה הנוי יפסד פירו"ש י"ל דלא יקח.

אבן י"ל עפמש"כ בס' אור לציון שביעית פ"ב ה"ו, דשרי להבדיל על יין שיש בו קדושת שביעית ולמזוג יין לכוס עד שיעלה על גדותיו וישפך, וכמב' ברמ"א או"ח סי' רצ"ו דעושין כן לסימן ברכה. וכן שרי לכבות

בשארית היין את נר הבדלה, וליקח מהיין ע"ג עיניו כנהוג, ואף שע"י דשופך על גדותיו איכא להפסד יין שביעית. ועפמש"כ הרמב"ם פי"א מתרומות ה"ה, כדרך שמרקדין את הקמח בחולין, כך נוהג הכהן בתרומה מרקד לאכול ומשליך המורסן ע"ש. הרי שהכלל כפי שהוא רגיל לעשות באכילתו תמיד כך נוהג בתרומה, ולכך דבר שדרך לשייר מותר לשייר ולהשליך, וא"כ ה"ה לענין יין הבדלה כיון ששופך כן כל השנים בהבדלה לסימן ברכה רשאי לשפוך גם בשנת השביעית, ואת הנשפך א"צ לשמור יעו"ש. ועפ"ז י"ל ה"ה לענין תליית נוי סוכה מנוי שביעית, אף שע"ז יגרם הפסד לפירות, מ"מ י"ל דשרי לעשות כן וכמו שעשה בכל השנים כשתלה נוי מפירות בסוכה, ובכל השנים שרי לתלות נוי לסוכה מפירות חולין אף שע"ז יגרם הפסד לפירות ואי"ז בל תשחית, וכמש"כ בס' שבת מנוחה לידידי הרה"ג רבי שמואל זכאי פי"ד ס"י, כיון שמתכוין לשם מצוה ולנוי סוכה שהוי הידור מצוה אי"ז בל תשחית שהוי לצורך, וכמש"כ בשו"ת תורה לשמה סי' ת' ע"ש. ואולם יל"ד למש"כ בשלטי גיבורים ע"ז י"ג או"ב דשרי לקרוע על המת והוי ד"ת, דאתי מצות קריעה ודחי לאיסור דב"ת ע"ש. ובשו"ת הר צבי ח"ב או"ח סי' ק"א ק"ב אם זהו ג"כ כשעושה הידור מצוה ה"ז דוחה לאיסור דב"ת, דחזינן בש"ג דלא

כתב משום דהוי צורך אי"ז ב"ת אלא מגדרי דחוויה, אם זהו ג"כ בהידור מצוה נדחה איסור ב"ת. ועמש"כ בס' עץ השדה הנדמ"ח פכ"א ס"ג, ואמנם בשו"ת חבלים בנעימים ח"א סוגיא י"א דשרי להשחית לצורך הידור מצוה עיי"ש, ובס' יקח מצוות עניני הידור מצוה סי' י"ח מש"כ בזה.

אולם ראיתי למו"ר בתשו' משנת יוסף ח"ד סי' י"ז אות י' שהביא לדברי הציץ הקודש הנ"ל דשרי ליקח אתרוג של שביעית אף שעיי"ז מפסידה, משום שאינו עושה זאת דרך הפסד כי אם דרך מצוה, דלמ"ל טעמא דמצוה תיפול"ל דאינו עושה דרך הפסד, וכדקי"ל בבל תשחית דכל שאין עושה דרך השחתה אינו עובר וכמב' ברמב"ם פ"ו ממלכים ה"ח, הקוצץ אילן מאכל דרך השחתה עיי"ש. וא"כ אף בנוטל אתרוג אפי' אינו למצוה, מותר כשלוקחה לא בדרך הפסד ועיי' נטילתו נפסד קליפתו. וכתב המשנ"י דהפסד פירו"ש אינו דומה לבל תשחית, ובפירו"ש אסור אפי' אינו דרך הפסד, שבבל תשחית אסרה תורה השחתה, ולהכי רק דרך השחתה אסור, אבל בפירו"ש התורה אמרה לאכלה וילפינן ולא להפסד, א"כ כל שאינו לאכלה אסור גם אם אינו עושה דרך הפסד בידים, כיון שעכ"פ אינו מקיים בפירות אלו לאכלה עיי"ש, ובס' אמנות ישראל שביעית ח"א סי' כ"ג בסברא זו. וע"ע בשו"ת משנת יוסף ח"י סי' ק"ג לענין נוי סוכה הנפסד דאי"ז בל תשחית

שהוי לצורך מצוה יעו"ש. ועיי' במועדי הגר"ח ח"ב תשו' תשצ"ו, ששאלתי למרן הגר"ח קניבסקי מ"ט צריך קרא לאכלה ולא להפסד דאסור להפסיד פירו"ש, הא בלא"ה אסור להפסיד לאוכלין, והשיב ע"ז לצורך מותר, יעו"ש. ומש"כ לתרץ בס' ארץ הבחירה שביעית פ"ח מ"ב יעו"ש.

ג. ואולם בס' דרך אמונה פ"ה משמיטה ויובל צה"ל ס"ק י"ט כתב יש לזהר כשמבדיל ביין שביעית שלא לשפוך מהם לאיבוד, ולא לתת מהם לתוך עיניו ולא לתוך הכיסים ולא לכבות בהן הנר של הבדלה עיי"ש. וכ"כ בס' חוט שני שביעית פ"ה סק"ד אות י' יעו"ש. הרי אף שעושה כן כל השנים, בהבדלה בשביעית לא ישפוך משום הפסד פירו"ש. וכן השיב הגר"ח בספרי מועדי הגר"ח ח"ב תשו' תשצ"ה שלא ישים בעינים בהבדלה ביין שביעית, ועמש"כ בס' באר בשדה לידדי הג"ר בועז כדורי שביעית סי' י"ט אות כ', ובפ"ח סעי' ט"ו עיי"ש. וראה עוד מה שכתב בזה בספר פרדס יוסף החדש לידדי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, על קידוש והבדלה, סימן תקפ"ז, מה שכתב בזה.

וכ"כ בס' עטה אור להגר"ע טולידנו שביעית עמ' מ"ה דאסור לשפוך ביין הבדלה לסימן ברכה ביין שביעית, ופליג בדברי האורל"צ הנ"ל עיי"ש. ובשו"ת משנה הלכות ח"ט סי' רמ"ז יעץ שישפוך בצלחת היין שביעית

וישתה אח"כ עי"ש. ומש"כ בס' פירות שביעית להגר"צ כהן זצ"ל פכ"ב ס"ט ובס' שרשי אילן שביעית בחלק הסימנים ס"י ובס' גיבורי כח סי' ס"ו ובס' אוצר הכסף בקונ' יורו משפט"ך ס"ט ובשו"ת חיי הלוי ח"י סי' קע"ט אות ע"ג דלא ישפוך יין הבדלה של שביעית, ועפ"ז לענין תליית נוי לסוכה מפירו"ש אף שעושה כל השנים שתולה נוי להידור מצוה, ל"מ אם עי"ז יפסדו הפירו"ש, וכמו דאין לשפוך יין הבדלה לסימן ברכה. אולם י"ל דשאני שפיכת יין שביעית בהבדלה הוי הפסד בקו"ע ובידים שעושה מעשה שפיכה והולך לאיבוד, וכן שמכבה בזה הנר ונותן מזה לעינים, ואילו בתליית נוי מפירו"ש כשתולה אין עושה מעשה הפסד בידים, אלא שתולה וממילא אח"ז יגרם הפסד. וכן מוכח ממש"כ בס' שלחן שלמה שביעית עמ' קצ"ב, שבהבדלה יניח צלחת לשפיכת היין וישתה את זה אח"כ. הרי דבלא"ה הוי הפסד פירו"ש דאסור, ואילו לענין תליית נוי מפירו"ש התיר וכנ"ל, וע"כ שהוי בשוא"ת.

וכיו"ב כתב מו"ר בתשו' משנת יוסף ח"א סי' פ"ב בענין שפיכת יין שביעית בעשר מכות, שהמנהג להטיף בהגדה באמירת עשר המכות, אם ידחה מנהג ההטפה ביין שביעית. וכתב המשנ"י דלא דמי למשאיר יין ואינו שותהו והוי רק גרמא בשוא"ת, ומשא"כ כששופך יין שביעית כאילו מניח פירו"ש בידים תחת המטה שעושה

פעולה בידים לאבדו, דכיון שאינו שותהו ה"ז כמאבדו, יעו"ש. ובס' הנהגות רבינו עמ' רט"ו, דהגריש"א זצ"ל לא שפך יין שביעית בהגדה, עי"ש. ובס' אשרי האיש ח"ג מועדים עמ' ת"ב סי' ס'. וכן מובא בהגרש"פ קהילות יעקב עמ' 559, שהקה"י לא שפך היין שלא רצה להפסידם. וכ"כ בס' השמיטה פ"ז הערה 4 דאסור לשפוך יין שביעית בהגדה בעשר המכות עי"ש. וכן בשו"ת חיי הלוי ח"י סי' קע"ט אות ע"ג, וכ"כ בדרך אמונה פ"ה משמיטה ויובל צה"ל ס"ק י"ט דבליל הסדר לא ישפוך היין בהגדה עי"ש. ואולם במועדי הגר"ח ח"א תשו' קכ"ז השיב שישתה את זה אח"כ, ובתשו' קכ"ח שם כתב שמשקים אותו לגוי עי"ש. וכ"כ בס' אלא ד' אמות של הלכה פמ"ו סעי' י"ז עי"ש. ובס' בן ציצית הכסת ענף ז' ס"ק קצ"ו מש"כ עי"ש. ובספר הליכות שלמה פסח פ"ט סעי' ל"ה שהגרש"ז זצ"ל לא שפך היין שביעית בעשר מכות עי"ש. ובספר גם אני אודך תשובות הגר"ח שגל, חלק ג' סימן ע"ז, מה שכתב בזה, עיין שם, ובס' חוט שני פסח פ"ז סק"י, ובס' גיבורי כח ס"י סעי' ל"ט ובקונ' ימי השביעית עמ' ע"ח ובס' מועדי ישראל פסח סי' פ"ג ובשו"ת רבבות אפרים ח"ב סי' קל"ז ובס' בית דוד שביעית ח"ב פ"ז סעי' י"ז.

וראיתי בס' אמונת ישראל שביעית ח"א סי' כ"ג, שכתב ללמד זכות על

הרבה שאין מקפידין בזה, דהוי כמו אתרוג של שביעית דנוטלו למצוה, ואף שעיי"ז נפסד במשמוש הידים וכן"ל למש"כ המרומי שדה הנ"ל דנטילת האתרוג הוי הנאתו וביעורו שוה, אם נימא מצוות ליהנות ניתנו, וא"כ ה"נ בשפיכת יין שביעית בהגדה שעושה כן משום מנהג המובא בקדמונים, לא גרע משאר צרכיו דמותר, דהנאתו וביעורו שוה ל"ח הפסד שהוי צורך מצוה דמותר, דהוי כהנאתו וביעורו שוה, עיי"ש. והניף ידו בספרו מועדי ישראל פסח סי' פ"ג עיי"ש. אולם י"ל בזה דה"נ תליא אם במנהג אמרי' מללה"נ, דהסתפק בזה בשו"ת ציץ הקודש ח"ב סי' מ"ז עיי"ש, ומש"כ בזה בבית מתתיהו ח"ב ס"א אות י', ובמועדי הגר"ח ח"א תשו' שצ"ח.

וכתב האמונת ישראל שם או"ג עפמש"כ המג"א או"ח סי' רצ"ו סק"ב דמותר לשפוך היין על גדותיו בהבדלה, דכיון שהוי דבר מועט ל"ח ביוזי, וא"כ י"ל דה"ה ל"ח הפסד בדבר מועט יעו"ש. וא"כ ה"נ אי"ז הפסד בשפיכת יין בדבר מועט. וכתב עוד כיון ששופך לקיום המנהג אי"ז בל תשחית, שהוי לצורך אדם יעו"ש. ולמש"כ המשנ"י אף דשרי בל תשחית לצורך, בפירו"ש אסור דאמרה תורה לאכלה ולא להפסד, וכל שאינה לאכלה אסור. ועמש"כ עוד בשו"ת עומק ההלכה ח"ג סי' כ"א אם לצורך מנהג שנהגו הותר בל תשחית עיי"ש. ולמש"כ

המשנ"י ל"ד היתרא דב"ת לצורך להפסד פירו"ש וכן"ל. ועייין בספר גם אני אודך תשובות הגר"מ חליה, חלק ח' סימן ל"ב, בענין המנהג דשטיחת עשבים בחג השבועות, אם שרי בעצי שביעית, והביא מהגר"פ שרייבר זצ"ל דאם אין בהם ריח מותר יעויין שם.

ולכא'ו י"ל למש"כ האורל"צ הנ"ל דשרי לשפוך על גדותיו ביין הבדלה כדרך שעושה כל השנה, וה"נ ביין שביעית יהא שרי לשפוך בליל הסדר כמו שעושה כל השנים, ואולם ראיתי בס' מעין גנים [דנגור] ס"ה שכתב לדון לסברת האורל"צ דשרי לשפוך יין שביעית בהבדלה הואיל ונוהגין כן בכל מוצ"ש, ולהכי מקרי שדרכו בכך, אם גם בשפיכת יין באמירת עשר מכות יהא שרי כיון ששופך בכל שנה, או"ד שאני שפיכת יין בליל הסדר שהוא פעם אחת בשנה לא חשיב דרך, או"ד כיון שכן דרכו בכל השנים יהא שרי יעו"ש. ועפ"ז יש לדון לענין תליית נוי מפירו"ש כיון שהוא פעם אחת בשנה ל"ח דרך, ושאני משפיכת יין הבדלה הואיל ונוהג כן בכל מוצ"ש מקרי דרכו בכך.

ושו"מ למו"ר בתשו' משנת יוסף ח"ב ס"מ דכתב, אבל בארבע כוסות במנהג שפיכת קצת מהיין באמירת דם ואש ותמרות עשן ובסימני דצ"ך ובעשר מכות שמקפידין לא לשחות יין זה שנשפך בהזכרת המכות, דטיפות הללו צריך לשפכם אח"כ למקום שלא ידרכו

בנ"א כמו מי נט"י שחרית ומים אחרונים, א"כ השופך בזה מיין שביעית הרי מאבדו בשפיכתו, ול"ה גרמא דממילא, דברגע ששופכו נפסל ממאכל ואיבדו בידים עי"ש. ועי' מה שהארכנו בבית מתתיהו ח"ב סי' ל"ט אם מותר להכניס פירות שביעית לביהכ"ס אם הוי כמפסיד פירו"ש.

נפק"מ לענין תליית נוי מפירו"ש, ומש"כ בס' ההנהגה בפירות שביעית פ"ד ס"א וכן בערוך השלחן העתיד פכ"ד ה"י דאסור לגרום הפסד לפירות שביעית, ומש"כ בשו"ת מנחת יצחק ח"י סי' קי"ט ובשו"ת הר צבי ח"א או"ח סי' קי"א.

ד. אמנם י"ל דיהא שרי לתלות נוי סוכה מפירו"ש אף שע"ז יפסד הפרי שביעית, למש"כ בשו"ת מהרי"ט ח"א סי' פ"ג להוכיח מהירושלמי פ"ז משביעית ה"א שגורם הפסד שרי, דמבו' שקניבת עלי הירק מעלה אותם לגג והם כלים מעצמם בחמה, ועפ"ז כתב בס' פאת השלחן בבית רידב"ז פ"ה סק"ה שמותר ליתן לתינוק פירו"ש אף אם יפרר וילכלך עי"ש. והארכנו ע"ז בבית מתתיהו ח"ג סי' כ"ב עי"ש. ואולם בס' מקדש דוד שביעית סי' נ"ט סק"ה דחה ראיות הרידב"ז, ומסיק שגורם הפסד אסור בפירות שביעית עי"ש, ובס' תורת הארץ פ"ח סוף אות ל"ה. ואכן בבית רידב"ז שם הוכיח מדשרי ליטול אתרוג שביעית למצוה אף שע"ז מפסיד קליפה ראשונה, דהוי גרם הפסד פירו"ש. ובס' תורת הארץ הנ"ל כתב שזהו ראייה ברורה למהרי"ט דשרי גרם הפסד פירו"ש יעו"ש. ובשו"ת משנת יוסף ח"ד סי' י"ז או"ב ובשו"ת דברי אור ח"ג סי' ל"ה או"ג ובשו"ת נתיבות אדם ח"א סי' ע"א או"ב ובס' אמונת ישראל שביעית ח"א סי' י"ט אות ח'

ואולם י"ל למש"כ בס' מנחת שלמה סוכה ל"ה שם הא דאין ליקח אתרוג מתרומה מפני שמפסידה, דאי"ז ודאי שהתרומה נפסדת אלא זה רק חסרון שמירה, ובתרומה כל שיכול לבוא לידי הפסד אי"ז משמרת, ובאתרוג שביעית ל"ח מפסיד פירו"ש יעו"ש. וכ"כ לתרץ החילוק בין אתרוג שביעית דשרי אף שמפסידה, לאתרוג תרומה דאסור משום משמרת, בס' השמיטה פ"ח סוף הערה י"ד הא דאתרוג של תרומה לא יטול מפני שמפסידה, אינו ודאי שמפסידה רק חשש שמא יפסידנה, ובתרומה דנאמר משמרת אסור להביאה אפי' לספק הפסד, ומשא"כ בשביעית דלא נאמר בו שימור, וכ"כ בשו"ת ציץ הקודש בקו"א לסי' י"ד או"ג בשם הג"ר יצחק ירוחם דיסקין זצ"ל עי"ש. ומש"כ בס' אסיפת שמועות למו"ר מרן הגרי"ג אדלשטיין ובס' שרשי אילן שביעית ס"ו ובס' כל מקדש שביעית להגר"א שלזינגר מאמר כ"ג. ועפ"ז בתליית נוי מפירו"ש י"ל דאם הוי רק ספק שיפסדו הפירו"ש יהא שרי לתלותם, דליכא דין משמרת בשביעית. ואולם בס' תורת הארץ פ"ח

ס"ק מ"א כתב להקשות בזה, דאף דלא נאמר דין משמרת בשביעית מ"מ הפסד פירו"ש הוא איסור מה"ת, דדרשינן לאכלה ולא להפסד, ואיך יכניס עצמו לספק איסור תורה. ובס' הלכות שביעית ח"א עמ' קס"ו כתב דההפסד באתרוג ע"י משמוש הידים הוי חשש רחוק מאוד, דרובם אינם נפסדים, ובתרומה כיון דאיכא לדין משמרת לא יטול אף בחשש רחוק עי"ש, ובחת"ס סוכה ל"ו ע"א. וא"כ עפ"ז בתליית נוי סוכה מפירו"ש דאי"ז חשש רחוק שיפסדו הפירו"ש וכגון בימים חמים שנצמק הפירו"ש ע"י החום, חמור טפי מאתרוג שלא נפסד ממשמוש הידים אלא בחשש רחוק, ועמש"כ מו"ר בשו"ת משנת יוסף ח"ד סי' י"ז אות ה', ובשו"ת חיי הלוי ח"י סי' קע"ט אות ע"א כתב להחמיר לתלות נוי לסוכה מפירו"ש עי"ש. ובס' מעדני יום טוב להג"ר יו"ט זנגר ח"ג סי' כ"א דשרי לתלות נוי מפירו"ש. וכ"כ בס' לקט הלכות להגרי"ש סגל ח"ב עמ' רכ"ה בשם הגרי"מ שטרן עי"ש. וכבר כתב כן בספרו אמרי יעקב א"י עמ' רי"ט עי"ש ובס' חוט שני שביעית פ"ה עמ' רע"א ובס' בית דוד שביעית ח"ב פ"ז ס"ו ובס' ההנהגה בפירות שביעית עמ' ל"ח ומש"כ בשו"ת אבן פנה ח"ב סי' קכ"ו.

ומו"ר בתשו' משנת יוסף ח"ד סי' י"ז אות ח' מסיק בנידון זה דתליית נוי מפירות שביעית לסוכה, די"ל אם תולה הנוי בסוכה בזמן שאין בה חום

רב י"ל דל"ה ודאי הפסד, ואפי' אם אח"כ תצא חמה מנרתיקה ויהא חם מאוד הוי רק גרם הפסד. ואפי' אם הוי פסיד שיצטמק, בכ"ז נחשב לגרמא שמיד אינו מתקלקל אלא למחרת, והוי כסוף חמה לבוא כמב' בסנהדרין ע"ז דנחשב לגרמא. אבל כשלכתחילה תולה הנוי בסוכה ביום חם ובשעה שהחמה כבר זורחת על הסוכה, ה"ז אינו כסוף חמה לבוא אלא ככופתו לתוך החמה, דבאותו יום כבר יתחיל להצטמק וזה אינו גרמא אלא מעשה בעין עי"ש. ועיקר הדבר דאם מניח מאכל בשמש ועי"ז יפסד דהוי הפסד בידים, מב' בחזו"א שביעית סי' י"ד סק"י עי"ש. וכן נראה בדרך אמונה פ"ה משמיטה ס"ק י"ג. וכן הוכיח בס' עטה אור להגר"ע טולדנו שביעית ס"י עמ' מ"ב מסוגיא דסנהדרין ע"ז. כפתו בחמה ומת בצינה ומת חייב, סוף חמה לבוא סוף צינה לבוא פטור. ומוכח שלהניח בחמה נחשב מעשה של הפסד בידים, ועמש"כ בס' שרשי אילן חלק הסימנים סו"ס ו'. וכ"כ בס' חוט שני שביעית עמ' רל"ד דאסור להניח פירו"ש במקום חם שע"ז המאכלים יתקלקלו, שהוי הפסד פירו"ש. ואולם בחוט שני שביעית עמ' רל"ז דשרי לתלות נוי לסוכה מפירו"ש אם אינם מתקלקלים, דהוי דרך כבוד לפירו"ש ולא בדרך ביזיון עי"ש. הרי דתליא אם תולה ביום חם ועי"ז יפסד י"ל שאסור לתלות לנוי, ורק כשלא יפסדו שרי לתלותם לנוי סוכה. וכ"כ

בשו"ת דברי אור ח"ג סו"ס ל"ה עי"ש. ובס' בית דוד הל' שביעית ח"ב פ"ז ס"ו הערה 8, בשם הג"ר שמאי גרוס בעל שבט הקהתי, דאם דלפעמים הפרי נופל ונפסל, אי"ז אלא חסרון שמירה דאין בו איסור בפירו"ש עי"ש. ובס' פסקי משנת יוסף שביעית פט"ו ס' י"ד ובס' שערי שמיטה להגר"י טשזנר עמ' מ"ט.

ה. וראיתי בשו"ת ציץ אליעזר ח"ו סי' ל"ג אות ז' אם מותר לעשות בשביעית מציצה ביין דברית מילה, למש"כ מהר"י עמדין דיש נוהגין אחר המציצה לגמוע יין עם הדם שבפיו ולירוק בפיו על המילה לרפואה ובדוק. וכתב הצי"א, דהאי מנהגא שמזכיר היעב"ץ לענין מציצה לא עדיפא עכ"פ ממנהגי השפיכה ביין הבודלה ובד' כוסות שנתפשטו בכל ישראל, ואין להתיר לעשות סגולת המציצה ביין של שביעית משום איבוד פירות שביעית, אפי' במקום שנוהגין תמיד לעשות הסגולה. וכתב אף שמפסיד פחות מכשיעור אסור להפסיד פירו"ש עי"ש, ובשו"ת ציץ אליעזר ח"ז סי' ל"ב אות ה', יעו"ש. וכ"כ בדרך אמונה פ"ה משמיטה ויובל צה"ל ס"ק י"ט שאין להשתמש ביין שביעית למציצה בכרי"מ יעו"ש. וכ"כ בס' חוט שני שביעית פ"ה ה"ג אות י"ג ובס' הליכות שלמה פסח פ"ט אורחות הלכה 242, ומש"כ בזה בס' גיבורי כח עמ' 270 ובשו"ת משנת יוסף ח"ג ס"ז ובס' ההנהגה בפירות שביעית פי"א ס"א.

ואולם ראיתי בשו"ת משנה הלכות חי"ט סי' רמ"ח או"ב בענין שפיכת יין בהגדה, דישפוך מעט יין, דאפי' להאוסרין ח"ש אין לאסור כה"ג שעושה לקיים מנהג ישראל עי"ש. וא"כ י"ל דה"ה במציצת יין למוהל שהוי כח"ש שרי שעושה לקיום המנהג עי"ש. וכ"כ בס' אמונת ישראל שביעית ח"א סי' כ"ג או"ג עפ"ז נפק"מ לשפיכת יין בעשר המכות פחות מכזית עי"ש.

ואמנם במנ"ח מ"ע שכ"ט אות י"ג דאיסור הפסד פירות שביעית הוי בכזית יעו"ש. וא"כ עפ"ז בשפיכת יין הבודלה ובעשר המכות בפחות מכזית שרי, אולם במהרי"ט אלגאזי חלה סוף או"ב דאיסור הפסד פירו"ש בכל שהוא. וכ"כ בס' בית רידב"ז פ"ה ה"ה, ומש"כ בזה בס' תורת הארץ פ"ח ס"ק ל"ב ובשו"ת הר צבי זרעים ח"ב סי' נ"ד ובשו"ת שרידי אש ח"ב סי' קט"ז ובס' ברית עולם ס"ה סק"ב ובס' שרשי אילן שביעית ס"ז ובס' נתן פרוי שביעית עמ' מ"ו ובשו"ת דברי אור ח"ג סי' ל"ה אות ה'.

ועפ"ד המנ"ח דאיסור הפסד פירו"ש הוי רק בכזית, מיושב משה"ק האחרונים הנ"ל מ"ש נטילת אתרוג תרומה דאין ליקח למצוה דנפסד במשמוש הידים, מאתרוג שביעית דשרי ליקח. ואם נימא דהפסד פירו"ש הוי רק בכזית מש"ה שרי ליקח אתרוג שביעית, אף שע"ז נפסד במשמוש הידים, דאי"ז הפסד כל שהוא ולא כזית כשיעור

אכילה. ומצאתי שכ"כ לתרץ בשו"ת בינת הלב סי' י"א עי"ש. ואולם במועדי הגר"ח ח"ב תשו' תשפ"א נשאל מרן הגר"ח קניבסקי אם מותר להפסיד פירות שביעית פחות מכזית, והשיב לא עי"ש. ובמועדי הגר"ח ח"ב תשו' תקצ"ב נשאל מרן הא דשרי ליקח אתרוג של שביעית למצוה אף שעיי"ז מפסידה במשמוש הידים, והשיב ע"ז פסידא החוזרת. ויעו"ש מה שציינתי בקו' זו. ובתורה תמימה פר' בהר אות כ"א כתב לתרץ כיון דהפרי עצמו ראוי לאכילה, ורק הקליפה החיצונה נמאסת והפרי ראוי לאכילה, אי"ז בכלל האיסור לאכלה ולא להפסד, ורק בתרומה אסור להפסיד גם הקליפה עי"ש. ובשו"ת הר צבי ח"א או"ח סי' קי"א כתב דאתרוג שנטעו למצוה הרי נטעו אדעתא דהכי שהקליפה תהא נפסדת ולא תאכל, דכל שלא חישוב לאוכלו אין אני קורא בו לאכלה ולא להפסד, וסתם אתרוג למצוותו הוא נטוע יעו"ש. וע"ע בקובץ עיון הפרשה מצוות התלויות בארץ עמ' ש"ב עי"ש.

ו. והלום ראיתי בתשו' מנחת פרי ח"א סו"ס צ"ו בנידון זה אם מותר לתלות פירות שביעית לנוי סוכה, וכתב שיש לתלות במה שיש לחקור באיסור של לאכלה ולא לסחורה, אם זהו רק כה"ג שע"י שימוש זה מפקיע מאדם זה את הלאכלה כמו במכירה, אבל היכא שבעשיית סחורה אינו מפקיע את הלאכלה שרי, או"ד כל שעושה שימוש

אחר מלאכלה אסור. וכתב דעפ"ז יהא אסור לתלות פירות שביעית בסוכה לנוי, דאף שאין מפסידם ממאכל מ"מ כיון שאינם עומדים לכך, ומשתמש שימוש אחר שלא לאוכלה, הוי כסחורה. ועמ"ש"כ בס' קהילות יעקב שביעית סי' י"ט עי"ש, ובשו"ת מנחת פרי ח"א עמ' ר"ב יעו"ש.

ובהכי י"ל במה שהשיב מרן בס' מועדי הגר"ח ח"ב תשו' תקצ"ג אם אפשר להצהיב האתרוג בתפוחים שיש בהם קדושת שביעית, והשיב ע"ז אין ראוי, ובס' גיבורי כח עמ' 458 השיב ע"ז מרן אם מותר להצהיב האתרוג בתפוחים שיש בהם קדושת שביעית, והשיב ע"ז לא. ולכאור' צ"ע מ"ט א"א להצהיב האתרוג בתפוחי שביעית, הא לא נגרם הפסד כלל לפירו"ש, ואין התפוחים מצטמקים ע"י הנחת האתרוג שם. ואכן בס' פירות שביעית פכ"ב סעי' כ"ח הביא בשם מרן רבינו הגר"נ קרליץ זצוק"ל שמותר להצהיב האתרוג בתפוחי שביעית יעו"ש.

ולמש"כ המנחת פרי הנ"ל, די"ל דכל שעושה שימוש אחר מלאכלה אסור, אף דע"י הנחת האתרוג בתפוחי שביעית לא נגרם הפסד לפירות, מ"מ הוי שימוש אחר מלאכלה יהא אסור. ובקונ' ימי השביעית עמ' י"ח, הביא בשם הגר"צ פלמן זצ"ל בעל השלמי תודה, שמותר להצהיב האתרוג בתפוחים של שביעית כיון שאינה הנאה המבטלת את האכילה, א"כ אינו

מתמעט מלאכלה, דהא פירו"ש לאו איסוה"נ ניהו יעו"ש, ובס' אמונת ישראל שביעית ח"ב סי' ל"א סק"ה להחמיר להצהיב אתרוג בתפוחי שביעית דהוי כסחורה שמרויח דבר אחר עי"ש. והסתפק בזה בס' מעדני יום טוב ח"ג סי' כ"א ושביעית סו"ס ז'. ואולם בס' כשחר אורך עמ' ש"ג מובא שנשאל מרן הגר"א ל שטיינמן זצ"ל אם מותר להצהיב אתרוג בתפוחי שביעית, והשתומם על השאלה שהרי אין נפסד פירו"ש בזה עי"ש. וכ"כ לי הג"ר שמאי גרוס בעל שבט הקהתי, שמותר להצהיב אתרוג בתפוחי שביעית, כיון שאינו מכלהו ואינו מבזהו. וכן א"ל מו"ר מרן הגאון רבי יוסף ליברמן בעל המשנת יוסף דשרי להצהיב אתרוג בתפוחי שביעית. ואף כתב לי כן במכתבו בזה"ל, מעיקר ההלכה ודאי אין שום הפסד לפירות שביעית אם מצהיבים בהם אתרוג, אדרבא לכאן' הוי כעין משאחז"ל דניח"ל לאיניש דליעבד מצוה בממוניה, ה"נ בנד"ד. אבל מכיון דנפיק מפומיה דגברא רבא הגר"ק יש לחוש לדבריו, ומסתמא ס"ל כיון דאי"ז תשמישם הרגיל הוי כעין סחורה בפירות שביעית, ויל"ע עוד, עכ"ל. והגר"א נבנצאל כתב לי שמותר להצהיב אתרוג בתפוחי שביעית. ועמש"כ הג"ר איתמר מחפור בקובץ מורשה ח"א עמ' רי"ח עי"ש. וכ"כ בס' פרי חיים סוכה עמ' שכ"ד בתשו' הגר"מ שטרן שמותר להצהיב אתרוג בתפוחי שביעית עי"ש.

ובס' נטעי גבריאל ארבעת מינין פס"ב סק"ל שהגר"א מבעלזא זיע"א לא תלה נוי משביעית.

ועיקר ד"ז ראיתי גם בס' חוט שני שביעית הנדמ"ח עמ' רנ"ד דאין ליתן ציפורן באתרוג שביעית להריח בשמים, דפירות שביעית ניתן לאכילה ולא לעשות שימושים אחרים שאינם לאכילה עי"ש. וכ"כ לאסור ליתן ציפורן באתרוג שביעית בס' הליכות שלמה סוכות פ"ז ארחות הלכה 91, ומש"כ בזה בשו"ת משנת יוסף חי"ג סי' ש"ו ובס' עמודי ארץ פט"ו סי' י"ז, ומש"כ ידידי הגרמ"ר שעיו בקובץ בנתיבות ההלכה מ"ג עמ' 126 ובשו"ת אבני דרך ח"ט סי' צ' ובס' ההנהגה בפירות שביעית פ"א סעי' י"א. ועמש"כ בבית מתתיהו ח"ד סי' כ"א אות א' בתחיבת ציפורן לאתרוג חולין אם יש לחוש לביזוי אוכלין יעו"ש. וראיתי בס' המינים המהודרים עמ' ק', שנשאל מרן הגר"ח קניבסקי מהו המקור שנותנים בשמים על האתרוג, והשיב ע"ז הואיל דאיתעביד מצוה חדא תיעביד ביה עוד מצוה יעו"ש. ועפ"ז יהא שרי להניח בשמים באתרוג ול"ח ביזוי אוכלין, ובשביעית ביזוי פירות שביעית, כיון דאדרבא רוצה לקיים באתרוג עוד מצוה להריח בו ע"י הבשמים, ואיכא כבוד לאתרוג. ואולם בספר גם אני אודך מתשובתי, חלק ו' סימן כ"ב, אות י"ז, הבאנו תשובת בעל השבט הקהתי בהנהגת הגר"א מבעלזא זיע"א,

שהחמיר להכניס ציפורן לתוך האתרוג, והשיב על זה, כיון שמבואר בשו"ע או"ח סי' קע"א דאין לעשות ביזיון אם אוכל שאין ראוי לאכול, ומשום הכי החמיר עי"ש. ומש"כ בזה בס' ברכת השם פ"ג סעי' י"א מקור הברכה סק"מ, ובספר גם אני אודך תשובות הגר"מ חליוה, חלק ב' סימן י"ז, עיין שם, ובשו"ת ודרשת וחקרת ח"ד סי' ל"ט יעו"ש.

ובס' באר בשדה לידידי הג"ר בועז כדורי שביעית עמ' שע"ט במכתבו אלי כתב לדון אם מותר ליתן אתרוג בתוך תפוחים של שביעית בכדי להצהיבם, וכתב לדון ע"פ המבוא בירושלמי שביעית פ"ח ה"ג אין מוכרין פירות שביעית לא במדה ולא במשקל ולא במנין וכו'. והגר"א שם בשנות אליהו פירש משום שהוא ביזיון, יעו"ש. הרי אף דליכא איסור בזה דלאכלה ולא להפסד שלא נפסד כלום ע"י שקילת הפירות, אבל מדין ביזיון פירות שביעית דאין לנהוג בפירו"ש בביזיון נאסר שקילת הפירות, וא"כ זהו שס"ל להגר"ק דאין להצהיב אתרוג בתפוחי שביעית משום ביזיון, וכתב הבאר בשדה כיון ששאר מפרשי הירושלמי שם פירשו באופ"א אין מקור ברור לביזיון פירו"ש עי"ש, ואולם בירושלמי שביעית פ"ח סוף ה"ב דאין סכין שמן שביעית במרחץ, והפני משה והר"ש סיריליאו פירשו משום ביזיון קדשים, יעו"ש ומה שהארכנו בזה בבית מתתיהו

ח"ב סי' ל"ט עי"ש. הרי שאיכא דינא דאין לבזות פירות שביעית. ועי' בחוט שני שביעית פ"ה ה"ז, ומה שהאריך בזה ידידי הג"ר שמואל כהן בס' בן ציצית הכסת ענף ה' יעו"ש. וא"כ דאיכא דינא דאין לבזות פירות שביעית, שפיר יל"ד דאין להניח אתרוג בין תפוחי שביעית, אלא די"ל דל"ח כביזוי אלא שימוש לצרכו. ולענין להכניס ציפורן בתוך אתרוג שביעית אף שהוי כביזוי, מ"מ י"ל דמה שנוהגין כן ליתן ציפורן לתוך האתרוג משום הואיל ואיתעביד ביה מצוה חדא תיעביד ביה עוד מצוה, וא"כ אי"ז ביזוי לאתרוג שביעית אלא כבוד לאתרוג דתיעביד ביה עוד מצוה. ועיקר הדבר שאין לבזות פירו"ש כתב בס' חוט שני שביעית עמ' רע"א דאין לזרוק אגוזים אף באופן שלא נמאסים משום ביזוי פירו"ש. ואולם בס' נזר החיים עמ' קל"ד השיב ע"ז מרן שזה מסור לחכמים מה נקרא ביזיון עי"ש. ובספרי מועדי הגר"ח ח"ב תשו' תש"צ השיב מרן אין ראוי עי"ש, ובס' שיח השמיטה עמ' ל"ו, ובדברי מו"ר בעל המשנת יוסף בקובץ מה טובו אהליך יעקב חלק ט"ז עמוד ע"ד.

ז. וראיתי בס' בנתיבות ההלכה שביעית מ"ג עמ' 302, בשם בעל המשנה הלכות זצ"ל, דאין לתלות לנוי סוכה מאתרוג שביעית, כיון שע"ז נאסר האתרוג באכילה כל ז' ימים דהוקצה למצוותו, א"כ ממעט זמן אכילתו עי"ז

שהרי נאסר באכילה כל שבעה עי"ש. וכן הביא לדון בס' הסוכה השלם עמ' שס"ג, יעו"ש. ואולם לכאור' צ"ע, דלהדיא מבו' בסוכה ל"ט הנ"ל דשרי ליקח אתרוג של שביעית לקיום מצות ד' מינין, ואף שע"ז הוקצה למצוותו כל שבעה, הרי דל"ח הפסד למעט זמן אכילתו, דאחר ימי הסוכות חוזר להיתרו ול"ח הפסד, וכ"כ בס' הליכות שלמה סוכות פ"ז סעי' כ"ג, דשרי לתלות נוי מפירו"ש, ובדבר הלכה שם אות ל"ד, שהרי אינו מפסידו בכך דאחר החג חזר להתירו עי"ש. וכ"כ בס' קובץ הלכות להגר"ש קמינצקי זצ"ל סוכות פכ"ב סעי' י"ט עי"ש. וכ"כ בשו"ת להורות נתן ח"ג סי' ל"ו דשרי לתלות נוי לסוכה מפירו"ש, ול"ח הפסד במה שמפקיע מאכילה, דכל שאינו אוסרו אלא לשעה שרי, והוכיח מאתרוג של שביעית דשרי ליקח אתרוג של שביעית למצוה אף שע"ז נאסר האתרוג באכילה, וע"כ כל שלמחר האתרוג שרי באכילה ל"ח דהפקיע ממנו דינא דלאכלה יעו"ש. ומש"כ לדחות ההוכחה מאתרוג בשו"ת נתיבות אדם ח"א סי' ע"א או"ב, ומש"כ בזה הגר"א גרבוז בס' משנת המועדים עמ' קנ"ב ובס' גנזי אברהם סי' כ"ב ובס' חמדת מרדכי סי' ל"ג עפ"ז נפק"מ דשרי לתלות נוי מפירו"ש עי"ש. ובקונ' ימי השביעית עמ' כ"ו, ובס' חוט שני שביעית עמ' רע"א, ובס' חשוקי חמד ב"ק ק"א ובס' אמונת ישראל שביעית ח"א סי' י"ט אות ה' בזה, וכתב לי

הגר"א נבנצאל דשרי לתלות נוי לסוכה מפירות שביעית.

ועיקר ד"ז כתב בשו"ת שבט הלוי ח"ז סי' נ"ז דשרי לתלות נוי לסוכה באתרוג שביעית, דפשוט דאין חשש כלל אם דעתו לאכלו אחר סוכות, דפשיטא דמה שמעכב אכילתו ע"י שהוקצה למצוותו שבעה ימים, אי"ז ביטול גדר של לאכלה מפירו"ש. לא מבעיא להסוברים דליכא מ"ע דאכילת פירו"ש, אלא שיש דינים והנהגות איך לנהוג בקדושתם דלאכלה ולא להפסד, אלא גם הסוברים דאיכא מ"ע באכילת פירו"ש בקו"ע גם אם לא יוכל לאכול כמה ימים אין בזה חסרון שלבסוף יאכל יעו"ש. וכ"כ בשו"ת דברי אור ח"ג סי' ל"ה אות א', דשרי לתלות נוי לסוכה מפירו"ש, דכיון שלאחר החג יהא נותר באכילה ליכא איסורא. ובשו"ת להורות נתן ח"ג סי' ל"ו או"ד, כתב להיתרא עפמ"ש"כ בשו"ת חת"ס או"ח סי' קפ"ד באתרוג שתלוהו לנוי סוכה, וביו"ט בא מי שאין לו אתרוג לברך עליו, שמותר ליטול האתרוג למצוה, ואין לומר דאין בו היתר אכילה דשפיר מותר דאכילה לצורך מצוה, וכגון אם יזדמן לו שאין לו מה לאכול כלל ביו"ט כי אם אתרוג זה מותר לאכלו אע"פ שהוקצה למצוותו, שאין בזה ביזוי מצוה, וא"כ ל"ח שהוקצה מאכילה עי"ש. ואולם בשו"ת שיבת ציון סי' ט"ז ובשו"ת נחלת אבות ס"ג דאין ליקח האתרוג למצוה כשנתלה לנוי סוכה עי"ש,

ובשו"ת מחנה חיים ח"ג סי' מ"ט ע"ש. ומש"כ בזה בס' אמרי בינה יו"ט סי' כ"א אות ט"ז ובשו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' שכ"ג ובאור שמח פי"ז ממאכ"א הכ"ז ובשו"ת קרן לדוד סו"ס קנ"ו ובשו"ת לב אריה ח"ב ס"ג ובשו"ת משנה הלכות חי"ח סי' שנ"ה ובשו"ת חמד כללים מערכת ל' כלל קמ"א ובשו"ת הרי יהודה ח"א או"ח ס"מ ובשו"ת מחקרי ארץ ח"ו סי' קס"ב ובשו"ת אדרת תפארת ח"ו סי' ס"ו ובס' שבת מנוחה פי"ד סעי' י"ג ובשו"ת נתיבות אדם ח"א סי' ע"א אות ה' ע"ש ובס' עולת כהן לולב סי' כ"ב אות י"ד.

ובמועדי הגר"ח ח"א תשו' תצ"ה שאלתי למרן הגר"ח קניבסקי אם מותר לתלות נוי סוכה מפירות שביעית, והשיב ע"ז כמדומה שאין ראוי, ולא מבו' מ"ט אין ראוי, אם זהו משום דע"ז ממעט באכילתו כל שבעה דנאסר בשביעית. ואולם בשו"ת נתיבות אדם ח"א סי' ע"א אות ג' מובא מכתבו של מרן, דליכא איסור למעט באכילתו בפירו"ש כל שחוזר להיתרו אח"כ, והוכיח כן ממע"ש פ"ג מ"ב ע"ש. וכן השיב מרן בס' ההנהגה בפירות שביעית עמ' ש"ח דשרי לתלות נוי סוכה מפירות שביעית אף שהוקצה מאכילה, כיון שיהא ראוי לאחר סוכות לאוכלו י"ל שאי"ז הפסד ע"ש. אכן י"ל למש"כ המנחת פרי הנ"ל דכל שעושה שימוש אחר בפירות מלבד לאכלה הוי כסחורה דאסור, וכמו

שהשיב הגר"ח קרן דאין ראוי להצהיב אתרוג בתפוחי שביעית דאי"ז שימוש של לאכלה, ה"נ לתלות נוי מפירו"ש אי"ז שימוש דלאכלה ואין ראוי לתלות. ואולם בס' אורחות רבינו ח"ב עמ' של"ג בשם הקהילות יעקב זיע"א שמותר לתלות נוי לסוכה מפירו"ש, ועי' בס' משנת הגרי"ש שביעית פ"ז ס"ד ובס' פירות שביעית להגר"צ כהן זצ"ל פכ"ב סי' י"ח, ובספר גם אני אודך תשובות הגר"מ חליוה, חלק ח' סימן ל"ב. ובקובץ אליבא דהלכתא ק"ט עמ' נ"ד בשם בעל משנה הלכות זצ"ל והגר"מ שטרנבוך להחמיר בזה.

ושו"ר בס' אמונת ישראל שביעית ח"ב סי' מ"ג אות ג' דכתב להוכיח דליכא איסור למעט בזמן אכילת פירו"ש ממה שכל העולם נהגו לעשות הבדלה על יין שביעית, ואף שנהגו דאין נשים שותות מיין הבדלה, וכמש"כ המג"א או"ח סי' רצ"ו סק"ד, הרי ליכא איסור למעט באכילת פירו"ש באכילה שהרי זה ראוי רק לאנשים ולא לנשים ע"ש, ואכן בס' השמיטה פ"ז ס"ג הערה ד' כתב שלא להבדיל ביין שביעית, משום שנשים אינן שותות מכוס הבדלה וחשיב ממעט באכילתו, וכתב ע"ז מו"ר בתשו' משנת יוסף ח"ב ס"מ, דמנהג הנשים זהו רק לא לשתות מעצם כוס ההבדלה, אבל אם מחזיר שיורי הכוס לצלוחית אין קפידא, וא"כ מה שאין שותות מהכוס עצמו ל"ה

ממעט באכילה, יעו"ש. ולהנ"ל י"ל
דליכא איסור כלל למעט באכילת
פירו"ש, ומה"ט שרי לתלות נמי
מפירו"ש אף שהוקצה למצוותו כל
שבעה, ועמש"כ בזה עוד בס' בית דוד
שביעית ח"ב פ"ז הערה 27, ובס' שיח
השמיטה פ"ט ס"ק מ"ו בשם הגר"ח
קניבסקי דשרי לעשות הבדלה ביין
שביעית, ואף שאין ראוי לנשים מ"מ
ראוי לאנשים עי"ש.

בברכה מרובה

מתתיהו גבאי

הגאון רבי אלחנן פרינץ שליט"א
מח"ס אבני דרך

שימוש בשמיטה בתאנה לרפואה

התאנה ותרקב, רק יזהר להניחו שלא במקום בזיון". וכן ראיתי בספר דיני שמיטה לגרא"ח עדס (עמוד קיב) דהעלה להתיר, וזו לשונו: "נראה שמותר לתת 'חלב תאנה' על יבלות, כיון שאינו ראוי לאכילה בפני עצמו, וכשקוטפים את התאנה החלב כבר יוצא, ואין בו קדושת שביעית". וכן ראיתי דכתב הרב אברהם סוכובולסקי בקובץ אמונת עתיד (63 תשס"ה, 34-32) שמותר למרוח חלב פגי תאנה על יבלות, כי זו הנאה שלא כדרכה לצורך רפואה.

והרחיב לי הרה"ג רחמים משה שעיו (מח"ס שו"ת מחקרי ארץ) וזו לשונו:

בדבר השאלה אם מותר למרוח על היבלת שרף של תאנים בשנת השמיטה. הנה מצד השרף עצמו נראה שאין בזה בעיה, משום שאין לזה שימוש אחר ואם משתמשים בו הוא רק לצורך מריחה על יבלות או פצעים אחרים, ממילא אין כאן הפסד לפירות שביעי.

ואע"פ שהרמב"ם בהלכות שמיטה ויובל (ז, יט) כתב והיוצא מן

המליצו לנו לטפל ביבלת ע"י השרף של התאנה. והתלבטנו האם מותר לעשות כן כיוון דאנו נמצאים כעת בשנת השמיטה.

ראשית אציין כי המקור ששרף הנמצא בתאנה מועיל מובא בספר שבילי אמונה לרבי יהודה נכד הרא"ש.

בתחילה חשבתי דיש להחמיר בזה שהרי פירות שביעית נתנו לאכילה ולא להפסד. וכן לא לרפואה (שביעית ח, א). ומצינו שבשרף ישנה קדושה כמו שנפסק ברמב"ם (שביעית ז, יט. מאכלות-אסורות י, כב): "הקטף והוא שרף היוצא מהאילנות מן העלים ומהעיקרים אין לו שביעית, והיוצא מן הפגים יש לו ולדמיו שביעית". כלומר לשרף הפירות ישנה קדושת שביעית (וה"ה למשקים היוצאים מהפרי כמבואר בחולין קכ, ב וברש"י). וע"ע בחזו"א (יג, סק"ו) ובספר משפטי ארץ (כד, ד). וכן ראיתי דהובא להחמיר בזה בספר וישמע משה (ד, קעח עמוד שב).

אך ראיתי בשו"ת משנת יוסף (טו, ריג) שהעלה דיתלוש את התאנה כשכבר האדימה קצת. וציין ד"לקיטה זו שלא ע"מ לאכול אינה הפסד, שהרי אינו מקלקל הפרי כשלוקטו, וממילא תפול

הפגים יש לו ולדמיו שביעית. ועיין לגאון רבי חיים קנייבסקי זצוק"ל בדרך אמונה (סקל"א) שכתב, היוצא מן הפגים הוא כמו חלב ששותת ויוצא מעוקצי הפגים קודם בישולם. מ"מ היינו דוקא היכא שיש שימוש בחלב זה לצרכי מאכל, משא"כ בזמנינו שאין משתמשים בחלב זה רק ליבלות וכיוצא. הנה כאשר משתמש בחלב זה ליבלות אינו משנה מדרך שימושו ומותר.

אמנם כל זה מצד החלב בעצמו שאין בו בזמנינו קדושת שביעית, אבל לקצוץ תאנים קודם בישולם לצורך החלב, בזה הוא עושה הפסד לתאנים שלא יהיו ראויים לאכילה, ומפסיד פירות שביעית, ותנן במסכת שביעית (ד, ז) מאימתי אוכלין פירות האילן בשביעית, הפגים משיזריחו אוכל בהם פתו בשדה, ביחלו כונס לתוך ביתו. ופירש רבינו עבדיה מברטנורא וז"ל: "מאימתי אוכלים פירות האילן בשביעית, משום דדרשינן לאכלה ולא להפסד ואם אוכלן קודם בישולן היינו הפסד. הפגים, פגי תאנה כדכתיב התאנה חנטה פגיה. משהזריחו - האדימו וזהו התחלת בשולן. אוכל בהם פתו בשדה, אבל ללקט ולהכניס לבית אינו רשאי עד שיגמרו. ביחלו, שגדל הרבה".

וא"כ אם הוא תולש פגי תאנה משהזריחו ואוכל את הפגים עם פת באופן שאינו מפסיד את התאנה, כל כהאי גוונא רשאי לקצוץ ולתת את

החלב על היבלת. אבל אם אינו מסוגל לאכול פגי תאנה, ואין לו למי לתת את הפגים האלה לאכול, אסור לקצוץ אותם עד שיתבשלו, ואמנם התאנים משהבחילו הרי הם ראויים לאכילה כמות שהם גם בלי פת ומותר לקוצצן כדי לאכלם, אבל אז בדרך כלל כבר אין חלב במקום קציצתן.

ואולם אפשר למצוא את השרף של התאנים גם כאשר תולשים עלים או ענפים של עץ תאנה, וכל כהאי גוונא אם אינו עושה הפסד לפירות שביעית מותר לתלוש עלים ולקחת מהשרף שלהם לשים על יבלות וכיוצא. **והוסיף** לי בזה בעל האורחותיך למדני, כהאי לישנא:

כתב הרמב"ם (הל' שמיטה ה, יא): "כלל גדול אמרו בפירות שביעית, כל שהוא מיוחד למאכל אדם כגון חיטים תאנים וענבים וכיוצא בהן אין עושין ממנו מלוגמא או רטייה וכיוצא בו אפילו לאדם, שנאמר לכם לאכלה, כל שהוא מיוחד לכם יהיה לאכלה ולא לרפואה". וכתוב במשנה ערלה (א, ז) "רבי אליעזר אומר המעמיד בשרף הערלה אסור. אמר רבי יהושע שמעתי בפירוש שהמעמיד בשרף העלים ובשרף העיקרים מותר. בשרף הפגים אסור מפני שהם פרי".

ופירש הרע"ב שם "המעמיד בשרף הערלה - המעמיד גבינה בשרף הנוטף מעצי ערלה. בשרף הפגים - שרף

הנוסף מן הפירות שלא בשלו כל צרכן. והלכה כרבי יהושע.

ולכן נראה שאף לגבי שביעית י"ל הכי, שאם השרף בא מהפרי אז אסור לרפא ממנו, ואף אם השרף בא מפגים עדיין זה בכלל "פרי" ואסור לרפא ממנו, אבל אם השרף בא מהעלים או העיקרים, אז אין זה בכלל "פרי" כלל, ולכן מותר לרפא ממנו. וה"ה אם השרף בא מהעץ נראה שהוא מותר לרפא ממנו.

וכן הוא ברמב"ם הל' שמיטה (ז, יט) שכתב "הוורד והכופר והלוטם יש להן ולדמיהן שביעית. הקטף והוא שרף היוצא מהאילנות מן העלים ומהעיקרים אין לו שביעית. והיוצא מן הפגים יש לו ולדמיו שביעית".

אלא עדיין יש לדון בזה, שיש להסתפק במה שאמר רבי יהושע "בשרף הפגים אסור מפני שהם פרי", האם כוונתו לומר שהשרף ממש בכלל הפרי ולכן כיון שהוא ממש פרי אז הוא רק מותר לאכול אותו כיון שכן דרך העולם לאכול תאנים, וזה בכלל מ"ש הרמב"ם (שם ה, ב) "לאכול דבר שדרכו לאכול" ולכן הוא אסור לרפא מהשרף, או אם כוונתו לומר שהשרף אינו כפרי ממש אלא הוא רק בכלל "הנאה" מהפרי, ומה שאמר ר"י "שהם פרי" שייך רק לגבי הפגין ולא לגבי השרף, וא"כ י"ל שכיון שדרך אדם לרפא משרף הפרי ולא לשתות אותו בפני עצמו כשאר

משקים לשם הנאה ותענוג, אז ממילא שמותר לרפא ממנו בין דרך שתיה לשם רפואה ובין דרך סיכה לרפואה ובין דרך לשים טיפות שרף על היבלת, שכך היא דרך הנאתו.

וזה דומה לדין שמן זית, שכתב הרמב"ם (ה, ו): "לסיכה כיצד. לסוך דבר שדרכו לסוך. לא יסוך יין וחומץ אבל סך הוא את השמן". הרי שאין לומר שכיון שהשמן בא מהזית והזית ראויה לאכילה לכן אין לסוך בשמן, שזה אינו כיון שדרך האדם לסוך בשמן, ולכן ה"ה די"ל שאם השרף אינו בכלל "פרי", אז כיון שדרכו להשתמש בו רק לרפואה אז ממילא שמותר לשים אותו על היבלת.

מצינו שספק זה הוא איבעיא דלא אפשריטא בירושלמי בערלה שם, וכן הוא בירושלמי שביעית (ז, ב). וכן פירש ר"י בן מלכי צדק במשנה ערלה הנ"ל, וז"ל "איבעיא להו היכי תנן מפני השרף פרי, או מפני שהפגין הוא פרי הא שרף לאו פרי, מאי נ"מ אי פגין פרי אסור הוא אי שרף פרי אסור הוא, נ"מ שאם העמיד זר בשרף פגי תרומה, אי אמרת שרף פרי הוא אסור, אי אמרת פגין פרי הוא מותר, שהניית ערלה אסורה והניית תרומה מותרת, ואנן ארווחנן בלישנא דגירסא דירושלמי קטיעא טובא". וכן הוא בשדה יהושע על ירושלמי בערלה (פ"א סוף הל"ה), שפירש הירושלמי כן, וכן הוא במלאכת

שלמה על המשנה בערלה שם, וכן הוא בחזון איש שביעית (יד אות ח).

הרי משמע שספק זה הוא איבעיא דלא איפשיטא בירושלמי. ומצינו שלדעת הפר"ח (יו"ד ל סק"ב, וסק"י כללי ס"ס סק"ה) דאיבעיא דלא אפשיטא אינה בגדר ספק, וכן הוא בחיי אדם (כלל מז אות ב). אולם לדעת הב"י והמהריק"ש היא בכלל ספק, וכן האריך הפרי תואר (ל, סק"א), לבאר דמועילה איבעיא דלא איפשיטא לצרף לס"ס. וכן הוא ברעק"א (יו"ד שעג) שיש לצרפה לעשות ס"ס. ועיין ביחווה דעת (ו, י בהערה שם) שהאריך להביא כל הדעות בזה, וכתב "ולפי האמור רבים אשר אתנו שפסקו להקל בספיקא דרבנן באיבעיא דלא איפשיטא".

וא"כ נראה שי"ל ס"ס בנד"ד, שאם האדם מקבל שרף תאנה בבקבוק, והוא אינו יודע אם השרף בא מהעלים או מהפגים, אז י"ל שמא השרף בא מהעלים או העץ של התאנה ואין איסור שביעית בזה, ואת"ל שהוא בא מהפגים אז שמא אין השרף ממש כפרי וכיון שכן הדרך להשתמש בשרף לרפואה, אז זה בכלל "כך דרכו", ולכן מותר לשים את השרף התאנה על היבלת. ונראה שכיון שביעית בזה"ז מדרבנן לכמה הפוסקים שיש לסמוך על ס"ס זה.

ואם האדם יש לו עץ תאנה בגן שלו או בחצרו, אז נראה שמותר לו ליקח השרף מהעלים כדי לשים אותו על היבלת. כן נראה לענ"ד.

נתינת פירות שביעית לחולה קורונה

האם מותר לתת פירות שביעית לחולה קורונה, אף שסביר שהוא לא יגמור את כל הפרי ולא יאכלו משייריו.

בשו"ת מהרי"ט (א, פג) כתב:

שאלה נשאלתי בתותין הללו שמאכילים העלים שלהן לתולעי המשי, אם מותר לעשות כן בשביעית, הואיל ומאכל אדם הם, ומפסידין אותו בלקיטת העלין הללו... וטעמא משום דלאכלה אמר רחמנא ולא להפסד...

והרי הם מפסידין הפירות בידים. שאפילו יניחו הפרי במקומו, הואיל ונוטלין את העלין, הפירות מתיבשין ונושרין. ואין לומר דכיון דנהנים יותר באותם עלין לצורך המשי, לא מיקרי הפסד, כדאמרינן בסוף פרק החובל (ב"ק צא, ב) בלאו דלא תשחית, דאמרינן (לענין קציצת עץ מאכל) - אם היה מעולה בדמים מותר לקוצצו, דלא מיקרי השחתה... לא דמי, דהכא במידי דאכילה קדושה תליא, דכתיב והיתה שבת הארץ לכם לאכלה. ואע"פ שמשתכר כפלים, הפסד פירות שביעית מיקרי, אע"פ שמשתכר במעות... ומשנים קדמוניות נהגו היתר ומעולם לא נשמע מי שמחה בידם, אלא שבשנה זו ערערו עליהם ת"ח בדבר.

ונראה לי שיש להורות היתר בענין זה... ואף אחר יציאת הפרי מותר

לקרסם בעלין. ואע"פ שעל ידי כן הפירות מתיבשות ונושרות, כדאמרינן בחולין (צב, א) דאלמלא עליא לא מתקיימו איתכליא, אין בזה משום לאכלה ולא להפסד, הואיל וגרמא הוא ואינו מפסידן ביד. כדמוכח בירושלמי (שביעית ז, ב) - הדין קינסתא דירקא (קניבת ירק הראויה למאכל אדם), מסקין לה לאגרא (יכול להעלותה לגג) והיא יבשה מגרמה (והיא מתייבשת מעצמה). כלומר שמאכל אדם הוא ואי אפשר להאכילה לבהמה, אבל לאחר שיבשה ולא חזיא לאדם שרי.

הרי שלפי המהרי"ט מותר לגרום הפסד לפירות שביעית, ומפרש עפ"ז שכוונת הירושלמי היא, שהרופה להאכיל מאכל אדם לבהמה, מניחו על הגג עד שיפסל מאכילת אדם, ואז יהיה מותר ליתנו לבהמה, אף שבהעלאתו לגג, גורם להפסידו מאכילת אדם (אך דעת המקדש דוד זרעים נט, ה לאסור).

לפי זה עולה כי מותר לתת פרי, למרות שיודע שהמקבל יאכל רק חלק ממנו, וחלקו האחר ימאס מאכילה ויבא לידי הפסד. ובסדר השביעית (סעיף ח) כתב: "צריך למנוע את הילדים שלא יבזבוזו את האוכל" והעיר בספר דרך אמונה (הל' שמיטה ויובל פ"ה ציון הלכה סקכ"ח), שכוונתו מדין חינוך, אבל מדינא גרמא מותר.

בקובץ מה טובו אהליך יעקב (יב עמוד טז אות כב) הובא בשם הגריש"א זצ"ל: "מותר לחולה לאכול פירות שביעית אף אם אינו אוכל כל הפרי ואף אחד לא יאכל את השיריים שלו מ"מ אינו חשיב כמפסיד פירות שביעית". וכ"כ לי להתיר לתת לחולה בעל שו"ת דברות אליהו (וציין דאת השאריות יניחו בפח המיוחד לכך). וכן כתב לי בשאלתנו הגר"א שלזינגר דניתן לתת לחולה קורונה פירות שביעית ולשיטתו ציין כי "אם יהיו שיריים לדעתי אפשר לזורקם לאשפה כיון ששוב אינם ראויים לאכילה. והוי כמו פרי שעלה בו עובש דאפשר לזורקו".

סברא נוספת כתב לי בעל שו"ת ודרשת וחקרת, ואלו דבריו: "הפוסקים התירו לחתוך פרי אף שבדעתו לאכול רק חציו, ואף שגורם שהחצי השני יתקלקל, כי גרם הפסד פירות שביעית מותר, וכן התירו לתת לתינוק פירות שביעית אף שיפסיד את הפירות באכילתו, עיין חוט שני (שביעית ה, ה עמוד רלד) וספר משפטי ארץ (כא, יא). אולם עדיף לתת להם חלק מהפרי ואחרי שיאכלו יתן להם עוד חלק (והשארית יעטוף בניילון, דרך כבוד

וישים בפח של שמיטה). ופשוט שה"ה בנדו"ד שמותר לחולה לקיים מצוות אכילת פירות שביעית (לרמב"ן), ויקח מנה קטנה שמשער שיוכל לאכול, ואם ירצה יקח אח"כ עוד קצת. ואם באמצע אכילתו אינו יכול להמשיך, אפשר לשמור את השארית במקרר עד שירצה או לשים בפח שמיטה הנ"ל".

ולגבי נתינת פירות שביעית לתינוק, אף שהוא יפורר או יפסיד חלק מהפרי, איתא בבית רידב"ז (ה, א עמוד ס): "ומותר ליתן פירות שביעית לתינוק אף על פי שהתינוק באכילתו יפרר וילכלך הנשאר, כדרך התינוקות ויפסיד אוכל הנשאר, והפסד כלשהו גם כן אסור כמו שהוכחנו. מכל מקום מותר ליתן לתינוק, משום דלא הוי אלא גרם הפסד, וגרם הפסד מותר בשביעית ולא שייר גם כן ד'קטן אוכל נבילות', דאסור לספות לו בידים. דהא בשעה שנותן לו הרי הוא היתר, ואך התינוק מפסיד אחר כך".

ובספר דרך אמונה (הלכות שמיטה ויובל ה, ג סקי"ג) איתא: "צריך למנוע את הילדים שלא יבזבזו את האוכל, ושמעתי בשם רבי שלמה זלמן שפירא שזה משום חינוך, אבל

א. אגב, לגבי נתינת פירות שביעית לחולה האוכל דרך צינור, מצינו בזה מחלוקת בפוסקי זמננו. בשו"ת משנת יוסף (יב, נו) התיר כיוון דזהו דרך אכילתו. אך הגר"א נבנצל החמיר (עיין בשו"ת מציון תצא תורה א, תרכז עמוד תעו), וכן החמירו הגר"ח קנייבסקי (מועדי הגר"ח ב, תשפב. שיח-השמיטה ד הערה כד) והגר"א שלזינגר (שו"ת שואלין ודורשין ח, סב). וע"ע בחוט שני (עמוד רנג) ובספר חשוקי חמד (עמ"ס נדרים נב, א).

מדינא גרמא מותר". וע"ע בדבריו בספר מועדי הגר"ח (ב, תשפג). וכן ראיתי דבילקוט יוסף (שביעית טו, כג) דהעלה להתיר לתת תינוק פירות שביעית (וציין דה"ה ליתן לו בננה שלמה, אף שידוע שהנשאר ימאס) וציין בהערותיו דהכי העלה גם בספר שמיטה כהלכתה.

עוד לגבי נתינת פירות שביעית לתינוק עיין בשו"ת משנת יוסף (ב, מ), בספר חידושים וביאורים על שביעית (ח אות ז), בספר פירות שביעית (טו, כג), בספר בית דוד על שביעית (ח"ב ד, ז) ובספר חינוך הבנים כהלכתו.

אלא שהעיר בעל שו"ת תשובות ישראל במכתבו אלי דיש חילוק בין קטן לגדול, וזו לשונו: ובחולה שהוא גדול יש כאן עוד איסור שהחולה עצמו שמתחיל לאכול פרי ומשאייר ממנו ה"ה מפסיד בידים פ"ש ויש עליו איסור. משא"כ בגדול הנותן לקטן, האיסור על הגדול, אבל בחולה האיסור גם על עצמו וגם למי שנותן לו. ונראה דצריך ליתן לו חתיכה חתיכה ומה שנשאר יאכלנו משהו אחר אבל אין לחצות פרי שביעית ולתת לחולה או תינוק והשאר יישאר כך ולא יאכלנו משהו אחר דזה ג"ד נחשב הפסד פ"ש שחוצים פרי לשנים והוא מתקלקל. ונמצא להלכה שמותר לחצות פ"ש בתנאי שהכל יאכל.

אולם בעל שו"ת דברי בניהו, כתב לי כי יש ללמוד מקטן להתיר לתת לחולה לאכול פירות שביעית, ואלו דבריו:

נראה לענ"ד שחולה קורונה לא יהא גרוע מילדים קטנים שכתב הרידב"ז שמותר לתת פירות שביעית לילד קטן לאכול אף שסביר שלא יגמור את כולו ונמצא שיבוא לידי הפסד והטעם מכיון שהוי גרם הפסד פירות שביעית וגרם הפסד בפירות שביעית שרי, דכן כתב המהרי"ט (א, פג) וז"ל: אין בזה משום לאכלה ולא להפסד הואיל וגרמא היא ואינם מפסידים ביד, כדמוכח בירושלמי (פ"ח) הדין קינסתא דירקא מסקין לה לאיגרא והיא יבשה אינו גרמה וכו' ותו איכא (בפרק תשיעי) ולא נמצא מאבד אוכלי בהמה, ומשני מאלהן הן אבודין, ואותה ששנינו הדלועין שקיימן לזרע, והוקשו לפני ר"ה והופסלו מאוכל אדם מותר לקיימן בשביעית, ואם לאו אסור לקיימן בשביעית, שפי' הרמב"ם ז"ל דהואיל והן מאכל אדם אסור להפסידם להשהותם לזריעה, דלאכלה אמר רחמנא, ליתא, וכבר חזר בו בחיבורו ומפרש הטעם דאסור לקיימן משום ספיחין וכן עיקר עכ"ל ז"ל, והובא דברי המהרי"ט הנ"ל בבית רידב"ז (ה אות א), והרידב"ז כתב ע"ז, וז"ל: והנה בדין הפסד בפירות שביעית הוא לאו הבא מכלל עשה דלאכלה ולא להפסד וכו', ודע דמה שאסור להפסיד אפי' כל שהוא פירות שביעית הני מילי בידים ממש, אבל מותר להפסידן ע"י גרמא כמו שמבואר בסימן זה לקמן וכו', ועפ"ז יש עוד נפק"מ בענין אתרוג של שביעית,

ואין בזה משום הפסד פירות שביעית מפני שהוא גרם הפסד פירות.

הנה חזינן שכל שהוא רק גרמא מותר. ולכן העלה שם בילקוט יוסף (טו, כג) שמותר ליתן בננה לתינוק אף שיודע שאוכל רק חלק ממנה וכתב שם שכן כתב רידב"ז (ה אות א) וגם לא שייך לאסור כאן מצד מה דאסור לספות לקטן איסור דרבנן כמבואר בשו"ע או"ח (שמג) שהרי בשעה שנותר לו הרי הוא היתר והתינוק מפסיד אח"כ. וכן כתב בספר מנחת ירושלים (עמוד קיג סכ"ז) ובמראות יעקב (סכ"ט). וכ"כ בכרם ציון הלכות שביעית (יד, א) דגרם הפסד פירות שביעית מותר בשביעית ולכן מותר ליתן לתינוק פירות שביעית ואע"פ שהוא יפררם וימאסם מאוכל ע"ש וכ"כ בספר שמיטה כהלכה (עמוד נא) דמותר ליתן לתינוק בננה שלימה אף שיודע שהתינוק לא יאכל את כולה והנשאר ימאס ומ"מ מה שישאר בשיעור הראוי ולא נמאס יכרכנו בנייר או בניחלון ויזרוק לפח אך אם ניתן לתת לו רק חלק מהפרי בלי לגרום להפסד עדיף ע"ש. ולכן נראה שהוא הדין לחולה קורונה שבודאי עדיף מתינוק שלא בטוח שלא יאכל את כל הפרי וגם אם לא אכל את כולו הוי בגדר גרמא בהפסד פירות שביעית שהעלו הפוסקים להתיר לעשות כן בשביעית בזמן הזה שהיא מדרבנן. וע"ע באור לציון שביעית (פרק ב הלכה ג ובהערות שם).

דהנה ידידי הרב ר' שלום לייב נ"י עוררני בשם הרב ר' יוסף בנימין נ"י, בהא דגרסינן במס' סוכה (לה, ב) על האתרוג של תרומה טהורה לא יטול בה פליגי בה ר"א ור"מ, חד אמר מפני שמכשירה, וחד אמר מפני שמפסידה, ופירש"י ז"ל דנמאסת ע"י משמוש היד ומפסיד התרומה כדפרישית עכ"ל ז"ל, ולפי"ז קשה להאי מ"ד מפני שמפסידה, דאל"כ אמאי לא מנה התנא דיהי' אסור ליטול גם אתרוג של שביעית אך באמת לק"מ דכבר הוכיח המהרי"ט (א, פג הנ"ל) דגרם הפסד שרי וכו', והנה שתי הראיות הראשונות של המהרי"ט (הועתק לעיל) יש לדחות, אבל הראי' במה שהרמב"ם ז"ל חזר בו בחיבורו הוא ראי' אלימתא, וכן עיקר וכו', היוצא לנו מזה דאסור לשפשף לאתרוג בשביעית בידים כדרך שהתינוקות עושים, אלא נוטל כדרכו, ומותר ליתן פירות שביעית לתינוק, אף על פי שהתינוק באכילתו יפרר וילכלך השאר כדרך התינוקות, והפסד כל שהוא אסור כמו שהונחנו, מ"מ מותר ליתן לתינוק משום דל"ה אלא גרם הפסד וגרם הפסד מותר בשביעית וכו' עכ"ל הרידב"ז עיין שם. וכ"כ החזון איש (יד אות י) דגרם הפסד פירות שביעית מותר. וכ"כ בספר שמיטה כהלכתה (פרק ג עמוד מח) ע"ש. וכן פסק בילקוט יוסף שביעית (פרק טו אות נז) שמותר ללקוט עלי תותים להאכילן לתולעי משי בשביעית

ובעל המשנת יוסף כתב לי בשאלתנו (בכת"י): לכתחילה ימנע עצמו

מפירות שביעית כדי שלא יגרום להפסידם. אך אם כבר אוכל אינו חייב לדחוק עצמו לאכול (שאז ימצא אכילה גסה). וכ"כ משמע מדברי בעל שו"ת חיי הלוי להחמיר בזה, וזו לשונו: "נראה דיש להחמיר בזה שלא ליתנו באופן זה. וע"ע מה שכתבנו בחיי הלוי (ח"ט כת"י) בענין תליית פירות שביעית לנוי סוכה, דהגם שאינו מפסידו, שהרי אחר סוכות יכולים לאכול, אכן כיון שכמ"פ יפסד קצת, ע"כ לכתחילה אין לתלותו, ע"י שו"ת מנחת יצחק (י, קיט) וע"ע במ"ב מהדורת 'דרשו' (סי' תרלח

על המ"ב סקי"א). וע"ע בקובץ אליבא דהלכתא (קו עמוד קנד).

והוסיף לי על תשובתנו ידידי הגר"מ גבאי, לגבי עשיית תענית הראב"ד בפירות שביעית. דהמשנת יוסף והגר"ק כתבו לו דשרי. ולפי"ז כ"ש דאפשר ליתן לחולה קורונה פירות שביעית. וע"ע בבית מתתיהו (ג, כב אות ד). וכן בקובץ מורשה (א עמוד רו) בדברי ידידי הגר"א מחפוד.

העולה לדינא: מותר לתת לחולה קורונה פירות הקדושים בקדושת שביעית אף שיתכן שהוא לא יגמור את כל הפרי ולא יאכלו לאכול משיריותיו. אך מה טוב שיתנו לו, כל פעם חלק קטן.

מזגן המטפטף לגינה בשנת השמיטה

האם מותר להפעיל את המזגן בשנת השמיטה כאשר הוא מטפטף לגינה. עד כמה דחוף לטפל בכך, דהרי אין כוונתו במים הנוזלים מהגינה להשקות בזה את גינתו.

הרמב"ם בהלכות שמיטה ויובל (א, יז) כתב: "היתה בהמתו עומדת בתוך שדהו מלקט ומביא לפניה, שבהמתו מוכחת עליו, וכן אם היתה שם כירתו מלקט הכל ומדליק, שכירתו מוכחת עליו". וביאר בספר חוט שני (הל' שביעית ח"א פ"א אות לא ד"ה 'והנה איתא' עמוד קב) כי מדברי הרמב"ם אנו למדים דאם מוכח ממעשיו שאינו מתכוין לאיסור (כגון ע"י בהמתו וכירתו מותר), שרי. אולם מבואר כי לא מספיק שאינו מתכוין לכך, אלא צריך שיהא מוכח ממעשיו שהוא אינו מתכוין לאיסור. וברור כי במזגן מוכח לכל שכוונתו ליהנות ולהשתמש במזגן (לקירור) ולא בשביל להשקות את הגינה. דהרי אם היה חפץ להשקות גינתו, היה עושה זאת באופן ישיר. אלא שלעיתים יש אנשים במכוונים גם להשקות וזה אסור. וכן היתרו של בעל חוט שני הובא גם בספר שמיטת קרקעות (יג, כד) ובספר שביתת השדה (ז, כח).

ובקושטא מצינו כי החזון איש (יט, סק"ד) העלה דכשאינו מתכוין למלאכה מותר לו לעשותה גם

אם ניחא ליה בה, ע"ש. ונוסיף כי דעת החזון איש (יח, סק"ו. יט, סק"ב וסק"ד) דכשאינו מתכוין למלאכה אין בזה איסור דאורייתא אלא איסור דרבנן, ובאופן שניכר ממעשיו שאינו מתכוין למלאכה, לא אסרו חכמים.

בספר תודעת השמיטה לגר"י ישראלזון מובא בשם הגריש"א (סעיף מח) כי מי ששוטף את המרפסת והמים זורמים דרך מרזב לגינה, אם המים ללא חומרי ניקוי, יש להקפיד שלא יזרמו המים לגינה (בשמיטה), אף שאין מתכוין לכך, וע"ש שציין דה"ה למזגן, דאם יטפטפו מימיו למקום שיש צמחים, אין להתיר, וזו לשונו: "וכתב בספר תודעת השביעית בשם מו"ח שליט"א (זצ"ל) השוטף הרצפה במרפסת והמים זורמים דרך המרזב לגינה, אם המים ללא חומרי ניקוי - יש להקפיד שלא יזרמו המים לגינה אף שאין מתכוין לכך. גם אין להפעיל מזגן אם על ידי זה יטפטפו מימיו במקום שיש בו צמחים באופן שאסור להשקותם". וכן הובא בשמו הכי גם בספר אשרי האיש (יורה-דעה ח"ב עו, כא). וכן כתב גם בספר שיח השמיטה (עמוד קסט) בשם הגר"ח קנייבסקי ד"ש להקפיד שהמים הנוטפים מצינור המזגן היוצאים לחוץ ע"י מרזב, שלא יטפטפו וישקו צמחים שאסור להשקותם" (וכן איתא בדרך אמונה שמיטה-ויובל א, סק"ח).

אולם בספר משמרת השביעית (לגרמ"מ קארפ עמוד סה) הערה טז) הביא ששמע מהגריש"א להתיר בזה. וכן הובא גם בקונטרס מעדני יום טוב על הלכות שביעית (לגרי"ט זגור ח"א עמוד מא) ששמע בשנת השמיטה שהגריש"א חזר בו מהמובא בשמו בדרך אמונה והקל. אך בספר ישא יוסף אפרתי (ח"ה שביעית סי' מד) האריך בעניין סתירות הגריש"א בזה, והעלה דדעתו להחמיר במי מזגן, ע"ש (וע"ע במשפטי-ארץ, שביעית, עמוד 54).

אך חזיתי דבילקוט יוסף (שביעית יב, ח) ביאר דיש להתיר: מותר להתקין מזגן, או להפעילו, ולהניח את פתח הצינור פתוח לגינה גם בשנה השביעית, אף שיורדים מים מהצינור, ואין לאסור בזה משום איסור השקאה בשביעית. וע"ש דעיקר טעמו דכיון שהוא פסיק רישיה בתלת דרבנן אין להחמיר (אך הגר"ח"ק דחה ואמר כי גם בפס"ר בתלת דרבנן אין מתירין כמובא בשונה-הלכות שיד, ח. ודבריו הובאו בספר גבורי כח הוצאת תשע"ה, יח, לז, עמוד 414). ועיין בספר גבורי כח (הוצאת תשע"ה, עמוד 186, ה, טז) דכתב: "מותר להתקין מזגן או להפעילו בשנת השמיטה, אף שיורדים מים מצינור המזגן לגינה על הצמחים". וכן התירו בשו"ת שדה יחזקאל מוצפי (א, א), בספר שבת לה' (ב, מ) והגר"א וייס בקובץ דרכי הוראה (ח עמוד פד).

בשו"ת שבט הקהתי (ה, רא) התיר בשאלתנו וביאר דכיון דבשעת הפעלת המזגן לא נוזל מים, ורק לאחר זמן המזגן מתחיל לטפטף מאליו, הרי זה נחשב לכח שני דהוי רק גרמא. ואפשר דגרוע מכח שני, וגם אין כוונתו להשקות הצמחים, ועוד דאין זו דרך השקייה. ולכן יש להתיר. וכן העלה בשו"ת משנת יוסף (יב, צא) להתיר למי מזגן לנטוף (על צמחים). וכן נראה דעת שבט הלוי כמובא בקובץ מבית לוי (חלק ה).

וכן חזיתי בספר בנתיבות ההלכה (מג עמוד 163) שכתב הגרש"ז גרוסמן ד"מותר לפתוח מזגן בבית אם אינו מתכוון כדי להשקות את הגינה שמתחתיו, אף שהמים הנוצרים ע"י המזגן יורדים לתוך הגינה ומשקים אותה... כיון שזה נעשה ע"י גרמא וגם אינו מתכוין לכך, ואין זה דרך השקייה". וע"ע שם (עמוד 333) שהביא הגרי"א דינר את מחלוקת הפוסקים בזה דחוט שני מתיר בזה והגריש"א אוסר, ע"ש. וכן חזיתי בקובץ מה טובו אהליך יעקב (טו עמוד צא אות ו) דהובא בשם הגר"ש דבלצקי להקל (בצינור מזגן היורד לתוככי הגינה בשנת השמיטה).

ואגב נציין כי ישנם פוסקים רבים שהתירו בשבת ליטול ידיים בכיור, אף שהמים יוצאים לגינה לאחר זמן משום דחשיב כגרמא, והכי איתא בשו"ת הר צבי (אורח-חיים רז), בשו"ת אבני נזר (אורח-חיים קטז), בשמירת

שבת כהלכתה (יב, יט ובהערה נג),
 בחזון עובדיה (שבת ח"ד עמוד י)
 ובספר השבת והלכותיה (לח, ד). ולא
 אכחד להזכיר המחמירים בזה בשבת
 ובהם בשו"ת אז נדברו (ד, יז) ובשו"ת
 ישועת משה (ג, לד). וע"ע בשו"ת
 ויצבור יוסף (ד, כג) בעניין מזגן הפועל
 בשבת והמים היוצאים ממנו מטפטים
 על צמחים. וכבר הורה הנאמ"ן בהערות
 איש מצליח על המשנ"ב (שלו, ג) להקל
 בנטילת ידים בכיור שהצינור נשפך
 לגינה, בזה"ל: "ונראה שאין זה אלא
 גרמא בעלמא, והו"ל פ"ר דלא נידח"ל
 בדרכנן, שהרי ודאי הגינה לא חסר לה
 מים להשקאה, ולא אכפ"ל במים אלו
 הנוספים".^א

לדינא: לענ"ד מותר להפעיל את המזגן
 בשנת השמיטה אף כשהוא
 מטפטף על צמחים בגינה. כיוון דהוי
 גרמא, וכן אין כוונתו להשקות. ועוד,
 דאין זו דרך השקייה.

^א. ועיין בספר גם אני אודך לגרמ"ש סגל (ה, עד) אשר דן, האם יש איזה צד להימנע מלעשות
 מזגן חדש בגינה, כיוון שמטפטף לגינה.

לקיחת ערבות מעץ בשביעית

הרמב"ם (שמיטה ויובל א, ב) הדגיש שזמירה היא בכל האילנות "אינו לוקה מן התורה אלא... או על זמירה... ואחד כרם ואחד שאר האילנות". וכן ביארו האגלי טל (זורע ב) והתוספות יו"ט (שביעית ד, ד) דיחנו איסור מהתורה של זמירה גם בשאר האילנות, וע"ע בזה בשו"ת ישועות משה (ד, כו) ובאור לציון (שביעית, פירוש הרמב"ם א, ג). החזו"א (כא, טו) חולק על כך, וסובר דמהתורה זמירה היא רק בגפן, וכן איתא בספר דרך אמונה (א, ג, סקי"ב-סקי"ד).

במשנה (שביעית ד, ה-ו) נאמר: "המבקיע בזית לא יחפהו בעפר... אין קוצצין בתולת שקמה בשביעית מפני שהיא עבודה, רבי יהודה אומר כדרכה אסור אלא או מגביה עשרה טפחים או גומם מעל הארץ. המזנב בגפנים והקוצץ קנים, רבי יוסי הגלילי אומר ירחיק טפה, רבי עקיבא אומר קוצץ כדרכו בקרדום או במגל ובמגירה ובכל מה שירצה".

הרמב"ם בפירוש המשניות ביאר שהמשניות עוסקות במקרה בו קוצץ את העצים, כיוון שהוא זקוק לעצים (כחימום). ומה שמירי במזנב, אף שם אין כוונתו לזמור. ולפיכך הביא

נשאלנו האם מותר לחתוך ענף שלם (אשר בו נמצאים כמות גדולה של בדי-ערבה) מעץ ערבות בשביעית, כיוון דבאופן זה (ע"י הגיזום של כל הענף) העץ יצמח בצורה מיטבית וטובה^א, או דיש לחתוך דווקא את העלה (הבד) אותו צריך.

נאמר בתורה (ויקרא כה, ד): "שדך לא תזרע, כרמך לא תזמר" ומכאן דאיסור זמירה הוא מדאורייתא. ונחלקו הראשונים האם זהו רק בכרם. ועיין ברשב"ם (בבא-בתרא פ, ב ד"ה 'מפני') שהעלה שגם בשאר האילנות איסור זמירה הוא מהתורה (וכ"כ הריטב"א, הרשב"א והר"י מיגאש שם). מוני המצוות מנו את מלאכת זמירה (רמב"ם בספר המצוות ל"ת רכא. ספר החינוך מצוה שכז. סמ"ג ל"ת רסז).

בספרא (בהר א, ה) נאמר: "מנין שאין מקרסמים ואין מזרדים ואין מפסלים באילנות? תלמוד לומר: שדך לא". ולפי"ז איסור קירסום הוא מהתורה. וביאר רש"י (מועד קטן ג, א ד"ה 'מקרסמין'): "היינו זימור אלא שקירסום שייך באילנות". בגמרא (שם, ג) משמע שקירסום הוא מדרבנן "מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא". אולם יש שביארו דקירסום איננו זמירה, אלא הורדת הענפים המתים (אגלי טל).

א. יודע אני שתוספות הרא"ש (סנהדרין כו) כתב שהזמירה איננה מועלת לאילן, אולם יל"ע, דכיום החקלאים טוענים להיפך.

הרמב"ם (הלכות שמיטה ויובל א, יח-כ) את המשניות הללו בקשר לדינים של הצריך את העצים. עולה מכאן, דאם אין כוונתו לגידול העצים, אף שהפעולה מועילה (כזמור) בדיעבד זה מותר. וכן ביאר התוספות יו"ט שפעולות אלו מותרות, למרות שהן אסורות מהתורה (כזמירה), וזה מפני שאינו מתכוון למלאכה, וכן העלה בשו"ת המהרי"ט (א, פג ד"ה 'ונראה לי').

ויש לעיין, לאור זאת, אם התירו לעשות מלאכה בשביעית כאשר אינו מתכוון, ולא הצריכו עשיית המלאכה בשינוי (כדין המזנב בגפנים שמזנב וקוצץ כדרכו רמב"ם א, כ), מדוע בקוצצין את בתולת השקמה (שם א, כא) פסק הרמב"ם דיש לעשות בשינוי את המלאכה: "ואם צרך לעציה קוצץ אותה שלא כדרך עבודתה".

בגמרא בסנהדרין (כו, א) מסופר "רבי חייא בר זרנוקי ורבי שמעון בן יהוצדק הוו קאזלי לעבר שנה בעסיא. פגע בהו ריש לקיש, איטפיל בהדיהו, אמר: איזיל איחזי היכי עבדי עובדא. חזייה לההוא גברא דקא כריב. אמר להן: כהן וחורש? אמרו לו: יכול לומר: אגיסטון אני בתוכו. תו חזייה לההוא גברא דהוה כסח בכרמי, אמר להן: כהן וזומר? אמר לו: יכול לומר לעקל בית הבד אני צריך. אמר להם: הלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות". ר' חייא בר זרנוקי ור"ש בן יהוצדק וריש לקיש

הלכו בדרך וראו יהודי אשר מכסח את הכרם, ומובא שם שר"ח ור"ש טענו דאין בזה איסור, מפני שיכול המכסח לומר שהוא זקוק לזמורה בשביל לכבוש זיתים בבית הבד. התוספות (ד"ה 'לעקל') הקשו ע"כ, מה אכפת לי שהוא זקוק לזמורה בשביל בית הבד, הרי הוא משביח את הכרם. מתוך כך תירץ התוספות שזמירה שקשה לאילן לא נאסרה (או שאינה מועילה, עיי"ש), כפי שמפורש במסכת בבא בתרא (פ, ב).

הרמב"ם בפירוש המשניות (שביעית ד, ו) כתב בזה: "והכוונה שאין צריך שנוי בקציצתו, במד"א כשאינו מתכוין לזמור". לפי דבריו עולה שאם איננו מתכוון לזמור, הרי הותר אפילו שלא קשה לאילן. וע"ע ברבינו חננאל (סנהדרין כו, א) שהתיר זמירה כאשר אינו מתכוון.

יתכן לבאר דזו מחלוקת בגדר מהו האיסור בשביעית, האם האיסור לאדם (שלא יעבוד בשדה) או שהאיסור על הקרקע (שלא תעבד). לאור זאת נוכל להבין כי מהרמב"ם (עייין במצווה קלה) משמע דזהו על האדם. לפיכך כאשר אינו מתכוון למלאכה לא קיים איסור (אפילו שאינו קשה לאילן). אולם לפי התוספות, משמע דהאיסור על הקרקע דהיא צריכה לשבות (ולכן השווה את דיני שביעית ושבת), לפיכך התוספות אוסר הזמירה, אפילו כשאינו מתכוון.

יש להוסיף דדעת התוספות (מועד-קטן יג, א. גיטין מד, ב ד"ה 'נתקווצה') שלענין שביעית אין את ההיתר של מלאכה שאינה צריכה לגופה (מפני שבשביעית אין יסוד של מלאכת מחשבת) כיוון שלשיטתו כיוון שהושבחה הקרקע נאסרה הפעולה. ועיין בחזו"א (יט, סק"ב) שהקשה על התוספות והוכיח שגם בשביעית יש את הקולא של מלאכה שאינה צריכה לגופה. עוד במחלוקת התוספות והרמב"ם, וכן בדין מלאכה שאינה צריכה לגופה בשביעית, עיין בשו"ת באהלה של תורה (ג, ג).

מה שנותר לומר ולבאר בדעת הרמב"ם היא בעניין שאלתנו לגבי קציצת בתולת השקמה, מדוע הצריך שינוי. נראה לומר, דמה דהצריכו לעשות שינוי, הוא משום מראית עין (דהרי אם אינו מתכוון לאיסור - מותר), כיוון שישנו חשש שיאמרו שנעשה באופן האסור.² וע"ע בפאת השלחן (כ, ביש"ר סקנ"א) שישנו איסור משום מראית העין.

אלא שבעיון בזה נראה דגם בדעת התוספות יש מקום להקל. ע"פ המבואר בחזו"א (יט, סקי"ד ד"ה 'ותוס' סנהדרין', ובסקט"ו ד"ה 'פ"ד מ"ו ריה"ג') שתוספות התיר זמירה כשהיא

בצורה הקשה לאילן, וביאר החזו"א דאין הכוונה קשה ממש, אלא שאת מעשה הזמירה יש לעשותו בדיוק רב, וע"כ אם הפעולה איננה של בעל מקצוע (אומן), חשיב הדבר לסוג של קלקול. לכן אם ישנו שינוי והוא אינו מתכוון לזמירה יש להתיר. וע"ע בדברי הגר"צ עוזיאל (התורה והמדינה ד עמוד צ-צא) ובשו"ת הר צבי (זרעים ב, נז).

אציין כי בספר השמיטה (לגרי"מ טיקוצ'נסקי עמוד יח) כתב כי כל זמירה שהיא נועדה להצמיח את האילן, הוי זומר ואיסורה מהתורה (וע"ע בשו"ת משנת יוסף א, ד ד"ה 'ולענ"ד').

הרא"ה קוק בשבת הארץ (קונטרס-אחרון יא ד"ה 'זמירה') כתב: "זמירה הנהוגה, שהיא הפיסול, דהיינו כריתת כל הענפים עד גוף הגפן, שהכוונה בזה היא להאריך את ימי האילן, אם נאמר שזה נקרא לאוקמי אילנא, יש לומר שאפילו אם ממילא תהי' בזה גם השבחה לגוף האילן נמי מותרת, שכיון שאין זאת כוונת העבודה, הוי דבר שאינו מתכוון, ואע"פ שהוא פסיק רישא". אולם היתר זה הוא כאשר הדבר הכרחי, היינו, להציל את העץ בכדי שהוא ימשיך

ב. כיוון שלבתולת השקמה יש מקום קבוע לחיתוך, אולם במלאכת המזנב (קיצור ענפים), שאין מקום חיתוך קבוע, לא הצריכו לעשות שינוי משום מראית עין.

להתקיים.^ג עוד בעניין הזמירה כיום עיין בהליכות שדה (47 עמוד 15).

העולה לדינא: לאור דברינו, בנידון שלנו יש להחמיר, דהרי אומר בעל העץ כי כוונתו^ד היא לגזום בשביל

שהעץ יצמיח בצורה המיטבית גם בשנה הבאה. ולכן כיוון דיש לו כוונה בזה, אף דנעשה הדבר בשינוי (גזם בעצמו, ולא ע"י אומן או כלי מיוחד), אין להתיר (כמו"כ אין הדבר הכרחי).

ג. בעניין הכרחי לעץ, עיין בדבר השמיטה (ב, ד עמוד יד, ב) וכן בשו"ת משנת יוסף (א, יב אות יא ד"ה 'ובספר דבר השמיטה').

ד. מקרה מצוי, מצינו לגבי סיכוך בסוכות שהתירו לכרות ענפים, אף כשהאילן משתבח ע"י זה, כיוון שאינו מתכוין לכך.

ביעור באתרוגים בשנת השמיטה

"גם אתרוג אעפ"י שדר משנה לשנה יש לו דין ביעור". בספר דיני שביעית (כא, יג) כתב: "זמן הביעור באתרוגים, יש אומרים שהוא בחדש שבט. אבל הואיל וקשה לקבע בכך דבר ברור, לכן לכתחילה יפקיר את המרקחת לפני חדש שבט בשמינית, וכניסנה לביתו מתוך כונה שלא לזכות במרקחת" (ועיין בשו"ת מנחת שלמה תנינא, קלב אות יד).

אלא דמובא בבית רידב"ז (סי' ה, יח בדף נו. סי' ח, יג בדף צו) שבזמן התנאים היו מלקטים את כל האתרוגים, ולכן כלה בשדה. ועיין במשמרת לבית (שם סי' ה בדף כא) ובתשובת הרידב"ז (שם אות ל) שהאריכו בזה.

ואף שיש החוששים למציאות של ימינו שבהרבה פרדסים מורידים את האתרוגים לפני חג הסוכות כדי למוכרם, וממילא יתחייב האתרוג בביעור כבר בערב חג הסוכות, שהרי הוא כלה לחיה בשדה. זה ליתא, שכן הרבה אתרוגים נשארים על העץ, ואין מורידים אותם לצורך ארבע מינים לסוכות. אחד ממשווקי האתרוגים סיפר, כי אתרוגים קטנים שאינם ראויים למצווה, אין קוטפים אותם בשלב זה. כמו כן, אתרוגים שאינם יפים/מהודרים, אלא א"כ נוצר מחסור וביקוש

הגמרא במסכת סוכה (לא, ב) אומרת כי אתרוג הוא "הדר באילנו משנה לשנה". כלומר, אתרוג קיים כל השנה על העץ. ולא זכיתי להבין מדוע בלוחות רבים המפורסמים לציבור מופיע כי זמן הביעור הוא או בחודש שבט או בחודש ניסן, הרי האתרוג קיים על העץ משנה לשנה. ואולי י"ל דברוב העצים אין אתרוגים אחר חודש ניסן. ויש לעיין, האם בגלל אתרוגים תימניים הגדלים על העץ כל השנה, יועיל שלא יצטרכו לבער את האתרוג כלל.

אלא שמצינו בגמרא במסכת ראש השנה (טו, א) שאתרוג חייב בביעור. ומובא בספר משיב דבר (בסוף קונטרס השמיטה, סימן נ) בשם הגר"ש סלאנט שהזמן בו כלים האתרוגים מן העצים בארץ ישראל, והוא זמן הביעור הוא בערך באזור חודש שבט. וכ"כ החזו"א (שביעית ט אות יז. י אות ו) שחייב בביעור. ולפי"ז צ"ע מה כוונת הגמרא "דר באילנו משנה לשנה".

בספר השמיטה לגר"מ טיקוצינסקי (ט, ט)^א הובא מכתבו של הגר"ש סלאנט, והביא את הערת הגרא"ה קוק שהיו כמו אילן העושה פעמיים בשנה פירותיו, שאין לסמוך על הפעם השנייה, ע"ש (משם הועתק לקונטרס אחרון של שבת הארץ סעיף כד) ומפורש שם כתב

א. בהוצאת מוסד הרב קוק תשי"א, עמוד מט.

רב בשוק, דאז קוטפים אותם. וממילא היה מקום לומר לפי"ז דאין זה זמן ביעור (ועיין בזה בשו"ת מאמר מרדכי ה, כ).

אם היינו מתייחסים לביעור, דהוא בזמן שהפרי היה כלה באופן טבעי, ולא מושפע מפעילות אנושית חריגה (כמו באתרוגים לצורך מצווה). אז לכאורה כיוון שהאתרוג דר באילנו משנה לשנה, לא צריך להיות לו ביעור כלל, כמו שהעיר הרידב"ז² ואם מסתכלים במציאות בימינו מתי כלה בפועל בשדה. אזי או דאמרינן דאינו כלה כלל או בערב סוכות (יתכן דבעבר היו משתמשים באתרוגים גם לאכילה וכו'). אך בימינו לא מצינו מי שמוכר אתרוגים אחרי סוכות. וא"כ חזרה השאלה לדוכתא למה בלוח קיימים תאריכים של ביעור באתרוג.

בספר ברית עולם על שביעית (ח, טו) כתב בזה: יש מי שרצה לומר שהאתרוגים שעומדים בעיקר למצוה והנשארים עומדים זמן הרבה על האילנות, לכן אין להם ביעור. אבל העיקר הוא שיש ביעור באתרוג וברוב השנים זמן הביעור הוא בחודש שבט. והעושים מרקחת מהאתרוג של מצוה

בין בארץ בין בחו"ל צריכים לזהר בדין ביעור.

כמו כן, עדיין אינו מחוור לי האם בביעור אזלינן בתר רובא דעצים או כולם (דהרי באתרוג המציאות היא שישנם עוד אתרוגים שקיימים גם אחר חודש שבט. ואין הבדל בפועל בין חודש שבט לחודש חשון).

וכן, האם בדין שלוש ארצות לביעור, אפשר לסמוך על אתרוגים שנשארו בחלק אחר בארץ. כלומר, האם כאשר קיים אתרוג באזור מסוים בארץ, אמרינן דאף בשאר הארץ, א"צ לבער.

בעניין שאלתנו קיבלתי תשובה מאת הרה"ג בניהו דיין (מח"ס שו"ת דברי בניהו) ואלו דבריו:

הנה בשו"ת מאמר מרדכי (ה, כ) עמד בזה וכתב דין ביעור אתרוג איתא בגמרא ר"ה (טו, א) אמר רבה אתרוג בר ששית שנכנסה לשביעית פטורה מן המעשר ופטורה מן הביעור, ובת שביעית שנכנסה לשמינית פטורה ממעשר וחייבת בביעור. מבואר מדברי הגמרא שבאתרוג יש בו דין ביעור. ואילו במסכת שביעית (ז, א) מבואר שמאכל אדם שמתקיים בארץ אין לו דין ביעור. וכן פסק הרמב"ם (שמיטה ויובל

ב. וכתב לי ידידי הגר"א שלזינגר ש"יש שביארו דבריו דאין הכוונה שאין לו ביעור כלל, אלא שאין מצוי בו הביעור. ואף שהחקלאים קוטפים לאחר סוכות את כל האתרוגים שנשארו על העצים, מ"מ כיון שאילו היו קיימים היו מתקיימים ב' וג' שנים, הרי גם כיום אמרינן שלא כלו אלו שבמאורותיהם של החיות". וכן ראיתי שהוזכר בספר בית דוד (הלכות שביעית עמוד רמב).

ז, יג) כלל גדול אמרו בשביעית כל שהוא מאכל אדם או מאכל בהמה או ממין הצובעין אם אינו מתקיים בארץ יש לו ולדמיו שביעית וחייב בביעור הוא ודמיו, כגון עלי הלוף השוטה... ואם היה מתקיים בארץ כגון הפואה והרכפה ממין הצובעין אע"פ שיש לו שביעית ולדמיו שביעית אין להם ביעור ולא לדמיהם שהרי מתקיים בארץ אלא נהנין וצובעין בו עד ר"ה. השגת הראב"ד שהרי מתקיים בארץ וכו'. א"א זו דברי ר"מ אע"פ שאינם כלים לדמיהם יש ביעור בסוף השנה שמחמיר בדמים יותר מהן אבל חכמים אומרים להן אין ביעור קל וחומר לדמיהן ומ"ש לא כרבי מאיר ולא כחכמים.

וכתב הכסף משנה שם לבאר את דברי הרמב"ם וז"ל, כלל גדול אמרו בשביעית וכו' עד והעקרבנין. משנה פ"ז דשביעית (מ"א) ומייתי לה בפרקה בא סימן (נדה נא, ב) כתב הראב"ד שהרי מתקיים בארץ אלא נהנין וצובעין בו עד ר"ה א"א זו דברי ר"מ וכו'. ואני אומר שנוסחא דידן בספרי רבינו אין להם ביעור ולא לדמיהם שהרי מתקיים בארץ אלא נהנין וצובעין בו עד ר"ה כך נמצא בספר מוגה והרי זה כחכמים שאמרו אין להם ביעור ולא לדמיהם ביעור, אבל אי קשיא הא קשיא שמ"ש אלא נהנין וצובעין בו עד ר"ה נראה שאינו כחכמים דלדידהו אפילו אחר ר"ה נמי נהנין וצובעין בו ואפילו ר"מ אינו מחמיר אלא בדמיהם שיתבערו עד ר"ה

אבל בהם עצמם מודה שאין להם ביעור כלל ואפשר שכוונתו לומר שאין להם ביעור כלל ומשום דכשיש ביעור היינו שיתבער קודם ר"ה נמצא שבאמרו נהנים וצובעים בו עד ר"ה הוי כאומר אינו מתבער כלל. ומ"מ לשון שהרי מתקיים בארץ צריך ליישבו לנוסחא זו דמה טענה היא זו לומר דאין לדמיהם ביעור וצ"ל דארישא קאי אין להם ביעור שהרי מתקיים בארץ וכיון שכן א"א לבער אלא נהנים וצובעים בו עד ר"ה וכ"ש אחר ר"ה וכיון שלהם אין ביעור גם לדמיהם אין ביעור.

חזינן עכ"פ כל שהוא מתקיים בארץ במשך כל השנה אין לו דין ביעור. ולפ"ז באתרוג שמתקיים באילן אפילו כמה שנים אין נוהג בו דין ביעור. מיהו יש לחלק בין סוגי האתרוגים שבאתרוגים שמתקיימים באילן זמן רב דוגמת אתרוג התימני אין לו דין ביעור. ואילו דברי הגמרא בר"ה אמורים לגבי אתרוגים ממין אחר שאינם מתקיימים באילן. ולפ"ז יש נפקה מינה לגבי ריבה שעושה מאתרוגים גידול תימני אין צריך לבער. אבל אם עושה ממין אחר צריך לבער. ועוד אפשר לתרץ שאע"פ שהאתרוג לא כלה מן העץ מ"מ במקום שמורידים את כל האתרוגים מהעץ מכיון שרגילים להוריד את כל האתרוגים הרי זה כאילו כלה מן הארץ ויש בו דין ביעור. וכן כתב החזון איש (שביעית יג אות כב) שצריך לומר דבני אדם אין מלקטין הכל אלא הרבה

נשארין בשדה ובזה תלוי אם מתקיימין. אבל אם מלקטין הכל לבית חייב בביעור אף אם הוא ממין המתקיים. והיינו דכל שמורידים את כל האתרוגים חייבים בביעור בזמן שמורידים אותם אע"פ שהוא ממין המתקיים, דהיינו שיכלו להשאירם בעץ ולא היה בהם דין ביעור כיון שהם ממין המתקיים. אבל אם הרגילות להורידם צריך לבער בזמן הביעור שלהם. וכתב שם במאמר מרדכי ולמעשה החילוק הראשון עיקר להלכה. והינו לחלק בין סוגי האתרוגים שבאתרוג תימני אין בו ביעור. ובשאר אתרוגים יש בהם דין ביעור עכ"ד ע"ש. וא"ש.

עוד ראיתי בשו"ת אור לציון שביעית (על הרמב"ם ה, יג) שדן שם לענין הוצאת אתרוגים של שביעית לחו"ל אם יש דרך להתיר. וכתב שכתבו האחרונים כמה טעמים להתיר. טעם אחד לפי מה שכתב הר"ש והרא"ש שטעם האיסור הוא מפני שצריכים ביעור בארץ. וא"כ לפ"ז אם יחזירו לארץ לפני זמן הביעור יש להתיר. ולפי טעם זה צריכים להחזיר את כל האתרוגים ששולחים לחו"ל להחזירם לא"י לפני זמן הביעור כדי לקיים בהם דין ביעור בזמן. טעם ב. כתבו ע"פ דברי התוס' פסחים (נב, ב ד"ה 'רב ספרא') שהקשו רב ספרא אפיק גרבא דחמרא מא"י לחו"ל, הקשה ריב"א דתנן (שביעית ו, ה) אין מוצאין שמן שריפה ופירות שביעית מן הארץ

לחו"ל. ותירץ דהתם מיירי לאכילה, ורב ספרא אפיק לסחורה דיש סחורה שמותרת, אי נמי בשוגג הוציאו. ולפ"ז לסוחרים מותר כמו רב ספרא ע"ש. ועיין בחזון איש (יג, סק"ד) על דברי התוס' ע"ש. וכתב שם ויש שרצו לומר דאף לסברת הר"ש והרא"ש אין צריך להחזיר את האתרוגים, דכיון שטעמם הוא משום שצריכים ביעור בארץ אין טעם זה שייך באתרוג. דלעולם אין לאתרוג דין ביעור שהרי האתרוג דר באילנו משנה לשנה ובזמן שבאים הקטנים הגדולים עדיין קיימים וכדאיתא בסוכה (לה, א) וא"כ לעולם אינו כלה לחיה מן השדה ולא שייך בו דין ביעור. אולם נראה שאינו כן. שזמן הביעור באתרוג הוא בזמן שכלים מן השדה כל אתרוגי שביעית ולא אכפת לן במה שגדלו חדשים וכל שכלו מן השדה אתרוגי שביעית חל זמן הביעור. וראה גם בחזון איש (יג, סק"י), ובספר השמיטה להגרי"מ טיקוטינסקי (ט, ט) בהערה שם ע"ש. עכ"פ חזינן כמה וכמה פירושים וחילוקים אם יש באתרוג דין ביעור. שע"פ מה שמתבאר מדברי החזון איש (ט אות יז, י אות ו) מתבאר שכותב שנוהג בו דין ביעור וכדברי הגמרא בר"ה (טו, א) שיש בו ביעור. ולכן יש לחלק או בסוג האתרוגים או שתוי בזמן שמורידים אותם מהעץ וכנהוג ואז חל זמן הביעור או מה שגדלו בשביעית אף שבשמינית באים חדשים יש לדון רק על גידולי שביעית

והיינו הגדולים שאותם צריך לבער ע"פ פירושו של האור לציון ובזה א"ש.

עוד ראיתי בשו"ת מנחת יצחק (ג, צב) שנשאל בזה והשיב וז"ל בענין ביעור אתרוג של שביעית, דלכאורה י"ל דא"צ ביעור בכלל, כיון שמתקיימים באילן ב' וג' שנים, כמבואר (בסוכה לה ור"ה יד), ול"ש כלה לחיה מן השדה (עי' נדה נא. פסחים נב. תענית ו. שביעית פ"ז), אבל א"א לומר כן, דהרי מבואר בהדיא (ר"ה טו) דשייך ביעור באתרוג, ואך י"ל כמ"ש הרידב"ז (ח, יג), דד"ז משתנה מזמן לזמן, ובזמן ר"ע היו נלקטים מן האילנות, וכלה לחיה מן השדה, ובזה"ז (היינו בזמן הרידב"ז) המה מתקיימים באילן ב' וג' שנים, ופטור מן הביעור, וש"מ מזה תרתי, א' דלא כדעת ספר דבר השמיטה (ז, ב. ט, ג), דלא תלוי במציאות זמן הלקיטה, רק בזמן שכלה מאליו, אלו לא נלקט, ב' דאם בזמן הלקיטה כבר יש אחרים תחתיהם, אין להם דין ביעור, וכן ס"ל לספר דבר השמיטה שם (ז, ב. ט, ג), אבל אינו כן דעת החזון איש ז"ל (יג, סק"י), אלא כל דבר שמתקיים ב' וג' שנים, חייב בביעור לסוף זמן הנ"ל, דל"מ מה שיש כבר לחיה, כיון שאין לו לחיה משנת השביעית, וכן משמע מפי' הר"ש סירלאין (שביעית ה), אבל לפי"ז הי' זמן הביעור אחרי ב' וג' שנים, אכן כת"ה שאל לבעלי הפרדסים, ואמרו שכהיום הזה המציאות שאינם מקיימים האתרוגים על האילנות שלא יכחישו

אותם, עד כאן תוכן היוצא מדברי כ"ת. והנה אף שכ"ת כתב דברים הנ"ל רק בדרך שאלה ומשא ומתן של הלכה, ומחמת שאין לי כל הספרים שציין, א"א לי לפלפל בדבריהם, אבל למעשה צדקו דברי כ"ת, וכן ראיתי בתשו' מחזה אברהם (מהגאון מברודי סי' קמו) שהביא מקונטרס משמרת להבית שהביא בשם הגאון ר"ש סאלאנט, שחקר על זמן ביעור אתרוג, והנהו ברוב שנים בחודש שבט, מ"מ מידי ספק לא יצא עיין שם, ולפי הנ"ל י"ל, שבתוך ב' וג' שנים, עד הזמן שכלה בודאי במציאות לחיה מן השדה, הו' ס"ס, א' ספיקא דדינא דלא תלוי בזמן הלקיטה, רק בזמן שכלה מאליו אלו לא נלקט, ב' ספיקא דמציאות, דאולי לא כלה עוד במציאות לחי' מן השדה. וראה עוד מה שהאריך שם בזה.

וכן ראיתי בשו"ת ציץ אליעזר (ו, לט) שג"כ נשאל בזה אם יש דין ביעור באתרוגים ומתי זמן ביעורם וכתב ובזה אני בא להערת כתר"ה האחרונה דמעיר ובא למה שראה בבית רידב"ז (ח, יג) דכותב דבזה"ז אין חובת ביעור לאתרוג כלל מפני שעומדים על האילנות ב' או ג' שנים ולא נתלקטו מן האילנות בזמן שנגמרו פרים דהוא בט"ו בשבט כמו בזמן התנאים וכו'. ולכן מסיים כתר"ה וכותב: ולפי"ז לא הבינותי כלל כל חומרת הגאון האדיר בעל נצי"ב ז"ל בקונטרס השמיטה בסופו (דף נט) כיעו"ש וצל"ע עכ"ד [ויעיין נא בספר

כלל ורק במיעוט השנים נשאר עוד על האילנות. אלא שכותב לומר שע"פ הדין מחויבים הסוחרים ובעלי הגנות בשנת השמיטה להעמיד שומרים כל השנים שלא יניחו לבזבז אחד משום דמוזיהרם אנחנו לכם ולא לנכרים ועוד כדי שלא יכשלו ישראל בארצות פיזוריהם שלא יאכלו פ"ש לאחר ביעור וכו' עיין שם [וכבר עתקתי מדבריו אלה גם לעיל בדברינו]. נמצא דכשלא שומרים בשביל זה גם הרידב"ז מודה דאיכא בהו ביעור גם בזה"ז, ועיין גם מ"ש בזה בספר תורת השמיטה (יב בהערה אות מ) ע"ש. וכן החזון איש (שביעית ט, סקי"ז. י, סק"ו) סובר נמי בפשיטות דאיכא באתרוגים דין ביעור גם בזה"ז עיין שם. חזינון שהעלה שיש באתרוגים זמן ביעור והוא בשבט כמו שכתב רבה של ירושלים הגאון הר"ש סלנט זצ"ל.

וראה עוד בשו"ת מנחת שלמה (תנינא ב-ג, קכג) שג"כ דן בזה וכתב ולמש"כ צריך ביאור בגמ' ר"ה (טו, א) ועיי"ש דנשמע להדיא שנוהג ביעור באתרוג, וקשה דהלא דר משנה לשנה וגם מתקיים באילן שתים ושלש שנים כדכתבו התוס' בר"ה (יד, ב) ובסוכה (מ, א ד"ה 'ולשביעית'), ומצאתי כי בספר השמיטה לגרי"מ טוקצינסקי הרגיש בזה (ט הערה 4) ומביא שם מהגאון מוהר"ש סלנט זצ"ל שביעורו הוא בחדש שבט. אך עכ"פ אתמהא מאד דכיון שיש לו ביעור א"כ לדעת הרמב"ם שמחמיר דניזיל באתרוג

כלכלת שביעית ד' תרג שמביא נמי דברי הרידב"ז ומסיים דהוא דין נחוץ מאד בזה"ז עיין שם]. ואשיבנו דראשית אין כל תימה על הגאון בעל הנצי"ב ז"ל, דכפי שיראה בדבריו שם מזכיר שהיה לו דו"ד בזה עם הגאון מהר"ש סאלאנט ז"ל. וא"כ ימחול נא לעיין בספר השמיטה (ט הערה ד) ויראה שכותב שמצא תשובה שהשיב הגאון מהר"ש סלנט זצ"ל להגאון הנצי"ב זצ"ל ובה כתב לו הגרש"ס שחקר על זמן ביעור אתרוג הנהו ברוב השנים בחדש שבט. ע"ש. וא"כ אין כל תימה על הנצי"ב שכותב את דבריו על אתרוגי א"י כפי המחקר שכתב לו על כך רבה של ירושלים דאז. ולא עוד אלא שגם הגאון ר"נ וויידעפעלד משמרת הבית שם כותב על דברי הרידב"ז בעצמו דמ"ש דבזה"ז אין חובת ביעור לאתרוג אינו ברור כ"כ וכמו שראיתי בשם הגאון הר"ש סלנט זצ"ל שכתב כי חקר על זמן ביעור האתרוג והנהו ברוב השנים בחדש שבט, ומסיים דמ"מ מידי ספק לא יצאנו ע"ש. ואמנם הגאון הרידב"ז ז"ל בהגהתו שם משיב ע"ז וכותב לחזק ולבסס את דבריו. אבל מצאנו כבר שגם הבעל מחזה אברהם בתשובתו (שם סי' קמו) כתב נמי בהסתמך על דברי המשמרת הבית הנ"ל דמ"מ מידי ספק לא יצא, וגם הרידב"ז בעצמו כותב שם נמי דאמנם ברוב השנים שנקצרו האתרוגים לשלחם לחו"ל באים הגוים ומבזבזים ולא נשאר

לחומרא בתר לקיטה, א"כ הרי הו"ל זמן ביעורו תיכף במוצאי שביעית, גם מה שכתב שם דדמי לאילנות שעושין שתי פעמים בשנה, דהתם מ"מ בין פעם לפעם איקרי שפיר כלה לחיה מן השדה, משא"כ זה שמתקיים ב' וג' שנים. ואולי י"ל דאף שיכול להתקיים, מ"מ נוהגין לתולשן בזמן קבוע בשנה. ויצא מזה חרוש גדול ומסתפק אנמי בהני דתנן בהו שאין להם ביעור איך הוא הדין אם אירע בדרך מקרה שכלו כלם מן השדה, ולאחריו לא דמי משום דאפשר דשאני אתרוג שכך דרכו תמיד. וברידב"ז (ח, יג) כתב דבזה"ז אין נוהג כלל חובת ביעור באתרוג.

הגה מצינו דהפוסקים נתקשו בסתירה בין הסוגיות דר"ה עם בא דמבואר בסוכה (לה, א) וכתבו לתרץ והעלו שגם בזמן הזה יש דין ביעור באתרוגים ונתנו לזה זמן שהוא בחודש שבט. מהטעמים שהובאו לעיל. וחלק מהם כתבו לחלק בין סוגי האתרוגים וחלק מהם חילקו או שהיו מורידים את כולם מהעצים ואז כלה או שדנים על אותם שגדלו בשביעית ואותם צריך לבער אף שבאו כעת חדשים קטנים. ומכיון שכיום שביעית היא מדרבנן לכן יש לסמוך על רוב הפוסקים דס"ל שהביעור הוא הפקר ולא שריפה ולכן בחודש שבט של השנה השמינית יפקירו את האתרוגים אם עשו מהם ריבה וכדו' בכמויות גדולות דאם נשאר לו רק כמות של ג' סעודות אינו צריך להפקירם וכמו

שמבואר בתוספתא (שביעית ח, ד) הגיע זמן הבעור מחלק מהן לשכניו ולקרוביו ולמידעיו מזון של ג' סעודות. עיין ברדב"ז (ז, ג). אלא שברמב"ם (ז, ג) משמע שלאחר שעבר זמן הבעור אין לאכול מהפירות בין לעשירים ובין לעניים ע"ש. ולכן לפני ט"ו בשבט יפקיר את האתרוגים שיש לו ואח"כ יוכל לזכות בהם אם לא לקחו אותם השכנים וכמו שעושים עם היין או מיץ ענבים של אוצר בית דין בערב פסח בשנה השמינית שהוא הזמן של הבעור של היין ושל הענבים וכמבואר בדברי הרמב"ם (שמיטה ויובל ז, יא) שלש ארצות אלו כולן חשובות כארץ אחת לחרובין ולזיתים ולתמרים, ואוכלין בתמרים עד שיכלה האחרון שבצוער, ואימתי הוא כלה, עד הפורים, ואוכלין בזיתים עד העצרת, ובענבים עד הפסח של מוצאי שביעית, ובגורגרות עד החנוכה. ולכן יש לו להוציא מפתח ביתו את הארגזים שיש לו מהשנה השביעית ולהפקירם ואם לא לקחו אותם השכנים יכול להכניסם לביתו ולהשתמש בהם כך יעשה גם בענין האתרוגים אם נשאר לו כמות גדולה. ועיין בשו"ת דברי בניו (יג, נ) שהארכתי בדין ביעור והעלתי דמצינו שנחלקו הראשונים בין ביעור אם הוא שריפה או הפקר. והסכימו רבים מן הראשונים שלא כדעת הרמב"ם שמצריך לשורפם אלא יכול להפקירם וכן הוא מנהג ירושלים, כפי שכתב בספר

המהר"ם בן חביב בספרו תוספת יום הכפורים (דף פג), שכתב ולענין הלכה בענין ביעור פירות שביעית נהגו בירושלים חסידים ואנשי מעשה להפקירם ולחזור ולזכות בהם. וכ"כ מרן הכס"מ (פרק ז משמיטה) בשם מהר"י קורקוס. ומאור ישראל (פסחים כב), וספר השמיטה דיני ביעור (עמוד מח). וכן בשו"ת משפט כהן (פג), וכתב שהמחמיר בזה מכניס עצמו באיסור תורה בקום ועשה ועובר על מ,ש לאכלה ולא להפסד, וגם איסור כל תשחית לדעת התוס' והר"ש והסמ"ג והרמב"ן.

בסיכום: לענין אתרוג אם נוהג בו דין ביעור מצינו שדנו הפוסקים בסתירה שלכאורה בין דברי הגמרא בר"ה (טו) שמבואר שם שיש בו דין ביעור, ואילו מדברי הגמרא בסוכה (לה) שהוא דר באילנו ב' שנים או ג' וכן כשיש גדולים וקטנים א"כ משמע שלא כלה לחיה וא"כ אין בו דין ביעור כי הוא ממאכל המתקיים. ועשו הפוסקים כמה חילוקים בין סוגי האתרוגים שאם הוא אתרוג תימני מצוי שיש בו קטנים וגדולים וא"כ לא כלה לחיה ולבהמה

מן השדה ואין בו דין ביעור משא"כ שאר אתרוגים. ויש שחילקו במציאות שמורידים אותם מהעץ וא"כ בזמן שהרגילות להוריד אותם מהעץ הוא זמן הביעור. ויש שכתבו שמה שגדל בשביעית אותם צריך לבער ואף שיצמחו אחרים בהם אין דין ביעור. ועכ"פ כתב רבה של ירושלים הגר"ש סלנט זצ"ל שזמן הביעור באתרוג הוא בשבט של השנה השמינית ולכן אם נשאר לו כמות גדולה כגון שעשה מהם ריבה וכדו' יוציאם מפתח ביתו ויפקיר אותם בפני שכניו ואם לא לקחו אותם יכול להכניסם לביתו ולאוכלם כיון שקיים בהם מצות ביעור שהוא לדעת רבים מן הראשונים הוא בהפקר ולא בשריפה. ומכיון דשביעית בזמן הזה היא מדרבנן יש להקל להפקירם. עיין שו"ת דברי בניהו (יג, ג). ולענין ביעור באתרוג עיין בספר השמיטה להגרי"מ טיקוצינסקי (ט הערה 4), בשו"ת מחזה אברהם (קמו), בשו"ת מאמר מרדכי (ה), כ), בשו"ת אור לציון על הרמב"ם (ה), יג), בשו"ת מנחת יצחק (ג, צב), בשו"ת ציץ אליעזר (ו, לט) ובשו"ת מנחת שלמה (ב, קכג).

עשיית ראש דשא בשמיטה

נשאלתי ע"י מחנכות עם יראת שמים האם מותר להן להכין עם תלמידותיהן בשנת השמיטה 'ראש דשא' (מתוך בירור ראיתי דדבר זה מצוי מאוד בגנים ובבתי הספר שעושים את 'הראש דשא' בפעילות יצירה עם התלמידות). ראש דשא הינו פרצוף עשוי גרב אשר ממלאים בתוכו זרעי דשא עם נסורת (אין בו כלל אדמה), ומניחים אותו בכלי ומשקים אותו מים, וכאשר הוא נובט, נראה הדשא כמו שיער. הכלי שבתוכו נמצא ראש הדשא ניתן לטלטול. הוא מחזיק מעמד בדרך כלל כחודש עד חודש וחצי (ולאחר מכן זורקים את הראש גרב לאשפה).

מדברי התוספתא (כלאים א, יד) אנו למדים שאין זריעה במים. לפיכך הזורע דבר המצמיח על גבי אמת המים פטור. אלא שזהו דווקא במים בלבד, דהרי אם מעורב עפר, קיים איסור כפי שמובא בתוספתא (מעשרות). וכן פסק הרמב"ם (שמיטה ויובל א, ו): "ושורין את הזרעים בשביעית כדי לזרוע במוצאי שביעית", כלומר, השרייה במים אינה אסורה.

וראיתי דבשו"ת שדה הארץ (ג) יורה-דעה כח. הובא גם בילקוט-יוסף שביעית ד הערה לב) כתב כי אסור לתת שורש של חבצלת בתוך כלי זכוכית עם מים, כיוון שמניחים בו מעט עפר. וכן פסק בספר השמיטה

(ח"ב ח, ב) הגרי"מ טיקוצ'ינסקי שזריעה במים בלבד מותרת, וכן העלה בשו"ת יחיה דעת (ו, יב). ולפי"ז אם מניחים גרעין אבוקדו בכלי עם מים ללא תוספות אין בכך איסור (וע"ע בשו"ת נחפה בכסף יורה-דעה ה).

אלא דבשו"ת אדמת קודש (ב יורה-דעה י) אסר להניח את צמח החבצלת עם השורשים במים, וכן החמיר בספר משפטי ארץ (ז, יז) לגדל גרעין אבוקדו בעציץ שיש בו רק מים (וצ"ע האם זהו גם כשמיירי במים בלבד).

בספר בית דוד (שביעית ח"א ב, ה) התיר, וזו לשונו: "הוצאת שורשים אינה מלאכה האסורה בשביעית, ולכן מותר להניח ענפים או גרעין אבוקדו במים כדי שיצמחו שרשים (לצורך נטיעתם לאחר השמיטה)".

אציין שבשו"ת מהרי"ל דיסקין (כז) כתב לאסור לזרוע זמורה במים בשביעית, וראיתי במנחת שלמה (ג), קנח אות ח) דביאר דזהו מפני שעושה כן בכדי שיהא נוח לקלוט בעת השתילה. וראיתי דבשו"ת הר צבי (זרעים ב, לא) ושו"ת שבט הלוי (א, עא) אסרו הנחת הזרעים במים כאשר נותנים תרכובת כימית, דבזה הופך את המים לכעין קרקע. וכן באור לציון (שביעית עמ' כה) החמיר בזריעה במים

(אף כשאין עפר), וכן העלה בחוט השני (א, ו).

בספר בית דוד (שמיטה ח"א ב הערה 23) כתב ד"אם משתמשים במים נקיים בלי תערובת עפר וזבל מותר". וביאר דדברי הפוסקים שהחמירו בהנחה במים, מיירי כשיש במים תערובת של דברים נוספים (וכ"כ להתיר במים צלולים בלי שום חומר הגר"ב זילבר בסוף ספר משפטי ארץ).

בילקוט יוסף (ד, לג) היקל בזה, וציין (שם, לג) דאין איסור אף לזרוע בתוך צמר גפן, ובקושטא מצינו בתוספות יו"ט (כלאים ז, ב) שצמר גפן אינו מן זרעים. אולם יתכן דיש חילוק בין נסורת (ראש דשא) לבין סתם הנחה במים (וצמר גפן), דהרי אלו (נסורת) דברים הגדלים בקרקע (והוי כעין עץ).

אולם הגר"א שלזינגר (מח"ס שו"ת שואלין ודורשין) כתב להקל בזה ואלו דבריו (בכת"י): "לעשות בובות עם זרעי דשא ונסורת, אינני רואה בזה שאלה הלכתית, כיון שאינו זורע באדמה, וגם אינו משקה אדמה, והרי זה כפרחים שמותר להכניסם באגרטל עם מים".

אלא שכתב לי בזה בעל המשנת יוסף כי יש נפק"מ אם זה נקוב או אינו

נקוב. היכן זה עומד: בבית, בחוץ, ע"ג קרקע, ע"ג מרצפות, ובאיזה קומה. והוסיף בזה (בכת"י):

כי רק בעציץ שאינו נקוב הגם שאסורות בו מלאכות מדרבנן (רדב"ז לרמב"ם שמיטה ויובל א, ו. חזו"א כ, ה. כד, א. כו, ד ועוד), אבל בעומד בבית גמור [גג עם מחיצות ורצפה] יש מקילים לעשות בו מלאכות דרבנן בשביעית, אבל יש מחמירים כמבואר בשו"ת משנת יוסף (ח"ג בקונטרס בעציצים), וראה בספר משפטי ארץ (ז, ד ובהערות).

ועציץ מפלסטיק [חד פעמי וכדומה] כתבו רבני זמנינו דכיון שחומר זה לא היה בימי חז"ל, ואין ידוע לנו מה טיבו, ואם דומה לעץ או לחרס יש להחמיר בו ולהחשיבו כעציץ נקוב, ואז גם כשהוא בבית גמור מחמירים בו.

וראה בשו"ת משנת יוסף (ח"ג בקונטרס העציצים הערה יט) שמהרי"ל דיסקין אוסר לזרוע או לנטוע בצלחות מים בבית, והחזון איש נטה להתיר לזרוע בעציץ שאינו נקוב שעומד בתוך הבית, אבל זה היה בשעת הדחק בחוסר מזון לחיי נפש. ואין ללמוד מזה להתיר מה שהוא לפעילות ומשחק לילדים [שיש הרבה אפשרויות של פעילויות אחרות].

א. לגבי צמר גפן מובא בשלטי גבורים (סוכה א) בשם הרי"א² שאינו מקבל טומאה, והובאו בהלכות סוכה (תרכט) בב"ח, מג"א, א"ר ועוד. נוסף כי מצינו בטהרת הבית (עמוד תה) בשם הגר"ש ואזנר (שיעורי שבט הלוי עמוד קעד, סק"ג) שצמר גפן אינו מקבל טומאה.

גם מה שאין בעציץ אדמה כי אם נסורת
עץ, אינו מועיל להיתר, כי כבר
האריך הגה"צ ר' בנימין זילבר ז"ל
בספרו הלכות שביעית (סוף ח"ב עמוד
קפ) לאסור לזרוע גידולים בקש
שמעורב בו זבל כימי, דנחשב כאדמה,
כי קש הוא מגידולי קרקע. וא"כ גם
נסורת של עץ, וגם נייר, הכל הוא
מגדולי קרקע שאין לזרוע בהם

בשמיטה אפילו בעציץ שאינו נקוב
העומד בבית גמור.
כל הקולות שניסו למצוא בזה היה רק
להקל על החקלאים, ועל הצבור
כשהמדובר היה בחיי נפש. אבל
לפעילויות ילדים ולקישוט הבית יש
לחדול מזה.
העולה לדינא: ראוי להחמיר ולא להכין
ראש דשא בשנת השמיטה.

הבדלה על רוזמרין בשביעית

דבערלה כתיב פריו ובעינן פירי. אבל גבי שביעית לא בעינן פירי. שהשביעית נוהגת בין במאכל אדם בין במאכל בהמה. הלכך אין שרף שלו בטל לגבי העץ עד כאן".

ומובא בתוספתא (שביעית ו, ד) דגם כתבלין קיימת קדושת שביעית, וכן עולה מדברי תוספות (יומא פא, ב) וכן כתב הרמב"ם (שמיטה ויובל ה, כב): "הצורך תבלין של שביעית ונותן לתוך התבשיל אם בטל טעמן הרי אלו מותרין לכל דבר ואם נשאר בהן טעם עדיין הם בקדושת שביעית", וכן איתא בחזו"א (יד, סק"ט ד"ה 'והא' וד"ה 'ועיקר'). וכ"פ בספר בית דוד (ח"ב ב, יז) דיש בתבלינים קדושת שביעית.

וכן העלה הגרי"צ רימון בספרו שמיטה (עמוד 197) וזו לשונו: "בתבלינים... יש קדושת שביעית (רמב"ם ה, כב), אף אם התבלין משמש רק לנתינת טעם ואינו נאכל (כגון עלי תה וכדומה)", אולם כאשר התבלין איבד לגמרי את טעמו בתהליך הבישול, אין בו קדושת שביעית ומותר להשליכו לפח (שם הערה 36).

לגבי ריח, הירושלמי (שביעית ז, א) מסתפק האם ישנה קדושת שביעית בבשמים המשמשים לריחא.

במוצאי שבת ישיבה נשאלתי אחר ברכת ההבדלה ע"י אחד מגבאי הישיבה, האם יש לעלי הרוזמרין שהשתמשו בהם בהבדלה קדושת שביעית.

ראשית יש לציין כי הרוזמרין משמש גם לתיבול מאכלים וגם לריח (כדוגמת בשמים להבדלה).

בעניין תבלין, המשנה במסכת שביעית (ז, ו) אומרת: "הַנֶּחֱדָר וְהַכֶּפֶר וְהַקֵּטֶף וְהַלֵּטֶם, יֵשׁ לָהֶם שְׁבִיעִית וְלִדְמִיָּהּ שְׁבִיעִית. רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר, אֵין לְקֵטֶף שְׁבִיעִית, מִפְּנֵי שְׁאִינוֹ פָּרִי". ומבואר ברש"י עמ"ס נדה (ח, א ד"ה 'הורד') דמינים אלו עומדים לתת טעם במאכלים. וכן משמע מהמאירי (שם).

אולם יש שביארו משנה זו דיש קדושת שביעית רק בבשמים העשויים גם לתבלין (כפי שאלתנו), וכן איתא במהרי"ט (ב יורה-דעה לד), מהר"א פולדא, חזו"א (יד, סק"ט ד"ה 'והא דרבנן') וספר תורת זרעים (ז, ו).

ומצאתי דכתב בתוספות יו"ט (ערלה א, ז): "ומצאתי בפי' הר"ש לפ"ז

דשביעית דהביא סוגיא דפ"ק דנדה והכריח מכח הירושלמי דאפילו מאן דמחמיר בשביעית מיקל בערלה משום

הספק נובע מהשאלה, האם אמרינן דריח הוא דבר השוה לכל אדם, דהרי אם הוא אינו שוה לכל אדם, לא תחול עליו קדושת שביעית (ע"פ בגמרא בסוכה מ, ב. ובבא-קמא קב, א). דבגמרא בביצה (כב, ב) אמרינן דריח אינו שוה לכל נפש², ולפיכך אסרו לשרוף בשמים (לעשות מוגמר) ביו"ט בכדי להנות מריחם. וכן פסק השולחן ערוך (תקיא, ד) [ובגמ' סוכה (מ, א) אמרינן "דומיא דלאכלה מי שהנאתו וביעורו שוה", וע"ע בזה בשו"ת ישועת משה א, א].

אף שמצינו בשו"ת ציץ אליעזר (א, טו. ו, לג) דהמהרי"ל דיסקי"ל התיר למכור את האתרוג בהבלעה עם ההדסים בשמיטה, זה לא משום שאין קדושה בדבר שניתן להרחה, אלא זהו מפני שההדסים ניטעו לצורך מצוה (ולכן פקעה קדושתם, עיי"ש).

הזמן שיש לשמור על עלי הרוזמרין בקדושה הוא כל זמן שיש בהם עדיין ריח³ (ועיין בזה בספר משפטי

רבים הכריעו דיש קדושת שביעית בבשמים ובהם הפני משה (שביעית, משנה ז, ו), תפארת ישראל (הלכתא גבירתא ז, ו), משנה ראשונה (ז, ו), שו"ת משנת יוסף (א, כה. ב, ט). וכן הכריע החזו"א (יד, סק"ט ד"ה

ב. והעיר הגר"א נבנצל כי "אולי דוקא מוגמר".

ג. וכתב לי הגר"א נבנצל כי מותר לעשות הבדלה על רוזמרין בשביעית כיון ש"זה עומד לריח, א"כ זה שימושו".

ד. שיטת המהרי"ל דסקי"ל הובאה ג"כ בספר ציץ הקודש (א, טו), שו"ת מנחת שלמה (א, נא אות כג) ושו"ת מנחת יצחק (ו, קל אות ג). וכן איתא בדרך אמונה (ז ציון ההלכה סקרכ"ב) דדעת החזו"א להקל בהדסים. אציין כי בשו"ת שבט הלוי (א, קפא) החמיר בזה. וע"ע בזה בשו"ת משנת יוסף (א, כה).

ה. בילקוט יוסף (שביעית טו, מב) הקל בזה וכתב: "צמחי בושם של שביעית שעדיין יש בהם ריח, ואינו רוצה עוד ליהנות מהם, מעיקר הדין יש להקל לזרקם לאשפה גם קודם שיתקלקלו, שאין בהם קדושת שביעית. וכל שכן שלאחר שפג ריחם, שמותר להשליכם לאשפה".

ארץ, שביעית כג, יב). אציין כי לגבי רוזמרין כתב בספר בית דוד (ח"ב ב הערה 42) בהאי לישנא: "רוזמרין דינו כאילן והולכים בו אחר חנטת העלה, אבל מכיון שאינו כלה בחורף קשה להבחין בעלים אלו מהם חנטו בשישית, אלו בשביעית ואלו בשמינית".

העולה לדינא: בעלי הרוזמרין קיימת קדושת שביעית, ולפיכך על הגבאים לאסוף אחר ההבדלה את כל העלים ולהניחם בכלי עד שיפוג מהם הריח.

הגאון רבי יהודה אריה לייב אשכנזי שליט"א
מו"צ ומח"ס 'שו"ת דבר יהודה' ראש כולל 'תורת יואל' - שביעית

אם הקרקעות של הערבים בארץ ישראל נחשבים 'של ישראל' כי משועבדים לממשלה

בס"ד. י"א חשון תשפ"ב לפ"ק

לכבוד האי גברא חשיבא כהן שדעתו יפה
פקיע שמייה ורב גובריה הרב הגאון מוה"ר
גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מח"ס 'גם
אני אודך' בהרבה מקצועות התורה, ו'פרדס
יוסף החדש' על המועדים.

אחדשה"ט, אבוא להשיב על מה
ששאלת, ששמעת שיש
צד לומר ש'בעת הזאת אשר השולטים
פה בארץ הקודש הם אנשים אשר מזרע
ישראל הנה - על כן כל הפירות אשר
גדלים עתה בארץ ישראל אף אם הם
ברשות הנכרים נחשבים ל'קרקעות של
ישראל', כיון שהם 'משועבדים
למדינה', והשעבוד גורם שגוף הקרקע
נחשב של ישראל, ואם כן נמצא שמה
שנחלקו גדולי האחרונים 'האם פירות
נכרים יש להם קדושת שביעית או לא'
אינו נוגע עתה, כי כל הפירות דינם
כ'פירות ישראל'.

ואולי יש מקום להפליג ולומר, ש'אסור
לאכול כלל מפירות נכרים',
שכיון שדין פירות אלו כדין פירות
הגדלים בקרקע ישראל, אם כן יש לומר
שדינם כפירות ש'גדלו באיסור בקרקע

ישראל' - שאסור לאכלם כדין 'ספיחין'
או 'שמור ונעבד'.

ושאלתך בפ"ך, האם על פי גדולי
האחרונים הקדמונים יש
מקום לומר צד כזה, והאם אחד מגדולי
ישראל בעשרות השנים האחרונות דן
בסברא זו, והאם נהגו להחמיר בזה
לעצמם או לאחרים, או שאין צד לומר
דברים כאלו ולא שמענו ולא ראינו
לאחד שנהג בזה.

ובכן נבוא לברר הדברים, וזה החלי
בס"ד.

א

**מהר"ם גאלנטי: 'משועבד למלך גוי'
יש להקל**

כאשר אנו מעיינים ב'ספרי השו"ת' של
גדולי הפוסקים, מצאנו
לראשונה שהגאון רבינו משה גאלנטי
זצ"ל (תלמיד הבית יוסף, והחיד"א
מכנהו 'מרא דארעא דישראל') מעלה
'סברא זאת לגבי שמיטה' שכאשר קרקע
משועבדת לאדם מסוים נחשבת שזה
של אותו האדם.

וכך נשאל הגאון מהר"ם גלאנטי (סי' נ"ז), האם מותר לישראל לעבוד בקרקעות שהגוים מכריחים אותם לעבוד בשנה השביעית. והשיב, שיש "צד היתר במה שנבאר, והוא כי מה שנאמר 'שדך' ואסרה התורה בשביעית ושאר איסורין בגוף הקרקע - כשהיא שלו, אבל קרקעות הללו כולם הם מהמלך והם מוכרים אצלם לתת חומש למלך וארבע ידות להם או כפי מנהגם".

אם יש ראייה מדברי המהר"ם גאלנטי לזה

ואם כן יש מקום לומר, שכשם שהסברא ש'משועבדת למלך' באה לומר שאם 'המלך גוי' יש להקל לענין שביעית, כן אם השדות משועבדות 'לממשלה' שחייבת בשמיטה שצריכה להיות דינה כקרקע ישראל.

אכן אין מוכרח לומר כך, כי המעיין בדברי המהר"ם גאלנטי יראה שלא סמך על סברא זו ש'משועבדת למלך' בלבד להקל ולומר שדינה כשל המלך ועל כן יהא ניתן להקל שלא יחשב קרקע של ישראל לגבי שנה השביעית, אלא הוא 'צירוף וסניף' להקל בשדות מסוימים ובאופנים מסוימים.

דהיינו, שבתשובתו שם התנה ש"בשנה השביעית ימכרו כל אחד זכותו או חזקה שיש לו לגוי סתם 'אני מוכר לך כל זכות שיש לו בקרקע'". וגם לא הקל בכל אופן, אלא שהישראל יכול

להרשות לגוי לעבוד בקרקעו, "אבל אסורים לשום יהודי להטפל לעשות שום עבודה בשביעית". וכן עוסק שם באופן "שהגויים מאיימין אותם שיקחו מהם שוורים וכל כלי המחרישה ושאר דברים", ונראה שהיה שם חשש הפסד ממון ואולי אף חשש הקרוב לפיקוח נפש מחמת שלא יהיה להם מה לאכול, ואם כן יש לומר שבאופן שאין חשש הפסד ממון וכדו' - לא היה מקל.

ומה עוד, שדבריו שם עוסקים בשדות שהם 'לצד צידון' שהם חייבים במצוות השביעית רק 'מדברי סופרים', וסיים שם דבריו שבאופן מסוים שמבואר בגמרא שניתן להקל (ע"ש) - אם כן "אם בארץ ישראל גמור הוא מותר [א.ה. באופן המסוים שהזכיר שם] כל שכן במקומות אלו דרבנן כל מאי דאפשר לתקוני", ואולי יש מקום לומר שמה שהקל גם לא באופן המסוים ההוא - הוא גם בצירוף שהוא רק דרבנן. ולכל הנ"ל צירף ל'סניף' הסברא הנ"ל שהשדות משועבדות למלך ו"אין ארץ ישראל ממש כבושה תחת ידינו".

ואם כן יש לומר שאין להביא ראייה מדברי המהר"ם גאלנטי שסברת 'משועבד למלך' יבוא להחמיר ולומר שכל השדות המשועבדים לממשלה יהא דינם כשל ישראל, כי הרי עוסק שם באופן 'שמוכר זכות שיש לו בקרקע לגוי' ורק באופן 'שגוי יעבוד שם' וגם באופן 'הפסד ממון וכדו' ואולי רק באופן 'שהוא דרבנן' - שלזה צירף

במסכת קידושין יש מקום לומר שיש להחמיר בזה.

אף שב'שו"ת דברי יואל' לא ייסד סברא זו של "משועבדים למלך" אלא על דברי המהר"ם גאלנטי, מכל מקום 'מתאמרא בבי מדרשא' משמו של הגה"צ רבי נתן יוסף מייזלעס זצ"ל שאמר בלימוד השיעורים בישיבה בשנת תשכ"ה ש"יש להביא ראיה לזה מתוספות במסכת קידושין', וכן הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א (בספרו השמיטה כהלכתה עמוד ק"ל) הביא ראיה זאת מדיליה.

הנה איתא בירושלמי (חלה פ"ד ה"ד דף כ"ז): "רבותינו שבגולה היו מפרישין תרומות ומעשרות, עד שבאו הרובין (פני משה: בני רבי חייא) ובטלו אותן". וכתבו התוספות (קידושין ל"ו: ד"ה כל): "ויש ליתן טעם דלפיכך בטלו תרומה ומעשר, לפי שעכשיו בחוץ לארץ אין הקרקעות שלנו, שהרי משועבדות הן למלך ואנו נותנין מהם מס למלך, אם כן אין להם דין קרקע [של ישראל] להפריש תרומות ומעשרות. ואם תאמר, בארץ ישראל נמי משועבדות הן למלך ואפילו הכי מפרישין תרומה ומעשר. ויש לומר, דאין קנין בארץ ישראל להפקיע מיד מעשר".

ומדברי התוספות מוכח שסברא זו של 'משועבדים למלך' "בלבד" פוטרת מלהפריש תרומות ומעשרות.

סברת 'משועבד למלך' להקל; ואם כן יש מקום לומר, שאף אין צריך 'להחמיר' מחמת סברת "משועבדים למלך", כיון שסברא זו הוא רק 'סניף וצירוף בעלמא'.

וכאשר נעיין בדברי הגה"ק מסאטמר זצ"ל בתשובותיו (שו"ת דברי יואל סי' צ"ח אות ב') נראה שהביא דברי המהר"ם גאלנטי אלו, ואחר כך כתב: "וכשהייתי בארץ ישראל אשתקד בשנת השמיטה (א.ה. שנת תשי"ב), הייתי נזהר שלא לאכול אף משדות של גוים, בשביל אותה הסברא ש'משועבדות אף השדות של הגוים לממשלה שחייבת בשמיטה', והבאתי ראיות לדבר, ודברתי עם גדולי ירושלים ולא העלנו דבר ברור, ויש לצדד אך אין מקומו פה".

ויש לומר, שמה שהסתפק אם יש להביא ראיה מדברי המהר"ם גאלנטי או לא' הוא מחמת מה שהעלנו, שמצד אחד יש לומר שנמצא הסברא ש'משועבדים למלך' בדבריו, ומצד שני יש לומר שהוא רק צירוף וסניף בעלמא.

ב

מתוספות יש ראיה לזה

אכן אף שמדברי המהר"ם גאלנטי יש מקום לומר שאי אפשר לדייק שיש להחמיר מחמת סברת "משועבדים למלך", מכל מקום מדברי התוספות

ואם כן יש ללמוד שסברא זו גם כן תבוא ו'תחמיר' שכל הקרקעות של ארץ ישראל אף אותם שהם בבעלות של גויים ש'דינם כשל ישראל', כיון ש'משועבדות לממשלה שחייבת בשמיטה'.

ג

אפשר שאסור משום 'ספיחין'

הנה יש מקום לומר, שמחמת הטעם של 'משועבדים לממשלה' יש 'לאסור באכילה' את הירקות אשר גדלים בשדות נכרים משום איסור "ספיחין", שכיון שמשועבדים לישראל דינו כשדה ישראל אשר אסרו לאכול ספיחין.

אכן כתב על זה הגר"מ שטרנבוך (שם), שגאוני ירושלים לא חששו לטעם זה, כיון שטעם איסור ספיחין הוא "מפני 'עוברי עבירה', שלא ילך ויזרע תבואה וקטניות וזרעוני גינה בתוך שדהו בסתר, וכשיצמחו יאכל מהם ויאמר ספיחים הן" (לשון הרמב"ם שם), ואם כן אין לחשוש לשום דבר, כי אם ה'גוי' יבוא ויזרע שם אין בזה פקפוק כיון שאינו מחויב במצוות, וכן אין לחשוש ש'ישראל' יבוא ויזרע שם שכיון שהגוי הוא בעל השדה לא יתן רשות לישראל לזרוע.

אכן מ'שו"ת דברי יואל' (שם), נראה שמחמת הסברא של "משועבדות למלך" שדינה כשל ישראל - לא רק שסבר שקרקעות הגוים דינם כשל

ישראל ו'על כן צריך לשמור קדושת שביעית בפירותיה', אלא סבר ש'יש עוד פקפוקים בזה' עד שיש לצדד שאין יכולים לאכלם כלל, כי אם סבר שיש לחשוש בפירות אלו בקדושת שביעית שלא להפסידם וכו' ותו לא, אם כן מפני מה היה נזהר שלא לאכלם, והרי היה יכול לאכלם בקדושת שביעית לחשוש לשיטות הסוברים שיש קדושת שביעית בפירות, אלא על כורחך שסבר שיש לפקפק בפירות אלו משום 'ספיחין'.

ויש לומר, שמה שסבר שלא כרבני ירושלים שהתירו בזה הוא, שכיון ש'סוף סוף משועבדת קרקע זו לישראל' יש לומר שדינה כקרקע ישראל שמה שגדל בה דינה כספיחין האסורין.

נידון בדעת החזון איש

והנה יש לדון מהו דעת החזון איש בזה. הנה כתב (סי' ד' אות ד'), שבאופן ש'גוי גזל קרקע מישראל וזרעה אסור משום ספיחין, כיון שסוף סוף הוא קרקע של ישראל', הרי שהחזון איש סבר ש'כיון שסוף סוף שייכת הקרקע לישראל' יש לה דין ספיחין אף שבפועל זרעה גוי, ואם כן יש לומר שאם נסבור שכל הקרקעות הם משועבדים לממשלה ויש לה דין קרקע ישראל שיש לאסור ספיחין 'כיון ששייכת הקרקע לישראל'.

אכן יש לומר, שאולי החזון איש לא סבר שיש לאסור אלא סבר כדעת גאוני ירושלים, כיון שבאופן שרק משועבדת לממשלה אולם 'בעל הקרקע

הכריע להלכה כדעות הראשונים אשר
אסרו 'פירות של שמור ונעבד' (כמבואר
בתשובותיו).

ד

**צידוד להקל שאין דומה 'שעבוד'
שבימים ההם ל'זכות' שיש עתה**

והנה יש מקום לצדד שאין לאסור
פירות וירקות שביעית של נכרים
מחמת הטעם ש'משועבדים לממשלה',
כי יש לומר שאינו דומה "שעבוד
למלך" שהיה בימים הקדמונים
ל"שעבוד לממשלה" לעת עתה.

הנה מפורש בדברי המהר"ם גאלנטי
שהאופן שהיה משועבד למלך
הוא, ש"השדות מוכרים אצלם לתת
חומש למלך וארבע ידות להם (א.ה.
דהיינו, לבעלי השדות)", ויש לומר שגם
כן זה היה השעבוד שהיה בזמן רבותינו
בעלי התוספות, אבל בזמננו אף על פי
ששייך לממשלה מכל מקום אינו
'משועבד' באופן הנ"ל אלא יש 'זכות
לממשלה' להפקיע את הקרקע באופן
שלא ישלם את המיסים ואולי בעוד
אופנים שונים, אכן כל זה אינו נחשב
"שעבוד" שיחשב קרקע גוי שהוא של
ישראל.

ה

המנחת יצחק הניף ידו להיתר

והנה גאב"ד ירושלים הגאון רבי יעקב
יצחק וייס זצ"ל הניף את ידו

בפועל הוא הגוי' יש לומר שגם כן סבר
שאין לגזור על ספיחין כי לא יניח הגוי
לישראל לזרוע שם, ורק באופן 'שבעל
הקרקע בפועל הוא הישראלי' אלא שבא
גוי וזרע שם בזה כתב שיש לגזור משום
ספיחין, כי בזה יש לגזור שבעל השדה
שהוא ישראלי יזרע שם.

ונראה פשוט, שהחזון איש לא סבר
שיש לאסור לאכלו, כי לא
שמענו מעולם ש'אסרו' לאכול ירקות
נכרים מטעם "ספיחין" או שהיה לו
שום 'צד פקפוק' בה.

צד לאיסור משום 'שמור ונעבד'

ובאופן אחר יש לומר, שיש צד לאסור
'בכל אופן שהוא' את הפירות
אשר גדלים ברשות הגויים מחמת איסור
'שמור ונעבד', שהנה דנו הראשונים
האם שדה ששמרה ישראל ולא הפקירה
או שעבדו בה בשנת השמיטה יש
לאסור הפירות (שמור: עי' גמרא יבמות
דף קכ"ב. רש"י ד"ה 'של' ותוס' ד"ה
'של'. נעבד: עי' רמב"ם פ"ד הט"ו
וראב"ד שם), ולפי אותם ראשונים אשר
סוברים שיש לאסור לאכול את הפירות
אשר נשמרו או נעבדו בשדה של ישראל
נמצא שאם נאמר שכל הקרקעות
שבארץ ישראל משועבדים לממשלה אם
כן דינה כשדה של ישראל אשר יש
לאסור פירות אשר נעבדו או נשמרו.

ואולי זה הוא כוונת ה'דברי יואל' אשר
צידד לאסור באכילה מחמת
הסברה של 'משועבדים לממשלה', כי

בכוחא דהתירא שאין לומר שכל הקרקעות של ארץ הקודש דינם כגדלים בקרקע ישראל.

וכך הוא דן בתשובותיו (שו"ת מנחת יצחק ח"ח סי' ק"ג), "אם הפירות שגדלים בקרקעות של ערבים שהם בשלטון של המדינה שנקרא 'מינהל קרקעי ישראל' והם מוחכרים לערבים, אם הם נחשבים ש'גדלים בקרקע ישראל' משום שהם בשלטון ישראל, או שנחשבים ש'גדלים בקרקע של גוי' כיון שסוף סוף הם ביד גויים".

ובירר את הדברים לאורכה ולרחבה, ומעלה כמה צדדים להתיר. א. כי הרבה שדות שיש לערבים כהיום לא יצאו מידי אבותיהם עוד לפני שהיה השלטון של המדינה, ואם כן פשוט שאינו נחשב שהקרקע הוא של ישראל. ב. אף שיש מקום לומר שנטרחה מאוד ונברר ברור אחר ברור 'איזה קרקע הוא של ערבי מאז ומעולם ואיזה הוא שהשלטון החכיר להם', מכל מקום כבר כתבו החוות דעת (סי' ק"י דיני ספק ספיקא ס"ק ל"ה) והנודע ביהודה (מהדו"ק יו"ד סי' נ"ז) ש'אם אין יכולים לברר כל הספיקות - אין צריך לברר'. ועוד, שמאותם מקומות שלוקחים 'בד"צ העדה החרדית' רובם הם מערבים שאבותיהם החזיקו בקרקע זו ואין לזה שלטון של ישראל, ויש לומר בזה 'כל דפריש מרובא פריש' ולהקל שלא נחשב של ישראל. ועוד צירף שם כמה צירופים 'על פי הלכה' שיש לומר

שהגיעו הפירות מהקרקעות שהם של ערבים מאז ומעולם ואינם שייכים לשלטון כלל. ג. אף אם לוקחים ממה שהחכיר השלטון לערבים, מכל מקום יש לצדד ש'על פי הלכה' נחשבים השדות 'של גוי', כי נחשבים הערבים כ'אריסי בתי אבות' שנחשב שהם של האריסים - ועל כן בנידון דידן נחשב שהם של הערבים ואין בהם קדושת שביעית.

ועל כן מסיק: "סוף דבר, דלענ"ד אין לחשוש לחשש הנ"ל, ויאכלו עניים וישבעו כמו שנהגו עשרות בשנים לפני רבותינו הגאונים הצדיקים הבד"צ שלפנינו זלה"ה".

הרי מפורש יוצא מדבריו, שאין לומר ש'כל' הקרקעות שנמצאות עתה בארץ הקודש שייכות לשלטון שהם מזרע ישראל, אלא דינם של כל הפירות הגדלים בבעלות של גוי כגדלים ב'קרקע של גויים', ואף צידד להתיר כשלוקח פירות 'ממקומות שידוע לנו שהם של השלטון' ומחכירים אותם לערבים.

1

הנהגת והוראת הגה"ק מסאטמר

והנה לאחר שביררתי מה היה דעת הגה"ק מסאטמר זצ"ל להלכה ולמעשה בדבר זה, שמעתי ש'הויז בחור' של האדמו"ר משנת תשי"ב הרה"ח ר' יחזקאל שטיין שליט"א מויליאמסבורג שנסע עמו בשנת תשי"ב

לארץ ישראל, שהיה אז נסיעה לחמשה שבועות (!), העיד שלא זו בלבד שהאדמו"ר לא אכל מפירות נכרים כלל וכלל אלא שאמר לו ולכל אלו שבאו עמו שלא לאכול מפירות נכרים, אכן ליושבי ארץ הקודש לא אמר דבר.

המהר"ם גאלנטי (אות ד'). ועל כן אף שמדברי התוספות יש מקום לומר סברא זו (אות ב'), מכל מקום כיון שנראה ששעבוד של היום אין תוקפה כימים הקדמונים אין 'הוכחה גמורה' מדבריהם (אות ד').

ואולי הטעם שלא אמר דבר ליושבי ארץ הקודש הוא, שכיון שלא היה דבר ברור אצלו (כמבואר בתשובותיו) לא רצה להחמיר בדבר ש'אין רוב הציבור יכול לעמוד בה', שמאוד קשה להביא פירות וירקות מחוץ לארץ במשך השנה השביעית וחלק ניכר מן השנה השמינית (כל זמן שיש עוד פירות שביעית בשדות). ובאופן אחר יש לומר, שלא רצה להורות הוראה להחמיר ליושבי הארץ מפני 'כבודם של גדולי ירושלים' שלא החליטו לאיסור.

והמנחת יצחק הניף ידו להתיר בזה מחמת כמה וכמה צירופים, וכן המנהג עתה בירושלים עיה"ק ובשאר ערי הקודש אשר נוהגים על פי הבית יוסף ש'אין קדושה בפירות נכרים' שאין חוששים כלל לומר שדין פירות נכרים כדין פירות ישראל וחייבים לשמור על קדושתה, ואין פוצה פה ומצפצף להחמיר מחמת טעם זה. (אות ה').

היוצא להלכה

אם כן כאשר אנו באים לברר על פי גדולי האחרונים 'אם יש מקום לומר סברא זו שכיון שעתה משועבדות לשלטון של המדינה נחשבים כל הקרקעות כקרקעות ישראל ודין פירותיה כפירות ישראל', נמצא שמדברי המהר"ם גאלנטי יש מקום לומר כן (אות א'), אלא שיש לומר שאין להוכיח כן מדבריו, הן כי סברא זו נאמרה לסניף בעלמא (אות א'), והן כי נראה ששעבוד של היום אין תוקפה כשעבוד של ימי

אלא שמצאנו שהגה"ק מסאטמר זצ"ל העלה צד זה בתשובותיו, ואף החמיר שלא לאכול כלל מפירות אלו. ונראה שטעמו הוא משום 'ספיחין' (ולפי זה הוא רק בירקות ולא בפירות - כי אין בפירות איסור ספיחין), או משום 'שמור ונעבד' (ולפי זה הוא גם בפירות). וכן נהג בהיותו בארה"ק וכן אמר לבאים עמו, אלא שליושבי ארה"ק לא אמר דבר. (אותיות א', ג', ו').

ועל כן נראה פשוט ש'אין להורות לרבים חומרא זו', כיון שעל ידי זה לא יקחו פירות נכרים בארץ הקודש ויצטרכו להביאם מחוץ לארץ ואין בכוח להביא כל כך הרבה סחורה ויצא

שכרו בהפסדו, כאשר כתב המנחת יצחק (שם) בתוך דבריו "והיה על ידי זה גרמא להפסקת ההשגחה כולו, והיה מביא לידי מחסור רב בפרי האדמה מכל מין ומין והיה באים למכשולות רבות ח"ו", ואף הגה"ק מסאטמר לא פירסם ברבים חומרא זו. והמחמיר - יחמיר 'לעצמו', ותבוא עליו ברכה.

ואברכו שיזכה להגדיל תורה ולהאדירה כשאיפת נפשו הטהורה, ויזכה לראות רוב נחת מכל יוצאי חלציו בבריות גופא ונהורא מעליא, ולברכת התורה 'וציויתי את ברכתי לכם...' עם כל הפירושים.

וע"ז באעה"ח לכבוד התורה הק' ועמליה יהודה אריה לייב אשכנזי

הגאון רבי סלמאן שלמה דורי שליט"א
רחובות

בדין שמיטה בזמן הזה

בשביעית בזמן הזה דאורייתא, ע"כ. וא"כ הו"ל מח' בין רבנן דס"ל דשביעית דאורייתא, לבין רבנן ששביעית דרבנן, עי"ש.

דעות הראשונים ע"פ הגמ' בגיטין

הנה בגמ' בגיטין (לו.) איתא, תניא, רבי אומר זה דבר השמיטה שמוט, בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים, בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים ובזמן שאי אתה משמט קרקע אי אתה משמט כספים, ע"כ.

והנה במח' רבנן ורבי בגמ', הכריעו הראשונים כרבי ששביעית בזה"ז דרבנן דכן עולה מהכרעת הגמ' (גבי פרוזבול) שהכריעה כרבי ולא כרבנן, וכן איתא בשו"ת הרשב"א (ח"א, סי' תשע"ה), ובסמ"ג (עשין קמ"ח), ובסמ"ק (סי' רנ"ח), וביראים (סי' קס"ד), ובחינוך (מצוה פ"ד), וכ"פ הטור (בסי' של"א), ועי"ש.

ויסוד מחלוקתם הוא בביאור דברי הגמ' בגיטין (לו.) דאיתא, ומי איכא מידי דמדאורייתא משמטא שביעית, והתקין הלל דלא משמטא, אמר אביי, בשביעית בזה"ז ורבי היא דתניא, רבי

לכבוד הגאון הגדול רב כהנא הכהן הגדול רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א

הנה לדבר שאלתו בדבר עיקר דין שמיטה בזמן הזה, והנפק"מ לשאר דיני שביעית, הנני להשיבו ממה שכתבתי בנידון זה:

במו"ק (ב.) תנן, משקין בית השלחין במועד ובשביעית וכו'. ובגמ' (ב:) איתא, זריעה וחרישה בשביעית מי שרי, אמר אביי, בשביעית בזמן הזה, ורבי היא, דתניא, רבי אומר וזה דבר השמיטה שמוט, בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים, בזמן שאתה משמט קרקע, אתה משמט כספים, ובזמן שאי אתה משמט קרקע, אי אתה משמט כספים. רבא אמר, אפילו תימא רבנן, אבות אסר רחמנא, תולדות לא אסר רחמנא, דכתיב ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שדך לא תזרע וגו'. מכדי, זמירה בכלל זריעה, ובצירה בכלל קצירה, למאי הלכתא כתבינהו רחמנא, למימרא דאהני תולדות מיחייב, אאחרנייתא לא מיחייב, וכו' ע"כ. וכן איתא בגיטין (לו.) עי"ש.

ופרש"י (שם, ד"ה אפילו תימא רבנן) דפליגי רבנן עליה דרבי ואמרי

לזמנינו אלא לזמן בית שני לתקופת הלל הזקן ורבי, והוא ע"פ הטעם של רבי דשמיטה תלויה ביובל, ובזמן שהיובל נוהג דאורייתא ג"כ שביעית נוהגת דאורייתא, ובזמן שאין היובל נוהג גם שמיטה אינה נוהגת, ואומנם בזמן הלל אחר חורבן הבית, נהג היובל דרבנן שאז היו ב"ד קבועים באר"י, ולכן אז נהגה שמיטה דרבנן, כדין היובל שהוא דרבנן, אך אחר החורבן, וחורבן הישוב וביטול ב"ד, בטל תקנת היובל, ומימילא בטל תקנת שמיטה דתליא ביובל.

ואפי' אי תימא שתיקנו שמיטה זכר לשמיטה, אמאי לא תיקנו זכר ליובל, ע"כ דאיירי בזה"ז, דוקא על הזמן שהיה יובל נוהג, לכל הפחות דרבנן.

ובע"ז כתב המאירי (מגן אבות סי' ט"ו), וע"ע בדברי הרשב"ש (סי' רנ"ח) שהביא עוד מן הראשונים דס"ל הכי דהאידינא אין כלל דין שביעית, וכל מה שאמרנו שביעית בזה"ז נוהגת מדרבנן, הו"ד לזמן שהיה יובל נוהג דרבנן, ושמיטה תליא תמיד ובהכרח ביובל, וכשבטל יובל בטלה שביעית, וז"ל ספר התרומות הנ"ל, גם הר"ר זרחיה בתשובתו פסק שאינו נוהג עכשיו, וזה טופס דבריו שהשיב וכו', לדברי רבי, כשבטלו אלו בטלו אלו, וכשחזרו אלו חזרו אלו, בין מדברי תורה בין מדבריהם, בין בארץ בין בחו"ל, ובלבד בחובת הגוף, ואי אתה

אומר וזה דבר השמיטה שמוט, בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת קרקע, ואחת שמיטת כספים, בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים, בזמן שאי אתה משמט קרקע אי אתה משמט כספים, ותיקנו רבנן דתשמט זכר לשביעית, ראה הלל שנמנעו העם מלהלות זה את זה, עמד והתקין פרוסבול. ומי איכא מידי דמדאורייתא לא משמטא שביעית ותיקנו רבנן דתשמט, אמר אביי שב ואל תעשה הוא, רבא אמר הפקר ב"ד הפקר, ע"כ. ופרש"י (שם) שמה שאמר רבא הפקר ב"ד, הוא ג"כ על הרישא שהקשנו ומי איכא מידי דמדאורייתא וכו', דס"ל כרבנן שהוא מילתא דאורייתא ובכ"ז מטעם הפקר ב"ד משמטין ליה, וכן ביאר הכס"מ בדעת הראב"ד גבי פרוסבול (בפ"ט מהל' שמיטה ויובל ה"ט"ו). אך תוס' (שם) ביארו, שרבא לא דיבר גבי ענין דאורייתא ברישא, אלא רק על הסיפא שכבר הכרענו שהוא דרבנן ולכן הפקר ב"ד הפקר, אך לא שעוקרין דבר מן התורה, דס"ל כרבי שביעית בזה"ז דרבנן, ולכן איכא תקנת הלל (ואה"נ מדאורייתא אין תקנת הלל חלה), ועי"ש.

דעת הרז"ה דאין שביעית נוהגת כלל האידנא

והנה ביאר הרז"ה (הו"ד מספר התרומות שער מ"ה או"ד) דמה דאיתא שביעית בזה"ז, אין הכונה

הקדמונים. והדן אותנו לזכות המקום ידינו לזכות, עכ"ל, ומה שנהגו בכ"ז שמיטה הוי ממידת חסידות ולא בתורת חיוב, ופשוט.

הטעם לומר ששביעית בזה"ז בטלה

ובטעם לומר דשביעית בזה"ז בטלה, הנה נראה עפ"ד הרמב"ם (פ"א מהל' תרומות ה"ב) שכתב, ארץ ישראל האמורה בכל מקום, היא בארצות שכיבשן מלך ישראל או נביא מדעת רוב ישראל וזהו נקרא כיבוש רבים, ובטעם הדבר שלא נשארה הקדושה כתב הרמב"ם (בפ"ו מהל' בית הבחירה הט"ז), שחיוב הארץ בשביעית ובמעשרות אינו אלא מפני שהוא כיבוש רבים, וכיון שנלקחה הארץ מידיהם בטל הכיבוש, ונפטרה מן התורה ממעשרות ומשביעית, שהרי אינה מן אר"י, ע"כ. ונראה דיסוד מח' רבי ורבנן הוא האם כמו שקדושה ראשונה בטלה כך קדושה שניה בטלה, או שקדושה שניה לא בטלה אף פעם, דקידשהו ג"כ כאשר אין יושביה עליה.

וע"ע דהתרומה (בהל' אר"י) וריא"ז (והובא בשלט"ג קידושין טו. מדפה"ר), ובתשב"ץ (ח"ג סי' קצ"ט) שכאשר חרב הבית בטלה ג"כ קדושה שניה, והביאם הטור (בסי' של"א, גבי מעשרות) בשם איכא מאן דאמר. אך הנה, הרמב"ם (פ"א מהל' תרומות ה"ה), והיראים (סי' שמ"ה), ס"ל שקדושה ראשונה בטלה, אך קדושה

יכול לומר חזרו שמיטין ולא חזרו יובלות, שאם אתה אומר עקרת ובטלת קשר של קיימא שקשר הכתוב שני שמטות ותלאן זו בזו, דכתיב וזה דבר השמטה שמוט [בשני שמטות] הכתוב מדבר, וכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, ותמה על עצמך למה יתקינו זכר לשמטה ולא יתקינו זכר ליובל, והלא בכל אחת מהן יש חובת קרקע וחובת הגוף. נמצאת אתה אומר לדברי רבי כשם שעשו מדבריהם זכר לשמיטין עשו זכר ליובלות, וכו'. כללו של דבר, לדברי רבי השמיטין והיובלות חבילה שאינה מתפרדת וקשר שאין לו היתר. וכל המעשים שמצינו בתלמוד בתורת שביעית ובהשמטת כספים אין להקשות מהם על מה שכתבנו, שהדבר ידוע שבימי רבותינו חכמי המשנה והתלמוד היו בתי דינים גדולים קבועים בארץ שהיו מקדשין את החדש, ואפשר כמו כן שהיו מקדשין את השנה זכר ליובל, עכשיו שאין בית דין יכול לקדש שנה ולא חודש, בידוע שבטלו היובלות בטלה גמורה ובטלו אף השמטות עמהם, לדברי רבי, לפי ששתיהן מצות קשורות ותלויות זו בזו. והדעות והלבבות מכריעים ומטים לדברי רבי, וכל שכן עם המנהג שהעולם נוהג. ואף על פי ששנו בתלמוד נהוג עלמא כתלתא סבי, יש לך להוסיף רביעי כגון זה. זה מצאה ידינו להעמיד דברי הגאונים ז"ל והמנהגים הנכונים מסורים לבנים מאבות הראשונים ומזקנים

שניה לא בטלה, ולפי"ז חיוב תרו"מ ושביעית וכו' הם מן התורה.

אך הנה עפי"ז א"א לבאר ע"פ הרמב"ם וסייעתו, שס"ל שקדושה שניה לא בטלה, דשביעית דרבנן דבטלה קדושת הארץ כהנ"ל, וקשיא ע"ד הרמב"ם הנ"ל שס"ל שבטלה קדושתה, וצ"ב.

אך הנה אפשר"ל עפ"ד הרמב"ם הכא (פ"י מהל' שמו"י ה"ט), דס"ל שאזלינן בתר היובל וז"ל, ובזמן שהיובל נוהג נהג דין עבד עברי, ודין בתי ערי חומה, ודין שדה חרמים ודין שדה אחוזה, ומקבלין גר תושב, ונוהגת שביעית בארץ, והשמטת כספים בכל מקום מן התורה, ובזמן שאין היובל נוהג, אינו נוהג אחד מכל אלו חוץ משביעית בארץ, והשמטת כספים בכל מקום מדבריהם כמו שביארנו, עכ"ל. וכ"כ הראים (סי' שמ"ה) עי"ש.

וטעם הדבר עפ"ד הגמ' בערכין (לב): דאיתא, דתניא משגלו שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט המנשה בטלו יובלות, שנאמר וקראתם דרור בארץ לכל יושביה, בזמן שכל יושביה עליה ולא בזמן שגלו מקצתן, יכול היו עליה והן מעורבין שבט בנימין ביהודה ושבט יהודה בבנימין יהיה יובל נוהג, ת"ל לכל יושביה בזמן שיושביה כתיקונן ולא בזמן שהן מעורבין, וכו', ע"כ.

וכעי"ז בירושלמי גיטין (פ"ד ה"ג) איתא, וזה דבר השמיטה

שמוט, רבי אומר שני שמיטין, שמיטה ויובל, בשעה שהיובל נוהג השמיטה נוהגת מדברי תורה, פסקו היובלות נוהגות שמיטה מדבריהן, ע"כ.

ואומנם לפי"ז איכא, שבטלה מצות יובלות ושמיטין כבר באמצע בית ראשון בעת שגלו שבט ראובן וגד וחצי שבט מנשה כהנ"ל, וכעי"ז כתב רש"י (גיטין לו., ד"ה בשביעית) דהכ"נ מאז אין השמיטה נוהגת אלא מדבריהם, אך התוס' (שם, ד"ה בזמן) ס"ל, דג"כ בזמן ביהמ"ק היה נוהג דאורייתא, כיון שהיו מקצתן מכל שבט, ואכמ"ל.

והנה ראיתי שביארו עוד בדעת הרמב"ם, דהנה הרמב"ם (בפ"א מהל' תרומות ה"ה) ס"ל לענין קדושת הארץ שקדושה ראשונה בטלה אך השניה לא כהנ"ל, אך אעפ"כ (שם, בהכ"ו) פסק, שתרומה ומעשר בזה"ז דרבנן, והטעם הוא משום דצריך ביאת כולכם, שכולם יבאו ביחד לאר"י, וג"כ בעליה שניה של עזרא לא היה זה, ולכן אף שקדושה שניה קיימת ג"כ בזה"ז, בכ"ז אין חיוב תרו"מ מאז, לפי שהיה חסר ביאת כולכם, ע"כ.

וכעי"ז ביאר בשו"ת המבי"ט (ח"ב סי' ס"ד) והמהרי"ט (ח"ב יו"ד סי' נ"ב), ובשו"ת בית הלוי (ח"ג ס"א ענף ד' או"ד) ועוד, דעפי"ז יש לדון ששביעית בזה"ז דרבנן דבעינן ביאת כולכם ולא רק לתרו"מ, אך בשמן המור (סי' ד' ד"ה קשה לענ"ד) ס"ל, דהטעם

של ביאת כולכם נאמר רק לענין הלכות תרומה ולא לענין שביעית, וכן השיג הראב"ד (שם) עפ"ד הגמ' בכתובות (נה.), דהוא רק גבי חלה ואף לא גבי תרומה, ועיין במה שתירצו שם ואכמ"ל.

דחיית דברי הרז"ה בראשונים

אך הנה הרמב"ן (מכות ג:), וכן הביאו בשו"ת הרשב"ש סי' ק"מ), וכ"כ בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תשע"ה), ובשו"ת הרא"ש (כלל ע"ז ס"ב), ועוד מן הראשונים, וכן פסק בב"י (יור"ד סי' של"א) בשם הסמ"ג (עשה קמ"ז), דמה דאיתא בזמן הזה, הכונה היא ג"כ לזמנינו ודלא כהרז"ה וסייעתו, הילכך ג"כ האידנא נוהגת שביעית דרבנן, ולא מדין מצות חסידות.

והרמב"ן בספר הזכות (על הרי"ף גיטין, יח. מדפה"ר) כתב, שכיון שדעת רבי היא דעה יחידאה, אין הלכה כמותו, ובפרט שכן מעלין מדברי רבא (שם) שחולק על אביי ואומר שדין פרוזבול נאמר גם לחכמים דס"ל דהוא דין דאורייתא, דהוא מטעם הפקר ב"ד, ועפ"י יוכרע דברי הגמ' ביבמות (פב:), דאיתא, דתניא בסדר עולם, אשר ירשו אבותיך וירשתה, ירושה ראשונה ושניה יש להן וכו' עי"ש, וכן הלכה שקדושה שניה לא בטלה אף מדאורייתא, והכ"נ האידנא שביעית דאורייתא.

ובאור זרוע (ע"ז סי' ק"ח) הביא מרבינו לאונטין ורבינו גרשום, שכתבו בסתם דשביעית נוהגת האידנא, אך לא

כתבו האם היא מדאורייתא או מדרבנן, וכע"ז איתא ברש"י גיטין (ט:), ד"ה האי) וכ"כ הראב"ד, והביאו הרמב"ן (ספר הזכות גיטין יח: מדפה"ר), ועוד.

דברי הרמב"ם בנידו"ד

הנה הרמב"ם (פ"ט מהל' שמו"י ה"ב) וז"ל, אין שמיטת כספים נוהגת מן התורה אלא בזמן שהיובל נוהג שיש שם שמיטת קרקע, שהרי ישוב הקרקע לבעליו בלא כסף, ודבר זה קבלה הוא, אמרו חכמים בזמן שאתה משמיט קרקע אתה משמיט כספים בכל מקום בין בארץ בין בחוצה לארץ, ובזמן שאין שם שמיטת קרקע אין אתה משמיט כספים בשביעית אפילו בארץ עכ"ל, ומשמע שהוא ס"ל דשמיטה נוהגת דרבנן.

ועוד כתב הרמב"ם (פ"י מהל' שמיטה ה"ח-ט') וז"ל, משגלה שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט מנשה בטלו היובלות וכו', ובזמן שהיובל נוהג, נוהג דין ע"ע וכו', ונוהגת שביעית בארץ והשמטת כספים וכו' מן התורה, ובזמן שאין היובל נוהג וכו', חוץ משביעית בארץ והשמטת כספים בכל מקום מדבריהם, ע"כ.

ועו"כ (בפי"א מהל' מלכים ה"א) וז"ל, המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה, ובונה המקדש, ומקבץ נדחי ישראל, וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקרבין קורבנות, ועושין

שמיטין ויובלות, ככל מצותה האמורה בתורה, עכ"ל.

ביאור הרמב"ם ע"פ שיטת הרמב"ן והמהר"י קורקוס

ומכל הנ"ל מבואר בפשטות דדעת הרמב"ם דהאידנא אין נוהגת שביעית אלא דרבנן, ופשוט.

אך הנה הרמב"ן (מכות ג:): וכן ביאר המהר"י קורקוס (פ"ט ה"ב) ועוד ביארו בדעת הרמב"ם דס"ל דהאידנא נוהגת השביעית מדרבנן ע"פ הלשונות (הנ"ל) שכתב הרמב"ם, ומש"כ ששביעית נוהגת אף שלא בפני הבית, הכונה לומר דגם האידנא נוהגת שביעית, ולאפוקי משיטת הרז"ה שהיא נוהגת ממידת חסידות בלבד, אך נוהגת היא מדרבנן, והוסיף המהר"י קורקוס (שם), שמצא בכת"י לשון הרמב"ם שממנו נלמד בבירור דעתו, ששביעית בזה"ז דרבנן.

אך הנה איהו גופא כתב (בפ"ד מהל' שמיטה ויובל הכ"ה) וז"ל, אין שביעית נוהגת אלא בארץ ישראל בלבד וכו', ונוהגת בין בפני הבית בין שלא בפני הבית, עכ"ל.

בביאור הרמב"ם ע"פ הכס"מ

וביאר (שם) הכס"מ, דמכאן משמע דדעת הרמב"ם ששמיטה האידנא ג"כ דאורייתא אף לאחר חורבן הבית, וכ"כ כעיי"ז הכס"מ בדעת הרמב"ם בכמה מקומות (פ"ט ה"ב, ופ"י ה"ט), וכעיי"ז כתבו בדעת הרמב"ם בשו"ת מהריט"ץ (סי' צ"ח) ובשו"ת שאגת אריה (חדשות סי' ט"ו), ובחיי"א (שערי צדק פט"ו ס"א), ועוד.

וכ"פ בפאת השולחן (סי' כ"ג ס"ק כ"ג), ובאוצרות יוסף (שביעית בזה"ז עמ' 51), וכן בחזו"א (שביעית סי' ג' סק"ח), דהאידנא נוהגים שביעית רק מדרבנן אף לפי שיטת הרמב"ם, ע"פ ביאורם של הרמב"ן והמהר"י קורקוס.

בביאורי האחרונים

וכדי ליישב דברי הרמב"ם דלעיל שאיתא שהוא סובר דשמיטה האידנא דרבנן, כתב הכס"מ לתרץ, דלהרמב"ם יש חילוק בין שמיטת קרקע לשמיטת כספים, ודוקא שמיטת כספים היא דרבנן ולא שמיטת קרקע, דהא מדאורייתא (ועיין עוד בדברי הכס"מ (בפ"ד מהל' שמיטה ויובל הכ"ט) גבי נידון של יבול נכרי, וע"ע בשו"ת אבקת רוכל (סי' כ"ד), במש"כ בזה בדעת הרמב"ם וצ"ע, ואכמ"ל).

וביאר עוד החזו"א (שם), דיש להביא ראייה לכך שהיא דעת הרמב"ם, מהא דלענין תרומות (פ"א מהל' תרומות ה"א) כתב, שנוהגת בין בפני הבית ובין שלא בפני הבית, אף שכתב בפירוש (שם הכ"ו) שנוהגת בזה"ז דרבנן וע"ש, וע"כ צ"ל ג"כ הכא שמש"כ נוהגת בין בפני הבית ובין שלא בפני הבית כוונתו שנוהגת, אך רק מדרבנן.

וכע"ז כתב ביבי"א (קונט' השמיטה, יבי"א ח"י חיו"ד סי' מ"ג) וז"ל, והנה הרמב"ם (פ"ד מהל' שמיטה ויובל הל' כ"ה) כתב: שביעית נוהגת בין בפני הבית, ובין שלא בפני הבית. לשון זה גרס קצת מבוכה לחשוב שאולי הרמב"ם סובר דשביעית נוהגת בזמן הזה מן התורה. ועיין בכסף משנה (שם), שנתקשה בזה, שלכאורה זה סותר למ"ש רבינו (בפ"ט מהל' שמיטה ויובל ה"א), דאין שמיטת כספים נוהגת מן התורה אלא בזמן שהיובל נוהג. ומוכח שפוסק כרבי. וע"ש. אולם האמת ניתנה להאמר, שאין כאן סתירה כלל, צא ולמד ממ"ש רבינו (פ"א מהל' תרומות ה"א): התרומות והמעשרות נוהגות בין בפני הבית ובין שלא בפני הבית. ושם (בהל' כ"ו) כתב: התרומה בזמן הזה ואפילו בימי עזרא אינה נוהגת מן התורה, אלא מדבריהם, שנאמר כי תבאו ביאת כולכם, כמו שהיו בירושה הראשונה. והראב"ד השיג עליו וכו'.

והכ"נ לגבי שביעית, שבזמן שכל יושביה עליה, שאז גם היובל נוהג, השביעית נוהגת מהתורה, אפילו שלא בפני הבית, כמו בימי יהושע, עד שנבנה בית המקדש. ולאחר שגלו ממנה היו פטורים אף בזמן שעדיין היה בהמ"ק בנוי. וא"כ אין מכאן שום סתירה למה שפסק רבינו (בפ"ט ה"ח). וכ"כ הגאון שפת אמת בחידושו למועד קטן (ב:) ד"ה אמר אביי. וזה ברור.

וע"ע בשו"ת שאילת דוד בקונטרס השביעית (דף יח רע"ב), ובשו"ת בית הלוי (ח"ג סי' א' ס"ה), ובשו"ת ציץ הקודש (ח"א סו"ס יג), ובשו"ת קול מבשר (סי' ס' דף קמ"ב ע"ד). ודו"ק, עכ"ד.

בדעת האור לציון בנידו"ד

ועיין בזה באורל"צ שביעית (מבוא ענף א', או"ב) שכתב לבאר דעת הרמב"ם בענין שמיטה בזה"ז, והביא דגירסת הכס"מ ברמב"ם היתה: ובזמן שאין היובל נוהג, אינו נוהג אחד מכל אלו, חוץ משביעית בארץ, והשמטת כספים בכל מקום מדבריהם, ועי"ש שפלפל בדעתו.

והוסיף וכתב, והנה האחרונים תמהו ע"ד הכס"מ, שלא משמע כן מדברי הרמב"ם (פ"י ה"ז) דמשמע מדבריו דמש"כ מדבריהם קאי גם על שמיטת קרקע, וראה בזה בספר פאת השולחן (סי' כ"ג אות כ"ג), ובשו"ת פרי הארץ (ח"ג חיו"ד סי' ד'), ובשו"ת בית הלוי (ח"ג סי' א' או"ה), ובספר ארץ חיים (יו"ד סי' של"א סי"ט), ובחזו"א (סי' ג' ס"ק י"ח), ועוד באחרונים. וראה בזה בספר נבחר מכסף (יו"ד סי' כ"ג) עי"ש. ועו"כ, וגם בעיקר דקדוקו של הכס"מ מדברי הרמב"ם דשביעית נוהגת גם שלא בפני הבית, דמשמע דאף בזה"ז שביעית נוהגת מן התורה, נראה שאין זו ראייה גמורה, דאפשר דמש"כ הרמב"ם שלא בפני

הראב"ד והרמב"ן, וכו' עי"ש שהאריך בביאור הענין באורך ורוחב. והסיק (באו"ב), העולה מן האמור, שלשיטת הרמב"ם בזמן בית ראשון גם שמיטת קרקעות וגם שמיטת כספים נהגו מדאורייתא, כיון שמנו יובל וגם נהגו היובל, שהרי היו כל יושביה עליה, ובזמן בית שני שמיטת קרקעות נהגה מן התורה כיון שמנו יובלות, ושמיטת כספים מדרבנן כיון שלא נהגו דיני יובל, שהרי לא היו כל יושביה עליה, ובזה"ז אף שמיטת קרקעות מדרבנן, כיון שלא מונים יובלות.

ולמעשה כתבו האחרונים, דקי"ל כדברי רוב הראשונים דשביעית בזה"ז אינה מן התורה ואינה מידת חסידות בעלמא, אלא נהגת מדרבנן, וכמש"כ המהרשד"ם (חיו"ד סי' קצ"ב), והמבי"ט (ח"ב סי' ס"ד), ובשו"ת אדמת קודש (ח"ב חיו"ד ס"ט), וכן מבואר בדברי מרן בב"י (יור"ד סי' של"א), והוכיח כן מהגמ' בגיטין ומהירושלמי, ועי"ש עוד באורך. וע"ע בדרי"א (הכא) שכתב כן בפשיטות.

[והנה אף המהרשד"ם בנוי ביסודו ע"ד המהרלב"ח, והנה בשו"ת מהרלב"ח (שם, סי' קנ"ג, קונט' השמיטה), כתב שלא מצא לאף פוסק ששביעית בזה"ז דאורייתא, אך הנה צ"ב דהרי הרמב"ן ובעל העיטור ועוד ס"ל שהשמיטה דאורייתא, א"כ צ"ב דבריו].

הבית, אין כונתו אחר החורבן, אלא לפני שנבנה הבית, והיינו מזמן שנכנסו ישראל לארץ בימי יהושע וכבשו וחילקו עד שבנו וקדשו את הבית (והוא כארבע מאות ושלשים וחמש שנה), וכמו שמצינו לענין תרו"מ שכתב הרמב"ם (פ"א מהל' תרו"מ ה"א), שנוהגים בין בפני הבית בין שלא בפני הבית. ושם (הל' כ"ו) כתב, שאין חיוב תרו"מ בזה"ז אלא מדבריהם, שאין לך תרומה של תורה אלא באר"י ובזמן שיהיו כל ישראל שם, על כרחך דאף דכתב הרמב"ם דנוהג אף שלא בפני הבית, אין הכונה דנוהג בזה"ז מדאורייתא, אלא יש לפרש כונתו דהיינו לפני שנבנה הבית, וכו'.

והכריע האורל"צ בדעת הרמב"ם, שבאמת שביעית נהגת מן התורה בין בפני הבית ובין שלא בפני הבית, וכמש"כ הרמב"ם הכא, ואף לאחר החורבן היו שמיטות שנהגו מן התורה כמש"כ לעיל, ומה שכתב הרמב"ם בפ"י (ה"ט) שבזמן שאין היובל נוהג אין שביעית נהגת בארץ אלא מדבריהם, לעולם איירי בין בשמיטת קרקעות ובין בשמיטת כספים וכמשמעות הלשון שם, והיינו דכשלא מונים יובלות אין השמיטה נהגת אלא מדבריהם, ודברי הרמב"ם בפ"ט הם על שמיטת כספים, ובודאי שאינה אלא מדבריהם וכמש"נ, ואפשר שבזה מיושבים ג"כ הסתירות שבדברי

בחזו"ע פרוזבול שביעית מהדו' תשע"ה עמ' קכ"א והלאה), את דעת הרז"ה וסייעתו דאין שמיטה נוהגת אף מדרבנן כסניף להקל בהלכות שביעית בכ"מ, אך החזו"א (שביעית סי' כ"ג סק"ד) כתב שאין להסתמך על דעה זו אף בתור סניף, כיון שנדחתה היא וכדעת יחיד. ועיין בילקו"י (שביעית מהדו' תשע"ה, עמו' צ"ג), שהביא עוד לשיטת הרז"ה ראיות רבות לך נא שם וראה, ואכמ"ל.

גבי להקל מהא דשביעית כדין ספ"ד לקולא

והנה בפאת השולחן (סי' כ"ג ס"ק נ"ב) כתב, דספיקא דדינא בשמיטה בזה"ז להקל, ואומנם החזו"א (שביעית סי' כ"ב סק"א) כתב וז"ל, ועיקר היסוד של פאת השולחן ז"ל להקל בספיקא דלדין אינו מוכרע, די"ל כיון דעיקר הספק מדאורייתא ואזלינן לחומרא, מימילא גם לדין אזלינן לחומרא עכ"ל, וא"כ אין להקל בספיקא דרבנן של שביעית, דהוא ספק בדיני דאורייתא, שספיקא לחומרא דכל דרבנן כעין דאורייתא תקון.

והנה ראיתי שהקשו ע"ד החזו"א הנ"ל, מדברי הגמ' במכות (ג): דאיתא, אמר רב יהודה אמר שמואל, המלוה את חברו לעשר שנים שביעית משמטתו, איכא דאמרי א"ר יהודה אמר שמואל המלוה את חברו לעשר שנים אין שביעית משמטתו, ע"כ. וכתב הרמב"ן (שם), דשביעית בזה"ז דרבנן והלך אחר

הנה בשו"ת מהרלב"ח (סי' קמ"ג ד"ה הנדר השלישי), ובשו"ת מהרשד"ם (יור"ד סי' קצ"ב), ובשו"ת מהרי"ט (יור"ד סי' נ"ב) ובפאת השולחן (סי' כ"ג ס"ק כ"ג), ובחזו"א (הנ"ל, שביעית סי' ג' סק"ח) ועוד, הכריעו דשביעית נוהגת האידנא מדרבנן, ואין לחוש לשיטות הפוסקים דס"ל שהיא נוהגת מדאורייתא.

[אך הנה עיין בשו"ת בית הלוי (ח"ג סי' א' סק"ז או"א) שכתב, שאף אם שביעית בזה"ז דרבנן, הרי שרק החיוב הוא מדרבנן, והמצוה היא מן התורה, ולכן מי ששומר שביעית מקיים מצוה דאורייתא, וזה רק לפי מ"ד שקדושה שניה לא בטלה, והטעם שאין שביעית נוהגת הוא כהנ"ל כיון שאין היובל נוהג, ולפי"ז עדין הקדושה קיימת, ושייך רצון התורה של ושביתה הארץ. אך לפי מ"ד דס"ל שמה ששביעית דרבנן הוא משום שקדושת הארץ בטלה, א"כ אי"ש זה, אלא המקיים מקיים מצות דרבנן בלבד, וע"ש].

וכ"פ מרן מאור ישראל זיע"א בכמה מקומות, ועפי"ז כתב בספיקות מצות שמיטה להקל, דספק דרבנן לקולא.

וע"ע שאף הביא במאמרו בענין ההיתר מכירת הקרקעות בשביעית (ספר הזכרון מנחת אהרון אותיות ג-ד, וכן ביבי"א ח"י חיו"ד סי' מ"ג, והובא

המיקל (כלישנא בתרא), וכ"כ הרא"ש כעיי"ז (שם) וז"ל, ומיהו נראה דהלכה כלישנ"ב דפשוטא דמתניתין מסייע ללישנא בתרא ותיוכתא דלישנ"ק, אלא דרבא דחי ליה, ועוד דשביעית בזה"ז דרבנן ואזלינן לקולא, וכ"כ הרמב"ם והרמב"ן ז"ל, עכ"ל. וא"כ הו"ל דהגם שעיקרו דאורייתא כיון שעתה הוא דרבנן ספיקא לקולא כדין ספק דרבנן לקולא, וכדברי הפאת השולחן ועוד, ועיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ב סי' קצ"ז) שכתב לתרץ וז"ל, נלע"ד לעיקר דשיטת הש"ס שלנו, דאע"ג דשביעית בזה"ז דרבנן כרבי, חמור להו כדאורייתא, אם לא במקומות שאמרו הם בפירוש להקל מכח דהאי דרבי, ועי"ש באורך, ואומנם זה צ"ב, דבכ"מ החזו"א בעצמו צירף דעת הפאת השולחן להקל ואכמ"ל, ודו"ק.

ואומנם עיין ביבי"א בקונט' השיטה (הנ"ל) שהביא שכ"כ הסב"ק מהרש"א אלפנדרי, ועי"ש שכתב, ואני אומר שכיון שמסקנת מרן הב"י דשביעית בזה"ז מדרבנן, אין לעשות ס"ס כנגד מרן. דדוקא כשמרן מחמיר ויש פוסקים שמקילים, אמרינן דמרן החמיר מספק, לכן עושים ס"ס נגד מרן להקל. דאמרינן שבספק נוסף אף מרן יודה להקל, וכמ"ש בשו"ת נדיב לב ח"ב (סי' ס"ג), ובספר טהרת המים (בשירי טהרה מע' ס' או"ז), ובשו"ת שערי עזרה טראב (חיו"ד סי"ב דף לא:). ע"ש. אבל כשמרן מחליט להקל,

כמו בנדר"ד דשביעית בזמן הזה מדרבנן, דנפקא מינה שספקה לקולא, אין לנו לעשות ספק נגד דעת מרן. וכ"כ בשו"ת ישיב משה ח"א (סי' ק"ב), שאין לעשות ס"ס להחמיר נגד דעת מרן. ע"ש. וכ"כ בספר כסא שלמה מאוזז (עמו' רכ"א או' כ"ב), ושכן מתבאר בספר שלחנו של אברהם (יור"ד סי' מ"ב). וכ"כ בספר הלכה למשה בכללי הוראה (מע' ס' או"ג) בשם הרמ"ה. ע"ש. (וע"ע במש"כ בספר טהרת הבית, במשמרת הטהרה עמו' רצ"ו). ועוד, שמכיון שרוב הפוסקים רוב מנין ורוב בנין ס"ל דשביעית בזה"ז מדרבנן, לא עבדינן ספק ספיקא להחמיר בדרבנן, מכיון שהספק אינו שקול, והרוב נוטה לצד ההיתר. וכמ"ש הגאון חקרי לב (מהדור"ב חאה"ע סי' כ"ז, דף קלה ע"ד). ע"ש. ועוד דמ"ש שעיקר תרומה ושביעית הוו מן התורה, וספקם להחמיר, אין הדין כן. חדא דתרומה ושביעית בזמן הזה לא חשיבי עיקרם מן התורה וכו', ועיש"ב.

האם ברכת וציותי את ברכתי נוהגת גם בדרבנן

הנה גבי הבטחת התורה (ויקרא כה, כ'-כא) דנאמר: וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית וגו' וציותי את ברכתי לכם וגו', כתבו הסמ"ע (חו"מ סי' ס"ז סק"ב) ועוד, דברכת התורה נאמרה רק לזמן שהשמיטה מדאורייתא, הילכך האידנא דשביעית דרבנן (ע"פ

הנ"ל) אין שייך ברכת התורה לשומרי השביעית.
 ובסמ"ע) כתבו שברכת התורה שייכת ג"כ האידנא דנהגה שביעית מדרבנן.

וע"ע במש"כ בזה בשו"ת אשר לשלמה שביעית (סי' ...), גבי דין היתר המכירה, במה ששאלו היאך יש להתיר את ההיתר המכירה מחמת הדוחק, כאשר התורה הבטיחה במפורש, שוציותי את ברכתי לשלוש השנים, ושלא יהיה דוחק מחמת שמירת השמיטה, ועי"ש באורך.

המורם מכל האמור:

רוה"פ ס"ל דשביעית האדינא נוהגת מדרבנן, וכן ס"ל בדעת הרמב"ם דגם הוא ס"ל דרבנן, ועפ"ז יש לדון בכל דיני ספיקא דשביעית דהיא דרבנן לקולא. והנלע"ד כתבתי.

ואסיים בדברי ברכה אל כת"ר יפוצו מעיינותיו חוצה, ויזכה לחיים ארוכים ומתוקנים שיש בהם ברכה והצלחה בכל מעשי ידיו, אושר ועושר ובריאות וכל טוב אמן כן יהי רצון. בברכת התורה סלמאן שלמה דורי

ועיין עוד ביבי"א (שם, ח"י חיוור"ד סי' ל"ט אות ד') שהביא ראייה לדבריו מתוס' בסוכה (ב. ד"ה כי עבד) שכתבו שאם סכך קבוע כשר מן התורה, אי אפשר לומר את הכלל גשמים סימן קללה בחג, וזאת אף אם הסכך הקבוע פסול מדרבנן, וא"כ מבואר שדין דרבנן אינו מביא קללה באופן שמין התורה הדבר מותר, ומכלל זה יש ללמוד גם להיפך, לענין ברכה, שגם הברכה באה רק לפי הדין מדאורייתא ולא מדרבנן.

וע"ע בשבתות השנים (פ"ב הע' 32) שהביא מדברי הריב"ש (סי' ש"ה) שכתב לענין ריבית, שהבטחת הנביאים עושה אלה לא ימוט, ואם עובר נכסיו מתמוטטין, לא נאמרה אלא רק על ריבית דאורייתא, ועי"ש.

ואומנם בחידושי הרי"ם (גיטין לו:), על תוס' ד"ה ותיקון) וכן הוא בחזו"א (שביעית סי' י"ח סק"ד ד"ה

הגאון רבי חיים מלין שליט"א

מח"ס מנוחת חיים, שיה חיים, וחמדת חיים

בהמה שאכלה רק שביעית אם קדושה וכן אם יש קדושת שביעית בדבש דבורים

בהמה שנתפטמה כל ימיה במאכ"א דבש הבא מפרחי שביעית - אם יש לו קדושה

[א] הנה נסתפק מוח"ז מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א (חשוקי חמד נדרים נח, א עמ' תרז), דהנה כתב המרדכי ביבמות (פ"ז, רמז סו) בשם רבינו יקר, דבהמת ישראל השכורה אצל כהן – אין לכהן להאכילה בתרומה, כי הבהמה מתפטמת מן התרומה, ונמצא שכשיאכל הישראל אח"כ את בשר בהמתו – יאכל תרומה. אך כתב ע"ז המרדכי דאין נראה כן, דא"כ אמאי אנו אוכלין תרנגולין המתפטמים מן השרצים.

והרמ"א (יו"ד סי' ס"א) הביא דברי המרדכי, והוסיף דאם לא נתפטמה כל ימיה רק בדברים אסורים – אסורה.

ונסתפק מוח"ז שליט"א בבהמה שנולדה באמצע שנת השביעית, וכל ימיה נתפטמה רק משחת ותבואת שביעית, האם יש על בשרה קדושת שביעית, וצריך לנהוג בהם בקדושה.

[ב] והביא מה שנשאל מרן הגאון רבי צבי פסח פרנק זצ"ל (הובא בספרו 'הדרת הארץ', פי"ג אות ו, עמ' קנב): 'העיר הרב הגאון ר' יחיאל מיכל הורביץ, דיהיו נוהגים דיני שביעית בדבש דבורים ויהא נוהג בו קדושת שביעית, עפ"י הגמ' בבכורות (ז, ב) 'מפני מה אמרו דבש דבורים מותר [ולא חשיב היוצא מן הטמא טמא] מפני שמכניסות אותו לגופן ואין ממצות אותן מגופן'.

והיינו שם תנן 'היוצא מן הטמא – טמא, והיוצא מן הטהור – טהור', ומקשינן עלה 'מפני מה אמרו דבש דבורים מותר' – הא הדבורה עצמה טמאה היא, וא"כ הדבש היוצא ממנה טמא הוא. ומשני 'מפני שמכניסות את הדבש מהצוף פרחים ומוציאות אותו, ולא מוציאות וממצות את זה מגופן. ורבי יעקב קאמר התם דמעיקה"ד היה לנו לאסור הדבש אלא

דרחמנא שרייה. ולזה השאלה כיון שהדבש רק עובר בגוף הדבורים – א"כ כיון שהפרח קדוש בקדו"ש, א"כ גם הדבש היוצא מזה ישאר בקדו"ש. ועכ"פ כיון שנאכלה [הפרחים שהיו קדושים בקדו"ש] – הרי נעשה מצוותה, וכתב שם הגרצ"פ בזה"ל: 'לכן נראה לומר, דכיון דעיקר מצוות שביעית היא כדכתיב 'והייתה שבת דמאכל חיה נמי מעיקר מצוותה, וכל דבר שנעשה מצוותו פקעה קדושתו שביעית היא כדכתיב 'והייתה שבת כמו דם קדשים אחר זריקה"א,

א. והנה בספר 'הדרת הארץ' שם ציינו (הע' קלז) לדברי התוס' במנחות (סט, א ד"ה דבלע), ולכאורה כוונתם דהנה שם בגמ' בעי רמי בר חמא בפיל שבלע 'הוצין' בלי לעיסה גמורה, והוציאם דרך בית הרעי, ועשו מאותם הוצין 'כפיפה מצרית' [קופה שעשויה מצורי דקל], האם כלי זה מקבל טומאה או לא. ואמר' בגמ' דהספק הוא, האם בליעה כזו (בלי לעיסה גמורה) הוי 'עיכול' ואז שם 'גללים' עליהם, והו"ל ככלי העשוי מגללים וככלי העשוי מאדמה דאינם מקבלים טומאה לא מד"ת ולא מד"ס, או דלמא לא הוי 'עיכול' ועדיין חשיבי הוצים כמו שהיו קודם לכן, ומעשו מההוצין כלי – ירדו לידי טומאה, ככל כלי עץ שמקבלין טומאה מה"ת, ע"כ ספק הגמ'.

והתוס' שם הקשו מכמה מקומות ע"ז, ובתוה"ד הקשו מהא דאמר' ביומא (פא, א) גבי חיוב 'תשלומי תרומה' בזר שאכל תרומה בשוגג, שחייב לשלם קרן וחומש לכפר על איסור אכילת תרומה (ויקרא כב, יד). ואמרין עלה: א"ר שיזבי א"ר יוחנן, זר שבלע שזיפין של תרומה (בשוגג, בלי שלעסם) – והקיאם אח"כ, ובא זר אחר ואכלם. הראשון – משלם קרן וחומש [דגם בליעה חשיבה אכילה כדרכה, וחייבין עליה. ואע"פ שהקיאם אח"כ, מ"מ כבר נתחייב כשבלעם], אבל שני אין משלם אלא דמי עצים לראשון בלבד [שמאחר והראשון אכלן והקיאן, שוב אינם ראויים לאכילה אלא להסקה בלבד, ומכיון שאכלן הראשון וקנאן ונתחייב בתשלומיהן לכהן, א"כ השני חייב לו דמיהן – כדמי הסקת עצים. אבל לכהן אינו חייב כלום].

וא"כ הקשו התוס' דנוכיח מהתם דבליעת דבר בלי לעיסתו – הוי עיכול, דאם לא הוי עיכול – למה השני לא חייב ג"כ קרן וחומש על שאכל תרומה, ומדחייב רק דמי עצים לראשון, משמע דהוי עיכול וכבר לא חשיב תרומה. וע"ז תירצו התוס': 'ותירץ הר"ר חיים דהתם לאו משום דהוי עיכול אלא לפי שכבר נתחללה התרומה באכילת הראשון, כדאשכחן בפ"ק דכריתות (ז, א) כהן שסך שמן של תרומה – בן בתו ישראל מתעגל בה ואינו חושש, ומפרש התם טעמא משום דמחוללת כבר, עכ"ל.

והיינו דכוונת התוס' דהתם טעמא דשני לא חייב קרן וחומש על אכילת התרומה, לאו משום דחשיב 'עיכול' אלא משום שבאכילת הראשון – כבר נתחללה התרומה מקדושתה, וזה הוכיחו מהא דכהן שסך עצמו בשמן של תרומה – דאח"כ רשאי נכדו הישראל להתחכך בו ולהעביר את השמן אליו, וא"צ לחשוש משום זר הסך בשמן של תרומה, וכדמפרשין התם ד'כיון דחלליה – הא איתחיל' היינו דכיון שנשתמש בה נתבטלה קדושתה ונתחללה. ודברי התוס' הם ראייה

עכ"ל [ונדפס גם בקובץ 'כרם ציון' ג] ושוב כתב מוח"ז שליט"א שגיסו השלם, עמ' נח].
 וא"כ כתב מוח"ז שליט"א דהכ"נ, אחר שהבהמה לעסה את הפירות, נעשית מצוותו, וכבר פקעה מהפירות קדושת שביעית. משא"כ בתרומה דיש בזה דין ממון הכהן, ואינו נפקע באכילת הבהמה, וכ"ש דמאכלות אסורות אינם פוקעים באכילתם – לכן כתב הרמ"א דאם כל ימיה נתפטמה במאכ"א – אסורה באכילה.²

ג] ושוב כתב מוח"ז שליט"א שגיסו מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל אמר, דבהמה שאכלה פירות שביעית – אין צריך להגיע לטעם הנ"ל דפקעה קדושת שביעית, משום דפירות שביעית הם קדושים רק כאשר הם כבריייתם, אבל כאשר נשתנו מבריייתם והפכו להיות דם ובשר של הבהמה, אין להם כבר דין פירות שביעית, משא"כ מאכלות אסורות הם מזיקים גם כשהופכים לדם ובשר דיש להם טבע רע בעצמותם, ולכן אם הבהמה אכלה רק מאכלות

לדברי הגרצ"פ פרנק זצ"ל, דכיון שהדבורים אכלו מהפרחים – חשיב כנתקיימה מצוותו, ושוב פקעה קדושת שביעית מזה, ודו"ק.

ב. והעירני ידידי הרה"ג רבי שמעון ויסברג שליט"א דמנ"ל דבאכילת בהמה יש מצוה קיומית של אכילת פירות שביעית, הא ברמב"ם (פ"ה מהל' שמו"י ה"ה) כתב דאם 'הלכה הבהמה מאליה לתחת התאנה ואכלה, אין מחייבין אותו להחזירה שנאמר ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול', עכ"ל. והיינו דמותר להאכיל לבהמה, ולא חשיב חילול שביעית. אך קיום מ"ע מנא לן דיש, ורק בקדשים שזו צורת המצוה – גמור הייעוד זה הזריקה, משא"כ כאן דהאכילה זה הקיום שאין הפסד, אך כ"ז באדם, אבל בבהמה לא מצינו. וכמו אדם שאכל פירו"ש והקיאם בצורה שראוי לאכילה – לכאורה יש מצוה לנהוג בזה קדו"ש, ובאמת בס' הר המור (שביעית, עמ' קפא) דן בזה הגר"א זלזניק זצ"ל במי שאכל שזיפי תרומה והקיאם, והוכיח מתוס' ממנחות הנ"ל (שהובא בהערה הקודמת) דכיון שיש עיכול נחשב שאינו אוכל, אבל אם המאכל שלם ולא התעכל אולי ישאר בקדו"ש.

ואמנם בגמ' בכריתות הנ"ל גבי כהן כהן שסך עצמו בשמן של תרומה וכו', חזינו מהתם דכיון שהשתמש בזה יצא לחולין אפי' שזה ראוי לשימוש נוסף. וא"כ בשביעית שאין את הדרשה הזו – של חילול – לכאורה ישאר עדיין באיסור. ואמנם בשמן המשחה ילפי' לתרומה ואמר' דיש מיעוט, אך בשביעית לא מצינו. וראה ברמב"ם (פ"ה ה"ז) שכתב על תרומה שאם סך רגליו וכו', וחזינו שדימה זה לזה, וכן למד התורה זרעים (שביעית פ"ח מ"ב). אך מרן הגר"ח זללה"ה בדרך אמונה שם כתב שודאי שקדו"ש נשארת, ובביאה"ל (פי"א ה"ו ד"ה אבל סך) כתב בשם המהרי"ק דהק' דרק בתרומה יש פסוק, ולכן כותב שמיירי באופן שאינו מפסיד השמן, ובאופן שמפסיד השמן לא יעזור מה שנעשה מצוותו. וראה עוד למוח"ז שליט"א בחשוקי חמד (נדרים מג, א) שכתב שאין מצוה חיובית לאכול פירו"ש אך כ"ז כשאין לו, אבל כשיש לו – יש מצוה. ומסתמא כוונתו ללאו הבא מחמת עשה.

אסורות – אין לאכלה [וכן נדפס בקובץ 'ווי העמודים' גליון יג עמ' נד, ושוב בחשוקי חמד (שביעית, עמ' תסב)].

המקיא רוב האוכל שאוכל - אם מותר לאכול פירות שביעית

ד] והנה עפ"י יסוד זה של הגרצ"פ פרנק זצ"ל כתב מוח"ז שליט"א בחשוקי חמד עמ"ס שביעית (פ"ד מ"י, עמ' ר) וכ"ה בחשוקי חמד עמ"ס נדרים (מב, א עמ' תפה) וכ"ה בקובץ 'ווי העמודים' (גליון יד עמ' נו) במה שנשאל, באדם שסבל ממחלות עקב משקל עודף, ולכן התקינו לו טבעת בקיבה אשר מצירה את הקיבה וכך א"א לאכול יותר מדי, וכשאוכל יותר מדי הינו מקיא את רוב האוכל. ונסתפקו אם מותר לו לאכול פירות הקדושים בקדושת שביעית, שכן יודע שיקיא את רוב הפירות שאוכל ואולי חשיב הפסד פירו"ש.

ובתחילה כתב מוח"ז שליט"א דהנה בגמ' בשבת (קמז, ב) איתא: 'אין עושין אפיקטויזין בשבת [היינו אפיק טפי זון, כלומר להוציא עודף המזון ע"י הקאה], אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן לא שנו אלא בסם אבל

ביד מותר, תניא רבי נחמיה אומר אף בחול אסור מפני הפסד אוכלין'. ופירש"י שם: 'מפני הפסד אוכלין. שבמעיו, ומתוך כך הוא רעב וחוזר ואוכל', עכ"ל. והנה מדקדוק לשון רש"י שכתב 'ומתוך כך הוא רעב וחוזר ואוכל' משמע דעיקר ההפסד אוכלין הוא שחוזר ואוכל לאחר מכן, ולא רק משום האוכל שבמעיו עתה, וצ"ל דהסברא בזה היא דהאכל שבמעיו כבר התעכל ואין בו שום הפסד – דאין לו שוויות ממונית, וכל ההפסד אוכלין הוא שע"ז הוא רעב וחוזר ואוכל.

וכתב מוח"ז שליט"א דנראה דרש"י בא לפרש כפירוש הרי"ף והרמב"ן שם, דכתבו דכל האיסור דרבי נחמיה לעשות אפיקטויזין אף בחול מפני הפסד אוכלין – הוא רק באופן שלא מצטער, ועושה כן כדי לאכול הרבה ולפיכך אסור. אבל היכא דמצטער – שרי, דהפסד דגופיה עדיף, ואפילו ליכא חולי. והרמב"ן הוסיף דזו מידה מגונה ביותר, ואינה נאה לזרע קודש, להקיא כדי להוסיף לאכול עוד.

וא"כ לכאורה מבואר בגמ' שהקאה נחשבת כהפסד אוכלין, וא"כ

ג. וראה עוד בתפארת ישראל עמ"ס שבת שם (סופכ"ב, הלכתא גבירתא) שכתב ע"ד המשנה הנ"ל דאין עושין אפיקטויזין, אחר שהביא דאפי' בחול אסור משום הפסד אוכלין, הוסיף בסוגריים: 'ונ"ל שהוא לפי המנהג בימים הקדמונים, שהיו מקיאים המאכל, כדי לאכול מחדש ולהשביע בטנם מתענוגים חדשים', עכ"ל.

והנה מרן הקהילות יעקב זיע"א בספרו 'חיי עולם' (ריש פרק ד), כתב בתו"ד: 'והנה ידוע כי העוה"ז אין בו כדי שביעה, לעולם ירגיש האדם שהוא חסר מה, ולא ידעה שבעה. וכמש"א חז"ל

אולי הכ"נ לגבי שביעית דכתיב 'לאכלה' ולא 'להפסד', אם מקיא פירות שביעית – חשיב כמפסידם.

וע"ז כתב מוח"ז שליט"א דנראה שאין הפסד אוכלים בהקאת פירות שביעית, וכל שכן באדם שכן דרכו שלאחר אכילתו מקיא חלק מהאוכל, דהנה בסוכה (מ, ב) איתא דאסור לעשות אפיקטויזין מפירות שביעית, היינו שעושה מפירות שביעית סם כדי להקיא את האוכל, או שאוכל יותר מדי כדי שיקיא. והרמב"ם פסק כן (פ"ה

מהל' שמיטה ויובל ה"י): 'אבל אין מכבסין בפירות שביעית, ואין עושין מהם מלוגמא שנאמר והיתה שבת הארץ לכם לאכלה ולא למלוגמה, ולא לזילוף, ולא להקיא וכו'". והביא מוח"ז שליט"א שגיסו מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל בדרך אמונה (שם, ס"ק ע) ביאר בזה: 'להקיא. שאוכל יותר מדאי כדי שיקיא דהוי ג"כ כעין רפואה'. והיינו דזה שאוכל יותר מדי כדי שיקיא הוא כעין רפואה ואסור לעשות רפואה מפירות שביעית.

(מד"ר קהלת פ"ג) אין אדם מת וחצי תאוותו בידו, מי שיש לו מנה רוצה מאתים, מאתים רוצה לעשותן ארבע מאות, וכן בתאות אכילה ושאר תאוות הגוף ככל שישגיג ויתעסק בהם יותר יגדל צמאונו יותר וכו'. ושם בהגה"ה כתב בזה"ל: 'וגם בשעה שאכל ושבע ודשן, יתאוה תאוה הלוואי והיתה לו תיאבון ויכולת לחזור ולאכול, גופו שבע, אבל יצרו לא ידע שבעה', עכ"ל קדשו, יעו"ש בכל דבריו.

וע"ע בספר 'לעבדך באמת' להמשגיח הגה"צ רבי דב יפה זצ"ל (וועדים, ח"א עמ' קפז) שהביא מהגה"צ רבי אליהו לאפיאן זצ"ל שביאר ע"ד צחות הא דכתיב (משלי יג, כה) 'צדיק אוכל לשובע נפשו, ובטן רשעים תחסר', וז"ל: 'מטרת אכילתו של הצדיק היא, להשביע רעבונו. לפיכך, כשאוכל כדי שביעה, הוא משיג את מטרתו והוא שמח בכך. הרשע, לעומת זאת, האוכל לתאוותו, בעצם הוא היה מעוניין לאכול ללא הפוגה, אלא שכמויות האוכל שבהן העמיס עצמו, לא מותירות עוד מקום בגופו לאוכל נוסף. לאדם כזה, השובע אינו גורם לשביעות רצון, אלא אדרבה, לתחושת צער על שנמנע ממנו להתענג על המשך האכילה. ישנם בעלי תאוה, שמ'חוסר ברירה', מקיאים את כל מה שאכלו, בכדי ליצור מקום לאוכל נוסף. וזהו שאמר הכתוב: 'ובטן רשעים תחסר' – חסרה להם בטן... וכן פירש הגר"א שם: שחסרה להם בטן למלאות אכילתם', עכ"ד.

ד. והנה בביאור 'שיח אמונה' על הדרך אמונה (הע' 248) הביאו מספר 'אשיחה' (ח"א עמ' שנא) שנשאל מרן הגר"ח זצ"ל אם מותר לאכול פירות שביעית באופן שבוודאי יקיאם, אבל אכילתו היא שלא לצורך ההקאה. וכגון לשתות בפורים יין של שביעית במידה מרובה, שעלול להקיא את היין ויגרום הפסד פירות שביעית, האם מותר לכתחילה לשתות היין או לא. והשיב שם מרן זצ"ל 'כיון שמתכוין לשתיה אפשר דמותר ולא דמי לאפוקטזין', עכ"ל. וכן השיב מרן זצ"ל בקיצור הלכות על רמב"ם הל' שמיטה (עמ' סא), וכן הביאו שם (הע' 183) שהשיב מרן זצ"ל בקיצור דיני שביעית (עמ' קפט, תשובה קפב).

ולכאורה מה צריך לטעם דהי רפואה, הא בלא"ה אסור משום הפסד פירות שביעית שמקיא את הפירות, ומשמע דבהקאת הפירות שביעית עצמם אין חשש, וכל האיסור להקיא את הפירו"ש הוא משום דאין לעשות רפואה מפירות שביעית.

וביאר בזה מוח"ז שליט"א דהטעם דאין הפסד פירות שביעית כשמקיאם, משום שמיד כשאוכל את הפירות – כבר אינם פירות שביעית, ופקעה שם פירות שביעית מעליהם כיון שקיים מצוותו. ורק שם 'אוכל' עדיין נשאר להם, כיון שסו"ס הם מזינים את גופו, וע"י אוכל זה אינו רעב, ולכן כשמקיאם כדי לאכול עוד – מפסיד האוכלים שבמעיו, אבל שם 'פירות שביעית' אין עליהם, וזהו כדברי הגרצ"פ פרנק זצ"ל לגבי דבורים – דכיון שנאכלו הפרחים כבר פקעה קדושתו ממנו, וכמו דם קדשים לאחר זריקה. וכדברי מרן הגר"ח זצ"ל דלעיל לגבי פרה שאכלה רק מפירו"ש – דפירו"ש כשאכלום כבר אינם כברייתם ואינם קדושים בקדו"ש.

ולכן פסק מוח"ז שליט"א דכאשר ההקאה היא לצורך אכילתו, וכך היא סדר אכילתו שאוכל כדי שהוויטמינים יכנסו לגופו, ואח"כ פולט את האוכל הגס, ועושה כן להבריא את גופו להוריד מהמשקל, אין בזה משום הפסד אוכלין, וכ"ש שאין בזה משום

הפסד שביעית כיון שכבר אכלם, עכ"ד מוח"ז שליט"א.

וצ"ל דמשום רפואה בפירות שביעית אין חשש, דכל מה דאסרו בסוכה הוא שמשמש בפירו"ש עצמם כמטרה עצמית להתרפא בהם, או שעושה מהם סם או שאוכלם יותר מדאי כדי להקיא. משא"כ כאן אין לו מטרה להתרפא בפירו"ש עצמם, אלא ההתרפאות היא דבר צדדי – שע"י שלא אוכל יותר מדי משקלו ירד ויתרפא מהמחלות שיש לו, וזה לא דבר שעושה בפירו"ש עצמם, שאותם אוכל כדי להחזיק את גופו, ותו לא, ודו"ק.

עוד בענין קדושת שביעית בדבש

ה] ועוד יעויין למוח"ז שליט"א בחשוקי חמד עמ"ס מעילה (יא, א עמ' קמג) שדן ג"כ בדבורים שאכלו צוף מפרחים שיש עליהם קדושת שביעית, האם הדבש קדוש בקדושת שביעית. וכתב שם היסוד הנ"ל דכיון שנעשה מצוותו כבר פקעה קדושתו, והביא דכן מצינו במעילה (שם), דתנן התם 'רבי שמעון אומר, הדם - קל בתחילתו וחרמור בסופו. נסכין - חמורים בתחילתן וקל בסופן'. ומפרשין במתני', דדם בתחילתו – תיכף אחר שחיטת הקרבן אין מועלין בו [אין בו דין מעילה] אך אם יצא לנחל קדרון – מועלין בו. אבל נסכין – בתחילתן [משהוקדשו עד שנתנסכו] מועלין בהן [מפני שהם קדשי גבוה], ירדו לשיתין –

אין מועלין בהן. היינו דכשירדו לנקב של יסודות המזבח, כבר לא שייך בהם מעילה, משום דאין בהם שום צורך גבוה שכבר נעשית מצוותה.

ורש"י ביאר שם דכשיצא הדם לנחל קדרון – יש בו איסור מעילה רק מדרבנן ולא מדאורייתא (אבל בתוך המקדש עצמו אין בו איסור מעילה אפי' מדרבנן משום דאין גוזרין גזירות במקדש). וביאור הדבר דמדאורייתא אין בו מעילה משום דנעשה מצוותו ופקעה קדושתו ואין בו מעילה, ורק מדרבנן גזרו. ולגבי הנסכין דתנן דאם ירדו לשיתין אין מועלין בהן, פירשו התוס' שם (ד"ה ירדו) 'דאמרינן נעשית מצוותה', והוא כנ"ל. וא"כ גם בדבש הבא מפרחי שביעית – אמרינן דנעשה מצוותו ופקעה קדושתו, ואין בו קדושת שביעית, עכ"ד מוח"ז שליט"א שם.

הוראות הפוסקים לגבי קדו"ש בדבש

[ו] ובאמת בעיקר הדבר אם דבש קדוש בקדושת שביעית או לא, יעויין בספר 'ההנהגה בפירות שביעית' (פכ"ב סי"ז, עמ' רנח, וכן בתשובות בסוה"ס עמ' שיב) שהביא מה שאמר לו מרן הגר"נ קרליץ זצ"ל דאין קדו"ש בדבש, דאף אי נימא דיש קדו"ש בפרחי ריח, מ"מ

הצוף שבפרחים מעולם לא היה בו קדו"ש דהפרח לא עומד למטרת הצוף אלא למטרת ריח, דדווקא בפרי שנתן טעם במאכל אחר – נעשה הכל בקדו"ש, דכל שעומד לאכילה גם טעמו עומד, משא"כ בפרחי ריח.

וכ"כ מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בספר 'מעדני ארץ' על שביעית (סי' ד סק"ה, ד"ה והנה) דאין קדו"ש בדבש כלל, דהנה הביא שם מתחילה הא דתנן בשביעית (פ"י מ"ז) דכוורת דבורים, רבי אליעזר אומר הרי היא כקרקע לכל דבר וכותבין עליה פרוזבול, ואינה מקבלת טומאה במקומה, והרודה (דבש) ממנה בשבת חייב חטאת (דהרי הוא כתולש צמח מן הקרקע). וחכמים אומרים, אין כותבין עליה פרוזבול, ואינה כקרקע, ומקבלת טומאה, והרודה ממנה בשבת פטור.

ואמרינן התם מ"ט דרבי אליעזר דכוורת דבורים חשיבא כקרקע, דכתיב (שמואל א, יד כז) 'ויטבול אותה ביערת הדבש', וכי מה ענין יער אצל דבש – אלא לומר לך, מה יער התולש ממנו בשבת חייב חטאת, אף דבש הרודה ממנו בשבת חייב חטאת.

וע"ז כתב מרן הגרש"ז זצ"ל: 'והנה דבר זה נראה ברור, דאפי' לר"א

ה. וראיתי שנשאל מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל (קובץ 'וכתבתם', שנת תשס"א, עמ' ש, אות ו) מה מדמינן כוורת דלא שייך בה יניקה, ליער שיש בו יניקה והוא גידולי קרקע, דלכאורה כל מהות קצירה היא לעקור צומח ממקור יניקתו, וא"כ בדבר שאינו גידולי קרקע מה שייך בו קצירה.

דסובר שכוורת חשיב כקרקע והרודה ממנה בשבת חייב חטאת, מ"מ לענין שביעית פשוט הוא דלא חייל שום קדושת שביעית על הדבש, שהרי אמרו בגמ' שבת צ' ע"א ובע"ז י"ד ע"א זה הכלל כל שיש לו עיקר יש לו שביעית וכל שאין לו עיקר אין לו שביעית, ועיי"ש ברש"י ובתוס' דעכ"פ תרווייהו מיהו סברי דבעינן דוקא שורש בארץ שממנו הוא חי, וכיון שכן פשוט הוא דאף אי חשבינן לכוורת כקרקע מ"מ כיון שאין להדבש שום שורש שממנו הוא חי – ודאי דלא נוהג בו שביעית וכו', עכ"ל.

אך יל"ע בדבריו דאה"נ ואין דנין כאן שיהא קדו"ש בדבש משום שהכוורת חשיב כקרקע, דשם הוא נידון אחר – וכל הצד לומר שהרודה חייב משום קוצר הוא דסו"ס מנתק את הדבש שמחובר לכוורת (וכדברי מרן הגר"ח זצ"ל כאן בהערה), אבל הצד שיהא קדו"ש הוא לאו משום דהכוורת חשיבא

כקרקע – אלא משום שהדבש בא מפרחי שביעית, וצ"ע.

עוד בדעת מרן הגר"ח זצ"ל לגבי קדו"ש בדבש

[ז] רק הנה יל"ע בדברי מרן הגר"ח זצ"ל בדרך אמונה (פ"ה מהל' שמו"י ה"ב, בביאור הלכה ד"ה ולשתות) שדן גבי משקין של שביעית אם מותר להקרישם, וכתב בתו"ד: 'ולשתות דבר שדרכו לשתות. עיין מה שכתבנו בדרך אמונה בשם ערוך השלחן דאסור להקריש משקה, דהא תנן ריש פרק ב' דטהרות דהמקריש משקה נהפך לאוכל, וא"כ משנה מבריייתו. ולפי טעם זה בשמן ודבש מותר שהרי נשאר שם משקה עליו כמו שפסק רבינו בריש פרק ט' מטומאת אכלין, אבל ביין ושאר משקין אסור וכו', עכ"ל. וחזינן מדבריו דיש קדו"ש גם בדבש, וצ"ע מאי סבירא ליה, ודוחק לומר דכוונתו לדבש תמרים דסתם דבש האמור בז' משקין הוא דבש דבורים.

והשיב מרן זצ"ל דחייב קוצר אינו משום דממעט יניקת הצמח, אלא חייב קוצר הוא שעוקר דבר ממקום חיבורו, ואף דדבר זה שייך בגידולי קרקע – מ"מ שייך ללמוד לכוורת, דכיון דהדבש מחובר לכוורת לפני הרדייה, א"כ שייך ללמוד דהרודה ממנו יתחייב משום מלאכת קוצר, ודו"ק.

[וראיתי למוח"ז מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א בחשוקי חמד (שביעית, עמ' תסו) שדן עפ"י מתני' הנ"ל בשביעית בכוורת דבורים המונחת ע"ג עץ שעבדוהו לעבודה זרה, האם הכוורת והדבש מאסרים בהנאה או דלמא אין דינם כמחובר לעץ ואינם נאסרים, וכתב דהלכה כחכמים דאין איסור דאורייתא ברדיית דבש מהכוורת, רק מדרבנן אסרו דדומה לתולש (שו"ע או"ח סי' שכא סי"ג). וא"כ דן אם דווקא לגבי שבת חששו או גם לגבי ע"ז נימא כן. וכתב דאין ראי' דבהל' שבת מבואר דרודה דבש מהכוורת הוי כתולש דבר ממקום גידולו, דהכוורת היא מקום גידולו של הדבש, אך אין מזה ראי' דהדבש חשיב מחובר לקרקע ממש דנימא דאם עברו ע"ז ייאסר גם הדבש. ושוב דן מסוגיא דע"ז (מב, ב), יעו"ש בכל דבריו הנפלאים, ואכמ"ל].

והצעת הערה זו קמיה בניו חביביו של מרן זללה"ה, הגאון רבי יצחק שאול קניבסקי שליט"א אשר השיבני 'לכאור' מש"כ בדר"א דבש אשיגרא דלישנא היא'. והגאון רבי אברהם ישעי' קניבסקי שליט"א השיבני בזה"ל:

בעזה"ת ט' סיון תשפ"ב

להאברך היקר הרה"ג ר' חיים מלין נ"ו
שלו רב לאוהבי תורתך

כמדומה שלא חששו לקדושת שביעית בדבש, וכמ"ש בשם גדולי הדור.

ומה שהקשית מביאור ההלכה שכתב אאמו"ר מרן זצ"ל דבשמך ודבש מותר להקרישן בשביעית, לכאורה "דבש" אגב גררא דשמך כתבו, ובא לומר דבמשקין כאלו שגם אחר קרישתן נשאר שם משקה עליו אין כאן שלא כדרך שתייתן ומותר להקריש בפירות שביעית כאלו.

גם יתכן לומר כוונתו שאם יערב מי פירות שביעית עם דבש באופן שהדבש הוא עיקר בהם, יהיה מותר להקרישן, כיון דעדיין שם משקה עליהן, ויש לעיין בזה למעשה, וראוי לשאול בזה לזקנו דודי הגאון ר' יצחק שליט"א.

בברכה מרובה

אברהם ישעיהו קניבסקי

ח והנה בקובץ 'מה טובו אהליך יעקב' (ח"י עמ' פא והלאה) נדפסה

התכתבות בין הגאון רבי אשר יעקב וועסטרהיים זצ"ל (אב"ד בד"צ 'איגוד הרבנים' דמנצ'סטר, באנגליה) לידידי הרה"ג רבי שמואל ברוך גנוט שליט"א, דבתחילה כתב הגרא"י זצ"ל דמדברי מרן הגר"ח זצ"ל בדרך אמונה (פ"ז מהל' שמיטה ויובל הי"ט, בביאה"ל ד"ה ורד) יוצא דפרחים המריחים בהם שאין שום כילוי כשמריחים בהם – צריך להיות ההלכה דאין בהם קדו"ש, וא"כ כתב דמובן למה לא נזכר בפוסקים מה דין דבש דבורים בשביעית – שהדבורים מוציאים הנקטר מכל מיני פרחים, ואיב"ז קדו"ש.

וע"ז כתב לו ידידי הנ"ל בארוכה ובתו"ד (עמ' פד) כתב שהציג השאלה קמיה מרן הגר"ח זצ"ל, להשיטות הסוברות דיש בפרחים שנועדו לריח קדו"ש, א"כ למה לא חיישינן שבדבש דבורים יש קדו"ש, כיון שהדבש נוצר מצוף הפרחים הקדושים להני דעות בקדו"ש. והשיבו מרן זצ"ל דכיון שהצוף נשנתנה לדבוש, לית ביה קדו"ש, עכ"ד.

וידידי הנ"ל נתקשה בזה מדברי החזו"א (בכורות סי' טז סקט"ו) בדעת רבינו יונה בפ"ו דברכות לגבי בושם הנקרא מוס"ק שי"א שבא מזיעת חיה או מדם של חיה אחת שמתקבץ בצווארה ואח"כ מתייבש ונעשה בושם, והמ"ב (סי' רטז סק"ז) כתב דהרבה פוסקים מתירים אפי' לתת זה בקדירה משום דאזלינן בתר השתא, והשתא לאו

דם הוא אלא עפרא בעלמא שנותן ריח טוב. והחזו"ט כתב ע"ז: 'והנה דעת הר"י דכל שנשתנה למחודש אינו כלל איסור, דהוי כנתאפס ונכרא אח"כ דבר חדש, וכגידולי איסור בדבר שזרעו כלה. ונראה דמ"מ הכל לפי השינוי, דהא באפרוח שנולד מביצת טריפה בעי למיסר אף לר"י, דשינוי בין גשם הביצה לגשם האפרוח אינו גדול כ"כ, והיינו בשור היינו ביצה, עכ"ד, יעו"ש.

וכתב שם ידידי הנ"ל דבירר את תהליך עשיית הדבש ע"י צוף הפרחים, ותורף הדברים הם שהצוף עמו כולל בתוכו את כל תרכיב הדבוש, והדבורה רק מייבשת את המים שבחומר הצוף ומפרקת את הסוכרים שיש בצוף הפרחים ועי"ז נוצר דבש מוצק, וא"כ לכאן אי"ז שינוי מהותי, ולמה הורה מרן הגר"ח זצ"ל דכיון דצוף הפרחים נשתנו לדבש אינו קדוש בקדו"ש.

והנה לפי מה שהביא מוח"ז שליט"א בשם גיסו מרן זצ"ל – הדברים מבוארים טפי, דכמו שאמר מרן זצ"ל לגבי בהמה שאכלה פירות שביעית – שאין צריך להגיע לטעם הנ"ל דפקעה קדושת שביעית, משום דפירות שביעית הם קדושים רק כאשר הם כבריייתם, אבל כאשר נשתנו מבריייתם והפכו להיות דם ובשר של הבהמה, אין להם כבר דין פירות שביעית [ורק מאכ"א שיש להם טבע רע בעצמותם], א"כ הכ"נ לגבי דבורה שאכלה את הצוף

ושינתה אותה מבריייתה – לכן אין לזה דין פירות שביעית כבר, ודו"ק. וכל דברי החזו"א שצריך שינוי גדול הוא באיסורים ממש, ולא בקדושת שביעית, דבאמת קדושת שביעית פוקעת כל שנשתנה מבריייתו, ודו"ק.

ט וע"ע במש"כ ידידי הנ"ל שם שהביא דברי מרן הגר"נ קרליץ זצ"ל (שהבאנו לעיל) דהפריח אינו עומד לצורך הצוף אלא לצרכי ריח, והעיר ע"ז דמבירור שערך הוברר שהקק"ל נותן לבעלי הכוורות זרעים של עצי ריח מתוך מטרה מוצהרת להצמיח עצי ריח לצורך הצוף שיטלו הדבורים מהם, וא"כ במקומות אלו לא תועיל סברת הגר"נ קרליץ זצ"ל. יעו"ש בכל דבריו, ובתשובת הגר"א זצ"ל שג"כ העיר דמנ"ל שהדבש עובר מצב כזה של שינוי שנתיירו מחמת נשתנה, יעו"ש.

וע"ע שם שכתב ידידי הנ"ל דאין להוכיח מדברי הרמ"א הנ"ל דבהמה שנתפטמה רק מאיסורים דבהמה אסורה – לגבי דבש [דנימא דהדבש יהיה קדוש בקדו"ש], משום דבהמה האוכלת איסור – נהפך גופה עצמה לחפצא דאיסורא כיון ש'עיקר גדילתה מהן' (לשון התוס' בתמורה לא, א). משא"כ דבש שהשתנה מצוף לדבש אינו חלק מהדבורה כלל וכלל, והדבורה בלא"ה אסורה באכילה, לכן כשנשתנה לדבר אחד כבר אינו צוף ופריח ואיב"ז קדו"ש, ודו"ק.

חלב הבא מפרה שאוכל תבואת שביעית

[י] והנה עפ"י כ"ז יש מקום גדול לדון לגבי חלב הבא מפרות, שהפרות אוכלות תבואה הקדושה בקדושת שביעית, האם החלב יהא קדוש בקדו"ש. וב'קונטרס השביעית' (עמ' קמו והלאה) שהו"ל הרה"ג רבי ישראל מאיר פלמן שליט"א ועוד דן בזה בארוכה,

ושם בתחילה נדפס מכתבם של מרנן ורבנן הגראי"ל שטיינמן זצוק"ל והגר"ח קניבסקי זצוק"ל מתאריך כ"ח אייר תשע"ד, בזה הלשון: 'הנה קרבה שנת השבע, והיות שעסקני השביעית דקוממיות בהכוונת הגאב"ד דשם הגאון רבי משה מגדלזון שליט"א מטפלים בענין הסדרת אכילת הבהמות ביבול שלא נזרע בשביעית, אבקש לסייע בידם בזה, ובני תורה החרדים לדבר ה' ומנהלי מוסדות וצרכניות יקנו מוצרי חלב אלו, ובזה ימנעו חילול שביעית בפרהסיא וחשש לסייע לעוברי עבירה'.

ודנו שם בארוכה עפ"ד הרמ"א שהבאנו בתחילת הדברים דאם נתפטמה כל ימיה מאיסור – הרי אסורה באכילה, ודנו שם דיש חילוק בין נתפטמה כל ימיה מאיסורי הנאה דלכו"ע אסור (מלבד שיטת הפלתי שהתיר דהוי שלא כדרך הנאתן), ובנתפטמה כל ימיה מאיסורי אכילה להרמ"א ולהגר"א אסור ולהש"ך מותר. ושם הביאו (עמ' קנה)

דמרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל אמר בפשיטות דלדעת הרמ"א בהמה שאוכלת איסורי ספיחין – א"כ החלב אסור. ודנו קמיה דאולי הבהמה עצמה חשיב חד גורם להבאת החלב, והוי זה וזה גורם ואף להרמ"א יהא שרי בדיעבד, אך דחה דבריו ואמר שהבהמה עצמה כלל לא חשיב כגורם עצמי, וכדחזינן ברמ"א שאם הבהמה נתפטמה כל ימיה באיסור ה"ז אסור, אף שהבהמה עצמה הוי נמי חד גורם, ובע"כ דהבהמה עצמה אינה חשובה גורם דהתירא. ושוב הביאו (עמ' קנו) ששמעו ממרן הגראי"ל זצ"ל דבהמה האוכלת מאכלי שביעית לאחר הביעור (ולא ביעור) – דין חלבה הוא כמו בהמה האוכלת בפסח מאכלי חמץ, שדינו מבואר בפסוקים באו"ח (סו"ס תמח ובמ"ב שם סקל"ח). אך לענין הלכה למעשה אמר שיש לשאול לרבנים.

ושם (עמ' קנח) הביאו מכתב ששלחו קמיה מרן הגר"ח זצ"ל: 'א. המ"ב בהלכות פסח פסק כדברי הפמ"ג לענין בהמה האוכלת חמץ בפסח שחלבה שמתוך עת לעת אסור. ויל"ע לדעת הרמ"א (יו"ד סימן ס) שפסק לענין בהמה שנתפטמה כל ימיה באיסורי אכילה שבשרה אסור, א"כ נמי לענין חלבה, שאם אכלה איסורי אכילה אז חלבה שמתוך מעת לעת יהיה אסור (כמש"כ הפמ"ג לענין חמץ בפסח). והשיבם מרן זצ"ל כן'.

ולמעשה בספר 'עובדות והנהגות לבית בריסק' (ח"ב עמ' מו) הובאה הוראת מרן הגרי"ז הלוי מבריסק זצ"ל אחר שהתעמק בזה כמה שעות, דזה מותר משום זה וזה גורם, דהא חלק מהבהמות הם ללא חשש שביעית, וגם בצירוף שיטת הכרתי (סי' ס סק"א) דאף אם אכלה איסורי הנאה בלא זוז"ג אין נאסר החלב מטעם דהוי הנאה שלא כדרך הנאתן, ומשום חיי נפש יש להתיר זאת לכתחילה. ואמר לפרסם זאת בשמו כי הדבר מותר, וזו הייתה הפעם היחידה שאמר לפרסם פסק דין בשמו. אך הוא עצמו לא שתה חלב ותוצרת חלב כל אותה השנה.

אך כבר העירו דכ"ז היה בזמנו, בשביעית בשנת תשי"ב, שהיה מחסור גדול באוכל, ובעיקר ניזונו החרדים ממאכלי חלב, אך בזמנו שאפשר להשיג בנקל ממחלבות שומרי שביעית – אולי כן צריך להקפיד לכתחילה לקנות דווקא מהם.

ושם (עמ' קע) הביאו דהוראת הגראי"ל והגר"ח ק הייתה שאין ראוי לשתות חלב זה, והביאו מגליון 'פרי חיים' (גליון רצט) שאף אם מחיר החלב שאין בו חשש שביעית יעלה – מ"מ ראוי לקנות דווקא חלב זה, ולא להשתמש בחלב שבא מבהמות שאכלה איסורי שביעית. ושם (הע' קעג) הביאו מדברי מוח"ז שליט"א דמי שיכול למנוע מלקנות מוצרי מזון בהמות מעובדי שביעית באיסור ולא מונע –

נתפס ח"ו בעוון זה, וכאילו הוא זורע ומשמר פירות שביעית, רח"ל.

דבורים שאכלו חלב - אם הדבש נהיה חלבי

יא [והנה מדי דברי בענין דבש אם קדוש הוא בקדו"ש או לא, נביא עוד שאלה נפלאה שבאה קמיה מוח"ז מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א (חשוקי חמד נדה ט, א עמ' צג) במפעל גלידה שהי' הפסקת חשמל והגלידה נמסה, ובעל המפעל זרק הכל מחוץ למפעל, ובאו אלפי דבורים ושתו ומצצו הגלידה, ובעל כוורת דבורים הסמוכה סיפר שהדבש קיבל אח"כ צבע לבן וטעמו כטעם גלידה. ושוב נסתפק בעל המפעל האם דבש זה חלבי, והאם צריך לציין על הדבש שהוא 'חלבי', ואולי גם עדיף שלא למוכרו שלא יכשלו ויאכלוהו עם בשר.

והשיב מוח"ז שליט"א ע"פ הגמ' בבכורות הנ"ל דלמה דבש מותר ואין בו משום 'יוצא מן הטמא', או משום דמכניסות אותו לגופן ולא ממצות אותו מגופן, ור' יעקב אומר דהתורה התירתו [וקאמרינן התם נפ"מ בדבש גזין וצירעין (מין ארבה), דא"נ דאין ממצות אותו מגופן ג"ז יהא שרי, אך לטעם דגזיה"כ – בזה אין גזיה"כ]. וא"כ לטעם דאין ממצות אותו מגופן – ומה שהכניסה זה מה שמוציאה, א"כ אולי נימא דאם הכניסה מאכל חלבי ה"ז חלב, והדבש יהא חלבי. אך לטעם

דמותר משום גזיה"כ, א"כ לכאורה הדבש הוא חפצא חדשה אלא שהתורה התירה זאת.

ולמעשה הרמב"ם (פ"ג מהל' מאכ"א ה"ג) פסק דבש דבורים ודבר צרעים מותר מפני שאינו מתמצית גופן, אלא רק כונסין אותו מן העשבים בתוך פיהם ומקיאין אותו בכוורת. אך הרא"ש כתב דיש להחמיר בדבש גזין וצרעין דבשל תורה הלך אחר המחמיר, ובשו"ע (יו"ד סי' פא ס"ט) התיר כשיטת הרמב"ם, וכתב דיש מי שאוסר.

וא"כ בנד"ד לכו"ע הדבש חלבי, כיון שאינו מתמצית גופן אלא שהם מקיאות את מה שבלעו – וה"ז חלב ממזש. וכתב שהציע השאלה קמיה חמיו

מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, והשיבו דהדבש חלבי, ואף שלכאורה הדבש טבעו לבטל כל דבר המתערב בו (ולכן אין לחשוש שיש בדבש רגלי דבורים) – מ"מ כ"ז לגבי איסור, אבל 'טעם' – אין הדבש מבטל, שהרי במציאות יש בו טעם חלב.

וביאר מוח"ז שליט"א, דהרגליים נוצרו לאחר שנעשה הדבש, ואז אמרי' דטבע הדבש לבטל את הדבש שבתוכו, ובאמת אם היה נופל חלב אחר שיש דבש – היה מתבטל בתוכו. אבל כאן שהחלב בא יחד עם ייצור הדבש – אינו מתבטל בו, אלא אדרבה נהפך לחלק ממנו, ולכן הדבש חלבי נונדפס גם בספר 'קב ונקי' (יו"ד סי' רמד, עמ' רלא). ויש עוד לדון בכ"ז, ואכמ"ל.

הגאון רבי יוסף אביטבול שליט"א
מח"ס שערי יוסף וש"ס

דיני וחובת לימוד הלכות שביעית

האם יש דין שואלין ודורשין להלכות שביעית ובמעלה ללמוד הלכות שביעית

הנה נאמר בתורה הקד' "ששת ימים תעבד וביום השביעי תשבת בחריש ובקציר תשבת" (לד כא). ופירש"י, בחריש ובקציר תשבות, למה נזכר תריש וקציר, יש מרבותינו אומרים על חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית וקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית, ללמדך שמוסיפין מחול על הקודש וכך משמעו ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות ועבודת ו' הימים שהתרת לך יש שנה שהחריש והקציר אסור, ואין צריך לומר לריש וקציר של שביעית שהרי נאמר (ויקרא כה) שדך לא תזרע וגו'.

הנה יש לדון בגדרי ובדיני שואלין ודורשין בהל' שמיטה קודם השמיטה, ומה החיוב בזה, בשו"ת כפי אהרן (ח"ב סימן יא) דבכלל תקנת משה רבינו שתיקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בענינו של יום וכו' (מגילה לב.) הוא גם לענין שמיטה שבשנת שביעית צריכים ללמוד את דינה והלכותיה לדעת את המעשה אשר יעשון, וכידוע מהחזו"א צז"ל שאמר

שיש ללמוד ברעב שביעית דיני שביעית בבירור וליבון הסוגיות והענינים להלכותיהם כי הלימוד מביא לידי מעשה וגם שעי"ז משפיעים על כלל ישראל, וראה עוד בספר נטעי גבריאל (הל' שמיטת כספים עמ' כא) שהביא ג"כ מש"כ בספר כפי אהרן (ח"ב סימן יא) שיש ללמוד דיני שביעית בשנת השמיטה ותו"ד כתב וז"ל: ומזקנים אתבונן שכן המבי"ט ז"ל בכמה מתשובתו (ח"ג סימן מה) כתב, כי בכל שנת השמיטה היה לומר דיני השביעית ובכל שמיטה היה כותב מה שנתחדש לו עכ"ל. [עוד בענין הנ"ל הוסיף לי ידידי הרה"ג יואל פרץ שליט"א ממקסיקו, וז"ל: לכבוד הרה"ג רבי יוסף אביטבול שליט"א לא מספיקים לראות ספר של כבודו וכבר שולח עוד ספר, ובעז"ה ימשיך לזכות את עם ישראל בחיבוריו. ואכתוב לכת"ר שליט"א מה שהסתפקתי כי ראיתי שהביא בסימן א' את ספר כפי אהרן חלק ב סימן יא שיש חובה ללמוד הלכות שביעית בשנת השמיטה, וחיפשתי לראות דברי קודשו בפנים וראיתי שהרבה אחרוני זמנינו הביאו את דבריו ובכמה מהם ראיתי שנפל להם טעות בשם הספר וכדומה, אז התעורר

לי ביתר שאת הרצון לראות דב"ק בפנים. ומצאתיו שזה ספרו של רבי אהרן עזריאל זצ"ל והוא קונטרס שלם על הלכות שביעית שנדפס בתוך ספרו כפי אהרן חלק ב חלק יורה דעה סימן יא וקראו בשם קדושת שביעית ובתחילת הקונטרס יש כעין הקדמה קטנה ושמה מובאים הדברים שהביא כבודו בשמו וכן מה שכתב כבודו בשם נטעי גבריאל בשמו. אולם יש תוספת והיא כלשונו: וכן מהר"ח ז"ל כ' פסק ארוך לעמוד על אמתת שנת השמיטה וקראו בשם ספיחי שביעית. עכ"ל. ולכאורה צריך ביאור מנלן מהנהגת המהר"ח שיש עניין ללמוד הלכות שביעית בשביעית הרי הוא כתב פסק לדעת מתי שנת השמיטה ואפילו אם נאמר שכתבו בשנת השמיטה מי אמר שזה משום חובת הלימוד בהלכות שביעית. וצריך לומר שזה קשור להמשך דבריו שכתב וזו לשונו: לכן גם אנכי הדל באלפי ראיתי חובה בעצמי לקבוע לימוד בדיני שביעית. ע"כ. ועל זה חל שלמד ממהר"ח שכתב בארוכה לכן גם הוא כותב באריכות, ואם כן מה שהביא כבודו שלמד מהמבי"ט זה לאותו דבר שיכתוב בהלכות שביעית ולא לימוד שבשנת השמיטה צריך ללמוד הלכות שמיטה. וכו' ע"כ דבריו אלי בעניין הנ"ל.

ובגליון מוסף שב"ק פ' כי תצא תשע"ד עמ' 8 הובא שנשאל מרן הגר"ח ק' זצוק"ל, כתוב בהלכה

במפורש, כי יש ללמוד הלכות חג שלושים יום לפני החג, וגם הלכות שמיטה יש ללמוד לפני שמיטה, ועוד הובא שם שהוא סגולה לכל הצרות וכו', ונשאל, מדוע זה נשחב כסגולה והלא הוא חוב חוב של ידיעת ההלכה ומדוע מעולם לא המליץ ללמוד לפני ר"ה את ההלכות כסגולה ולפני פורים את ה' פורים, והשיב בזה"ל: כל הלכות שלומדים האו סגולה, אלא שבהלכות שביעית יש תוספת חשיבות משום שאנשים פחות בקיאים בזה, ולכן החיוב הוא יותר גדול, והסגולה היא סגולת התורה, וציותי את ברכתי. ושם בפ' פקודי הובא, בשם מרן הגר"ח ק' זצוק"ל ששיעור חוב לשואלין ודורשין שקודם השמיטה אינו רק שלושים יום אלא שנה שלימה שבכל השנה השיטת צריך כבר לעסוד בהלכות השנה השביעית עכ"ד.

ובס' גבורי כח (סימן יח הכ"ד) נשאל מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זצוק"ל בזה"ל: בחיבורי על הלכות שמיטה כתבתי בס"ד שראוי לבל אחד לעסוק בהלכות שנת השמיטה וכפרטיה אף קודם שתגיע השנה השביעית ולפחות בספרי קיצורי ההלכות ויש ללמוד דין זה מהגמרא פסחים דף ו עמוד א שואלין ודורשין בהלכות הפסח ל' יום וכן פסק בשולחן ערוך אורח חיים סימן תכט סעיף א ע"ש ותו דקל וחומר הוא ומה בחג הפסח שאינו אלא שבוע אחד בעינן להקדים לימוד ענייניו

שלימה שהחיוב הוא ללמוד שנה לפני זה את הל' שביעית.

ועוד בזה כתב הגאון רבי משה נחמיה כהנא זצ"ל מחאסלאוויץ בספרו שנת השבע וז"ל: ראוי לכל אחד ואחד לעסוק בהלכות אלו ופרטיהן קודם שיגיע שנת שבתון כל א' לפי דרכו, וכל מי שאי אפשר לו אם מקוצר המשיג או מבגידת הזמן וכדומה עכ"פ על כל אחד לעסוק בהלכה מאיזה חיבורים עכ"ל, והו"ד בס' דיני שביעית השלם סוף פרק כו והמבואר מדבריו שיש חיוב ללמוד הלכות שביעית, ובס' גבורי כח (עמ' 131) כתב, שיש להוסיף דיש חיוב בפרט לאלה שיש להם גינות נוי או עציצים בתוך ביתם, וכן אם הם עתידים לרכוש פירות הקדושים בקדושת שביעית שיש בהם דינים רבים וכמ"ש התוס' במסכת סוכה דף לט בד"ה שאין מספר לדינים לאיסורים שיש בפירות שביעית שצריך לנהוג בהם קדושת שביעית יעו"ש, ולכן ראוי עכ"פ ללמוד את עיקרי הדינים בספרי הקיצורים ולדעת את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון ולא יכשלו ח"ו באיסורי שביעית.

ויש להוסיף דגם שזה אחת לשבע שנים שאין זוכרים הדינים כ"כ, מחמת שעובר הרבה זמן. וכן כתב מרן הגרנ"ק זצ"ל בס' חוט שני (שביעית עמ' ו') בהסכמה וז"ל: הנה גם בהלכות הנוגעות תמיד ורגילים בהם הזהירו הפוסקים כי כמה צריך ללמוד הלכות

ל' יום קודם כל שכן לימוד עניני שנת השמיטה שנמשכת שנה שלמה ואמנם יש לדחות דהא בפסח חייב כל אחד ואחד ואין אתה בן חורין להכטר ממנה דהא אכילת קרבן פסח ומצה וכו' היא מצוה שבגובה וחובת גברא מה שאין כן בשמיטה דהא לא לבל אחד יש קרקע מעובדת בחקלאות כו' ואף לא גינה בחצרו וכולי האי ואולי במה עציצים בביתו לבן שמא אין חיוב להקדים וללמוד ל' יום קודם אלא בעתו ובזמנו דומיא למה שכתוב בסוף פרק בתרא דמגילה משה תיקן להם לישראל שיהיו דורשין הלבבות פסח בפסח הלכות חג בחג עצרת בעצרת, ועיין ביאור הלכה סימן תכט ד"ה שואלין ע"ב מה דעת מרן שליט"א. וענה בזה"ל: בודאי יש ללמוד.

ואח"כ שאלו עוד: האם יש חיוב ללמוד הלכות שמיטה לפני השמיטה, דומיא למה שאמרו ל' יום קודם החג עוסקין בהלכות החג. וענה בזה"ל: בודאי מצוה ללמוד. ע"כ דברי מרן שר התורה הגר"ק זצוק"ל.

ויש להביא סיוע לדבריו מדברי הפרי חדש דהנה לענין עיקר הדין דיש דין שואלין ודורשין איתא בגמ' בפסחים דף ו' ע"א לענין פסח וכתבו הפוסקים לדון מה הדין שאר החגים, וכתב בפרי חדש (תכט) דדוקא פסח שיש בו הרבה הלכות סגי חודש, וא"כ י"ל דשביעית שיש הרבה הרבה הלכות ונוגע שנה

שנוגעות רק אחת לשבע שנים גם מי שלמד בשמיטה שעברה והרי השכחה מצויה וכל שכן בהלכות אלו שאנחנו שבי גולה ואין לנו על זה מסורת מדורות קודמים והרי הם כחדשים בעיני רבים וכו' לכן מוטל עלינו בערב שביעית לקבוע לימוד ליחדי ולרבים במסכת שביעית והלכותיה ללמוד ע"מ לעשות ולקיים עכ"ל.

ועוד י"ל בגודל החיוב לדעת את הלכות שמיטה ביותר י"ל ע"פ מש"כ בס' חרדים (פרק נו) וז"ל: וכל הבאים לדור בארץ ישראל חייבים להזהר מאד מאד בשמיטה, ובכל המצות התלויות בארץ ישראל, כשם שהיו זהירים לקיימם האמוראים הדרים בה, כדאיתא בירושלמי כדי שלא תהא מצות הדירה בארץ ישראל באה בעבירה של ביטול המצות התלויות בה ונמא הפסדן יותר על שכן ואלהי ישראל יעזרנו לקיימן אמן עכ"ל, והביאו השל"ה הקדוש בשער האותיו (אות קוף אות קיד), וכן לפני מש"כ הגאון הסטייפלר בספר חי עולם (ח"ב ח) שכתב, ועוד מעניין שמירת השבת, היא שמיטת הארץ, שכתוב בה שבת לה' והוא ענין קדוש ונרא מאד, ובודאי שמירת שמיטת הארץ לכל דיניה כהלכתן הוא תיקון נורא ועצום על קלקול האמונה רח"ל עכ"ד, וא"כ י"ל דהוא חובה גדולה.

וראה עוד בס' ארחות רבינו (ח"ב עמ' שיז) כשלמד עם הסטייפלער זצ"ל כל סוגיות והלכות שביעית, החל

מתשעה חודשים לפני שנת השמיטה, וסדר לימודם היה בתחילה למדו את הסוגיות בתלמוד הבבלי בענייני שביעית, משניות מסכת שביעית עם הר"ש, תלמוד ירושלמי מסכת שביעית, וכן כל הסוגיות המפזורות בירושלמי השייכות לשביעית, כל הלכות שביעית ברמב"ם, וספר חזו"א, ובכל יום למדו משך שעה עד שעתיים ונמשך לימודם אל תוך השנה השביעית כמעט עד סופה,

ובס' מעשה איש (ח"ז עמ' קעז) הובא על מרן החזו"א זצ"ל היה רגיל לומר כי אחרי שהלימוד מביא לידי מעשה ראוי ללמוד בשנה של ערב השמיטה את מסכת שביעית בבירור וליבון הסוגיות והעניינים להלכותיהן ועל ידי זה תבוא ההתעוררות לשמירת פרטיה בעתה ובזמנה בבוא המועד של שנת השבע וזכורנו שאמר בערב שנת השמיטה האחרונה לימי חייו בקיץ שנת תשי"א שהלימוד בהלכות שביעית בשנה ההיא הוא במלוא השקידה וההתמדה בכבי מדרשא בכמה ישיבות וכוללים ועי"ז בוודאי תישמר שנת השביעית במלוא עצמה בקדושתה בכל פרטיה ודקדוקיה

ומרן הגרע"י זצוק"ל כתב בקול קורא שהתפרסם לפני שנת המשיטה תשמ"ז, וז"ל: עם התקרב שנת השבע שנת השמיטה וכו' יש להתכונן להזהר בקדושת פירות שביעית וללמוד דיני השביעית בכדי להיות בין המדקדקים

שנשב בטוח על אדמתינו ובבנין אפריון תחזינה עינינו אמן כן יה רצון עכ"ל.

וכן הו"ד בקובץ מבקשי תודה (ג') תשנ"ה סימן קצה עמ' תמח) יעו"ש עוד מה שעוררו בזה. וכן כתב הגר"מ שטרנבוך זצ"ל ס' שמיטה כהלכתה, ויש להוסיף דהרי קימ"ל בגמ' במנחות דף קי כל הלומד מנות כאילו הקריב וכו' וא"כ י"ל דה"ה הכא. ולכן בני חו"ל שאינם יכולים לקיים ההלכות, עכ"פ ילמדו את ההלכות. וכן ראיתי שהביאו בגליון דברי שיח (תשפ"א) בשם מרן הגר"ק זצק"ל שיש ללמוד את הלכות לחו"ל.

גדול תלמוד תורה של הלכות שביעית

עוד בענין לימוד הלכות שמיטה איתא בגמרא בקידושין דף מ' ע"ב, וכבר היה רבי טרפון וזקנים מסובים בעליית בית נתזה בלוד, נשאלת שאלה זו בפניהם תלמוד גדול או מעשה גדול, נענה רבי טרפון ואמר מעשה גדול, נענה ר"ע ואמר תלמוד גדול נענו כולם ואמרו תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה, תנא רבי יוסי אומר גדול תלמוד שקדם לחלה ארבעים שנה, לתרומות ולמעשרות חמישים וארבע, לשמיטה ששים ואחת, ליובלות מאה ושלש, והביאו שהקשה השבט הלוי זצ"ל בשיעור על הלכות שביעית שמבואר כאן בגמרא שגדול תלמוד של הלכות שביעית שקדם לשמיטה ס"א

במצות השמיטה וכמו שאמרו חז"ל גבורי כח עושי דברו אלו שומרי שביעית וכו' והו"ד בשו"ת יביע אומר ח"י עמ' שפד, וע"ע בס' ילקו"י שביעית עמ' ה. וראה עוד בספר ירחי כלה שביעית עמ' קמא במאמרו של הגר"מ גרוס שליט"א ש"ל ע"פ מש"כ באבני נזר במכתבו משנת תר"ע שלימוד הלכות שביעית זה גם תיקון כללי על החטא הקדום שגלינו מארצנו בעוון השמיטה וגם הלימוד בהלכות שמיטה נחשב כאילו מקיים את השמיטה בפועל וכמו שאמרו חז"ל לגבי קרבנות בסוף מנחות דף קי ע"א כל העוסק בתורת חטאת וכו' ומתקן סיבת גלות וכו' יעו"ש.

לימוד ההלכות אף לבני חו"ל

והנה אף בחו"ל שאין נוהג דין שמיטה יש ללמוד הל' שביעית, כן כתב הגאון מחאסלאוויץ זצ"ל בספרו שנת השבע שאפילו בחו"ל שאין נוהג שם שמיטה כלל יש לעסוק בהלכות שמיטה כי בכל דבר עלינו לתקן את שיחתנו ויען כי העון הזה גרם להגלות מארצנו שממת אדמתינו החיוב על כל איש ישראל לתקם הון הגדול הזה אם בכח ואם בפועל היינו למי אשר ברכו ה' באחוזת נחלה וכו' ואשר אין לו וכו' כל אחינו שבגולה בלימוד הלכה אשר מקובל אצלנו מדברי חז"ל וכו' ובפרט בעת הזאת עקבתא דמשיחא אשר אנו מקוים לו יתברך שמו כי לעת ערב יהיה אור ונזכה למצות שמיטה ויבולות

שנה, וא"כ כאשר מתחילים ללמוד הל' שמיטה כמה חודשים לפני שנת השמיטה אינו מוקדם.

חיוב לימוד הלכות שמיטה מחמת ריבוי הדינים

עוד יש לעורר שמלבד האיסור של עבודה בקרקע בשמיטה שאינו שייך לכולם, הרי יש דינים מרובים בענין קדושת פירות שביעית, וכמו שכבר כתבו תוס' בסוכה דף לט ע"א וז"ל: ואין מספר לדינים ולאיסורים שיש בפירות שביעית שצריך לנהוג בהן קדושת שביעית עכ"ל.

וששאלתי להגאון רבי עמנואל טולדינו שליט"א בעמ"ס עוטה אור בהל' שביעית שבס' עטה אור כתב שיש דין שואלין ודורשין אף בהלכות שביעית, והשאלה היא כמה זמן צריך ללמוד הל' שביעית לפני זה, שלושים יום, או חצי שנה, או שנה שלימה. ואמר לי, אין לזה שיעור שהרי זה לא מוזכר בבבלי הל' שביעית, ומדברי רבינו נראה שיש חיוב ללמוד כל אחד לפי הענין. עכ"ד, וכן הוא נוהג ללמוד שביעית כבר חצי שנה לפני, ושמעתי ממנו כבר כמה שיעורים בבין הזמנים פסח תשפ"א.

ועוד בגדר השיעור בזה ראיתי בקובץ ווי העמודים מס' 95 עמ' פב שכתב בזה מרן הגרי"ז שליט"א ע"ד הסכמת הרב שך זצוק"ל לספרו, שמסתבר שכיון שלא מצינו לימוד הלכות קודם הרגל יותר משלושים יום

אולי גם בשביעית אין ענין ללמוד הלכות שביעית רק שלושים יום קודם ר"ה, ונשאר בצ"ע, וכתב עודף אמנם יש עוד דין מיוחד ללמוד קודם מצוה את ההלכות כדי שידע איך לקיימן וגם שזה סגולה לשמור את המצוה וגם שזה נחשב בלימוד כאילו קיים את המצוה בפועל. יעו"ש עוד.

עוד בענין חובת לימוד שמיטה ראיתי בגליון מים חיים מס' 444 שביעית א להגאון רבי יהודה אריה דינר שליט"א רב בית הכנסת דברי שיר, שכתב בשם מרן הגר"ש וואזנר זצוק"ל בעל השבט הלוי שכתוב בפרשת בהר (ויקרא כה ב' ד) כי תבואו אל הארץ אשר אני נתן לכם ושבתה הארץ שבת לה' שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמר כרמך ואספת וכו' תבואתה ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ וכו', והקשה בעל העקידה הרי הפסוק הוא לכאורה שלא כסדרו דמקודם הו"ל לכתוב כי תבואו אל הארץ שש שנים תזרע ואח"כ לכתוב ושבתה הארץ וכו' ולמה נכתב מיד בשעת ביאת הארץ, שהרי זה נוגע רק לאחר שש שנים, ותירץ בעל העקידה בפרשת בהר שזוהי כוונת ביאת הארץ מיד כשעובד בשדה שהכל הוא שבייתה לה' עבור הרבנו של עולם גם שעובדים את האדמה במשך שש השנים צריך לדעת שזוהי התכלית החיים ולא לשם הגשמיות שזהו יסוד השמיטה עכ"ד וכע"ז כתב בתומים חו"מ סימן סז, וע"כ אומר בעל השבט

הלוי שלכן למדו הלכות שמיטה ששים ואחת שנה לפני כן ומאחר שזה צורת החיים של כל יהודי והיו צריכים להשריש זאת בתוכם ע"י הלימוד של הלכות שמיטה.

בחיוב ללמוד ב' הלכות שמיטה בכל יום

וכבר נודע מש"כ רבינו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זצוק"ל במכתב לקראת שנת תשפ"ב, ובשנת השמיטה יש לקבוע מידי יום ביומו חק ולא יעבור לימוד שתי הלכות בהלכות שביעית, ובזה ינצלו מכל הצרות עכ"ד, וע"כ אמרנו לשלוח ב' הלכות שמיטה בכל יום במייל לזיכוי הרבים. ובעזה"י כל יום נשלח דברי תורה במעלת לימוד הלכות שמיטה, ונשמח לקבל מאמרים ותשובות מגדולי הדור, ומגדולי הפוסקים בעניני שביעית.

לימוד הלכות שביעית מציל מן המגיפה ומצרות ורעות

הנה לימוד הל' שביעית מציל מן הכל, וכמ"ש להביא בס' בדידי הוי עובדא (עמ' תקצ) כתב שבעת האסון הנורא של חטיפת שלושת הבחורים הי"ד בקיץ שנת תשע"ד בא לפני מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זצוק"ל אחד מהסבים של הבחורים החטופים ושאל מה עליו לעשות בעת כזו עבור

החטופים ועבור משפחותיהם השרויים בצרה נוראה, והשיב לו מרן הגר"ח קצוק"ל, עצתי כי הנשים יקדימו להדליק זמן הדלקת נרות שבת ודש, הגברים ילמד הלכות שמיטה. יעו"ש, ועיין עוד בספר ושבענו מטובך שמיצה.

וכן רשכבה"ג מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זצוק"ל כתב במכתבו בחג הסוכות תשפ"א, וז"ל: והנה כעת התחלנו שנה השישית שהיא שנה לפני שמיטה, ששואלין ודורשין בהלכות שמיטה, אני מציע ללמוד כל יום שתי הלכות ברמב"ם הלכות שמיטה ויובל, וזה יהיה סגולה גדולה לינצל מכל הצרות, וזה יקרב את הגאולה, כמו שאמר החזון איש זללה"ה דהא דאמרינן במוצאי שביעית בן דוד בא, הכונה, אם ישמרו שביעית, ואם ילמדו ידעו איך לשמור, ונזכה שיתקיים בנו הבת קול שיצאה במוצאי יום כיפור לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך כי כבר רצה האלוקים את מעשיך. ע"כ מכתבו.

ובאור לכ"ט בשבט נערך מעמד אצל מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זצוק"ל לרגל סיום מחזור הלימוד של שתי הלכות ברמב"ם, הלכות שמיטה ויובל. ולפני המעמד נשאל מרן הגר"ח קצוק"ל מה העצה להתמודד עם המגיפה שגורמת לנפגעים רבים רח"ל, והשיב

"ללמוד הלכות שביעית". מרן נשאל שוב מדוע הלכות שביעית מסוגל בתקופה הזו והשיב: "כי שמיטה מצילה מצרות". מרן שר התורה הוסיף שכדאי ללמוד עם הרמב"ם את החזון איש, למרות הקושי, "שלא יהיו עצלים", ע"כ לשון קודשו. ועיין עוד בספר גיבורי הכח מהדורת תשפ"ב מה שציין בזה לדברינו, ומה שעוד האריך בזה.

בחיוב ללמוד הלכות שביעית בעיון

בגליון דבר טוב מס' 6 הובא דברים שאמר הגאון העצום רבי דב לנדו שליט"א וז"ל: כעת שמגיע שנת שביעית ראוי להתכונן בלימוד הלכות שביעית, והדרך הנכונה והראויה בפרט לאברכים היא ללמוד את הסוגיות שנוגע למעשה בעיון, וכך גם ידעו ויזכרו את הדינים, אבל בלימוד משניות שביעית או הירושלמי כסדר או הלכות שביעית ברמב"ם כסדר, לא זוכרים כלל, ובפרט שרוב ההלכות שם לא נוגע למעשה, וכך המציאות שכלומדים הרבה דינים אחד אחר השני לא נשאר כלום וכמו שהיה אחד שלמד הרבה הרבה, ובסופו של דבר לא יצא ממנו דבר, ואמר ע"ז החזו"א שאותו אחד הוא כמו שמי שנוטל הרבה אטריות בכף, שהכל נושר החוצה, ולכן ראוי ללמוד הסוגיות בעיון, ויעשה חזרות על עיקרי הדברים, ומי שאין באפשרותו ללמוד שביעית בעיון, ילמד מספרי קיצורים את הדינים שנוגעים להלכה

למעשה. (מתוך דברים שאמר לפני אברכים).

מעלת לימוד התורה בשמיטה כמו בשבת

כתב באור לציון שביעית בהקדמה, וז"ל: ונראה לי בסייעתא דשמיא לזמר שכשם שעבודת ה' ועסק התורה ביום השבת גדול הרבה יותר מעבודת ה' ועסק התורה בימות החול, וכמו שהביא הגאון רבנו יוסף חיים בספר בא"ח שנה שניה בהקדמה לפרשת שמות, בשם המקובלים שגדול הפועל הנעשה מעסק התורה ביום שבת אלף פעמים יותר מן הנעשה מעסק התורה של ימי החול, וגם בספר פלא יועץ ערך שבת הביא בשם המקובלים, שהפגם של כל דיבור וחטא ביום השבת גדול יותר מבחטאו בחול ע"ש, כמו כן בשנה השביעית שבת הארץ מעלת קיום המצוות ועסק התורה גדולה יותר מבשאר שנים, וכמו שנראה כן מדברי הרמב"ן בפרשת בהר (ויקרא כה ב) שכתב וז"ל: ושבתה הארץ שבת לה' ולשון הברייתא בת"כ (א ב) שבת לה' כשם שנאמר בשבת בראשית כך נאמר בשביעית שבת לה', אבל פירוש שבת לה' אלקיך הוא האמור בשבת בראשית כי בו שבת וינפש ועל כן לא תעשה כל מלאכה, ולכך אמרו כי כן נאמר בשמיטה כי היא שביעית בשנים.

והנה בכאן עוררו אותנו בסוד גדול מסודות התורה כבר רמז לו ר"א

שכתב וטעם שבת לה' כיום השבת וסוד ימות עולם רמוז במקום הזה וכוף אזנך לשמוע מה שאני רשאי להשמיעך ממנו בלשון אשר אשמיעך ואם תזכה תתבונן, כבר כתבתי בסדר בראשית (בראשית ב ג) כי ששת ימי בראשית הם ימות עולם ויום השביעי שבת לה' אלקיך כי בו יהיה שבת לשם הגדול כמו ששנינו בסוף תמיד בשביעי מה היו אומרים מזמור טהר ליום השבת לעתיד לבא שכולה שבת ומנוחה לחיי העולמים והנה הימים רמוז לאשר ברא במעשה בראשית והשנים ירמזו לאשר יהיה בבריאת כל ימי עולם ועל כן החמיר הכתוב בשמיטה יותר מכל חייבי לאוין וחייב הגלות עליה כמו שהחמיר בעריות שנאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה (ויקרא כו לד) והחזיר הענין פעמים רבות כל ימי השמה תשבות ונאמר והארץ תעזב מהם ותרחץ את שבתותיה (ויקרא כו מג) וכן שנינו גלות באה על עינוי הדין ועל עוות הדין ועל שמיטת הארץ (אבות פרק ה' משנה ט') מפני שכל הכופר בה אינו מודה במעשה בראשית ובעולם הבא וכו' עכ"ל, חזינן בדברי הרמב"ן שהקיש את שבת הארץ ליום השבת וקדושת שביעית הרי היא כקדושת השבת ופגמה חמור מאוד וכן כתב מהרח"ו בשער המצות בפרשת בהר, שבשביעית יש דמיון לשבת ושיש תיקונים הנעשים מאליהם בשנת השמיטה ע"ש, וכן כתב האלשיך הקדוש בפרשת משפטים

(שמות כג י) שבארץ הקדושה תחול בה רוח קדושה בשנה השביעית כנודע ליודעי חן ע"ש ואף בסדר הכוונות יש שינוי בשנת השמיטה מבשאר השנים, וכמו שהביא רבנו יוסף חיים בשו"ת רב פעלים ח"א בקונטרס סוד ישרים סימן י' שהוא מחמת העילוי הנעשה בשנה השביעית, וכן לא אומרים בשנת השמיטה בארץ ישראל תיקון רחל כיון שיש ששון ושמחה בשנת השמיטה וכמו שהביא ברב פעלים שם, וכתב שאף בזה"ז שאין השביעית נוהגת אלא מדרבנן יש תיקונים על ידי קיום מצות השמיטה ע"ש, ועל כן מן הראוי להתבונן בימים אלו ולהשתדל יותר בעבודת השם וקיום המצוות ועסק התורה משום מעלתם כי רבה ויש לאדם לשים לב יותר למעשיו בשנת השמיטה. עכ"ד.

ויש להוסיף עוד שלגבי שבת קודש הבא"ח כתב שהלומד שעה אחת כאילו למד אלף שעות, ואמנם הבאנו במק"א שבספר שערי רחמים לרבי שאול דיווק הכהן זצ"ל ראש ישיבת רחובות הנהר, כותב בספרו (ח"ג סימן קצה) ששמע מפי מגידי אמת בשם הבן איש חי שלימוד התורה בשבת קודש הוא פי שבעה עשר אלף, וז"ל: ושמענו מפי הרב יוסף שהלומד בשבת עולה י"ז אלף פעמים על החול מפי מגידי אמת עכ"ד. ובס' שיבת ציון (ח"ב עמ' רלג) כתב בהערה שאמר לו מור אביו רבי סלמן מוצפי זיע"א, שמקור וטעם

הדברים עפ"י הכתוב בס' עץ חיים למהרח"ו (שי"ג פ"ה) עי"ש עוד. ויש מי שטען שיש לילך אחר שמועה זו. וכיון שכן נראה דה"ה בשנת השמיטה, ויש להוסיף שגודל השכר, כך גודל העונש, ואזהרה זו שייכת יותר אצל החקלאים ואנשי האדמה שכעת לא עובדים בשדות, שינצלו הזמן ללימוד התורה הקד', משא"כ בשאר השנים שעסוקים בעבודת האדמה.

הגלות הוא בעוון השמיטה ובעוון הביטול תורה ובחובת הלימוד תורה בשביעית

בספר אמת ליעקב להגר"י קמינצקי זצ"ל בפרשת בחוקתי כתב על הפסוק "אז תרצה הארץ את שבותיה" (כו לד) האריך לבאר שעיקר ציווי התורה אם בחקתי תלכו שתהיו עמלים בתורה קאי על שנת השמיטה, שאז רוב ישראל היו עובדי אדמה וניתנה להם שנת השמיטה שיהיו עסוקים בתורה, וביאר בזה כוונת חז"ל שמשעה שנכנסו לארץ לא שמרו שמיטה המכוון שלא הגו בתורה, ולא נתקיים בזה תכלית מצות השמיטה עכ"ד.

ובספר שדה מרדכי (עמ' מח) כתב לבאר לפי"ז מה שבהרבה מקומות בתורה שגלות ישראל מארצם הוא בעוון ביטול השמיטה ואילו בירמיה (ט' יא יב) מבואר שעל מה אבדה הארץ על עזבם את תורתי, ולהנ"ל א"ש שביטול תורה וביטול

שמיטה הוא ענין אחד, ושכן כתב במגלה עמוקות (ויקרא דף כו ע"א) וז"ל: הנה עון ביטול שמיטה הוא ביטול תורה, זו כונת התנא (אבות פ"ה משנה ט) גלות בא לעולם על ע"ז ועל גילוי עריות ועל שפיכות דמים ועל שמיטת הארץ והוא על דרך ששנינו (גדרים פא.) שויתר הקב"ה על ע"ז ועל ג"ע ועל שפיכות דמים ועל מיאסוה של תורה לא ויתר עכ"ד, ומזה נלמד גודל מעלת לימוד התורה בשנת השביעית וכ"ש לעובדי האדמה שאין להם זמן ללמוד בכל השנים, ועתה אמרו לי שהתפרסם סיפור באחד החקלאים בארץ שבא איזה נגיד לראות אותו ולראות את שדותיו, ורצה גם לתמוך בו, ולא רצה אותו חקלאי לבוא עמו מחמת שהיה באמצע לימודו.

ויש להוסיף דהרי דבר בעיתו מה טוב, ללמוד הל' שביעית, כעין לימוד הל' חג בחג (עי' סוף מס' מגילה).

בחיוב לימוד הלכות שמיטה, ומדוע אין אומרים תיקון רחל בשנת השמיטה

ועוד בחיוב ללמוד הלכות שמיטה, ראיתי במאמר השבועי ממרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א (פרשת בראשית תשפ"ב) הובא כמה שאמר ביום שמחת תורה בחיוב לימוד תורה בשנת השמיטה, ותו"ד הוא, שאנו נמצאים בתחלת שנת השמיטה ויש לידע ששנת השמיטה אינו עניין הנוגע

רק לעובדי האדמה אלא שנת השמיטה היא כעין שבת שכולו קודש לה' וכמו שכתוב (ויקרא כה ב) ושבת הארץ שבת לה' ופירש הספרונו שם שתכלית שנת השמיטה היא שהאדם יפריש שנת אחת בכל שבע שנים לעבודת ה' והוא כעין שבת קודש שצריך לייחד את יום השבת לעבודת ה' וזהו לימוד לנו עד כמה מוטלת עלינו חובה מיוחדת בשנה זו לקבל על עצמינו עול תורה כראוי ויעו"ש עוד, ובסו"ד אמר עוד: וידוע מה שכתבו הספרים הקדושים שבשנת השמיטה בארץ ישראל אין אומרים תיקון רחל בתיקון חצות, משום שבשנה זו יש שמחה גדולה בשמים, וא"כ בשנה זו בוודאי אפשר לקבל יותר סייעתא דשמיא ללימוד התורה מבכל שנה מאחר שיש עכשיו שמחה בשמים, וכל המקבל על עצמו עול תורה באמת יזכה לראות סייעתא דשמיא וברכה מיוחדת בעמלו עכ"ד. [וראה עוד מה שהארכתי בדין אמירת תיקון חצות בשמיטה בקונ' שערי יוסף שביעית חלק ב', ובגליון באר ההלכה מס' 23].

הגאון רבי מנחם פנחס שטיבל שליט"א

בענין מצות אכילת פירות שביעית

שביעית ניתנה לאכילה

דעת הרמב"ן [לדעת הזוהר הרקיע
והמג"א]

אמנם כבר דחו זה דהרי גם גבי תרומה
שודאי יש מצוה אם אוכלה כתב
הרמב"ם [פי"א מתרומות ה"א] תרומה
ניתנת לאכילה לשתיה ולסיכה.

דעת הרמב"ן להחזו"א

ובחזו"א [סי' י"ד סק"י] כתב דאף
לדעת הרמב"ן אין מצוה
באכילה ומה שכתב הרמב"ן לאכלה
ולא להפסד אינו מכריח דיש מצות
אכילה דהא אם יש מצוה באכילה
הסחורה איננה סתירה למצות אכילה
כיון דהלוקח גם יכול לאכול ועל כרחך
דכונת הרמב"ן רק לאיסור סחורה אבל
אין מצוה באכילה.

ידוע דהרמב"ן הביא במנין המצוות
[מצוה ג] דשביעית ניתנה
לאכילה ולא לסחורה, והזוהר הרקיע
והמגילת אסתר למדו בדבריו דיש מצות
אכילה בפירות שביעית [ואמנם אפשר
ללמוד שזה מצוה חיובית לאכול,
ואפשר ללמוד שזה רק לאו הבא מכלל
עשה שנמנה במנין המצוות, וכיון
שצריך לדאוג שלא יפסד מימלא צריך
לאוכלו].

דעת הרמב"ם

אמנם מהא דהרמב"ם לא הביא מצוה
זו על כרחך אף לדבריהם ס"ל
דאין מצוה באכילה, אלא הא דכתבה
התורה לאכלה היינו דנתנה התורה
רשות לאכול פירות שביעית דס"ד דאין
היתר לאכול כלל פירות אלו דיש בהם
קדושה קמ"ל דיש עליהם היתר אכילה.

ויש המדייקים ממה שכתב הרמב"ם
בהלכות שמיטה ויובל [פ"ה ה"א]
פירות שביעית ניתנו לאכילה לשתיה
ולסיכה ולא כתב מצוה לאכול משמע
שזה רק היתר אכילה.

בגדר מצות אכילה אם הוא מצוה על הגברא או מצוה בחפצא

והנה כתבו לדון בטענת החזו"א דיש
לחקור במצות אכילה [להסוברים
דיש מצוה] האם הוי מצוה בחפצא
שיאכל או דהוי מצוה על הגברא שאם
יש לו פירות שביעית שיאכלם וינהג
בהם קדושתם באכילה, והנה אי נימא
דהוי הלכה מהלכות הגברא א"כ
כשאדם ימכרנו לאחר הוא מפסיד מצוה
זו אף שהלוקח יכול גם לקיים מצוה זו
ולכך במכירתו חשיב מבטל המצוה,

ומזה הוכיח הרמב"ן דבאיסור סחורה
נאמר שיש מצוה באכילה.

אמנם לכאורה א"א לומר כן דהא ודאי
אם נותן מתנה בלי שום תמורה
ומאכיל פירות שביעת לאחר אין בזה
איסור ולא אומרים דיש בזה איסור
סחורה כיון שלא מקיים מצות אכילה
בעצמו, ועל כרחך שאין דין שהוא
עצמו יאכלנו, אלא דמ"מ י"ל דצריך
שיתאכל ברשותו וזה צ"ב מנין לומר
זה.

ומאידך מי שמוכר לאחר ומתנה עמו
שמוכרו רק אם יאכל את
הפירות ודאי שעובר באיסור סחורה ולא
נאמר כיון דרק מחמתו נאכל לא עובר
על האיסור סחורה על כרחך האיסור
סחורה לא תליא בדין מצות אכילת
הפירות.

מצוה קיומית באכילה

והנה היה אפשר לומר דמ"מ מצוה
קיומית מקיים באכילת פירות
שביעת, [ומצינו כעין זה גבי אכילת
תרומה דאף דכתב הרידב"ז בסוף
הלכות תרומות דאין מצוה לאוכלה מ"מ
מצוה קיומית יש בה באכילתה,
ובקוב"ש בפסחים כתב לדון דאכילת
תרומה תדחה ל"ת וכתב לפי הרידב"ז
הנ"ל דאין בכוחה לדחות ל"ת, [ובזה
יל"ד דיש שיטות דעשה קיומי דוחה
ל"ת] אמנם במשנה ראשונה דין דמה
דאכילת תרומה לא דוחה ל"ת כי זה
עשה שאין שוה בכל דנוהג רק בכהנים],

אמנם כתב הדרך אמונה דאפילו מצוה
קיומית אין, והיינו דבתורה רק נאמר
היתר אכילה ומימלא אין כאן שום רמז
למצוה.

הוכחה שיש מצוה

והנה החזו"א [שם] כתב דלכאורה
בירושלמי משמע דיש מצות
אכילה בפירות שביעת, דבפ"ח ה"ב
כתב הירושלמי דאין מחייבין אותו
לאכול פת שעיפשה, ואם אין מצות
אכילה בפירות שביעת מה ההו"א
דמחייבין אותו לאכול פת שעיפשה הרי
אפילו כשלא עיפשה אין מחייבין אותו,
ומוכח שיש מצוה באכילתה ורק
בעיפשה אי"צ, [ולזה צד הזה משמע דאין
מחייבין אותו כשעיפשה אבל אם יאכל
יקיים מצוה אף שכבר עיפשה, ואינו
מוכרח די"ל דאין מחייבין כיון דגם אם
יאכל לא יקיים].

ודחה החזו"א דאין ראייה די"ל דכוונת
הירושלמי דכיון דהפת עיפשה
אין מחייבין אותו להחשיבו למאכל
אדם אלא יכול להחשיבו למאכל בהמה,
ומימלא מוסיף החזו"א אסור כבר לאדם
לאוכלו כי הוא מפסיד אותה ממאכל
בהמה ואצל האדם זה לא אכילה ראויה
[אף שלכאורה ע"י הדחק נאכל אבל
אצל הבהמה זה כדרכה ואצלו זה דחק].

כפיה על המצוות לאכילת פירות

שביעת

והנה לפי פשטות הירושלמי הנ"ל [ללא
ישוב החזו"א] משמע דדווקא פת

שעיפשה אין מחייבין אותו לאכלה אבל כל פירות שביעית "מחייבין" אותו לאכלה, משמע שיש דין כפיה על המצוות כדי שיאכל פירות שביעית, וצ"ב מתי יכפוהו הרי אין זמן מסוים שצריך לאכול, וצ"ל שאם רואים שהפירות הולכות להיפסד ואם לא יאכלם יתקלקלו מחייבין אותו בשעה זו לאכלם, [ועוד אפ"ל דכוונת הירושלמי מחייבין אותו בדברים ולא במכות וצ"ע].

והנה בדרך אמונה [בביה"ל] כתב די"ל דכשהגיע זמן הביעור כן יש מצוה לאוכלה והוא חלק ממצות הביעור, [והיינו להשיטות דביעור הוא לכלות אבל להראשונים דהביעור הוא להוציא מרשותו לכאורה זה לא שייך לביעור], אמנם בשבט הלוי כתב דאף כשהגיע זמן הביעור אין מצוה באכילה, והנה אי נימא כדעת הדרך אמונה בזמן שהגיע הביעור יוכלו לכופו לאכול.

ברכה על אכילת פירות שביעית

והנה להשיטות שיש מצוה באכילת הפירות יל"ע אם יש ברכה קודם האכילה דגבי תרומה מצינו ברכה וכן גבי אכילת קדשים מצינו ברכה ושמא גם באכילת פירות שביעית יש ברכה ואחרוני בתראי דנו בזה ובדרך אמונה כתב דאין ברכה [ומזה הוכיח שאין שום מצוה מדלא מצינו ברכה].

ובסדר יעקב [ע"ז ס"ב ד"ה ולענין] כתב דאף אם יש מצוה י"ל

דאין ברכה דהא הרשב"א כתב דאין מברכין על סיפור יציאת מצרים כיון דאין לה קיצבה, וה"נ כיון דאיכא מצוה באכילת פירות שביעית ה"ה דיש מצוה בשתיה וסיכה והדלקת הנר וא"כ כל הזמן יצטרך לברך על כל פעולה שעושה והוי אין לה קיצבה ולא תיקנו ברכה, [והעירני הרב בצלאל שליט"א דלכאורה אינו מיושב דהא תרומה גם ניתנה לאכילה לשתיה ולסיכה ומ"מ יש עליה ברכה ולא אומרים דחשיב כאין לו קיצבה, ושמא מחמת איסור הדלקת הנר בתרומה טהורה [דרך בתרומה טמאה הותר הדלקת הנר] לא נחשב ריבוי תשמישין וצ"ב].

ובחוט שני כתב דגדר מצות אכילת פירות שביעית הוא מה שהוא אינו מפסידם ועל כזו מצוה לא שייך ברכה [עי"ש שביאר דזה גם הגדר במצות אכילת מצה כל ז' להגר"א דכשאוכל דבר שהיה ראוי להחמיץ והוא אוכל אותו בתורת מצה הוא מקיים שאינו אוכל חמץ, אבל על מצוה כזו אין ברכה וה"נ מה שלא מפסיד אלא אוכל מקיים מצוה אבל אין בזה ברכה].

שאר הנאות אם יש בהם מצוה

אמנם באמת יש לדון אם להשיטות שיש מצוה באכילת פירות שביעית מצוה זו היא גם על כל ההנאות המותרות מפירות שביעית או המצוה היא רק באכילה בלבד.

ובפשוטו המצוה היא רק באכילה כיון דכתיב לאכלה אבל שאר הנאות אף דהותרו מ"מ אין בהם מצוה.

בגדר היתר סיכה בפירות שביעית

ובאמת דבאכילה אפשר לכלול גם שתיה כיון דשתיה בכלל אכילה, וסיכה יש לדון אם היא בכלל המצוה, דהנה מבואר במשנה ונפסק ברמב"ם דפירות שביעית ניתנו לסיכה ויל"ע מה ההיתר בסיכה, האם הוא מטעם דסיכה כשתיה כמו שמצינו לענין יוה"כ ועוד או שהוא הלכה מחודשת, דהנה שיטת ר"ת דסיכה לאו כשתיה לכל דיני התורה מדאורייתא אלא רק מדרבנן [כמבואר בתוס' יומא עז א'] ומדוע הותר בשביעית, ועוד הוכיח בתורת זרעים מהא דהותר לסוך שמן גם ביש לו חטטין בראשו והרי סיכה כשתיה היא רק בסיכה של תענוג, ועל כרחק ההיתר דסיכה אינו משום דהוי כשתיה אלא הוא משום דנלמד מהפסוק דלאכלה דיש היתר בפירות שביעית בכל הנאה שהיא דומיא דאכילה והוא באופן של הנאתו וביעורו שוה, ולכן הותר אף סיכת חטטין.

ומעתה יש לדון אי סיכה זו הוי בכלל המצוה או דזה רק היתר שהותר להשתמש לצורך זה אבל אינו מצוה כמצות האכילה.

הוכחה דגם בשאר הנאות יש מצוה ובאיסור עשיית מצוות בבית המרחץ

ובספר כרם אליעזר הביא להוכיח דנוהג מצות אכילת פירות שביעית גם בשאר הנאות מהא דאיתא בירושלמי דאין סכין שמן של שביעית במרחץ, והאחרונים דנו בטעם האיסור, והביא לבאר דהוא מטעם איסור עשיית מצוה בבית המרחץ כמו שכתב ה"ה"ל בסי' תקפ"ח דהוא בזוי למצוה, והיינו לדעת הרמב"ן דיש מצוה באכילה ומתבאר דאף בשאר הנאות יש מצוה.

ולכאורה אינו מוכרח שזה מצוה אלא דיש קדושה בפירות ולכן אסור לבזותם משא"כ אם כבר סך בחוץ נתחללה קדושתם ושוב מותר להיכנס עמם למרחץ.

בטעם איסור עשיית מצוות בבית הכסא ובבית המרחץ

והנה הביה"ל שם כתב עוד טעם שלא לעשות מצוה בבית הכסא משום דמצוות צריכות כוונה וההרהור בכוונת המצוה הוא כהרהור בדברי תורה שאסור בבית הכסא, ויל"ד אם טעם זה שייך אף באכילת פירות שביעית דהנה בשו"ע או"ח סי' תע"ה ס"ד כתב דמי שאנסוהו עכו"ם לאכול מצה [והוא יודע שהיום פסח] יצא יד"ח אכילת מצה,

וביאר המ"ב דאף דמצוות צריכות כוונה כיון דהמצוה היא אכילה והוא נהנה חשיב ככוונה, [ואמנם הביא המ"ב דיש חולקים וסוברים דאף מידי דהנאה לא מהני בלי כוונה], ומעתה יל"ד דמצוה שהיא באכילה מותר לעשות בבית הכסא [לפי ביאור זה של הביה"ל דהאיסור הוא בגלל הכוונה] כיון דאינו צריך כוונה, ומעתה יהיה מותר לאכול פירות שביעית בבית הכסא ובבית המרחץ, אמנם י"ל דכיון דלכתחילה צריך כוונה גם במצוה שהיא בהנאה לכך ודאי לכתחילה לא יאכל שם אבל אם אכל בלא כוונה אינו עובר בזה איסור כיון דאי"צ כוונה.

סברת שכן נהנה בדבר מר

[והנה ידוע דברי הביה"ל בסי' תע"ה בשם הפמ"ג דאף דבמצוה יוצא יד"ח משום שנהנה אבל מרור אינו יוצא כיון דמרור אינו נהנה, והיינו דס"ל דהא דבאכילה נהנה חשיב ככוונה הוא דוקא שיש לו הנאה, אמנם ידוע מה שהביא הקה"י מתוס' בסנהדרין דף סב דדנו דהא שכן נהנה יועיל אף במלאכת שבת, וביאר בקה"י [שבת] דשכן נהנה הוא סברא דהגוף משתתף במעשה, והיינו דבכל מעשה בלי כוונה, הוי כאילו נעשה המעשה מאליו והאדם לא נשתתף במעשה וע"י ההנאה נחשב שהאדם נשתתף במעשה, ולפי"ז אי"צ דוקא הנאה שאדם נהנה אלא עצם זה שיש השתתפות הגוף עם המעשה נחשב למעשה האדם וכל הרגשה בין מתוק

ובין מר חשיב כהשתתפות האדם במעשה.

ומעתה יל"ד באכילת מרור בבית הכסא, אי נימא דלטעם של הביה"ל שמשום הכוונה אסור, ובמידי דאכילה מותר, האם במרור יהיה מותר לאכול כי אי"צ כוונה, ומעתה יל"ע באוכל מרור בשביעית מפירות שביעית אם מותר בבית הכסא, דהנה דנו אחרוני בתראי לאסור לאכול חזרת של שביעית למצוה כיון שאוכלים שלא כדרך אכילה, ויש מתירים דהמצוה עצמה הופכת את האכילה לאכילה כדרכה, ומעתה אי נימא דמותר לאכול חזרת של שמיטה למצות מרור יל"ד אם יכול לאכול בבית הכסא כי אי"צ כוונה שהרי כן נהנה [להצד לעיל] ומימלא אין איסור לעשות זאת בבית הכסא].

ואם כנים הדברים לכאורה צ"ב מדוע אסר הירושלמי לסוך בבית המרחץ פירות שביעית הרי נהנה ולא צריך כוונה וצ"ל דאיירי בסיכה על חטטים דאין בזה הנאה אלא לרפואה וצריך כוונה.

עוד בענין מצוות צריכות כוונה באכילת פירות שביעית

הנה יש לדון עוד דאי"צ כונה כלל באכילת פירות שביעית לפי מה שכתבו האחרונים דכשהמצוה היא בתוצאה [היינו שעיקר רצון התורה במצוה הוא כדי שתתקיים התוצאה ולא רק המעשה גרידא] אי"צ כוונה, [כגון

ונפקע מהפרי השני הקדושה מ"מ הפירות שביעית עצמם לא נפקע מהם מתבאר דבאמת אף שמעביר הקדושה של הפירות שביעית על דברים אחרים הקדושה לא עוברת לגמרי וא"כ י"ל דכיון שאינה קדושה גמורה אף אם על הפירות עצמן יש מצות אכילה זהו כי הם מציאות פירות שביעית והראיה שא"א להפקיע מהם הקדושה אף שמחלל על אחרים אבל בדמי שביעית לא יהיה מצות אכילה.

שיעור מצות אכילה

והנה יש לדון בכמה שיעור אכילה לקיים מצוה זו, ובמהרי"ט אלגאזי [הלכות חלה מהדו"ח אות ב או"ק יד] כתב דרך בשיעור כזית מקיים המצוה ואין קיום מצוה בחצי שיעור דרך באיסורין חצי שיעור אסור אבל אין מצוה בחצי שיעור, ולפי דבריו לכאורה צריך דוקא אכילת כזית בכדי אכילת פרס, ואם אין צירוף לא יקיים.

אמנם אם גדר המצוה היא שהעיקר שהפירות יאכלו בקדושתם ושלא ילכו להפסד ולא לסחורה, והמצוה באכילתם הוא ניהוג דיני הקדושה בהם, אבל אין מצוה חיובית, א"כ ודאי אי"צ דוקא כזית ואי"צ דוקא בכדי אכילת פרס אלא כל חלק וחלק מפירות שביעית שנוהג בו בקדושתו מקיים בזה מצוה. [ויש שרצו לומר דהמצוה היא בשו"פ וצ"ב מדוע תליא בדיני ממון].

פרע חובו בלי כונה למ"ד פריעת בע"ח מצוה ודאי אי"צ לפרוע שוב כי נעשתה התוצאה, אמנם באהבת חסד פרק כד מבואר דלא ס"ל כן וגם באכילת פירות שביעית המצוה היא התוצאה שיאכלו פירות שביעית כדינן, ולא המעשה אכילה, אמנם ודאי לכתחילה אף במצוות שהם בתוצאה צריך כוונה.

מצות אכילה בדמי שביעית

והנה כתבו לדון לשיטות שיש מצות אכילה בפירות שביעית האם יש מצוה גם באכילת דמי שביעית או רק את הפירות עצמם, די"ל דהמצוה היא בביעור אכילת קדושת שביעית דוקא ע"י אכילה וא"כ גם בדמי שביעית יש קדושת שביעית וא"כ מצוה באכילה, אמנם י"ל דהמצוה היא רק על החפצא עצמה של פירות שביעית ודמי שביעית אף שהם קדושים אין בהם המצוה.

והנה מצינו גבי מעשר שני דנחלקו תנאים אם הוי ממון גבוה או ממון הדיוט, ויעוי' במנ"ח מצוה רמ"ח שהביא שהצל"ח דן בדמי מעשר שני [היינו שחילל הפירות על מעות] בזה י"ל דלכו"ע הוי ממון הדיוט ומתבאר דאף שמעבירים הקדושה על דמים אין דין הדמים כדין המעות ממש.

והנה גבי פירות שביעית ההלכה היא דאף שמחלל על פירות אחרות נתפס הקדושה בפירות שחילל עליהם אבל הפרי עצמו נשאר בקדושתו ואף שאח"כ מעביר הלאה לפירות אחרות

ברכת שהחיינו על אכילת פירות שביעית

יש שדנו שאם אכילת פירות שביעית הוי מצוה בפ"ע א"כ הוי מצוה הבאה מזמן לזמן ומעתה יצטרכו לברך שהחיינו בפעם ראשונה שאוכל פירות שביעית, אמנם הרי גם על מצות שביעית עצמה הרי היא באה מזמן לזמן ומ"מ לא מברכים, וידוע שיש משמעות בירושלמי בסוטה שעל פיו יש שחידשו לכוון בקידוש של ר"ה של שביעית גם על השמיטה, וא"כ י"ל דיכוון בשהחיינו של הקידוש גם על הפירות שביעית, אמנם בדרך כלל עדיין אין מיד אחר ר"ה פירות שביעית וא"א לצאת בשהחיינו זה על פירות הקדושים [אמנם אינו מוכרח די"ל דכיון דעתה מתחילה שנת השמיטה הוא מברך על השנה עם כל מצוותיה וכיון דמצות שמיטת קרקעות וכל שאר הדינים מתחילים מיד וחלה הברכה עליהם חלה הברכה גם על מצות אכילת הפירות דהיא פרט מפרטי מצוות שנת השמיטה.

דין קדימה לאכילת פירות שביעית

יש שדנו [עי' בספר גם אני אודך שחקר בזה והביא תשובות הרבנים בזה] דאדם הבא לברך על פרי ויש לפניו פרי משאר שני שבוע ופרי משביעית יהיה דין קדימה לפרי של שביעית לפני שאר פירות, ויש טענו דרק אם באמת חביב לו הפרי של שמיטה בגלל המצוה אבל אם לא חביב לו אין דין קדימה.

דין קדימת פירות שביעית למצוות

מזעין נידון זה יש גם גבי אתרוגים אם יש מעלה לקחת אתרוגים למצוה משביעית אבל לא מטעם האכילה אלא דכיון דנעשה בהם מצוה אחת [עי' ברכות לט ב'] י"ל דיש מעלה שהם יהיו האתרוגים למצוה, וכן באתרוגים שגדלו בארץ ישראל יש מעלה על אתרוגים שגדלו בחו"ל כי נעשה בהם מצות ישוב א"י, וצ"ע.

[אמנם] פירות שגדלים בירושלים מבואר בספר כפתור ופרח שאסור לצאת עמם יד"ח מצות אתרוג כיון דהוי מצוה הבאה בעבירה דיש איסור לגדל עצים בירושלים].

מצוות חבילות באכילת פירות שביעית

הירושלמי דן אם אפשר לצאת יד"ח ד' כוסות בפירות שביעית והמפרשים דנו בביאור ספק הירושלמי מדוע שלא יוכל ליקח לד' כוסות מפירות שביעית, ויש מן המפרשים דכתבו דלא הוי לכם ועי' ברש"ש דהקשה דכן הוי לכם, ויש מן המפרשים שפירשו דאיירי בזמן הביעור דמותר לשירר רק ג' סעודות והספק האם בכלל הג' סעודות הוא גם הד' כוסות או שהם דבר בפ"ע, אמנם יש מן המפרשים שביארו דהספק הוא לפי הרמב"ן דיש מצות אכילה בפירות שביעית והספק אם הוי מצוות חבילות חבילות שמקיים גם מצות אכילה וגם מצות ד' כוסות,

אמנם אם גדר המצוה הוא רק להתנהג בפירות בקדושתם שלא להפסידם וכו' אבל אין מצוה חיובית לכאורה לא שייך מצוות חבילות.

עוסק במצוה באכילת הפירות

בספר מועדי הגר"ח שאל למרן הגר"ח ק"צ"ל אם העוסק באכילת פירות שביעית פטור מן המצוות כדין עוסק במצוה פטור מן המצוה, והשיב מרן, אולי, וצ"ע הא לשיטתו אין שום קיום מצוה אפילו לא קיומית באכילת פירות שביעית ומדוע שיפטר מן המצוות.

ולכאורה כוונתו משום דמתנהג עם פירות שביעית כמשפטם והוא שומר על קדושתם, אבל אין המצוה באכילה אלא ההתעסקות בשמירתם ואכילה היא גם התעסקות בשמירת הקדושה שדואג שלא ילכו להפסד, אף שאין דין חיובי לשמור שלא יופסד מאליו, וצ"ע.

אכילה שלא כדרך

יל"ע להרמב"ן דיש מצוה באכילת פירות שביעית, האם כשאכל שלא כדרך יש מצוה או לא, והנה אסור לאכול שלא כדרך פירות שביעית, [ובדרך אמונה [פ"ה סק"ב] הביא מתורת הארץ דלא יאכל אכילה גסה כשקץ במאכלו דהוי הפסד], אמנם באופן שאין לו אפשרות אחרת רק לאכול שלא כדרך אכילה יל"ע אם

עכ"פ קיים מצות אכילת פירות שביעית, דהרי בכל התורה כולה אכילה שלא כדרך לא הוי אכילה, והנה ידוע מה שכתב הבית הלוי דגבי אכילת קדשים לא הוי מצות אכילה אלא צריך שיאכלו הקדשים כדי שלא יבואו לידי נותר, ובוזה ביאר הא דמבואר במנחות דף ק' דיש קיום מצות אכילת קדשים באכילה שלא כדרכה, משום דהעיקר מה שנתאכלו הקדשים.

ומעתה י"ל דאף באכילת פירות שביעית אם אין המצוה חיובית אלא שיאכלו הפירות ולא יבואו לידי הפסד, גם באכל שלא כדרך י"ל דקיים המצוה וצ"ע.

[והנה אם מקיים המצוה גם באופן שאוכל שלא כדרך י"ל דלכך לא תיקנו ברכה כי תיקנו רק על מצוה שעושים אותה כדרך, אמנם מהא דתיקנו ברכה על אכילת קדשים אף דלהבית הלוי מתקיים מצותה גם באכילה שלא כדרך מוכח שאינה סברה לענין ברכה].

האם המצוה בהנאת גרונו או בהנאת מעיו

הנה בכל האיסורין קי"ל דהאיסור הוא בהנאת גרונו וגבי ברכת המזון בפשוטו כיון דבעינן שביעה צריך הנאת מעיו וגבי מצה דנו הפוסקים האם המצוה בהנאת מעיו או בהנאת גרונו, ויל"ע במצות אכילת פירות שביעית אם היא בהנאת גרונו או בהנאת מעיו,

ולכאורה היה אפ"ל שהוא בהנאת מעיו כיון דצריך לשמור על קדושת פירות שביעית שיהיה לאכלה ולא להפסד א"כ אם מיד יקיאם הוא הפסד להם.

ולכאורה הפשט דרש"י ס"ל דהדין למשחה נאמר מחמת הקדושה ומימלא אין חילוק בין חלק הכהנים לחלק הבעלים.

אמנם י"ל דכיון שהגיע לגרונו כבר פקע מהם ברגע זה קדושתם דכבר אינן ראויין לאחר [וגם לא גרע מסך שמן שביעית דמבואר בירושלמי דכבר מותר להיכנס למרחץ וביארו המפרשים כי נתחלל קדושתו וק"ו בהנ"ל] ומימלא כבר אין מצוה בהנאת מעיו.

ומעתה יל"ד אם למשחה הוא מטעם הקדושה שמא פירות שביעית שיש בהם קדושה גם יש בהם דין למשחה כמו שנוהגים בהם דיני כבוד וכמה דינים מחמת קדושתן, ומימלא יצטרכו לאוכלם בגדולה.

והנה אי נימא דבאמת מצות אכילה דשביעית אין קיומה אלא בהנאת מעיו כדי שלא יהיה הפסד, א"כ אין לפרש ספיקת הירושלמי ביין של שביעית לד' כוסות משום מצוות חבילות כיון דאין קיום המצוה באותו הזמן מצות הד' כוסות הוא בהנאת גרונו ומצות אכילת הפירות הוא במעיו.

והנה בתוס' [בבכורות דף כז א'] כתבו דדין למשחה לגדולה הוא רק בבשר ולא בתרומה ולפי"ז בשביעית שהיא פירות לא יהיה למשחה, אמנם עדין יש נ"מ דיל"ע גבי דמי שביעית שהתפסו על בשר ושייך למשחה לגדולה האם צריך לאכול בחשיבות, כיון דיש בה קדושה.

דין למשחה לגדולה בפירות שביעית

ועוד דכבר הקשו על התוס' מגמ' מפורשת הסוטה דף ט"ו דגבי מנחות שייך למשחה לגדולה, ומוכח דלאו דוקא בבשר הוא דין למשחה אלא בכל מתנות כהונה [או בדברים הקדושים] ובאחרונים יישבו בכמה אופנים.

הנה גבי מתנות כהונה מצינו שצריך לאוכלם בחשיבות משום שכתוב בהם למשחה ודרשו חז"ל לגדולה, והנה בתורה כתוב למשחה בפרשת מתנות כהונה ולפי"ז לכאורה דין למשחה שייך רק במתנות הניתנות לכהנים, אמנם ברש"י בכ"ד ובעוד ראשונים מבואר דלמשחה הוא גם בחלק הבעלים שבקדשים קלים,

וע"ע בתוס' זבחים ע"ה ב' דכתבו דגבי תרומה יש למשחה לגדולה ולפי"ז י"ל דאף בשביעית יש דין למשחה.

אמנם לא מצאנו למי שיאמר כן.

הוצאה יותר מחומש לאכילת פירות שביעית

הנה למצות עשה אין צריך להוציא אלא עד חומש מנכסיו אבל שלא לעבור על לאו צריך להוציא כל ממונו, והנה כתב המנ"ח [מצוה תכג] דמזוזה אף דהיא בעשה מ"מ כיון דכל רגע ורגע עובר בעשה ומצינו בר"ן דעדיף לשחוט לחולה בשבת מלהאכילו נבילה דנבילה חמורה משבת כיון דבכל כזית עובר איסור וה"נ מה שכל רגע עובר חמור

מלאו וצריך לבזבז כל ממונו, ולפי"ז יל"ד כעין זה גם דבפירות שביעית אי נימא דהמצוה לא בכזית אלא בכל משהו ומשהו שהוא שומר עליו בקדושת שביעית ע"י האכילה שמשתמש בו כראוי וכקדושתו, א"כ י"ל דהמצוה היא חשובה וחמורה ויש לבזבז עליה יותר מחומש, אמנם צ"ב מה השיעור וכל כמה זמן הוא מחויב להוציא חומש, האם כל יום הוא צריך לאכול פירות שביעית, ומה שיעור יש בזה, וצ"ע.

הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א
מח"ס "גם אני אודך" ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים

הסכמה לספר "שמיטה לדוד"

בשנת השמיטה צריך האדם להתבונן ביותר, בעיון רב כראוי וכנכון, שכל הגשמיות בזה העולם, לבסוף יהיה "ושבתה הארץ", היינו כל הארציות והגשמיות ישבות,

ומה שיישאר בידיו זה רק הרוחניות, שעמל בזה העולם.

והנה ראשי תיבות: "ו'שבתה ה'ארץ ש'בת", בגימטריא "איש",

רמז בזה שישמור שביעית כראוי, יהיה "איש", לשון חשיבות, (ראה רש"י בפרשת שלח במדבר י"ג, ג').

והנני מצפה להמשך ספריו הנפלאים

בברכה לכת"ר שליט"א שיזכה תמיד לקדש שם שמים בעולם, ולעשות נחת מרובה לבורא כל עולמים, ובקרוב נוושע בתשועת עולמים, בפרטות ובכללות לנצח נצחים, אמן כן יהיה רצון

בברכת כהנים באהבה
כעתירת גמליאל הכהן רבינוביץ
מח"ס "גם אני אודך" ו"פרדס יוסף החדש"
על המועדים.

ב"ה יום שנכפל בו כי טוב, לסדר "ושבתה הארץ שבת לה", תשפ"א. [תשפ"א", ראשי תיבות: "תורת שמיטה פלא אדיר"]

לכבוד הגה"צ אדיר וחזק, סוע"ה, משנתו סדורה, שמו מפארים, וכו', כש"ת רבי אליה דוד ["דוד", ראשי תיבות: "דף ויעוד דף", רמז שכת"ר שליט"א מעיין טובא דף אחר דף בש"ס] שוקרון שליט"א

ראיתי ספרו הבהיר והנפלא מאד בשם: "שמיטה לדוד", בהלכות שביעית, בעיון ובבקיאות, צולל במים אדירים בסוגיות הש"ס, ומעלה פנינים יקרים בבקיאות וחריפות כיד ה' הטובה עליו.

והנה "שמיטה", בגימטריא "השטן", רמז שהשטן מנסה בכל כוחו לפתות האדם שלא ישמור שמיטה כראוי, אולם בכוח שמשמר שמיטה כראוי, אז מבטל השטן לגמרי ממנו.

והנה "שמיטה", עם הכולל, בגימטריא "שס"ה", רמז שכל השנה ממש, שס"ה ימים, צריך לשמור השמיטה.